

ION NISTOR

ISTORIA BUCOVINEI

Ediție
și studiu bib-bibliografic
de
Stelian Neagoe

HUMANITAS

BUCUREȘTI, 1991

ION NISTOR

cel mai de seamă istoric și om politic al Bucovinei

Coperta colecției: Gheorghe Baltoc

În ziua de 21 mai / 3 iunie 1916 a avut loc sub cupola Academiei Române ședința solemnă consacrată audierii *Discursului de recepție* al istoricului Ion Nistor, intitulat *Un capitol din viața culturală a românilor din Bucovina (1774-1857)*. Proaspătului academician — ce încă nu împlinise vârsta de 40 de ani — i-a făcut onoarea tradiționalului *Răspuns* nimeni altul decât savantul Nicolae Iorga. Arc peste timp, vizionara alocuțiune a înțeleptului își păstrează pînă astăzi adîncă-i semnificație: „Multora le-ar fi plăcut dacă ai fi studiat subiecte străine fără aplicare imediată la nevoile țării dumitale și părții de neam românesc care trăiește acolo...”

Dar dumneata ai rămas Bucovineanul. Te-ai coborît la realitățile modest ale micii dumitale patrii, în care se cuprinde ce a fost mai mare în vechea Moldovă...

În nenumărate studii, care au atins toate domeniile vieții românilor de acolo, ai lămurit atîtea puncte confuze încă și ai adăos o informație cu totul nouă și de cel mai mare folos, dînd astfel bazelor istoriei Bucovinei românești o lărgime necunoscută pînă atunci...

Ai fost unul dintre rarii cărturari români care au scos din studiile lor altceva decât arme pentru a înlătura pe alții și a se impune ei singuri. Nu te-ai lăsat terorizat de nimeni, și nici n-ai terorizat pe cineva”.

Repere biografice de tinerețe. Ion Nistor este „de pămînt” din comuna Vicovul de Sus, cătunul Bivolărie sau Peste Apă din fostul județ Rădăuți (astăzi Suceava). S-a născut în ziua de 4 / 17 august 1876 și a fost „botezat la 6 / 19 august același an, ziua Schimbării la față a Domnului Nostru Isus Hristos”. Părinți i-au fost Ilie al lui Gheorghe Nistor, agricultor, și Măria, fiica lui Dumitru Nistor — ambii originari din Vicovul de Sus.

Primii doi ani de școală primară i-a urmat în satul natal, unde a deprins citirea și scrierea buchiilor sub îndrumarea învățătorului Samuil Maghior. Din 1886, vreme de trei ani a frecventat cursurile Școlii primare din Rădăuți, prilej și de familiarizare cu limba germană.

În perioada 1889-1897 adolescentul Nistor și-a continuat studiile la Liceul german din Rădăuți, sub directoratul lui Henrich Klauser — „un pedagog foarte distins și binevoitor elevilor români”, cum își va aminti Ion Nistor peste timp. Din păcate liceul respectiv nu avea decât două obiecte de studiu cu predarea în limba maternă a elevului: religia — profesor catihetel Ion Chelariu; limba și literatura română — cu profesorul Ilie Cărăuș.

ISBN 973-28-0306-1

Toate drepturile asupra tipăririi acestei lucrări aparțin
Editurii HUMANITAS

Înșușindu-și bine limba germană, liceanul Nistor a ajuns ca în clasele superioare să predea ore de meditații copiilor din casele cele mai de văză ale urbei — exemplu, fiul dirigintei și profesorului său de matematică Anton Paul — reușind, astfel, să atenueze întrucît vane ajunsurile cauzate de precaritatea condițiilor materiale de care avea parte un vlăstar de primă generație țărănească ajuns în școli mai înalte. „În tot cursul studiilor mele secundare — sublinia Nistor la maturitate — am avut mare predilecție și interes pentru istorie și mai ales pentru istoria română, de care nu se amintea nimic în manualele didactice din care învățam”. În fine, la 23 iunie 1897 a trecut examenul de „maturitate” (Maturitäts Priifung), așa-zisul bacalaureat deschizător de cale către învățămîntul universitar.

Din toamna anului 1897 îl aflăm înscris la Facultatea de Filozofie a Universității germane din Cernăuți. Aci i-au fost profesori, între alții: Ioan Gh. Sbiera — limba și literatura română; Sigmund Herzberg-Fränkell — istoria universală; Frederic Zieglauer Blumental și R.F. Kaindl — istoria austriacă; Walter Judaich și Hans Krumayer — istoria antică; Ferdinand I. ttwl — geografie; Richard Wahle — filozofie; Wladimir Milkovicz — istoria est-europeană.

După primii doi ani de studii universitare, în cel de al treilea (1899-1900) și-a satisfăcut obligatoriul serviciu militar la Viena și Pola, în cadrul Regimentului 4 artilerie, fiind lăsat la vatră cu gradul de locotenent în rezervă, în deplasările sale de student-militar, Nistor a avut fericite ocazii să călătorească pentru prima dată prin România, să lege prietenii de generație cu membrii Societății „România Jună” de la Viena. Altminteri, el a și deținut o vreme calitatea de președinte al Societății studențești „Junimea” din Cernăuți.

O dată cu reluarea cursurilor universitare pentru anul trei de studiu, în toamna lui 1901, studentului Nistor i s-a oferit șansa unui post de profesor suplinitor la Liceul de stat din Cernăuți, cu un mic venit pecuniar atît de necesar continuării studiilor pentru fiul unui modest țaran bucovinean în grija căruia se aflau alți unsprezece copii. La încheierea perioadei studenției, Ion Nistor a primit așa-numitul absolutoriu de la Universitatea cernăuțeană, un fel de certificat de licență (neprevăzut însă ca atare în programele de învățămînt austriece).

După trecerea cu brio, în vara anului 1903, a examenului de capacitate pentru istorie și geografie în limbile română și germană, Nistor a fost numit profesor secundar la Liceul clasic din Suceava. Din iunie 1907 a trecut la aceeași catedră de istorie-geografie a Liceului real din Cernăuți.

Între timp s-a căsătorit cu tînăra Virginia Pauliuc, fiica preotului din Burla; la 5 iulie 1905 născîndu-se singurul lor copil — Oltea, distinsa octogenară care se îngrijește astăzi cu atîta sîrg și caldă pioșenie de restituirea în contemporaneitate a operei ilustrului părinte al domniei sale.

Fire entuziastă, cu vocație de apostol al neamului, Ion Nistor și-a apropiat de timpuriu cîțiva colegi de credință națională cu care a pus bazele

revistei „Junimea Literară” (Cernăuți, ianuarie-septembrie 1904, Suceava, septembrie 1904-mai 1914).

Tot studiind istoria românilor, tînărul cărturar a sîrșit prin a face din ea pasiunea de o viață. Se adăpa cu nesaț de la izvoarele documentare descoperite și cultivate de cronicari, de corifeii Școlii Ardelene, de magistrii Xenopol, Bogdan, Onciul, Iorga ș.a. Ceruse cu insistență să fie transferat profesor secundar la liceul din Cernăuți, tocmai pentru a avea posibilitatea să cerceteze bogatul fond de carte de istorie existent în Biblioteca Universitară din capitala Bucovinei.

Gîndind la apropiatul doctorat, Nistor strîngea cu meticulozitate materialul documentar necesar elaborării tezei cu temă, evident, din istoria românilor. Din motive lesne de înțeles, Nistor a evitat să-și treacă doctoratul la Universitatea din Cernăuți. Foștii lui profesori nu puteau să fie îndeajuns de obiectivi, de competenți în specialitatea aleasă de doctorand. A mers la Viena, s-a înscris la Universitatea de acolo și a început pregătirea pentru doctorat sub îndrumarea profesorului Constantin Iosif Jirecek, vestit slavist și bizantinolog, care tocmai crease Institutul pentru istorie est-europeană, inclusiv a slavilor din Balcani și a românilor din Carpați.

În prealabil obținuse concediu de studii de la liceul cernăuțean, primind pe cerere următoarea notă de calificare din partea directorului Constantin Mandicevski: „Petentul este un dascăl foarte capabil, preocupat de completarea cunoștințelor sale, dezvoltînd și o activitate literară. El își sprijină lecțiile, pe cît posibil, pe intuiție, obținînd rezultate foarte bune și menținînd o disciplină ireproșabilă. El apreciază și tratează elevii cu severitate dar cu dreptate și bunăvoință. Își îndeplinește obligațiile de serviciu în mod punctual și conștiincios. Purtarea sa în corpul didactic și în afară de școală este deplin corectă.”

La Viena, doctorandul Nistor a audiat, pe lîngă prelegerile lui Jirecek, o serie de alte cursuri universitare: paleografie, diplomatică și economie cu profesorii Oswald Redlich, Emil Ottenthal și Alfons Dobsch; slavistica — W. Wondrak; etnologie — Mikail Halberstadl; istorie est-europeană — Hans Ubersberger; istoria artelor cu profesorul Dworzak; istoria universală cu profesorul Fournier ș.a.m.d.

Înscrierea la examenul de doctorat a făcut-o cu teza *Pretențiile moldovenești asupra Pocuției*. O comisie instituită din profesori de specialitate, în frunte cu Jirecek, i-a admis lucrarea iar Academia de Științe din Viena s-a grăbit să i-o tipărească — fiind interesată de inedita descriere istorică a Pocuției în relație directă cu aspirațiile pro-pocuțiene manifestate de domnitorii Moldovei, de la Petru I Mușat la Ioan Vodă cel Cumplit. „Trecînd și examenele riguroase — își amintea academicianul Nistor — avui cîntea să fiu promovat la 22 mai 1909, în Aula Universității din Viena, doctor în filozofie și litere.”

După înființarea Universității germane din Cernăuți, românii bucovineni ceruseră în repetate rînduri crearea unei catedre de istorie națională. I. Nistor s-a hotărît să-și continue specializarea universitară tocmai în ideea

că odată și-odată tot va fi satisfăcută îndreptățită doleanță a fraților din Țara de Sus a Moldovei. A mers la Universitatea din Miinchen, spre a asista la cursurile de bizantinologie ale profesorului Karl Krumbacher, precum și la cele de economie politică predate de Luigi Bretano și de Lotz. Audierea prelegerilor reputaților reprezentanți ai școlii economice bavareze i-a facilitat lui Nistor studiul asupra comerțului moldovenesc — materializat în lucrarea de abilitare intitulată *Relațiile comerciale externe ale Moldovei în secolele X[V-XVI]*.

De la Miinchen, I. Nistor a trecut la Leipzig pentru a urmări cursurile prestigiosului istoric Karl Lamprecht. În vara anului 1910 a efectuat și o scurtă călătorie la Berlin, după care s-a reîntors în Bucovina natală.

„Dar pentru a ajunge profesor de istoria românilor — va afirma mai târziu Nistor — simțeam nevoia de a petrece un timp în București și Iași (septembrie 1909-vara 1910), spre a audia cursurile lui Onciul, Xenopol, Iorga și Bogdan. Cunoscând metoda de cercetare din Germania, mi-a căzut ușor să mă introduc în felul de cercetare și expunere a istoriei naționale, impresionându-mă îndeosebi frumoasa limbă românească, în care se făceau cursurile, limbă pe care eu, care îmi făcusem studiile liceale și universitare numai în limba germană, o gustam foarte mult, dându-mi mare silință de a mi-o apropia și însuși cât mai bine.”

Cu o pregătire științifică temeinică, Nistor a revenit în primăvara anului 1911 la Viena, unde a preparat și, apoi, a trecut — în iunie același an — examenul de abilitare ca docent la Universitatea din capitala habsburgică. Mai întâi a susținut cu succes obișnuitele lecții de probă, asistat fiind de delegația consiliului profesoral al Facultății de Filozofie. După care a urmat examenul de docență propriu-zis, desfășurat în fața comisiei prezidată de decanul Facultății de Filozofie, Francisc Exner și compusă din profesorii Jirecek, Redlich, Ottenthal, Dopsch, Fournier și Wettstein — ultimul, profesor de limbi orientale și director general al Bibliotecii Imperiale. În urma rezultatului strălucit al examenului și la propunerea aceleiași facultăți de filozofie, Ministerul Instrucțiunii Publice a acordat docențului Ion Nistor „venia legendi”, adică dreptul de a predă cursuri de istorie sud-est-europeană la Universitatea din Viena. Fapt petrecut ca atare în octombrie 1911, când și-a inaugurat lecțiile universitare tratând despre *Locul românilor în istoria sud-est-europeană*. Astfel, în două semestre ale anului de studii 1911-1912, doctorul docent Ion Nistor a ținut interesante cursuri universitare, reușind să capaciteze atenția numerosului său auditoriu pentru istoria românilor în raport cu istoria universală.

Numai că ardenta dorință a dotatului cărturar era să ajungă profesor de istoria românilor la Universitatea din Cernăuți. Din fericire prilejul s-a ivit destul de curînd. Insistentelor cereri ale românilor pentru o catedră de istorie națională la Universitatea bucovineană, li s-a răspuns cu înființarea catedrei de *Istoria Europei sud-estice, cu deosebită considerație a istoriei românilor*. Decanatul Facultății de Filozofie din Cernăuți l-a invitat pe Ion Nistor să participe la concursul pentru ocuparea respectivei catedre. Ple-

dau în favoarea obținerii catedrei tezele de doctorat și docență, precum și următoarele lucrări deja tipărite: *Sistemul vamal moldovenesc* (1911); *Negoș și circulație în Moldova* (1912); *Contribuții la istoria școlilor în Moldova* (1912). Nemaivorbind de sumedenia articolelor pe teme de istorie apărute în revista „Junimea Literară”, al cărei redactor responsabil era însuși Ion Nistor, și în alte publicații ale vremii. Cîteva titluri edificatoare: *Istoria Bucovinei în școlile noastre secundare* (1907); *Hotarul Țării Săpeni-cului spre Pocuția* (1909); *Legăturile de comerț cu Bistrița* (1910).

Prin urmare, în baza titlurilor științifice obținute, a studiilor întreprinse și a lucrărilor tipărite, I. Nistor a fost propus de Facultatea de Filozofie pentru ocuparea nou createi catedre, în calitate de profesor extraordinar. Numirea oficială s-a făcut prin decretul imperial din 14 august 1912, iar legiuitul jurământ l-a depus la 1 octombrie 1912 în fața guvernatorului Bucovinei, df. Rudolf conte de Meran.

În prezența unui numeros public, profesorul Nistor și-a expus la 12 octombrie 1912 lecția inaugurală avînd ca subiect *Însemnătatea istorică a românilor și începuturile organizației lor de stat*. Evocînd peste ani debutul lui Nistor la Universitatea din Cernăuți, un martor ocular, Victor Morariu, scria: „în seara de 12 octombrie 1912 a fost o sărbătoare națională. Sala VII, cea mai încăpătoare din sălile de cursuri, era arhiplină: toată elita și intelectualitatea Cernăuților, cu mitropolitul Repta în frunte, delegații de profesori din provincie și studențimea radioasă, mîndră de această cucerire a sa.

Și a vorbit noul profesor, a vorbit nemțește despre «Importanța istorică a românilor și începuturile organizației lor de stat». A vorbit nemțește dar cu un suflet românesc, cu mîndrie românească. Le-a spus nemților — căci, firește, erau și ei de față, colegii universitari — că noua catedră, dacă se va ocupa cu popoarele de la Dunăre și din Balcani, va fi totuși îndeosebi o catedră de istoria românilor, întrucît aceștia și ca număr și prin așezarea atît de favorabilă a pămîntului pe care-l ocupă, dețin rangul întîi între neamurile din Europa sud-estică.

«La noi în Bucovina — accentua profesorul Nistor — oriîncotro ne-am întoarce ochii, dăm de rămășițe de cultură românească și de instituțiuni românești. Fost-a doar țara aceasta leagănul statului moldovenesc, în luptă aprigă cu pămîntul pustiu și cu barbarii năvălitori, românii, cu o mîină pe plug și cu cealaltă pe spadă, au cucerit cu greu țara aceasta pentru cultură, întipărindu-i pecetea individualității lor istorice».

Într-adevăr, era o nemțească stranie, nemaiauzită, care o vorbea profesorul român; nu era mentalitatea domnilor Kaindl, Milkowicz și a celorlalți savanți, fii ai lui Wotan.

Iar zîmbetele lor și strîngerile de mîină de la sfîrșit vor fi fost cam acre, mai ales fiind însoțite de frenezia aplauzelor publicului românesc, care simțea o mare satisfacție că asemenea lucruri se spusese în sfîrșit pe nemțește, cu un fel de ironie la adresa acelor care nu voiseră să înțeleagă că istoria românilor trebuie predată românește. În seara aceea, Iancu Nistor le administrase o lecție meritată — și totuși nu se spusese decît adevărul istoric.”

Concomitent cu activitatea didactică, Nistor coordona în continuare editarea revistei „Junimea Literară”, elabora și publica alte importante lucrări, studii și articole, cum ar fi *Din trecutul școlilor noastre* (1912); *Lupta noastră pentru limbă* (1912); *O pagină din istoria bisericii bucovinene. Episcopul Herescu* (1912); *Arta noastră populară* (1912); *Privire istorică asupra mîfătoriei politice la românii din Bucovina* (1913); *Din istoria Calendarului nostru* (1914); *Legăturile noastre cu Ardealul* (1914); *Raportul numeric între români și ruteni în Bucovina pe vremea ocupării* (1914); *Bucovina sub raport politic și administrativ* (1915); *Românii și ruteni în Bucovina. Studiu istoric și statistic* (Editura Academiei Române, București, 1915, XX+209 p.); *Originea numelui Bucovina* (1915); *Istoria bisericii din Bucovina și restul ei național-cultural în viața românilor bucovineni* (Editura Casa Țoaiei, București, 1916, XXIX+295 p.).

În anul 1913 Ion Nistor a fost ales în comitetul de conducere al „Societății pentru cultura și literatura poporului român în Bucovina”, luînd asupra-și redactarea Calendarului „Societății...” pe anul 1914.

Împreună cu colegul său de universitate, profesorul Sextil Pușcariu, a desfășurat o serie de acțiuni cu caracter național-cultural prin cursuri de popularizare a istoriei și literaturii române în Cernăuți și în multe alte localități urbane și rurale bucovinene sau învecinate Țării Fagilor. Cicluri cu astfel de conferințe a prezentat Nistor la Sibiu, sub auspiciile „Astrei”, trăind despre *Istoria românilor din Bucovina și Basarabia în secolul al XIX-lea* și la Cernăuți, în organizarea Societății studențești „Junimea”, avînd ca subiect *Legăturile noastre cu Ardealul*.

Luînd în considerație raportul colegiului Facultății de Filozofie din 24 februarie 1912, ministerul de resort a aprobat ridicarea lui Nistor la gradul de profesor ordinar (definitiv sau titular). Însă izbucnirea primului război mondial și ocuparea Bucovinei de către armatele rusești au dus la închiderea Universității din Cernăuți, care-și va redeschide porțile abia la finele conflagrației mondiale și sub o înfățișare complet schimbată.

Tot în luna mai a anului 1914 istoricul Ion Nistor a fost ales membru corespondent al Academiei Române, iar după un an — ivindu-se o vacanță la Secția I — a fost proclamat membru titular al supremului for de știință, cultură și artă, pentru ca exact după un alt an, în mai 1916, să aibă fericita „împlineală” de a prezenta sub cupola venerabilului areopag Discursul de recepție — *Un capitol din viața culturală a românilor din Bucovina* — aureolat de magnificul Răspuns al lui N. Iorga.

De la această dată înainte începe perioada refugiei și a pribegiei la capătul căreia avea să se arate mîntuirea: „Marea Unire a românilor din 1918. „Izbucnirea războiului mondial și ocuparea Bucovinei de către ruși — rememora Nistor — mă sili să părăsesc Cernăuții, refugiindu-mă mai întîi la Cîrlibaba, la părinții soției mele, care locuiau” acolo. În noiembrie însă, cînd patrulele rusești ajunseseră pînă la Cîrlibaba, am fost silit să trec granița în Dorna Șarului, de unde pornii cu familia mea pe plută, pe Bistrița, la Piatra Neamț, și de acolo la București, unde petrecui pînă în august

1916, cînd și Bucureștii erau amenințați, în urma intrării României în război, alături de Puterile Antantei.

În tot timpul petrecerii mele ca refugiat politic la București, am lucrat neconștient la Biblioteca Academiei, pregătind lucrări privitoare la istoria Bucovinei, a cărei soartă politică era atunci la ordinea zilei... Amenințarea Bucureștiului de către armatele lui Mackensen și Falkenhayn, mă sili să părăsesc Capitala, refugiindu-mă întîi la Huși și de acolo, la începutul anului 1917, la Iași, avînd de luptat cu mari dificultăți materiale”.

La un moment dat, în vara lui 1917, Iașii deveniseră și ei amenințați de invazia armatelor Puterilor Centrale. Motiv pentru care Ion Nistor a trebuit să se refugieze la Odessa, unde a suportat cu stoicism teroarea bolșevică abătută asupra acelei regiuni. Aci, la cererea studenților români basarabeni, a predat o seamă de lecții din istoria românilor, pînă cînd cetele de revoluționari ruși au făcut imposibilă continuarea improvizei dar atît de gustafiei inițiative didactice. Curînd și-au făcut apariția în Crimeea jandarmii unguri și agenții serviciului secret austriac, silind astfel refugiații bucovineni și transilvăneni să ia din nou drumul pribegiei.

După peripeții de nebănuț, Ion Nistor, Octavian Goga și bănățeanul Avram Imbroane au reușit să ajungă — prin Ovidiopol și Cetatea Albă — la Chișinău. În capitala basarabeană Nistor a depus eforturi susținute pentru înființarea unei universități populare, în cadrul căreia a purces de îndată la predarea lecțiilor de istorie a Basarabiei cărturarimii domice de cunoașterea trecutului național.

Ion Nistor a participat ca invitat la ședința istorică a Sfatului Țării din 27 martie 1918, cînd a fost votat Actul Unirii Basarabiei cu patria-mamă România. Documentele cercetate în arhivele centrale basarabene, cum și implicarea directă în evenimentele cotidiene i-au prilejuit peste cîțiva ani să redacteze și să publice remarcabila carte despre *Istoria Basarabiei*.

La Chișinău fiind, Nistor a primit decizia ministerială nr. 75638 din 10 octombrie 1918, prin care era delegat profesor de istorie la Seminarul Normal Superior din Iași, cu începere de la 15 octombrie același an. Scurt timp după decizia de mai sus i-a fost adusă la cunoștință numirea ca profesor suplinitor la catedra vacantă de Istoria românilor din cadrul Universității ieșene. Nistor n-a ajuns să ocupe nici una din catedre, deoarece foarte curînd avea să i se îplinească dorința sa de vis: reîntoarcerea la propria-i catedră universitară de la Cernăuți. „Un destin norocos — remarca Nistor — a voit ca nu numai să mă întorc la catedra mea din capitala Bucovinei, ci mai mult chiar, să organizez Universitatea din Cernăuți, din germană cum era, într-o universitate românească. Fui confirmat, o dată cu vechii mei colegi, profesor titular la nou înființata catedră de Istoria românilor de la Universitatea românească din Cernăuți.

După moartea profesorului Dimitrie Onciul, întîmplată la 20 martie 1923, am primit invitația de a ocupa catedra vacantă de Istoria românilor de la Universitatea bucureșteană. Eram însă prea strîns legat de Bucovina ca să o părăsesc. De aceea am preferat să rămîn la catedra mea din Cernăuți.”

Luminile idealului național. Împrejurările i-au îngăduit însă lui Ion Nistor ca pe lângă preocupările sale didactice și publicistice, să dezvolte și o prodigioasă activitate politică națională care de multe ori a depășit sfera restrânsă a țării sale de baștină, Bucovina.

Cum evocările lui Ion Nistor, redactate în anii 1948-1950, sînt extrem de interesante pentru acest segment formativ de viață spirituală, ne îngăduim transcrierea unor pasaje mai lungi nespuse de edificatoare:

„Soarta a voit să trăiesc și să activez într-o epocă în care Bucovina, deopotrivă cu Basarabia și Transilvania să ajungă în centrul preocupărilor politice ale națiunii române. Războiul mondial avea să transforme harta politică a Europei și tocmai țările românești Muntenia, Moldova, Transilvania cu Banatul, Basarabia și Bucovina se găseau în epicentrul acestor zguduitoare transformări. Ca tînăr, născut și crescut în umbra gropnițelor domnești de la Rădăuți și mausoleului de la Putna, îmbibasem încă din copilărie acea atmosferă de sfințenie și respect pe care aceste monumente ale trecutului o răspîndeau sfioase în jurul lor...

Cînd am început să urmez școala nemțească de la Rădăuți, unde a-yeam la început de luptat cu mari greutăți pînă ce deprinsesem limba germană, mă întrebam adeseori de ce n-aș învăța în Pomănește, cînd în toate satele din împrejurime nu se vorbea altă limbă decît cea moldovenească, cum o numeau țărani. În clasele superioare din liceu, unde învățam istoria Austriei, m-am putut lămuri mai bine asupra celor ce-mi povesteau părinții, că Bucovina fusese o parte a Moldovei și că cel mai mare dintre voievozii ei, Ștefan, își avea reședința la Suceava și că el zidise minăstirea de la Putna spre a aduce laudă lui Dumnezeu pentru biruința sa asupra paginilor și că pe patul de moarte a lăsat cuvînt să fie înmormîntat la Putna. În istoria Austriei învățam că împărăteasa Măria Tereza și fiul ei, împăratul Iosif al II-lea, au scos Bucovina de sub jugul turcesc și au alipit-o împărăției lor. În gîndul meu găseam o nepotrivire între cele văzute și auzite acasă și cele învățate la școală și de aceea eram veșnic preocupat de dorul să aflu adevărul. Așa s-a trezit în mine dragostea și interesul pentru preocupările istorice. Interesul meu fu sporit și de profesorul meu de istorie Hans Major, care știa să facă lecții foarte frumoase. Doream din suflet să ajung și eu în situația de a face lecțiuni așa de frumoase.

Încă din primele clase de liceu se trezise în mine și sentimentul național. Colegii mei de clasă, în majoritate absolută de origine nemți și evrei, își băteau adeseori joc de felul cum pronunțam cuvintele nemțești, ba chiar și cele latinești, numindu-mă *valach*, ceea ce mă supăra foarte mult, fiindcă nu înțelegeam ce înseamnă acest cuvînt. O întîmplare mă lămuri însă curînd că noțiunea de valach era identică cu cea de moldovan sau român. De Crăciun primisem de la una din surorile mele niște minceuțe de lînă în culorile roșu, galben și albastru. Eram în clasa a doua de liceu. Dirigintele clasei, profesorul Alfred Pawlitschek, observînd minceuțele acestea în trei culori îmi porunci să le scot și să nu le mai port, fiindcă acestea sînt culorile

naționale românești, care sînt oprite în școală. Numai observația dirigintelui mă făcu să aflu că există culori naționale românești care erau oprite în școală. Aceasta mi-a trezit curiozitatea de a afla pentru ce aceste culori erau oprite.

Scurt după această întîmplare mă furișai și eu la o reprezentație teatrală românească, dată de intelectualii din Rădăuți. Se juca *Florin și Florica* de Alecsandri, care a făcut asupra mea o colosală impresie. La versurile *«In genunchi toți cu sfială fii ai acestui vechi pămînt! Căci coroana triumfală iar în cap ne va șede...»* am căzut și eu extaziat în genunchi, fără să-mi fi putut da seama ce fac.

În clasele următoare am început să citesc tot mai multe cărțile românești din biblioteca clandestină a elevilor români de la liceu, pînă ce aceasta fu trimisă într-o noapte, în taină, la Cernăuți, fiindcă direcția liceului aflase de existența ei la catihetul Gavriil Teleagă și era cît pe ce să dăm de belea. Lepturarul lui Aron Pumnul nu mă mulțumea. Citeam însă broșurile ce apăreau la Cernăuți și Suceava în bibliotecile tineretului și ale poporului român din Bucovina. Profesorul nostru de limba română era un om bun, dar somnoros și prea distanțat de sufletele noastre. Eram în clasa întîia de liceu cînd muriră unul după altul: Minai Eminescu, Ion Creangă și Vasile Alecsandri și-mi aduc aminte cum moartea acestor genii ale literaturii române fu comentată de elevii români, cuvîntările fiind rostite de cîte un elev din clasele superioare ale căror nume nu le mai pîn minte. Știu însă că am citit mult din scrierile acestor mari scriitori naționali. La examenul de bacalaureat am scris despre operele dramatice ale lui Vasile Alecsandri, iar la oral am răspuns la întrebări în legătură cu activitatea națională a lui Gheorghe Lazăr.

Trecînd la universitate am intrat în Societatea academică «Junimea». Fiind ales bibliotecar, am întocmit în timpul vacanței catalogul cărților pe care le și citeam în bună parte — pe cele istorice, pe toate. M-au interesat foarte mult *Cronicele* editate de Kogălniceanu, servindu-mă de ele la întocmirea conferințelor istorice pe care le țineam în ședințele publice ale Societății. Societatea «Junimea», al cărei președinte eram în 1898-1899, se găsea în fruntea mișcării naționale din Bucovina îndrumată de Gheorghe Popovici și susținută de presa națională bucovineană în frunte cu ziarul «Patria». Am luat parte la lupta contra guvernatorului Frederic Bourguignon, care oprise purtarea tricolorului românesc și contra politicii ucrainofile inaugurate de Aurel Onciul. În toamna 1899 am plecat la armată pentru a-mi face stagiul militar, iar după întoarcerea mea la universitate am reintrat din nou în viața luptelor naționale, care mă dezagustară însă foarte curînd, pentru că nici politica naționaliștilor conservatori și cu atît mai puțin cea a democraților țăraniști nu corespundeau exigențelor naționale. Și aceasta pentru motivul că atît unii, cît și ceilalți neglijau cu lotul legăturile cu România din timpul Hurmuzăcheștilor, fără de care nu se putea face o adevărată politică națională în Bucovina. Pe mine, îndeletnicirea cu studiile istorice m-a cuprins în viața politică, dîndu-mi seama că nedreptățile comise față de neamul românesc din Bucovina și de

aiurea se cereau îndreptate și împilările înlăturate. Or, la aceasta nu se putea ajunge fără de o riguroasă acțiune politică și națională.

Înțelegeam și eu că în împrejurările date' o asemenea politică întâmpina mari dificultăți în calea ei, dar ea trebuia totuși încercată și pusă în practică cu orice risc. Academia Română propovăduia unitatea culturală a tuturor românilor iar Nicolae Iorga începuse prin «Sămănătorul» o vastă propagandă pentru încheierea acestei unități. Publicațiile din Editura Minerva și alte edituri găsiră o largă răspîndire în Bucovina, mai ales în rîndurile tineretului naționalist. Condițiile erau deci favorabile pentru editarea unei publicații periodice care să militeze în Bucovina pentru această unitate culturală. Acest organ era «Junimea Literară» al cărei prim număr apărură la 1 ianuarie 1904 în colaborare cu Victor Morariu, Liviu Marian și Gheorghe Tofan. Eram cîțiva tineri care ne angajam să deșteptăm în publicul bucovinean gustul pentru lucrările literare românești și să îngrijim ca ideile întrupate în aceste lucrări să pătrundă în toate sufletele bucovinenilor.

Pe calea aceasta încercam să manifestăm adeziunea noastră la unitatea culturală a tuturor românilor și să inaugurăm o mișcare literară în Bucovina, care să ne smulgă din ghiarele indiferentismului și ale letargiei în care se zbătea neamul românesc din Bucovina, stăpînit de patimi politice meschine și de rivalități personale. Ne disciplinasem gîndurile, ne întărisem convingerile și luasem hotărîrea fermă de a cultiva idealul național integral și de a rămîne în orice împrejurări ostașii lui credincioși. Nicolae Iorga înțelese mai bine ca oricine, salutînd apariția noii reviste în cuvintele: «Tinerii bucovineni s-au adunat în jurul „Junimei Literare”, unde orice scînteie de talent este bine venită și ajutată, și aceasta pentru a zgudui pe adormiți, ghiftuiți și cocoțați, pentru a dezmeteci pe năuci și pedepsi pe vînzători...».

Tribun al luptei pentru Marea Unire a românilor. Sosind în refugiul de la București, în toamna lui 1914, Ion Nistor — împreună cu un mare număr de frați în ale pribegiei — a constituit *Comitetul refugiaților bucovineni*, al cărui președinte perpetuu și destoinic a fost. În această calitate a intervenit adesea pe lîngă forurile competente pentru plasarea tinerilor bucovineni la diferite școli și internate din capitala României. Mulți dintre acei adolescenți au fost îndreptați către școlile militare, unde se pregăteau să devină ofițeri de front.

Cu referire la propaganda națională, Nistor a servit celor în drept informații proaspete și din surse calificate, asupra stărilor de lucruri din Bucovina și a colaborat la o serie de ziare cu materiale de istorie și de politică la ordinea zilei. „Evenimentele de pe diversele” fronturi — ținea să remarce I. Nistor — mă întăreau tot mai mult în credința că se apropia ceasul reînțoarcerii Bucovinei la sînul patriei-mame. Credința aceasta stăruia și în cercurile diriguitoare din București. Intrarea României: în război alături de Puterile Antantei făcea să sporească numărul refugiaților din Bucovina, dînd mult de lucru Comitetului pentru plasarea lor.

În timpul tratativelor pentru încheierea Convenției politice și militare cu

Franța, Anglia, Italia și Rusia, am prezentat guvernului I.I.C. Brătianu mai multe memorii cu chestiunea Cernăuților, pe care rușii doreau să-i cuprindă în granița lor de la Prut. Grație datelor istorice, etnografice și economice din memoriile mele, guvernul român a fost în măsură să susțină cu succes cauza Cernăuților și să o cîștige, spre marea mea mulțumire sufletească".

Pe cînd trupele Puterilor Centrale și ale aliaților lor se apropiau amenințător de București, Ion Nistor a fost nevoit să se retragă împreună cu familia la Iași. De astă dată, în calitate sa de președinte al Comitetului refugiaților bucovineni a mijlocit pe lîngă guvernul român în vederea acordării cetățeniei române și reglementării situației militare pentru bucovinenii aflați în exodul din Moldova.

La 9 iunie 1917 a avut loc primirea oficială, în Piața Unirii din Iași, a primelor detașamente de voluntari bucovineni, transilvăneni și bănățeni, foști prizonieri de război din armata austro-ungară, veniți din Rusia. Între cuvîntătorii de pe treptele statuii lui Cuza Vodă s-a numărat și Ion Nistor care, în esență, a spus următoarele: „Adresîndu-mă vouă, iubiți frați bucovineni, vă sfătuiesc ca un frate mai mare..., închegați prietenie trainică cu camarazii voștri din Regat și din Ardeal cu care veți forma o singură țară și veți viețui împreună cînd izbînda va fi a noastră. Și ea va fi! Întindeți mîna prietenește-și frații! Pr voștri din Basarabia care luptă umăr la umăr cu voi pentru zdrobirea aceluiași vrăjmaș... Falcnici plăieși ai Bucovinei, cu Dumnezeu înainte!"

Prin grija lui Ion Nistor și cu asentimentul guvernului Brătianu a luat ființă, la 2 iulie 1917, *Misiunea română în Bucovina*, cu scopul de a lămuri pe ce: rămași acasă asupra mobilurilor urmărite de statul român în Țara de Sus a Moldovei și pentru ajutorarea familiilor soldaților și ofițerilor bucovineni care luptau voluntar pe frontul român.

În august 1917, pe cînd se afla retras la Oriessa, președintele Comitetului refugiaților bucovineni, Ion Nistor, a început o colaborare fructuoasă cu Octavian Goga, președintele Comitetului refugiaților transilvăneni. Ambii tribuni naționali au avut mai apoi, la Iași, o consfătuire cu profesorul Thomâs Masaryk, viitor președinte al Cehoslovaciei, cu referiri exprese la urmările iminentei dezmembrări a anacronicei monarhii bicefale.

În primăvara lui 1918, conducătorul Comitetului refugiaților și Misiunii române în Bucovina s-a stabilit pentru un timp la Chișinău, de unde sistematic călătorea la Iași pentru contacte politice cu guvernul Vechiului Regat. În capitala moldavă a pus bazele, împreună cu Octavian Goga, *Comitetului Național al românilor ardeleni și bucovineni aflați în Moldova și Basarabia și al corpului ofițeresc de voluntari*. În numele Comitetului Național nou creat Ion Nistor și Octavian Goga au prezentat regelui Ferdinand al României, la 6 octombrie 1918, *Declarația* prin care se cerea ca Bucovina și Transilvania să fie sprijinite în lupta lor de eliberare de sub asuprirea austro-ungară și unire a celor două provincii istorice românești cu Vechiul Regat, într-un stat național sub sceptrul dinastiei române.

În numele aceluiași Comitet Național, I. Nistor a protestat prin presă

și în adunări publice împotriva inoperantului tratat de pace de la Brest-Litovsk, prin care imperialii de la Viena consimțeau asupra anexării Bucovinei de Nord ia un fantezist regat al Haliciului.

Fruntașii mișcării naționale rămași acasă nu s-au lăsat nici ei mai prejos, răspunzând prompt și cum se cuvenea la chemarea vremii. Ei s-au întrunit într-o mare adunare constituantă, la 27 octombrie 1918, și au pus oazele *Consiliului Național Român* din Bucovina, organism reprezentativ care a instituit un *guvern* sub conducerea lui Iancu Flondor și a hotărât să iaca publică dorința fierbinte de Unire a Bucovinei cu România.

Luînd cunoștință de deciziile Consiliului Național de la Cernăuți, Nistor a considerat de stringentă necesitate lămurirea opiniei publice din Bucovina asupra conținutului tratatului politic și militar încheiat de România cu Puterile Antantei, în august 1916, cu referiri explicite la Transilvania și Bucovina ce urmau să revină la matcă. În care scop a întocmit, la 1 noiembrie 1918, „Statutul pentru organizarea serviciului de propagandă în Bucovina — cu misiunea de a pregăti locuitorii din Țara Fagilor pentru desăvîrșirea Actului Unirii, iar săptămîtoalul „Glasul Bucovinei” de la Cernăuți a găzduit cu generozitate în coloanele sale suita materialelor propagandistice pro-Unire.

Evenimentele se precipitau de la o zi la alta. Atmosfera era tulburată, pînă la a deveni incendiară. În Bucovina se perindau, rînd pe rînd, trupe de ocupație ale imperiilor vecine în dezagregare. Anarhia și haosul vidului de putere în stat dădeau apă la moară rivnitorilor străini de pămînt românesc, stînjeneau vîdit acțiunile bucovinenilor întru Unirea cu Vechiul Regat. În atan condiții, Consiliul Național Român de la Cernăuți s-a văzut nevoit să ceară sprijin armat de la Țara-Mamă. Conducătorul refugiaților bucovineni a stăruit și el la palatul regal și la guvern pentru trimiterea de urgență a ajutorului militar solicitat.

Dînd curs intervențiilor factorilor de răspundere ai Bucovinei, guvernul condus de generalul Constantin Coandă a permis Diviziei a 8-a din armata română să pătrundă în Bucovina, astfel că la 11 noiembrie 1918 generalul Iacob Zadic își făcea deja intrarea în Cernăuți, în fruntea diviziei sale întîmpinată cu mare bucurie de populație.

Textil Pușcariu, secretar de stat la externe în guvernul bucovinean, a sosit la Iași spre a prezenta șefului statului român mulțumirile Consiliului Național din Cernăuți pentru trimiterea oștirii române în Bucovina.

Ion Nistor s-a întîlnit la hotelul ieșean „Binder” cu vechiul său prieten Pușcariu, în ziua de 22 noiembrie 1918, și după discuții preliminare au ajuns la deplină înțelegere asupra coordonării acțiunilor Comitetului refugiaților bucovineni din Iași cu Consiliul Național Român de la Cernăuți, pentru grăbirea înfăptuirii Unirii. „Încă din seara aceleleași zile — povestește Ion Nistor — am pornit la Cernăuți în fruntea unui grup de o sută de „TM8”- în dimineața zilei de 23 noiembrie am sosit, după patru ani de pribegie, la Cernăuți, unde ni s-a făcut o frumoasă primire în Piața Unirii, unde s-au rostit emoționante cuvîntări și s-a jucat Hora Unirii. Îndată

după sosire m-am prezentat la Palatul Administrativ părintelui Dionisie Bejan, președintele Consiliului Național și domnului Iancu Flondor, șeful guvernului bucovinean, căruia i-am înmînat un mesaj oficial din partea generalului Coandă, președintele Consiliului de Miniștri român. Pe Iancu Flondor l-am găsit în pat, suferind de gripă. Ambii m-au primit cu amabilitate, deși am avut impresia că cuprinsul mesajului indispușese întrucîtva pe Flondor, probabil din cauză că i se cerea să mă considere ca împluternicit al guvernului regal de a trata cu depline puteri toate chestiunile în legătură cu Actul Unirii.

În conferința pe care o avui apoi cu ambii conducători ai Bucovinei, am căzut de acord asupra sporirii numărului membrilor Consiliului Național cu 12 foști refugiați și asupra convocării fără întîrziere a Congresului General pentru votarea Unirii. A doua zi eu m-am înapoiat la Iași pentru a raporta asupra situației din Bucovina și asupra convocării Congresului, în absența mea Consiliul Național, întrunindu-se la 25 noiembrie, votă c-optarea mea și a altor 11 refugiați în Consiliu, hotărî convocarea Congresului Național pe ziua de 28 noiembrie și mă onoră cu însărcinarea de a redacta Actul Unirii și de a-l susține în fața Congresului.

În dimineața zilei de 27 noiembrie sosii de la Iași și supusei Consiliului secretarilor de stat prezidat de Flondor proiectul Actului de Unire care fu dezbătut și aprobat de Consiliu. În aceeași zi îmi destăinui impresiile într-un articol publicat în „Glasul Bucovinei”, care de la întoarcerea mea la Cernăuți apărui zilnic, devenind astfel primul cotidian românesc ce apărea în Bucovina. Seara mă întreținui pînă tîrziu cu prietenul meu Dimitrie Marmeliuc, într-o cameră din hotelul „Pajura Neagră” asupra discursului pe care urmam să-l rostesc a doua zi în Congres, pentru susținerea Actului de Unire. Eram nevoit să stau la hotel, trimițîndu-mi familia la rudele de la Cîmpulung, fiindcă fosta mea locuință, pe care o avusesem cu chirie la Cernăuți, fusese complet devastată în timpul absenței mele de 4 ani, astfel că nu mai găsis decît pereții goi.

Congresul General al Bucovinei s-a întrunit la 15/28 noiembrie 1918 în Sala sinodală din Palatul mitropolitan, unde așezai mai tîrziu o tablă comemorativă în amintirea Actului de Unire. Era joia, o zi senină de toamnă tîrzie, în care congresiștii sosiți din toate colțurile Bucovinei grăbeau zoriți la Congres, care și-a început lucrările la orele 11 dimineața. Congresul a fost deschis de Dionisie Bejan; acesta, după cuvîntul de salut adresat congresiștilor, proclamă președinte al Congresului pe Iancu Flondor care, după o scurtă introducere, dădu citire Actului de Unire. După terminarea lecturii am cerut cuvîntul pentru susținerea Actului, stăruind asupra împrejurărilor în care s-a săvîrșit detrușirea Bucovinei din Moldova și evocînd suferințele bucovinenilor în tot timpul dominațiunii austriece de 144 de ani și recomandînd Congresului să voteze: Unirea necondiționată și pentru vecie a Bucovinei în vechile ei hotare pînă la Ceremuș, Colacin și Nistru — cu Regatul României. Pentru susținerea Actului de Unire au mai vorbit și delegatul polonezilor și cel al germanilor din Bucovina, după

care Congresul l-a votat în unanimitate. Anunțarea votului a fost primită cu nesfârșite aplauze. După aceea, Congresul a ales o delegație de 15 membri care să prezinte regelui Ferdinand la Iași Actul Unirii. Între membrii delegați de Congres pentru această onorifică însărcinare mă găseam și eu.

Am sosit la Iași" a doua zi dimineața și am fost primiți de regele Ferdinand și de regina Măria, înconjurați de membrii guvernului, la Comandamentul Corpului 4 Armată, unde regele își instalase reședința provizorie. Pregătisem și alocuțiunea către rege. Flondor stăruise însă pe lângă Nicolae Iorga să-i scrie el cuvântul către rege, și Iorga îi împlini dorința. Manuscrisul frumoasei alocuțiuni se găsește în posesiunea mea. Regele a răspuns în cuvinte alese. Regret însă că n-am putut obține cuprinsul cuvântării regale.

În seara aceleași zile am plecat împreună cu familia regală și membrii guvernului la București, unde regele și regina își reluară reședința la Cotroceni, pe care o părăsiseră în toamna 1916. Bucureștenii făcură familiei regale o entuziastă primire. Duminică seara la 1 decembrie 1918 s-a dat la palatul regal din Calea Victoriei o masă de gală la care participară și membrii delegațiunii bucovnene. Îmi aduc cu mare plăcere aminte că în cursul mesei sosi telegrama de la Alba Iulia, vestind că Marea Adunare Națională de acolo votase Unirea Transilvaniei cu Regatul României. "

Sosirea lui Nistor la București cu delegația aducătoare a Actului Unirii Bucovinei cu România, a ocazionat lui Nicolae Iorga un memorabil articol — *Unul dintre întregitorii Moldovei* — publicat în „Neamul Românesc” din care am reținut: „În adevăr, Nibtor a lucrat în trei direcții mari pentru Unirea de astăzi:

întîi el a dat, ca scriitor istoric și ca profesor de gimnaziu, pe urmă și de universitate, românismului din Bucovina o încredere în sine pe care străinii izbutiseră — s-o spunem limpede — a-i slăbi. Le-a spus, le-a dovedit — ca și acelor străini însăși — că dreptul cel vechi este al nostru, că nouă ni se datorește tot ce în acea provincie a fost organizare și cultură în trecut și că acestea sînt titluri cărora alte popoare nu le pot opune nimic.

Al doilea, pentru ca această conștiință să producă și o luptă și această luptă să capete adevăratul ei organ, el s-a ridicat împreună cu Fușcariu, pentru a curăți atmosfera morală de otrava înăbușitoare a onciulismului, deprins a pînă cu toți dușmanii noștri-naționali, numai să-și atingă scopurile de partid. Și această operă de renovare politică a educat pe cei mai autorizați dintre tinerii care și-au pus viața în joc pentru ca să dea întreaga Bucovină neamului lor.

În al treilea rînd, Nistor, în deosebire de alții, a îndreptat de la început, hotărît, spre noi, pe bucovineni, prea mult deprinși a-și căuta mîntuirea la Viena. S-a pus în curent cu știința și literatura noastră, a scos cu G. Tofan o revistă în legătură cu mișcarea naționalistă de aci, apoi cînd a fost să se formeze pentru catedra universitară, s-a așezat modest, la o vîrstă acum matură, pe băncile Universității din București. Iar, cînd a început războiul, membrul Academiei Române a trecut granița în Regat, arătînd cît de mult

crede în misiunea de întregire națională, pe care acesta trebuie s-o îndeplinească.

Pentru aceste reale merite, așa de mari, în ziua de Unire salutăm frățeste pe Iancu Nistor".

De veghe la devenirea și dănuirea României Mari. După Marea Unire a românilor din 1918, Ion Nistor a fost numit prin decretul regal din 18 decembrie 1918, ministru secretar de stat, fără portofoliu, în guvernul prezidat de Ion I.C. Brătianu, avînd reședința la București și însărcinarea de a susține interesele Bucovinei în cabinetul național-liberal. A trecut apoi ministru delegat cu administrația Bucovinei, la Cernăuți, prezidînd complexa operă de redresare economică și politică a Țării de Sus a Moldovei.

Fostul Comitet al refugiaților s-a transformat în Partidul Democrat al Unirii, sub conducerea aceluiași Ion Nistor, cu publicația „Glasul Bucovinei” organ de presă cotidian, cu Institut de arte grafice, editură și librărie.

Dintre realizările ministrului Nistor am reținut: editarea „Buletinului Bucovinei” — foaie oficială pentru necesități ale administrației de stat; organizarea și desfășurarea în bune condițiuni a campaniei electorale pentru constituirea întîiului parlament al votului universal în țara noastră, din care Nistor a făcut parte ca deputat de Rădăuți iar mitropolitul Vladimir de Repta a fost desemnat președinte de vîrstă al Senatului; în ședințele consecutive ale Corpurilor Legiuitoare din 29 decembrie 1919, ministrul de stat Ion Nistor a prezentat din însărcinarea suveranului proiectul legii pentru ratificarea de către Parlament a Actului Unirii de la 28 noiembrie 1918; a intervenit cu memorii explicative contra încercărilor de știrbire a vechii granițe de la Ceremuș, dinspre Polonia, pretenție eronată însă agreată de augurii Conferinței de pace de la Paris — energicul protest împotriva deți unchierii unor regiuni din teritoriul sacru al Bucovinei românești bucurîndu-se pînă la urmă de succes.

Pe de altă parte, în administrație, în public și în școală a fost introdusă limba română, fiind înlocuiți funcționarii austrieci ce nu cunoșteau această limbă, cu slujbași români. Au fost, de asemenea, desființate liceele germane și ucrainene — din lipsă de elevi. Administrația Fondului bisericesc a trecut asupra mitropolitului și Consistoriului mitropolitan. Tot acum, în înțelegere cu mitropolitul Vladimir de Repta, ministrul Nistor a consimțit la desfacerea eparhiei Dalmației de mitropolia Bucovinei și a stăruit pentru cooptarea mitropolitului Bucovinei în Sfîntul Sinod al bisericii române.

În rîndul înfăptuirilor se înscrie și adaptarea reformei agrare generale la condițiile concrete din Bucovina, în septembrie 1919, act de justiție prin îare au fost expropriate 97 320 ha pămînt arabil și împărțit în loturi proporționale sătenilor nevoiași. În regiunea dintre Prut și Nistru — pe terenurile expropriate — s-au înjghebat cinci colonii românești, în vederea întăririi elementului autohton în zonă.

Ion Nistor a făcut parte, în calitate de ministru delegat cu administrația Bucovinei, și din guvernele care au succedat celui național-liberal, consilii le miniștri prezidate consecutiv de generalul Arthur Văitoianu, A.I. Vaida

Voievod și generalul A.I. Averescu. Neacceptând să-și contopească Partidul Democrat al Unirii în Partidul Poporului, de guvernământ, I. Nistor a trebuit să tragă consecințele din autoritarismul manifest al învingătorului de la Mărăști, demisionând din guvernul Averescu după câteva săptămâni numai de la depunerea jurământului în fața majestății sale regale.

Urmare a alegerilor parlamentare din mai 1920, Nistor a făcut parte din maturul corp cu mandat din partea Senatului Universității din Cernăuți. Iar câteva luni mai târziu, la 24 octombrie 1920, rectorul Ion Nistor a prezidat inaugurarea Universității românești din Cernăuți, după autodizolvarea celei germane din cauza exodului aproape în masă al profesorilor austrieci care n-au înțeles să depună jurământul de credință regelui Ferdinand al României Mari.

Nu i-a fost deloc ușor lui Nistor să impună Alma Mater românească în Bucovina. Trebuiseră depășite vechile animozități create de fosta universitate nemțească; biruită opacitatea celor care considerau un lux de prisos cititorirea unei a patra universități românești și încă atât de aproape de cea ieșeană; argumentate afirmațiile că România Mare dispunea de nebănuite rezerve pentru recrutarea unui -corp didactic universitar de înaltă ținută științifică.

Festivitățile inaugurale s-au desfășurat în prezența familiei regale. Ședința solemnă a avut loc în Sala de marmură a Palatului mitropolitan. Pe parcursul festivităților rectorul Nistor a rostit nu mai puțin de trei discursuri oficiale, în care — cum singur mărturisea — „tălmăceam sentimentele ce mă însuflețeau atunci, văzîndu-mi împlinită una din dorințele cele mai fierbinți cu privire la înalta învățătură românească”.

Cu revenirea la cîrma statului a guvernului condus de Ion I. C. Brătianu — în ianuarie 1922 — și-a reluat și Ion Nistor, deputat de Rădăuți, atribuțiunile de ministru al Bucovinei. În timpul fecundei administrații de patru ani a național-liberalilor, ministrul Nistor a contribuit în chip determinant la încadrarea organică a Bucovinei în structurile fundamentale ale statului național unitar român. A colaborat la întocmirea Constituției din 1923. Partidul Democrat al Unirii a fuzionat cu Partidul Național Liberal. „Am aderat din convingere la programul acestui partid — declara I. Nistor — pentru că în îndelungata colaborare cu liberalii m-am putut convinge de sinceritatea naționalismului lor, de seriozitatea operelor lor administrative și de interesul pe care îl arătau pentru Bucovina. Concepția de armonie socială din ideologia lor corespundea pe deplin simțămîntelor mele. Am rămas mereu credincios convingerilor mele naționaliste, propovăduite generației noastre de Nicolae Iorga, precum și Partidul Național Liberal, ale cărui doctrină și ideologie se întemeiau pe ideea națională. Era deci firesc să lupt împotriva internaționalismului social-democrat, împotriva național-socialismului hitlerist susținut de tineretul legionar și împotriva comunismului, doctrine politice și sociale pornite din afară și impuse neamului nostru prin teroare și forță. Terorii legionare a căzut jertfă Nicolae Iorga, fiind amenințat și eu. Încercător în puterea tradițiilor străbune, m-am străduit

să-mi apăr, după cuvintele lui Mihai Eminescu, sărăcia și nevoile și neamul împotriva influențelor străine sufletului românesc.”

În perimetrul larg al legiferărilor ce decurgeau din noua Constituție, ministrul Ion Nistor a militat pentru menținerea mitropoliei Bucovinei și pentru consolidarea Universității din Cernăuți, cum și pentru împărțirea administrativă a Țării de Sus a Moldovei în cinci județe, crearea tribunalelor la Storojineț, Suceava și Ompulung, pentru trecerea administrației Fondului bisericesc în seama Consiliului eparhial compus din două treimi laici și o treime clerici, în fine, pentru naționalizarea căilor ferate particulare, pentru o mai dreaptă așezare a impozitelor și înlăturare a creditelor.

Ministrul Bucovinei a fost investit cu o misiune specială, în martie 1924, conducînd comisia oficială română desemnată pentru negocieri cu guvernul austriac, la Viena, asupra diverselor chestiuni ce decurgeau din aplicarea Tratatului de pace încheiat cu Austria la sfîrșitul primului război mondial. În privința Bucovinei rezultatele negocierilor s-au concretizat to cinci convenții referitoare la fondul de pensii (transferarea creanțelor și depozitelor caselor de pensii), reglementarea datoriilor și creanțelor austro-ungare, schimbul registrului de impozit financiar, asigurările private, repartitia bunurilor împărțite prin trasarea noilor frontiere, regimul apelor, sumele subscrise la împrumutul războiului austriac etc. „Cu semnarea acestor convenții — preciza Nistor — am scutit Bucovina de diverse plăți care pe nedrept i se impuneau și am readus în țară depozitele Fondului bisericesc care fuseseră evacuate la Salzburg. Una din convențiile încheiate prevedea restituirea unui bogat material artistic referitor la Bucovina, între care și harta Bucovinei ridicată la 1774 de colonelul Enzenberg. Tot atunci am obținut în schimb tabloul lui Franken înfățișînd bogățiile lui Cressus cu chipul lui Mihai Viteazul ca principe oriental. Cu acea ocazie am făcut studii în arhivele Vienei unde se găsea un prețios material în legătură cu intrarea României în războiul mondial, care urma să fie copiat de către un delegat român și trimis în țară.”

Viața constituțională, dinastică a României Mari a fost efectiv tulburată prin actul renunțării la tron a principelui moștenitor Carol. Cu puțină vreme înainte de moarte, Ferdinand I a impus modificări în pactul fundamental al națiunii și a vegheat la orînduirea Regenței tutelare pentru Mihai — minorul moștenitor al tronului regal. A urmat la intervale oarecare de timp trecerea în lumea umbrelor a unora din marii făuritori ai României Mari: Ferdinand I (20 iulie 1927), Ion I.C. Brătianu (24 noiembrie 1927), Vintilă Brătianu (22 decembrie 1930), I.G. Duca (29 decembrie 1933). Astfel că, pe fondul crizei politice și al crizei economice generale ce făcea serioase ravagii și în țara noastră, s-a autoînstituit rădăcitorul Carol Caraiman pe tronul României, sub numele de regele Carol al II-lea, inaugurînd un regim politic de tranziție spre dictatura personală înfăptuită ca atare în februarie 1938.

Ion Nistor n-a făcut parte din guvernele „intermediare” conduse de generalul A.I. Averescu (1926-1927) și prințul Barbu Știrbei (4-21 iunie

1927), în următorul guvern — ultimul prezidat de „Sfinxul” de la Florica — lui Ion Nistor i-a fost oferit Ministerul Lucrărilor Publice, întrucît procesul integrării Bucovinei în administrația centrală a României Mari fusese practic deja încheiat. După uluitoarea dispariție a lui Ion I.C. Brătianu a urmat la președinția Partidului Național Liberal și a guvernului Vintilă I.C. Brătianu care l-a menținut pe Nistor ministru la lucrările publice pînă în noiembrie 1928 — cînd guvernul național-liberal a fost nevoit să demisioneze, lăsînd locul Partidului Național Țărănesc deplin victorios în abia încheiatele alegeri generale parlamentare.

În conformitate cu dispozițiunile art. 79 din Constituție, care consfințea senatori de drept în Parlament — miniștrii cu o vechime de cel puțin șase ani, I. Nistor a fost prezent, în continuare, în toate legislaturile care au funcționat pînă în februarie 1938, chiar și după acesta dată — în parlamentul monocameral al dictaturii carliste. Evident că Nistor n-a făcut parte din nici unul din guvernele național-țărănestice care s-au succedat la cîrma țării, cum nici din guvernul „de uniune națională” prezidat de N. Iorga în 1931-1932. În tot acest timp, ca senator s-a evidențiat printre liderii opoziției național-liberale, iar în calitate de șef al orgnizațiilor P. N. L. din cele cinci județe bucovinene a desfășurat o vie activitate politică și națională.

După moartea subită a lui Vintilă I.C. Brătianu a urmat la conducerea P. N. L. — I. G. Duca. Acesta abia după trei ani de incomodă opoziție a fost mandatat de rachiunosul rege Carol al II-lea cu formarea unui guvern național-liberal. În scurtă guvernare Duca, Ion Nistor a fost numit ministru secretar de stat pentru minoritățile etnice. În guvernul național-liberal următor, condus de Gh. Tătărescu, ministrul de stat I. Nistor a fost însărcinat (la 9 iunie 1934) cu conducerea unor servicii și direcții din Ministerul Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale — purtînd titlul de ministru al muncii, deși ministerul tacă nu se scindase. Din 23 septembrie 1935, Nistor a fost confirmat în demnitatea de ministru al muncii, sănătății și ocrotirilor sociale, pentru ca după data de 2 septembrie 1936 — reînfunțîndu-se Ministerul Muncii (separat) — Nistor să rămînă ministrul muncii și ocrotirilor sociale în același guvern Tătărescu.

„Activitatea mea la Ministerul Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale — releva Ion Nistor — a lăsat roade în urma ei. Ca *ministru al muncii* am dat o deosebită atenție pregătirii ucenicilor, întocmind *Legea pentru pregătirea profesională și exercitarea profesiei*, prin care am modificat trecutele legiuri meșteșugărești din Vechiul Regat, Transilvania, Basarabia și Bucovina și am creat un regim unitar pentru Regatul întregit. Dar pentru ca dispozițiile legii pentru pregătire să nu rămînă numai pe hîrtie, am construit cămine pentru ucenici, înzestrîndu-le cu toate instalațiile didactice și igienice necesare. Căminul de la Timișoara cuprindea 400 de paturi, iar cel de la Cernăuți, 300. Cu paturi mai puține erau căminele de ucenici din Hunedoara, Reșița, Brașov, Dej, Tîrgu-Mureș, Tîrgoviște, Tîrgu-Jiu, Bacău, Huși, Slatina, Vaslui, Rădăuți, Suceava. Am pus piatra fundamentală la căminele de ucenici de la Oradea și Bacău.

Ca *ministru al asigurărilor sociale* am ridicat edificii pentru adăpostirea caselor de asigurări și dispensarelor medicale la București, Qmpina, Brașov, Bacău, Roman, Brăila, Tîrgu-Jiu, Timișoara, Cernăuți și Cluj.

Ca *ministru al sănătății* am inițiat lucrări de restaurare și lărgire la mai multe spitale din țară, am înființat dispensarul academic de la Cernăuți și preventoriul de la Gura Humorului, pentru tineretul universitar. Am stăruit pentru înființarea de dispensare la orașe și sate, ca de pildă: la Cernăuți, Ciudei, Vicovul de Sus, Toporăuți, Șiret — în Bucovina, cît și în celelalte regiuni ale țării. La Cernăuți am ridicat un Azil de noapte și altul mai spațios pentru adăpostirea copiilor.”

Se știe că societatea romanească a fost în mod fatal bruscată în evoluția ei prin instaurarea unor regimuri politice de autoritate, de dictatură personală carlistă, legionară, militară-antonesciană, comunistă. N-au lipsit ascensiuni și demiteri spectaculoase de la guvern (cazul Octavian Goga), asasinări de prim-miniștri în exercițiul funcțiunii (cazul Armînd Călinescu), recrudescența terorismului „statului național-legionar”, dictatura antonesciană a ultimei soluții pentru salvarea ființei naționale a statului român și, în fine, dictatura comunistă — cea mai ferece prin durata cîmpioasă.

În „interregnum” acestor guvernări tensionate s-a încercat formula unui cabinet condus de Gh. Tătărescu, în compunerea căruia lui Ion Nistor i s-a încredințat portofoliul Cultelor și Artelor (în perioada noiembrie 1939-mai 1940). De astă dată preocupările ministrului Nistor s-au axat mai ales asupra soluționării diverselor chestiuni de cult (inventarierea averilor cultului romano-catolic); s-au purtat discuții cu nunciul papal în probleme privitoare la concordat și la ordinele călugărești ale cultului catolic. Controversele ministrului Nistor cu mitropolitul Bucovinei, Visarion Puiu, n-au putut fi aplanate decît prin demisia înaltului prelat — acceptată de Sfîntul Sinod și de regele Carol al II-lea la 12 mai 1940.

Bun cunoscător al realităților bisericești din Bucovina, ministrul cultelor și artelor a pregătit proiectul de lege pentru un nou mod de administrare a Fondului bisericesc din Țara Fagilor și a acordat importante subvenții bisericilor^ mînaștirilor aflate la nevoie. În timpul ministeriatului lui Nistor au fost duse la bun sfîrșit instalările mitropolîiilor Irineu la Iași și Nifon la Craiova.

După demisia din guvernul Tătărescu, lui Ion Nistor i s-a propus direcția Institutului Româno-German de la Berlin. A ezitat să primească aceea delicată răspundere și în locul său a fost desemnat Sextil Pușcariu.

La 27 iunie 1940. Nistor participa, în calitate de rector al Universității din Cernăuți — la Conferința Interuniversitară din București, cînd s-a anunțats„ultimațum-ul Molotov”. Chemat noaptea la Tătărescu — relata Nistor — „m-a invitat să intru în guvern pentru a trata cu rușii asupra Bucovinei. Noaptea tîrziu am prestat jurămîntul la Palat. La 28 iunie am discutat chestiunea cesiunii la Academie. A doua zi am fost la gară întru în-

împinarea refugiaților din Cernăuți veniți să susțină cauza lor în Consiliul de Miniștri.

Prin ocuparea Cernăuților de către armata roșie am suferit o mare pierdere personală. Locuința mea din Cernăuți cu o bibliotecă de mai multe mii de volume privitoare la Istoria Românilor a rămas în mâinile năvăliților. Pierderea aceasta veni să dubleze durerea mea pe urma pierderii Bucovinei de Nord. Atunci — din însărcinarea Academiei — am elaborat un memoriu adresat tuturor academiilor din străinătate, în care arătam marea pierdere culturală pe care neamul românesc o îndură prin încălcarea Bucovinei și Basarabiei de către armata roșie, solicitând suport moral pentru redobândirea acestor provincii cu numeroasele așezăminte culturale care se găseau în ele. Tot atunci am stăruit asupra condițiilor în care la 1918 se înfăptuise Unirea Bucovinei, publicând un studiu asupra acestei Uniri și în limbile germană, franceză, italiană și engleză pentru a lămuri străinătatea asupra drepturilor României asupra Bucovinei.

La 4 iulie 1940 Tătărescu își înainta demisia și astfel am ieșit și eu din guvern, din care făcusem parte numai cele câteva zile. S-a format guvernul Ion Gigurtu care la 6 septembrie 1940 făcu loc guvernului autoritar al generalului Antonescu.

Ocuparea Cernăuților de către armata roșie la 28 iunie 1940 precum și instalarea la putere a generalului Ion Antonescu la 6 septembrie același an, și proclamarea dictaturii legionare m-au silit să pun capăt activității mele politice".

În timpul dictaturii legionare a fost instituită o comisie pentru declararea și controlul averii foștilor demnitari ai statului sub regimul carlist. Ion Nistor a prezentat într-un memoriu starea sa patrimonială în anii 1918-1940, în baza căruia respectiva comisie i-a eliberat un certificat ce consideră justificată averea fostului ministru bucovinean și național-liberal.

„Recuperarea Bucovinei de către trupele române în iunie 1941 — mărturisirea Ion Nistor — mi-a făcut o mare bucurie. Dar cum Bucureștii erau amenințați de bombardamente aeriene, am plecat din considerațiuni familiare la moșia Academiei Române din comuna Fărăcădiu - Berthelot, lângă Hațeg, unde am rămas de la 22 iunie până la 25 august 1941.

După reocuparea Cernăuților și restaurarea stăpînirii românești acolo, am fost solicitat de Președinția Consiliului de Miniștri să plec la Berlin în propagandă pentru Transnistria, ceea ce am refuzat; în schimb, am plecat la 27 iulie 1941 la Cernăuți din însărcinarea Ministerului Educației Naționale pentru a raporta asupra stării de la Universitate. Am găsit locuința mea devastată și biblioteca risipită și transportată la Universitate. Universitatea rămăsese în bună stare, ocupanții ruși o transformaseră în universitate rusească. Am raportat că situația era de așa natură, că Universitatea românească și-ar putea reîncepe în toamnă, foarte bine, activitatea.

Din nefericire guvernul antonescian n-a dat urmare propunerii mele, susținută de un memoriu semnat de peste una mie de cărturari bucovineni. La Cernăuți s-a hotărît înființarea unei școli politehnice în clădirile

Universității. Se reîntoarce de la Suceava, unde funcționase în timpul ocupației rusești a Cernăuților, numai Facultatea de Teologie încorporată Universității din Iași.

Ocupația rusească de un an de zile n-apucase încă să schimbe înfățișarea orașului. Rămăseseră încă inscripțiile românești pe edificiile publice și chiar numele de străzi. Rușii, loviți prin surprindere, se retrăseseră în mare grabă, astfel că n-apucaseră să ridice tot ce ar fi dorit. Au dispărut însă monumentele publice de bronz, ca monumentul Unirii, bustul lui Ion I.C. Brătianu și al lui Mihai Eminescu din Grădina Arboreasa.

La 25 august m-am reîntors la București, continuând redactarea *Istoriei României* și pregătind comunicările mele la Academie, tratând probleme prea puțin lămurite din trecutul românesc. În ocupația aceasta relativ liniștită eram însă mai ales, din 1943 încoace foarte tulburat de necontenitele bombardamente întreprinse deasupra Bucureștilor de suprafortărețele americane. În primăvara 1944 acestea se repetară în așa fel, încât aproape nu era zi în care să nu se anunțe alarme aeriene. Lucram la Istoria românilor din Balcani, când într-o duminică după masă sirenele anunțau apropierea suprafortărețelor americane care se îndreptaseră spre Ploiești, distrugând orașul și stabilimentele petrolifere de acolo.

De groaza bombardamentelor, pe urma cărora Bucureștii avură atîta de suferit, s-a dispus dispersarea serviciilor publice, între care și a Academiei Române, și anume la Orăștie, în jud. Hunedoara. La 23 aprilie 1944 am pornit și eu cu un tren de dispersare la Orăștie, unde am ajuns a treia zi într-o ploaie torențială. În tren se găseau și colegii mei de la Academie, Voinov și Vasilescu-Carpen. N-am rămas însă mult la Orăștie și m-am mutat cu familia mea la Berthelot, unde am rămas pînă la 16 septembrie 1944. În exilul meu de la Berthelot am scris *Istoria României* pînă la Ștefan cel Mare. Din grădina conacului vedeam trecînd deasupra suprafortărețele americane care au bombardat localitatea Simeria.

În noaptea de 23 spre 24 august am aflat la radio despre lovitura de stat prin care regele Mihai răsturnă dictatura lui Antonescu, îl aresta și restaurează Constituția din 1923, fîcîmînd guvernul Sănătescu, din care făceau parte șefii partidelor de opoziție: Iuliii Maniu, Dinu Brătianu, Titel Petrescu și... Lucrețiu Pătrășcanu. La 16 septembrie m-am putut întoarce cu familia la București, unde sosii la 18 septembrie 1944, găsind acasă toate bine, afară de cele câteva geamuri sparte de pe urma bombardamentelor.

După întoarcerea la București am continuat cercetările mele istorice, lucrînd la Academie, unde între anii 1944-1948, am făcut mai multe comunicări."

Academicianul Ion Nistor a avut bucuria să fie ales (cu majoritate de două treimi din voturi), la 23 mai 1945, conservator (director) al Bibliotecii și Colecțiilor Academiei Române. La 15 august același an s-a mutat cu familia în incinta Academiei, părăsind în felul acesta locuința fiicei sale pîtea din strada Vasile Lascăr nr. 55. „În postul de conservator m-am simțit foarte bine — evoca octogenarul Nistor; am pus rînduială în catalogarea

X X V

cărților și în vara anului următor, 1946, am terminat reparațiile de pe urma bombardamentelor din 1944, lărgind cu acest prilej sala pentru consultarea cataloagelor (fișierelor). Dimineața și după amiaza mă găseam în biroul meu, folosindu-mă de timpul liber pentru continuarea cercetărilor mele istorice și scrierea *Istoriei României*. În timpul acesta am făcut, la 10 ianuarie 1947, o comunicare asupra *bibliotecilor noastre publice*, apoi încă două comunicări despre *manuscrisele și documentele orientale din Biblioteca Academiei*, din care numai prima a văzut lumina tiparului."

Dar evenimentele politice își urmau și în România cursul lor galopant. La 10 iunie 1948 a apărut decretul pentru etatizarea Academiei și transformarea ei în Academia Republicii Populare Române din care savantul Ion Nistor fusese, evident, exclus. A doua zi după „istoricul” eveniment din viața Academiei Române, I. Nistor a predat gestiunea Bibliotecii și Colecțiilor Academiei în mâinile academicianului Iorgu Iordan, iar din locuință a fost evacuat la 25 noiembrie 1948 de către Barbu Lăzăreanu, înlocuitorul lui Nistor la direcția Bibliotecii și Colecțiilor Academiei Române.

În ziua de 28 iunie 1948 istoricului Ion Nistor i s-a făcut o inopinantă și minuțioasă percheziție domiciliară, în urma căreia i s-au confiscat cărți, acte, volume din *Istoria Basarabiei*, manuscrisul lucrării literare *Din grădina Moldovei*—o culegere cu diverse articole privitoare la întâmplările din Bucovina și tipărite de Nistor în revista „Junimea Literară”, în „Calendarul” și ziarul „Glasul Bucovinei” și în alte periodice. „Prin schimbările acestea — reflecta înțeleptul — multe am pierdut, multe au dispărut, dar mi-am datseama că trebuie să mă resemnez, fiindcă viața merge înainte—și dacă oamenii mor și lucrurile se schimbă, nu e decît o parte din ea — și că lucrul cel mai rău pe care-l poți face e să-ți întorci fața de la ea, și să stai țeapăn, și să nu lași viața să te străbată ca un fluviu (J.B. Priestley, *O zi luminoasă*, p. 314)."

Alte două decenii de scriere a istoriei Bucovinei. Dar oricît de mari erau comandamentele politice și sociale care reclamau prezența în cotidian a omului politic Ion Nistor, savantul n-a neglijat nici o clipă menirea sa fundamentală de scriitor de istorie a românilor de pretutindeni, inclusiv (sau mai ales) a românilor bucovineni. Vom cataloga în cele ce urmează principalele articole, studii, cărți, volume de documente elaborate, întocmite de I. Nistor în deceniile de după Unire, cu referire directă doar la istoria Bucovinei.*

Cum spuneam și într-o notă din studiul bio-bibliografic la ediția *Istoriei Basarabiei* tipărită anul acesta de Editura Humanitas, nu este în intenția noastră de a oferi acum o bibliografie completă a scrierilor lui Ion Nistor. O vom face atunci cînd vom proceda la publicarea operei fundamentale a prestigiosului om de știință, ineditul manuscris al tratatului, în mai multe volume, de *Istoria României*.

În ordine cronologică, consemnăm rezultatele cercetărilor mai noi privind viața și opera lui Ion Nistor Vianor Bendescu, *Opera unui măiestru de frunte al istoriografiei române pragmatice și al practicei politice. Contribuții la bibliografia*

După revenirea la București Nistor a tipărit ediția în limba germană a lucrării *Lupta națională a românilor și rutenilor din Bucovina sub aspect istoric* (1918). În colecția Biblioteca „Glasul Bucovinei” a publicat documentatul studiu despre *Istoria Fondului bisericesc în Bucovina* (1921). În 1922 a început colaborarea la seria *Documentelor privitoare la istoria românilor*, Colecția Hurmuzaki, cu tomul *Correspondență diplomatică și rapoartele consulare austriece* (1782-1797).

La Universitatea din Cernăuți a coordonat activitatea Institutului de Istorie și Limbă, editînd și un valoros „buletin” denumit „Codrul Cosminului” — publicație de mare valoare științifică și culturală apărută în zece volume (perioada 1924-1939). Rezultat al cercetărilor nemijlocite în arhivele vieneze este și studiul intitulat generic *Bejenarii ardeleni în Bucovina* (1925).

O atenție aparte a acordat profesorul Nistor semnificațiilor războiului pentru cucerirea independenței absolute de stat a României, în provinciile istorice răpite silnic din trupul Moldovei. Este vorba de conferința expusă la Ateneul Român cu titlul *Consecințele războiului de neahtă asupra românilor din Bucovina și Basarabia* (1927) și de discursul festiv rostit în Aula Academiei Române referitor la *Răsunetul războiului de la 1877 în Bucovina și Basarabia* (1927).

Un studiu tipărit în „Codrul Cosminului” din 11 noiembrie 1927 este închinat lui *Grigore Ghica-Vodă, la comemorarea a 150 de ani de la moartea sa*.

scrierilor profesorului și bărbatului de stat dr. Ion I. Nistor, în „Buletinul Bibliotecii Române” al Institutului român de cercetări din Freiburg (Germania), vol.I(V), serie nouă, 1967/1968, pp. 141-162; *Bibliografia lucrărilor științifice ale cadrelor didactice. Universitatea București Seria Istorie*, II, București, 1970, pp. 393-400; Emil Diaconescu, *Ion Nistor la Academia Română*, comunicare la Sesiunea științifică „Rolul și locul Academiei Române în evoluția societății românești, 1918-1948”, București, 17-19 iunie 1975; Lucian Boia, *Evoluția istoriografiei românești*, București, 1976, pp. 319-323; V. Bendescu, *Figuri bucovinene. Ion I. Nistor*, în „Drum”, revistă de cultură românească, an XIII, nr.2-4, aprilie - decembrie 1977, pp. 1-10; Ion Nistor, *Fragmente autobiografice*, cu o *Notă introductivă* de V. Bendescu, în „Buletinul Bibliotecii Române” (Freiburg), vol.V(IX), 1975/1976, pp. 579-588; Nicolae Stoicescu, *Istoricul Ion Nistor*, în „Revista de istorie”, tom. 29, nr. 12, decembrie 1976, pp. 1967-1979; M. Iacobescu, *Ion I. Nistor*, medalion, extras din „Suceava”, Anuarul Muzeului județean Suceava, IV, 1977, pp. 263-277; Ovidiu Vuia, *Profesorul Ion Nistor*, Editura Nistru, Bruxelles, 1987, 35 p.; Mihai Dim. Sturdza, *Ion Nistor, istoric al Bucovinei*, în „Buletinul Bibliotecii Române” (Freiburg), vpl. XIV (XVIII), 1987/1988, pp. 387-391; I. Nistor, *Luca Arbore, viteazul hatman al lui Ștefan cel Mare*, cu o *Notă introductivă* de Petru Rezuș, în „Magazin istoric”, serie nouă, an XXIV, nr. 8, (281), august 1990, pp. 33-36; *Galeria marilor bărbați ai neamului*. Ion Nistor, *Românii și rutenii în Bucovina*, serial început în gazeta „Plai Românesc”, nr. 1(3), 27 ianuarie 1991, Cernăuți, pp. 6-7; Stelian Neagoe, *Ion Nistor — un istoric pentru eternitatea românilor de pretutindeni*, în Ion Nistor, *Istoria Basarabiei*, Editura Humanitas, București, 1991, p. V-XXXVIII.

La împlinirea unui deceniu de la Actul Unirii Bucovinei cu România, făuritorul și scriitorul de istorie Ion Nistor a întocmit volumul *Unirea Bucovinei 28 noiembrie 1918. Studiu și documente*, precum și antologia colectivă de articole și comunicări — *Zece ani de la Unirea Bucovinei* (1928).

Ion Nistor s-a dovedit și un neîntrecut autor de portrete biografice, dedicate unor personalități bucovinene, și nu numai, dintre cele mai diverse: mitropoliții Dosoftei Herescu, Nectarie și Vladimir de Repta, Gheorghe Tofan, Gheorghe Popovici, Constantin Berariu, Constantin Morariu, Eudoxiu Hurmuzachi, Simion Florea Marian, Vasile Găină, Tudor V. Ștefanelli, Constantin Mandicevschi, Teodor Tarnovschi, precum și Ion I.C. Brătianu, Carol I, Vintilă I.C. Brătianu ș.a. Două vibrante evocări au ca eroi mai vechi prieteni din vremile de pribegie în Moldova, ministrul Franței în România și apostolul ceh Masaryk: *Le comte de Saint-Aulaire et la Bucovine* și *Vizita profesorului T.G. Masaryk la Iași*; ambele apărute în anul 1930.

Revista *Junimea Literară* "reapărută în anii 1923-1939 sub direcția aceluiași Ion Nistor, i-a publicat noi contribuții istoriografice: *£/« proces politic la Cernăuți în 1878*, intentat Societății studențești „Arboroasa”; *Mînăstirile din Bucovina*; *Bucovinenii la Plevna* (1931); fragmente din imediata pe atunci scriere a lui Sulzer — *Răpirea Bucovinei* (1932).

Importante materiale de istorie a încredințat I. Nistor și publicației „Analele Academiei Române”. Așa, bunăoară, *Biserica și școala greco-română din Viena*; *Șase ani de autonomie bisericească* (1932); *Contribuțiuni la relațiunile dintre Moldova și Ucraina în secolul al XVII-lea* (1933).

În buletinul „Codrul Cosminului” și în diferite gazete au văzut lumina tiparului multe alte «rticole, conferințe, studii semnate de Nistor: *Lagărele de la Lențești și Serăuți* și „Campaniile bucovinene” ale regelui Sobieski (1931); *Rostul politic și social al bisericii în trecut și în prezent*, *La semicentenarul morții lui Ciprian Porumbescu* (1933); *Vechile proprietăți din Basarabia ale Fondului bisericesc din Bucovina*; *Împăratul Iosif al II-lea despre emigrările din Bucovina și despre o epistolă pastorală a episcopului Dosoftei Herescu* (1934).

Simțind nevoia să reia o temă de real interes, Nistor a tipărit în 1934 lucrarea *Problema ucraineană în lumina istoriei* (peste 280 p.). Alte titluri din producția scriitoricească a istoricului Ion Nistor: *Publicații românești din Bucovina înainte și după război* (1935); *Universitatea „Regele Carol al II-lea” din Cernaufi* (1936); *Asupra arcășiilor din Bucovina* (1937).

Priceput alcătuitor de volume de documente, Nistor a redactat și tipărit *Correspondența lui Coronini din Principate. Acte și rapoarte din 1854-1857*; apoi un nou volum în Colecția Hurmuzaki — *Correspondență diplomatică și rapoarte consulare austriece* (1798-1812).

La împlinirea a douăzeci de ani de la Unirea Bucovinei cu România, I. Nistor a dat publicității volumul antologic și colectiv de izvoare narative *Amintiri răzlețe din timpul Unirii* (1938, 511 p.), precum și studiul istorico-statistic *Bucovina sub dominațiunea românească* (1938, 68 p.).

1
|
f
|
I
I
I
I
i
În momentele cînd pacea lumii, în special a Europei a început să fie violent agresată de forțele imperialiste revanșarde și revizioniste, între țările vizate fiind inclusă și România Mare, istoricul Ion Nistor n-a prețuit să prezinte în fața opiniei publice internaționale argumentele indubitabile pe care se sprijinea ființa statului național unitar român. Cîteva exemple de lucrări grăitoare prin chiar titlul lor: *Basarabia and Bucovina* (1939, 56 p.); *Vechea graniță de Nord a Moldovei* (1939, 19 p.); *Unirea Bucovinei cu România* (tipărită și în limbile engleză, franceză, germană, 1940, 75 p.); *Lucius Aproxianus, eroul Țării Șipenișului* (1941, 44 p.); *Ungurii în Dacia Carpatină* (1942, 34 p.); *Riposta al memoriale ucraino del 15 sett. 1941* (1941, 18 p.); *Antwort an die ukrainische Denkschrift* (1942, 20 p.); *Aspecte geopolitice și culturale în Transnistria* (1942, 42 p.); *Documente privitoare la istoria românilor*, Colecția Hurmuzaki, voi. XX și XXI (1942, 917 p. și, respectiv, 726 p.); *Cărțile liturgice din Bucovina și introducerea limbii slavone în biserica românească* (1943, 31 p.); *Die Herkunft der im rumärischen Bodenraum ansässigen Ukrainer* (1943, 57 p.); *Clasele boierești și privilegiile lor* (1944, 40 p.); *L'origine des Ukrainiens de Roumanie* (1944, 62 p.).

Profesiune de credință. Tribunalul luptei pentru făurirea Marii Uniri a românilor, care a fost savantul istoric Ion Nistor, a pierdut după războiul al doilea mondial o parte din țara sa românească de baștină cu Cernăuțiul atîtor perene înfăptuiri. A pierdut Universitatea bucovineană, publicațiile sale dragi *Junimea Literară*, „Glasul Bucovinei”, „Codrul Cosminului”, *Calendarul „Glasul Bucovinei”*, dimpreună cu tipografia, editura și librăria din fosta capitală a Țării Fagilor.

Încadrat profesor la Universitatea din București (1 octombrie 1940), Ion Nistor urma să împartă cu C. C. Giurescu catedra de Istoria românilor. După exact un an de zile a fost pensionat pentru limită de vîrstă, cu care ocazie Ministerul Instrucțiunii Publice îi aducea „vii mulțumiri pentru activitatea desfășurată în folosul învățămîntului”. A rămas totuși profesor onorific și membru în corpul didactic al Facultății de Litere și Filozofie din București, de unde a fost definitiv epurat în anul de tristă amintire 1948.

„Deși activam cu mare plăcere pe terenul didactic—se confesa Profesorul — totuși m-am bucurat că puteam concentra toată activitatea mea asupra marii opere de sinteză, a cărei redactare a început la 2 aprilie 1942, *Istoria României*, operă care mă preocupa mereu și la care lucram cu mare însuflețire atît la București cît și la Berthelot, în Hațeg, unde mă aruncasem soarta în vara anului 1944. După reîntoarcerea la București mi-am continuat cu succes lucrarea pînă în 1950 cînd am încheiat manuscrisul cu marea dorință de a-l da publicității îndată ce împrejurările vor permite.

Concomitent cu această operă a vieții mele am scris și *Istoria Bucovinei*, de la răpirea din 1775 și pînă la întoarcerea ei la patria mamă în noiembrie 1918. Prin această lucrare înțeleg să-mi împlinesc o datorie de conștiință față de țara mea de origine, unde am văzut lumina zilei, am copilărit, mi-am făcut studiile și pentru binele și propășirea căreia am închinat cea mai bună parte din activitatea vieții mele.”

în filele inedite de manuscris, intitulate modest *Date autobiografice*, olimpien, învățatul ne destăinuie parte din crezurile sale științifice eterne pil. duitoare: „În cursurile mele universitare am tratat toate epocile din istoria românilor, completând expunerile libere cu exercițiul de seminar, pentru a introduce pe studenți în metodele de cercetări istorice. În lipsa unei catedre speciale, am făcut lecții și din disciplinele auxiliare ale istoriei ca: enciclopedie, cronologie, diplomatică, paleografia ș.a.

Am stăruit totdeauna asupra informațiilor narative și documentare directe și contemporane, lăsând să vorbească faptele și mai puțin persoanele, găsind că prea mare importanță se dădea elementului personal. Am recomandat totdeauna mare precauție la folosirea tradițiilor și legendelor cronice, stăruind asupra elementelor de informație concrete.

Am combătut mereu maniera polemică în expunerile istorice, arătând că faptele în sine trebuie să aibă precădere față de părerile personale, îmbrăcînd chiar forma de teorie ca cea a publicistului Rosler sau a pretinsului descălecat al Munteniei din Făgăraș. Istoria ca o succesiune de fapte în evoluția lor, nu se poate întemeia pe teorii oricît de savante ar părea ele.

În cît privește Istoria României, ea trebuie să cuprindă trecutul tuturor teritoriilor unite cu Regatul, și îndeosebi și istoria Transilvaniei, Banatului și Maramureșului, cu toate că aceste regiuni se găseau de secole sub dominațiune ungurească. Istoria Bucovinei și Basarabiei se încadrează normal în istoria Moldovei, de care fuseseră desprins.

Adevărurile istorice nu pot fi socotite drept dogme, fiindcă orice informație nouă necunoscută încă le poate modifica. Închegarea vieții de stat rămîne factorul determinant în evoluția istorică a unui popor. Această evoluție se desfășoară în contact permanent cu statele vecine, de istoria cărora trebuie să se țină mereu seama.

În cursurile mele la Universitate, dar și în numeroasele mele comunicări făcute la Academia Română am stăruit asupra epocii vechi din istoria românilor, de la părăsirea Daciei Traiane pînă la întemeierea Munteniei, dîndu-mi seama că și în această epocă atît de întunecoasă din trecutul românesc trebuie să aducem lumină. Studiile mele cu privire la această epocă, precum cele privitoare la migrațiunile românești, la românii Transnistriei, din Basarabia și la invazia ungurilor în Transilvania, la influența bizantină asupra vechilor noastre instituții de stat ș.a. le-am considerat drept bază la lucrarea mea de sinteză: *Istoria României*, la întocmirea căreia am lucrat mai mulți ani și nu am o altă dorință mai mare decît aceea de a o vedea tipărită, pentru a-mi încheia cu vrednicie opera activității mele în domeniul istoriei."

Și conchidea cu mîndric și în demnitate venerabilul cărturar: „Eliminarea mea de la Academie și din corpul didactic al Facultății de Litere și Filozofie din București nu m-a împiedicat de a mi continua opera istorică și de a o duce la bun sfîrșit. Am scris *Istoria României* pînă în timpul de față și am redactat și *Istoria Bucovinei* de la 1774 la 1918 adică pînă la Unirea ei cu România. Stăptait de un năvalnic dor de muncă și de creație îmi conti-

nui opera și nădăjduiesc cu Domnul că voi ajunge s-o văd dată publicității."

Din păcate nu numai că n-a apucat să-și vadă tipărită marea operă finală, dar Ion Nistor a rămas și fără locuință în București, fiind nevoit să-și ia domiciliul la fiica sa, Oltea, ce locuia (ca și astăzi) în podul propriei case deja naționalizate. Și cum o nenorocire nu vine niciodată singură, a urmat arestarea samavolnică și detenția în gulagul comunist de la Sighet (5 mai 1950 — 8 iulie 1955), fără să fi fost judecat sau condamnat vreodată. A supraviețuit supliciului cu toate că la revenirea din infernul temnițelor comuniste i-a fost dat să suporte încă o crudă lovitură: soția încetase din viață în 1953, în mizeria domiciliului forțat din Fundătura Făurari, Calea Ducești din București.

Din iulie 1955 și pînă în decembrie 1956, octogenarul care slujise cu atîta abnegație patria română vreme de aproape patruzeci de ani n-a putut să-și încaseze nici bruma de pensie — fiind socotit fără identitate certă din cauză că Direcția Generală a închisorilor și Direcția Penitenciarului Sighet tergiversau să-l pună pe fostul deținut politic în posesia „vitalului Buletin de Eliberare".

După nenumărate demersuri, ajunse pînă la Președintele Prezidiului Marii Adunări Naționale, nimeni altul decît Petru Groza, „în sfîrșit — exclama nebiruitul învățat — la finele lui decembrie am primit mult, mult așteptatul Buletin de Eliberare nr.57106 din 1956 prin care se certifica executarea detenției în formațiunea 0951, de la 6 mai 1950 pînă la 7 iulie 1955, fiind depus de organele M.A.I. și se mai preciza: «Conform legilor în vigoare susnumitul poate munci în întreprinderile de stat sau particulare, drept care i s-a eliberat prezentul Bilet de Liberare». În urma acestui act de liberare mi s-a reordonanțat pensia, prin Decizia nr.154625 din 9 noiembrie 1956, cu începere de la 1 octombrie 1956 — în suma de lei 518, pentru 37 ani vechime în cîmpul muncii. Pentru timpul petrecut în închisoare (mai 1950 — iulie 1955), cum și pentru cel trecut de la eliberaie și pînă în septembrie 1956 nu mi s-a recunoscut dreptul la pensie.

Trec peste condițiile triste în care am trăit în tot timpul acesta, pentru că este prea dureros pentru mine de a mai stăruia asupra lor! După cîte știu s-au dat pensii de merit pînă la 2 000 lei lunar unora dintre foștii mei colegi de carieră didactică. Eu nu m-am învrednicit de această favoare, pe care nici n-am solicitat-o. Se vede că activitatea mea didactică, ca profesor universitar, ca rector al Universității din Cernăuți, ca membru al Academiei Române, ca întemeietor și director al revistei «Junimea Literară» (1904-1939) și al Buletinului „Codrul Cosminului" (în zece volume) al Institutului de Istorie și Limbă, care se găsesc în toate bibliotecile mari din străinătate, n-a fost luată în considerare la acordarea pensiilor de merit. Și cu drept cuvînt! Fiindcă activitatea și meritele mele culturale și științifice n-au fost considerate de mine ca merit, ci ca o sfîntă datorie a vieții mele de om de litere!"

Hotărît lucru că după toate cele, înțeleptul Bucovinei, pe al cărui mormînt din Cimitirul Bellu (a încetat din viață la 11 noiembrie 1962) stră-

juieste și astăzi doar o simplă placă funerară, merită un final de bio-bibliografie mai puțin trist. Motiv pentru care vom apela tot la Nicolae Iorga, citind splendida urare făcută de magistrul în finalul Răspunsului cu care a onorat Discursul de recepție al lui Ion Nistor din ședința solemnă a Academiei Române, 21 mai 1916: „Să petreci mulți ani printre noi, și, fiindcă și unii dintre cei mai tineri sîntem totuși mai bătrîni decît dumneata, și după noii Fiecare zi din viața unui om harnic e un spor pentru vitalitatea popoului său. Și conștiința ce ai adus-o cu ce ți-a dat natura, desigur pentru aceasta, și nu pentru altceva, constituie acea mîngîiere care ne dă tuturor puteri la care nu ne putem aștepta și care cresc din fiecare osteneală fericită prin isprăvile ei. Să ajungi tînăr la bătrînețe, aducîndu-ți aminte și spunînd și altora, cu cîtă bucurie te-am primit noi astăzi: pentru dumneata însuși, pentru izbînda noastră întrupată în valoarea dumitale, pentru locul de unde vii, pentru durerile lui de astăzi și speranțele lui de mîine”.

STELIAN NEAGOE

P.S.

Nu cu mulți ani în urmă, Mihai Dim. Sturdza a tipărit în „Buletinul Bibliotecii Române” din Freiburg (vol.XIV, 1987-1988) un articol intitulat *Ion Nistor, istoric al Bucovinei*, în încheierea căruia a riscat o anume judecată de valoare pe cît de pripită pe atît de nedreaptă. Redăm pasajul respectiv. „Dacă el nu poate fi așezat pe aceeași traieptă cu înaintașii săi Hasdeu, Giurescu și Xenopol, și nici cu contemporanii săi Iorga, George Brătianu sau P.P. Panaitescu, Ion Nistor rămîne o figură importantă în galeria învățaților care au ilustrat cultura României moderne: un istoric serios, un scriitor temeinic, cu contribuții de seamă — acoperind însă subiecte limitate. El trebuie așezat în rînd cu Radu Rosetti, Ion Lupaș, I.C. Filitti și Victor Papacostea”.

În două studii bio-bibliografice la edițiile *istoriilor Basarabiei* și *Bucovinei* am făcut, credem, dovada peremptorie a complexității și profunzimii operei istorice a lui Ion Nistor. Au făcut-o și alții înaintea noastră, am consenat aceasta. Savantul însuși a cîștigat definitiv pariul cu posteritatea sa critică prin legatul testamentar reprezentat de surprinzătoarele, monumentalele sale inedite ce conțin sinteza de *Istoria României* (peste 2 600 file) și studiul monografic *Istoria Bucovinei* ce vede astăzi lumina tiparului. Cînd vom începe publicarea *Istoriei României*, în mai multe volume, a lui Ion Nistor se va observa cît de puțin inspirat a fost Mihai Dim. Sturdza în verdictul pronunțat...

Pentru că orice s-ar spune, cu cărțile pe masă noi îl urmăm pe Cronicar în zisa lui: „Nasc și în Moldova oameni!”

S. N.

NOTĂ ASUPRA EDIP EI

Cartea *Istoria Bucovinei* se tipărește după manuscrisul olograf al academicianului Ion Nistor, sinteză inedită de mare valoare păstrată cu deosebită grijă de fiica autorului, venerabila doamnă Oltea Nistor-Apostolescu, căreia îi mulțumim și pe această cale pentru încrederea cu care ne-a onorat și pentru sprijinul substanțial acordat în procesul pregătitor al editării lucrării.

Spre deosebire de *Istoria Basarabiei*, pe care am publicat-o după ultima ediție din 1924, de această dată am avut a confrunța minuțios textul manuscrisului cu dactilograma realizată de dămana Oltea în anii șaizeci, rezultînd astfel o transcriere cît mai fidelă, complet-întregitoare.

Pentru o cît mai armonioasă articulare a textului original a fost necesar să eliminăm cu totul puținele inconsecvențe de marcă a plusului informațional (anii de naștere și de moarte indicați doar la cîteva personalități bucovinene etc), să întregim unele date lacunare, să corectăm eventualele mici erori și, în fine, să amendăm rarele expresii improprii spiritului timpului nostru.

Altminteri, din punct de vedere redacțional n-am operat decît stricte modificări cerute de normele astăzi în vigoare ale ortografiei limbii române.

Stilul învățatului bucovinean este cald, plin de înțelepciune ce se revendică dinspre cronicari — un motiv în plus pentru a nu-i plivi în mod excesiv acele cuvinte ușor arhaice, poate desuete, dar atît de neaoșe graiului nostru străbun.

Pentru a-și apropia un public cititor cît mai larg, autorul a conceput *Istoria Bucovinei* fără obișnuitele surse documentare, note și adnotări în josul paginilor, la fine de capitole sau de volum. Mai mult, în *Prezentare* avertiza că renunțase și la bibliografie (indice al literaturii istorice, cum spunea Nistor), a cărei transcriere o găsea "o repetare neavenită", date fiind bibliografiile

cuprinzătoare din alte trei cărți ale sale: *Istoria bisericii din Bucovina...*; *Românii și rutenii în Bucovina...*; *Der nationale Kampf in der Bukowina...* Ion Nistor făcea această precizare în anul 1949. După o jumătate de secol considerăm de absolută utilitate însoțirea *Istoriei Bucovinei* cu bibliografia din cele trei volume invocate, completată de noi cu o seamă de titluri de lucrări apărute în deceniile de după 1918, cu scuzele de rigoare pentru cei inevitabil dar și involuntar nedreptățiți și dacă suplimentul nostru de selecție bibliografică nu satisface toate exigențele în materie. *Istoria Bucovinei* se întinde pe un număr considerabil de pagini și condițiile editoriale de azi ne impun regretabile renunțări...

A m spus-o și cu prilejul editării *Istoriei Basarabiei*. O repetăm. A vem de-a face cu o carte de autor și nu stă în dreptul nostru să-i direcționării în chip interesat mesajul către publicul cititor. Nu stilizăm, nu croșetăm, nu sufocăm textul autograf cu stufărișuri adiacente aidoma unor îngrijitori de ediții de pînă mai ieri. Noi continuăm să pariem pe vocația culturală a majestății sale cititorul român care are știința, mîndria și satisfacția de a descifra singur înscrisurile marilor noștri istorici.

În ordinea firească a lucrurilor sînt de acum de așteptat alte și alte contribuții istoriografice de valoare, care să prelungească în mod fericit demersul științific al ilustrului cărturar Ion Nistor. Opreliștile de tot soiul au căzut în desuetudine. Calea este liberă pentru oricine se va încumeta să preia ștafeta aureolată de cel mai de seamă istoric și om politic al Bucovinei.

S.N.

*Închin această carte
amintirii tuturor celor ce s-au jertfit
pentru dezrobirea Bucovinei
și celor ce au contribuit
la reatipirea ei la Patria-Mamă.*

P R E Z E N T A R E

Pînă la anul 1775 teritoriul Bucovinei făcea parte din principatul Moldovei, constituind ținutul Cernăuților și o bună parte din ținutul Sucevei. Numai de la acest an fatidic încoace aceste două ținuturi moldovenești, fiind ocupate de austrieci, au fost unite într-o provincie aparte sub numele de Bucovina și încorporate monarhiei habsburgice. Timp de zece ani Bucovina a stat sub administrație militară, iar la 1786 ea a fost înglobată Galiției ca cerc administrativ bucovinean. Numai prin Constituția austriacă din 1849 ea a fost despărțită de Galiția și declarată provincie autonomă a Casei de Austria. Organizarea autonomă s-a desăvîrșit abia la 1860, cînd și-a ales Dietă proprie provincială cu un *căpitan al țării* în frunte, ca exponent al autonomiei ei. Guvernul de la Viena era reprezentat în Bucovina de un guvernator cu titlul de *președinte al țării*. Sub acest regim dualist rămase Bucovina pînă la 1918, cînd se întoarse la Patria-mamă.

Istoria ținuturilor Cernăuți și Suceava, pînă la dezmembrarea lor din principatul Moldovei, aparține dezvoltării politice, culturale și economice a Țării de Sus a Moldovei. Istoria Bucovinei începe numai de la 1775 încoace și se încheie cu reîncorporarea ei în organismul de stat al României în toamna anului 1918. Astfel putem spune că-istoria Bucovinei începe la 1775 și se sfîrșește la 1918, cuprinzînd deci numai o perioadă de 143 de ani. Întîmplări-

le istorice din această perioadă urmează să fie expuse, în mod cronologic și în contextul lor cauzal, în cele 15 capitole care constituie această lucrare, subîmpărțite și ele în mai multe subcapitole, după principalele evenimente ale timpului. În capitolele acestea se insistă asupra moștenirii moldovenești, asupra reformelor din epoca administrației militare, asupra înglobării administrative la Galiția, asupra frământărilor școlare și bisericești și asupra revoluției din 1848 și despărțirii de Galiția.

În continuare se fac largi expuneri asupra luptelor pentru naționalitate și sinodalitate în biserica bucovineană, asupra rodniciei activității culturale, asupra regimului noii Constituții din 1867, asupra rezistenței românilor față de politica de deznaționalizare, asupra manifestației de la Putna din 1871 și asupra procesului „Arboroasei” din 1878, asupra avântului cultural din timpul mitropolitului Silvestru, asupra destrămării politicii naționale din Bucovina, asupra asaltului ucrainean contra bisericii românești, asupra suferințelor bucovinenilor în timpul primului război mondial, asupra Unirii Bucovinei cu Patria-mamă și asupra reînțegrării Bucovinei în organismul de stat al României.

Literatura istorică asupra Bucovinei este pe cât de bogată, pe atât de variată. S-a scris foarte mult despre Bucovina atât în limba română, cât și în limbile germană și ucraineană. S-a insistat însă numai asupra unor laturi ale problemei, iar încercările de ansamblu, ca cea a lui R.F. Kaendl în limba germană, sînt departe de a ne fi înfățișat întreaga perioadă de stăpînire austriacă, oprindu-se la epoca de dinainte de 1900. N-au lipsit însă descrieri amănunțite asupra unor probleme din istoria bucovineană în diferite limbi, ca bunăoară *Istoria bisericii din Bucovina* și *Românii și rutenii în Bucovina* în limba română și *Der nationale Kampf in der Bukowina*, ieșite din pana autorului sintezei de față. În aceste scrieri am publicat și un bogat indice al literaturii istorice privitoare la Bucovina, astfel că transcrierea lui și în această sinteză ar constitui o repetare neavenită.

Materialul documentar cuprinde diversele diplome imperiale, dispozițiile diverselor tratate internaționale, numeroasele decrete și ordonanțe ministeriale, memoriile și petițiile bucovinenilor adresate împăratului de la Viena sau guvernului austriac, legiuiri-

le și statutele privitoare la Bucovina. Acest vast material așteaptă să fie adunat din diversele publicații oficiale și editat într-un corp de documente bucovinene. Acesta va trebui să cuprindă și dezbaterele privitoare la Bucovina din Parlamentul austriac și din Dieta Bucovinei.

Materialul narativ se găsește în organele periodice de publicitate din Bucovina, din Austria, din România și Transilvania, începând cu ziarul „Bucovina” din 1848 și continuînd cu „Revista Politică” de la Suceava, cu „Gazeta Bucovinei” de la Cernăuți, cu „Patria”, „Glasul Bucovinei” și multe altele. Partea culturală și creația literară au găsit ecou în revistele literare ale timpului, începînd cu „Foaia Societății pentru cultura și literatura română” și încheindu-se cu „Junimea Literară”. Numeroase informații despre Bucovina cuprinde presa germană din Bucovina și Viena, precum și presa ucraineană din Cernăuți și Liov (Lvov, Lemberg). O bună parte din acest material documentar și narativ se găsea în Biblioteca Universității din Cernăuți și la Biblioteca Academiei Române. El a fost consultat cu mare osteneală și folosit cu înbelșugare la alcătuirea acestei sinteze. La evenimentele din Bucovina ultimilor cincizeci de ani am fost martor ocular, participînd chiar în mod activ la desfășurarea și împlinirea lor.

Spre deosebire de conaționalii lor din Transilvania și Basarabia, românii din Bucovina n-au dus numai o viață națională, religioasă și culturală proprie, ci și o viață **politică** aparte, țaia lor fiind recunoscută ca o **provincie autonomă aparte**, cu **statut** propriu, cu **stemă** și **drapel** proprii, împăratul dS la Viena intitulîndu-se Duce-Herzog al Bucovinei. Stema reprezenta zimbrul Moldovei, drapelul înfățișa culorile albastru și roșu. Bucovina își avea corpul ei reprezentativ, **Dieta**, în care pînă la 1912 românii dețineau majoritatea absolută a deputaților dietali, iar președintele Dietei — căpitanul țării — era totdeauna un deputat român. Bucovina era reprezentată în **Parlamentul** central de la Viena de un număr de deputați români. Bucovina era totdeauna reprezentată prin deputații ei și în **Delegațiunea** austriacă, care împreună cu cea ungară ținea sesiunea ei anuală alternativ, cînd la Viena, cînd la Budapesta. Glasul românilor bucovineni răsuna mereu de la tribuna Dietei din Cernăuți, a Parlamentului de la Viena și a Delegațiunii-

lor de la Viena și Budapesta. Bucovina era reprezentată și în Casa magnaților de la Viena, prin mitropolitul ei și printr-un membru al boierimii bucovinene căruia i se recunoscuse demnitatea de șambelan—*Kämmerer*—imperial, fiindcă reușise să dovedească o descendență nobilă moldovenească de 16 generații.

Față de Viena frunțașii politici bucovineni au observat totdeauna o politică protestatară, începînd cu episcopii Dosoftei Herescu și Isaia Baloșescu, urmînd cu Hurmuzăcheștii, tatăl și fiii, cu mitropolitul Silvestru, cu dr. Gheorghe Popovici și Iancu Flondor și cu întreaga Generație a Unirii. Pînă în timpul lui Aurel Onciul, la baza politicii bucovinene a stat *ideea națională*. Cei ce au încercat să abată politica Bucovinei de la această matcă seculară — ca episcopul Eugenie Hacman, fanariotul Nicolae Mustazza cu doctrina sa bucovinistă, Aurel Onciul cu nefastele sale tocmele cu ucrainenii—au întîmpinat cea mai înverșunată opoziție din partea românilor bucovineni. Apărată și întărită de generațiile mai tinere, ideea națională a triumfat, găsind cea mai elocventă expresie în votul unanim al Congresului Național de la Cernăuți, din ziua de 28 noiembrie 1918, care a proclamat Unirea cu Patria-mamă.

În raporturile lor cu Viena, frunțașii politici bucovineni profesau — după timpuri și împrejurări — credințe politice *centraliste* sau *autonomiste*. Centraliștii, în fruntea cărora se găsea istoricul Eudoxiu Hurmuzachi, credeau că interesele Bucovinei puteau fi mai bine servite în alianța cu *Partidul Centralist German* din Austria. Autonomiștii, la rîndul lor, căutau o înțelegere cu *clericali și feudalii germani, cehi și poloni*, care preconizau clădirea monarhiei habsburgice pe autonomia provinciilor de coroană, între care se enumera și Bucovina. Într-o vreme autonomiștii bucovineni, care își aveau clubul și organul lor de publicitate, reușiseră să aibă pe un reprezentant al lor, Nicolae Petrino, în guvernul de la Viena, deținînd pentru scurtă vreme portofoliul Agriculturii.

Lupta pentru convocarea congresului bisericesc sta în strînsă legătură cu administrarea fondului religiei greco-orientale, asupra căruia românii se străduiau să exercite controlul cuvenit. Guvernul austriac reclama pentru sine administrația acestui fond, pe domeniile căruia huzurea herghelia statului de la Rădăuți. În posesia acestui fond se găseau zăcămintele de mangan de la Iaco-

beni, izvoarele minerale de la Vatra Dornei, cît și o bună parte din suprafața împădurită a Bucovinei. În extensiunea aceasta fondul bisericesc constituia pivotul economic al Bucovinei, astfel că românii nu se puteau dezinteresa de exploatarea acestui fond ce provenea din daniile voievodale ale mănăstirilor secularizate din Țara de Sus a Moldovei. Acestea erau motivele pentru care guvernul de la Viena s-a împotrivit constituirii congresului bisericesc, al cărui statut fusese într-o vreme autorizat de guvern, dar fără să fi putut fi pus în aplicare.

Învățămîntul elementar era confesional, supus chiriarhiei ortodoxe de la Cernăuți și celei catolice de la Liov pînă la 1869, cînd el fu etatizat. De atunci încoace, pregătirea corpului didactic primar se făcea în Școala normală de stat de la Cernăuți, cu limba de predare germană. Numai tîrziu de tot s-au înființat secțiuni paralele cu limbile de predare română și ucraineană.

Pentru învățămîntul secundar s-a creat la Cernăuți, în 1808, Liceul clasic cu limba de predare latină și mai apoi germană. Religia, pentru elevii ortodocși, s-a predat totdeauna de un cleric în limba română. La 1848 s-a constituit pe lîngă acest liceu și o catedră de limba și literatura română, al cărui titular era Aron Pumnul, autorul cunoscutului *Lepturar* după care s-a predat acest obiect decenii întregi. La 1860 s-a creat la Suceava un nou liceu clasic, iar curînd după aceea s-a deschis la Cernăuți un *Liceu real*. Un liceu german s-a înființat la Rădăuți în 1872. La aceste licee și-au făcut studiile secundare tinerii bucovineni, din rîndul cărora s-au recrutat pleiadele de cărturari români, clerici și mireni, care au întreținut veșnic făclia culturii românești în Țara Fagilor. Preoțimea bucovineană își făcea studiile teologice în *Institutul Teologic* fondat de episcopul Isaia Baloșescu, în 1827, la Cernăuți. Limba de predare era latina, care numai în 1848 a fost înlocuită cu limba română. La 1875 Institutul Teologic fu transformat în *Facultate teologică*, pe lîngă nou-creata Universitate din Cernăuți, unică în felul ei în tot sud-estul european și în țările balcanice. La această facultate s-a pus baza studiilor teologice ortodoxe la care s-au adăpat și frunțașii clerului din România și Transilvania, precum și din Bulgaria, Serbia, Dalmația și Bosnia. *Istoria bisericea* profesorului cernăuțean Eusebiu Popovici, a rămas pînă astăzi opera de bază a istoriografiei bisericești.

Pînă la inaugurarea Universității din Cernăuți, tinerii bucovineni își continuau studiile la universitățile din Liov și Viena și la politehnicele de acolo. După deschiderea Universității locale, facultățile de drept și de filozofie erau frecventate de studenți români, organizați și ei după sistemul german în societăți academice ca: „Arboroasa”, „Junimea”, „Bucovina”, „Moldova” și „Dacia”. La aceste facultăți, ca și la cea de teologie s-a putut forma pătura de intelectuali români care, în luptă cu germanii și ucrainenii, au întreținut vie conștiința națională românească pînă la Unirea cu România.

Deși urgisit, poporul român din Bucovina a rămas și sub stăpînirea străină mare ca suflet. În rîndurile lui s-au zămislit talente, care prin creațiile lor au contribuit la sporirea inestimabilului patrimoniu, al neamului românesc și în mod special pe tărîmurile de activitate intelectuală. Pe lîngă profesorii de teologie de la Cernăuți, s-au afirmat în literatură și știință bucovineni de marcă, precum istoricii Eudoxiu Hurmuzachi și Dimitrie Onciul, jurisconsultii dr. Gheorghe Popovici și Teodor Ștefanelli, entomologul Constantin Hurmuzachi, folcloristul Simion Florea Marian, scriitorii Iacolie Porumbescu și Constantin Morariu, poetul Dimitrie Petrino, pictorul Epaminonda Bucevschi și compozitorii celebri Ciprian Porumbescu, Tudor Flondor și Eusebiu Mandicevski. Talente reale s-au ridicat și din rîndurile Generației Unirii, precum se va vedea din capitolele privitoare la această epocă.

Vrednică de admirat este statornicia țaranului bucovinean, care în ciuda vitregiei timpurilor a păstrat cu sfințenie moștenirea moldovenească: limba și credința, datinile și obiceiurile, dorul de muncă și de creație, precum și proverbiala sa istețime — virtuți ce-l disting de neamurile care sub stăpînirea austriacă s-au aciuat lîngă el în Bucovina, îngustîndu-i moșia și nesocotindu-l de autohton.

Ani de zile am adunat materialul pentru *Istoria Bucovinei* și mă simt fericit de a-l vedea expus în lucrarea aceasta, care a fost redactată în cursul anului 1949.

Ion Nistor

CAPITOLUL I

Moștenirea moldovenească

1. Pătrunderea austrieților în Moldova și ocuparea ținuturilor Cernăuți și Suceava - 2. Jurămîntul de credință față de noua stăpînire și decapitarea principelui Grigore Ghica - 3. Populația din ținuturile ocupate - 4. Stări de lucru din Bucovina în oglinda rapoartelor ocupanților - 5. Hotărîrile Conferinței de la Viena din 1780 și dorințele bucovinenilor

1. Pătrunderea austrieților în Moldova și ocuparea ținuturilor Cernăuți și Suceava

Țara de Sus a Moldovei, străjuită de codrii ei de fag—*bucovine* - silvae faginales — contra invaziilor din Polonia, în care răsună peste veacuri vuietul de la bătălia din pădurea Șipenițului și din Codrul Cosminului, este partea cea mai bine cultivată a statului moldovenesc care își găsise leagănul pe aceste frumoase și binecuvîntate meleaguri. Viteji în război și harnici în timp de pace, moldovenii din Țara de Sus se învredniciră într-o vreme de cea mai gingașă sollicitudine din partea domnilor Moldovei. Ținuturile acestea erau din cele mai bine dezvoltate din Moldova întreagă; sate și orașe înfloritoare, Șiret, Suceava și Cernăuți, adăposteau o populație gata oricînd de luptă, dar și iubitoare de artă și literatură. Regretatul și în veci neuitatul prieten al Bucovinei, Nicolae Iorga, arată că în întreg pămîntul locuit de români nu se găsesc alte ținuturi, relativ mici, ca acelea, care să cuprindă atîta frumusețe și atîta îmbelșugare în amintiri din trecut, așa de îndepărtate și sfînte.

Bucovina constituie un adevărat sobor de mînăstiri, ce se gră-

mădesc una lângă alta, venind fiecare din câte o domnie glorioasă sau cucernică, cîntînd la fiecare slujbă, la fiecare sărbătoare din clopotele turnate cu veacuri în urmă, ca o pomenire, pentru străbunul ce a înălțat zidurile, pentru părinții, rudele și tovarășii **de** arme și de județ, pentru neamul, marele neam nenorocit, întru mărirea căruia a scînteiat sabia sau s-a înălțat rugăciunea acestor strămoși. În mînăstirile din Bucovina ni s-au păstrat cele mai vechi și mai prețioase urme de pictură și arhitectură moldovenească, în clopotnița mînăstirii de la Voroneț — cel mai vechi izvod al limbii noastre, celebrul **Codice Voronețan**.

Este adevărat însă că, după mutarea reședinței domnești și a scaunului mitropolitan de la Suceava la Iași, în zilele voievodului Ieremia Movilă (1595-1606), grija domnitorilor pentru prosperitatea ținuturilor bucovinene scăzu în mod simțitor. Înflorirea economică începea să se veștejească prin faptul că marele drum care lega apusul cu răsăritul prin Suceava începu să ocolească vechea capitală a Moldovei, îndreptîndu-se drept spre Iași. De asemenea, începu să tînjească și propășirea culturală în urma neconținutelor ocupări ale țării de polonezi și ruși și a repetatelor expediții de pradă din partea tătarilor și cazacilor. Tuturor acestora le pune însă capăt ocupația austriacă ce se permanentizează în ținutul Cernăuți și Suceava.

Prin actul de împărțire a Poloniei între cele trei puteri limitrofe — Rusia, Austria și Prusia — la 5 august 1772, Austria ajunse în stăpînirea Pocuției, Lodomeriei și Galiției, încorporînd Imperiului Habsburgic un teritoriu de 81900 km², cu o populație de mai multe milioane de suflete. Dar în nepotolita sa poftă de noi achiziții teritoriale, guvernul de la Viena caută să exploateze slăbiciunea Porții, încercînd să-i smulgă Oltenia, drept răsplată pentru rolul ei de mijlocitoare între ruși și turci. Cum însă ocuparea Olteniei ar fi trezit prea mare zgomot în cercurile puterilor occidentale, care consimțiră la jertfirea Poloniei pentru a salva integritatea Imperiului Otoman, Cabinetul de la Viena se strădui să obțină în schimbul pretențiilor lui asupra Olteniei o lărgire de teritoriu în Țara de Sus a Moldovei, care era mai puțin expusă atenției puterilor europene, căutînd să materializeze pretențiile lor prin ocuparea unei înguste fișii de pămînt din Moldova, pentru

| j

a-și putea deschide o cale de comunicație mai comodă între Transilvania și Galiția, cu toate că o asemenea cale de comunicație exista de mult prin trecătoarea de la Korosmezo, ducînd din Galiția la Maramureș, prin valea superioară a Prutului și a Tisei la Sighetul Marmăției.

La 19 iunie 1773, împăratul Iosif vizitase Transilvania și ajun-gînd la Reghinul Săsesc scria de acolo micii sale, împărătesei:

„Am vizitat chiar acum Ciucul și Gurghiul cu trecătoarele ce duc în Moldova, precum și o parte din teritoriul reocupat în 1769, Aceasta este o adevărată pustietate, acoperită cu arbori frumoși, care însă putrezesc fără nici un folos. Dacă prin restituirea acestui teritoriu către Moldova, de altfel destul de întins, dar aproape fără nici o valoare, fiind necultivat și nelocuit, s-ar putea obține colțul din Moldova care atinge Transilvania, Maramureșul și Pocuția, atunci s-ar face o ispravă utilă și de aceea îmi îngădui a ruga pe majestatea ta de a cere lui Kaunitz să ia în deliberare chestiunea aceasta”.

Colțul de Moldova despre care făcea mențiune împăratul Iosif în scrisoarea sa era Țara de Sus a Moldovei numită, după ocupație, Bucovina. Dar fără a mai aștepta răspuns, împăratul Iosif al II-lea însărcina pe Carol Enzenberg, comandantul Regimentului al II-lea de grăniceri români de la Năsăud, cu misiunea discretă de a trece în ținuturile mărginașe ale Moldovei pentru a culege informații asupra spiritului ce domnea în masele populare și asupra atitudinii moldovenilor în cazul unei eventuale ocupații austriece. Întorcîndu-se din misiunea sa din Moldova, Enzenberg raportă la Viena că boierii și clerul se arătau ostili dezmembrării țării lor și că erau gata să se împotrivescă încercării de ocupare din partea austrieilor. Enzenberg își dădu părerea și asupra valorii materiale a acestui teritoriu, prețuindu-1 la circa **21** milioane de florini, arătînd că Bucovina face cele **5** pînă la **6** milioane de florini pe care împăratul se zgîrcise a le oferi pentru Oltenia. În anul următor, Enzenberg, folosindu-se de indulgența rușilor care ocupau Moldova, trecu din nou granița în Moldova însoțit de un ștab de ofițeri de la serviciul geografic al armatei austriece și ridică în plan teritoriul pe care doreau să-1 ocupe. Harta ridicată de Enzenberg fu trimisă la Viena, unde se păstră pînă nu de mult în

arhivele de război, când fu cedată României în urma convenției austro-române din 1924.

Informația culeasă de Enzenberg în Moldova se adevărează prin faptul că boierimea Moldovei în frunte cu principele Gligore Ghica se opuseră ocupației austriece, trimițând memorii peste memorii la Poartă, însoțite de hărți prin care denunțau Porții că Austria, sub pretextul deschiderii unui drum între Galiția și Transilvania, umbla să ocupe două din cele mai mănoase ținuturi ale Moldovei. Austria nu ținu seamă de protestele moldovenilor. În 1774 comandantul forțelor militare din Galiția trimise din ordinul împăratului, care la 2 august se găsea la Sniatyn, la granița Moldovei, pe maidruț Mișg în Moldova să ridice în plan regiunea dintre Nistru și Prut. Harta lui Mieg este dată publicității de Danul Verencea în lucrarea sa *Topografia Bucovinei*. Totodată trecu-
ră în Moldova și două escadroane de husari în țara Șipenițului sub pretext de remontare, escadroane care garnizonară acolo mai multe luni, fără să cumpărat un singur cal.

În toamnă mai pătrunseră în Moldova 5 batalioane de infanterie și mai multe regimente de husari cu ordinul de a trage un *cordo-
n sânilor* contra epidemiei de ciumă; ordinul fu întârit și cu două baterii de artilerie cu câte patru tunuri, spre marea surprin-
dere a rușilor, care nu se așteptaseră ca austriecii să deschidă un foc de baraj contra ciumei care se stinsese de mult în Moldova. Fr. I. Sulzer susține în partea istorică nepublicată a operei sale: *Istoria Daciei Transalpine*, ce se păstrează în manuscris în arhivele municipale de la Brașov, după care o copie se găsește în colecțiile de manuscrise ale Academiei Române, că un dar de 5 000 de galbeni și o tabacheră de aur împodobită cu briliante ar fi determinat pe mareșalul P. A. Rumianțev să închidă ochii la operațiunile de ocupație ale austriecilor, retrăgînd unitățile rusești din teritoriul ocupat. Mîna în mîna cu operațiunile de ocupație s-a făcut și înfi-
gerea pajurilor imperiale de-a lungul noilor granițe dinspre Mol-
dova și raiaua Hotinului. Fură cuprinse în cordoan 119 sate din ținutul Cernăuților și 142 de sate din ținutul Sucevei, plus 9 sate din raiaua vecină a Hotinului.

După terminarea operațiunilor de ocupație, cancelarul Kau-
nitz și internunțul Thugut de la Istanbul începură tratativele cu

m

Poarta suzerană pentru cesiunea formală a teritoriului ocupat din Moldova. Atît Turcia, cît și Rusia consimțiră în principiu la cesiu-
nea acestui teritoriu rupt din trupul Moldovei. Delimitarea pe te-
ren urma să fie făcută de o comisie mixtă austro-turcă. Comisia de
delimitare se compunea din partea austriecilor din generalul Bar-
co, asistat de maiorul Mieg, cu un interpret. Delegații turci în co-
misie erau: Tahir-Aga, Mala-Efendi, tîlcuitor de legi, Emir-Efen-
di, inginer și un bairactar sau stegar de ieniceri. Din partea raialei
de la Hotin făceau parte din comisie Divan Efendi, secretarul co-
mandantului cetății — Ali-Pașa, un șef de coloană și 6 din cei mai
vechi ieniceri, împreună cu 10 răileni, desemnați să arate care
erau hotarele dintre raia și Moldova. Domnul Moldovei, Grigore
Ghica, delegă în această comisie pe cumnatul său *Luca della Roc-
ca*, pe Vasile Balș și pe ispravnicul Sucevei, Vasile Cananău.

Austriecii purtară toate cheltuielile comisiei, punînd la dispo-
ziția generalului Barco și diverse obiecte de preț, ca tabachere,
inele și bijuterii de tot felul, dîndu-i indicații ca să nu cruțe nici o
cheltuială, pentru că știa că turcii puteau fi convinși mai ușor prin
daruri decît prin argumente, oricît de temeinice ar fi ele. Pentru
delegații turci fură angajați bucătari speciali care să gătească după
gustul turcesc. Tahir-Aga primi 4 000 florini în numerar și diverse
bijuterii. Lui Ali Pașa de la Hotin i se trimiseră 600 florini fără ca
el să fi cedat vreo localitate din raiaua sa. La stăruința turcilor fu
retrocedată localitatea Baia, pe care austriecii o cuprinseseră în
cordoan. Nu s-a putut obține de la austrieci eliminarea din cordoan
a orașului Suceava cu toate stăruințele delegaților moldoveni.

Actul de cesiune, întocmit de comisie la Balamutca, pe Nistru,
mai sus de Hotin, fu semnat în acea localitate la 2 iulie 1776, după
ce Austria, prin „convenția explicativă” din 12 mai 1776, renun-
țase la pretențiile ei asupra unor sate din raiaua Hotinului. La
așezarea graniței definitive pe teren, Austria fu silită să se retragă
din 59 de sate și anume din 38 din ținutul Sucevei, 12 din ținutul
Cernăuți și din toate cele 9 din raiaua Hotinului, rămînînd în po-
sesiunea a 278 localități cu un areal de 10 441 km² și cu o popu-
lație de peste 70 000 de suflete.

Între Nistru și Prut granița rămase cea veche, pornind la Onut
pe Nistru și urmînd cursul *Pîrîului Negru*, pentru a trece în valea

Răchitnei care se varsă în Prut, în localitatea **Sulița Nouă**. Granița dinspre Moldova pășuia la Mamornița-Țureni pe Prut și despărțea satele Lucavița de Buda pentru a ajunge în valea Molniței, care se varsă în Suceava, între Ițcani și Burdujeni. De la apa Sucevei granița trecu în valea Moldovei la sud de Gura Humorului și Cîmpulung, iar de acolo în valea Bistriței și a Colbului pînă la triplul confiniu de la Muntele Roșu.

După semnarea convențiilor de cesiune, comandantul trupelor de ocupație din Moldova de Sus, generalul **Gabriel Spteny**, lanșă către locuitorii Bucovinei următoarea proclamație:

„Sfințiile voastre egumeni, molitvele voastre preoți, domniile voastre boieri, mazili, ruțași, vuruio, toți locuitorii, sănătate!

Înștiințare facem către toți de obște, că de acum înainte, cu mila și ajutorul preaputernicului Dumnezeu, această bucată de loc a Moldovei, pe unde s-au pus hotar și semne, împărătești pajure, este în stăpînirea împărățiilor sale împărăteasa, crăiasa apostolicească Măria Terezia și împărăția sa Iosif Secundul.

Și de acum înainte, orice poroncă de la Poarta otomană ori de la Divan (din Iași) nimeni să nu cuteze a asculta, ci toate poronciile vor veni de la măriia sa ghegeneral baron Spleny și acele poronci ce vor veni de la măriia sa baron Spteny și a oamenilor mării sale, pe acelea cu toții să le asculte. Iar cine din norod, orice fel de ispravă ar fi, nu se va supune la această înștiințare și poroncă, va fi de mare primejdie.

Osebit de aceasta să fie cu toții nădăjduiți și încredințați că la toate vor fi subț bună ocrotire și apărare spre buna odihnă și dreptul lor, cum și partea bisericească vor fi cu toată cinstea și credința lor.

Și cetindu-se aceste ponturi întru auzul tuturor, să se lipească de ușa bisericii.

Sacrae Caesaræ Reginae Apost. Maj. Cancellarius actuales Generalis Major, Brigaderius et confinorum Moldaviae commandans Generalis Spteny m/p".

Declarația generalului Spl6ny cu privire la apărarea drepturilor populației indigene fu interpretată de fruntașii clerici și mirenii din districtul ocupat în sensul unui legămint solemn din partea noii stăpîniri, **creștine**, de a respecta vechea stare de lucruri din

timpul Moldovei. în temeiul vechilor Capitulații încheiate cu Poarta otomană, domnitorii Moldovei primiseră, în schimbul unui peșcheș anual, chezășia deplină a autonomiei țării lor în toate treburile dinlăuntru. Administrația, biserica și școala erau respectate de otomani. Turcii nici nu putuseră dobîndi proprietăți rurale în Moldova și nici ridica geamii. Această stare de lucruri o așteptau moldovenii din Țara de Sus și de la austrieci.

Se vedea însă că austriecii înțelegeau să exerce din plin drepturile lor de suveranitate asupra districtului ocupat, introducînd prin reforme concepțiile lor politice și administrative și în interesul politicii lor de expansiune spre gurile Dunării și Marea Neagră, prefăcînd Bucovina într-un cap de pod pentru noile lor cuceriri. În loc ca noua organizație a țării să fi pornit de la vechile instituții moldovenești, zămislite din nevoile țării și probate prin aplicarea de veacuri, adaptîndu-le noilor cerințe ale timpului, ele fură abandonate în cea mai mare parte și înlocuite prin plăsmuiri noi, croite după calapodul altor popoare care s-au dezvoltat în condiții deosebite de cele ale neamului românesc.

Prin reformele acestea s-a întrerupt continuitatea dezvoltării, unitare a românilor, spre marea lor pagubă politică și culturală. Administrația, justiția, organizarea bisericească și școala, precum și întreaga viață economică și socială primiră deodată o nouă orientare — spre Viena și Carlovăț (Carlowitz).

2. Jurămîntul de credință față de noua stăpînire și decapitarea principelui Grigore Ghica

Pe ziua de 1 octombrie 1777 populația **Moldovei austriece**, căci sub acest nume apare în primele acte oficiale austriece Țara de Sus a Moldovei, fu chemată să depună jurămîntul de credință față de noua stăpînire habsburgică. Comisii speciale compuse din clerici și mazili moldoveni, conduse de comisari imperiali, primeau jurămîntul în capitalele de ținuturi. Comisia de la Cernăuți era prezidată de însuși generalul Spteny, asistat de episcopul Dosoftei. Cu această ocazie, împărăteasa Măria Tereza lansă un manifest către noii săi supuși, făgăduindu-le scutul ei, precum și res-

pectarea legii și obiceiurilor țării, făgăduință pe care moldovenii indigeni o interpretau ca un legământ solemn din partea Austriei, de a respecta drepturile și privilegiile pe care Moldova le obținuse în cursul veacurilor de la Poarta otomană. Pe aceste făgăduințe își întemeiau ei revendicările lor față de Curtea imperială, cerându-i să respecte *statu-quo-vi* făgăduit.

După prestarea jurământului, generalid comandant dădu o mare recepție care ținu pînă noaptea tîrziu. În timpul marelui zăiafet de la Cernăuți se petrecea la beilicul din Iași sîngeroasa dramă a decapitării principelui Grigore Ghica de către un emisar turc, însoțit de un detașament de ieniceri. Coincidența prestării jurământului de credință față de Austria și asasinarea mișlească a domnitorului moldovean de către turci nu pare să fi fost o simplă întâmplare, ci mai vîrtos, o înțelegere tacită între Curtea imperială și Poarta otomană.

Autorul unei însemnări contemporane ce ni s-a păstrat pe pagina unui *Minei* din Iași scria:

„Să se știe cînd au tăiat turcii pe măria sa Grigore Alexandru Ghica Voievod în Iași, cu vicleșug prin un spurcat de turc capugiu la casele din Beilic la văleatul 1777 octombrie 1, duminică spre luni”.

La 19 noiembrie 1777 un corespondent din Istanbul afirma că:

„Pădurea, sau mai bine zis districtul Bucovinei a fost principala cauză a asasinării principelui Ghica. Acest domn nu voia cu nici un preț să consimțească la cesiunea Bucovinei în favoarea Austriei. El se comporta, precum se vede, ca un suveran independent și, ațîțat, precum se crede, de o putere vecină, recurse la amenințări și violențe, în timp ce luase măsuri de a deveni stăpînul absolut al țării. Dar în ciuda tuturor acestor împotriviri din partea sa, actul de cesiune fu consfințit de baronul de Spleny, din ordinul Curții din Viena, prin depunerea jurământului de credință din partea întregului popor al Bucovinei, care trimise spre acest sfîrșit deputați la Cernăuți, capitala Bucovinei. La rîndul său, sultanul crezu necesar să scape de acest domn. Și de aceea, a doua zi după această ceremonie, Ghica a fost ucis”.

Moartea tragică a domnitorului protestatar găsi un dureros răsunset în străinătate, întrucît ea a fost pricinuită de rivalitatea

vinovată dintre cele trei puteri vecine: Turcia, Austria și Rusia. Dar în orice caz, complicitatea cabinetului din Viena, reprezentat prin cancelarul Kaunitz și internunțul Tuguth și generalul Spteny, la acest odios asasinat politic rămîne netăgăduită în fața istoriei, în năzuința lor de a ocupa și stăpîni țări străine, Habsburgii nu se sfiiră de a pecetlui actul de anexare a Bucovinei la imperiul lor cu sîngele unuia dintre cei mai vrednici domni ai Moldovei, al lui Grigore Ghica-Vodă.

În anul 1779 se produse o schimbare în comandamentul militar din Bucovina. Generalul Spteny primi o altă însărcinare și în locul lui fu numit colonelul *Carol Enzenberg*, care avansase între timp la rangul de general. Noul guvernator militar al Bucovinei începu să depună mult zel și stăruință pentru organizarea generalatului său bucovinean, care după unii urma să fie unit cu Galiția, iar după alții — organizat ca confiniu sau graniță militară. Erau și voci care preconizau împărțirea teritoriului în așa fel, ca partea nordică să fie înglobată Galiției, iar cea sudică încorporată confiniului militar de la Năsăud.

Se mai punea și chestiunea numirii noii achiziții teritoriale. Unii cereau să se mențină numele de *Molăava-austriacă*, cu gîndul de a cuprinde cu vremea și *Moldova-turcească* pînă la Dunăre. Au fost și propuneri ca provincia ocupată să se numească precum Tirolul austriac—*Grafic/taft* și anume *Grafschaft-Suczawa*, adică Comitatul Sucevei. Dar numele Moldova și Suceava aduceau prea mult aminte de Moldova lui Ștefan cel Mare cu capitala Suceava, și de aceea Curtea de la Viena se pronunță împotriva acestor nomenclaturi istorice pentru a curma cu trecutul și a camufla întru-cîtva raptul de teritoriu în ochii diplomației europene.

Într-o scrisoare adresată la 4 februarie 1775 fiului și co-regentului ei Iosifal II-lea, împărăteasa Măria Tereza mărturisea că nu avea dreptate în cesiunea Moldovei și că această chestiune o apăsa pe conștiință și că nu știa cum va putea scăpa onorabil din această daraveră. Din considerațiunile acestea s-a recurs la numirea provinciei anexate, după vestiții codri de fag—*silvaefaginales* — botezați de cronicari *bucovine* — după slavonescul *buk* - fag, care străbăteau Țara de Sus a Moldovei, întmîzîndu-se între Prut și Nistru ca *bucovine mici*, și între Prut și valea superioară a Cere-

musului ca *bucovine mari - silvae faginales* sau *bucovmae maw-res smminores dictae*. Și astfel s-a ajuns la numele de *Bucovina* — Buchenland - pentru Țara de Sus a Moldovei ocupată de Habsburgi și încorporată imperiului lor.

3. Populația din ținuturile ocupate

Cele dintâi date statistice cu privire la populația Bucovinei le datorăm generalului Spleny, care arată că la 1774 a găsit în ținuturile ocupate de trupele imperiale 290 de sate cu 62 de cătune, în care trăia o populație de 17 047 familii, ceea ce ar însemna 85 235 de suflete dacă socotim în medie 5 suflete de familie. Tot Spleny ne arată că cele 17 047 familii se repartizau asupra diverselor clase sociale în felul următor: *boieri* - 22 familii, *mazili* - 175, *răzeși* - 149, *fete bisericești* - 501, *slujbași publici* - 285, *negustori* - 45 și *țărani* - 14 992 de familii. La acestea se mai adăugau 58 familii de armeni, 52 familii de evrei și 294 familii de țigani.

Dacă ținem seama că pe vremea întocmirii acestui recensământ erau cuprinse în cordun 64 de sate cu 10 cătune și cu o populație de 2 697 familii cu 13 485 de suflete, care în urma Convenției de la Balamutca din 7 iulie 1776 fură restituite Moldovei și raialei de la Hotin, urmează ca aceste localități cu numărul locuitorilor din ele să fie scăzute din numărul așezărilor și familiilor rămase în Austria. În urma acestei operații rămaseră deci în Bucovina austriacă numai 226 de sate cu 52 de cătune, cu o populație de 14 350 de familii sau 71 750 de suflete. Dacă repartizăm aceste suflete asupra întregii suprafețe a Bucovinei de 10 441 km², rezultă că în vremea aceea populația Bucovinei era foarte rară, reprezentând numai 7 locuitori pe km².

După originea lor etnică cele 14 350 de familii erau, în covârșitoarea lor majoritate, moldovenești (românești). După însemnările lui Spleny trăiau în valea Ceremușului și a Putilei 1112 familii de *huțani* care se strecuraseră în cursul vremii din Pocuția în Moldova. Tot Spleny arată că în regiunea dintre Prut și Nistru mai trăiau amestecate cu moldovenii și 1261 familii de *ruteni*, fugari de pe moșiile boierești polone din Galiția. Scăzând cele 1112

familii *huțanești*, cele 1261 de familii *rutene* precum și cele 58 familii armenesti, 526 familii evreiești, cât și pe cele 294 familii de țigani — din numărul de 14 350 familii, putem constata că la ocuparea Bucovinei de către Austria trăiau în noua provincie austriacă pe lângă 11 099 de familii *moldovenești*, alte 3 251 de familii *huțanești*, *rutene*, armenesti, evreiești și *țiganești*, adică 55 495 de moldoveni (români), față de 16 255 de neromâni.

Secretarul aulic Jenisch, care colaborase ca interpret de limba turcă la așezarea granițelor Bucovinei și la redactarea tratatului de la Balamutca, observă că trebuie să se facă o deosebire între țăranii moldoveni și rusnaci în ceea ce privește talentele și darurile sufletești, precum și moravurile și obiceiurile lor. El constată că numărul rutenilor este mai puțin considerabil decât cel al moldovenilor și că rutenii locuiesc în regiunile de la granița Poloniei, „de unde par că au și trecut pe vremuri încoace”. Jenisch arată că moldovenii sînt mai deștepți și mai șireți și prefăcuți decât rutenii.

Un ofițer din armata de ocupație din Bucovina arăta la 1780, într-o descriere istorică — *Historische Beschreibung* — a Bucovinei, că „locuitorii cei vechi ai Bucovinei sînt, deopotrivă cu locuitorii din Moldova turcească, descendenți din coloniile valahe sau vechi romane. În timpurile precedente ei primiră o puternică spori-re de coreligionari grecești, refugiați din Transilvania. Către susnumiții *vechii* locuitori s-au mai atașat mulți din țările vecine, care, refugiindu-se ici-colea, s-au așezat aici. De aceea întilnești în țară multe familii ungurene, transilvănene, armenesti, dar mai cu seamă evreiești. Limba obștească a țării este limba moldovenească, ce se compune dintr-o latinească stricată”.

Aceeași constatare o citim și în geografia lui *Ignatius de Luca* din 1780 care susține că moldovenii constituiau populația principală a Bucovinei și că limba obștească a țării era cea moldovenească. Se arată apoi că pe lângă moldoveni s-au mai alăturat în cursul vremii și alte neamuri, mai ales ruteni și nemți, care vorbesc limbile lor materne.

Noul guvernator militar al Bucovinei, generalul *Enzenberg*, care înlocuise pe Spleny, făcu la 1779 un recensământ al populației și constată că între timp populația Bucovinei sporise cu 9 034 de familii sau cu 47 175 de suflete, atingînd în total cifra de

23 385 familii, sau 116 925 suflete. Cum se explică acest spor? Este evident că sporul acesta de populație nu provenea numai din nașteri. El presupune o emigrare masivă din țările vecine și anume din Moldova, Transilvania și Maramureș, precum și din Galiția. Presupunerea aceasta devine certitudine prin consemnările pe care le întocmise însuși Enzenberg asupra emigranților din Transilvania și Galiția, pentru edificarea cercurilor oficiale din Viena. În consemnarea sa asupra băjenarilor transilvăneni din Bucovina din 1778, Enzenberg înșiră numele familiilor transilvănene așezate în Bucovina cu arătarea localităților din care au plecat, a numărului familiștilor, a ocupației și a averii mișcătoare pe care o aduceau cu ei.

Numărul emigranților se ridică la 4 918 suflete, dintre care 4 587 erau români, iar 431 secui. Emigranții aceștia veneau în cea mai mare parte din comitatele vecine Bistrița-Năsăud, Maramureș, cum și Trei-Scaune, dar și din alte comitate mai îndepărtate de Bucovina ca: Solnoc-Dobînca, Mureș, Sălaj, Cojocna, Odorhei, Turda, Bihor, Făgăraș, Arad, Caraș-Severin etc. Originea transilvăneană se putea vedea și din numele de familii ca: Ardelean, Ungurean, Dobîca, Moroșan, Someșan, Tîrnovean, Bargăuan (Bargău), Borșan (Borșa), Căilean (Căila), Nimigean (Nimigea), Bălgrădian (Bălgrad, Alba Iulia), Logigan (Logig), Băițan (Băița), Maiorean (Maior), Ripan (Ripa), Calătean (Calați sau Galați), Figeșan (Figa, Figeș), Ilovan (Ilva), Forgaci (Svorgacea), Argalian (Argalia) și multe altele.

Băjenarii transilvăneni se așezară în nu mai puțin de 52 sate din sudul Bucovinei, întemeind pe moșiile mînăstirești sate noi ca Tereblecea, Botoșana, Balaceanu, Uidești, Iaslovăț și Teodorești, sau așezîndu-se alături de băștinași în următoarele sate: Stupea, Dragoești, Măzănaești, Corlata, Berchișești, Capucodrului, Brăiești, Ilișești, Stroești, Zaharești, Soloneț, Gura Humorului, Mînăstirea Humorului, Solea, Arbore, Brașca, Valea Seacă, Liteni, Suceava, Ițcani, Mitocul Dragomirnei, Buninți, Mihoveni, Bașnova-Dărmănești, Răuseni, Chilișeni, Bosancea, Voroneț, Stulpicani, Vama, Cîmpulung, Sadova, Pojorîta, Fundul Moldovei, Cioacănești, Dorna, Moldovița, Șiret, Sf. Onufrei, Bahrinești, Camena, Carapciu pe Șiret, Cupca, Ciudei și Oprișeni. Băjenarii

din Ilva Mare, Feldru și Maior, care descălecară satul Botoșana, veniră cu preotul lor Nichita Boca și cu doi învățători, ambii din Maior și anume Iacob Șterțcu și Mafiei al Popii. Între băjenarii transilvăneni se găsea și un student.

Mulți dintre ei se îndeletniceau cu diverse meșteșuguri ca molar, cojocari, olari, fierari, rotari etc. Băjenarii purtau nume de familie obișnuite în Transilvania ca: Pușcariu, Doboș, Tomoiagă, Boca. Bîaga, Pop, Buburuzan, Doflișă, Bojescu, Toma, Bordian, Buga, Nuțul, Ciocan, Răuț, Mindrilă, Filimon, Grămadă, Nicoară, Nițan, Ursu, Baci, Vodă, Tofan, Coca, Gherasim, Creangă, Avram, Babor, Grosar, Gherman, Horga etc.

Propaganda catolică înăspriă cu încercarea autorităților militare austriece de a obliga pe românii din comitatul Năsăudului la serviciul de grăniceri, la care se admiteau numai români uniți, produse în 1763 grave tulburări între locuitorii celor 23 de sate românești de acolo. Un raport diplomatic din Constantinopol arată că în urma acestor tulburări 24 000 de familii românești părăsiră Transilvania, emigrînd în Moldova cu toată averea lor mișcătoare. Atunci imernunțului austriac din Istanbul exoperă de la Poartă un firman imperial pentru restituirea acestor pretinși dezertori din oștirea austriacă.

Întemeindu-se pe acest firman, guvernatorul Enzenberg trimise pe căpitanul Beddaus cu zece corporali în Moldova pentru a ridica de acolo pe pretinșii dezertori. Cutreierînd Moldova în lung și în lat. Beddăus și corporalii săi găsiră așezați acolo numeroși băjenari transilvăneni pe care-i momiră să vină să se așeze în noua provincie a împăratului, făgăduindu-le respectarea credinței lor ortodoxe și scutire de impozite pentru o perioadă de trei ani. Promisiunile acestea prinseră și Beddăus reuși să determine pe băjenari să treacă în grupuri compacte în Bucovina, unde vasele domenii eclesiastice oferiră loc destul pentru colonizare.

O consemnare sumară asupra imigranților din Moldova în Bucovina în anii 1781 și 1782, ce ni s-a păstrat în Arhivele din Viena, arată că în cursul acelor doi ani se așezară în Bucovina 3 209 bărbați și femei cu întregul lor avut mișcător, compus din 8 662 de capete de vite, 464 de vehicule.

Într-un raport pe care Enzenberg îl trimise în 1782 la Viena,

el arăta că în cei 4 ani din urmă populația Bucovinei sporise cu cel puțin **6 000** de familii emigrate din Moldova. După alți doi ani, la 1784, Enzenberg raporta din nou că începuseră să sosească emigranți și din raiaua Hotinului, conchizînd că „dacă caimacamii sau pașalele din Hotin nu vor înceta cu tiranizarea lor și dacă domnii Moldovei cu divaniții lor nu vor conțeni cu cumplitele lor asupriri, atunci în curînd nu va mai fi loc în Bucovina unde să se mai poată așeza și adăposti coloniștii ce vin de acolo; și tocmai acești coloniști sînt cei mai folositori, fiindcă ei nu cer avansuri în bani, ci își construiesc singuri casele”. Aceștia erau așa-numiții **ungureni**, de care fac mențiuni documentele timpului.

Între pretinșii dezertori transilvăneni ridicați de căpitanul Beddăus din Moldova se găseau și numeroase familii de secui care fură aduși în Bucovina și colonizați pe moșiile mînaștireshti, pentru a constitui coloniile ungurești de la Țibeni-Istensegits și Iacobeshti-Fogodiștea (1779), Dornești-Hadikfalva (1785), Maneuți-Andreasfalva (1785) și Tolva-Ioseffalva (1786).

Coloniștii ruteni ce fugeau de pe moșiile boierești din Pocuția și Galiția se așezară mai întîi în regiunea dintre Prut și Nistru, pătrunzînd tot mai adine pînă în valea Șiretului și a Sucevei Băjenarii aceștia se îngrămădeau în satele de la granița dinspre Moldova, pentru ca în cazul că ar fi reclamați de foștii lor stăpîni din Galiția să poată fugi ușor peste cordun. În privința acestor reclamații se stabilise un „annus decretorius” și anume termenul de 1 ianuarie 1777, hotărîndu-se ca băjenarii care se refugiaseră în Bucovina pînă la acea dată să rămînă netulburați la vetrele lor. Fugarii galițieni însă, care au pătruns în Bucovina după acest termen, sau care ar pătrunde în viitor, să fie imediat prinși și predați foștilor lor stăpîni, dacă ei o cer. Enzenberg stăruia însă pentru păstrarea băjenarilor galițieni în Bucovina, care ar fi colonizat mai multe sate dincolo de Prut Consiliul aulic hotărî însă ca, pentru a evita depopularea Galiției, țărani galițieni să nu poată părăsi moșiile stăpînilor lor fără învoirea acestora.

În consecință, administrația Bucovinei primi instrucțiuni de a expulza pe toți acei clăcași galițieni care părăsiseră moșiile cărora le aparțineau fără autorizația autorităților galițiene și aceasta pentru că achiziția de coloniști pentru Bucovina să nu se facă în

paguba altei provincii austriece, cum era Galiția. Dar cu toate aceste măsuri restrictive, emigrația galițiană în Bucovina continua cu mare intensitate, dat fiind că granița dintre ambele provincii era deschisă, iar de la 1786 încoace Bucovina fiind chiar formal încorporată Galiției, ca un cerc administrativ al acesteia. Aceasta se vede și din consemnarea lui Enzenberg din 1779, prin care arată că numărul total al emigranților galițieni în Bucovina se cifra la acea dată la 14 114 de suflete. O altă consemnare arată chiar județele galițiene de unde fugiseră acești băjenari, ca Sniatyn, Rossow, Skala etc.

Coloniști sectari ruși, **numiți lipoveni** sau simplu **lipoveni**, după șeful lor religios, au fost colonizați în 1777 pe domeniul mînaștirii Dragomirna, formînd satul Lipoveni. În 1780 numeroase familii lipovenești constituiră satul **Climăuți**, pe moșia mînaștirii Sf. Onufrei, iar în 1784 se ridică colonia lipovenească de la **Fîntîna Albă**, pe moșia mînaștirii Putna, cu o mînaștire ca centru al cultului religios al lipovenismului din afara granițelor rusești unde exercitarea acestui cult sectar era oprită. Mai tîrziu, între anii 1836-1842 lua ființă o a patra colonie lipovenească în Bucovina, la Lucavăț, județul Storojineț. Împăratul Iosif al II-lea le îngădui liberul exercițiu al confesiunii lor.

Colonii de **slovaci** luară ființă ceva mai tîrziu pe moșiile fondului bisericesc de la **Solonețul-Nou, Pleșul și Poiana Micului**.

Dar cea mai mare grijă a administrației austriece era să înființeze în Bucovina colonii nemțești, care să-i servească drept puncte de reazem pentru politica ei de germanizare. Vechi așezări nemțești încă din timpul voievodatului Moldovei se găseau la **Ptelepcea**, pe Nistru, și la **Gartenberg-Sadagura**, lîngă Cernăuți. Acestea însă dispărură fără urmă. Elementul funcționăresc german se așezase prin orașele și târgurile Bucovinei. Tot acolo se stabiliră și numeroși meșteșugari germani. Primii coloniști rurali sosiră în 1782 din Banat, unde nu mai găsiseră loc. Ei porniseră din părțile Rinului și ajunseră astfel în Bucovina, unde fură colonizați în 1782 la **Roșia, Jucica, Molodia și Mitocul Dragomirnei**. După alipirea la Galiția luară ființă coloniile germane de la **Frătăuți, Satu Mare, Bădeuți, Sf. Onufrei, Arbora, Ițcani, Ilișești și Tereblecea**. Nemți din Boemia înființară așezările de la **Dealul Ederei, Boureni**

și *Negrileasa*. Industria de sticlă și exploatarea miniere atraseră numeroși profesioniști germani în Bucovina, care se așezară în coloniile de la *Gura Putnei*, *Huța Veche* și *Huța Nouă*, *Crasna* și *Voievodeasa*.

Pentru exploatarea zăcămintelor de fier, de argint și de mangan de la Iacobeni, ariibaba, Pojorîta, Fundul Moldovei, Prisaca și Vama — fură aduși, între 1784 și 1809, coloniști germani din comitaul Zips din Ungaria de Nord, așa-numiții *țipteri*, care rămaseră în Bucovina și după ce cele mai multe din aceste întreprinderi dădură faliment.

Numărul armenilor spori mai mult prin nașteri decât prin imigrații din afară. De asemeni spori numai prin nașteri și numărul țiganilor care serveau ca robi la mînăstiri și la curțile boierești. Prețul unei familii de țigani era 300-1000 florini. Împăratul Iosif al II-lea decretă la 19 iunie 1783 dezrobirea țiganilor din Bucovina. Vechea lor îndeletnicire — spălatul aurului din nisipul râurilor de munte, îndeosebi al Bistriței — nu mai dădea nici un randament. Ei își aveau colibele lor sărăcăcioase pe la marginea satelor, ca bunăoară la Voitineli, Frătăuți (Vuleva), Negrileasa etc, cîștigîndu-și pîinea de toate zilele ca lingurari, ursari, lăutari ș.a. Căpeteniile lor — bulibași — fură desființate la 1803, țiganii intrînd de la acea dată sub autoritatea comunală, deopotrivă cu concețleniilor.

Raporturile dintre moldovenii băștinași și coloniștii străini — ruteni, germani, lipoveni, armeni etc. — erau cele normale, impuse de spiritul de ospitalitate tolerantă al românului. Deosebirea de religie împiedica însă căsătoriile între românii ortodocși și germani, catolici sau protestanți. În schimb însă, prin faptul că rutenii galițieni, așezîndu-se în Bucovina treceau de la biserica unită la cea ortodoxă, căsătoriile între români și ruteni deveniră foarte frecvente și adesea în dauna românilor. Româncea, mai isteată, deprindea ușor limba străină a soțului ei, cîtă vreme ruteanca nu prea învăța românește, impunînd limba ei familiei întregi.

La acte de violență între români și nemți se ajunsese în unele cazuri, ca la Suceava, unde nemții foloseau piatra bisericilor dărîmate pentru construcția caselor lor, sau la Satu Mare, unde românii se jefuiau în fața unui călător străin că nemții le pradă grădini-

le și le desconsideră drepturile lor de populație băștinașă. Naturalistul Hacquet, căci acesta era călătorul, sfătui pe nemți să se astîmpere și să nu provoace pe români, căci dacă aceștia se vor ridica împotriva lor, pot fi siguri că nici copilul din pîntecele mamei sale nu va fi cruțat, fiindcă românii se pot furișa ușor peste cordun în Moldova.

Numărul evreilor, care la 1775 era de 2 633 suflete, spori foarte mult prin emigrări continue din Galiția și Podolia. Enzenberg arăta că în nici o țară evreii nu se bucurau de atîta libertate și avantaje ca în Bucovina și de aceea ei vor să se așeze acolo în număr cît de mare. El era contra expulzării lor din țară, cum se cerea din anumite părți. Ca arendași de moșii, de rohățci (bariere), de debite de rachiu (holercă), conducători de instituții de credit și cămătari, evreii exercitau o mare și covîrșitoare influență asupra satelor, amestecîndu-se și la numirea vornicului sătesc, pe care îl sileau apoi să închidă ochii la multe din matrapazlăcurile lor.

4. Stări de lucru din Bucovina în oglinda rapoartelor ocupanților

Din rapoartele generalului Splöny asupra administrației civile și militare din teritoriul ocupat de trupele sale, aflăm că acest teritoriu constituia județele Cernăuți cu ocolul Cîmpulungului Rusesc și Suceava cu ocolul Cîmpulungului Moldovenesc. După vremuri stăteau în fruntea acestor ținuturi pîrcălabi, starosti sau ispravnici, cu namesnicii lor în fruntea ocoalelor care le aparțineau, în fruntea orașelor Suceava, Șiret și Cernăuți stătea șoltuzul cu pîrgarii, cu atribuții edilitare și judecătorești în cauze mici. În cauze mari judeca ispravnicul ținutului după pravilele moldovenesti.

În capul satului stătea vornicul, asistat de 1-3 vatamani. La dispoziția ispravnicului stăteau trei *logofeți* sau secretari: doi îngrijeau de corespondență, iar unul lua în primire de *l&zlotasi* sau percepatori birul. Starostele avea sub ordinele sale 80 de *portărei*, 40 de *baroni* pedestri sub comanda unui căpitan, 30 de *umblători* călări sub comanda unui vătaf sau sublocotenent și 10 *arnăuți*

călări sub comanda unui *ceaus* sau caporal, pentru serviciul extern. Baranii și umblătorii nu erau plătiți, trăind din chicușuri sau pocloane, fiind scutiți de bir; arnăuții primeau o leafă de 5 florini pe lună. Granița dinspre Polonia era păzită de un căpitan cu reședința la Cozmeni, ajutat de 4 subcăpitani, avînd sub ordinele sale 100 de călărași. Ispravnicul era totodată și judecătorul ținutului, justiția nefiind separată de administrație. Șoltuzii orașelor și vornicii satelor aplanau conflictele între tîrgoveți și între țărani. Boierii se judecau în fața ispravnicului, cu dreptul de apel la Divanul domnesc. Pedepsa cu moartea — *jus necis* — putea fi pronunțată numai de Divanul domnesc de la Iași, iar față de un boier aceasta trebuia să fie îngăduită de Poarta otomană. Judecățile se făceau după pravile sau după obiceiul pămîntului — *ex consuetudine*.

Spteny arată că boierii, clericii și țăranii erau foarte buclucași și porniți la procese, întrucît dreptatea se împărțea fără plată. El cerea să i se trimită cîte un judecător militar — *auditor* — la Cernăuți și Suceava și cinci directori administrativi pentru orașele Cernăuți, Șiret și Suceava și pentru ocoalele ambelor Cîmpulunguri. Naționaliștii bucovineni — Bukowiner Nationalisten — n-ar fi fost buni pentru aceste posturi, fiindcă ei nu au știință și cunoștință de cauză, sînt înrudiți între ei și deci părtinitori, știu să judece numai după obiceiul moldovenesc, stau prea mult sub influența preoților și a bisericii pentru ca să poată judeca după datinile civilizate, nu-i poți îndupleca să execute prompt ordinele primite, necunoscînd subordonarea oarbă și fiind lipsiți de rîvnă și ambiție.

Localnicii n-ar putea da urmare ordinelor secrete contra conaționalilor și coreligionarilor lor din Moldova. Ei nici nu înțelegeau să păstreze secretul mai ales față de preoți, fiindcă se tem de afurisenie. De altfel, observă Spteny, ei nu se vor acomoda niciodată noilor referințe, cîtă vreme își aduc mereu aminte de starea de dinainte, cînd aveau bacșișuri. Ispravnicul Sucevei cîștiga pe timpul voievodatului Moldovei peste 15 000 florini pe an. La Cernăuți funcționau chiar doi ispravnici; ei afirmau că acela era un an rău, cînd nu chiverniseau decît 12 000 florini într-un an. De aceea, el cerea ca în fruntea districtelor să se numească ofițeri serioși, cu

simț de dreptate și deprinși la subordonare oarbă. Acestora să li se ceară însă să cunoască limba moldovenească, în grai și în scris. Asemenea directori se puteau trimite, pe loc, înapoi la regiment dacă nu corespund cerințelor, ceea ce nu se poate face așa ușor cu slujbași civili.

În privința bisericească, împăratul Iosif al II-lea declara că respectă *statu-quo-ul*, adică religia ortodoxă, astfel că nu era nevoie ca patenta imperială de toleranță religioasă din 1781 să se extindă și asupra Bucovinei. Publicarea patentei de toleranță se făcu, totuși, la 7 aprilie 1782; la 1786 numărul se ridica la 228 suflete și anume 149 reformați și 79 protestanți.

Referindu-se la situația bisericii din Bucovina, generalul Spteny arăta pe episcopul Dosoftei ca pe un om fără „literatură” dar bun la inimă și devotat Curții imperiale. Urmașul lui Spteny în comanda teritoriului ocupat, generalul Carol Enzenberg, insistă însă pe larg asupra stărilor din biserica bucovineană, arătînd în raportul său din 30 octombrie 1779 că mai bine de jumătate din Bucovina este supusă în cele bisericești mitropolitului de la Iași, făcînd parte din arhidieceza acestuia. Restul teritoriului făcea parte din eparhia Rădăuților, cu episcopul Dosoftei Herescu în frunte, un chiriarh smerit, cu frica lui Dumnezeu și iubitor de dreptate, care ducea o viață retrasă, edificatoare și solidă. Vrednicia sa era cunoscută și domnitorului Moldovei, la Iași, care dorea să-l ridice pe scaunul mitropolitan, dar episcopul ar fi refuzat de două ori cea mai înaltă demnitate ecleziastică a Moldovei.

Nu cunoaștem originea lui Dosoftei, se poate să fi fost originar din satul Herești, județul Baia, ipoteză care ar explica numele său de familie, Herescu. Dintr-o însemnare a lui Vartolomei Măzăreanu aflăm că Dosoftei fusese împreună cu mitropolitul Gavriil „ucenici prea-sfințitului Antonie mitropolitul, ce a murit în țara moschicească”. Știm însă că învățase carte și la Putna, împreună cu Vartolomei Măzăreanu și că la 1745 îndeplinea funcția de egumen al mînăstirii, ceea ce-i aduse supranumele de Putneanul. La 1750 el ajunsese episcop de Rădăuți, iar la 1 ianuarie 1752 Dosoftei luă parte la soborul episcopal de la Iași, care luă hotărîrea ca în viitor să nu se mai aleagă străini în scaunele episcopale din Moldova.

În continuare, raportul lui Enzenberg arată că cele mai multe mînăstiri din Bucovina făceau parte din arhidieceza Iașilor și că mitropolitul Moldovei își avea la Sf. Ilie de lângă Suceava pe **dichiul** sau locțiitorul său, pe un anume **Macarie**, care fu denunțat că ar fi interzis preoților de a pomeni numele împăratului la liturghie, poruncindu-le să se roage la Dumnezeu să scape țara de nemți. Doi indivizi obscuri perindau satele adunînd semnături pe un pamflet în limba latină, care conținea aceste grave acuzații. Sesiizîndu-se de aceasta, comandamentul militar aresta, în septembrie 1779, pe Macarie și după mai multe luni petrecute în arestul de la Cernăuți, fu transpus în fața curții de judecată de la Liov. Curtea îl găsi nevinovat și dispuse punerea lui în libertate. Unul dintre calomniatori fu iertat de Macarie, iar altul pedepsit cu 25 de bețe și trimis peste graniță.

Într-un memoriu prezentat Curții imperiale, Macarie arătă umilințele și chinurile la care fusese expus pînă la judecată și se retrase în Moldova.

În locul lui fu numit **Meletie**, dichiu al mitropoliei, la Sf. Ilie. Enzenberg mai arată în raportul său că preoții supuși în eclesiastici episcopului de Rădăuți erau supravegheați și ținuți mai strict și că ei trebuiau să știe citi și scrie. Ei se deosebeau de cei supuși mitropolitului prin îmbrăcămînți mai îngrijite, fiind ținuți bine în friu de Dosoftei.

Dintr-o **împărțire a tuturor preoților mirenești în protopopiaturi și care parohii vot fi supt povățuirea fiastecăruia protopop** din 1784, trimisă de Dosoftei la Viena, aflăm că atunci Bucovina era împărțită în șase protopopiate și anume: **protopopiatul Cernăuților, Ceremușului, Nistrului, Berhometului, Sucevei și VicovuluL** cuprinzînd toate laolaltă 239 parohii cu 26 731 familii. În aceste parohii slujeau 292 preoți la 247 biserici. La Cernăuți, Suceava și Cîmpulung ființau cîte patru biserici, la Șiret, Rădăuți, Vama și Dorna cîte două, iar în celelalte localități cîte o singură biserică.

Clerul monahal supus mitropolitului de la Iași se compunea din 466 călugări și 88 călugărițe, la un loc deci 554 de persoane adăpostite în cele 10 mînăstiri și 13 schituri din Bucovina. Mînăstirile erau: Putna, Sucevița, Solea, Humor, Voroneț, Moldovița, Ilișești, Sf. Ilie, Dragomirna și Pătrăuți, aceasta din urmă era mî-

năstire de călugărițe. Cele 13 schituri bucovinene erau: Sf. Onofrei, Horecea, Jadova, Voloca, Ostra (Barbești), Broscăuți, Zamosțea, Vijnița, Coribnița, Berejnița, Crișciathec, Luca și Babin.

5. Hotăririle Conferinței de la Viena din 1780 și dorințele bucovinenilor

După terminarea operațiunilor de ocupație și statornicirea granițelor față de raiaua Hotinului și de principatul Moldovei — căci granițele dinspre Galiția la Colacin și Ceremuș și cele dinspre Maramureș de la Cibău și Transilvania de la Bistrița, Deaca și Coșna rămaseră cele vechi — se putea trece acum la reorganizarea administrativă a Bucovinei. În scopul acesta fu convocată la Viena o conferință care urma să hotărască asupra viitoarei **întocmiri a districtului bucovinean** — Bukowiner Distrikts-Einrichtung. Conferința își începu lucrările la 4 aprilie 1780 sub președinția contelui Hadik, președintele Consiliului aulic de război.

La Conferință lua parte, între alți înalți demnitari, și contele Enric Bliimegen, supremul cancelar al Cancelariei aulice unite boemo-austriacă. La dezbateri participă, firește, și generalul Enzenberg, care aduse cu sine întreg materialul informativ asupra noului district, îndeplinind totodată și funcțiunea de raportor. Prima chestiune ce s-a discutat era aceea privitoare la încadrarea noului teritoriu în Imperiul Habsburgic. În privința aceasta păreri erau împărțite. Unii opinau pentru înglobarea Bucovinei în confiniul militar de la Năsăud. Alții erau pentru alipirea la Galiția. O soluție intermediară era a acelora care preconizau tăierea în două a teritoriului bucovinean, astfel ca partea nordică să fie anexată Galiției, iar cea sudică confiniului grăniceresc de la Năsăud. Generalul Enzenberg era contra proiectului de militarizare a Bucovinei, pentru motivul că afară de teritoriile orașelor Cernăuți, Șiret și Suceava, întreg teritoriul bucovinean se găsește în proprietatea mînăstirilor și a boierilor, astfel că în vederea creării unui confiniu militar întreg teritoriul ar trebui să fie mai întîi expropriat de la boieri și mînăstiri.

Un singuaglas se pronunță pentru crearea unei provincii au-

tonome a Bucovinei, pentru a dobîndi pe calea aceasta *simpatia și încrederea națiunii moldovenești* — die Zuneigung und das Vertrauen der Moldauischen Nation — și glasul acesta era al contelui *Enric Bliimegen*, supremul cancelar al Cancelariei aulice unite boemo-austriece. Aceasta ar fi fost soluția cea mai fericită a problemei bucovinene, și dacă ea ar fi fost adoptată din capul locului, s-ar fi putut evita luptele și frământările bucovinenilor, pentru a ajunge în sfîrșit la ea numai în urma revoluției din 1848.

Părerile fiind atît de discordante, soluționarea chestiunii rămase în suspensie, în Bucovina continuînd încă cîțiva ani regimul de administrație militară a generalului Enzenberg. Acesta fu mandatat cu introducerea unor reforme incisive în administrația civilă și ecleziastică a provinciei, dintre care cele mai radicale erau ruperea legăturilor ierarhice cu Moldova, înființarea unei episcopii proprii a-Bucovinei cu reședința la Cernăuți și supunerea ei în cele dogmatice și spirituale mitropoliei de la Carlovăț. Noua orînduire bisericească fu completată prin reducerea numărului mînaștilor și secularizarea moșiilor ecleziastice.

Un punct însemnat din agenda Conferinței de la Viena era chestiunea cum s-ar putea readuce la religia greco-catolică familiile emigrate din Transilvania, Maramureș și Galiția care trecuseră la legea ortodoxă. Conferința hotărî ca pentru aceste familii să se ridice biserici unite la Cernăuți, Suceava, Cîmpulung, Snia-tyn, Sadagura și Vijnița, iar pentru păstorirea lor să se aducă preoți uniți de la Blaj care să cunoască limba română, dar și ruteană, fiindcă acești emigranți erau români și ruși. Totodată se hotărî ca pentru viitor să se pună stavilă imigrațiilor clandestine din Galiția și Transilvania, cu excepția acelor care ar prezenta certificate de învoire din partea autorităților locale de unde vin.

Neputînd ajunge la o înțelegere asupra încadrării definitive a Bucovinei în Constituția imperiului, Conferința de la Viena hotărî să considere deocamdată teritoriul ocupat ca un *cerc* (Kreis) administrativ cîrmuit de comandantul trupelor de ocupație. Pentru satisfacerea nevoilor administrative curente se crea la Cernăuți un *oficiu cercual* — (Kreisamt) — de care depindeau cele două *directorate districtuale* — Distrikts Directorate — de la Cernăuți și Suceava, menținîndu-se astfel vechile ținuturi moldovenești în aceste nume.

Ca și ispravnicii de pe vremuri, astfel exercitau și directorii districtuali controlul asupra administrațiilor comunale. În fruntea satelor rămăseseră vornicii sau *juzii* — Richter — care se numeau de proprietarul satului din lista de trei candidați propuși de adunarea sătească. În exercitarea funcțiunii sale vornicul satului era ajutat de vatamani sau *jurați* — Geschworene — care se alegeau de sat cu învoirea vornicului. Numărul juraților depindea de numărul caselor sau fumurilor din sat. Satele cu 50 de case alegeau 2 jurați, cele cu 100 de case alegeau 4, iar cele cu 300 de case alegeau 12 jurați, un număr peste care nu se putea trece niciodată. Vornicul și jurații prestau în fața proprietarului un jurămint că-și vor îndeplini slujba cu dreptate și omenie. Alegerea se făcea pe trei ani, cu dreptul de realegere. Pe lîngă însărcinările lor edilitare, vornicul și jurații judecau și certurile dintre săteni. Funcțiunile vornicului și juraților nu erau remunerate. În schimb, vornicul era scutit de clacă și de alte angarale ale satului; jurații prestau clacă, dar erau scutiți de strajă (caraulă) și de podvodă — voșpont.

Aflînd de hotărîrile Conferinței de la Viena, episcopul Dosoftei ținu sfat cu credincioșii săi în frunte cu baronul *Vasile Balș* — care luase parte la lucrările comisiei de delimitare — pentru a-și spune cuvîntul, în numele populației țării, în chestiunea noilor întocmiri politice și administrative. Indigenii se pronunțară contra ruperii țării în două și contra oricărei alipiri fie la confiniul militar de la Năsăud, fie la Galiția vecină. Ei cereau ca Bucovina să fie constituită într-o provincie de sine stătătoare moldovenească, potrivit cu trecutul ei istoric și caracterul ei etnic aparte, care să se administreze în mod autonom după vechile ei datini și obiceiuri.

Sfatul de la Cernăuți se pronunță pentru organizarea unei episcopii proprii a Bucovinei și pentru o mai bună și mai rațională gospodărire a proprietăților ecleziastice. Sfatul cerea să se înființeze școli moldovenești la sate și orașe pentru luminarea popoului și o îndrumare mai bună a agriculturii printr-o cultură intensivă a ogoarelor în vederea redresării economice a țării, care avusese atîta de suferit în timpul războiului. Dorințele exprimate fură incluse într-un cuprinzător memoriu și prezentate de baro-

nul Vasile Balș Consiliului aulic de război de la Viena în numele Bucovinei. Era prima manifestare politică a populației bucovinene după despărțirea de Moldova.

Hotărârile Conferinței de la Viena și dorințele populației bucovinene exprimate în memoriul prezentat de Balș la Viena cuprindeau în sine temeiurile noii organizații politice, administrative, bisericești și economice a districtului bucovinean. Până la 6 august 1786 Bucovina rămase sub conducerea militară a generalului Enzenberg, exercitată ca atare în administrația bisericească și școlară și în gospodărirea domeniilor bisericești secularizate.

CAPITOLUL II

Reforme impuse Bucovinei de austrieci

1. Înființarea episcopiei Bucovinei cu dependența ei ierarhică de mitropolia sîrbească de la Carlovăț - 2. Secularizarea averilor mînăstirești și crearea Fondului bisericii greco-orientale a Bucovinei - 3. Organizarea învățămîntului public

1. Înființarea episcopiei Bucovinei cu dependența ei ierarhică de mitropolia sîrbească de la Carlovăț

În manifestele lor către bucovineni, austriecii făgăduiră să se păstreze și să respecte credința lor ortodoxă, menținîndu-se în privința confesională *statu-quo-vo* din vremea Moldovei. Astfel se explică faptul că biserica ortodoxă din Bucovina fu recunoscută de stat și credincioșii ei continuă să se bucure de exercițiul *liber și public* al credinței lor, un drept de care se bucurau în Austria, în acea vreme, numai adepții bisericii catolice. Confesiunile necatolice, cum erau bunăoară confesiunile protestantă sau cea mozaică, primiră numai prin patentă de toleranță a împăratului Iosif al II-lea liberul exercițiu al credinței lor, dar fără dreptul de publicitate.

În fața acestei stări de lucruri, noii stăpînitori nu putură să nu recunoască biserica ortodoxă cu toate datinile și obiceiurile ei. După alipirea la Galiția n-au lipsit însă încercări de a atrage pe ortodocșii bucovineni la biserica unită. Propaganda greco-catolică era susținută de abatele Iosafat Bastassich din Viena, care de conivență cu nunciul papal din Viena uneltea la Curte contra episcopului Dosoftei, răspîndind zvonul că bătrînul chiriarh ar fi murit și cerînd ca în locul *schismaticului* să numească pentru Bucovina un episcop unit, recomandînd chiar și anume pe Andrei

Zsetky, prepozitul unit la Muncaciu și pe canonicul Paul Bereghy de la Oradea Mare, care cunoșteau limba moldovenească.

Din fericire, zvonurile despre moartea episcopului Dosoftei se dovediră eronate, iar împăratul Iosif al II-lea nu-și dădu asentimentul la înlocuirea episcopului ortodox prin unul unit. El însă dispuse ca biserica bucovineană să fie reorganizată în sensul concepțiilor sale anticlericale cunoscute sub numele de *iosefinism*.

Reformele ecclesiastice priveau înființarea episcopiei Bucovinei cu reședința la Cernăuți, secularizarea moșiilor episcopoești și mînăstirești și crearea Fondului religios din veniturile lor, reforma mînăstirilor și reducerea numărului lor și, în sfîrșit, organizarea internă a diecezei bucovinene.

Pe timpul ocupației austriece episcopul Dosoftei exercita autoritatea sa sacerdotală numai asupra clerului secular, cîtă vreme clerul monahal din mînăstiri și schituri trăia sub obediența ierarhică a mitropolitului de la Iași, care exercita autoritatea sa prin locțiitorul sau diachiul său, sau economul său, care își avea reședința la mînăstirea Sf. Ilie de lîngă Suceava.

Noua stăpînire nu înțelegea să mai tolereze acest dualism ierarhic în provincia anexată. Ea nici nu era dispusă să îngăduie dănuirea legăturilor canonice ale episcopiei rădăuțene cu mitropolia de la Iași, preconizînd înființarea unei episcopii exempte a Bucovinei, mutarea reședinței episcopale de la Rădăuți la Cernăuți, oraș ce fusese ales capitală a Bucovinei. Episcopul Dosoftei primi cu mare emoție hotărîrea noii stăpîniri, cerînd să i se facă instalarea cu tot fastul cuvenit, în prezența clerului secular și monahal și a poporului credincios, pentru ca toată lumea să știe că în cele bisericești are să asculte numai de el.

Dar înainte de aceasta, trebuia obținut consimțămîntul mitropolitului de la Iași pentru desfacerea legăturilor canonice ce existau din vechime între episcopia sufragană de la Rădăuți și mitropolia Moldovei de la Iași. Se susține că mitropolitul Gavriil Calimah ar fi dat acest consimțămînt prin actul sinodal de la 24 aprilie 1781. Dar actul acesta n-a putut fi găsit nici în arhivele de stat de la Viena și nici în arhiva mitropoliei de la Cernăuți, astfel că existența lui trebuie primită sub beneficiu de inventar. Singura indicație pentru existența actului de dezlegare rămîne declarația

dichiului mitropolitan Meletie cu ocazia instalării episcopului Dosoftei, despre care se va pomeni mai jos.

În temeiul discutatului act sinodal de la 24 aprilie, apărui la 12 septembrie 1781 patenta imperială de numire a chiriarhului Dosoftei Herescu în funcțiunea de *episcop exempt* al Bucovinei cu reședința la Cernăuți, unde se și mută la 12 decembrie 1781. Soleanitatea instalării lui Dosoftei în scaunul episcopal al Bucovinei avu loc la Cernăuți în ziua de 12 februarie 1782. Cu ocazia aceasta festivă generalul Enzenberg prezenta noului episcop exempt o frumoasă cruce de aur în numele împăratului, adresîndu-i următoarea alocuțiune în limba moldovenească:

„Pentru a curma și a dezdătoși acele îndătorite legături și anînări ce au avut mînăstirile, schiturile și alții din partea bisericească cu eparhiile și stăpînitorii părții bisericești din țări străine de peste hotarul țărilor împărătești,... iată acum întru auzul tuturora punem și-l așezăm pe Dosoftei exempt episcop atît cinului călugăresc de pre la toate mînăstirile, cît și a părții duhovnicești a mirului.

Ce dară atît mînăstirile, cum și partea duhovnicească a mirului, cu toate a mînăstirilor moși și altele mișcătoare și nemișcătoare avuții, însuși numai de poroncele și orinduielile ale arhieriei sale episcopului lor Kirio Kir Dosoftei sînt aninați; căruia cu toții cu dreptate și fără de preget, să aibă a-i da ajutor, și la toate fără ispitire și fără de toate împotrivitoarele răspunderi, cu smerenie, cum se cade fieștecăruia a fi ascultător”.

După cuvîntarea generalului, episcopul Dosoftei rosti o formulă de jurămînt în limba latină pe care o semnă: *Dosotheus exemptus episcopus Bucoviniensis*. Urmă apoi răspunsul noului episcop în cuvintele:

„Și cu adevărat că fieștecărei fapte bune nu-i trebuiește nici un fel de laudă străină, căci ea singură de sine își iaste slavă și laudă. Așa și cuvintele mele ce voi să zic spre slava și lauda pentru lucrurile cele proslăvite și faptele cele bune și minunate ale prea înălțatului și mult milostivului împăratului nostru Iosif al II-lea, întru adevăr vor fi ca o picătură de apă în marea cea cu ape multe. Însă după cum ne-am obișnuit cînd iaste ziua luminată într-un amiazăzi aprindem lumini, nu ca doară înmulțind lumina zilei, ci întru

arătarea cinstei și a blagosloveniei pe Dumnezeu, pentru vreo bucurie și veselie ce-i de prăznuire. Așa și acum, întru această zi plină de veselie, plină de bucurie, îndrăznim a da a noastră smerită mulțumire prea învățatului și mult milostivului împăratului nostru, care între mulți împărați ai pământului este cel mai vrednic a fi lăudat..."

La cuvânt veni apoi dichitul mitropolitan, care era totodată și vicarul episcopal, *Meletie*, care zise:

„Pre Dumnezeu nimeni nu l-a văzut. Iară scris este cu adevărat, prea sfințite stăpîne, și cu totul încredințat cum că Dumnezeu în inima împăratului locuiește... Drept aceea, iată, se cade ca fieștecare față să aibă pe arhiereul ei singur stăpîn soborului, și îndată ce au văzut această preaslăvită și în Dumnezeu prin inima împăratului hotărîtă poruncă, fratele preasfinției tale mitropolitul Moldovei Kiriul Kir Gavriil, și plin de rîvnă cea creștinească fiind, i-au umplut de bucurie, patenta împărătească cetind: și cu epistola sa pe preasfinția ta încredințînd de a sa păstorie ce se cuprinde în ținutul Bucovinei, care după voința împărăteștii mării urmăm: mie, ca unui plenipotent diachiu al preasfinției sale care pînă astăzi am fost, mi-a poruncit fratele preasfinției tale cel întru Hristos mitropolitul Moldovei, ca împreună cu tot clirosul bisericesc, aflîndu-mă la vremea aștilanții (?) adică cu arhimandritii, egumenii, ieromonahii, călugării, protopopii și preoții, diaconii și dascălii, cu toții împreună, plecînd genunchii și inimile noastre să îmbrățișăm picioarele preasfinției tale celei părintești..."

După cuvîntul rostit de Vasile Balș solemnitatea instalării lui Dosoftei Herescu ca episcop exempt în scaunul episcopal din Cernăuți luă sfîrșit.

La Cernăuți episcopul Dosoftei nu avea nici locuință corespunzătoare, trebuind să se adăpostească în casa fratelui său Ilie, fost mare medelnicer și staroste de Cernăuți Administrația militară se grăbi să-i construiască în grabă o nouă reședință episcopală, care fu terminată în 1783 și pusă la dispoziția bătrînului episcop și a serviciilor eparhiale. Ca biserică episcopală servea o bisericuța de lemn cu praznicul Sf. Treimi, o modestă ctitorie a sa și a fratelui său Ilie. Pentru clădirea unei noi biserici episcopale se achiziționase abia la 1792 un loc potrivit, dar construcția n-a ince-

put decît numai la 1844 și fu terminată tocmai la 1864, cînd s-a sfințit actuala biserică catedrală din Cernăuți.

Dosoftei își dădea seama că situația sa de episcop exempt, adică scos din legăturile spirituale cu vreo mitropolie, nu corespundea prescriptelor canoanelor bisericești și de aceea el adresă, la 20 martie 1782, împăratului un memoriu cerînd să i se confere titlul de mitropolit al Bucovinei, urmînd ca unul dintre sfetnicii clerici să-i devină episcop sufragane pentru a împăca prescripțiile sinodale. Cererea episcopului bucovinean a format obiectul unor îndelungate cercetări la Viena. În urma acestora, Curtea imperială ajunsese însă la o altă soluție a problemei episcopale din Bucovina, hotărîndu-se ca episcopia Bucovinei să depindă *în cele dogmatice și curat spirituale* — în dogmaticis et mere spiritualibus — de mitropolia sîrbească de la Carlovăț, de care depindea și episcopia ortodoxă a Transilvaniei. La 5 iulie 1783 apărură patenta împărătească în acest sens și episcopul Dosoftei, devenind sufragane al Carlovățului, fu invitat să participe ca membru al sinodului sîrbesc la deliberările acestuia.

Mitropolitul Moise Putnic al Carlovățului luă în serios supremația sa asupra episcopiei bucovinene, trimițînd lui Dosoftei un „coadiutor” sau „îndreptător” în persoana arhimandritului sîrb *Ghedeon Nichitici*. Dar acesta nu mai apucă să plece la Cernăuți, fiind numit în 1783 episcop al Transilvaniei cu reședința la Rășinari-Sibiu. Atunci, mitropolitul Moise trimise în locul lui Nichitici la Cernăuți, ca îndrumător, pe arhidiaconul /oan *Făldvâry, căi-te*, ducînd o viață imorală, dispărură într-o bună zi fără urmă în societatea unei femei cu care trăia în fără-de-lege. Mitropolitul Moise al Carlovățului nu obosi în a trimite bătrînului episcop Dosoftei un nou coadiutor în persoana arhimandritului Gherasim Adamovici, pe care însă Dosoftei refuză să-l primească; în scrisoarea adresată la 19 aprilie 1786 contelui Hadik, președintele Consiliului aulic de război de la Viena, Dosoftei zicea: „Să fie cu iertare excelența voastră, că îndrăznesc a spune ceea ce socot că este adevărat. Dintre cei veniți aici de la Carlovăț, pînă acuma doi au fugit și anume un iero-diacon pe care episcopul Ghedeon Nichitici l-a adus cu sine a fugit la mitropolia Moldaviei, unde a găsit o primire foarte ospitalieră, și al doilea e arhidiaconul Foldvâ-

ry. Fuga acestora a produs mare disprețuire și scandal nu numai la norod, ci și la starea politică și bisericească. Dat fiind că în curînd regulamentul diecezan va fi gata, se înlesnesc lucrările Consistoriului, astfel că nu mai trebuie să vină un arhimandrit sîrb încoace".

Intervenția episcopului, care amenința chiar cu demisia și retragerea la mînăsitre, fu luată în seamă la Viena, astfel că arhimandritul Gherasim Adamovici nu a mai venit la Cernăuți. Acesta se consolă curînd pe urma eșuării misiunii sale în Bucovina, devenind urmașul lui Ghedeon în scaunul episcopal de la Rășinari. Scăpînd astfel de tutela adiutorilor sîrbi trimiși de la Carlovăț, episcopul Dosoftei putu desăvîrși marea operă de reforme impusă de austrieci.

2. Secularizarea averilor mînăstirești și crearea Fondului bisericii greco-orientale a Bucovinei

Chestiunea cea mai spinoasă era, fără îndoială, reducerea numărului mînăstirilor și secularizarea moșiilor ecleziastice, cerută de noua stăpînire catolică. La ocuparea Bucovinei de către trupele austriece se găseau în țară, precum am arătat mai sus, **10 mînăstiri și 13 schituri**. Fiecare din aceste așezăminte monahale, dar mai ales cele ce erau ctitorii domnești (ca Putna, Sucevița, Voroneț, Moîdovița, Sf. Ilie etc), aveau în stăpînirea lor numeroase moșii, păduri și munți, care cuprindeau mai bine de jumătate din arealul Bucovinei. Iar restul din acest areal se repartiza asupra celor trei orașe — Suceava, Șiret și Rădăuți — al cărui teritoriu, împreună cu cele ale ocoalelor Cîmpulungul Moldovenesc și Cîmpulungul Ruses de la Ceremuș și Putila, deveniră domenii ale statului, dominicale sau **camerale**. Mai dețineau proprietăți rurale în Bucovina boierii, mazilii, ruțașii răzeși și țărani liberii, spre deosebire de țărani clăcași de pe moșiile dominicale, ecleziastice și boierești.

În vederea reducerii numărului mînăstirilor și schiturilor și secularizării moșiilor lor se instituie, sub conducerea vicarului Meletie și a baronului Vasile Balș, comisii însărcinate cu întocmi-

rea de inventare pentru fiecare mînăstire în parte. Ni s-au păstrat mai multe dintre aceste inventare, în care găsim trecut, pe lîngă averea mișcătoare și nemișcătoare a mînăstirilor, izvodul nominal al robilor mînăstirești, din care se vede că nu toți robii mînăstirești erau țigani, ci între ei se găseau și foarte mulți moldoveni, ai căror urmași pot fi identificați cu urmașii lor de astăzi din fostele sate mînăstirești ca Putna, Sucevița, Dragomirna, Moîdovița, Voroneț, Humor, Horecea etc.

După terminarea lucrărilor de Inventariere, generalul Enzenberg se prezintă în ședința Consistoriului episcopal din 24 februarie 1784 cu următoarele trei propuneri precise:

1. Toate moșiile episcopale și mînăstirești să fie trecute sub administrarea statului.
2. Din venitul acestor moșii să se creeze un fond din care să se întrețină episcopul, Consistoriul, clerul, bisericile, mînăstirile și școlile.
3. Numărul mînăstirilor să se reducă la trei, și anume: Putna, Sucevița și Dragomirna, cu cîte 25 călugări fiecare.

În urma dezbaterilor ce au urmat, episcopul Dosoftei își dădu adeviziunea la cele cuprinse în punctele 1 și 2 și aceasta „din dragoste de pace și de reverență față de autoritatea de stat”. Iar pentru cele cuprinse în punctul 3, bătrînul episcop ceru să se amine hotărîrea pentru a putea chibzui mai bine asupra lor. După trei zile, la 27 februarie, membrii Consistoriului se întruniră din nou în prezența generalului comandant pentru a lua cunoștință de propunerile episcopului cu privire la reducerea numărului mînăstirilor și al călugărilor. Dosoftei își dădu asentimentul pentru desființarea mînăstirilor Pătrăuți, Ilișești și Sf. Ilie, precum și a tuturor schiturilor, cerind menținerea celorlalte 7 și anume: Putna, Sucevița, Dragomirna, Solea, Humor, Voroneț și Moîdovița. Episcopul consimți de asemenea și la reducerea numărului călugărilor de la 554 — din care 466 călugări și 88 călugărițe — la 136, și anume propunînd pentru mînăstirile Putna și Sucevița cîte 24 de călugări, iar pentru Dragomirna, Solea, Humor, Voroneț și Moîdovița cîte 12 călugări.

Generalul Enzenberg nu se învoi însă cu propunerile episcopului ci persistă în propunerea sa de a menține numai trei mînă-

tiri cu câte 24 călugări fiecare. Neputîndu-se ajunge la un acord, Dosoftei ceru ca într-o chestiune atît de importantă să fie ascultați și egumenii mînăstirilor. Enzenberg consimți și egumenii fură invitați să ia parte la ședința Consistoriului, convocată pentru ziua de 6 martie 1784. La această ședință luă parte egumenii Inochentie de la Voroneț, Iosafat de la Putna, Antonie de la Humor și Antioh de la Sucevița. Inochentie protestă cu vehemență contra secularizării, fiind susținut de ceilalți egumeni. Spiritele fiind peste măsură de agitate, ședința trebui să fie amînată pentru ziua de 8 martie» cînd egumenii urmau să prezinte protestul lor în scris.

La 8 martie egumenii boicotară ședința Consistoriului, astfel că Enzenberg sosind la ședință nu găsi acolo pe nimeni. Cînd veni a doua zi, el fu întîmpinat de șase egumeni care îi prezentară următorul protest:

„De vreme ce împăratul Țarigradului a binevoit a da chesăreștii măriri această parte din țară, lucru cunoscut este că prea înaltul chesar voiește ca și pe la alte țări ale prea înălțimii sale, să așeze în Bucovina pravile și obiceiuri cu tot folosul stărei a fieștecărui suflet, cu care așezămînturi noi, partea duhovnicească, nu ne putem împăca; și fiindcă avem hotărîre, cu milostivire de către înaltele locuri, că neputînd noi a ne statornici cu pravilele ce vedem că se așează în Bucovina, ni se dă voie să ieșim din țara împăratului, cu voința și prin știrea cinstitei administrații.

Pentru care, cu toată smerenia și plecăciunea, rugăm pre cinstita administrație să mai putem trăi prin mînăstirile noastre cu toată odihna și să ne hrănim cu cele de noi adunate — de astăzi, 25 februarie, calendarul vechi, pînă la viitoarea lună mai în 10, calendar vechi. Și atunci noi, toți egumenii din Bucovina, să avem fără sminteală a păzi ziua și hotărîrea noastră, a ieși din țara împăratului cu toți călugării din toate mînăstirile.

Mai facem cu toată plecăciunea rugăminte ca la ieșirea noastră să nu fim opriți a lua odoarele, veșmintele sîntelor mînăstiri, cum și din cele mișcătoare: cai, boi, oi, din pînea cea de noi adunată o samă; și așa cu milostivire fiind ieșirea noastră de către prea înaltele locuri, noi în toată viața noastră vom fi îndatorați

după dogma credinței a ruga pe Sfîntul Dumnezeu ca să facă anii împăratului mulți și fericiți.

Cernăuți, 15 februarie 1784, calend. vechi

S.S. Iosafat, egumen Putnei; Antonie, egumen Humorului; Antioh, egumen Suceviței; Inochentie, egumen Voronețului; Ghenadie, egumen Dragomirnei; Artemon, egumen Soleai."

Egumenul Antioh al Suceviței traduse și prezentă administrației, la 2 mai 1784, un memoriu (în latinește) în care susținea că prin desfacerea necanonică de Iași și prin alipirea la Carlovăț, biserica bucovineană este pe calea pierzării și că prin secularizarea averilor mînăstirești se atinge însăși biserica în temelia ei de drept. În concluzie, el cerea ca să li se îngăduie egumenilor de a emigra cu tot avutul mînăstiresc în Moldova. Dar drept răspuns la memoriul egumenilor, Inochentie de la Voroneț și Antonie de la Humor fură trimiși peste graniță, drept pedeapsă pentru purtarea lor provocatoare și necuviincioasă în ședința Consistoriului din 6 martie, dispunîndu-se înlocuirea lor cu alți egumeni mai potoliți.

Episcopul Dosoftei stăruie în atitudinea sa rezervată față de măsurile de secularizare a moșiilor eclesiastice și față de reducerea prea mare a numărului mînăstirilor. El înainta memorii la Viena întru apărarea bisericii sale, recurgînd și la concursul mitropolitului Moisie de la Carlovăț. Memoriile sale ajunseră la cunoștința împăratului Iosif al II-lea, care ținu seama de cuprinsul

împăratul află pe calea aceasta că generalul Enzo. Aerg nescotise ordinele sale, cînd una spunea episcopului și ana tăcea. El mai ținu să amstate că intenția sa n-a fost și nici nu este ca averile episcopoești și mănăstirești să fie chiar confiscate, ci simplu puse sub administrația de stat și din venitul lor să se întrețină biserica și organele ei. Într-un înalt rescript din 28 mai 1784, el dezaprobă politica nesinceră a administrației, zicînd: cu așa un popor nu poți umbla cu tertipuri, ci trebuie să-i declari răzvedit ce voiești, ca să nu trezești la el neîncredere, silă și renitență, cînd observă că faci altceva decît ceea ce spui.

Iar cît privește chestiunea secularizării averilor eclesiastice, Consiliul aulic de război dădu următoarea rezoluție:

„Fiindcă după cugetul prea înalt al majestății sale averile preoțești și mînăstirești, în genere determinate spre întreținerea episcopului și a celeilalte preoțimi ce se va sistematiza, spre înființarea de scoale și alte instituții pioase, mai încolo spre întreținerea edificiilor preoțești, așadar averile acestea nu au să fie confiscate, precum sună intimația d-tale cea foarte supărăcioasă care ai trimis-o Consistoriului, ci ele sînt de luat numai în administrație, și în urmă veniturile care se vor înmulți prin meliorările interționate, nu sînt a se vărsa în casa statului, ci în casa separată a Fondului religios; deci și întreaga manipulație respectivă trebuie să se facă sub supravegherea și conducerea episcopului și a Consistoriului.”

La cererea lor egumenii nu primiră nici un răspuns satisfăcător. Emigrarea lor cu ridicarea odoarelor bisericești ar fi însemnat o ireparabilă pierdere a comorii de artă ce se adunase de veacuri în ctitoriile domnești din Bucovina. Aceste comori rămaseră neatînse și adunate apoi în muzeele mînăstirești de la Putna, Sucevița și Dragomirna, unde trezesc pînă în timpurile noastre admirația cunoscătorilor de artă, constituind cea mai frumoasă mărurie despre priceperea și dragostea de artă a moldovenilor.

Unii dintre egumeni, ca Macarie de la Voroneț, Benedict de la Moîdovița, Meletie de la Sf. Ilie, Teofilact de la Horecea, ridicară ce putură din averile mișcătoare ale mînăstirilor și fugiră peste graniță, în Moldova. Antonie de la Humor și Inochentie de la Voroneț, urmașul lui Macarie, cu Antioh de la Sucevița și Artemon de la Solea, fură expulzați în Moldova, iar toți ceilalți, ale căror mînăstiri sau schituri fură desființate, trecură și ei cu întreg soborul postrigului lor în Moldova, oploșindu-se pe la mînăstirile de acolo. Fostul stareț al Dragomirnei, eruditul și cucernicul Paisie Veliciovski, se retrăsese încă din 1775 cu școala sa la mînăstirea Neamțului, unde își putu continua în liniște activitatea sa literară.

Rămaseră în ființă numai mînăstirile Putna, Sucevița și Dragomirna cu cîte un sobor de 25 de călugări, continuînd activitatea lor monahală după noul statut al mînăstirilor. Rămase metoc al mînăstirii Dragomirna biserica Sf. Gheorghe din Suceava unde se găsea sicriul cu moaștele *Sfintului Ioan*, patronul Moldovei.

Cu ocazia petrecerii sale la Suceava în 1783, împăratul Iosif al

II-lea vizită între altele și biserica Sf. Gheorghe. Acolo el observă locul gol unde fusese așezată pe vremuri racla cu sfințele moaște. Atunci, împăratul, aflînd din gura călugărului că sicriul fusese ridicat de acolo și dus de mitropolitul Dosoftei mai întîi la Strey și apoi la Zolkiev, în Galiția, unde se retrase din Moldova odată cu ostile polone ale craiului Sobieski, dădu ordin ca sicriul să fie readus în țară și așezat la locul lui în biserica de la Suceava. Călugării uniți de la Zolkiev se împotriviră, revendicînd sfințele moaște pentru biserica lor. A fost nevoie ca episcopul Dosoftei să dovedească printr-o scriere — *Biografia Sfintului Mare Mucenic Ioan cel Nou de la Suceava* — originea sfîntului și martiriul său pentru credința ortodoxă, pentru ca sicriul să poată fi ridicat de la Zolkiev și adus la Suceava, unde sosi la 1783 și fu așezat în biserica Sf. Gheorghe», unde se află și astăzi, fiind venerat ca patron al Bucovinei.

În planul de secularizare intrau și domeniile episcopale de la Cozmeni și de la vechea reședință episcopală de la Rădăuți. Pentru a menaja întrucîtva susceptibilitatea bătrînului chiriarh, Enzenberg îl făcu să creadă că îl va scuti de grijile administrării, luînd domeniile episcopale în arenda, în schimbul unei rente anuale de 8 000 de florini. Generalul declară episcopului că „este voitor ca moșiile episcopiei de la Cozmeni din ținutul Cernăuțului să se ia sub povățuirea stăpînirii a împărăteștii crăieștii mării, pentru ca episcopul să poată căuta numai de trebile duhovnicești ale păstoriei sale”.

Dosoftei înțelese că este vorba de un act de arendare a domeniului de la Cozmeni de către Casa imperială și de aceea el consimți la încheierea acestui act, cu rezerva ca „pentru cazul cînd împărăteasca crăiască mărire nu va mai voi să stăpînească aceste moșii, are să le dea la stăpînirea episcopiei înapoi”.

La aceasta Enzenberg răspunse că „întrucît a sa împărătească mărire n-are a face negustorie cu moșiile, nu-i trebuință la vremea cînd se vor da moșiile la stăpînirea curții a se face pomenire pentru una ca aceasta, fără sînt a lăsa cu totul la desăvîrșita vrere a înaltei împărăteștii mării”. În condițiile acestea episcopul cedă Cozmenii și, cu ocazia unei mari festivități populare, domeniul fu luat în primire de Enzenberg la 11 aprilie 1783. Episcopul Dosof-

tei nu luă parte la solemnitatea predării din motive de sănătate. În numele său însă vorbi Vasile Balș, cerînd să se încheie un hrisov formal de predare și primire, zicînd că „asupra acestui lucru (după cum a fost și este știut și obicinuit în pămîntul Moldovei) aduc aminte mai înainte cu rugăminte să binevoiască prea înalta Curte prea milostiv a da acestei exempte episcopii cu darea și luarea venitului numitelor moșii pentru aceasta hrisov cu toate ale lui obicinuite chipuri”.

Dar și fără cuvenitul hrisov domeniul Cozmeni — cu satele Cozmeni, Lașchiuca, Suhoverca, Clivodin, Davidești, Gavriilești și Clivești — trecu sub administrația statului austriac, care înființă acolo o stațiune de remontă.

Mai rămăsese episcopiei domeniul Rădăuți, cu moșiile din Moldova Havarina și Bălilești. Pe acestea episcopul nu voia să le cedeze, arătînd că episcopia de Rădăuți ar fi cea mai veche din toată Moldova și dacă norodul ar simți că a înstrăinat toate moșiile, atunci l-ar primi ca pe cel mai mare tiran și varvar și chiar viața i-ar fi în primejdie. Toată vecinătatea ortodoxă și întreaga turmă încredințată păstoriei sale l-ar privi ca pe cel mai mare călcător de lege și el ar pierde toată vaza înaintea credincioșilor. Cît privește moșiile din Moldova, el pe acestea nu le poate ceda, din pricină că ctitorii acelor moșii se află încă în viață și ei le-ar reclama imediat, iar călugării și episcopii nu sînt în drept să înstrăineze moșiile mînăstirești și episcopești.

Din toate aceste considerații Dosoftei ruga pe contele f-ladik, președintele Consiliului aulic de război, să poruncească generalului Enzenberg să-l lase în pace la bătrînețele sale sau, cel puțin, să-i lase domeniul Rădăuți încă trei ani, pentru ca să aibă răgaz să rînduiască treburile cu arendașii cei vechi, să dispună de *fundus instructus* al episcopiei și să reglementeze situația vechilor săi slujbași cărora el, ca creștin și ca preot nu le poate da drumul fără să le asigure viitorul.

Împăratul Iosif găsi justă întîmpinarea episcopului și la 28 martie 1783 semnă următoarea prea înaltă rezoluție imperială:

„Lui Dosoftei să-i rămîină Rădăuții cît va trăi el, dar să i se rețină 1000 florini, din leafa de 8 000 florini.”

Din veniturile anuale ale bisericilor ecleziastice trecute astfel

sub administrarea statului austriac, precum și din sumele obținute din vînzarea moșiilor din Moldova, vînzări făcute prin mijlocirea lui Teodor Mustazza de către baronul „*Vasile Balș kk. sfetnic de guvern* ca *vechil al împărăteștii austriacești mării*” cu prețul de 6 000 galbeni, ce s-au vărsat în „*visteria religionului*”, se constituie Fondul bisericesc al Bucovinei. *Regulamentul administrației bisericești* din Bucovina promulgat la 29 aprilie 1786 cuprinde următoarele dispozițiuni cu privire la înființarea și menirea acestui fond:

„Fondul religionar din Bucovina cuprinde în sine întreaga avere menită pentru nevoile religiunii. Avera fondului se compune din bani gata și din imobile, la care se socotește întreaga avere a mînăstirilor și bisericilor. Toate veniturile acestui fond încurg în casa fondului, din care se vor acoperi toate cheltuielile pentru biserică și pentru școală. Iar ceea ce va întrece se va întrebuința pentru binele clerului, al religiunii și al omenirii”.

Prin *Regulamentul administrației bisericești — Geistlicher Regulierungsplan* — se stabili numirea episcopului de către *împăratul* din Viena, în calitatea acestuia de *suprem patron al bisericii ortodoxe din Bucovina*. Episcopul rezolva agendele eparhiale cu ajutorul unui *Consistoriu* compus din patru consilieri eparhiali, doi clerici și doi mireni. Locțiitorul episcopului era un arhimandrit cu titlul de vicar general al diecezei. Vicarul general și consilierii eparhiali se numeau de către guvern la propunerea episcopului. Cei șase protopopi cu substituții lor se numeau de episcopi din rîndul parohilor din protopopiat. Fiecare parohie își avea patronul ei, de regulă pe proprietarul satului. În lipsa acestuia dreptul de patronat asupra parohiei era exercitat de guvernatorul țării. Candidații la parohie erau recomandați de patroni și confirmați de episcop. Egumenii celor trei mînăstiri rămase în ființă se alegeau de către soborul monahal și se confirmau de episcop cu asentimentul guvernatorului.

Din ordinul guvernului austriac se organizează și în Bucovina, în 1781, serviciul stării civile pe lîngă fiecare oficiu parohial, cu arătarea numelui și prenumelui celor botezați, cununați și înmormîntați. Prenumele se da după capul familiei, ca fiu — sin — al lui Ion, Vasile, Grigore, după țara, localitatea de origine, ca Arde-

lean, Moldovean, Sucevean, Dornean etc, după îndeletnicire ca Morariu, Strungar, Țăran etc, sau după porecla cu care era cunoscut în sat. Legea stării civile cerea ca la numele de botez să se adauge și numele de familie.

Pe timpul episcopului Daniil Vlahovici, urmașul lui Dosoftei, numele patronimice începură a fi introduse cu terminația sîrbească în **-viei**, în loc de moldovenescul **-eseu**, mai ales în familiile preoțești. Și astfel vedem în catastihul preoților bucovineni că mai toate numele de familii preoțești apar cu sufixul sîrbesc -vid, ca Simonovici, Ioanovici, Țurcanovici. Moda aceasta de a-și sîrbiza numele de familie nu prinse însă în rîndurile boierimii, răzeșimii și țărănimii bucovinene.

De Paști 1786, Dosoftei adresează credincioșilor săi o aspră epistolă pastorală în care biciuia fără cruțare păcatele enoriașilor săi, combătînd superstițiile, jocurile, hramurile și băuturile obișnuite la botezuri, nunți și înmormîntări, precum și datul în scrînciob atît de obișnuit pretutindeni în Moldova de sfintele sărbători ale Paștilor.

Reducerea numărului mînăstirilor și secularizarea moșiilor mînăstirești determina pe mulți țara-i să urmeze pilda boierilor și călugărilor care se retrăseseră în Moldova, fugind și ei peste cordunul austriac în țara-mamă. Mai veni, pe deasupra, și scrisoarea pastorală a episcopului Dosoftei care se rupsesse de mitropolia din Iași, supunîndu-se Carlovățului sîrbesc, cu stingerea datinilor și obiceiurilor străbune, ca să sporească exodul țărănimii în Moldova. Un izvod asupra emigranților din Bucovina din lunile noiembrie 1785 pînă în aprilie 1786 arăta un număr de 6 937 suflete de bărbați, femei și copii fugiți în Moldova și numai 111 indivizi emigrați din Moldova în Bucovina.

Izvodul acesta puse pe gînduri pe însuși împăratul Iosif al II-lea, care scrisese pe raportul ce însoțea izvodul următoarea **resolutio imperatoris**:

„Izvodul servește spre neplăcută știință. în ceea ce privește scrisoarea pastorală, ea pare să fie bine concepută ca o povață duhovnicească a episcopului către turma sa. Ar trebui însă eliminat pasajul de la pagina întâia, în care episcopul stăruie pentru stîrpierea vechilor deprinderi și a relelor obiceiuri din sufletele păsto-

riților săi. Aceasta pentru motivul că poporul ține morțiș la vechile sale datini și obiceiuri. Din pricina aceasta ar fi prea bătător la ochi dacă tocmai într-o publicație oficială i s-ar da de înțeles că este intenția de a se atinge de datinile și obiceiurile sale, la care norodul ține încă cu sfințenie și din care pe unele le consideră drept părți esențiale ale credinței sale. Prin aceasta însuși episcopul cu pastorală sa ar putea cădea în bănuială că umblă să introducă reforme odioase în ceea ce privește datinile și obiceiurile religioase.

Purtarea imorală care repugnă unui creștin înțelegător și poate atrage însuși mîntuirea sa va trebui să fie aleasă numai în termeni generali. Pildele însă ce urmează pentru întărirea celor spuse în specie pot fi menținute în întregime.

Nu găsesc că este bine ca la pagina a 7-a să se insiste asupra mizeriei și lipsei de hrană de care suferă țara, cu toate că se insistă cu bună intențiune, pentru a le prezenta ca o pedeapsă dumnezeiască pentru păcatele oamenilor, pentru că ideea aceasta nu stă în directă legătură cu cele arătate la pagina precedentă. în loc de a stăruia asupra mizeriei actuale, va fi mai bine de a le pune la inimă că față de stăruința îndărătnică a unui popor la cele ce sînt împotriva lui Dumnezeu și a religiei, vine totdeauna pedeapsa. în cazul acesta o țară întreagă poate fi încercată de Dumnezeu cu necazuri și suferințe care nu pot fi înlăturate decît prin ascultarea poruncilor dumnezeiești și prin o viață morală și adevărat creștinească. Pentru toate acestea^ trebuie să se aducă pilde din Sfînta Scriptură, în sensul acesta trebuie modificat întreg pasajul din șirul penultim de la pagina a 6-a pînă la cuvintele «și-a atras»".

Noul regulament cuprindea și dispozițiuni importante cu privire la îmbunătățirea mijloacelor de existență a preoților. Mijloacele Fondului religionar nu ajungeau încă pentru salarizarea preoților, dar regulamentul prevedea ca fiecărui paroh să i se măsoare **„p sesie întreagă de pămînt de 44 jugăre sau 24 fâlci"** din moșiile fondului sau din moșiile proprietarilor pe care era așezat satul, ca parohul să-și poată întemeia o gospodărie. Sesiile parohiale erau scutite de contribuții, dări și prestații de orice natură.

Regulamentul mai prevedea că pînă ce parohii vor primi un salariu, „în bani gata", toți parohienii să fie obligați a presta păs-

torului lor sufletesc două zile de clacă pe an și pe lângă aceasta să-i mai plătească și dare anuală în bani, așa-numiții *„nariași”*, după sorocoveții de 20 de cruceri creștari — Kreutzer — cu chipul Măicii Domnului, Sfânta Măria. Frunțașii plăteau de familie mariași în suma de 1 florin 8 cruceri, mijlocașii 34 cruceri iar codașii 17 cruceri. Dascălii, adică cîntăreții bisericești și pălămarii, adică paraclisierii sau crîșnicii erau scutiți de boieresc. Plata funcțiunilor bisericești se făcea după un anumit tarif, numit *tariful stolei* care era mai mult indicativ decît obligatoriu. Limba oficială a eparhiei era cea moldovenească, limbă în care se oficia și serviciul divin. Corespondența cu autoritățile de stat se făcea însă în limba germană.

3. Organizarea învățămîntului public

În timpul ocupației ființa la Putna o școală teologică mai înaltă, condusă de arhimandritul *Vartolomei Măzăreanu*, mădular al Academiceștii Teologii din Kiev și îndreptător al școlilor domnești, episcopoești și mînăstirești din Moldova, ajutat fiind de ieromonahul *Ilarion*, mădular filozofilor Patonosului și învățător de psaltchie la școlile din Moldova. Din certificatul de absolvire al tînărului Ioan, fiul preotului Gheorghe Baloșescu, eliberat la 1 aprilie 1778 la mînăstirea Putnei cu binecuvîntarea episcopului Dosoftei și semnat de arhimandritul Vartolomei și ieromonahul Ilarion, aflăm care erau materiile ce se predau la această înaltă școală. Pe lângă disciplinele curat teologice se mai predau geografia, limba slavonă, retorica, piatra scandelei, epistolele mitropolitului Eugenie, istoria bisericească după Eusebiu și alți istorici bisericești, teologia platonice și alte discipline.

După anul 1778 nu se mai pomenește nimic despre această Școală. Se vede că arhimandritul Vartolomei emigrase în Moldova și cu el și colaboratorii săi de la această școală. Trecură mai mulți ani fără ca Bucovina să fi avut vreo școală pentru pregătirea candidaților la preoție. Numai în vara anului 1786 lua ființă la mînăstirea Sf. Ilie, lângă Suceava, *o școală clericală*. Dar sub pretextul că în Bucovina nu se găseau elemente pregătite pentru condu-

cerea acestei școli, guvernul austriac chemă, peste capul episcopului Dosoftei, pe ieromonahul sîrb *Danul VJahovici*, recomandat de mitropolitul de la Carlovăț. Era replica mitropolitului Moise Putnic la refuzul episcopului Dosoftei de a primi coadiutor și îndreptător pe arhimandritul Gheraslm Adamovici.

aerul "și poporul bucovinean protestară energic contra importului de demnitari sîrbi în eparhia lor românească, boicotînd școala condusă de Danul Vlahovici, refuzând de a-și înscrie copiii la acea școală străină și bănuită de unie. A fost nevoie de intervenția bătrînului episcop pentru calmarea agitației contra școlii și pentru liniștirea sufletească a credincioșilor săi. „Precum că această învățătură — zicea episcopul Dosoftei în epistola sa pastorală cu data de 13 septembrie 1786 — ar fi împotriva legii noastre, nicidecum, o, preoți și creștini! Ci toată bogoslovia și învățăturile acestea nu spre vreo stricăciune, ci spre tare întărire și întemeierea legii noastre sînt. Să nu socotiți voi cum că noi nu am avea purtare de grijă în toată vremea a apăra și a feri dogmele sfîntei credințe de vreo vătămare. Că de-a pururea duhul nostru priveghează pentru întemeierea legii și mîntuirea sufletelor voastre.

Deci iarăși vă sfătuiesc să nu vă îndoiiți pentru aceste folositore învățături, adică catehismul cu tilcuirea lui bogoslovică, care este să învețe cei ce vor să fie preoți de la numitul mai sus ieromonah. Pentru care desăvîrșita dezrădicare a îndoiei voastre zic: pentru toată vătămarea sau stricăciunea sau slăbirea temeiurilor noastre ce ar fi întru învățăturile acestea, adică să zicem după înțelegerea voastră: dacă nu vor fi bune, ci nefolositoare și stricăcioase de lege aceste învățături, de la noi și de la sufletul nostru să ceară dreptul judecător Dumnezeu răspunsul înaintea strașnicului său județ, și aceasta pentru aceea zic, pentru că cunosc și știu și voi să știți, cum că foarte de mare trebuință și datoria fiecărui preot este ca să știe învățăturile acestea. Căci dacă se numește și este preot, trebuie și știință să aibă mai multă decît cei proști."

Numai astfel izbuti episcopul Dosoftei să împrăstie neîncrederea pe care noua școală o stîrnise în masele populare și să-i asigure funcționarea. La început școala avea o singură clasă, în care se primeau absolvenții școlilor primare sau „triviale", cum se numeau pe atunci. Mai apoi se deschiseră și clasa a doua și a treia,

dându-se lui Daniil doi pedagogi veniți și ei de la Carlovăț, în persoana lui Ghenadie Platenki și Moise Popovici. Se mai pomenesc ca dascăli la această școală Serafim, Melchisedec Lemeny ș.a. în anul 1789 școala clericală de la Sf. Ilie fu mutată la Cernăuți.

Din timpul Moldovei, încă de pe vremea voievozilor Teodor Calimah și Grigore Ghica, luaseră ființă în Bucovina 6 școli primare moldovenești: la Suceava, Cernăuți, Rădăuți, Putna și în ambele Cîmpulunguri. Școlile acestea se întrețineau din așa-numitul/btrd *școlar*, care se alimenta din contribuțiile preoților și diaconilor. Fondul se chivernisea de către episcopul eparhiei în care se găsea școala. În regulamentul diecezan din 1786 obligația întreținerii școlilor trecu asupra Fondului religios. Regulamentul prescria că pe lângă fiecare din cele șase protopopiate să se înființeze câte o școală urbană și pe lângă fiecare parohie câte o Școală rurală sau trivială. Supravegherea și controlul asupra acestor școli revenea episcopului, protopopilor și parohilor. După regulament învățământul primar devenise obligatoriu pentru toți copiii buni de școală. Firește, însă, că de la declararea obligativității învățământului până la introducerea lui în toate localitățile din Bucovina rămăsese încă de parcurs un drum foarte lung. Manualele pentru școlile moldovenești erau întocmite după modelul german — unele, chiar și catehismul, cu texte paralele germano-române.

Dascălii **Leonti** de la Cernăuți și **Constantin** de la Suceava înțeleseră să atragă la școlile lor copii de mazili, răzeși, preoți, târgoveți și săteni, pentru a-i deprinde la „cunoașterea buchilor și apoi a sloveni”. Din izvoadele ce ni s-au păstrat, cu numele elevilor și cu materiile ce se predau, vedem că numărul tinerilor setoși de carte era destul de mare. Se slovenea la mîna bucoavnei și a cărților bisericești, se învăța a scrie, se făcea gramatică și comput. Între frecvenții școlii de la Cernăuți se găsea, pe lângă băieți, și o *fată*. Urmașul dascălului Constantin de la Suceava a fost **Vasile Creangă** și apoi **Ioniță Botezații**, care a condus această școală timp mai îndelungat. Vechea bucoavnă moldovenească fu înlocuită în școlile din Bucovina prin lecturarea românesc al lui Ioan Budai-Deleanu, autorul poemelor comice: **Țiganiada** și **Trei viteji**

Pe lângă școlile moldovenești întreținute din mijloacele Fon-

dului bisericesc, noua stăpînire înființa pentru slujbașii ei, dar și pentru populația bucovineană în genere, două *școli triviale principale* — Triviale Hauptschulen; una la Cernăuți și alta la Suceava. Pentru conducerea acestor două școli germane s-au adus în Bucovina doi absolvenți ai Școlii normale săsești din Sibiu, și anume Anton de Marki la școala de la Cernăuți și Francis Iosif Thalleinger la *principala* din Suceava. Dascălul Anton de Marki a scris și o gramatică a limbii române pe care a tradus-o elevul său, Ienachi, un nepot al episcopului Dosoftei. Paharnicul Ienachi ajunsese unul dintre cei mai distinși dascăli ai Seminarului Socola de lângă Iași.

Sub influența Carlovățului dascălii școlilor moldovenești, ținînd seama de patentă imperială din 3 februarie 1776 care hotăra ca feciorii să poarte numele tatălui lor, se străduiau să stabilească numele de familie al elevilor lor prin aplicarea genitivului în -ovi-ci, trecînd în cataloagele școlii în loc de Manole sîn Vasile, adică Manole, fiul lui Vasile, simplu: Manole Vasilovici, cum se evidențiază aceasta din *Izvodul copiilor care îmbiau în școala împărătească din ttrgul Cernăuțiului de la începutul lunii mai 1785 calendariul vechi pînă în 20 septembrie*. Izvodul acesta așa de prețios ni s-a păstrat în Arhivele de la Viena. Autorul lui este dascălul Leonti Nicolaevici. Îi redăm cuprinsul în pagina următoare.

De asemenea, găsim sîrbizate și numele preoților moldoveni în catastihul lor din 1786. Nume ca: Ștefan, Ioan, Simion, Mitrofan, Teodor, Toma, Nicolai, Nichita, Vasile, Iacob, Pavel, Maxim, Daniil, Ioachim, Grigore, Eustafi, Filip, Petre, Iancu, Andrei, Sandu, Iftimie, Pricop, Ignatie, Alexandru, Nichifor, Matei, Ilie, Gavriil, Miron, Nicoară și alții, apar sub forma de Ștefanovici, Ioanovici, Simionovici, Mitrofanovici, Teodorovici, Tomovici, Nicolaevici, Nichitovici, Vasilovici, Iacobovici, Pavlovici, Maximovici, Danilevici, Ioachimovici, Grigorovici, Eustafievici, Filipovici, Petrovici, Ianculovici, Andreievici, Sandulovici, Iftimovici, Procopovici, Ignatievici, Alexandrovici, Nichiforovici, Mateevici, Ilievici, Gavrilovici, Mironovici, Nicorovici etc. Fiii de popă și de diaconi s-au numit Popovici și Diaconovici. Mai apoi se trecuse și la sîrbizarea numelor de familie ca în Banat. Ciupercă deveni Ciupercovici, Grămadă deveni Gramadovici, Țurcan deveni Țurcanovici ș.a.m.d. Popa Chiriac, fiul popii Mihai din Vi-

[Nr. jT"	Numele copiilor	Numele și breasla părinților H
	Manoli Vasilovici	Preotul Vasile de la Văslăuți
3	Constantin Simionovici	Protopopul Simion de la Tereblecea
4	Vasile Simionovici	iarăși
1 ⁵	Dimachi Ioanovici-Zgură	Diaconul Ioan în Cernăuți
I 6	Costachi Zgură	iarăși
7	Vasile Neculaievici	NeculaeGricu ta Cernăuți
8	Vasile Neculaievici	Neculae, căpitan ta Cernăuți
9	George Neculaievici	iarăși
I	Măria lui Neculai	iarăși
[13	Ioniță Teodorovici	Teodor, blănar în Cernăuți
115	Ioniță Petrovici	Petru Muha, harabagiu
S16	Ștefan Constantinovici	Constantin, cojocar in Cernăuți
117	Nichita Ostafi	Preotul Ostafi din Boian
118	Ioan Iacobovici	Preotul Iacob din Stănceni
J21	George Ioanovici	Ioan Zdurvola, plugar în Cernăuți
122	Dumitrache Ioanovici	Ioan Flondor, mazil din Milie
123	Vasile Georgievici	George Costviț, mazil
(24	IvanoleAndrievici	I*wdrii, pisar Cernăuți
20	Iteodor Ștefenovici	5 Ștefan Valcic, plugar din Stănceni

covul de Sus, deveni Chiriac Mihailoyici ș.a.m.d. Sîrbizarea numelor se făcu mai ales în rîndurile intelectualilor, masele largi ale târgoveților și sătenilor rămaseră neatinse de moda sîrbizării numelor de familie. în catastihul preoților din 1786 se găsiră și nume ucrainene ca: Zaharovski, Baczinski, Juriczuk, Halusdruk, Lavicki, Iasnocoski, Smeriaki, Laszowiecki, Pavlovski, Kumenski, Krinsky etc, a căror origine ucraineană este evidentă.

Din datele de mai sus se vede limpede cît de greșită era părerea unora care, luîndu-se după patronimul sîrbesc în **-viei**, susțineau pretinsa origine ucraineană a vechii cărturărime din Bucovina.

CAPITOLULUI

Bucovina ca cerc administrativ al Galiției

1. Coordonarea administrativă cu Galiția. Asimilarea boierimii moldovene cu cea galițiană. Memoriul către împăratul Leopold al II-lea pentru despărțirea de Galiția și organizarea autonomă a țării - 2. Reformele agrare și dezrobirea țăranilor

1. Coordonarea administrativă cu Galiția. Asimilarea boierimii moldovene cu cea galițiană. Memoriul către împăratul Leopold al II-lea pentru despărțirea de Galiția și organizarea autonomă a țării

Dorința bucovinenilor exprimată în memoriul lor din 1780 ca după încetarea administrației militare patria lor să devină o provincie de sine stătătoare în cadrul Imperiului Habsburgic, găsi numai puțini sprijinitori în cercurile conducătoare de la Viens, cum era supremul cancelar al Cancelariei aulice boemo-austriece, contele Heinrich Blumegen. După îndelungate deliberări contradictorii se ajunse, în cele din urmă, la încheierea atît de dureroasă pentru bucovineni, ca țara lor să fie alipită Galiției ca al 19-lea cerc al acestei mari provincii polono-ucrainene. Prin înaltul pre-script imperial de la 6 august 1786 se dispuse încetarea administrației militare și înglobarea Bucovinei în administrația Galiției, ca cerc administrativ. Hotărîrea aceasta deveni o grea și fatală lovitură pentru bucovineni, fiindcă Bucovina, ca veche parte a Moldovei, nu avea nici o legătură cu Galiția, nici religioasă și nici etnică.

Polonii din Galiția erau catolici, iar concetățenii lor ucraineni trecuseră și ei de multă vreme sub obediența Papei de la Roma, ca

adepti ai confesiunii greco-catolice. Pînă și armenii din Galiția, spre deosebire de cei din Bucovina, trecuseră la religia catolică, avînd pe arhiepiscopul lor la Liov. În privința etnică, moldovenii nu aveau conaționali în Galiția. În schimb, pe moșiile boierești și mînăstirești se aciuiseră de multă vreme numeroși clăcași ucraineni de pe latifundiile nobililor poloni din Galiția.

Prin alipirea Bucovinei la Galiția căzuseră zăgazurile de la Colacin și Ceremuș contra năvălirii băjenarilor galițieni în Bucovina, pătrunzînd ca *huțani* în văile Ceremușului și Putilei și ca *ruțeni* în regiunile de la șes. Prima consecință a acestei nefericite alipiri au fost deci începuturile slavizării progresive a Bucovinei. Spre deosebire de huțuli și ucraineni, elementul etnic polonez nu a invadat Bucovina, cu excepția unor slujbași publici și arendași sau administratori de moșii. În schimb însă, chiriarhii catolici și uniți se străduiră din răspuseri să-și extindă influența asupra Bucovinei.

Prin desființarea administrației militare, atribuțiile Consiliului aulic de război privitoare la Bucovina trecură asupra *Cancelariei aulice unite boemo-austriece* — Bohmische Oesterreichische vereinigte Hofkanzlei — de la Viena, căreia îi era supusă și Galiția. Autoritatea guvernului galițian se extinse și asupra Bucovinei. Sub ordinele guvernului din Liov stătea și prepozitul sau căpitanul cercului bucovinean — Kreisvorsteher, Kreishauptman — cu reședința la Cernăuți. Primul căpitan districtual al Bucovinei a fost Beck, căruia în 1792 îi urmă Vasile Balș (1792-1805) căruia, pînă la 1840, îi urma căpitani străini. Ultimul a fost *H. Isăcescu* (1841-1849), român și el, bucovinean. De acești căpitani ascultau directorii districtelor Cernăuți și Suceava.

Districtele erau împărțite în ocoale, cu cîte un ocolăș în frunte. Organele de siguranță și de paza granițelor rămaseră cele vechi. Justiția pentru nenobili se exercita de către căpitaniul cercului și de către directorii districtelor, după importanța litigiului. Boierii și mazilii trecuți în matricola nobililor asimilați se judecau în fața așa-numitului/oram *nobilium* din Liov.

În urma trecerii cercului bucovinean sub autoritatea administrativă a guvernului din Galiția, începură să încurgă la Liov un număr tot mai mare de acte moldovenești, care trebuiau să fie tra-

duse în limba oficială a guberniului, limba germană. Se mai simțea nevoia să fie traduse în moldovenește diferitele ordonanțe guverniale și chiar codurile de legi. Pentru a satisface toate aceste cerințe se înființă pe lîngă guberniul din Liov un post de *translator* pentru limba moldovenească.

Cu îndeplinirea multiplelor îndatoriri ale noului post fu încredințat *Ioan Budai-Deleanu*, originar din Cișmaul Hunedoarei, unde trăiau frații săi Aron, Antonie, Nicolae și Iosef; el făcuse studii de drept la Viena și, pe lîngă limba românească, pe care o cunoștea de acasă, deprinsese la perfecție și limba germană în grai și în scris. Lui Budai-Deleanu îi datorăm cele mai prețioase informații despre stările politice, culturale și economice din Bucovina, în primii ani ai alipirii ei la Galiția. Lucrarea ni s-a păstrat în manuscris sub titlul: *Observații succinte asupra Bucovinei* — Kurzgefasste Bemerkungen uber Bukowina. Budai-Deleanu este și autorul unui abecedar moldovenesc. El a tradus în moldovenește codul penal austriac, apărut sub titlul *Cartea de pravilă ce cuprinde legile asupra faptelor rele și călcătoare de politie și asupra grelelor călcări și politicești rînduiri de politie*. La 1812 apărură la Cernăuți *Carta legilor și pravilelor pîrgărești pentru toate țările moștenitoare nemțești ale Monarhiei Austriacești*, în trei volume. El muri la Liov, la 24 august 1820, lăsînd în urma sa două fete, Suzana și Eufrosina, din căsătoria sa cu Mariana Nicolaievici.

Correspondența între autorități se făcea în limba germană. La încorporarea Galiției, nobilimea poloneză obținu recunoașterea tuturor drepturilor ei feudale, între care se găsea și acela de a se aduna în dietă sau *seim* și de a delibera asupra nevoilor țării. În urma alipirii Bucovinei la Galiția se simți nevoia încadrării boierimii bucovinene în seimul galițian și a echivalării titlurilor ei de noblețe. Acestei nevoi constituționale, așa-zicînd, răspunse împăratul Iosif al II-lea prin decretul imperial din 14 martie 1787, redactat în românește, care avea următorul cuprins:

„Ca mai adevărat să ajungem scopul care l-am avut la împreunarea Bucovinei cu Galiția și amîndouă țările cu atîta mai mult a le uni, am aflat a fi cu cuviință pe boierii și mazilii bucovineni a-i pune la aceeași stare cu cei din Galiția; pentru aceea hotărîm cele mai jos scrise:

1. Titulușurile, adică numirile **boieri**, **mazili** și **proci** de acum înainte de tot să lipsească și toată boieria și mazilia din Bucovina se împarte în stare domnească și **von** sau precum să numește după unguri—**nemeș**, adică după nemție **-Herren și RiUerțiind**.
2. Starea domnească cuprinde în sine pe starea **graților**, adică a conților și a **baronilor** care cinste toate acele familii dobîndesc, care vor dovedi că au luat vreo boierie din cele 12 boierii mai mari ale Moldovei și trag venit de 3 000 lei din moșii, ce sînt sub stăpînirea împărăției Austriei. Pentru cinstea de graf, adică conte, vor avea familiile a plăti taxa deplin, iar pentru baroni nemică.
3. Ridicarea la cinstea baronească fără taxă au a cere în vreme de doi ani, iar după trecerea vremii acesteia nu se poate cu alt chip cîștiga, fără numai împlinind taxa deplină.
4. Arhiereul Bucovinei este asemenea cu arhierii Galiției de starea domnească.
5. Starea cinstei **von**, adică Ritter, au voie a se scrie la condica, adică imatriculierung aleselor neamuri, se dă voie prin aceasta boierilor și mazililor fără a trebui să o ceară precum s-a dat șlahtiților de țară leșească prin patentul din anul 1775 iunie 13.
6. Ca niște boieri numai aceia se vor ține în seamă, care acum au această numire, adică **titulus**, iar mazili se vor socoti numai acei care sînt cuprinși în izvod ce s-a primit de la Moldova, adică acei care sînt însemnați în izvod și socotesc a avea dreptate a cere cinstea aceasta, aceștia au a arăta te-meinice dovezi și cît mai puțin a dovedi cum că li s-a dat numire, adică tituluș de mazil la judecăți sau la altă întîmplare de obște.
7. Fieștecare boier de țară stăpîn de moșii care este scris la condica, adică matricula țării și plătește 75 lei contribuție are voie a șede și a cuvînta la adunarea (adică seimul) țării, ca să ceară cineva aceasta, se pune vade (vedea) de șase luni de zile.
8. Aceia ce se numesc sudiți amestecați și vreau să dobîndească privilegia lor ce au a șede la adunare, adică la seimul

" țării și vor să aibă privilegia aceasta, unii ca aceia au a șede în țară sau de deplin șase luni, sau a plăti contribuție îndoită.

9. Ruptașilor se dă voie a stăpîni moșiile lor ce le-au avut pînă acum, cum și acele moșii care sînt scrise la condica judecătorei țării, să fie trași la judecata țării, iar pentru alte averi și pricini de persoană la judecata locului.

S-au dat în mai marea și la a noastră cea de ședere cetate Viena, la anul 1787, martie 14, la anii stăpînirii noastre cei rămlinești 23, dar al altor moștenitoare țări la al 7-lea an.

ss. **Iosif**

În urma acestui decret, forul de judecată a boierilor bucovineni era **forum nobilium**, cu scopul vădit de a contopi și asimila boierimea moldovenească cu cea poloneză, precum se petrecuse în Transilvania, unde boierimea românească, beneficiind de drepturile și privilegiile nemeșimii ungurești, se maghiarizase cu vremea.

După apariția decretului de încadrare în rîndurile nobilimii din Galiția, cele mai multe familii boierești care aveau mari proprietăți în Bucovina se retraseră la Iași. Între acestea se găseau persoane cu răsunset în istoria Moldovei, ca Iordache și Lupul Balș, Ion Cantacuzino, Constantin Catargiu, Lupu Costache, Andrei Donici, Ion Murguleț, Lupul Nacu, Alexandru Neculcea, Constantin Paladi, Gheorghe Pașcanu, Constantin Niculae Rușet, Ștefan Sillion, Constantin și Ioniță Sturdza, Vasile Aslan, Toma Iamandi, Gheorghe Beldiman și alții—vînzîndu-și moșiile sau arendîndu-le la armeni, greci și evrei, care ajungînd cu vremea proprietarii acestor moșii, dobîndiră și titlurile de noblețe.

Foști cumpărători sau arendași de moșii moldovenești din Bucovina și trecuți în matricula nobililor erau — Abramovici, Varteresievici, Stephanovici, Capri, Mustazza ș.a. Episcopul Bucovinei trecea prin funcțiunea sa în rîndul baronilor — Freiherren.

În Bucovina rămase Vasile Balș, din neamul Balșeștilor, din care unul luase parte la comisia de delimitare a Bucovinei, ca delegat al Divanului din Iași. Vasile Balș intrase în magistratura austriacă și ajunsese între primii sfetnici și colaboratori mireni ai episcopului Dosoftei Herescu. El prezentă în 1780, ca delegat al

Bucovinei, Consiliului aulic de război de la Viena dorințele țării cu privire la noua ei organizare politică și bisericească. După alipirea Bucovinei la Galiția, Vasile Balș fu unul dintre primii căpitani cercuali — Kreishauptmann — ai Bucovinei, după ce-și făcuse stagiul la forurile administrative superioare de la Viena. În exercitarea acestei funcții, Vasile Balș întâmpină foarte multe dificultăți din partea adversarilor săi, care ridicară contra lui nu mai puțin de 58 de reclamații. Pentru examinarea lor fu numită o comisie specială de anchetă, care lucră timp mai îndelungat pînă să ajungă la încheierea revocării sale din funcția de șef al cercului bucovinean. În apărarea sa, Balș stăruise între altele asupra relei impresii pe care demiterea sa ar produce-o la conaționalii săi din Moldova și Muntenia, unde familia Balș se bucura de mare reputație.

Afară de baronul Vasile Balș, care făcea parte din marea boierime a Moldovei, rămaseră în Bucovina numeroși boieri mai mici și mazili care fură înscriși în matricola nobilimii cu titlul de baroni, ca Vasilco, Stîrcea, Petrino ș.a. sau cu titlul de cavaler de — **Ritter von** — ca Grigorcea, Flondor ș.a. Cererea lui Dimitrie Ghica de a i se recunoaște titlul de conte — **graf** — fu respinsă.

Unii dintre aceștia, ca familia Hurmuzachi, își păstrasera și cetățenia moldovenească, intrînd în rîndul suditorilor amestecați — **sujets mixtes**. Marele paharnic Matei Hurmuzachi fusese pîrcălab la Cernăuți, posedînd satele Cernaucă, Văslăuți și Vasilău în Bucovina, pe lîngă alte proprietăți în Moldova. La moartea lui Matei, toate acestea trecură asupra fratelui său **Constantin**, cavaler de Hurmuzachi, pe care la 1796 tabula țării din Cernăuți îl arată ca proprietar al moșiei Cernaucă. Titlul de cavaler denotă că el fusese trecut în condica de la Liov a nobililor bucovineni.

După moartea lui Constantin, domeniul Cernaucă trecu prin moștenire asupra fiului său **Eudoxiu - Doxache**, care la 1804 se statornici la Cernaucă — ca **sujet mixte** — întrucît el nurenuțase la indigenatul familiei sale în Moldova, unde avea proprietăți. Aga Doxache, cavaler de Hurmuzachi, se căsătorî cu **Elena Murguleț**, o bucovineancă, cu care avu cinci băieți și două fete. Băieții erau: Constantin, Eudoxiu, Gheorghe, Alexandru și Nicolae, iar fetele, Eufrosina, măritată cu boierul basarabean Petru Petrino și Eliza, măritată cu marele logofăt Gheorghe Sturza.

• Casa lui Doxache de la Cernaucă era un adevărat model de viață familială moldovenească. Principala preocupare a părinților era educația copiilor lor. Se povestește că boiereasa Elena îndemna pe soțul ei zicînd: „Să grijim, iubite soțule, cu tot adinsul, ca în amestecătura aceasta de limbi, copiii noștri să rămînă ceea ce sîntem noi, adică români, și să-și conserve sentimentele lor naționale în toată viața”. De aceea se poate susține cu drept cuvînt că în casa Hurmuzacheștilor de la Cernaucă stăpînea spiritul vechii Moldove. Numele Hurmuzachi a rămas în toate împrejurările nedezlipit de soarta Bucovinei. Membrii acestei familii au luptat în zile bune și în zile rele, cu stăruință, devotament și sinceră dragoste pentru păstrarea naționalității române, pentru dezvoltarea și afirmarea individualității politice a Bucovinei. Ei au stat mereu în fruntea mișcării culturale. Eudoxiu Hurmuzachi, fiul, a înfiripat și îmbogățit colecția de documente istorice care îi poartă numele.

Gheorghe Sion, care în 1848 se bucurase de ospitalitatea Hurmuzacheștilor de la Cernaucă, arată că, spre deosebire de alte familii boierești bucovinene, în casa bătrînului Doxache se conservau ca într-un tabernacol tradițiile, datinile, limba și sentimentele naționale. „Capul acestei familii, anume Eudoxie — zice Sion — un bătrîn respectabil, plin de virtuți antice, soția sa, remarcabilă și ea ca și el, prezentau într-adevăr tipul patriarhilor Bibliei. Casa acestora era casa lui Avraam, totdeauna deschisă și gata a îmbrățișa pe orice trecător sau emigrant care ar fi purtat numele de român. Cinci frați, fii ai acestora, toți tineri, cu instrucțiune solidă, cu inimi generoase, erau adevărați emuli ai părinților lor sub toate privirile. În această familie, mai cu seamă, toți emigranții români găsiră ospitalitate, îmbrățișare, ajutoare și mîngîiere la durerile și lacrimile exilului.” Membrii acestei familii, „Grachii Români-mii” cum îi numea Andrei Mureșanu, jucară un rol de frunte în mișcarea politică și națională de la 1848.

La doi ani după alipirea de Galiția, la 1788 izbucni un nou război cu turcii, în cursul căruia austriei luptară în unire cu rușii contra Porții. Oștirile austriece pătrunseră prin Bucovina în raiaua Hotinului, cuceriră cetatea și cuprinsă întreaga raia pînă la granița de la Ciuhur, dinspre Moldova. Dar ei nu se mulțumiră

numai cai atîta. Dimpotrivă, ei pătrunseră adînc în Moldova și ocupară mai multe județe și le ținură sub ocupație militară pînă la încheierea păcii. Prin dispozițiunile tratatului de pace semnat la 24 iulie 1791 la Șiștov, care cuprinde și ratificarea convențiunii de cesiune a Bucovinei din 2 iulie 1776, Austria se învoi să-și retragă trupele din județele moldovene, dar și din raiaua Hotinului care deveni din nou sub autoritatea Porții. În timpul acestui război se sparse pentru scurtă vreme „cordunul” dintre Bucovina și țaramă și din nou începu să pulseze aceeași viață dincoace și dincolo de el. În timpul acela episcopul Bucovinei își extinse păstoria și asupra credincioșilor din raiaua vecină.

La 20 februarie 1790 muri la Viena împăratul Iosif al II-lea, după ce, pe patul de moarte fiind, revocase cele mai însemnate din reformele sale. La domnie îi urmă **Leopold al II-lea** (1790-1792), către care bucovinenii se adresară în 1791 cu un nou memorandum, cerind despărțirea țării lor de Galiția. Și de astă dată, memorandumul a fost prezentat curții de la Viena de Vasile Balș. Ei motivară cererea arătînd că deosebirea de limbă, de datini și de obiceiuri ce există între Bucovina și Galiția constituie o reală piedică în calea coordonării administrative a ambelor țări. Cu alte cuvinte, bucovinenii nu făceau decît să aducă la cunoștința noului împărat dorințele țării exprimate și bine documentate în memorandumul din 1780. Dorința de desfacere și separare de Galiția găsi înțelegere la noul monarh al Austriei, care se arătă binevoitor față de dorințele bucovinenilor, consimțind la actul de despărțire.

Patenta imperială din 29 septembrie 1790 a împăratului Leopold al II-lea dispunea că „unirea săvîrșită în 1786 numai cu scopul de a simplifica administrația publică nu mai poate dăinui”, fiindcă experiența a arătat că „după origine, grai, moravuri, datini și confesiune” locuitorii se deosebesc de cei din Galiția și că deci „nu se poate aștepta o împreunare și contopire adevărată”. De aceea, s-a hotărît ca Bucovina să fie separată de Galiția în așa fel ca ea, în viitor, să nu fie considerată ca parte a acestui regat, statutele ei să nu facă parte din statutele galițiene, iar în ceea ce privește administrația de stat și aulică, aceasta să continue a rămîne, din măsuri de prevedere, în acea împreunare cu Galiția, care promite Bucovinei siguranță și bună primire. Rezoluția aceasta, desul de nebuloasă, împiedica însă separarea imediată de Galiția.

Totuși, începînd cu 1792 Bucovina își primi o *tabulăașării* proprie și un for de judecată propriu, mai întîi pentru nenobili și apoi și pentru nobili — Stadt und Landsrecht. În 1804 Bucovina primi *un forum nobilium*, adică o instanță de judecată proprie, care în 1817 fu din nou unită cu cea din Galiția, dar boierimea română refuză demonstrativ să ia parte la Seimul din Liov. Dar cînd era ca hotărîrea împăratului să fie adusă la îndeplinire, monarhul muri, iar sub urmașul său, împăratul **Francisc I** (1792-1835), executarea actului de separare de Galiția fu amînată fără termen. Elementele ostile emancipării Bucovinei de Galiția ieșiră din nou la suprafață la curtea noului împărat:

Totuși, bucovinenii nu ezitară de a răspunde la apel cînd patria lor adoptivă se găsi în primejdie. După bătălia de la Aspern de lîngă Viena, guvernul austriac adresa, la 9 iulie 1809, o proclamație către bucovineni să se înroleze ca „*volintiri*” sau „*plintiri*” în armata de apărare contra lui Napoleon. Apelul Vienei găsi răsunset în rîndurile populației românești din Bucovina, care se grăbi să dea urmare chemării la arme, organizînd escadroane de *arnăuți* și *vînători*, sub comanda unor boieri și mazili ca Mihalache Calmuțchi, Louis Logotheti, Iordache Tobora, Constantin Ianoș, Vasile Goian și alții.

Pe lîngă boieri și mazili, dădură urmare-chemării împărătești și gospodarii frunțași din satele bucovinene; între aceștia se găsea și Nicolae Nistor din Vicovul de Sus (jud. Rădăuți). Escadroanele acestea de voluntari moldoveni luară parte la operațiunile militare din Galiția. În fața lor fugeau înspăimîntați sătenii galițieni, strigînd: „idut valoni” — „vin românii”.

La 1821, cu zăvera eteristă din Moldova, un grup de boieri mari se refugiară, de teama turcilor, în Bucovina. Intre aceștia se găseau Dumitru și Sandu Sturdza, Alecu Balș, Dimitrie Ghica, Constantin Cantacuzino, Gheorghe Sion și alții. La începutul lui octombrie 1821, boierii refugiați ținură la Cernăuți un mare sfat politic. Cu acea ocazie unii erau gata să recunoască domn pe caimacamul Ștefan Vogoridi, majoritatea hotărî însă să înainteze un memoriu Porții otomane, în care să se arate că grecii fanarioți s-au răsculat, că ei au stors țara de toată măduva ei, reducîndu-i teritoriul la jumătate prin rășluirea Bucovinei și Basarabiei și, prin urmare, stăpînirea fanariotă trebuie să ia sfîrșit.

Dar în loc să ceară instalarea unui domn pămîntean, boierimea cerea sultanului ca țara să fie guvernată de mădularii Divanului domnesc, sub controlul unui înalt demnitar rînduit de Poartă. Din fericire sultanul nu satisfăcu cererea boierilor refugiați, ci el împlini cererea boierilor rămași în Moldova, orînduind un domn pămîntean din rîndurile lo'r, în persoana lui Ion Alexandru Sturdza (1822).

2. Reformele agrare și dezrobirea țăranilor

O dată cu înmatricularea proprietarilor de sate și moșii în clasa privilegiată a nobilimii poloneze, urmau să se extindă și obligațiile urbariale din Galiția asupra cercului bucovinean. Încă la 1779, generalul Enzenberg propusese Consiliului aulic să impună proprietarilor bucovineni obligația de a ceda clăcașilor loturile muncite de ei, în plină proprietate, în schimbul sporirii zilelor de clacă sau prestație pînă la 48 de zile pe an.

Dar propunerea generalului nu găsi aprobarea împăratului Iosif al II-lea, care ordonă să se respecte vechile raporturi moldovenești dintre proprietari și clăcași. Prin unirea Bucovinei cu Galiția se impuse însă o revizuire a acestor raporturi. Aceasta se făcu prin ordonanța imperială din 22 martie 1787, care hotărî ca toate pămînturile care la data de 1 noiembrie se găseau în posesiunea țăranilor să devină *pămînturi țărănești* sau *rusticale*, scoase de sub puterea de dispunere a boierilor, ale căror moșii deveniră pămînturi *duminicale*. Pămînturile rusticale trecură în stăpînirea comunei rurale. Ele trecură în proprietatea individuală a sătenilor numai prin decretul imperial din 24 octombrie 1835, dar sătenii erau obligați foștilor proprietari cu dijmă și prestații.

Însă prin actul acesta de împrumetărire, întreaga proprietate rurală din Bucovina se scinda în două, și anume în proprietate mică *rusticală* și în proprietate mare *dominicală*. La aceasta din urmă se socoteau și moșiile fondului bisericesc din Bucovina. În baza acestei hotărîri toți proprietarii de pămînt, atît cei rusticali, cît și dominicali erau obligați la plata impozitului funciar către stat. Pe lîngă aceasta, cum spuneam, țăranii care fură împrumetăriți mai datorau foștilor proprietari prestațiile obișnuite în muncă și în natură.

Un călător străin care trecea, la 1810, prin Bucovina spune că, în conformitate cu vechi tradiții, fiecare supus „dotat” cu pămînturi mai dădea pe an, drept obligație funciară, o găină și un tort; iar supusul care mai avea animale de tracțiune mai era ținut să ducă un car de lemne din pădurea moșiei sau, unde nu era pădure ia moșie, din cea mai apropiată pădure străină.

Scutirea de robot și dijmă veni numai la 1848. Proprietățile rusticale se impuneau în cele 148 de ocoale de percepție — *Steuerbezirke* — prin cisluire, ca și mai înainte, după cantitățile — *corețele* — de sămînță ce se cereau la însămînțarea loturilor țărănești. Sătenii erau împărțiți în frunțași, mijlocași și codași — *1/4 Bauer, 1/2 Bauer, 3/4 Bauer*. Frunțașii însămînțau 15 corețe — corețul avînd o capacitate de circa 1 hl 25 l grîne — mijlocașii semănau 10 corețe, iar codașii numai 5 corețe. Preliminarea sau *lustrățunea* venitului agricol se făcea din trei în trei ani. După scăderea cheltuielilor de producție și investiție, lustrătorii fixau pătîrimea — *cuarta* — din venitul net datorat statului. Pentru stabilirea proprietăților și purtarea evidenței asupra lor s-a introdus, în 1792, în Bucovina un registru funciar, așa-numita *tabula țării*, în care se însemnau toate schimbările de proprietate prin moștenire, vînzare, împărțire etc.

Împrumetărirea țăranilor cu păstrarea obligațiilor urbariale față de proprietari, dar mai ales față de arendașii moșiilor nu însemna o îmbunătățire a situației lor. Budai-Deleanu arată că arendașii străini pricepeau arta de a stoarce țăranului 100 în loc de 12 zile de robotă pe an. Țăranii protestau împotriva acestor călcări de lege, dar arendașii se știau siguri de sprijinul administrației și izbuteau, cu ajutorul acesteia, ca cei care erau plenipotențieri de comună să fie priviți ca tulburători ai păcii din sat, să fie înscrși la protocol și pedepsiți cu închisoare, cu bătaie sau chiar expulzați.

În unele sate asupririle acestea devenind insuportabile, siliră pe săteni să emigreze în județele Fălțiceni, Herța, Dorohoi și Botoșani. Agenția austriacă din Iași raporta la 6 mai 1814 că în județele acestea se găseau emigranți bucovineni din satele Lucavița, Hliboca, Meretei și Bosancea, care arătau că trebuiseră să fugă din aceste sate fiindcă nu mai puteau suporta vexațiunile și asu-

pririle moșierilor și ale vătașilor lor. Sate ca Mihalcea, Camenca, Lucavița, Hliboca, Rogojești, Cîndești, Hatna, Ipotești, Negostina și Cerepcăuți fură părăsite de locuitorii lor fugiți peste graniță în Moldova, iar vetrele lor fură ocupate de clăcași proaspăt veniți din Galiția. Pe calea aceasta s-a înlesnit așezarea elementelor etnice ucrainene în Bucovina și, drept consecință firească, ucrainizarea țării. În 1804, 40 de familii din Toporăuți părăsiră satul după ce aprinseseră casele, sfărâmaseră gardurile și retezaseră pomii roditori din pometele lor, fiindcă nu mai puteau suporta asupririle și stoarcerile din partea proprietarului. Rapoartele austriece arată că între anii 1785-1789 mai bine de 14 719 suflete ar fi emigrat în Moldova, țară din care ar fi sosit în Bucovina alte 4 944 de suflete.

Fluctuația aceasta a populației se produse în timpul războiului austro-ruso-turc din 1788-1792 când Austria, ca aliată a Rusiei, ocupase sub comanda prințului Iosias de Coburg raiaua Hotinului și județele de munte din Moldova, ținându-le sub ocupația ei pînă la 1793, când fu nevoită să se retragă. În tot timpul acesta se produse o vie mișcare la cordunul Bucovinei. La graniță se petrecea un viu proces de du-te-vino, mulți hotineni și moldoveni își încercau norocul mutindu-se în Bucovina, cită vreme mulți țărani bucovineni treceau în Moldova, nesiguri de soarta lor în urma alipirii la Galiția și îngroziți de frica recrutării, de obligația de a-și trimite copiii la școală (nemțească), dar și din cauza împilărilor peste măsură din partea administratorilor străini ai moșiilor fondului bisericesc și ale boierilor. Din raportul consilierului gubernial *Ainser*, care fusese însărcinat cu anchetarea acestor emigrări, aflăm amănunte interesante asupra situației țăranilor bucovineni din acea vreme. Iată ce raportă *Ainser* la Viena:

„De curînd un număr mare de locuitori din mai multe sate din Bucovina au emigrat în Moldova; de la 1 noiembrie 1786 și pînă în iulie 1787, adică în decurs de 9 luni, au emigrat numai de pe moșiile fondului 221 familii sau 1024 de suflete. Cauza este că în Bucovina, afară de boieri și de fondul religionar, nu are nimeni altul moșia sa proprie, deoarece afară de cele trei orașe, Cernăuți, Șiret și Suceava și de domeniul Cîmpulungului, care sînt teritorii domnești, tot celălalt este pămînt boieresc, dominical. Țăranul

care cere capătă an de an atîta pămînt, cît îi ajunge pentru traiul lui și pentru achitarea obligațiunilor sale după *statu-quo* din timpul Moldovei. Casa sa fără șură și grajd n-are nici o valoare. Recolta se pune în jirezi pe cîmp, unde se și treieră. Paiele rămîn acoko și putrezesc. Vitele petrec iarna și vara sub cerul liber, vara pasc, iar iarna se hrănesc din stogurile de pe la tîrle. În cursul verii și al toamnei țăranul zile întregi nu se abate pe acasă și, fiind colibe izolate și departe una de alta, se întîmplă prea adesea ca țăranul, după ce și-a strîns și și-a vîndut recolta, să-și mîie pe ascuns și neobservat de nimeni vitele peste cordunul deschis pretutindeni și să treacă însuși în Moldova, părăsind bordeiul pe care și-l poate face foarte lesne și dincolo.

Pe lîngă aceasta, moldoveanul mai are dincolo cunoscuți, neamuri și confesionali și de aceea el trece dincolo la cel mai mic incident, precum și la fiecare schimbare și înnoire care nu-i după placul său. El emigrează, deci, cu atîta mai ușor cu cît nu lasă nimic în urma sa și nici n-are după ce să-i pară rău. Din lipsă de proprietate rurală țăranul nici nu lucrează pămîntul cum trebuie și de aceea rămîne mult pămînt necultivat. Ar fi în interesul propășirii agriculturii ca țăranul să aibă pămînt în proprietate individuală. Prin aceasta țăranii ar pierde gustul de emigrare și li s-ar putea impune și biruri pentru pămînturile lor. Reglementarea impozitelor, care a început în anii 1786-1789, este primul pas în direcția aceasta.

La emigrările amintite a contribuit foarte mult și foametea, dar aceasta numai în parte, fiindcă cei mai mulți țărani au primit avansuri în bani și în cereale. Acuma au rămas foarte multe case părăsite și dărăpănate și, după catastihurile oficiale, foarte multe dobînzii, obligații de clacă și avansuri au devenit irealizabile. Acuma cordunul este bine păzit și din cauza tulburărilor războinice de dincolo nu este nici o teamă că emigrațiile vor continua, ci, din contra, este bună nădejde că mulți se vor întoarce la vetrele lor părăsite, sporind numărul populației de aici."

^
H|
W
p

j-
«t

CAPITOLUL IV

Viața bisericească, școlară și culturală

1. Biserica bucovineană sub arhipăstoria episcopilor Daniil Vlahovici, Isaia Baloșescu și Eugenie Ilacman, pînă la 1848 - 2, Lupta pentru școala moldovenească și înființarea Institutului Teologic de la Cernăuți - 3. Activitatea literară - 4. Cultura materială

1. Biserica bucovineană sub arhipăstoria episcopilor Daniil Vlahovici, Isaia Baloșescu și Eugenie Ilacman, pînă la 1848

Scurtă vreme după alipirea Bucovinei la Galiția muri, la 22 ianuarie 1789, episcopul Dosoftei Herescu, întemeietorul episcopiei Bucovinei. Bătrînețele sale fură mereu chinuite de reformele radicale ale noii stăpîniri austriece, pe care el izbuti să le modereze pe cît posibil și să apere biserica sa contra poftelor de cotropire ale episcopatului unit din Galiția. El a fost silit să consimtă la secularizarea averilor ecleziastice și la reducerea numărului mînăstirilor. Reformele acestea atît de incisive în viața eparhiei sale ar fi determinat pe un altul în locul lui să părăsească totul și să fugă în Moldova, precum făcuseră egumenii mînăstirilor bucovinene sau popa Andrei de la Uidești care, refuzînd să jure pentru noua stăpînire, trecuse cu enoriașii săi în Moldova.

Episcopul Dosoftei era însă prea strîns legat de pămîntul Bucovinei și de turma credincioșilor săi, pe care o păstora cu atîta dragoste și blîndețe, încît să-și lase eparhia, cu mausoleele voievozilor de la Rădăuți, Putna și Sucevița în voia întîmplării și să fugă de datoria pe care arhieria i-o impunea. Se pare că generalul Enzenberg ar fi dorit aceasta, căutînd să-1 exaspereze prin stă-

ruințele sale, încît Dosoftei să se vadă nevoit să-1 reclame împăratului Iosif al II-lea, rugîndu-1 să ordone generalului să înceteze cu șicanele sale și să-1 lase în pace. Enzenberg făcea aceasta cu intenția vădită de a-1 înlocui cu un prelat sîrb, proaspăt importat de la Carlovăț, cum erau îndreptătorii și aducătorii Ghedeon Nichitici, Ioan Foldvâry și Gherasim Adamovici, rîvnitori la mantia episcopală. Dar bătrînul episcop moldovean găsi încă destulă vlagă în sine pentru a se opune cu îndîrjire unor asemenea combinații uneltitoare și a ține strîns în mîini dna arhieriească pînă la sfîrșitul zilelor sale. În ciuda tuturor încercărilor de umilire și slăbire a bisericii sale și în ciuda tuturor adversităților noii stăpîniri, el izbuti să creeze Fondul bisericii bucovinene, să păstreze odoarele episcopale și mînăstirești și să le ferească de risipă și să dea eparhiei sale o nouă constituție prin regulamentul diecezan din 1786, o adevărată *magna charta* a episcopiei bucovinene.

Prin cele ce a îndurat și a înfăptuit, Dosoftei Herescu și-a asigurat un loc de cinste în rîndul marilor arhipăstori ai bisericii ortodoxe române. Soarta a voit ca mei după moarte osemintele sale să nu găsească convenita odihnă în pămîntul eparhiei pe care el a ocrotit-o. Sicriul cu rămășițele pămîntene ale primului episcop al Bucovinei a fost mereu mutat dintr-un loc în altul, pînă ca în cele din urmă să fie așezat spre veșnică odihnă în capela mitropolitană a cimitirului ortodox din Cernăuți.

Dar ceea ce fericitul Dosoftei izbutise să împiedice cît timp se găsea în viață, nu a mai putut împiedica după moarte. Nu se uscase încă bine lutul de pe mormîntul răposatului chiriarh cînd Carlovățul își impuse candidatul său pentru episcopia vacantă a Bucovinei, în persoana ieromonahului **Danul Vlahovici (1789-1822)**. Hirotonia în episcop o primi la Carlovăț. La 23 aprilie 1789 apărură decretul imperial pentru numirea noului episcop al Bucovinei, care pînă la acea dată îndeplinea și funcția de director al școlii clericale de la Sf. Ilie. Daniil Vlahovici era de origine sîrb din Slavonia, a cărui sosire în Bucovina — mai întîi în fruntea școlii clericale — fu întîmpinată cu neîncredere din partea clerului și a credincioșilor moldoveni, ce ar fi dorit să vadă la conducerea școlii de la Sf. Ilie un cleric bucovinean, căci, har Domnului, în

Bucovina se găseau destui care să ocupe acest post. A trebuit să intervină episcopul Dosoftei cu toată autoritatea lui pentru a molcomi spiritele agitate și a așeza pe Daniil Vlahovici în fruntea școlii de la Sf. Ilie. Nemulțumirea indigenilor deveni și mai mare la vestea numirii lui Daniil în scaunul de episcop al Bucovinei.

Budai-Deleanu, care i-a cunoscut personal, susține că, privit mai de aproape, cunoștințele lui Daniil Vlahovici nu erau deloc mai largi decât cele ale unui popă de sat, fiindcă demnitatea de episcop l-a făcut doar mai îngîmfat, nu însă și mai cu minte.

Instalarea unui episcop sîrb în fruntea diecezei bucovinene trezi noi nădejdi în rîndurile uniților din Galiția de a putea lua cu asalt episcopia ortodoxă a Bucovinei. Mitropolitul rutenilor uniți din Liov, Antonie Angelovici, susținea la 1806 teoria potrivit căreia credincioșii din dieceza neunită a Bucovinei s-ar compune, în marea lor majoritate, din galițieni de rit greco-catolic, refugiați acolo din Galiția și care ar fi gala să se reîntoarcă la ritul greco-catolic, dacă ar avea un episcop al lor unit. De aceea Antonie nu se sfii să ceară împăratului înființarea unui asemenea episcopat în Bucovina pe seama rutenilor uniți, întrucît fondul bisericesc al Bucovinei ar dispune de mijloace suficiente pentru întreținerea unei episcopii unite la Cernăuți. Mitropolitul Antonie Angelovici merse și mai departe în presupunerile sale, susținînd că, în timp, episcopul unit al Bucovinei va putea chiar înlocui pe episcopul ortodox de la Cernăuți, și în acest caz întreg fondul bisericesc al Bucovinei va trece în posesia bisericii catolice. Clerul și poporul bucovinean, în frunte cu chiriarhul lor au știut să preîntâmpine această tentativă asupra bisericii ortodoxe din Bucovina.

Episcopul unit al rutenilor din Galiția n-a abandonat însă niciodată planul său de cuceriri confesionale în Bucovina, folosindu-se mereu în urmărirea lui de fugari huțuli și ucraineni care se așezaseră în satele bucovinene, mai întîi în cele de la granița Galiției și apoi pălrunzînd tot mai adînc în inima țării. Unirea cu Galiția n-a făcut decât să favorizeze aceste planuri, pe zăgăzuirea cărora se întemeia întreaga politică a bucovinenilor autohtoni din vremea aceea. Contemporani moldoveni reproșau episcopului Daniil că el, ca sîrb, ar fi inundat eparhia cu cărți rituale slavone și ar fi primit în cler numeroși diaconi și preoți de obîrșie galiți-

ftnă, înlesnind astfel pătrunderea și răspîndirea idiomului rutene în Bucovina.

Budai-Deleanu arăta că în conducerea eparhiei domnea corupția, făcîndu-se negoț cu demnitățile și beneficiile bisericești. Cine plătea mai bine ajungea egumen la mînăstire, asesor consistorial sau paroh într-o parohie grasă, fără a se ține cont de meritele, cunoștințele și aptitudinile celor ce rîvneau la asemenea posturi. Chiar și cei fără pregătirea cerută puteau completa cu bani calificarea care li se cerea, fiindcă membrii consistoriului episcopal se făceau că nu știu ceea ce înseamnă simonia. Această tristă stare de lucruri pare că domnea și în administrațiile civile, ceea ce făcu pe Budai-Deleanu să exclame: „O, tu, nenorocită Bucovină! în general se poate susține cu mîna pe conștiință că legile cele mai bune și mai blînde ale guvernului austriac nu servesc în țară la promovarea binelui, ci la obșteasca prăpădenie și apăsare a locuitorilor”.

În munții huțanești domneau stări anarhice. Starea aceasta alarmantă făcu ca administrația să se vadă nevoită a cere episcopului să trimită predicatori zeloși în acele părți pentru a combate fărădelegile locuitorilor și a-i îndemna la supunere și ascultare față de biserică și de stat. Naturalistul Hacquet, profesor la noua universitate înființată de austrieci la 1782 la Liov, vizitase Bucovina în lung și-n lat, ajungînd pînă în munții huțanești, pînă la Putila. Acolo, el auzi la 1788 din gura vornicului huțan că strămoșii lor fuseseră pe vremuri ucigași și tunari de drumul mare, iar văgăunile munților îi serveau drept adăpost în caz de urmărire. Numai de curînd huțanii se deprinseră la muncă stăruitoare și cinstită. Dar înmulțindu-se oamenii, ei nu mai erau siguri de urmărire și de aceea se văzuseră nevoiți să-și schimbe felul de trai și să se lepede de apucăturile lor prădalnice. Totuși, aproape jumătate din locuitorii munților huțanești — spune Hacquet — au rămas credincioși încă vechilor lor obiceiuri și apucături prădalnice. Tot Hacquet mai spune că populația huțanească era infectată de boli venerice, pe care le contractase în timpul războiului din 1768-1774, cînd veni în atingere cu oștirea rusească. Bolile venerice, și îndeosebi sifilisul, deveniră endemice în părțile huțanești.

Una din dorințele bucovinene exprimate în *memorandum-ul*

din 1791 a fost satisfăcută, și anume cea privitoare la controlul asupra gestiunii Fondului bisericesc. Prin decretul imperial din 17 martie 1791 s-a recunoscut dreptul episcopului de a fi ținut la curent cu administrarea veniturilor acestui fond. O nouă decizie împărătească din 28 decembrie 1820 opri, la cererea credincioșilor, ca mijloacele acestui Fond să fie întrebuințate pentru scopuri străine de menirea sa, menire bine precizată prin dispozițiunile regulamentului diecezan din aprilie 1786. Mai mult chiar, avînd în vedere, după cum spune rezoluția, că fondul bisericesc s-a format din averile mînaștirilor și ale episcopiei de rit ortodox, veniturile lui trebuie să se întrebuințeze numai pentru întreținerea cultului și luminarea poporului dreptcredincios. De aceea, împăratul porunci ca toate cheltuielile care se făcuseră pînă atunci pentru alte scopuri decît cele arătate în regulament să fie restituite fondului bisericesc. După moartea episcopului Dosoftei, domeniul episcopal de la Rădăuți, care fusese lăsat episcopului cît va fi în viață, fu arendat de stat pentru înființarea unei stațiuni de remontă, în schimbul unui cîștig anual de 36 700 florini. La 1820 se mută herghelia statului de la *Vășcăuți*pe *Ceremuș* la *Rădăuți*, instalîndu-se în localurile fostei episcopii de lîngă ctitoria descălicătorului Bogdan Vodă cel Bătrîn.

La 20 august 1822 muri la Vatra Dornei episcopul Daniil Vlahovici, după o păstorire de 33 de ani. Mormîntul său se găsește în curtea mînaștirii de la Dragomirna.

După o vacanță de aproape un an apăru, la 17 iulie 1823, decretul imperial prin care arhimandritul *Isaia Baloșescu* (1823-1834) fu numit episcop al Bucovinei și hirotonit la Carlovăț. Noul chiriarh descindea dintr-o veche familie preoțească, tatăl său Gheorghe fusese paroh la Putna. Tînărul Ioan, fiul lui Gheorghe sau Gheorghevici, după obiceiul sîrbesc, intră din fragedă copilărie la mînaștere, unde urmă școala lui Vartolomeu Măzăreanu, obținînd la 1 aprilie 1778 certificatul de absolvire cu arătarea materiilor ce se predau la această înaltă școală, precum s-a amintit mai sus.

Numirea unui cleric moldovean făcu cea mai bună impresie asupra eparhiaților săi, care se bucurară văzînd că a încetat importul de demnitari bisericești din Carlovăț. El a stăruit pentru

îmbunătățirea stării materiale a clerului și și-a legat numele de întemeierea Institutului și a Seminarului clerical de la Cernăuți, precum se va arăta în cele de mai jos.

El muri la 14 septembrie 1834 și fu înmormîntat la Putna, unde își tăcuse studiile și unde își începuse cariera ca egumen al ctitoriei lui Ștefan cel Mare. Acolo el ridicase pe cheltuiala sa un paraclis pentru săvîrșirea slujbei dumnezeiești în timp de iarnă.

Urmașul său pe scaunul episcopal de la Cernăuți fu *Eugenie Hacman* (1834-1873). Acesta își trăgea originea dintr-o familie țărănească din Văslăuți (jud. Cernăuți). Tînărul Eugenie își făcuse educația sub conducerea unchiului său, Ignatie Hacman, profesor la Institutul Teologic din Cernăuți și apoi egumen la Dragomirna. După absolvirea liceului și Institutului Teologic din Cernăuți, el fu trimis de unchiul său la Viena pentru completarea studiilor teologice la institutele romano-catolice. Acolo el avu norocul să fie chemat la curtea imperială pentru a mijloci viitorului împărat elementele de conversație în limba română. Împrejurarea aceasta fericită îi înlesni foarte mult ascensiunea la înalta treaptă ierarhică. Murind împăratul *Francisc I*, urmă la domnie împăratul *Ferdinand I* (1835-1848), care la 8 mai 1835 numi pe fostul său meditator de limba română — între timp, călugărit — episcop ortodox al Bucovinei. Noul chiriarh, continuînd cu succes străduințele înaintașului său, Isaia, pentru îmbunătățirea stării materiale a clerului bucovinean și pentru desăvîrșirea organizației bisericești, reuși să obțină la 23 decembrie 1843 aprobarea imperială pentru noul statut de organizare a eparhiei, menit să dezvolte regulamentul diecezan din 1786.

În intervalul de la 1786-1843 dieceza Bucovinei parcurse mai multe stadii de dezvoltare, tinzînd spre o nouă organizare internă mai largă și mai cuprinzătoare. Și aceasta cu atît mai mult cu cît mijloacele Fondului bisericesc, scutit de orice obligațiuni bănești pentru scopuri străine de menirea lui, înmulțindu-se prin o bună gospodărire din an în an, îngăduiau o sporire a cheltuielilor pentru nevoile bisericești.

Noul *statut de organizare* fusese elaborat cu multă pricepere de Constantin Popovici, sfetnicul episcopului Eugenie. El preve-

dea, între altele, dublarea numărului protopopiilor de la 6 la 12. Cele 12 **decanate** sau **protopresviteriate** erau: Cîmpulung, Humor, Suceava, Rădăuți, Vicov, Șiret, Storojineț, Putila, Cernăuți, Cozmeni, Ceremuș și Nistru. Tot astfel fu sporit și numărul parohiilor de la 186 în 1786 la 241 în 1841. În fruntea fiecărui decanat se găsea un protopresviter, ajutat de un vicar protopresviterial și de cîte doi asistenți sau asesori protopresviteriali, aleși de gremiul parohilor din decanat și confirmați de episcop cu avizul Consistoriului său. Datoria protopresviterului era să viziteze cel puțin o dată fiecare parohie din decanatul său și să prezideze **conferința pastorală** care se întrunea o dată pe an și la care erau datori să participe toți preoții din decanat. Parohii cei bătrîni sau cei din parohii mai mari primeau cîte un preot de ajutor numit **cooperator**. Instituția cooperatorilor era considerată de mulți ca necanonică. Totuși ea se menținu și-și păstră rostul ei cîtă vreme parohii numiți pe viață nu puteau fi trecuți la pensie. Noul statut de organizare stabili normele pentru retribuția preoților din fondul bisericesc.

Regulamentul diecezan din 1786 dispunea înzestrarea fiecărei parohii cu sesie parohială, din a cărei exploatare agricolă parohul să-și poată asigura mijloacele de trai, întrucît vechile venituri din săvîrșirea funcțiunilor parohiale ca botezuri, cununii, înmormîntări fuseseră reduse prin introducerea stolei, adică a tarifariilor. Cum însă veniturile acestea nu erau suficiente pentru întreținerea unei familii preoțești, s-a hotărît completarea acestor venituri prin contribuții din Fondul bisericesc. O comisie prețuia veniturile parohului din sesie și din funcțiunile rituale pe ultimii trei ani, făcea media acestor venituri pe care o completa pînă la 300 florini anual <lin fondul bisericesc. În cursul vremii, media aceasta fu sporită de mai multe ori. Astfel putem constata că preoțimea bucovineană, grație fondului bisericesc, își crease o situație materială destul de bună față de starea materială a preoțimii din celelalte țări românești.

Această bunăstare inspiră la 1846 unui cleric Teoctist Șoimu-Blajevici următoarea

Mărturie a parohului bucovinean

I	II
<i>Eu sînt preot, eu sînt om,</i>	<i>Eu am dar și masă-n casă</i>
<i>Eu sînt paroh, eu sînt domn,</i>	<i>Am cinstită preoteasă</i>
<i>Eu sînt soț eu sînt bărbat,</i>	<i>Am copii mai mulți de-o mie,</i>
<i>Eu sînt tată pentru sat!</i>	<i>Sub sfințită-mi păstorie!</i>
III	IV
<i>Fără armă — am putere,</i>	<i>Eu sînt vraci și grădinar,</i>
<i>Fără aur — am avere,</i>	<i>Pentru mici și pentru mari;</i>
<i>Fără stemă — am mărire,</i>	<i>Eu sînt credincios păstor,</i>
<i>Am o dulce fericire.</i>	<i>Eu sînt bun învățător.</i>

*Am leac ce se lipește
De-inima ce pătimește,
Am "toiag și fluier mare
Și cum cînt eu, turma sare.*

Pînă la 1838 serviciul divin din biserică, funcțiunile rituale și corespondența organelor bisericești între ele se făcea **numai în limba moldovenească**. La 4 mai 1838 apăru ca din senin ordonanța consistorială a episcopului Eugenie prin care se îngăduia oficiilor parohiale din parohiile cu populație mixtă română și ucraineană de a se folosi în rapoartele lor către Consistoriu și de limba ruteană sau ucraineană.

2. Lupta pentru școala moldovenească și înființarea Institutului Teologic de la Cernăuți

Pe tărîmul școlar alipirea la Galiția se resimți mai mult decît pe cel bisericesc. **Constituția școlară**—Schulverfassung — pentru țările alpine și sudetice din 1805 fu extinsă la 23 octombrie 1812 și asupra Galiției și Bucovinei. În temeiul acestei constituții școlare apăru, la 20 iulie 1815, decretul imperial prin care toate **școlile principale și triviale** — Haupt-und Trivialschulen — din loca-

litățile bucovinene în care se găsea o biserică catolică, să fie supuse direct sub conducerea arhiepiscopului romano-catolic din Liov.

În Bucovina ființau, precum s-a arătat mai sus, 2 școli principale la Cernăuți și mai multe școli triviale prin sate. Școlile principale din Cernăuți și Suceava fuseseră înființate de administrația militară, iar unele dintre cele primare sau triviale ființau încă din timpul voievodatului Moldovei. Regulamentul diecezan din 1786 prevedea obligativitatea învățământului primar, înființarea de școli triviale pe lângă fiecare parohie ortodoxă și întreținerea lor din fondul bisericesc. Ca instituții de învățatură pentru copiii ortodocși, aceste școli erau supuse episcopului ortodox sau greco-oriental, cum se numea în limbajul oficial din Austria.

Prin decretul din iulie 1815 școlile din toate localitățile în care se găsea o biserică catolică trecură, așadar, sub autoritatea arhiepiscopului catolic. Și cum atât la Cernăuți și la Suceava, cât și în alte localități mai mari, ca Șiret, Rădăuți, Cozmeni, Vijnîța etc., se înființaseră mici comunități catolice cu biserica sau bisericuța lor, școlile din toate aceste localități rău *catolicizate*, adică scoase de sub autoritatea episcopului ortodox local și supuse arhiepiscopului catolic din Liov și parohilor catolici din aceste localități. Și fiindcă între școlile bucovinene supuse arhiepiscopului catolic se aflau și școlile susținute din fondul bisericesc, apărut la 20 decembrie 1820 decretul imperial prin care toate aceste școli urmau să fie susținute din *fondul școlar normal* — Normal schulfond — al statului. Sub conducerea episcopului ortodox rămăseră numai câteva școli triviale, în localitățile în care nu existau biserici catolice. Numărul acestor școli era foarte mic, fiindcă încă în 1793 se închisese mai bine de 30 școli moldovenești în urma abolirii obligativității învățământului primar în Bucovina.

Prin măsurile acestea învățământul primar din Bucovina suferi o simțitoare lovitură, fiindcă numai prea puține școli rămăseră sub conducerea episcopatului ortodox și fiindcă părinții moldoveni ezitau de a mai trimite copiii la școala catolică. În urma catolicizării școlilor, învățătorii ortodocși fură înlocuiți prin învățători catolici aduși din afară, care nu știau moldovenește, ci numai leșește și nemțește, iar cei care doreau să rămână la posturile lor

trebuiau să treacă la legea catolică. Protopopul Sucevei, Lazăr Grigorovici, raporta la 1848 consistoriului din Cernăuți că, în virtutea unei orînduiri din partea Consistoriului romano-catolic din Liov, nici un naționalist nu se mai primea ca învățător dacă nu jura că se leapădă de credința ortodoxă; că posturile de învățător se încredințau străinilor care nu cunoșteau limba națională defel; că limba moldovenească se învăța foarte puțin, iar că limba polonă se punea alături de cea nemțească și se învăța cu atîta zel, ca și cum Bucovina ar fi fost o țară polonă. Copiii moldoveni nu puteau profita mult de pe urma școlii, fiindcă nu pricepeau limba în care se predau obiectele de învățămînt. Li se interzicea chiar de a vorbi românește. Povesteau bătrînii că elevul care era surprins că se adresa moldovenește colegului său era pedepsit la Școala principală din Suceava de directorul Thaller să poarte la gît o tăbliță cu un măgar, pînă ce o trecea altui elev, surprins că a comis același păcat.

Unii dintre învățătorii bucovineni suspendați pe calea aceasta din slujbele lor treceau în Moldova, unde-și puteau continua în tihnă chemarea. Catalogul școlilor din Moldova pe anul 1839 arăta mai mulți învățători cu numele serbizat în *-viei* și polonizat în *-ski*, care erau de bună seamă refugiați din Bucovina. Originea lor bucovineană se confirma prin faptul că erau arătați ca dascăli de românește și nemțește. Cunoștința limbii nemțești ei și-o dobîndiseră în Bucovina. Astfel aflăm pe Ioan Seretinovici-Sireteanu și pe Enachi și Iordachi Popovici-Popescu dascăli la Botoșani; pe Nicolai Dașchevici-Dascălul și Ioan Simionovici-Simionescu în județele Suceava și Fălticeni; pe Toma Popovici-Popescu în jud. Neamț; pe Emilian Scarlețchi-Scarlat în jud. Bacău; pe Nicolai și Toma Popovici-Popescu în jud. Tecuci; pe Gh. Popoviciu-Popescu în jud. Tutova; pe Alexandru și Ștefan Popovici-Popescu la Iași; pe Constantin Bucovineanu la Fălciu etc.

Dar cel mai de seamă dascăl care părăsi Bucovina în acele vremuri de restriște era, fără îndoială, fostul profesor la Școala principală din Cernăuți, Samuil Botezatu. La Iași el fu numit profesor de nemțește la *gimnaziul vasilian* „pentru tineri doritori să învețe această limbă”. La 1832 Samuil Botezatu fu numit profesor „pentru pregătirea candidaților la profesoratul școalelor începătoare

pe la ținuturi, — fiindcă îndeplinise în Bucovina aceeași sarcină". În orele sale libere el se îndeletnicea, ca și compatriotul său Suhopan, cu traduceri din nemțește. El a cunoscut pe Gh. Asachi și se pare că a primit de la el îndemnul de a traduce în românește operele lui August Kotzebue *Uniforma mareșalului Wellington* (1835) și *Nenorocita pățenie a Boruseanului*. Ca pedagog expert, Samuil Botezatu fu numit director la reînființată Școală de fete din Iași, pe care el o conduse cu multă competență timp de 10 ani. Pentru netăgăduitele sale merite, el fu ridicat la rangul boieresc de căminar.

O altă serie de dascăli, probabil mai bătrâni, rămăseseră în Bucovina și căutau a-și exercita profesiunea ca *dascăli ambulanți*, pribegind din sat în sat și adunind în case particulare copii de preoți și mazili, răzeși și țărani mai înstăriți, pentru a-i învăța citirea și scrierea. Profesorul Ioan Gh. Sbiera, născut la 1836 în satul Horodnic de lângă Rădăuți, arată în amintirile sale că de la un asemenea dascăl ambulant a deprins a citi bucoavna, ceaslovul și psaltirea, precum și alte cărți bisericești.

Un alt cărturar bucovinean, Iraelie Porumbescu, tatăl compozitorului Ciprian Porumbescu, ne face următoarea mărturisire asupra felului cum deprinsese el slova românească, zicând: „Mă dăduse tatăl meu la mînăstire să învăț carte, căci pe vremile acele, era la 1829, nu se pomenea de școli moldovenești pe la sate, ci cel ce dorea să-și învețe copilul a ceti măcar, în ceaslov și în psaltire, și-l dă la un neam al său la mînăstire, ori de slugușoară la un călugăr, care printre utrenie și liturghie și câteodată și după aceea, buchisea cu bietul băiat pînă ce-l «scotea din greu». Cartea pe atunci se învăța numai prin mînăstiri și prin această carte nu ajungeau băieții prea învățați, dar cărturari sătești și dascăli bisericești ajungeau".

Starea deplorabilă în care ajunsese învățămîntul moldovenesc făcu obiectul repetatelor intervenții oficiale din partea episcopului *Isaia* prin memoriile sale către Comisiunea aulică de studii — Studien Hofkommission — de la Viena din anii 1826, 1833 și 1834, prin care arăta starea tristă în care se afla învățămîntul populației băștinașe a Bucovinei în urma catolicizării școlilor orto-

doxe din țară și cerea grabnice măsuri de îmbunătățire. Dar glasul striga în pustiu ca și al profetului.

Intervențiile acestea fură reluate de urmașul său, *Eugenie*, care arată și el cercurilor diriguitoare de la Liov și Viena că se mai găseau în eparhie candidați de preoție care să nu știe a ceti moldovenește, fiindcă în școlile din eparhia sa se învăța numai nemțește și leșește. Pentru a curma cu această stare de lucruri, episcopul propuse guvernanților un vast program școlar pentru eparhia sa. El ceru ca din mijloacele Fondului bisericesc să se înființeze în Bucovina 3 școli ortodoxe urbane cu cîte 4 clase, 30 de școli cu cîte 3 clase și cîte o școală pe lângă fiecare parohie ortodoxă, la toate aceste școli să fie aplicați dascăli ortodocși cunoscători ai limbii moldovenești; îndrumarea și supravegherea acestor școli să fie încredințată Consistoriului ortodox din Cernăuți, după cum fusese înainte de catolicizarea învățămîntului din Bucovina.

Programul școlar propus de Consistoriu și susținut la Viena de episcopul Eugenie fu supus deliberării *Comisiunii aulice de studii* — Studien Hofkommission — de la Viena care îl aprobă în parte și împăratul Ferdinand hotărî prin înalta *rezoluție imperială din martie 1844* ca școlile primare din Bucovina, atît cele existente cît și cele viitoare, să se împartă în două categorii — și anume în *școli catolice* și *școli ortodoxe*, menținîndu-se însă vechea dispoziție, că dacă într-un sat se află un preot catolic, în acel sat școala să rămînă catolică, fără a se ține seama de confesiunea copiilor care o frecventau. Ortodoxe fură declarate numai acele școli care ființau sau urmau să ia ființă în satele în care nu se găsea preot sau capelan catolic.

În condițiunile acestea numai puține dintre școlile existente trecură sub autoritatea consistoriului ortodox, dar rezoluția imperială din 1844 își păstră importanța sa deoarece prin ea școlile ortodoxe din Bucovina primiră recunoașterea legală din partea autorității de stat, fapt ce constituia un mare cîștig pentru învățătura moldovenească. Și aceasta cu atît mai mult cu cît rezoluția imperială din 1844 recunoștea limba românească ca limbă de instrucție în școlile ortodoxe supuse consistoriului din Cernăuți, îngăduind folosirea limbii ucrainene numai în școlile ortodoxe de pe lângă parohiile situate în regiunea dintre Nistru și Prut, unde

: I
49»
#

emigrația ruteană sau ucraineană din Galiția se întetise mai mult în deceniile din urmă.

Prin decretul imperial din 18 mai 1844 se încuviința organizarea unui curs pentru pregătirea învățătorilor pe lângă Școala principală din Suceava; acest curs luă ființă însă pe lângă Școala principală din Cernăuți în legătură cu vechea școală moldovenească de acolo.

Școlile principale catolice din Cernăuți și Suceava, la care se adăugase și o Școală principală catolică la Șiret, erau frecventate și de mulți elevi ortodocși, care după terminarea cursului primar treceau la școala secundară din Cernăuți, care luase ființă la 1808. La început școala aceasta funcționa ca *gimnaziu* cu 4 clase, iar la 1814 i se adăugaseră încă alte 4 clase pentru predarea materiilor umanistice și filozofice, constituind astfel un liceu complet de 8 clase cu limba de predare *latină*. Ca profesor de religie pentru „tinerimea filozofică” de la acest liceu fusese luat în vedere la 1816 profesorul de la seminarul clerical din Sibiu, Gheorghe Lazăr, care în anul acela, ajungând în conflict cu episcopul Vasile Moga, fusese silit să-și părăsească postul. Chemarea lui la Cernăuți se întemeia pe reputația pe care o avea ca bărbat erudit și distins „prin sirguință, zel și moralitate”. Destinul însă îl abătu din drumul spre Cernăuți, îndreptându-i pașii spre București, unde avea de îndeplinit o misiune cu mult mai mare decât aceea pe care ar fi îndeplinit-o în Bucovina.

De la înființarea acestui însemnat așezământ de învățătură în 1808 până la 1848, deci timp de 4 decenii, el a fost frecventat și de 3 325 de elevi moldoveni de confesiune ortodoxă, dând astfel un important contingent de intelectuali bucovineni, dintre care unii, ca frații Hurmuzachi ș.a., își continuă studiile la universitățile din Liov și Viena. Dar cei mai mulți dintre absolvenții liceului din Cernăuți intrau în Institutul Teologic ortodox pentru a deveni preoți.

Institutul Teologic din Cernăuți luă ființă în locul fostei Școli clericale de la Cernăuți, prin rezoluția împăratească de la 26 septembrie 1826. Ctitorul acestui institut era episcopul Isaia Balosescu. S-a arătat mai sus cum Carlovățul știuse să impună pe ierodiarconul Daniil Vlahovici director la nou înființata *Școală*

clericală de la mînăstirea Sf. Ilie de lângă Suceava, care urma să înlocuiască Școala preoțească a lui Vartolomei Măzăreanu de la Putna. S-a arătat de asemenea cum bătrînul episcop Dosoftei se văzuse silit să pună în cumpănă toată autoritatea sa pentru a determina clerul și poporul să-l accepte în această demnitate. Evoluția pe care această școală o avu sub conducerea lui Daniil Vlahovici, care după alegerea sa ca episcop o mută de la Sf. Ilie la Cernăuți, a dovedit cu prisosință cît de întemeiată era adversitatea instinctivă a clerului și poporului bucovinean față de persoana directorului impus din afară.

Budai-Deleanu ne spune că pe la 1800 Școala clericală din Cernăuți era frecventată de 30 de bursieri. Cursul dura trei ani. În fiecare an alegeau cîte 10 candidați și în locul acestora se primeau alți zece candidați care căpătau o bursă anuală de 66 florini. Școala era condusă de un director și doi preparanți retribuți fiecare cu cîte 9 florini pe lună. La primirea în școală nu se ținea seama de credința și pregătirea candidaților, cît mai curînd de dăruirea pe care candidații le aveau la îndemînă. Cine putea da un cal bun sau vreo 20 de galbeni putea fi sigur că va fi primit bursier al școlii; chiar dacă nu știa a citi și a scrie. În condițiunile acestea era foarte greu pentru un băiat sărac să intre în școala clericală, oricît de destoinic ar fi fost el pentru chemarea preoțească.

Preparanzii școlii erau totodată și „camerierii fără plată” ai episcopului. Cursurile se țineau foarte neregulat și numai atunci cînd alumnii și preparanzii lor nu erau ocupați la curățirea vaselor de vin sau la alte treburi de acest fel la reședința episcopală. Obiectul principal de studiu era *catehismul*. Alumnii nou intrați trebuiau să-și procure o copie după catehism, pe care o învățau de-a rostul fără nici o pricepere. Ascultarea catehismului constituia singura activitate didactică în cursul celor trei ani de școală. La finele fiecărui semestru se țineau examene publice în prezența unui comisar desemnat de guvern. Pentru un dar de cîteva florini, alumnii primeau de la profesori înainte de examen toate întrebările, astfel că în fața comisarului răspunsurile curgeau strună.

Budai-Deleanu constata cu regret că afară de catehism nu se preda nimic la acea școală din ceea ce ar fi putut deștepta mintea, înnebila și trezi în sufletul viitorului cleric simțul de datorie și

dragoste de muncă. Dimpotrivă, în cursul celor trei ani de internat, alumnii, unii chiar mai în vîrstă, uitau tot ce mai știau la intrarea lor în școală, dedîndu-se chiar sub ochii prepozițiilor lor la beție și la alte patimi, de care nu se mai puteau dezvăra cînd ajungeau păstori sufletești.

La 1818 numărul absolvenților acestei școli trecea peste nevoile de surescendență în cler și de aceea însuși episcopul Daniil închise școala și închisă a rămas pînă la moartea episcopului Daniil Vlahovici.

Prima grijă a urmașului său, Isaia Baloșescu, a fost să redeschidă Școala clericală și să o așeze pe temelii noi. Ca absolvent al Școlii teologice de la Putna, el se strădui să reînvie și să insufle nouă viață tradițiilor școlii putnene, curmînd cu obiceiurile sîrbești de la Carlovăț, care nu se puteau încetățeni în Bucovina. În scopul acesta, episcopul Isaia elabora un proiect pentru redeschiderea școlii clericale și reorganizarea ei într-un **Institut Teologic** și un **Seminar clerical** în care să fie primiți ca alumni absolvenți ai Liceului din Cernăuți. În expunerea de motive la proiectul său din 8 iunie 1824 găsim o aspră critică a stărilor din fosta Școală clericală, care confirma întru toate cele susținute cu 24 de ani în urmă de Budai-Deleanu. Episcopul Isaia spunea: „Să aibă a răspunde odată înaintea milostivului dară totodată și severului judecător dumnezeiesc toți aceia care din neștiință, lipsă de pricepere și poate și din porniri josnice și neonestе au tărăgănat înființarea acestui așezămînt răspînditor de cultură, așa de trebuincios și folositor, atît pentru viața bisericească și cea afară de biserică, fiindcă ei prin zădărnicierea aceasta au răpit credincioșilor mîntuirea sufletului, au ținut pe loc combaterea imoralității, dacă n-au provocat-o chiar, au lipsit pe locuitorii Bucovinei de fericirea civică, făcîndu-se astfel responsabili înaintea lui Dumnezeu și înaintea preagrațiosului nostru împărat”.

După multă stăruință și repetate intervenții, precum și anevoioase tratative cu reprezentanții guvernului, episcopul Isaia izbuti să primească sancțiunea imperială pentru proiectul său. La 26 septembrie 1826 apărură decretul împărătesc pentru înființarea **Institutului Teologic** și a **Seminarului clerical** din Cernăuți. Disciplinele teologice se predau la noul institut în diferite limbi și anume:

istoria bisericească, arheologia biblică, introducerea în noul și vechiul testament și ebraică se predau în limba **latină**, iar dreptul bisericesc, dogmatica și morala în limba **grecească**. În limba **germană** se predau teologia practică, catehetica și pedagogia, iar în limba **română** a enoriașilor bucovineni nu se predă nici un obiect. De altfel, limba română nu se învăța nici la liceul din Cernăuți. La primirea în institut erau admiși numai absolvenți de liceu. Cursurile țineau patru ani. Întreținerea institutului se făcea din mijloacele fondului bisericesc, astfel că statul austriac, și cu atît mai puțin Galiția, nu cheltuia nici un ban pentru învățămîntul clerical din Bucovina.

Inaugurarea cursurilor la noul institut bucovinean s-a făcut în prezența episcopului și a căpitanului Cercului bucovinean, la 4 octombrie 1827, cu mare solemnitate. Cu cîteva luni mai tîrziu s-a deschis, la 12 ianuarie 1828, și Seminarul clerical pentru alumnii interni ai institutului. Episcopului Isaia îi revine deci marele merit de a fi așezat învățămîntul teologic din Bucovina pe temelii științifice serioase și trainice, căci pe temelia așezată de el s-a putut ridica apoi Facultatea de teologie de la Cernăuți.

Faima noului institut pătrunse curînd la Iași, mitropolitul Veniamin Costachi, care fusese oaspetele Bucovinei în 1821, recomandînd episcopului Isaia pe un tînar din Moldova, „întru ascultarea învățăturilor Seminarului din Cernăuți sub povățuirea părintelui Episcopului”.

În timpul păstoriei episcopului Eugenie, mai mulți profesori, ajungînd în conflict cu chiriarhul lor, părăsiră Bucovina și trecură în Moldova. Între aceștia se găseau profesorul **Vladimir Suhopan**, cu colegii săi **Mandicevski**, **Nosievici** și **Procopovici**. Ei fură primiți la Iași cu brațele deschise, încredințîndu-li-se catedre la Seminarul Veniamin. Suhopan primi catedra de teologie dogmatică, Mandicevski pe cea de teologie practică, Procopovici predă exegeza biblică și limba ebraică, iar Nosievici limba latină. În 1839 Vladimir Suhopan îndeplinea funcțiunea de director al Seminarului din Iași. După mai bine de trei ani de directorat, Suhopan demisiona din această slujbă, pentru a ajunge egumen la mînăstirea Doljești, unde traduse în românește manuscrisele de psihologie, arheologie biblică și teologie morală. La 1851 Vladimir Suho-

pan fu chemat la Huși, pentru a organiza acolo Seminarul clerical, pe lângă scaunul episcopesc, o însărcinare de care el s-a achitat în modul cel mai strălucit.

3. Activitatea literară

Pînă la detrunchierea Bucovinei de Moldova, cărturarii din ținuturile Cernăuți și Suceava participară cu toții la viața culturală a țării-mame. Budai-Deleanu, care cunoștea Bucovina și pe bucovinenii de la finele secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, ni-i înfățișează în felul următor:

„Limba lor este vechea limbă română, amestecată cu felurite cuvinte slavone, grecești și albaneze, dar cuvintele împrumutate din acele limbi abia de fac o treime. Limba românească, și în general limba română îndeplinește toate condițiunile pentru a deveni cu timpul o limbă culturală, egală cu cea italiană, dacă se vor găsi oameni iscusiti care să se ocupe de ea. Pînă acuma ea este însă săracă, rustică și necultivată. În limba aceasta nu există încă un dicționar, nici o gramatică temeinică și nici o ortografie stabilită. Literatura ei cuprinde numai două ediții ale Sfintei Scripturi, o pravilă sau colecție de legi bisericești care se mărginește la cele dintîi șapte sinoade și la celelalte cărți bisericești care sînt foarte numeroase; apoi cîteva cronici sau istorii naționale române, care pot fi privite ca produse originale românești.

Celelalte cărți și manuscrise nu sînt decît traduceri din diferite limbi. Numărul lor este foarte mare, dar ele se găsesc numai la particulari, fiindcă la moldoveni încă nu se tipăresc cărțile de interes general, ci ei le copiază unul de la altul; dar cum copierea acestora este costisitoare, numai cei avuți și le pot procura. După cunoștințele mele, manuscrisele lor, afară de sus-pomenitele cronici, sînt următoarele: *Iliada* și *Odiseea* lui Homer, traduse liber; *Viața lui Alexandru cel Mare*, amestecată cu multe amănunte fantastice; *Fabulele* lui Esop, așa-numita „sopj”a; *Istoria etiopică a lui Iliodor*, un roman din grecește; *Telimah* din franțuzește; *Viața lui Petru cel Mare* de Voltaire; cunoscuta carte *Ceasornicul Domnului* din latinește; o traducere după 6 logică, retorică și etică ce au

apărut și în tipar; apoi alte scrieri mai puțin însemnate traduse din diferite limbi, între care și o *Istorie universală*.”

Acestea erau cărțile cunoscute din vremea Moldovei. În timpul administrației militare apărură la Viena, în 1784, *Calendarul făcut spre întrebuințarea norodului sloveno-sîrbesc și românesc care se află în ținuturile chezario-crăiești a legii Răsăritului*.

Bucovinenii nu primeau însă cu plăcere acest calendar apărut, precum se vede, sub înfrîurirea Carlovățului. Ei căutau să-și procure mai curînd copii după calendarele moldovenești. Astfel aflăm că Iordache Tabora însărcinase pe dascălul Matei, fiul lui Marcu sau Marcovici din satul Mihalcea de lângă Cernăuți, cu copierea Calendarului pe 112 ani al protopopului Mihai Strelbecki scos din feliurite cărți, pe care l-a prescris din cuvînt în cuvînt, adăugînd de la sine note cronologice, ca cele „de cînd i-au dat nemților Bucovina” și altele. Copia pare să fi fost făcută între anii 1785-1789. Pentru nevoile cultului divin s-au tipărit la Cernăuți, în 1804, *Catehismul* și *Octoiul Mic*, traduceri în limba țării prin purtarea de grijă a Consistoriului K. K. Bucovinei, cu purtarea de grijă a lui Ștefan Atanasovici, întîiul slavonesc și moldovenesc canțelist al Consistoriului chezaro-crăieștii Bucovine. În anii 1802 și 1812 apărură traduceri ale codurilor austriece de Budai-Deleanu, de care s-a amintit mai sus.

La 1811 apărură în Bucovina un Calendar românesc îngrijit de dascălul Vasile Țintilă din Tereblecea, de lângă Șiret. Pe lângă partea calendaristică, calendarul lui Țintilă cuprindea și o parte literară sau „alegate de plăcere”.

După moartea lui Țintilă, Bucovina rămase multă vreme fără calendarul ei propriu. Numai la 1837 se hotărî *Porfirie Dimitrovici*, catehet la Școala moldovenească din Cernăuți, să reia seria întreruptă a calendarelor bucovinene. Cu binecuvîntarea Consistoriului episcopesc, el întocmi Calendarul pe anul 1837 și trimise manuscrisul la cenzură pentru aprobare. Domnii de la cenzură avură nevoie de un timp — nici mai mult, nici mai puțin — de 4 ani pentru a examina manuscrisul și a-i da aprobarea numai la 1841. Cu anul acesta reîncepu seria calendarelor românești în Bucovina, pentru a continua în viitor fără întrerupere. Pe lângă partea pur calendaristică, „Calendarul pentru Bucovina” conținea și

„alegate de petrecere". Acestea aduceau sfaturi gospodărești, ca „regulile vremii pentru țărani" ș.a.

În Calendarul pe 1842, clericul Teoctist Șoimu-Blajevici publică poemul său în versuri intitulat *Jordania în Cernăuți*, cu descrierea ceremoniei sfințirii apei de Bobotează la Fintîna Turcească. Alegatele de petrecere din anii următori aduceau fabule, parimii, ziceri învățătoare și folositoare etc. Curînd începu să colaboreze la calendar Samuil Morariu Andreievici, viitor mitropolit al Bucovinei, cu articole omiletice și versuri destul de îndemnatice, în articolul *Limba noastră* poporul era îndemnat să-și iubească limba mai presus de toate. În 1844 calendarul aducea ode, fabule, anecdote și traduceri în proză, pentru ca în anii următori, pînă la 1848, să nu mai aducă nimic nou, reproducînd cel mult cîte ceva din cele apărute în anii precedenți.

Calendarul lui Țintilă a fost de bun augur pentru înfiriparea unei mișcări literare în Bucovina căci, scurtă vreme după apariția calendarului, **Teodor Racoce**, originar din Carapciu pe Cerermiș, succesorul lui Budai-Deleanu în postul de interpret pe lîngă guvernul din Liov, ceru autorizația de a edita o publicație periodică intitulată „Novele sau Gazete Românești". În decretul gubernial din 25 februarie 1817, Racoce primi ceruta „pozvolenie", în temeiul căreia el se grăbi să trimită la 8 martie 1817 o „înștiințare" către „toți cei înalți și prea sfințiți Arhieri și de înalt neam Archondi, veli Boieri, precum prea cinstite și de bun neam bisericesti și mirenicești Persoane", poftindu-le ca ele „după vredniciile lor să binevoiască a pune împreună știință spre împlinirea acestui dîmpreună folositor scop".

Apelul era adresat și cărturarilor din Transilvania și din Țara Moldovei și din Țara Muntenească, fiindcă după socotința sa „neamul românesc, măcar că împărțit întru mai multe țări și trăind sub osebite stăpîniri, totuși o limbă are, aceeași lege și tot aceleași obiceiuri, precum și aceleași cărți și aceeași scrisoare. Deci românii socotiți împreună fac o nație de mai multe milioane și care de mult acum simțesc bunătățile politicirii și doresc a fi părtași culturii celorlalte neamuri din Europa. Dar pînă acum le-a lipsit acest organ, prin care să poată primi toate aceste procopsiri de care au avut parte alte noroade".

Nuvelele sau gazetele românești ale „gubernialnicului tălmaci Teodor Racoce erau să apară săptămînal cu cîte 2-3 coale tipărite, cuprinzînd vești, învățături și știință, precum și toate învățăturile tălmăcite pe românește, începînd de la gramatică pînă la teologie". Publicația urma să aibă și o foiță intitulată „Dascălul Românesc". Prețul abonamentului era de 60 florini sau 30 lei pe an. După părerea lui Racoce gazetele nu erau decît „istorie viețuitoare împreună cu noi". De aceea, el conta pe sprijinul tuturor „oamenilor învățați, iubitori de neam". Și aceștia l-au încurajat intrucîtva, căci Racoce reuși să-și realizeze planul literar.

La 1820 apărură la Cernăuți „Nuvelele" sau „Gazetele" lui Racoce sub titlul de „Chrestomaticul Românesc" sau „adunare a tot felu! de istorii și de alte faptoarii scoase din autori depi osebite limbi pe anul 1820". Din nefericire, această primă publicație periodică românească în Bucovina n-a mai apărut pe anii următori, fiindcă redactorul ei, Racoce, se îmbolnăvi și muri în 1822. Apariția „ChrestomaticuM", care ajunsese și dincolo de munți, în Transilvania, nu scăpă vigilenței cenzurii ungurești. Guvernul transilvănean opri răspîndirea publicației bucovinene cu motivarea că „din considerațiuni politice n-ar fi consult să se citească ziare pe care cetitorii le-ar înțelege și răspîndi în mod greșit". Nu avem știre asupra felului cum a fost primit „Chrestomaticul" la Iași și București, dar nu ne îndoim că el a ajuns și în aceste principale centre de cultură românească.

În același timp s-a ridicat din Bucovina și un scriitor cu talent, care însă se stinse în floarea vieții, înainte de a fi dat literaturii bucovinene toată comoara gîndirii și simțirii sale poetice. Este vorba de **Danul Scavinschi**, originar din părțile codrului de la Cosmin. El deprinsese rostul buchiilor în vechea școală moldovenească de la Cernăuți, făcînd apoi și cîteva clase la liceul cernăuțean. De la Cernăuți el plecă la Liov, unde intră ca practicant în farmacia unei rude de ale sale. În capitala Galiției el făcu cunoștința boierului moldovean Sandu Sturdza Miclăușeanu, care la 1823 îl luă cu sine la Iași.

În capitala Moldovei el se învrednici de prietenia lui Constantin Negruzzi, care a dedicat amintirii tînărului bucovinean și cîteva note biografice. Sufletul său gingaș de poet se revolta contra tuturor încercărilor de dezromânizare a patriei sale bucovinene.

în sufletul său clocotea simțămîntul de ură împotriva noilor stăpînitari ai Țării de Sus a Moldovei. Născut și crescut în umbra Codrului Cosminului, sufletul său era încîntat de amintirile trecutului glorios al țării sale. El a scris *ode* pentru deșteptarea românilor, *sonete* pentru înălțarea patriei și *panegirice* de laudă la adresa boierului care-l găzduia. De la el au rămas și mici traduceri din franțuzește.

Daniil Scavinschi a murit la vîrstă de 32 de ani. El poate fi considerat cu drept cuvînt ca cel dintîi poet născut și crescut în Bucovina și înainte mergătorul lui Dimitrie Petrino, de care se va aminti la locul său.

4. Cultura materială

Luînd sub administrația sa vastele domenii eclesiastice din Bucovina, care cuprindeau aproape jumătate din întreaga suprafață a țării, Austria se strădui să introducă îmbunătățiri în exploatarea lor. De aceea ea se gîndi mai întîi la lărgirea și îmbunătățirea rețelei de comunicație. Vechiul drum de comerț — care lega Liovul cu Suceava prin Cernăuți și Șiret, cu bifurcație spre Gura Humorului, iar de acolo pe valea Moldovei în sus spre Cîmpulung și de acolo pe drumul Tătarilor spre Rodna și Bistrița — a fost dezvoltat într-o largă rețea de comunicație sistematică, orientată după cursul apelor și după centrele mai importante de producție. Pornind de la granița galițiană, care despărțea Sniatynul de Orășeni, noua șosea ducea de-a lungul Prutului pînă prin Dubăuți și de acolo pînă la Cernăuți, unde traversa Prutul pe un mare pod de lemn. De la Cernăuți drumul ducea în valea Cosminului pînă la Tărășeni, iar de acolo, trecînd în valea Șiretului, ajungea la tîrgul Șiret pentru a porni la Ițcani în valea Sucevei și trecînd nău peste un pod acoperit, intra în orașul Suceava. De la Suceava, noua cale de comunicație ducea prin Ilișești în valea Moldovei, atingea localitățile Gura Humorului, Vama, Cîmpulung și Valea Putnei, pentru a trece prin serpentinele de la Mestecăniș în valea Bistriței, la Iacobeni și Vatra Dornei. De la Poiana Stampii drumul străbătea pasul de la Măgura și trecea în valea Bîfăgăului, ducînd

* la Bistrița transilvăneană. Aceasta era linia de comunicație, terminată abia în 1814, de care Austria susținea, la ocuparea Bucovinei, că are nevoie pentru a lega Galiția cu Transilvania.

Paralel eu linia principală Orășeni — Poiana Stampii, austriei mai construiă o a doua cale transversală, care să lege valea Prutului cu valea Moldovei; era *drumul acoperit al Carpaților* — Gedeckfe Karpathenstiassc — care se desprindea la Dubăuți de șoseaua principală Orășeni - Cernăuți, trecea Prutul la Hlinița, conducînd la Storojineț în valea Șiretului și de acolo la Vicov în valea Sucevei, și prin Solea și Cacica în valea Moldovei," unde se unea cu șoseaua principală Suceava - Cîmpulung - Dorna. Construcția acestei șosele a fost condusă de căpitanul Hora și terminată în anii 1786-1809.

i Ingineri belgieni construiă șoseaua care se desprindea la Iacobeni de ruta principală și ducea pe Bistrița în sus, la Cîrlibaba și de acolo în Țibău, granița Bucovinei cu *Maramureșul*. Ceva mai sus de Țibău se bifurca linia care ducea prin pasul Rotunda la Rodna. iar linia principală trecea prin pasul Prislopului în valea Tisei la Borșa și de acolo prin Vișeu la Sighetul Marmăției.

f Linii secundare sau vecinale ieșeau văile laterale și localitățile mai de seamă cu satele principale. O asemenea șosea laterală lega și valea Ceremușului cu linia principală care ducea la Cernăuți.

I Prin construcția noilor căi de comunicație s-a ridicat valoarea pămîntului și s-a sporit «entabîlitate» producției agricole și industriale. Masivele lemnoase din pădurile fondului încurajară industria sticlei prin înființarea de colibi de sticlă — Glashutte — la Gura Putnei (Karlsberg) și la Crasna (Alt și Neu-Hutte), precum și arderea mangalului și dobîndirea smoalei sau uhotului din pădurile de mesteacăn. Societatea Manz luă în exploatare minele de mangan, de fier de la Iacobeni și Vama, și chiar cele de argint de la Cîrlibaba, aducînd și colonizînd mineri experți din comitatul Zips din Ungaria de Nord. Dar după mai mulți ani de eforturi, întreprinderile acestea s-au lichidat din cauza lipsei de rentabilitate. Apele sulfuroase de la Iacobeni și cele acide de la Dorna începură să atragă lumea chiar și din Apus, pentru tratament. Zăcămintele de sare de la Cacica din județul Humorului luară o mare dezvoltare prin instalarea de caturi pentru obținerea sării comestibile.

Gospodăriile model de pe moșiile Fondului contribuă la îmbunătățirea agriculturii. Meiul și porumbul — păpușoiul — erau principalele plante cultivate de țărâtime. Pe lângă acestea se cultivau pe domeniile Fondului și ale marilor proprietari *gfiel*, seara, ovăzul și orzul. Păstăioasele cultivate erau fasolea, mazărea și bobul. Cultura cartofilor lua un nou avânt sub influența coloniștilor nemți, deopotrivă cu cea a morcovului și a sfeclei. Plante industriale erau cînepa și inul, care se cultivau pentru nevoile proprii de către fiecare gospodar din Bucovina. Din sămînța de cînepă și de dovleac oloierii storceau un ulei gustos și foarte căutat în timp de post.

Pomicultura dădea mere, pere, cireșe, vișine și prune sau perje, care se consumau proaspete sau uscate în loznițe sau lese făcute din împletituri din nuiile pentru consumul în timpul iernii. Negoțul de fructe a luat un mare avânt de la așezarea în Bucovina a lipovenilor, care se îndeletniceau cu el.

Albinăritul era în floare, atît la șes cît și la munte. Nu era grădină de gospodari în care să nu se găsească cîțiva stupi de albine pentru miere și ceară.

Prin înființarea hergheliei de stat de la Vășcăuți și mutarea ei mai apoi în inima Bucovinei, la Rădăuți, luă un mare avânt îmbunătățirea rasei cailor. Pe lângă calul indigen mic, dar musculos, cu o cruce neagră pe spinare, așa-numiții cai huțanești de munte, se introduse la stațiunea de remontă de la Rădăuți și din stațiunile ei de vară de la Brodina și Lucena cultura rasei arabe, engleze, lipițane etc, care dădea bune rezultate. Cu vremea se ajunse la prăsirea unei specii proprii de cai de Rădăuți. Primăvara se trimiteau armăsari de reproducție pe la sate pentru îmborsăvirea și îmbunătățirea rasei cailor.

În regimul bovinelor predomina încă vechea rasă *podolică* sau *porumbacă* alături de cea *ilirică* de culoare neagră, împetritată uneori cu alb. Reproducători de rasă tiroleză, de Simenthal sau de Basna pentru regiunile de munte fură aduși mai tîrziu în Bucovina. Prăsila vitelor mari, ca și cea a rîmătorilor deveni din ce în ce mai rentabilă din cauza exportului de animale în Apus, care se făcea pe o scară din ce în ce mai întinsă. Creșterea oilor constituia una din grijile de căpetenie ale marilor și micilor gospodari din cauza lînei, brinzei, cît și a pieilor.

Îmbrăcămîntea de iarnă a poporului era confecționată de regulă acasă din lînă toarsă și țesută de gospodină și dată în piue țărănești. Pieile de oaie și chiar de porc se tăbăceau acasă și se coseau în pieptare și cojoace de către cojojari ambulanți. De asemenea, lucrau pe la casele oamenilor și sumănarii, care croiau și însăilau mantalele cu glugă, sumanele și pantalonii sau cioarecii de lînă. Cămășile și izmenele se croiau și se coseau de către însăși gospodina casei, care torcea, țesea și bilea sau înălbea la pîrîu pînza de in sau de cînepă. Încălțămîntea țăranilor de ambele sexe era opinca îngurzită din piele de vită sau de porc, uneori chiar netăbăcită, păstrîndu-se părul pe ea. Pe cap purtau vara pălării de diferite forme, fabricate de pălărierii de la orașe, iar iarna cușme de miel, rotunde sau prevăzute pe de lături cu urechere care se puteau lega sub bărbie. Fetele umblau de regulă cu capul descoperit, iar femeile și 1 acopereau cu tulpane de la oraș sau cu mîneșterguri albe de in sau de bumbac, cu care se legau pe sub bărbie. Afară de acoperitorile de cap, îmbrăcămîntea femeilor — cu pieptar, cojoc, suman și manta și cu opinci în picioare — nu se deosebea de hainele similare ale bărbaților.

Instalații de piscicultură fură introduse în iazurile fondului bisericesc de la Cozmeni, unde se cultiva îndeosebi crapul. Iazurile cu culturi de raci și pește, atît de numeroase odinioară, începură să se împotmolească și să sece. În izvoarele de munte se prindea păstrăvul, în apele de la șes însă, peștele dispăru apoi cu totul din cauza pescuitului ilicit și fără control. Pentru hrana populației în timp de post se importau din apus mari cantități de pește sărat — scrumbii.

Industria principală consta în exploatarea masivelor lemnoase din codrii Bucovinei. Lemnul de foc și de construcții țărănești se făcea de țăranii care munceau iarna la pădure și se transporta tot de ei la locurile de destinație. Cheresteaua se tăia în fabrici primitive de cherestea, minate de apă ca și roțile de moară. Hîrtia se fabrica din cîrpe și din lemn. O veche moară de hîrtie — Papiermuhle — funcționa la Rădăuți. Cu sporirea și creșterea numărului populației începu să se consolideze și viața orășenească. Mulți dintre coloniștii nemți începură să se așeze ca meșteșugari pe la satele mai mari, pentru a-și exercita meseria lor de cizmari, croitori, dulgheri, fierari, stoleri, lăcătuși etc.

Pictorul *Francisc Jaschke*, care în **1810** însoțea pe arhiducele Rainer într-o călătorie prin Bucovina, arată trei orașe: Cernăuți, cu o populație de **5 743** locuitori, Suceava cu **4 145** și Șiret cu **2 318** locuitori. Ca târguri sînt arătate Cîmpulungul cu **2 623** locuitori, Vijnița cu **2 622**, Rădăuți cu **1 868** și Sadagura cu **1 832** locuitori. Numărul satelor era de **309** cu **7** cătune.

Sporind numărul lor și intensificîndu-se producția, unele localități mai însemnate fură declarate comune urbane ca: Rădăuți, Cîmpulung, Storojineț și **Venita**. De dată mai recentă sînt comunele urbane Gura Humorului, Vatra Doraiei, Cozmeni, Zastavna, Solea, Vama etc. Cu vremea se dezvoltă în orașele Cernăuți, Șiret, Rădăuți și Suceava o viață meșteșugărească înfloritoare. Produsele manufacturate se cereau peste graniță în Moldova și astfel se dezvoltă vii relații comerciale cu Moldova, care dăinuiesc pînă prin **1886**, cînd în urma războiului vama cu Austria producția industrială a Bucovinei ajunsese într-un stadiu de stagnare.

Jaschke a prins în gravurile sale și multe tipuri de locuitori din Bucovina. Astfel a zugrăvit un târgoveț din Șiret în costumul său compus dintr-o gi'abea sau manta îmblănită, de culoare albastră cu mîneci pînă la cot, o haină cu dungi albastre, pantaloni roșii, încins cu un brîu de care atîrha o basma mare, colorată. În brîu era băgat și un hanger. Capul era acoperit cu un fes sîrbesc de postav roșu. **În** reprezentările aceluiași pictor, țăranul purta nădragi albi, o cămașă lungă tivită cu cusături și pe deasupra un pieptar de blană. Peste pieptar — suman sau manta cu glugă. În cap — căciulă; în picioare — opinci. El prinsese și tipuri de femei din Sucevița și Iacobeni. Fata din Iacobeni poartă cămașă frumos brodată, la gît cu mărgelile, salbe și cruciulițe. **În** brîul roșu era cuprinsă catrința cu vîrste diferite. **În** păr purta flori. Deasupra o cațaveică de culoare cafenie și opinci în picioare. Femeile purtau capul învelit în ștergare sau mîneșterguri albe de in sau de bum-bac.

CAPITOLUL V

Revoluția din 1848 în Bucovina

1. Izbucnirea revoluției și repercusiunea ei în Bucovina-2. Marea Adunare Națională de la Cernăuți și programul politic al deputaților bucovineni în Adunarea Constituantă austriacă - 3. Introducerea limbii române în școlile din Cernăuți și rolul ziarului „Bucovina” - 4. Constituirea Ducatului Bucovinei prin Constituția austriacă din 4 martie 1849

1. Izbucnirea revoluției și repercusiunea ei în Bucovina

Revoluția din februarie **1848** de la Paris, care răsturnă regimul lui Ludovic Filip și proclamă republica, găsi un puternic răsunset la Viena, unde regimul absolutist exasperase lumea. La **13** martie începu mișcarea revoluționară din capitala Austriei, care răsturnă guvernul lui Metternich și stoarse împăratului Ferdinand (**1835-1848**) la **25** aprilie instituirea unui guvern responsabil, libertatea presei și a adunărilor, organizarea de gărzii civile și alegeri libere pentru Adunarea Constituantă.

Proclamarea acestor libertăți produse o mare însuflețire la Cernăuți, unde se improviza în grabă o gardă națională compusă în bună parte din elevii liceului de sub conducerea directorului Anton Kral și a mai multor profesori. O tunică albastră, o pălărie calabreză cu pene roșii distingeau pe gardiștii înarmați cu o sabie lungă și cu ciomege zdravene în mînă, de restul cetățenilor pașnici ai Cernăuților. Demonstrații publice cu cîntece batjocoritoare pe la ferestrele oamenilor guvernului — Katzenmuzik — și geamuri sparte erau deocamdată singura îndeletnicire a gărzii civile din capitala Bucovinei. Îndată însă ce unele elemente nedisciplinate

din gardă începură să treacă la acte de teroare și de jaf, directorul Kral cu colegii săi se retraseră la băi pentru a-și căuta de sănătate, lăsînd garda în voia soartei, pînă ce ajunse sub comanda mazililor români Isăcescu și Calmuțchi, care mțeleseseră să-i impună cuvenita disciplină.

Mișcări revoluționare se produsură și în celelalte orașe bucovinene, dar fără prea mare importanță. În schimb începuse să se miște țărănimea de la sate, astfel că zilele de tîrg cînd sătenii veneau la oraș pentru nevoile lor erau așteptate cu groază de tîrgoveți.

Prima manifestație mai însemnată porni din partea clerului bucovinean, care își exprimă nemulțumirea față de stările din administrația bisericească. Curînd după izbucnirea revoluției de la Viena, preoțimea bucovineană, în număr de peste 200 de clerici, se întruni la Cernăuți pentru a protesta contra felului cum episcopul Eugenie înțelegea să administreze eparhia și a cere ca alegerea episcopului să se facă de către o adunare compusă din clerici și mireni, ca administrația fondului să fie încredințată Consistoriului sub controlul statului, ca episcopia Bucovinei să «se desfacă de Carlovăț și să fie încadrată unei mitropolii care să cuprindă pe toți românii ortodocși din monarhia habsburgică.

Pentru formularea acestor postulate și aducerea lor la îndeplinire, adunarea alese un „comitet duhovnicesc" care primi și însărcinarea de a stăruie pe lîngă episcopul Eugenie ca să demită pe secretarul său Constantin Czechovski și pe acei dintre sfetnicii săi în care clerul nu mai avea nici o încredere, urmînd ca aceștia să fie înlocuiți prin clerici cu vederi progresiste și însuflețiți de simțăminte naționale. Comitetul duhovnicesc, conformîndu-se hotărîrii adunării preoțești din martie, trimise episcopului, în numele clerului secular și regular și al profesorilor de la Institutul Teologic, o adresă cuprinzînd doleanțele eparhiei. Primînd adresa, episcopul Eugenie Hacman, sub presiunea împrejurărilor, se văzu silit să accepte propunerile adunării și să consimtă la satisfacerea lor, dînd la 17/29 mai 1848 Comitetului Duhovnicesc următorul răspuns:

„Către preacucemica și preacuvioasa adunare a clerului secular și regular al Bucovinei în Cernăuți.

Ajungînd la deplina mădînțare că numai unirea este în stare binele de obște și în deosebit acel al sfintei adevărate bisericii noastre a spori și la îmbucurătoarea înflorire și rod mănăs a aduce, și că socotința și voința a unuia, de ar fi ea cît de bună, nu este destulă împotriva încredințării a mai multora, fără fățarie și din toată inima opentitul bine spre folosul și sprijinul obștimii la iveală a aduce, și deplin încredințat cum că creștineștii mei frați și împreună lucrători în via lui Hristos, sub custodia Sfîntului Părinte, sub ajutorul al întrupatului Fiu și sub înrîurirea Sfîntului Duh fără îndoială numai binele sfintei bisericii noastre și a iubitelor ei mădulare voiesc a aduce, și după deplină încredințare pe rugămîntea propusă mie de adunatul Cler secular și regular și de la mădularele personalului teologic de aici sub datul 17/29 mai 1848 nr. 104 am încheiat și am decretat:

1. că viitorul pînă acum canțler al Consistoriului, Kir Constantin Czechovski, precum încă la 17/29 maiu 1848 a.c. s-au făcut înștiințare, de la slujba lui în ziua de astăzi să se dezrădice;

2. că în viitor după norma duhovnicescului regulament al Bucovinei a altor în privința aceasta date orînduiri, cea mai înaltă ocîrmuire a trebilor bisericești, tractarisirea și referatul lucrurilor eparhiei numai Consistoriului să rămîină încredințată;

3. ca însă direcția și sporirea acestei cumpănitoare purtări a trebilor și îndeosebi cele după timpul de acum nevoincioase, îndreptările și organizările cu cuvenita înțelepciune, buna scoposire și grăbire să se poată isprăvi și osebite ramuri ale lucrărilor osebiților referenți a se împărți, cere trebuință ca cel puțin **4 ordinari sistemizați sfetnici consistoriali** și cel puțin **8 asesori honorari**, din clerul secundar și regular și mai cu seamă din personalul Institutului Teolog de aici, și nu numai din orașul Cernăuților, ci mai ales cei de urmă din întreaga eparhie din țară să fie părtași sfaturilor consistoriale, spre care scop adunarea sinodială, ce este aici de față, să binevoiască fără întîrziere și în sinod sau prin un comitet precum pentru posturile sfetnicilor consistoriali, ce au de acum să se sistematizească, așa și pentru asesorii honorari despre acei duhovnicești bărbați pe care în orice privință ca pe cei mai iscusiți îi vor socoti, propunerea a face ca despre definitivarea și organizarea Consistoriului și așezarea lui în drumul prescris, cuviincioasă

relație să se poată face, însă pînă atunci cei recomandați provizoriește iar cei de către consistoriu încuviințați asesori honorari definitiv să poată îndată începe șartul slujbei lor.

4. de vreme ce m-am încredințat cum că dorințele de către profesorul Ioan Calenciuc mai întîi propuse nu numai obștească întărire au căpătat, ci întru adevăr spre binele bisericii noastre cu caldă rîvnă și adîncă înțelepciune au fost rostite, pentru aceea nu numai sînt gata din tot sufletul în privința aceasta alaltăieri slobozitul mandat (de destituire) de sub numărul 100 se retrage, ci mai vîrtos mă simții îndemnat pe acest rîvnitor presviter și vrednic profesor la alegerile înainte stătătoare întru drept potrivit a recomanda.

În sfîrșit, nu mă pot opri vouă, tuturor creștineștilor mei frați, arhipăstoreasca mea blagoslovenie a vă exprima, cu cea mai intimă sigurisie, cum că ziua de astăzi, ce poartă numele iubitului nostru împărat, este cea mai fericită a vieții mele, căci nădăjduiesc la Dumnezeu, că cu ajutorul lui, de astăzi înainte sfînta biserică noastră să se umilieze și să îmbie acea adevărată norocire și îmbunătățire, care eu cu cea mai bună voință și cucernicească dorință pînă acuma am stăruit. Așa să-mi ajute Dumnezeu!"

Din adresa episcopului Eugenie vedem primul rezultat practic al mișcării revoluționare din Bucovina. Manifestarea clerului a determinat pe episcop să demită pe Kir Constantin Czechovski din funcția de secretar sau cancelar al consistoriului și să consimtă la constituirea acestui însemnat for bisericesc pe cale electivă, renunțînd la obiceiul său de pînă atunci de a-i numi și revoca membrii componenți după bunul său plac. El mai consimți ca la ședințele consistoriului, pe lîngă cei patru membri titulari, să mai asiste și 8 asesori enoriași aleși de cler, pentru ca hotărîrile să poată fi luate cu o cît mai mare obiectivitate și cunoștință de cauză. Astfel, împăcat cu clerul, episcopul Eugenie putu participa după aceasta cu toată autoritatea la manifestația națională de la Cernăuți din mai. 1848, precum se va vedea eeva mai departe.

Între libertățile conferite de împărat supușilor săi era și desființarea clăcii și dijmei, cu despăgubirea proprietarilor de către stat. Prin patenta imperială din 17 aprilie 1848 se hotărî ca în ziua de 15 mai să fie pusă în aplicare noua dezrobire a țăranilor în Ga-

Uția și Lodomeria și implicit și în Bucovina. Cu toate acestea însă, guvernatorul Galiției, contele Stadion, crezu că înainte de a dispune punerea în aplicare a patentei de dezrobire și în Bucovina, să întrebe mai întîi pe proprietarii bucovineni dacă este necesar să extindă patenta și asupra Cercului bucovinean și dacă nu se impune să i se aducă oarecare modificări. La întrebarea guvernatorului, proprietarii bucovineni Mustazza, Gafencu, Capri, Zotta, Popovici, Goian, Buckenthal, Petrovici, Costin, Vasilco, Doxachi Hurmuzachi și Louis Mikuli răspunseră că extinderea patentei imperiale asupra Bucovinei ar fi inadmisibilă din punct de vedere legal, fiind contrară interesului public. Totuși ei credeau că desființarea clăcii s-ar putea proclama în principiu și în Bucovina, rămînînd însă ca termenul aplicării și condițiunile de despăgubire pe seama proprietarilor să se fixeze numai de Adunarea Constituantă, care era convocată pe data de 26 iunie 1848. Cu acea ocazie apărură și o broșură intitulată *Originea și dezvoltarea raporturilor dintre țăranii și proprietari* — Ober Ursprung und Entwicklung des Untertanwesens in der Bukowina — fără indicarea autorului.

Atitudinea rezervată a marilor proprietari față de dezrobirea țăranilor a produs mari nemulțumiri în rîndurile țărănimii, ceea ce avu drept urmare că în alegerile pentru Constituțantă nu reușiră nici un candidat din clasa marilor proprietari.

2. Marea Adunare Națională de la Cernăuți și programul politic al deputaților bucovineni în Adunarea Constituantă austriacă

În preajma alegerilor pentru Constituțantă, fruntașii românilor bucovineni convocară pentru ziua de 20 mai 1848 o mare *adunare națională* la Cernăuți, spre a hotărî asupra *dorințelor țării*, care urmau să servească și ca program electoral. La Marea Adunare luară parte o mulțime de oameni sosiți la Cernăuți din toate regiunile Bucovinei, reprezentînd toate clasele sociale. Clerul era reprezentat de episcopul Eugenie Hacman și asesorii săi consistoriali, boierimea prin Hurmuzăchești, Vasilco, Goian, Zotta, Petrovici, Mikuli și mulți alții, țărănimea prin fruntașii ei de la sate

și de la munte. Din partea minorității germane a luat parte la adunare directorul liceului, Kral, cu profesorii Kunz, Umlauf, Schuhanek ș.a. După dezbateri meritorii, la care luă parte reprezentanți ai tuturor categoriilor sociale, s-a ajuns la programarea următoarelor **12 dorințe**:

1. Separarea Bucovinei de Galiția și constituirea ei în țară de coroană autonomă.
2. Conservarea naționalității române și crearea de școli naționale.
3. Organizarea administrației țării pe baza autonomiei provinciale.
4. Întocmirea unui cadastru funciar și înființarea unui institut de credit.
5. Dezrobirea țăranilor prin desființarea clăcii și a dijmii.
6. Garantarea libertății religioase și proclamarea principiului de egalitate între toate confesiunile din Bucovina.
7. Descătușarea comerțului prin revocarea măsurilor vexatorii de la graniță și prin disciplinarea poliției de frontieră.
8. Desființarea controlului fiscal.
9. Reducerea prețului sării.
10. Desfacerea de Carlovăț și alegerea episcopului de către un congres bisericesc în care să fie reprezentați atât clerul cât și mirenii.
11. Reglementarea tuturor chestiunilor de administrație bisericească.
12. Recunoașterea dreptului de control asupra administrației fondului bisericesc.

O delegație în frunte cu episcopul Eugenie porni la Olmiitz pentru a prezenta împăratului Ferdinand petițiunea unei țări, care, deși mică, era totuși **reprezentanta unei națiuni, a națiunii moldovenești**, după cum declara episcopul în alocuțiunea sa către împărat. Curînd după aceea împăratul Ferdinand renunță la tron în folosul nepotului său **Francisc Iosif** (1848-1916), care primi coroana imperială la 2 decembrie 1848.

În februarie anul următor o nouă deputațiune de fruntași bucovineni, condusă de Eugenie se prezentă împăratului pentru a-l

heretisi la urcarea sa pe tron și pentru a-i prezenta un **promemoriu** în care erau repetate dorințele Adunării din 20 mai 1848.

Dorințele formulate în Marea Adunare Națională de la Cernăuți din 20 mai 1848 constituie multă vreme programul politic al românilor bucovineni, în lupta lor pentru dobîndirea și consolidarea autonomiei țării, pentru conservarea caracterului românesc al fostei Țări de Sus a Moldovei prin biserică și școală și pentru redresarea ei economică. Ele au servit drept program electoral pentru alegerile Constituantei.

În bucuria lor de a se putea manifesta liber și nestînjeniți de autoritatea de stat, bucovinenii se gîdeau cu compătimire la frații lor din Moldova, unde regimul absolutist al principelui Mihai Sturdza suprimase cu forța orice încercare de liberă manifestare politică, silind pe revoluționari, în frunte cu Mihail Kogălniceanu, să fugă în Bucovina revoluționară. În marele entuziasm pe care îl trezise în sufletele lor Adunarea Națională de la Cernăuți, fruntașii mișcării naționale apelară la fostul lor compatriot, mitropolitul Meletie Brandaburul, fiul unui tîrgoveț din Suceava, să stăruie pentru zdrobirea cătușelor despotismului și proclamarea libertății și în Moldova. În sensul acesta ei îi trimiseră la 28 mai/9 iunie 1848 următoarea **adresă-apel**:

„Înalt Prea Sfințite Rărinte Mitropolit,

Popoarele Europei-erau căzute într-o adormire în care mare parte din ele pierduseră și cinstea, și dreptățile omenirii. Cerul se îndură; suflarea dumnezeiască umplu inimile lor cu un dor de libertate atît de puternic, încît într-o clipă zdrobiră obezile în care zăceau, izgoniră demonii despotismului și ai întunericului și își dobîndiră acele drituri nemuritoare, fără de care viața omului nu are nici un preț; fără de care o nație nu este decît o turmă de robicițăloși. Soarele libertății răsări în falnică strălucire și milioane de dezrobiți înălțară strigări de bucurie și de mulțumire către cer, care singur a putut face acele minuni prin care se schimbă fața lumii în așa scurtă vreme.

Și marea împărăție a Austriei se află între staturile ce-au serbat renașterea lor; ea a ocupat iarăși în lume acea treaptă înaltă ce de mult i se cuvine și numele de Austria se făcu iarăși nume de cinste și de glorie. Trei milioane de români de sub coroana

Austriei au intrat în rîndul popoarelor celor mai slobode din Europa.

Cînd însă românii din Bucovina gustară toată fericirea libertății și toate darurile binecuvîntate ale unei cîrmuiri umane, bunde și iubitoare de dreptate, sub un împărat care prin bunătatea inimii sale își dobîndi mai mari triumfuri decît mulți eroi mincinoși din veacurile trecute, a căror mărire se socoate numai după mulțimea sîngelui ce au vărsat, — putea-ar bucovinenii să privească cu nepăsare la iubiții lor frați din Moldova, care departe de a fi părtași de scumpele noastre drituri, suspină sub jugul celui mai crud despotism ce se numește ocîrmuire națională. Cumplitele nelegiuiri ce au urmat din partea acestor ocîrmuiri împotriva acelor nobili patrioți, care simțind tristă și rușinoasă starea Moldovei, cerură în drumul legal al petiției îmbunătățirea ei — au deșteptat și în Bucovina, precum în toată Austria și în toată Europa, cea mai mare durere și cea mai unanimă urgie împotriva înfăptuitorilor lor.

Cu atîta mai vie mulțumire a sufletului am aflat cum că înalt preasfinția voastră ați ridicat puternicul glas arhiepiscopesc împotriva unei tiranii fără pildă în Europa, ați descoperit abuzuri de care se rușinează și se înfiorează tot omul de cuget; ați protestat împotriva crudelor prigoniri ale patrioților, ați cerut să se introducă frica lui Dumnezeu, cinstea, dreptatea, legalitatea și umanitatea în ocîrmuirea nenorocitei noastre sori Moldova, ale cărei lacrimi, ale cărei răni sîngerînde contrastează atît de puternic cu bucuria și fericirea noastră și ale celorlalte staturi din Europa.

Sfîntul glas al înalt preasfinției voastre a răsunat în toată Europa și a însuflețit pretutindeni mîngîiere și nădejde despre frumosul Principat. Noi din parte-ne împlinim numai o scumpă datorie a cugetelor noastre, închinînd înalt preasfinției voastre tributul admirării, al dragostei și al respectului nostru celui mai adînc, ce au deșteptat în inimile noastre patriotismul, bărbăția și jertfirea înalt preasfinției voastre în lupta cea măreață ce ați întreprins în fața lumii, împreună cu cei mai vrednici și mărinimoși bărbați din tagma bisericească cît și cea mirenească, împotriva dușmanilor lui Dumnezeu, ai patriei și ai omenirii. Cerul este cu cei drepti și dreptatea este menită de a rămîne pururea biruitoare

asupra nedreptății. Iară înalt preasfinția voastră și acei nobili bărbați ce vă sprijinesc, pe care Preaputernicul v-au ales ca organele sale spre a mijloci această biruință în Moldova, veți fi pururea slăviți ca adevărați Părinți ai Patriei și binecuvîntate numele voastre vor străluci în istoria României de azi, precum luminează niște stele mîngîietoare pe orizontul întunecos.

Ai înalt preasfinției voastre, cu cea mai adîncă cinstire preaplecați și supuși fii."

Adresa aceasta de aderență la străduințele patriotice ale mitropolitului în sensul mișcării naționale din Moldova s-a făcut, fără îndoială, la îndemnul tineretului moldovean care se refugiase în Bucovina pentru a se sustrage persecuției și arestării din partea principelui Sturdza. În rîndurile refugiaților moldoveni se găseau la Cernăuți capii mișcării revoluționare din Moldova: Mihail Kogălniceanu, Vasile Alecsandri, cu fratele său Iancu, Alexandru Cuza, Gheorghe Sion, Anastasie Panu, Alecu Russo, Petru și Vasile Cazimir, Costache Negruzzi, Constantin Rola, Rosetti, Dumitru Ralet, Al. Moruzi, Grigore Cantacuzino, D. Cînta, Filipescu.

Afară de refugiații moldoveni, sosiră la Cernăuți mai mulți fruntași ai mișcării revoluționare din Transilvania ca: Timotei Cipariu, Gheorghe Barițiu, Aron Pumnul, Grigore Mihali ș.a. Tot atunci bucovinenii adunară ofrande pentru legiunile lui Avram Iancu care luptau vitejește contra ungurilor în munții Apuseni.

Din gîndul acestui congres de revoluționari din toate provinciile românești, porni ideea unirii tuturor țărilor române într-o Românie Mare, sub egida casei de Habsburg. Din raportul diplomatului rus Carol Nesselrode din 31 iulie 1848 aflăm că Rusia se sesizase de planul refugiaților români din Bucovina, care doreau să se emancipeze de influența Rusiei și Turciei și să formeze un *statdaco-român* compus din Moldova, Basarabia, Bucovina, unite cu Muntenia și Transilvania. În august 1848 o delegație de români din Moldova, Bucovina și Transilvania plecă în cea mai mare taină la Viena pentru a solicita concursul Austriei ca Principatele să se poată emancipa de sub suzeranitatea turcească, pentru ca apoi, unite cu Basarabia, Bucovina și Transilvania într-un stat național, să recunoască supremația împăratului sau a unui arhiduce habsburgic.

Planul acesta era agreat de germani și de polonezii din monarhie, cită vreme cehii se pronunțară împotriva lui, precum tot ei erau aceia care în Constituanta de la Kremsir combăteau emanciparea Bucovinei de Galiția. Recrudescența revoluției din Ungaria și nevoia Austriei de a recurge la ajutorul militar al Rusiei pentru suprimarea ei, zădărnici răzându realizarea acestor îndrăznețe planuri, în schimb, Kogălniceanu elabora la Cernăuți o nouă constituție a Moldovei, care reprezenta dorințele Partidului Național, ale refugiaților moldoveni.

O abatere de la programul electoral postpașoptist s-a putut observa numai în părțile huțanești. Candidatul huțanilor pentru Constituantă era țăran din Plosca (jud. Rădăuți) cu numele *Luman Cobeliță*, care fusese cîștigat pentru propaganda ucraineană din Galiția și stipendiat din fondurile revoluționarilor kossuthiști din Rusia subcarpatică. Dintr-un raport oficial din 2 decembrie 1848 adresat căpitanului Cercului bucovinean din Cernăuți, Isăcescu, aflăm că agenții kossuth-iști travestiți în haine țărănești colindau satele huțanești din Pocuția, făcînd propagandă revoluționară. Se amintește chiar un anumit Dobrzanski, care diriguia propaganda revoluționară din Sighetul Marmației, răspîndind foi volante. La 16 noiembrie 1848 se aducea la cunoștința Oficiului cercual al Bucovinei că Vasile Murgoci, deputat de Cozmeni, răspîndea foi volante în comunele din județ, prin care se tulbură ordinea publică.

Se pare deci că fusese cîștigat și Cobeliță pentru această propagandă. El milita pentru menținerea unirii cu Galiția. Iar pentru cazul cînd această unire n-ar mai putea fi posibilă, Cobeliță cerea ca regiunea Bucovinei dintre Prut și Nistru să fie desfăcută de restul Bucovinei și organizată într-un ducat ucrainean cu autonomie. După alegerea sa ca deputat, Cobeliță își lăsă să-i crească o barbă lungă, își puse insigne de parlamentar la piept peste o eșarfă pe care pretindea că ar fi primit-o de la împărăteasă drept mulțumire că a salvat viața împăratului cu ocazia unui atentat. Intitulîndu-se general-brigadir colinda satele huțanești, ținînd adunări sub cerul liber și făgăduind alegătorilor săi creduli împărțirea pădurilor și manifestînd o atitudine ostilă bisericii și autorităților publice.

Statutul electoral pentru Adunarea Constituantă austriacă a-

tribui Bucovinei 8 mandate în alegerile din 13 iunie, din care 7 fură luate de candidații țărănești: Mihai Bodnar (din Voitineli), Miron Ciupercă (Cîmpulung), Vasile Cîrstea (Boian), Ioan Dalenciuc (Dărmănești), Vasile Murgoci (Cozmeni) și Lukian Cobeliță (Putila). (Grigore Timus, Ilie Niculiță, Vasile Știrbul)? Reprezentantul burgheziei cernăuțene era directorul Carol Kral. Un raport oficial din 23 iunie 1848 arată că noul deputat de Rădăuți era un țăran fruntaș din Voitineli în vîrstă de 35 de ani, știitor de carte, vorbind și ceva nemțește și se bucura de o reputație nepătată, în schimb rapoartele și relațiile despre unii dintre ceilalți deputați bucovineni nu erau așa de favorabile. Vasile Cîrstea din Boian este înfățișat ca un „holercar”, analfabet, instrument al „anarhiștilor” care îndemna oamenii să se înarmeze cu coase pentru apărarea „intereselor lor”, răspîndind între țărani caricaturi obscene din presa de scandal de la Viena.

Adunarea Constituantă se deschise la Viena, la 26 iunie 1848. Curînd însă după deschiderea ei ivindu-se noi tulburări revoluționare, împăratul își stabilă reședința la Olmutz în Moravia, iar Adunarea Constituantă își continuă dezbaterile la Kremsir, în apropiere de reședința provizorie a curții imperiale. Birourile noii adunări erau inundate de un potop de cereri, între care cîteva mii din Bucovina. Majoritatea acestor petiții veneau de la țărani, care doreau ca Adunarea Constituantă să ratifice cu un ceas mai degrabă dezrobirea clăcașilor. Și într-adevăr, una din primele legi votate de Adunarea Constituantă de la Kremsir a fost Legea rurală promulgată la 7 septembrie 1848, cu aplicarea ei retroactivă de la **1 iulie 1848**.

La dezbaterile Constituantei asupra legii rurale a luat parte și deputatul bucovinean Mihai Bodnar, cerînd desființarea prestațiilor — fără nici o despăgubire din partea țăranilor. Adunarea a păstrat însă principiul despăgubirii prestațiilor. Problema despăgubirilor a constituit însă una din preocupările principale ale guvernului austriac. Prin patentă din 9 august 1848 se promitea că statul va lua asupra sa plata despăgubirilor. La 9 septembrie al aceluiași an se hotărî ca plata despăgubirilor să treacă asupra provinciilor. La 4 martie 1849 se reveni asupra acestei hotărîri, dispunîndu-se ca plata despăgubirilor să treacă jumătate asupra pro-

vinciei și jumătate asupra țăranilor dezrobiți, care în Bucovina fură obligați la plata unui arunc asupra leului birului, de 1 florin și 30 crăițari. Aruncul acesta s-a perceput în Bucovina pînă la 1863, cînd interveni din nou statul cu un avans și făcu astfel desărcinarea țăranimii.

Prin legea de desființare a clăcii și dijmelor nu s-a ridicat însă dreptul țăranilor la folosirea pădurilor fondului bisericesc și ale marilor proprietari. Veni rîndul acestora de a elibera pădurile lor de aceste servituti prin remunerații în bani sau prin cesiunea unor parcele din pădurile dominicale, care în urma acestei operațiuni de **lichidare a servitutelor** — Servitutenablosung — deveniră **păduri obștești** sau **păduri comunale**. Fondul bisericesc răscumpără drepturile de folosință ale țăranilor la pădurile sale prin plata unei sume forfetare: 500 000 florini.

O altă mare problemă care ajunse la discuție în fața Adunării Constituante de la Kremsir era cea a dezlipirii de Galiția. S-a arătat mai sus care erau dorințele românilor în privința aceasta și care erau cele ale ucrainenilor susținute de Cobeliță, deputatul huțanilor, și de Murgoci, deputat de Cozmeni. În graiul său simplu, dar hotărît și precis, deputatul Mihai Bodnar susținu în fața Adunării Constituante dorințele formulate în Adunarea Națională de la Cernăuți din 20 mai 1848 și le cuprinse în apelul său către alegători, în care cerea „păstrarea naționalității, adică a legii, limbii și obiceiurilor moldovenești pe care moldovenii de la moși-strămoși le aveau, și anume: prin întemeierea de școli naționale în toate satele, la care școli limba maicii — Muttersprache — să se învețe; prin introducerea limbii țării la toate dregătoriile și prin așezarea în slujbe dregătorești mai ales pe pămîntenii moldoveni”.

În continuare el cerea ca „Bucovina să fie o țară pentru sine stătătoare și osebită de Galiția, pentru că bucovinenii de altă limbă sînt decum galițienii, pentru aceea deosebiți de Galiția să fie, însă tot sub împăratul Austriei”.

Fondul religiei moldovenilor „să se administreze de bărbați aleși de legea lor, să se desființeze taxele preoțești și să se oprească amăgirea de la legea ortodoxă la uniți, care atîta amărăciune în biserica dreptmăritoare și atîtea suspine și vrăjmășii în popor pricinuesc și nația moldovenească înjosesc”.

Școala latinească din Cernăuți „să fie ridicată la școală înaltă, ca să poată și țăranii copiii lor la învățăture mari a-i da și aceea acolo, la ei, la Cernăuți, și nu tocmai la Liov și Viena”.

Să nu se mai trimită în viitor „coloni străini, care pe imașurile și locurile moldovenești se așează, de vreme ce moldovenii înșiși în toată Bucovina peste 10000 de halupari (colibași) au, care încă nu-și au loc și necăjesc”.

Să rămînă „ridicate pentru totdeauna robota, dijma și toate beilicurile, sub orice nume ar fi ele, și să fie oprit sătenilor moldoveni a vinde pămînturile la străini”.

În opoziție cu Mihail Bodnar, deputatul huțănesc Cobeliță cerea ca Bucovina să rămînă mai departe lipită de Galiția iar în caz cînd s-ar dezlipi, ea să formeze o provincie ruteană sau ucraineană cel puțin de la Prut în sus.

În rîndurile populației rutene și huțănești din Galiția, Rusia subcarpatică și Bucovina se putea observa încă înainte de 1848 o îndoită propagandă politică. Una panslavistă, susținută de istoricul rus **Pogodin** secondat de Zubrycki, care propovăduia unitatea națională a tuturor slavilor din Carpați pînă în Urali, și alta național-ucraineană, care pornea de la marele poet **Taras Szevczenko** (Șevcenko), care tindea spre restaurarea Ucrainei hatmanilor Bogdan Hmielnički și Mazeppa, ca stat aparte, deosebit de Rusia moscovită. Propaganda panslavistă fu continuată de Dudykievicz, atît în Galiția, cît și în Bucovina și Rusia subcarpatică. Aderenții acestei mișcări se numeau ruteni-bătrîni, spre deosebire de aderenții mișcării ucrainene susținută de Szaskiewicz, Halovacki și Wagetowicz, care își ziceau **ruteni-tineri** sau ucraineni. Mișcarea național-ucraineană cuprindea în mrejele ei tineretul studios precum și clerul rutean din Galiția, care la 1596 trecuse la unire cu Papa de la Roma. Pe lîngă diverse broșuri de propagandă, rutenii tineri editau încă din 1837 o revistă de folclor: „Zîna Nistrului” — „Rusalka Dnistrowaja” —, în care apăreau poezii populare în graiul ucrainean al poporului de rînd.

Guvernul austriac nu-și dădea bine seama de scopurile radicale opuse ale acestor două mișcări, totuși el considera mai curînd primejdioasă mișcarea democratică nihilistă a rutenilor tineri. De aceea, el încercă să o împiedice, dînd curs liber propagandei pan-

slaviste sau panruse, mai ales la 1848, când Austria se văzu silită să ceară intervenția armată a țarului Nicolae I în Transilvania pentru înăbușirea revoluției ungurești.

După potolirea revoluției din 1848 însă, Austria începu să-și dea seama că nici propaganda panrusă și nici cea ucraineană nu cadrau cu politica ei de stat. De aceea ea încercă să cuprindă pe rutenii din cele trei provincii în politica ei de stat, folosindu-i, după nevoi și împrejurări, ca pe o cămașă de manevră când contra polonilor în Galiția, când contra ungurilor în Rusia subcarpatică, când contra **românilor din Bucovina**. Inițiatorul acestui plan politic era guvernatorul Galiției, contele **Stadion**, despre care se "spunea că a **Inventaf** pe ruteni pentru scopurile sale de manevră. În împrejurările acestea lua ființă la Liov **Consiliul național rutean** — Zorja Halicka.

Aspirațiile politice ale rutenilor tindeau la împărțirea regatului galițian într-o Galiție occidentală cu capitala Cracovia, și o **Galiție orientală** cu capitala Liov, care să cuprindă atât Rusia subcarpatică, cât și **Bucovina**, Galiția occidentală urma să rămână polonilor, câtă vreme Galiția orientală trebuia să aparțină rutenilor, cu limba ruteană ca limbă oficială. În ședința din noiembrie 1864 a parlamentului din Viena deputatul rutean, canonicul Mihail Kuziemiński, cerea desfacerea Galiției în două provincii autonome, una polonă și alta ruteană. Planul acesta a fost formulat mai precis de istoricul ucrainean Mihail Hruszewski în voluminoasa sa lucrare asupra rușilor ucraineni. Dar în realizarea acestui plan rutenii se loviră de împotrivirea polonilor în Galiția, a ungurilor în Rusia subcarpatică și a **românilor din Bucovina**. Acestea erau, prin urmare, mptivele pentru care cehii panslaviști pledau la 1849 în favoarea menținerii unirii Bucovinei cu Galiția și pentru care polonii se declarară adepți ai separării Bucovinei de Galiția și constituirea ei într-o țară de coroană autonomă.

Prin noua Constituție, Bucovina fu declarată țară de coroană ereditară cu titlul de Ducat — Herzogtum — și primi prin patenta imperială din 29 septembrie 1850 un statut de autonomie provincială, dimpreună cu un regulament pentru alegerea deputaților în Dietă sau camera ei legislativă. Acest statut rămase în vigoare și după sistarea Constituției prin decretul imperial din 31 decem-

brie 1851, și reintroducerea absolutismului, întrucât punerea lui în aplicare întârzie zece ani de zile.

3. Introducerea limbii române în școlile din Cernăuți și rolul ziarului „Bucovina"

În timpul sesiunii Adunării Constituante de la Kremsir, în Bucovina se petreceau evenimente importante în spiritul libertății naționale. Prin decizia consistoriului din 18 septembrie 1848 se introduce limba română ca limbă didactică pentru toate materiile de studiu de la Institutul Teologic, în locul limbilor latină, greacă și germană de până atunci. Concomitent cu această hotărîre și ca o consecință a ei, s-a introdus și la Liceul latino-german din Cernăuți limba și literatura română ca materie de studiu. Noua catedră fu încredințată **lui Aron Pumnul**, fost profesor de filozofie la Blaj, care jucase un rol însemnat la Adunarea de la Blaj din 3/15 mai 1848. Urmărit de unguri, el reuși să fugă în Bucovina ca desemnat de soartă pentru a îndeplini la Cernăuți o înaltă misiune didactică și culturală, începîndu-și la 28 februarie activitatea profesorală la liceu. Tot atunci se înființa la Cernăuți o școală normală — **Preparandie** — românească cu misiunea de a prepara sau pregăti candidații pentru cariera de învățători la școlile moldovenești de sub conducerea consistoriului ortodox din Bucovina. Cursurile la Preparandie se făceau în limba română de către profesorii de la Institutul Teologic.

Pentru suținerea revendicărilor naționale, era nevoie și de un organ de publicitate care să apere interesele naționale, intelectuale și materiale ale Bucovinei, reprezentînd dorințele și nevoile ei și să fie expresia fidelă a suferințelor ei. Acesta era programul gazetei „Bucovina", a cărei apariție fu hotărîtă într-un sfat al familiei Hurmuzachi, la Cernăuți. La 4 octombrie 1848 apărură la Cernăuți, cu text paralel român-german, „Bucovina" (octombrie 1848 — septembrie 1850) — gazetă românească pentru politică, religie și literatură, sub îngrijirea fraților Gheorghe, Alexandru și Eudoxiu Hurmuzachi.

În articolul-program, Gheorghe Hurmuzachi dădea expresie

î sgr
| m
f W*
* p
I M
*

bucuriei generale ce domnea în Bucovina, pe ale cărei plaiuri triumful noului și fericitorului principiu de stat a găsit un ecou atât de răsunător. „Căci, ah, Bucovina — sublinia autorul — și ea nu mai puțin decât celelalte ale sale surori provincii, a resimțit apăsarea de fier a căzutului despotism, și ea a sîngerat prin mii de răni, și ea a avut un trecut întunecos și fără mîngîiere. Din pricina depărtării sale de la Centrul Puterii Statului, necunoscută sau puțin cunoscută, uitată, părăsită, în tot felul tratată cu o mîină de maștihă, ani îndelungați în cătușe ținută de o birocrație obraznică sau incapabilă, Bucovina a băut un pahar al durerilor mult mai amar decât celelalte provincii austriece. Cu cît mai adînc simțeam ocară noastră, cu atît suferințele noastre erau mai mari, cu atît mai sinceră și mai vie este bucuria noastră pentru zborul ce s-a făcut în instituțiile noastre politice, zbor a cărui importanță este universală. Cu atîta mai mari, în sfîrșit, sînt speranțele, sînt așteptările ce noi întemeiem pe acestea, pentru dezvoltarea întreselor noastre”.

Gheorghe Hurmuzachi declara mai departe că bucovinenii se simțeau mîndri de a aparține „unei monarhii democratice, unei Austrii libere, puternice, falnice” care respectă „deplina îndrituire a tuturor naționalităților, autonomia locală precum și întregul și nemărginitul progres în toate ramurile activității omenestii”. El privea Bucovina „de sentinelă sistemului de state din centrul Europei, cea mai înaintată spre răsărit, care prin situația ei geografică și prin naționalitatea sa românească este chemată de a mijloci cunoștința ambelor surori Moldova și Valahia, Austriei și Germaniei, care au de apărut în aceste provincii interese de o extraordinară importanță.

Aflîndu-ne la marginea Moldovei — zicea Hurmuzachi — din care Bucovina pînă la 1775 a făcut parte întregitoare și cu care aceasta din urmă este unită prin fireștile legături ale aceleiași naționalități, ale istoriei, ale religiei, ale năravurilor și ale multor altor realități de trebi și de familii; noi nu putem tăgădui interesul încercărilor lor de a-și îmbunătăți starea și de a călca pe calea libertății și a fericirii, cale care prin marile întîmplări de la martie s-a cîștigat mai norocitei Bucovine; noi Tiu putem opri de a trage în sfera cercetărilor noastre călcatele lor drituri și de a face să ră-

sune glasul nefalsificatului adevăr, pe care un terorism fără pilde se pare că vroește între aceste asuprite țări a-l osîndi la o vecinică tăcere”.

Interesul bucovinenilor nu se mărgini însă numai la Moldova, ci el se manifestă și față de conaționalii din Transilvania. Referindu-se la ei, Gheorghe Hurmuzachi declara în articolul-program că „bucovinenii nu vor lipsi de a se ocupa și de soarta fraților lor români — în număr de mai bine de 3 milioane — din Ungaria și Transilvania, ca prin aceasta să li se dovedească toată frățeasca împărtășire la care prin aceleași naționalitate se simțeau îndatorii”.

Enunțurile acestea priveau, firește, concepția reorganizării Austriei pe bază federalistă preconizată de Francisc Palacki și afirmată de împăratul Francisc Iosif cu ocazia urcării sale pe tron la 2 decembrie 1848, cînd declara că patria va renaște pe temeiul egalei îndreptățiri a tuturor popoarelor din Austria, devenind astfel un spațios lăcaș pentru semințiile de limbă diferită.

Frații Hurmuzachi, care aveau strînse legături cu scriitorii din Moldova și Transilvania, reușiră să se asigure de colaborări la noul lor organ de publicitate. Gheorghe Hurmuzachi arăta în articolul-program cum „colaborația a multor scriitori de talent, făgăduită acestei foi, îl pune în plăcută poziție de a împărtăși cititorilor, pe lîngă deosebite articole de interes comun, și noile producții ale literaturii românești, întrucît acestea se vor potrivi cu scopul gazetei. Întru acest chip foaia va fi *o oglindă a activității intelectuale a românilor*”.

Și în adevăr, foiletonul „Bucovinei” ne prezenta o icoană fidelă a unității culturale românești din acea vreme. La gazeta din Cernăuți colaborau reprezentanții scrisului românesc de pretutindeni, între colaboratorii gazetei bucovinene întîlnim pe Vasile Alecsandri, Constantin Negruzzi, Costache Conachi, Dimitrie Bolintineanu, Vasile Cîrlova, Vasile Pogor, Mihail Kogălniceanu, Andrei Șaguna, Andrei Mureșeanu, Aron Pumnul, iar dintre bucovineni, pe lîngă frații Hurmuzachi, pe Iraclie Porumbescu. Variat era și materialul literar care cuprindea versuri, poezii populare, balade, povestiri și încercări filologice și istorice privitoare la limba și istoria națională.

Schimbările politice din Austria care duseră la sistarea Constituției și la introducerea *neoabsolutismului*, care zăgăzuia orice manifestare liberă de gândire și simțire națională, duseră în octombrie 1850 la sistarea gazetei „Bucovina”, spre marea pagubă a țării și a scrisului românesc în genere. Dar încă înainte de apunerea sa, ziarul „Bucovina” arăta în suplimentul său la nr. 44, anul II, 1849, apărut la 4 ianuarie 1850: „In zilele trecute s-a trimis de aici o petițiune către Ministerul învățăturilor Publice, în care se cere ridicarea Institutului Teologiei la rangul de facultate, înființarea unei scoale tehnice (Oberrealschule), a unui subgimnaziu la Suceava și înființarea unui consiliu de școală (Schulrat) pentru Bucovina, neatârnat de cel al Galiției. Atît prea numeroasele subscrieri, precum și mîngîietoarea și lăudabila unanimitate în care se uniră toate clasele populațiunii, fără deosebire de religie sau naționalitate, dau dovadă de mult simțită trebuință, mai ales fiindcă Bucovina pînă acum și în această privință fu atît de neglijată din partea guvernului”.

În numărul precedent al „Bucovinei”, din 28 decembrie 1849, citim următoarea expunere asupra școlii primare: „Ce se ține mai încolo de școalele noastre ne putem fâli că sînt cele mai lenevite (neglijate) din toată împărăția Austriei, mulțumită Consistoriului catolic latin din Lemberg. La o împoporațiune de 400 000 locuitori și 338 ținuturi (Ortschaften), adică localități, avem abia 36 scoale populare, care sînt de două categorii, adică de acelea care sînt faptice și acelea care (ca și racii din fabulă) sînt numai pe hînie. Iar ce se ține de calitatea celor dintîi nu este nici o deosebire între ele, fiindcă toate sînt asemenea de nedeplinite (Unvollkommen). Pe cînd Bucovina s-a ridicat la titlul de «ducat» și țara a cerut înființarea unei facultăți de legi (pravile) — pe atunci unicul liceu se degradează la un gimnaziu; și în loc să i se dea senat scolastic neatârnat, școalele din țara noastră de coroană nu se mai supun, ce e drept, Consistoriului catolic latin din Lemberg, de tristă aducere aminte, se supun încă inspectorului scolastic din Lemberg”.

4. Constituirea Ducatului Bucovinei prin Constituția austriacă din 4 martie 1849

Adunarea Constituantă de la Kremsir își încheia lucrările cu votarea noii constituții a Austriei care fu promulgată sau mai bine zis impusă la 4 martie 1849, sub ministrul Schwarzenberg. Prin noua constituție Bucovina, despărțită de Galiția, fu declarată *țară de coroană ereditară* — Kronland — cu titlul de *Ducat* — Herzogtum. Noul titlu de *duce al Bucovinei* — Herzog der Bukowina — fu cuprins alături de cel de rege al Galiției în marea titulatură a împăraților Austriei. Prin decretul imperial din 9 decembrie 1862 Ducatul Bucovinei primi o stemă proprie reprezentînd un cap de zimbriu cu o stea între coarne, o imitație după stema Moldovei. Culoarele naționale ale noului ducat erau albastru — roșu, așezate orizontal. Bucovina primi, deci, o organizare similară organizării celorlalte țări de coroană austriece, cu titlul de *ducat*, cu un guvernator „președinte” în frunte. În privința administrației publice ea fu supusă direct guvernului central de la Viena, rămînînd numai în chestiuni judecătorești sub Curtea de Apel din Liov.

Separarea formală de Galiția întîrzia însă. Guvernul din Viena, sub președinția prințului *Felix Schwarzenberg*, numi în 1849 în locul căpitanului districtual Isăcescu, trecut la pensie, *te Eduard Bach*, fratele primului ministru, în postul de guvernator provizoriu al noului ducat; îi urmă *A. Henninger*, în timpul guvernării căruia fu sistată Constituția din 1849 și reintrodus absolutismul. Și numai datorită energice intervenții a fruntașilor români se putu salva autonomia Bucovinei, care era amenințată să fie din nou alipită Galiției. Aceasta nu se întîmplă, dar organizarea acestei autonomii întîrzia pînă la proclamarea noii constituții din 1861. În intervalul acesta administrația Bucovinei era condusă de guvernatorul *Fr. Schmuck*, care în 1857 făcu loc contelui *Carol-Roth-Kirsch-Panthen*; însă în 1860 acesta trebui să părăsească postul său din Bucovina. Prin decretul din 22 aprilie 1860, Bucovina fu din nou unită cu Galiția, Iacob Mikuli fiind numit căpitan al Cercului bucovinean.

Împotriva actului de unire cu Galiția se ridică însă întreaga populație a Bucovinei, înaintînd la 24 decembrie 1860 Curții din

Viena un memoriu cunoscut sub numele de ***Chemarea Bucovinei la emancipatie*** — Emanzipationsruf der Bukowina — care purta 250 de semnături din partea fruntașilor tuturor claselor, naționalităților, stărilor și confesiunilor din Bucovina, cerînd menținerea și respectarea autonomiei țării.

Chemarea la emancipatie a fost bine primită la Viena, astfel că noua constituție din 26 februarie 1861 menținu dispoziția privitoare la despărțirea Bucovinei de Galiția și constituirea ei într-o țară de coroană autonomă cu titlul de Ducat. În urma aplicării noii constituții, Mikuli fu revocat și în locul lui se făcu numirea noului guvernator al Bucovinei în persoana lui ***Venceslav Martina***. Acesta publică alegeri pentru Dietă și pentru parlamentul din Viena.

În 2 martie 1861 studenții bucovineni din Viena lansară și ei un apel către alegătorii din Bucovina. În apelul electoral semnat de studenții Ioan Gh. Sbiera, Artemie Berariu și Leon Popescu se oglindește situația politică din Bucovina la acea vreme. Iată cîteva pasaje din acest ***apel***:

„Prea onorați domni! Să ni cunoaștem, mai înainte, bine trecutul, ca să pricepem timpul de față și să ni înțelegem, apriat, viitoriul spre care ne așteptăm cu toții!

Trecutul ni-a fost fatal, furtunos, ba șas mistuitor de interesele cele mai înalte ale omenirii; noi îl putem înfeara, prea pe nimerite, cu cuvîntul despotism sau stăpînism crîncen, adică, foarte puțini au poroncit numai, după placul lor, și toți ceilalți au trebuit să asculte obiș, căci altmîntrelea urma temnița, gloabele și boatele la spinare. Noi am fost, pînă acum, mai mult decît minorenii, mai că am putea zice că am fost chiar robi, căci alții ni-au purtat trebile noastre, alții au dispus, după placul lor, asupra avuției și a vieții noastre, fără să ne întrebe și pe noi de sfat și de conțelegere și fără ca ei să ni deie sama despre purtatul trebilor.

Noi am avut o țară volnică, cu moșii minunate; acuma o aflăm inundată de străinism și moșiile noastre strămoșești în mîni străine, fără ca să știm cum de au venit ele în mina lor.

Noi avem moșii bisericești, cu un fond religionariu carele trece în milioane, fără ca să știm cum se administrează ele și ce se face cu aceste sume colosale.

Noi plătim biruri grele, adausuri, aruncături, împrumuturi, fără ca să ni deie cineva socoteală, că cum și spre ce scop anumit se întrebuintează ele.

Noi facem poștărituri, cu cară și căruțe; noi mergem la cordun; noi încortelăm cătane și grijim pentru dînele, fără ca să ni spună cineva pentru ce mai pică atîtea greutatea asupra noastră.

Noi facem poduri și lucrăm la drumuri și tot plătim rohățele.

Noi plătim vornicului de sat, fără ca să ni alegem chiar pe acela pe carele îl vrea tot satul. Noi facem părintelui de sat zile de lucru; dăm bani și dascălului, și cînd vine la botez, nuntă, înmormîntăciune, iarăși caută să-i îndestulezi, și cînd ai lipsă de dînșii și s-ar cuveni să ți-i alegi singur, atunci ți-i impune altul cu forța (sila)!

La cîte și mai multe tot dăm și dăm și din pungă și cu brațul, și cînd am cere și noi vreun bine, ca să avem cîte o școluță mai bună în sat, cu niște învățători de treabă, sau vreo biserică mai frumoșică pe din afară și mai împodobită înlăuntru, ca să nu ne fie rușine de dînsa — atunci ți se răspunde din partea stăpînitorilor: «Așteaptă pînă ce ne va plăcea nouă, sau de nu, faceți-vă singuri». Așadar tot la punga ta pretinde.

Pe lîngă aceasta mai arunci bani săracilor și la spitale! Și cine dintre ai noștri se folosește de dînele?

O mulțime de diregători și judecători străini sînt în țară, și cînd merge un biet om năcăjit la dînșii cu vreun rugămînt, sau plînsoare, ca să-și afle dreptatea, iată că nu te poți înțelege cu dînșii la vorbă, căci ei nu-ți pricep limba! Cheltuiești de vreo trei, patru ori mai mult cu procesul decît face aceea ce vrei să câștigi și după vro două, trei luni, sau ani de zile, ieși la capăt cu aceea: că ți-ai pierdut dreptatea!

Fiecare boeîncariu străin se face domn în țara ta, care tot poruncește și te suge, și tu... trebuie să ascuți, să faci și să taci ca mielul!

Nu vrem aici să amintim nici de gimnaziul din Suceava, nici de cele petrecute în Consistoriul episcopesc din Cernăuți, fiindu-ne prea vii înaintea ochilor! Multe ar mai fi de vorbit aici! Însă treacă acestea de un colorit foarte moderat despre trecutul nostru! Ele să ni demustre că noi am fost ținuți mai mult decît minorenii, ade-

că mai ca de robi în casa și la vatra noastră, unde am făcut toate pentru alții, numai pentru noi nemic, ca nu ni era iertat!

Vaietele noastre au ajuns la auzul împăratului și măria sa a hotărât sărbătorește că vrea să ne scape de nevoile trecutului cu tot adinsul.

Spre acest scop ne-a declarat de majoreni, adecă de oameni care pot să grijească singuri de sine și ne-a încredințat toate trebile sătești, orășânești, ținuturești și ale țării întregi, în seama noastră, ca să le purtăm singuri spre folosul nostru și spre binele țării...

Viața aceasta nouă de a griji singuri, în conțelegere cu împăratul, pentru trebile tale și ale patriei, se numește viață constituțională. Toți însă cîți locuiesc într-o țară nu pot pe nemijlocite să steie față cu împăratul la acea înțelegere despre îngrijitul trebilor patriei, ci se cere ca locuitorii țării să aleagă pe unii și apoi aceștia vor avea să răspice toate dorințele și ofurile și să poarte trebile și grija țării în numele celorlalți.

Deci și noi, bucovinenii, avem să alegem **treizeci** de bărbați care să vorbească și să grijească de sporiul patriei noastre, adecă: **trei vor fi aleși să înfățișeze interesele preoțimii, opt acele ale boierilor, șapte ale orășenilor, negustorilor și industriașilor, și doisprezece care au să iaie sama de interesele sătenilor...**

Să ne întrebăm acum cum să fie acești bărbați, ce fel de în-sușietăți să aibă ei, ca să ni poată fi părinți, și încă părinți buni și credincioși? Ei să fie născuți din moși strămoși bucovineni și de legea noastră dreptcredincioasă; iubitori de patrie, religiune și națiune; să fie cutezători, cu bărbăție, cu tărie de duh și cu virtute; să fie liberah, adecă să ceară și să pretindă, răzimiș, numai aceea ce este în binale, folosul și sporiul patriei și națiunii întregi; să fie buni de gură și ajunși la cap; să fie cunosători de referințele patriei și națiunii și bisericii; să fie oameni probați și de faptă.

Oameni străini de altă limbă și lege să nu alegeți, arete-se ei cît de blînzi sau cu bunețe, căci dacă pui șerpele în sîn și-l încâlzești, apoi te mușcă și te înveninează!"

Apelul studenților din Viena, care se adresa înainte de toate țărănimii, a fost primit cu mare însuflețire de elevii liceului din Cernăuți — Vasile Burlă, Vasile Bumbac, Nicolai Hurjui, Samuil

și Dimitrie Isopescul, Gheorghe Halus, Eusebie Nedelcu și Vasile Grigorovici — copiat în mai multe exemplare și răspîndit prin satele județelor Storojineț, Rădăuți și Suceava. Vasile Burlă modifică unele pasaje din apelul electoral de la Viena. El chema pe alegători la luptă contra „dușmanilor înșelători și amăgitori”, contra „veneticilor, bocîncarilor și mișeilor care poartă crucea în sîn și vă gogplesc cuvinte dulci de pe limbă, iar în inima lor îl au pe dracu.” Siguranța publică a confiscat apelul, ca fiind îndreptat contra liniștii naționale și confesionale. Elevii Vasile Burlă și Vasile Bumbac fură eliminați din liceul de la Cernăuți fiind siliți să-și termine studiile liceale Burlă la Beiuș și Bumbac la Blaj.

Noua dietă a Bucovinei se întruni la 6 aprilie 1861 la Cernăuți, alegînd președinte pe episcopul **Eugenie Hacman**, care prin decret imperial fu confirmat și în funcția de **căpitan al țării**—Landshauptmann. După noul regulament pentru alegeri, numărul deputaților dietali era fixat la 29, plus episcopul Bucovinei care făcea parte din Dietă ca membru de drept sau **virilist**, și anume: 10 mari proprietari, 7 tîrgoveți, industriași și negustori și 12 reprezentanți ai țărănimii. Alegătorii erau împărțiți în 4 categorii electorale și anume: colegiul I al marilor proprietari eclesiastici și mirenii, colegiul al II-lea al camerei de industrie și comerț, colegiul al III-lea al comunelor urbane și colegiul al IV-lea al comunelor rurale. La primele trei colegii alegerea se făcea prin vot direct, cîtă vreme la colegiul al IV-lea rural, alegerea se făcea indirect, prin **electori** — Wahlmänner. În colegiul I se alegeau 12 deputați și anume 3 din partea fondului bisericesc, 6 din partea marilor proprietari români și 4 din partea marilor proprietari armeano-poloni. Colegiul al II-lea alegea 2 deputați, unul german și altul evreu. În colegiul al treilea al orașelor Cernăuți, Rădăuți și Suceava se alegeau 3 deputați germani, iar în colegiul al IV-lea se alegeau 12 deputați, dintre care 8 români și 4 ruteni. Din cei 12 deputați din colegiul rural numai 4 erau țărani, 3 erau boieri și 5 prenoziți de județ — Bezirksvorsteher.

În compoziția aceasta a Dietei româniei aveau 2+6+8, deci în total 16 deputați, constituind împreună cu episcopul majoritatea absolută a Dietei. La această majoritate se alipeau și cei 4 deputați armeano-poloni, așa încît majoritatea română astfel întărită

stăpînea Dieta, asigurînd *românilor hegemonia politică în Bucovina*. Această hegemonie s-a menținut cu mici variațiuni pînă la modificarea legii electorale din 1911, cînd acest raport de forțe fu răsturnat — avînd drept consecință fatală surparea hegemoniei politice românești în Bucovina.

În baza noului statut de organizare — Landesordnung —, puterea legislativă era încredințată *Dietei Țării* — Landtag — care se compunea din reprezentanții aleși de colegiul sau curia marilor proprietari din care făcea parte și fondul bisericesc, a industriașilor din comunele urbane și a micilor proprietari țărani din comunele rurale. Durata mandatului era de patru ani. La constituirea adunării legislative membrii Dietei alegeau un *comitet al țării* — Landesausschuss — compus din patru membri cu un președinte în frunte. Președintele Comitetului și al Dietei aies de adunare intra în funcțiune numai după ce primea confirmarea din partea împăratului. În provinciile mai mari, ca Galiția, Boemia, Austria de Jos — președintele Dietei se numea *mareșalul țării*, în provinciile mai mici, ca bunăoară Silezia sau Bucovina, președintele Dietei se numea *căpitan al țării* — Landeshauptmann. *Comitetul Țării* în frunte cu *căpitanul țării* reprezentau puterea autonomă a Bucovinei. În competența lor intrau controlul asupra administrației comunale, asupra drumurilor vecinale și comunale și asupra învățămîntului primar, serviciul sanitar și întreținerea spitalelor. Comitetul Țării exercita controlul asupra distribuției sării din ocenele de la Cacica și purta grijă pentru sporirea producției agricole și îmbunătățirea rasei animalelor. Actele acestor resorturi se votau anual de către Dietă.

Reprezentantul guvernului central de la Viena în Bucovina era guvernatorul, numit *președintele țării* — Landespräsident; spre deosebire de *căpitanul țării* — Landeshauptmann — șeful elector al administrației locale autonome. Supuse guvernatorului erau *administrațiile județene*, cu cîte un *prepozit districtual* — Bezirksvorsteher — în frunte. În competența lui intra administrația și perceperea impozitelor către stat, întreținerea șoselelor naționale, drumurilor împărătești — Kaiserstrassen — controlul asupra serviciului poștal și telegrafic, precum și grija pentru învățămîntul secundar și superior. Justiția și armata erau supuse direct ministerelor de resort de la Viena.

Un corespondent al ziarului „Der Wanderer” („Călătorul”) din Viena descria situația din Bucovina la 1859 arătînd că, vorbind despre Bucovina, avea înaintea ochilor pe marii proprietari, pe membrii clerului. „Clasa tîrgoveților — zicea corespondentul — mai nu se cunoaște, iar țăranul își ară ogorul, mîncă mămăligă și învîrte hora, sau cel mult înjură pe măriile lor domnii slujbași — bețirul — cum numește el mai pe scurt pe dregătorii de la pretura administrativă și judecătorească — Bezirksvorsteher — care nu se prea bucură de mare simpatie. Acolo s-au trimis slujbași care nu cunosc nici țara nici oamenii și stăpîniți de ideea că ei aduc adevărata cultură în Răsărit, adică de ideea de a germaniza pe locuitori, oameni îngîmfați, care lovesc fără considerație în datinile și naționalitatea populației indigene. Gradul de cultură este foarte mic, meseriile și industria se găsesc încă în leagăn, capitalul și brațele de muncă sînt scumpe. Numărul școlilor satești este de speriat de mic”

Primului președinte al Dietei și căpitan al țării, (E. Hacman) i-a urmat în 1863 Eudoxiu Hurmuzachi, care făcea parte din *Partidul Centralist German* din Austria, spre deosebire de frații săi Gheorghe și Alexandru, care făceau politică *autonomistă* alături de nobilimea polonă, cehă și germană. Cuvîntarea de deschidere a sesiunii Dietei el o rosti „în limba nației de căpetenie a țării și pe pămîntul acesta mai cu seamă românesc”. El accentua că Bucovina „poate acum prin reprezentanții ei să-și apere drepturile și interesele atît la Viena în contra puterii centrale și reprezentației generale a împărăției, pe cît aici în contra cîrmuirii și dregătoriilor provinciale”.

În calitatea sa de căpitan al țării și șef al administrației autonome locale, Eudoxiu Hurmuzachi s-a îngrijit ca Bucovina să-și capete stema ei. Aceasta înfățișa un scut împărțit de-a lungul în albastru și roșu, pe el un cap de zimbru cu trei stele în triunghi vertical, scutul învelit într-o mantie roșie căptușită în ermelin și cu o coroană ducală deasupra.

Prin înaltul decret din 9 decembrie 1862 împăratul Francisc Iosif aprobă noua stemă a Ducatului Bucovinei în calitatea de *duce* — Herzog — al țării. Cu toate că românii dispuneau de o mare majoritate în dieta provincială, limba de dezbateri era limba ger-

mană, fiind admise însă și propuneri și cuvântări în limba română și chiar și în cea ruteană.

La interpelările deputatului român Grigore Iliuț din 12 martie 1864 în chestiunea limbii de dezbateri în Dietă și în serviciile publice — susținută și semnată de următorii 22 de deputați dietali și anume: Eugenie Hacman, Teofil Bendella, Eudoxiu și Gheorghe Hurmuzachi, Alex. Petrino, Alex. Vasilco, Gheorghe Flondor, Petrovici, Gh. Costin, Ianovici, Isăcescu, Mikuli, Iliuț, Pitei, Popovici, Pruncul, Turecki, Rarcza, Deith, Jaworski, Fechner, Focșa — guvernatorul, contele Amadei, răspunse următoarele la 12 mai 1864: „în privința aceasta țin să răspund interpelamentului că guvernul imperial se străduiește deja de timp mai îndelungat ca toți slujbașii publici, și îndeosebi aceia care vin în nemijlocită atingere cu partidele, să cunoască limba țării”.

În ședința Dietei din 5 februarie 1866 deputatul Costin ridică o nouă interpelație în problema întrebuirii limbii în serviciile publice, dar cu același rezultat negativ ca și mai înainte.

Întîiului guvernator al Țării Bucovinei, Martina, îi urmă în funcțiune contele **Rudolf Amadei** (1862-1865), iar acestuia contele **Francisc Myrbach v. Rheinfeld** (1865-1870). Urmare apoi guvernatorii **Felix Pino de Friedenthal** (1870-1874), **Ironim Alessani** (1874-1887), apoi Pino pentru a doua oară (1887-1890), **Anton Pace** (1891-1892), **Francis Kraus** (1892-1894), căruia îi urmă apoi contele **Leopold Goeb** — ca exponenți ai Austriei neoabsolutiste.

Prin patenta imperială din 31 decembrie 1851, Constituția din februarie 1849 fu abrogată, făcînd loc unui regim neoabsolutist sub conducerea primului ministru austriac **Alexander Bach**, autonomia Bucovinei rămînînd însă în vigoare. Curînd după aceea, la 18 august 1855, guvernul de la Viena semnă **concordatul** cu Papa, în virtutea căruia învățămîntul primar trecu sub controlul clerului catolic, ale cărui dispozițiuni fură întinse fără nici un rost asupra Bucovinei, știrbind în unele privințe și suveranitatea statului. Cînd, la 1860, Consistoriul ortodox de la Cernăuți solicită guvernului autorizația de a deschide pe cheltuiala Fondului bisericesc* o școală trivială principală de trei clase la Rădăuți, primi drept răspuns că o asemenea autorizație s-ar putea da conform concordatului numai pentru deschiderea unei școli catolice.

În epoca neoabsolutismului austriei ocupară, sub generalul Coronini, în iulie 1854, Moldova și Muntenia și le ținură sub ocupație militară pînă în aprilie 1857. În timpul acesta relațiile dintre Bucovina și Moldova deveniră mai strînse și mai frecvente. Retragerea trupelor din Principate, fără nici un folos real pentru diplomația austriacă și marea criză financiară care bîntuia în Austria, făcu să scadă mult prestigiul Austriei în afară. De această slăbiciune se folosi în vara anului 1859 regele Sardiniei pentru a năvăli în Lombardia, a bate trupele austriece la Magenta și Solferino și a le alunga din Lombardia. Înfrîngerea din Italia aduse cu sine prăbușirea neoabsolutismului în Austria și restaurarea regimului constituțional și anume mai întîi prin **regim federalist**, încercat în **octombrie 1859** de contele **Agenor Goluchowski**, fostul guvernator al Galiției. Regimul federalist dădu greș și atunci, în **februarie 1861**, Schmerling încercă un **regim centralist** susținut de germanii din Austria, care se menținu pînă în 1865.

Se întîmplase că numai cu puține luni înaintea înfrîngerii austrieilor în Italia să fie proclamată la București unirea Moldovei cu Muntenia, în ziua de 24 ianuarie 1859, un eveniment epocal în istoria românilor, care găsi un puternic răsunet în inimile românilor bucovineni.

Prin decretul imperial din 5 martie 1860 se întări Consiliul imperial cu încă 38 membri numiți de împărat din lista de trei candidați propuși de țările de coroană, între care și Bucovina, constituindu-se astfel așa-numitul **Consiliu imperial întărit** — **Verstärkter Reichsrat** — care se întruni la Viena la 31 mai 1860. În acest consiliu Bucovina era reprezentată prin Nicolae Petrino, care în ședința din 21 august 1860 ceru înființarea unei mitropolii românești în Transilvania de care să depindă cu cele canonice și episcopia Bucovinei. El mai cerea și convocarea congresului bisericesc la Cernăuți, supunînd administrația Fondului bisericesc unei aspre critici, precum se va vedea mai jos.

Ungurii refuzară să facă parte din Consiliul imperial integrat (întărit), declarînd că nu vor primi altă constituție decît cea conferită lor în 1848, dar revocată în urma înfrîngerii lor la Siria. Neputîndu-se ajunge pe calea aceasta la nici un rezultat, dezbaterile Consiliului imperial fură suspendate fără termen, la 28 septem-

brie 1860. Aceasta și din motivul că învinsese la Curte curentul centralist german visă la vis de cel slav autonomist și federativ.

Guvernul Goluchowski demisiona, făcând loc unui guvern centralist german condus *de Anton Schmerling*, care proclamă la 26 februarie 1861 o nouă constituție centralistă, cu respectarea autonomiilor provinciale și cu constituirea unui parlament bicameral central compus *dmAdunarea deputaților* — Reichsrat — și *Casa magnaților*.

Prin urmare, regimul federalist căzu la începutul anului 1861 și la 26 februarie fu promulgată noua *constituție centralistă* a Austriei, în fruntea noului guvern centralist se găsea A. Schmerling, care convocă un nou parlament *centralist* la Viena cu reprezentanți din toate țările de coroană, deci și din Ungaria, care era tratată ca o țară de coroană austriacă. Tot atunci se făcură și noi alegeri pentru Dieta Bucovinei, care dădură o mare majoritate centralistă. Șeful centraliștilor bucovineni, istoricul Eudoxiu Hurmuzachi, fu ales președinte al Dietei și confirmat căpitan al țării.

Românii din Transilvania și Ungaria, precum și cei din Bucovina se grăbiră să-și trimită deputați în parlamentul central de la Viena. Numărul acestora atingea cifra de 30, constituind un club parlamentar român destul de important. Deputați bucovineni erau, între alții: Petrino, Stîrcea, episcopul Eugenie Hacman.

Regimul centralist nu era însă agreat de unguri, care se abținuseră și de la alegeri, neînțelegând să trimită deputați în parlamentul central de la Viena. Mai apoi se retraseră și cehii, astfel că după patru ani de guvernare, guvernul Schmerling fu silit să demisioneze, în septembrie 1865, făcând loc guvernului prezidat de *Richard Belcredi*, care introduse din nou absolutismul, sistînd Constituția din februarie 1861.

CAPITOLUL VI

Lupta pentru naționalitate și sinodalitate în biserica din Bucovina

1. Nestatornicia și terorismul chiriarhic al episcopului Eugenie Hacman și testamentul politic al lui Doxache Hurmuzachi - 2. Situația politică din Bucovina în lumina expunerilor deputatului Nicolae Petrino în fața Parlamentului de la Viena - 3. Dorințele antinaționale și antisinodale impuse clerului din Bucovina de episcopul Eugenie Hacman - 4. Replica mirenilor la propunerile episcopului - 5. Regretul bucovinenilor de a nu fi fost incluși în noua mitropolie a Transilvaniei - 6. Enciclica jignitoare a episcopului Eugenie și replica clerului (în adunări, broșuri și presă)

1. Nestatornicia și terorismul chiriarhic al episcopului Eugenie Hacman și testamentul politic al lui Doxache Hurmuzachi

În timpul regimului centralist spiritele bucovinenilor erau agitate de problema încadrării eparhiei lor în mitropolia Transilvaniei. Românii ortodocși din Transilvania și Ungaria luptau sub conducerea episcopului Andrei Șaguna pentru emanciparea bisericii lor de Carlovăț și ridicarea ei la rangul de mitropolie. Episcopia de Rădăuți, precum se știe, fusese smulsă din legăturile ei canonice cu mitropolia Moldovei și supusă și ea, sub noul nume de episcopie a Bucovinei, mitropoliei sîrbești de la Carlovăț, deopotrivă cu episcopia ortodoxă de la Sibiu-Rășinari.

Trezirea ideii naționale pe terenul politic în urma mișcărilor revoluționare din 1848 nu putea să nu pătrundă și în biserică. Și așa s-a putut întîmpla că însuși episcopul Eugenie Hacman fusese

silit de marea adunare a clerului de la Cernăuți să se conformeze noului spirit al timpului, introducînd limba română la Institutul Teologic și împrăștiindu-și compoziția Consistoriului cu elemente naționaliste.

În împrejurările acestea era deci firesc ca românii ortodocși din Transilvania și Bucovina, al căror număr se ridica la milioane de credincioși, să revendice înființarea unei mitropolii *românești* coordonată, și nu subordonată mitropoliei *sîrbești* de la Carlovăț. Se mai punea și problema organizării canonice a bisericii ortodoxe sau greco-orientale, cum o numeau nemții din Imperiul Habsburgic.

În privința aceasta episcopul Eugenie Hacman se pronunțase într-o scrisoare-răspuns adresată mitropolitului sîrb Rajacic din 18 iulie 1849, zicînd:

„Cu mult mai simplă, dar și mai indispensabilă și mai lesne de executat este deopotrivă rîvnita unire națională bisericească a tuturor românilor locuitori în statele austriece; căci ea nu-i în contradicție nici cu legile statului, nici cu cele bisericești, ba este chiar în acord cu ele. Fiecare biserică recunoscută prin lege are dreptul de a-și administra independent afacerile sale. După legile și observanțele noastre bisericești comunele creștine stau cu păstorii lor sufletești, stau cu episcopul lor, aceștia sub un arhiepiscop (mitropolit) și toți mitropoliții sub un patriarh. Ierarhia astfel gradată a bisericii permite ca atît de necesara considerare a naționalităților să fie posibilă, fără ca esențiala unitate a credinței să sufere, fără a ne teme de o schismă în biserică, patriarhul rămî-nînd supremul punct de unire și, cu sinodul său, ultima instanță în chestii de credință”.

În continuare, episcopul Eugenie arăta că patriarhul *unul* a rămas de veacuri, pe cînd, dimpotrivă, mitropoliții au fost de veacuri împărțiți după felurite popoare și naționalități. Românii din Transilvania și Bucovina au fost ruși din considerații de guvernămînt de patriarhul lor; unirea lor cu sîrbo-slavii s-a putut face numai prin lipsa de considerație din acea vreme pentru principiul de naționalitate. Dacă însă independența naționalității și limbii este garantată chiar și în afacerile guvernului, unde-i vorba numai de bunăstare și dezvoltare intelectuală și materială, independența

aceasta trebuie considerată cu atît mai mult într-o afacere care are drept cuprins dezvoltarea morală și veșnica fericire, care nu se poate ajunge prin silă externă, ci numai prin înfrîurirea convingătoare asupra sufletului, nu prin autoritate externă, ci prin lăuntrică încredere reciprocă, iubire și devotament. Așadar, lucrarea sfintei biserici nu poate înflori în adevărat, decît atunci cînd împărtășirile convingătoare și încrederea înăscută deodată cu naționalitatea nu sînt stabile prin turburare din partea elementelor străine.

Așa fiind, el propunea ca românii din Austria să aibă un mitropolit, precum și sîrbo-slavii să-și aibă tot unul, ambii supuși patriarhului din Carlovăț. Unde sîrbo-slavii au majoritatea, ei să-și aleagă un episcop sîrbo-slav, unde românii au majoritatea, acolo ei să aleagă un episcop român. Episcopii români și sîrbi împreună cu un număr egal de laici ar urma să aleagă fiecare pe mitropolitul lor, iar amîndoi mitropoliții cu un număr egal de episcopi din ambele mitropolii, împreună cu un număr egal de laici, ar alege pe *locțiitorul austriac* al patriarhului și toate alegerile s-ar supune m.s. împăratului spre a obține prea înalta sancțiune. Ultima compunere ar alcătui, sub președinția locțiitorului patriarhului, *sinodul austriac greco-oriental*. În felul acesta s-ar ține seama cuvenită de drepturile egale ale națiunilor, s-ar promova binele credincioșilor, ierarhia și-ar primi gradarea sa organică firească și s-ar înlătura orice șansă de sciziune în sfînta biserică. Era deci, precum vedem, un plan bine chibzuit, care, dacă ar fi fost realizat, ar fi înlăturat luptele din biserica Bucovinei. Din nefericire, însuși autorul lui, episcopul Eugenie, a fost primul care l-a abandonat.

În 1851 se ținu la Viena o conferință a episcopilor ortodocși, la care Șaguna propuse înființarea unei mitropolii pentru românii ortodocși din Austria, care să fie *coordonată* mitropoliei sîrbești de la Carlovăț. Episcopul Eugenie, care participa la conferință, găsi cererea lui Șaguna rezonabilă și justă și o sprijini, îndată însă ce la data de 31 decembrie 1851 Constituția austriacă fu abrogată prin reîntronarea absolutismului, se produse o schimbare radicală în atitudinea episcopului Eugenie față de pătrunderea ideilor naționale în biserică. Această subită schimbare la față învederează că Eugenie era un adversar neîmpăcat al renașterii

naționale și că nu din convingere, ci de teama de a nu-și pierde toiagul arhipăstoresc făcuse cunoscutele concesii curentului național în așezămintele bisericești conduse de el între anii 1848-1851. Schimbarea sa la față se manifestă și prin reînființarea postului de **secretar** pentru expedierea lucrărilor consilierilor consistoriali, pe care la 1848 fusese silit să-l desființeze, numind în acest post **pe Anton Schdnbach**, un om străin de neamul și de legea diecezanilor, care se apropiase de episcop ca Mefisto de Faust, cum observă corespondentul din Cernăuți al ziarului „Albina”.

În epoca așa-zisului neoabsolutism austriac, episcopul Eugenie se abătu tot mai mult de la politica de afirmare a drepturilor naționale, navigând tot mai hotărât spre porturile oportunismului guvernamental și depărtându-se tot mai mult de străduințele și aspirațiile eparhioților săi. Guvernanții de la Viena din epoca concordatului cu Papa nu vedeau cu ochi buni biserica ortodoxă din Bucovina și de aceea ei căutau să pună piedici în calea dezvoltării ei naționale, sprijinind propaganda ruteană. În urmărirea scopurilor lor oculte, ei găsiră în episcopul Eugenie un instrument malleabil și docil, abuzînd de slăbiciunea sa de caracter și de ambiția lui de a ajunge cu orice preț mitropolit. La aceste „jurstări” — Umstănde — nefavorabile făcea aluzie bătrînul Doxache Hurmuzachi în testamentul său politic, pe care, pentru frumusețea ideilor expuse în el, să ne fie îngăduit a-l reproduce în întregime.

După o viață laborioasă de 78 de ani, „patriarhul” de la Cernaucă muri la 11 aprilie 1857. Înainte de moarte bătrînul Hurmuzachi adresă prietenilor care veneau să-l vadă emoționante cuvinte de rămas bun, pe care „Telegraful Român” din Sibiu ni le-a păstrat în următorul cuprins:

„Prietenii și scumpii compatrioți, vă mulțumesc de cercetare. Eu poate nu voi mai trăi mult. Domniile voastre veți trăi și trebuie să trăiți, dar nu uitați că aveți trei îndatoriri mari și sfinte, pentru care aveți să răspundeți înaintea lui Dumnezeu, înaintea oamenilor și a urmașilor voștri; aceste trei îndatoriri sînt: **patria, limba și biserica**.”

Românească este **țara** aceasta în care trăim, cîștigată și păstrată cu sîngele străbunilor noștri și înzestrată cu drepturi româ-

nești care n-au putut să apună, pentru că sînt o proprietate nepieritoare a ei.

Limba română, sufletul naționalității noastre, pe care ne-au păstrat-o străbunii în timpul barbariei, chiar cu răpunerea vieții, a fost totdeauna și este adevărata limbă a acestei țări, nici un drept nu s-a aflat în putere ca să o desființeze.

Biserica țării noastre este biserica ortodoxă, odorul cel mai scump al sufletului nostru, care, cu toate că are drepturile cele mai frumoase, se află totuși în împrejurările de față amenințată de niște jurstări nefavorabile și cere ajutorul fiilor săi ca să o apere. Deci vă jur pe Dumnezeu, pe fericirea noastră, și pe tot ce aveți mai prețios și mai sfînt ca să fiți urmași demni de străbunii și părinții voștri. Ca să vă nevoiți cu toată virtutea nu numai să apărați drepturile, religiunea și limba patriei voastre, ci să le lăsați urmașilor voștri într-o stare mai înfloritoare decît le-ați primit.

Iar pentru binele și fericirea națiunii române să depărteze Dumnezeu din mijlocul românilor sămînta intrigii și discordiei, spiritul de partid, egoismul, pofta de a domni cu stricăciunea binelui public și să li se insufle spiritul onoarei, al frăției și al bune înțelegeri între sine spre atingerea înaltului scop ce le stă înaintea.”

2. Situația politică din Bucovina în lumina expunerilor deputatului Nicolae Petrino în fața Parlamentului de la Viena

Cu promulgarea Constituției federaliste din octombrie 1859 se puse capăt absolutismului și popoarele Austriei începură să respire mai liber. În patenta imperială din 5 martie 1860 vechiul senat sau consiliu consultativ al imperiului, care se compunea din personalități marcante alese de împărat, fu sporit sau întărit cu un număr de personalități proeminente din provinciile de coroană. Din Transilvania fu chemat în acest **Consiliu întărit al imperiului** — Verkstärkter Reichsrat — episcopul Andrei Șaguna, din Banat Andrei Nicedici, iar din Bucovina **Nicolae Petrino**. Noul consiliu se întruni la Viena în iunie 1860 și continuă ședințele pînă la 29 septembrie același an. În ședința de la 21 august 1860 cei

trei depuseră la biroul adunării o moțiune prin care cereau înființarea unei mitropolii românești, care să cuprindă toate episcopiiile românești, deci și episcopia Bucovinei. Iar pentru ca organizarea bisericii române din Austria să fie deplină, ei mai cereau și convocare de congrese bisericești pe lângă fiecare eparhie, compuse din clerici și mireni. În competența acestor congrese urma să intre și administrația averilor eparhiale, deci și a fondului bisericesc din Bucovina.

Întru susținerea acestei moțiuni, deputatul bucovinean Nicolae Petrino supuse în ședința Parlamentului, la 10 septembrie 1860, stările bisericii din Bucovina, precum și administrația fondului bisericesc, unei aspre dar juste critici, zicînd:

„Pînă la ocuparea Bucovinei de către Casa de Habsburg, biserica ortodoxă a românilor din Bucovina avusese în proprietatea sa două din trei părți ale teritoriului ei și totodată în Moldova mai multe moșii. Administrația averilor bisericii fu luată de către stat din mîinile bisericii. Acea măsură a fost cu atîta mai dureroasă, cu cît este știut că acele averi erau administrate nu numai de cler, ci și de mireni. După aceea unele moșii au fost vîndute fără trebuință urgentă} s-a promis că se va da socoteală despre sumele încasate, ceea ce nu s-a făcut însă nici pînă la 1860. Administrația fondului este pentru noi *terra incognito*, deși noi sîntem încă în continuu ținută a plăti la aceste fundajiuni. Pînă la 1820 administrația a fost așa de rea, încît nici preoții nu puteau fi susținuți și plătiți. Atunci hotărî m.s. împăratul Francisc, la plîngerile și rugăciunile țării și ale preoțimii, ca fondul să fie utilizat numai pentru biserici și școli, ca să se dea socoteală și să se dea despăgubiri pentru sumele ce s-au cheltuit pentru alte scopuri. Și totuși noi, pînă astăzi, nu avem nici vreo socoteală și nici vreo despăgubire. În această stare de descompunere ni s-a pretins ca proprietarii să contribuie cu 44 de jugăre la fiecare biserică și ca ceilalți credincioși să facă 2 zile de robotă. Și deși fondul trebuie să fie redresat acum de mult și să fi economisit milioane, noi, proprietarii și credincioșii, sîntem ținuți a face încă în continuu aceste robote. Toate protestele Consistoriului și toate rugărilor către guvern împotriva acestor sarcini au fost zadarnice—ce ne doare cu atît mai mult, că propaganda ruteană se folosește de această împrejurare

pentru a face pe credincioșii noștri să creadă că trecînd la confesiunea lor unită vor obține foloase materiale”.

Continuînd expunerea sa, deputatul bucovinean zicea: „Cînd Bucovina a venit la Austria, noi aveam în cea mai mare parte biserici numai de lemn; de atunci, deși se declarase principiul ca în fiecare an să se clădească o biserică, nu s-au clădit decît 6 biserici. Cum Fondului bisericesc îi aparțin nu mai puțin de 140 comune, pot trece veacuri pînă ca toate să-și aibă biserica lor. Se decisese ca din venituri să se facă în fiecare an cîte o biserică de piatră; în 80 de ani însă, s-au zidit numai 6 biserici de piatră. Am ajuns că mai multe biserici ruinate au fost închise prin poliție. Comune cu cîte 7-8 000 de suflete n-au biserică. Mînăstirea de la Suceava fu restaurată cu subvenții venite din Principatele dunărene. Pînă astăzi, la 1860, nu avem nici o catedrală; în Cernăuți sînt două bisericiuțe de lemn, într-una din ele nici nu se poate intra decît plecîndu-te.

La plîngerile noastre ni se spune că dacă voim școli populare naționale și confesionale, este datoria comunelor să le ridice din mijloacele lor. Am ridicat deci noi școli, școli comunale, deși sărăcăcioase, dar ministerul le-a refuzat orice ajutor din Fondul bisericesc, ceea ce este cu atîta mai nedrept, cu cît fondul aparține școlilor și bisericilor noastre, pentru care a fost întemeiat.

Cu scopul de a se ridica în capitala Cernăuți biserică catedrală, școli, seminarii și reședință pentru episcop, se destinase un domeniu mare, cu un venit anual de 150 000 florini: guberniul însă l-a luat în arendă numai cu 60 000 florini, apoi a înființat un stabiliment de cai, o iepărie de prăsilă pentru armată. Acel stabiliment prosperează foarte bine, cită vreme bisericile și școlile românești se află în starea cea mai dezolată spre batjocura simțului de dreptate și a pietății ctitorilor.

Nici atîta nu fu de ajuns, ci după ratificarea concordatului din 1855 se porni asupra noastră propaganda catolică din Galiția, prin ruteni. În aceleași zile 14 școli înființate din fondurile noastre bisericești au fost declarate școli catolice, încît de acum înainte toți învățătorii de la aceste școli trebuie să fie catolici. Patru sute de mii de locuitori ai țării de religia ortodoxă, greco-orientală să nu aibă nici o școală, iar 60 000 de locuitori romano-catolici (germani, poloni etc) să le aibă pe toate”.

Referindu-se la propunerea deputaților români pentru înființarea mitropoliei românești, deputatul Petrino demască fără cruțare atitudinea episcopului Eugenie, potrivnică încorporării episcopiei Bucovinei în noua mitropolie românească. „O lacrimă duioasă — zicea Petrino — ni se scurge din ochi, când ne gândim că bunul simț ce-l vom căta a fost pus într-un om care nu a putut separa personalitatea sa defectuoasă de acțiunile ce ar fi trebuit să fie Călăuzite numai de cele mai curate simțăminte patriotice.”

Bunul simț pus în omul nestatornic și ambițios care era Eugenie Hacman, era declarația acestuia de la 18 iulie 1849 cu privire la îndreptățirea și necesitatea înființării unei mitropolii românești, din care să facă parte și episcopia Bucovinei, de care s-a amintit mai sus.

Citind cuprinsul declarației în fața Parlamentului, deputatul Petrino demască insuficiența de caracter și inconsecvența politică și națională ale unui om care, văzându-se eclipsat de figura luminoasă a lui Andrei Șaguna în ambiția sa maladivă de a ajunge mitropolit al românilor ortodocși din Austria, a început să uneltească contra înființării acestei mitropolii, sau cel puțin să zădărnicească încorporarea episcopiei Bucovinei în noul așezământ românesc.

De aceea Petrino susținu în fața adunării, cu mare succes, înființarea mitropoliei românești, sprijinindu-se pe argumentele induse de Hacman în adresa sa către mitropolitul Iosef Rajac de la Carlovăț. Prin aceasta s-a declarat lupta pe față între episcopul Eugenie și credincioșii români, luptă care cu mare înverșunare a continuat pînă la moartea îndărătnicului chiriarh.

3. Dorințele antinaționale și antisinodale impuse clerului din Bucovina de episcopul Eugenie Hacman

Lupta deputaților români transilvăneni și bucovineni din Parlamentul de la Viena, susținută de Andrei Șaguna cu marea sa trecere de care se bucura la Curtea imperială, fu în cele din urmă încununată de succes. Împăratul Francisc Iosif își dăduse în principiu asentimentul pentru crearea unei mitropolii pe seama ro-

mânilor ortodocși din Austria. La 27 septembrie 1860 apărură rescriptul imperial prin care toți episcopii ortodocși, deci și Eugenie al Bucovinei, fură convocați în sinod la Carlovăț pentru ca să chibzuiescă și să decidă asupra viitoarei organizări a bisericii ortodoxe din Austria, în conformitate cu dorințele diecezanilor și nevoile timpului.

Prin ordonanța de la 30 septembrie episcopii fură invitați să se consulte mai întâi cu enoriașii lor asupra reformelor ce erau a se introduce în biserică. Era firesc ca la consultările enoriașilor ce urmau a se face să participe, pe lângă cler, și mireni. Episcopul Andrei Șaguna convocă la Sibiu adunarea clerului și a mirenilor care în cea mai bună armonie votă dorințele credincioșilor ortodocși din Transilvania. Ce putea fi deci mai firesc ca și episcopul Eugenie Hacman să procedeze la fel, ascultînd deopotrivă dorințele clerului și ale mirenilor bucovineni. Dar, date fiind raporturile încordate dintre pastor și păstoriți, Eugenie se sfătui mai întâi în trei ședințe consecutive din 17, 18 și 19 ianuarie 1861 cu membrii așa-numitului „Consistoriu înmulțit” la care, pe lângă asesorii titulari T. Bendela, D. Procopovici, I. Dimitrovici, T. Blajevici și I. Turcan, mai participară și profesorii de teologie Constantin Popovici, Vasile Ianovici, I. Calinciuc și V. Ilasievci, iar ca reprezentant al clerului - protopopul Constantin Lucescu. Hotărârile luate fură aduse în fața „adunării bisericești” convocată la Cernăuți pe ziua de 30 ianuarie (stil vechi) 1861.

La această adunare restrînsă nu luă parte decît cei ce participaseră la ședințele Consistoriului înmulțit, adăugîndu-li-se prepoziții seminarului clerical, egumenii mînaștirilor cu cîte un călugăr și cei 12 protopopi din eparhie cu cîte 2 parohi fiecare, la un loc exact 33 de participanți; și aceasta cu toate că profesorii de la Școala normală națională, împreună cu alți cărturari bucovineni semnau adrese către episcopi și către ministerul de la Viena, prin care cereau să se convoace un sinod deplin compus din preoți și mireni. Semnatarii acestor cereri erau profesorii Ioan Drogli, Ștefan Bărbuță, Ioan Litviniuc Loteanu, Gheorghe Constantinovici și Nicolae Ieremievici-Dubău.

După dezbateri mai mult sau mai puțin animate, acești 33 de clerici votară în bloc și semnară *Dorințele dreptcredinciosului cler din Bucovina*, formulate de mai înainte de un comitet compus din

Constantin Popovici, Vasile Ianovici și Constantin Lucescu, care le și înzestraseră cu o largă expunere de motive din punct de vedere canonic și istoric. „Dorințele” cu expunerea de motive apărută curînd în broșură, pentru a ajunge la cunoștința credincioșilor spre a și le însuși ca directivă și program al clerului, întocmit însă fără participarea și consimțămîntul credincioșilor, precum am văzut.

„Dorințele dreptcredinciosului cler bucovinean”, exprimate în adunarea de la Cernăuți la 30 ianuarie 1861, pot fi rezumate în următoarele șapte puncte esențiale și anume:

1. sporirea grabnică a congruei parohiale;
2. respectarea egalei îndreptățiri între diferitele confesiuni;
3. respectarea jurisdicției clerului în materie de drept matrimonial;
4. desfacerea de Carlovăț și ridicarea episcopiei bucovinene la rangul de mitropolie;
5. numirea a doi episcopi sufragani în Bucovina;
6. crearea unui sinod eparhial al Bucovinei cu dreptul de a propune 3 candidați pentru scaunul mitropolitan și cu atribuția de a judeca pe preoți și mireni;
7. trecerea administrației fondului în seama Consistoriului episcopal și a clerului.

În motivarea cererii pentru înființarea **mitropoliei Bucovinei cu doi episcopi** sufragani, episcopul Eugenie declara — prin pana „teologilor și canonicilor” autori ai „Dorințelor”, cum îi numea Șaguna, următoarele:

„Noi, bucovinenii, nu sîntem cu toții români, ci o parte a confrăților noștri religionari sunt ruteni. De-am alege între Carlovăț și Alba Iulia, nu ne-am putea învoi între noi. Unii s-ar trage încolo, alții încoace; așadar ceea ce ar conveni unora, ar fi de supărare pentru ceilalți. Pînă acum viețuim noi în Bucovina frățește și în concordia cea mai prietenoasă unii cu alții; noi dorim cu toții ca această bună învoire și de acum înainte să fie. Pentru aceasta să fim iertați dacă dorim și voim a delătura toate cele ce ar tulbura împăcarea și concordia acestor două elemente naționale și ar căsușna daune pentru biserica ortodoxă din Bucovina.”

Iar cît privea raporturile prezumtivului mitropolit al Bucovi-

!

* v
|

,
\
/

nei cu Carlovățul, Eugenie cerea convocarea unui **sinod mitropolitan la Viena**, din care să facă parte și mitropolitul sîrb alături de mitropolitul Bucovinei. În dorințele sale clerul, recte episcopul

Eugenie, îngăduia „lumenilor”, adică mirenilor, numai participarea la alegerea mitropolitului, dar și aceasta numai întrucît proprietarii mireni exercitau dreptul de patronat în satele lor. „Dorințele” recunoșteau dreptul împăratului de a ridica pe unul dintre cei trei candidați propuși de sinodul eparhial în scaunul mitropolitan de la Cernăuți.

Ajungînd la cunoștința obștească, „Dorințele” clerului bucovinean treziră mari deziluzii și agitații, atît în Bucovina, cît și în Transilvania. Primul care își ridică glasul contra tendințelor anti-naționale ale acestor dorințe fu Andrei Șaguna, care publică în 1861 la Sibiu broșura sa polemică: **Anthorizmos** sau deslușire comparativă asupra broșurii **Dorințele dreptcredinciosului cler din Bucovina**. În broșura sa, Șaguna răspunse la acuzațiile ce i se aduceau că mitropolia ardeleană voia cu orice preț a impune Bucovinei „jugul unei dependențe ierarhice” pentru a beneficia de fondul bisericesc. **Dorințele...** mai reproșau lui Șaguna că pune cauza națională în fruntea cauzelor bisericești și este influențat de **tendințe protestanazante**, fiindcă biserica bucovineană trebuie să se ferească **jxdt de monarhismul Romei, cît și de democratismul protestantismului**”.

La toate acestea și la multe alte insinuări de asemenea natură răspunse Șaguna, arătînd că el de nenumărate ori a apărut „inviolabilitatea fondului religionar al eparhiei bucovinene”, că participarea mirenilor la administrarea treburilor bisericești constituie o necesitate inexorabilă a timpului, reproșînd fraților bucovineni că „arată prea mare îngrijorare ca nu cumva vreun preot să se pedepsească, căci apoi nu va avea de unde să se susțină pre sine și pre cinci-șase copii ai săi, dar nu arată nici o îngrijorare, că ce vor fi cinci-șase sute de creștini, care au avut nenorocirea să aibă un preot răzvîrător”. El nu cruța nici ortodoxia teologilor și canonicilor de la Cernăuți, care căutau în zadar dispozițiuni canonice pe care să se poată întemeia crearea dintr-o dată a unei mitropolii bucovinene cu doi episcopi sufragani din sînul ei.

„Dorințele” votate de adunarea de la Cernăuți treziră energi-

ce proteste și din partea mirenților bucovineni, care nu se puteau împăca cu punctul de vedere al episcopului că „negoațele acestea ar fi de o fire curat ierarhică”. În lipsa unui organ de publicitate propriu, cărturarii naționaliști dădeau curs liber nemulțumirii lor cu situația din Bucovina doar în ziarele de peste munți, ca bunăoară „Concordia” de la Budapesta (?) care le răspundea, zicând: „Vă sprijinim cu toată puterea morală; opinia tuturor românilor este pentru voi, fraților, și contra păstorului vostru, cu toată clica sa; ei sînt condamnați de toată opinia publică, chiar și de cea neromână; dar ce să faci, dacă sînt nesimțitori, dacă ei, în nerușinarea lor, insultă opinia publică și seamănă cu gligani și crocodilii pe a căror spinare se lătesc gloanțele cele de plumb”.

4. Replica mirenților la propunerile episcopului

Dar cu toate acestea mirenții bucovineni nu-se lăsară descurajați, în februarie 1862, fruntașii români, frații Hurmuzachi, Alexandru Vasilco, G. Flondor, Em. Stîrcea, Al. Costin, Nic. Cîrstea, T. Buchental, Ioan Costin și alții, cereau în apelul lor către Curtea de la Viena reforme „conform timpului”, declarînd că „nici canoanele, nici timpul nu mai îngăduie vreun fel de monopol sau autocrație” a clericilor în biserică. Eugenie, îngrozit, se adresă în aprilie 1862 primului ministru Schmerling, cerîndu-i să-l întrebe și pe dînsul înainte de a satisface cererea laicilor care cer unirea cu Alba Iulia, cîtă vreme lui nu-i trebuie unirea „nici cu Carlovățul, nici cu Alba Iulia și nici chiar cu Ienusalimul”. Sinoadele cu laici ar deveni „niște turnuri babilonice”, pentru că ele ar discuta și chestiuni naționale. De aceste sinoade s-ar abuza pentru scopuri naționale. El susținea că dacă dieceza ar avea să se pronunțe, ea nu s-ar pronunța pentru unirea cu Transilvania, fiindcă bucovinenii sînt „buni austrieci și ei o patrie mai bună nu o doresc”. El era și împotriva menținerii legăturilor de supunere față de Carlovăț, fiindcă în cazul acesta sîrbii ar avea posibilitatea să favorizeze ocuparea scaunului episcopal cu străini, arătînd că nu este în interesul bucovinenilor să aibă episcopi străini, ci interesul lor este ca „episcopii lor să fie din țară și să nu fie *nici exclusiv români, nici exclusiv slavi*”.

m

În martie 1862 fruntașii români bucovineni centră autorizația guvernului de a convoca o adunare de protest la Cernăuți. La intervenția lui Eugenie, guvernatorul refuză să dea autorizația cerută, fii martie, anul următor, deputații ridicară chestiunea în Dieta țării, cerînd autorizația pentru ținerea adunării. Autorizația nu putu fi obținută însă nici pe calea aceasta. În schimb însă, episcopul căută să târăgăneze chestiunea, formulînd, cu asentimentul guvernului, șapte întrebări privitoare la viitoarea organizare a bisericii bucovinene. Ni s-au păstrat răspunsurile din partea lui A. Dimitrovița, I.Gh. Sbiera și Iacolie Porumbescu apărute în 1864.

Mulți dintre fruntașii laici nu găsiră însă de cuviință să răspundă la întrebările puse de episcop de conivență cu guvernul, ci adresară direct împăratului două memorii cuprinzătoare în care expun punctul lor de vedere în chestiunea bisericească. Memoriile apărură în 1864 la Cernăuți sub titlul *Apel către înalta administrație de stat în chestiunea organizării ierarhice a bisericii greco-ortodoxe din Bucovina* — Aufruf an die hohe Staatsverwaltung in der hierarchischen Organisationsfrage der gr. or. Kirche der Bukowiner — și *Apel la unire în biserică provincială a Bucovinei în chestiunea organizației ierarhice* — Einigkeitsruf in der gr.or. Provinzialkirche der Bukowina in der hierarchischen Organisationsfrage.

Tuturor acestora le răspunse episcopul Eugenie prin faimoasa sa epistolă păstrată în limba germană, editată numai la 1899 de fruntașul ucrainean Ștefan Smal-Stocki pentru a servi ca bază la formularea pretențiilor rutenilor pe tărîmul bisericesc. Lucrarea apărură sub titlul: *Străduințele naționale și bisericești ale românilor din Bucovina* — Naționale und kirchliche Bestrebungen der Rumänen in der Bukowina.

În replica sa, episcopul combătea fără cruțare pretenția laicilor de a-și spune cuvîntul în trebile bisericești, precum și încadrarea Bucovinei în mitropolia română din Transilvania. „Dacă vă gîndiți la avantaje național-politice — declara rîtos episcopul — atunci trebuie să vă spun că biserica cu astfel de lucruri nu are nimic comun, nici în clin, nici în mîncă, fiindcă împărăția lui Hristos nu este de pe lumea aceasta.” El apostrofa aspru pe preoții care manifestau sentimente naționale, declarînd că „preotul n-are nimic a face cu politica și cu promovarea naționalismului”.

Iar cînd aflate că anumiți preoți asistaseră la reprezentațiile unei trupe românești de teatru, el se grăbi să trimită la 15/27 martie 1864 clerului din eparhie o circulară prin care dezaproba purtarea preoților ce asistaseră la reprezentația teatrală, probozindu-i că „în loc de a da bună pildă norodului omenesc, precum și familiilor lor, se duc nebăgătdri de seamă la teatru *sm* a se desfăta acolo cu rîsuri și alte deșertăciuni, judecînd cum că civilizația și progresurile cer cu tărie ca noi să sprijinim meșteșugurile și naționalitatea, măcar că prin acestea se dă din altă parte batjocurei starea noastră cea preoțească”.

Nici rugămîntea fruntașilor laici, nici dorințele enoriașilor, nici demonstrațiile fățișe contra episcopului din biserica-catedrală și nici spargerea ferestrelor de la reședința episcopală nu putură abate pe episcopul Eugenie de la pornirea sa contra manifestărilor naționale ale enoriașilor săi.

La începutul lui septembrie 1864 episcopii ortodocși fură convocați la Carlovăț pentru a hotărî asupra organizării bisericii ortodoxe din Austria. Cu acea ocazie, Șaguna susținu cu tărie despărțirea de Carlovăț și crearea unei mitropolii românești cu închiderea în ea a eparhiei bucovinene. Eugenie votă pentru înființarea mitropoliei românești, dar fără eparhia Bucovinei. El propuse ca aceasta să fie și ea ridicată la rangul de mitropolie, coordonată Carlovățului și Sibiului.

Cînd veni însă vorba să se ridice și chestiunea bisericii bucovinene, comisarul imperial care asistă la ședința sinodului declară că „nu are a se slobozi la dezbateră asupra referințelor diecezei bucovinene”. În ședința din 27 august/8 septembrie, Eugenie făcu o amplă expunere asupra viitoarei organizări a bisericii ortodoxe din Austria, declarînd că supremul său principiu conducător este unitatea tuturor bisericilor particulare din Austria, dar apoi *cuique suutn*. Trecînd apoi la expunerea programului său, el propuse ca biserica ortodoxă din Austria să fie împărțită în:

- a. biserica sîrbească;
- b. biserica românească a Transilvaniei și a Ungariei;
- c. biserica bucovineană.

În fruntea bisericii sîrbești să stea patriarhul sîrb de la Carlovăț, în fruntea bisericii românești să fie mitropolitul Transilva-

niei cu sufraganii săi, iar în capul bisericii bucovinene să stea mitropolitul Bucovinei fără sufragani. În chestiuni dogmatice toate aceste trei biserici să constituie o singură biserică ortodoxă în

Austria, cu patriarhul sîrb ca primat în capul ei. Primatul să convoace o dată pe un an *sinodul general* la Viena. Canoane „administrative” să se poată vota numai cu consimțămîntul tuturor,

La ședința sinodului să participe cu vot consultativ și cîte 2 preoți aleși de episcopi. Afară de aceasta fiecare din cele trei biserici să țină o dată pe an cîte un sinod provincial al ei. Capul bisericii bucovinene să fie ales — după vechea datină a eparhiei Bucovinei din timpul Moldovei — de reprezentanții clerului, ai boierimii și ai poporului și să fie întărit în scaun de împărat, ca duce al țării Bucovina și hirotonit de primatele bisericii ortodoxe din Austria.

Propunerile lui Eugenie stîrniră un vifor de proteste din partea credincioșilor bucovineni. Într-un memoriu intitulat *Observări critice asupra propunerilor făcute de excelența sa Eugenie Hacman în ședința Sinodului Carlovățean din 8 septembrie 1864*, românii dezaprobau propunerile ambițiosului episcop, zicînd:

„Dieceza Bucovinei neagă susținerea că cea mai mare parte din propunerile episcopului ei ar fi în conformitate cu dorințele diecezanilor și persistă pe lîngă afirmarea sa, că numai un sinod diecezan compus din reprezentanții clerului și ai mirenilor cu vot decisiv este competent de a reglementa referințele bisericesti din Bucovina și că, prin urmare, orice hotărîre s-ar lua afară de această cale este ilegală și nedreaptă. Dreptcredincioșii bucovineni își vor ști apăra drepturile lor bisericesti, pe care episcopul lor vrea să le stingă chiar în adîncul bătrînețelor sale.”

Episcopul Eugenie rămase însă neclintit pe poziția sa, sprijinit în privința aceasta de guvernul de la Viena, susținînd că sinodalitatea cu principiul reprezentativ ar fi cu totul străină de spiritul bisericii ortodoxe, că laicii sînt „republicani” în biserică și că ei nu tind decît să deschidă „porțile iadului”, din care izbucnesc curente și furtunile primejdioase ale timpului. El susținea că episcopii au dreptul exclusiv de a cîrmui și păstori biserica „sub inspirația continuă a spiritului sfînt și cu ajutorul preoților și diaconilor”. Mirenii, la rîndul lor, sînt „obligați” să asculte din po-

runcile episcopului, neavînd rol activ în sinoade, fiind simple „părți, martori și auditori”.

Într-adevăr, lupta episcopului Eugenie cu enoriașii săi continuă cu aceeași îndîrjire și în anii următori, sub ochii guvernului catolic de la Viena legat cu Papa prin concordat, în paguba bisericii și a credincioșilor bucovineni. Din disensiunile acestea nu putea să izvorască nici un bine pentru biserică, dar nici pentru satisfacerea ambițiunii morbide și nici pentru potolirea irascibilității senile a episcopului Eugenie.

5. Regretul bucovinenilor de a nu fi fost incluși în noua mitropolie a Transilvaniei

Colaborarea armonioasă dintre clericii și mireni transilvăneni duse la înființarea mitropoliei ortodoxe a Transilvaniei, la ridicarea episcopului Andrei Șaguna la rangul de mitropolit și la confirmarea statului pentru autonomia bisericii ortodoxe de peste munți prin înaltul decret imperial din 24 decembrie 1864. Vestea aceasta zgudui adînc sufletul încăpățînatului episcop bucovinean, care așteptă în zadar apariția unui asemenea decret și pentru sine. Întîrzierea apariției unui asemenea decret duse pe Eugenie la disperare, storcîndu-i doar exclamația: „Șaguna-Excelență, Șaguna-mitropolit și Hacman-nimic”. În schimb, credincioșii bucovineni participară din tot sufletul la bucuria transilvănenilor pe urma împlinirii dorințelor lor bisericești.

În ianuarie 1865 „românii din Bucovina și orașenii capitalei Cernăuților” se grăbiră să trimită noului mitropolit al Transilvaniei următoarea adresă de felicitare:

„Prea sfințite arhiepiscop și mitropolit!

Excelența Ta!

Altă veste mai îmbucurătoare și alt dar mai măreț nu ne putea sosi nouă, dreptcredincioșilor, în ziua nașterii Mîntuitorului lumii, decît fu vestea despre denumirea prea sfinției excelenței tale de arhipastor și mitropolit al românilor ortodocși din Ardeal și Ungaria. O dorință din cele mai fierbinți a românilor se împlini

II
tE prin actul acesta. Toate inimile dreptcredincioșilor au tresărit de bucurie și mulțumire auzind vestea că mitropolia română este restaurată și că excelența ta este capul ei.

*
M: Și noi, românii din Bucovina, orașenii capitalei Cernăuților,
mm ne grăbim de a veni înaintea prea sfinției tale cu omagiile noastre
is de felicitare pentru că denumirea de mitropolit a căzut pe cel mai demn, pe cel mai călduros și mai sincer apărător și luptător pentru drepturile sfintei noastre biserici, pe acel bărbat care este merit de providența cerească să scape și să mîntuiască comunitatea dreptcredincioșilor români din Austria din starea anormală în care o cufundase împrejurările cele vitrege ale timpurilor trecute și de față. Nu putem, excelența ta, ca să nu strigăm din toată inima și din tot sufletul nostru: să trăiască omul providenței, să trăiești, f prea sfinția ta, la mulți ani și fericiți spre înflorirea și mîntuirea bisericii noastre!

I Mare este bucuria noastră, prea sfințite părinte, pentru că în denumirea prea sfinției tale de mitropolit vedem începutul realizării dorințelor noastre care nu tind la alta, decît ca să putem scăpa odată cu biserica noastră din Bucovina dintr-o stare de tot anormală și plină de abuzuri, care de va dura încă mult, ne amenință biserica cu o ruină morală și materială, căci aici la noi nu' f domnesc învățăturile cele sfinte ale Mîntuitorului, ci numai capriciul și interesele omenești.
7

Bucuria noastră ar fi deplină, fără durere de inimă, dacă am fi văzut figurînd în actul numirii excelenței tale de mitropolit și biserica noastră din Bucovina! Atunci numai am fi fost liniștiți deplin despre viitorul ferice și al bisericii noastre de aici! De această bucurie și mulțumire nu ne făcurăm părtași și de aceea neodihna noastră pentru viitorul bisericii din Bucovina este cu atîta mai mare, cu cît proistașii bisericii noastre purtați de pofta mării și a strălucirii proprii, se opun din răspuțeri la subordonarea bisericii noastre sub vechea mitropolie a Ardealului, restaurată prin înaltul bilet de mîna împărațesc. Ei nu prea vreau să se bage în seamă dorințele răspicate de repetate ori ale dreptcredincioșilor din dieceza Bucovinei; și clerul se teme, nu cutează de a-și ridica glasul său în fața lumii pentru că este terorizat!

Această terorizare o lătesc chiar și asupra mirenilor, căci în

ședința Consistoriului din 31 decembrie 1864, excelența sa episcopul nostru a propus ca să se facă profesorilor de la Școala națională normală din Cernăuți, care stă sub Consistoriu, aspră cercetare disciplinară pentru că au cutezat să-și arate dorințele lor, subscriind două petițiuni, una către excelența sa și alta către înaltul minister, unde se cerea ca excelența sa — după prea înalta deciziune din 27 septembrie 1860 și după înaltul emis ministerial din 30 septembrie 1860 — să concheme la Cernăuți pentru reglementarea afacerilor generale ale bisericii ortodoxe din Austria, precum în special și spre hotărîrea puteciunii ierarhice a diecezei Bucovinei, un sinod deplin, ales pe temeiul principiului reprezentativ și compus parte din preoți și parte din mireni, care să se țină după regulile prescise și apoi hotărîrile ce se vor face după o deliberare coaptă să se subștearnă la locurile mai înalte spre întărire.

Vedeți, excelența ta, cum se nimicesc la noi toate dorințele și tendințele de a scăpa biserica din starea ei cea anormală, cum se terorizează chiar mireni, și apoi ce să zicem noi de preoți? Aceștia sufăr și tac, sperind numai în providența dumnezeiască și așteptînd pe un mîntuitor!

Acest mîntuitor ești prea sfinția ta, părinte mitropolit! Înalta-ți puteciune, marea și cumpănitoarea-ți mîrîrîntă, zelul prea sfinției tale cel înfocat, neadormit și fără margini pentru binele și înflorirea bisericii noastre celei dreptcredincioase, toate acestea ne sînt pe atîtea chezășii că nu ne vei părăsi, ci, îmbrățișînd cu bunăvoință și căldură cauza noastră bisericească, pentru a cărei dezlegare și excelența ta te-ai luptat ani îndelungați, o vei sprijini și apăra cu toată iubirea de oameni la locurile mai înalte, ca să se reglementeze în folosul comunei noastre bisericești, căci noi nu dorim alta, decît numai împreunarea cu mitropolia, cu biserica din Ardeal. Aceasta ne-a fost, ne este și ne va fi obiectul dorințelor noastre în privința reglementării puteciunii noastre ierarhice față cu celelalte două mitropolii ce există în Austria. Noi ne rugăm, prea sfinția ta, nu ca să iei însuși inițiativa, ci numai ca să ne sprijinești cu înrîmînta cea cunoscută a excelenței tale, cererile noastre ce le-am adresat și le vom adresa locurilor înalte.

Oh! Prea sfințite părinte, sîntem convinși cu deplinătate că

prea sfinția ta vei binevoi a primi cu blîndețe și duioșie părintească omagiile noastre de felicitare, ce ți le aduc niște fii sufletești, precum sîntem asemenea convinși că ne vei apăra cauza noastră bisericească care este o cauză comună și de aceea, cerîndu-ți binecuvîntarea, îți strigăm din adîncul inimii noastre: Să trăiești, prea sfințite mitropolit și al Bucovinei, la mulți și fericiți ani!".

6. Enciclica jignitoare a episcopului Eugenie și replica clerului (în adunări, broșuri și presă)

Înființarea mitropoliei Transilvaniei și adresa omagială a bucovinenilor transmisă lui Șaguna înăspriră și mai mult raporturile și așa destul de încordate dintre credincioși și episcopul lor. La 15 februarie 1866 Dieta țării din Cernăuți votă o nouă moțiune prin care se cerea guvernului să autorizeze convocarea de urgență a unei adunări compusă din clerici și mireni, pentru a lua hotărîri în vederea noii organizări bisericești. Eugenie protestă însă contra amestecului Dietei în treburile bisericești și ceru guvernului să nu autorizeze ținerea adunării. Noul guvern *absolutist* prezidat de Belcredi, care urmase lui Schmerling în 1865, cedă stăruinței episcopului și refuză să dea autorizația cerută. Mai mult chiar, Eugenie reuși să obțină o rezoluție imperială, cu data de 10 decembrie 1866, prin care cererile bucovinenilor privitoare la constituția bisericească fură definitiv respinse. El putu storce guvernului o asemenea rezoluție recurgînd la cele mai detestabile mijloace de defăimare și josnice denunțări, ca cele difuzate de ziarul „Wiener Post” — că naționaliștii bucovineni, clerici și mireni ar nutri idei iredente, trimițînd adrese omagiale principelui Carol de Hohenzollern, noul domnitor al României.

Pentru a se răzbuna față de preoții naționaliști, el trimise întregului cler bucovinean o enciclică pastorală în care supuse activitatea lor unei critici pe cît de nedrepte, pe atît de pătimăse, zicînd:

„Mulți preoți s-au alunecat la patima beției, s-a lăsat între preoți fumatul tutunului, și că ei înainte de a păși la sfîntul altar sau funcțiuni preoțești, nu-și curățesc gura și mîinile de urmele aces-

tei înținăciuni; că preoții neglijează slujbele bisericesti în post și în duminică și sărbători; că preoții din sfînta lor chemare fac un izvor necurat de cîștig și jupoaie pe poporeni; că preoții numai din lăcomie de cîștig cumpără gospodăria și iau în arendă pămînturi; că preoții sînt dedați luxului și se îmbracă în mod necuvenit; că preoții nu predică și nu împărtășesc învățătura creștină; că femeile preoțești se întrec prin deșertăciune și lux prețios la nunți, la botezuri și alte întîmplări; că pe lîngă patimile lor cele vechi au oiași adaos și patima de a face intrigi în treburile vieții publice, naționale și bisericesti; că unii preoți au de scop, sub firmele de naționalitate și biserică, a împăca ticăloasele lor patimi, precum: deșertăciunea, ambițiunea, lăcomia de cîștig și de avere. În preoție sînt agitatori, sufleri și comedianți, agenți și conlucători ai gazetei «Albina», că agitatorii de preoți, căroră li s-au iertat crime, nu s-au purtat ca fiul cel pierdut, ci ca Iuda Iscarioteanul; că unii din preoți de frică, alții din răutatea inimii și din poftă de scandal subscriu pentru conducătorii complotului adrese de încredere; în fine, că **preoții subscriu petițiuni pentru încuviințarea conferințelor diecezană fără știrea arhiereului**".

Clerul naționalist, ponegrit în felul acesta neobișnuit de Eugenie, recurgea la ospitalitatea gazetelor „Albina”, „Concordia” și a. pentru a răspunde la învinuirile care li se aduceau. În coloanele „Albinei”, nr. 137 din 1867 apăru un asemenea răspuns edificator din care reținem următoarele pasaje:

„Tot auzim pe excelența sa părintele episcop zicînd că ce vreau preoții și eparhiștii de la episcop, pentru atîtea bănatări și nemulțumiri cu decursul treburilor la scaunul consistorial? De ce nu se astîmpără oamenii aceștia cu **naționalitatea și sinodalitatea** lor? Arhiereul este arhiereu și aceea ce vorbește el, aceea să fie. Cine nu ascultă de cuvîntul arhiereului este un potrivnic și nu va isprăvi nimic, căci noi avem putere și **prieteni** în Viena!...

... Dar ca să nu cugete lumea că dorințe și pretențiile noastre sînt exagerate, ne simțim provocați a le expune încă o dată ca să judece lumea între unii și alții.

Una din cele ce pretinde dieceza unanim este **încorporarea principiului sinodal în toate afacerile administrației bisericesti**. A face această pretențiune cugetăm a avea tot cuvîntul, una că e ba-

1*

I B
' "

zată pe cuvîntul scris și predat al Evangheliei și pe praxa generală a bisericii ortodoxe, iar alta că clerul și diecezanii sînt destul de amărîți prin **măsurile absolutismului și ale birocrăției ierarhice** de pînă acuma.

Prea sfinția sa, părintele episcop, ca unul ce este născut în secolul trecut (1793), se visează în timpurile episcopilor Dosoftei și Daniil, pe cînd se tratau preoții în mod barbar, de care după legile de acum mîșișii criminalii sînt scutiți și ca unul ce făcuse cursul studiilor în **institute romano-catolice**, susține că principiile ortodoxe referitoare la administrația bisericască sînt asemenea cu cele ti-cluite de deriziunile Conciliului Tridentin. Dar nici una, nici alta nu este așa. Clerul și diecezanii din Bucovina, și anume în jumătatea a doua a secolului prezent, nu sînt cei din timpul lui Dosoftei și Daniil, ci sînt conștiinți de drepturile și de marginile autorității epis'xmale. A striga dară și a împrósca cu cuvinte vătămătoare chiar și în biserică pre preoți, care după cuvintele din liturghie sînt frați și împreună servitori ai episcopului, și a închide ușile cînd vine un preot de la țară în cauze pastorale sau personale, a dicta suspenziuni, destituiri din diregătorii și anulări ale actelor de așezare a parohiilor; a se gira ca proprietar, al fondului religios, a da declarațiuni referitoare la spese extraordinare ce nu se referă la scopuri bisericesti și la însăși masa averilor bisericesti, a-și rezerva chestiunile cele mai importante care chiar și după regulamentul diecezan și după ordonanțele imperiale sînt a se trata consistorialitar, spre deriziune după proprie bună plăcere, a nu ține seama nici cît negru sub unghie de opinia publică a diecezei și de dorințele clerului, de a contra celor dorite de cler și de diece-zani, a lucra și-a arăta o putere și autoritate arhierească, care e cu totul străină spiritului Evangheliei; toate acestea și altele asemenea ce mărturisesc despre un **absolutism eterodox** oare nu sînt motive de a pretinde restaurarea instituțiilor sinodale, de a dori și de a cere autonomia bisericii pe o bază sinodală întinsă?

Asemenea nesuferibile măsuri administrative, ce cad pe seama absolutismului ierarhic, sînt și acele prin care se **alterează caracterul național român** al diecezei noastre bucovinene. Toată lumea știe că Bucovina, ca una din părțile Moldovei, este o țară românească; și dascălașul cel mai slab știe, de asemenea, că Bucovina

vina nu este și nu a fost nicicând atârnată de mitropolia din Liov și nici de cea din Kiev, ci ea, ca o fiică a mitropoliei din Suceava, este o dieceză moldo-română. Monumentele istorice colosale ce le vede fiecare în tot locul și fructele fundațiilor cu un areal de 51 mile pătrate, numite acum fondul religios, din care se îndulcesc toți, de la episcop pînă la cel din urmă orfan clerical, mărturisesc că tot ce posedă dieceza noastră nu provine de la ruși, ci de la principii și patrioții pămînteni. Clerul și poporul diecezan, cu toate că în unele comune se vorbește limba rusească, e conștient și susține că este **un** cler și **un** popor de naționalitatea moldo-română, care viețuind nici nu visează de a se manifesta în public altminteri decît cu clerul și poporul unei biserici ortodoxe de unul și același caracter românesc sau moldovenesc. În fața unor momente ca acestea, în contra convingerii și voinței clerului și poporului diecezan, se fac, de la un timp încoace, disputațiuni de acel fel, prin care se zguduie dieceza din țășnile sale naționale române, și în poporul de una și aceeași tulpină și convingere națională se produce cu măiestrie o dezbinare care, mai timpuriu sau mai tîrziu, poate să aibă funeste urmări ale unei dezbinări confesionale.

Ce e drept, auzim pe părintele episcop zicînd că aceste măsuri se fac cu privire la partea din locuitori ce vorbesc rusește. Dar noi întrebăm pe sfinția sa cine din cler sau diecezani s-au plîns de apăsare națională? Unde sînt adresele sau petițiunile pentru introducerea limbii rusești în Consistoriu și la celelalte organe administrative bisericești? Oare nu sînt bisericile pline de cărți — venite Dumnezeu știe cum — din Rusia? Era oare de lipsă de a pune pe marca Școlii reale inscripția rusească, ca venind apostolii panslavismului și oaspeții din Rusia și văzînd acea scrisoare să deducă după ea că și asupra Bucovinei au cuvînt de a face pretențiuni?... Dară ca să nu cădem și noi sub judecata istoriei că am tăcut la toate cele ce se fac spre **alterarea caracterului național istoric al diecezei**, protestăm în fața lumii contra unora ca acestea măsuri răpitoare de drepturi și nu vom înceta a protesta și a invoca ajutorul legal, crezînd că de despotia ierarhiei Hacmanizilor și birocrăției schOnbachiene doară ne va scăpa Dumnezeu!

Mai este ceva care face să sîngereze inima multora din cler de la Nistru pînă la Dorna și de la Coniatin pînă la Reusen, și aceas-

ta este strîmbătatea ce se face prea adesea în favoarea **nepotismului**, în înțelesul cel mai strîns al cuvîntului... Și în fața unora ca aceste suferințe, încă mai întrebă excelența sa episcopul că ce vreau preoții și diecezani? Pe urma mulțimilor de vătămări și apăsări, încă mai are prea sfinția sa curajul de a numi răzvrătitori pe cei ce se văietă? Mai are inima de a apăsa încă mai dureros pe cei ce caută scăpare legală? Mai are cutezanța de a aduce în feluri de prepusuri pe acei bărbați din cler și din mirenime ale căror caractere curate și devotament patriotic sînt cunoscute în țară? Doamne, caută din cer și cercetează viața din Bucovina, pe care a plantat-o dreapta ta! Vino de șezi la judecată cu cei ce ne judecă pe noi după pofta inimii lor și după durerile și suspinele noastre! Nu întîrzia, ci vino degrabă și ne mîntuiește, că iată sîntem de oca- ra celor mîndri și de îmbucătura celor nesățioși. În pămîntul moștenirii noastre sîntem ca niște străini, în casele și bisericile noastre amuțește limba părintească, de strigătul străinului de la miază-noapte, care venind mai deunăzi mai vîrtos ca cerșetor zice astăzi că este foarte egal îndreptățit și mîine-poimîine va zice că este «sama volnoi panu» în Bucovina".

„Nesățiosul **despotism**" și „apăsătorul terorism" al episcopului Eugenie sînt aspru biciuite și într-un articol al „Concordiei" din 1866. Autorul articolului concretiza samavolnicia episcopului în propriile lui cuvinte: „Ja tak choczu", adică „așa vreau", sau latinește „sic volo, sic jubeo". Nepotism pînă la strănepoți la așezarea protopopilor și a parohilor, prigoană față de toți cei bănuți de nesupunere în zală tiranului. Toată lumea era cuprinsă de groază, cei mai mulți din cler și din învățători umblau cu fața în jos, obosiți de nedreptățile suferite și cuprinși de deznădejde. Și întrebîndu-se care este cauza unei asemenea stări de lucruri, corespondentul răspunde: „Ura și prigoana arhiepiscopului, care nu pregetă pînă la al zecelea neam a-și răzbuna!"

Aluziile pe care anonimul corespondent al „Albinei" le face cu privire la „apostolii panslavismului" de dragul cărora Eugenie dispune-ca pe frontispiciul Școlii reale din Cernăuți să se pună inscripția și în limba ruteană și cu privire la „oaspeții din Rusia", de unde veneausumedenie de cărți slavone pentru bisericile din Bucovina, ne întărește și mai mult în credința că Eugenie Hacman

activa sub presiunea și influența propagandei rutene nu numai din Galiția, ci și din Rusia și că multe din dispozițiunile sale erau direct dictate de șefii acestei propagande. Căci, dacă nu ar fi fost așa, ce ar fi determinat la 1899 pe profesorul Smal-Stocki de a reedita lucrarea episcopului Eugenie Hacman, *Străduințele naționale și bisericești ale românilor în Bucovina?*

Chiar în vremea aceea rutenii tineri înființară în 1868 la Liov o asociație numită „Deșteptarea” — „Prosvita” — cu scopul de a organiza o propagandă mai vie în poporul de la țară prin publicarea și răspândirea de scrieri populare. În 1874 guvernul austriac înființă la Liceul academic din Liov o catedră de limba și literatura ruteană pentru a lovi în limba rusă. Broșurile „Prosvitei” erau răspândite și în Bucovina. Guvernatorul Alessani confiscă un însemnat număr din aceste broșuri pe care le încredința în 1877 profesorului Vasile Repta, mitropolitul Vladimir de mai târziu, spre cercetare. Din raportul lui Repta aflăm că broșurile acestea fuseseră tipărite parte în Rusia, la Petersburg și Kiev, parte în Austria, la Viena, Liov, Colomea și Cernăuți. Ele tratau probleme variate de cuprins religios, moral, academic, literar, istoric, social și politic. Broșurile de conținut politic erau menite să deștepte conștiința națională în sens panslavist și să afirme drepturile istorice ale rutenilor și asupra *Bucovinei*.

În broșura intitulată *Glas către norod și îndeosebi către norodul rusesc din Bucovina*, autorul ei, un anumit *Semaka*, răzeș român renegat, se adresa proaspeților săi conaționali, zicînd: „Să grijim, fraților iubiți, din răspuțeri, ca să ne emancipăm de această mizerie, de această robie la care am ajuns sub turci și sub boierii noștri. Să ne străduim să ne cultivăm, să trăim în pace și dragoste frățească, căci noi, rușii, sîntem cu toții frați de sînge, fiii *unei* mame, a sfintei *Rusii*”. „În țara noastră ruteană — continuă *Semaka* — noi sîntem poporul cel mai numeros în Bucovina, noi sîntem aici stăpîni în țara noastră, iar toți ceilalți, cîți au năvălit în țara noastră, să aibă respect de noi”. Același *Semaka* ceruse în septembrie 1875 autorizația de a edita o revistă ruteană, „Lopata”, cu articole în limba română, franceză, germană și polonă, dar cererea îi fusese refuzată.

Șeful propagandei rutene în Galiția era Mihai Dragomanov,

care umbla să constituie comitete subversive și în Bucovina și Rusia subcarpatică. Membrii acestor comitete umblau pe jos sub pretextul de a culege informații etnografice și a aduna cîntece populare. În realitate, ei, venind în atingere cu tineretul de la sate și cu studenții, desfășurau o aprigă propagandă politică. Unul dintre acești propagandiști mascați era și *Ivan Franko*, scriitor, originar din Bucovina. Mîna în mîna cu propaganda de la sate, intelectualii ruteni erau preocupați cu cultivarea limbii rutene, cu alcătuirea unei gramatici a acestei limbi deosebită de cea rusească și de crearea unei literaturi proprii, rutene. În locul ziarului „Os-nova” — Ideea — care fu oprit, apărură la Liov un nou ziar, „Pravda” — Adevărul — ca organ de legătură între toți malorușii din Galiția, Rusia subcarpatică și Bucovina, precum și din Rusia. Mai apoi, publiciștii Ivan Franko și Mihai Pavlik se desprinseseră de rutenii tineri, organizînd o grupare radicală cu tendințe socialiste și anticlericale și îndreptată contra oportuniștilor politici.

CAPITOLUL VII

Viața culturală în acea epocă

1. Deschiderea de noi școli primare și secundare - 2. înființarea Bibliotecii Țării - 3. Constituirea „Societății pentru cultura și literatura poporului român în Bucovina” și editarea organului de publicitate al acesteia „Foaia Societății” - 4. Criticile aduse „Foi Societății” și apunerea ei - 5. Stagiunile teatrului românesc la Cernăuți - 6. Aron Pumnul și discipolii săi - 7. Originea bucovineană a familiei lui Mihai Eminescu

1. Deschiderea de noi școli primare și secundare

În curs de două decenii care se strecuraseră de la 1848 încoace, învățământul public din Bucovina progresă foarte încet. Totuși, el avu de înregistrat oarecare succese.

La 14/26 septembrie 1849 apăruse în ziarul „Bucovina” următoarea *înștiințare de concurs*:

„1. În Șiret are să fie o școală moldovenească normală capitală și una pentru fete, care se pun sub supravegherea Consistoriului neunit de acolo.

2. Limba în care se vor propune învățăturile în Școala normală capitală și în cea pentru fete din Șiret va fi cea "moldovenească, totuși să se ia în amăsurată considerație propunerea învățaturii în limba germanică și rutenică, pentru aceea de la învățători să se ceară să știe și limbile acestea".

În 1858 Preparandia românească de la Cernăuți fu lărgită cu încă o clasă cu o școală primară de aplicație, care era vechea școală moldovenească înființată încă de la Grigore Ghica. Cu conducerea

&

preparandiei astfel lărgite fu încredințat profesorul Ioan Drogli, care era și autorul unui abecedar românesc.

Prin crearea Preparandiei românești de la Cernăuți cu o bună școală de aplicație s-a grijit surescenența necesară pentru învățământul primar. Prin aplicarea concordatului, școlile principale și cele triviale din localitățile cu biserici catolice trecură sub conducerea arhiepiscopiei catolice din Liov.

Deputatul Petrino arăta la 1860 în Parlamentul din Viena că după încheierea concordatului, 14 școli ortodoxe de eparhie în Bucovina au fost declarate școli catolice și că numai învățătorii catolici puteau profesa la ele. La protestul bucovinenilor, li s-a răspuns că dacă comunele doresc să aibă școli naționale și confessionale, să și le ridice prin mijloacele lor. Acestor școli însă, nici fondul, nici ministerul nu le acordă nici un ajutor, fiind lăsate să dibuiască în cea mai mare mizerie.

Sub supravegherea Consistoriului ortodox din Cernăuți rămăseră numai puține școli triviale de pe la sate. Sematismul diecezan arăta, la 1850, la o populație ortodoxă de 317 375 de suflete, numai 26 de școli triviale. După zece ani, la 1860, el arăta 34 de școli. În era constituțională, la 1865 numărul școlilor sporise la 104 cu 107 învățători și 3195 elevi. Buni de școală erau însă 45 054 copii.

"f

\

1.

I

*

i

*

t

•2,

„,

Un progres se realizează și pe tărîmul învățământului secundar. În slujba acestui învățământ funcționa încă din 1808 un liceu latinesc la Cernăuți, la care își făcuseră studiile liceale toți intelectualii români, clerici și mireni. Cei mai mulți dintre absolvenții acestui liceu treceau la Institutul Teologic din Cernăuți, unde se pregăteau pentru cariera preoțească. Cei doritori de a-și continua studiile în disciplinele profane ca dreptul, medicina, științele sau literale, treceau la universitățile din Liov sau Viena. Pentru a înlesni și acestora să-și facă studiile în țară, deputatul Rădăuților, Mihai Bodnar, cerea la 1848 ca Școala latinească din Cernăuți să fie ridicată la școală înaltă, pentru ca și țărani să-și poată trimite copiii lor la învățăături mai înalte, trimițându-i la Cernăuți și nu la Liov sau Viena.

Dorința aceasta a bucovinenilor s-a realizat ceva mai târziu, dar pînă atunci era nevoie să se dezvolte mai bine învățământul

secundar, prin crearea de noi licee în țară. Dar cum statul nu găsea mijloace pentru aceasta, fiind chiar nevoit să recurgă la mijloacele fondului bisericesc pentru acoperirea cheltuielilor cu războiul din Italia, guvernul consimți totuși ca noul liceu confesional românesc să se deschidă la Suceava, din mijloacele fondului bisericesc. Și astfel apărură, la 30 iunie 1860, **înaltul decret imperial pentru înființarea Liceului greco-oriental din Suceava.**

Românii însă nu se mulțumiră numai cu crearea unui liceu clasic la Suceava, ci ei cereau o școală secundară a lor la Cernăuți, în capitala țării. După îndelungate și anevoioase pertractări, se obținură în fine consimțământul guvernului de la Viena pentru crearea unui **liceu real** la Cernăuți, unde lipsa unui asemenea așezământ de învățatură care să deschidă drumul tineretului la studii tehnice mai înalte era de mult simțită. Și astfel apărură la **22 februarie 1862** aprobarea ministerială pentru înființarea **Școlii reale** de la Cernăuți, deocamdată cu profesori străini și limba de predare nemțească. Românii protestară însă contra acestei măsuri, cerând angajarea de profesori români și limba de predare românească. Prin decretul imperial din 6 septembrie 1862 se hotărî deschiderea școlii, dar cu profesori străini, numindu-se director H. Tausch, sprijinit de inspectorul școlar G. Bozdech. În urma acestui protest profesorul **Pavel Paicu** fu silit să părăsească Bucovina și să-și dezvolte rodnică sa activitate didactică la Iași.

Dobândirea pe seama românilor din Bucovina a două școli secundare ortodoxe în era concordatului, când învățământul secundar din Austria se găsea sub îndrumarea și controlul episcopatului catolic, trebuie privită drept una din cele mai mari izbânde ale politicii naționale românești din Bucovina acelor vremuri. Guvernul de la Viena a înțeles însă să domolească foarte curînd marele entuziasm al românilor, arătîndu-le că le lipsesc manualele didactice în limba română, precum și personalul didactic calificat. Din considerațiunile acestea, guvernul a dispus ca pînă la împlinirea acestor lipsuri, atît la Liceul clasic de la Suceava, cît și cel real de la Cernăuți să se aplice manualele didactice nemțești și să se numească profesori străini, și aceasta numai în mod provizoriu, pînă la pregătirea de profesori români și întocmirea manualei

didactice în limba română. Cum însă condițiunile acestea nu erau ușor de îndeplinit, provizoratul se permanentiza decenii întregi, devenind prin uz și obicei în realitate definitiv.

În ședința Senatului sau Consiliului imperial întărit, de la 10 septembrie 1860, Nicolae Petrino se plîngea că la Suceava s-au trimis profesori din Moravia, care nu auziseră încă în viața lor sunetul limbii române. El zicea:

„Liceul din Cernăuți a fost clădit cu bani luați din fondurile noastre religioase, după aceea însă a fost declarat liceu catolic cu limba de predare germană. Scopul primitiv a fost că în edificiul acela să fie așezat seminarul greco-oriental. S-a dat locul Institutului Teologic, mai tîrziu luîndu-i-se 2 săli. Acelea au fost transformate în capele catolice. Am încercat toate mijloacele să ne înființăm o școală reală, în capitala Bucovinei. S-au încuviințat abia 8 000 florini din fond pentru salariile profesorilor, iar municipalitatea voia să ridice edificiul din averea sa, însă cu condițiunea ca acea școală să fie interconfesională numai în acel înțeles că profesorii să fie numiți nu numai dintre catolici, ci și dintre indivizi de alte confesiuni religioase, și anume profesori greco-orientali. Atunci însă, Ministerul Cultelor și al Instrucției a declarat episcopului că regimul ține absolut la principiul după care în Bucovina școlile secundare nu pot să fie decît catolice.

Mai tîrziu ni s-a permis, din grația majestății sale, să ne înființăm din fondurile noastre **un gimnaziu confesional și național** la Suceava; după aceea însă ministrul, în loc să lase să ne aflăm profesorii prin publicare de concurs, ne cheamă el însuși profesori din Moravia, tot oameni care nici după nume nu cunosc limba noastră. Din toate acestea Senatul imperial poate să se convingă că noi nu ne putem folosi nici chiar de fondurile noastre pentru realizarea scopurilor pentru care sînt destinate.”

Plîngerea deputatului bucovinean era pe deplin întemeiată, fiindcă numai cu puțină bunăvoință s-ar fi găsit candidați indigeni pentru posturile de la liceele nou înființate, atît între absolvenții Institutului Teologic, cît și între candidații mirenii la profesorat, care își continuau studiile în străinătate. Este de ajuns să ne gîndim la Vasile Burlă, Samson Bodnărescu, P. Paicu, Ipolit Ilasievici, Lazăr Nastasi, Gheorghe Chelariu, Ciprian Porumbescu,

Emanoil Grigoroviță ș.a., care, negăsind posturi la liceele ortodoxe din Bucovina, trecură peste Moina în Moldova și peste Măgura în Transilvania, pentru a dezvolta acolo o remarcabilă activitate didactică, literară și artistică, care făcea cinste țării lor de origine.

Vasile Burlă, născut la 1840 în satul Cireș-Opaiț, com. Bude-
niți, jud. Storojineț, a făcut liceul la Cernăuți, a studiat filologia în
Austria, a ajuns profesor de latinește la Liceul Național din Iași și
apoi director al acestui liceu și chiar inspector al învățământului.
A publicat o carte de exerciții latinești și o gramatică greacă. A
colaborat la „Convorbiri Literare” și la „Revista pentru Arheologie,
Istorie și Filologie” cu diverse studii și polemici. A murit la
Iași în ianuarie 1905.

Samson Bodnărescu, născut la 1840 în Gălănești, jud. Rădăuți,
a terminat liceul la Cernăuți în 1865, a trecut în România. Și-a
continuat studiile în Germania, la Giessen, unde și-a luat doctoratul
în 1870. A fost numit profesor la Școala Normală din Iași, apoi
director la Liceul internat din Pomirla, o fundație a hatmanului
Anastase Bașotă. În 1875 Burlă a candidat împreună cu Sbiera la
catedra de limba română de la noua universitate din Cernăuți. O
colecție din scrierile sale a apărut în 1884 în „Convorbiri Literare”,
cuprinzând poezii lirice, epigrame și dramele **Rienzi** (traduce-
re) și **Alexandru Lăpușneanu**. El se afirmă pe terenul literar prin
poemele sale: **Ce poate fi?** (1872), **Ahasveros în veacul nostru**
(1884). Tragediile sale sînt: **Grigore Vodă Ghica**, **Rienzi** și **Lăpuș-
neanu-Vodă**, din care numai cele două din urmă văzură lumina
tiparului. Samson Bodnărescu muri la Pomirla în 1902. O rudă
(?) a lui Samson Bodnărescu a terminat Institutul Teologic din
Cernăuți, iar apoi, trecînd la catolicism, a devenit priorul schitu-
lui Sf. Onufrei din Liov.

Pavel Paicu, născut la 1831 prin părțile Humorului, a ajuns
profesor și apoi director la Gimnaziul Ștefan cel Mare din Iași.

Ipolit Iasievici a ajuns director la Gimnaziul din Brașov, la ca-
re au funcționat și ceilalți doi bucovineni: **Lazăr Nastasi** și **Gheor-
ghe Chelariu**.

Compozitorul **Ciprian Porumbescu**, fiul scriitorului Iraclie, a
făcut studii muzicale la Viena, după absolvirea cărora a fost nu-
mit profesor de muzică la Liceul din Brașov și diriginte al corului

bisericii Sf. Nicolae. El a murit în 1883, lăsînd în urmă sa mai mul-
te sute de diferite compoziții muzicale: muzică de dans pentru
pian-și diferite alte instrumente, quintete pentru coardă, coruri
bărbătești, romanțe, muzică bisericească, un manual didactic de
muzică și opereta **Crai-Nou** (1882).

Emanoil Grigoroviță (Grigorovitza), născut în 1857 la Horod-
nic, jud. Rădăuți, după terminarea studiilor la Cernăuți a trecut la
București, ca profesor de limba germană la Liceul Matei Basarab.
El a publicat un dicționar român-german, german-român, un dic-
ționar român-rus și rus-român și mai multe volume de povestiri și
nuvele cu chipuri și graiuri din Bucovina (1900), **Povestiri din Bu-
covina** (1914) ș.a. El a murit la București în 1916.

Numărul acesta de tineri studioși din Bucovina dovedește în-
deajuns că s-ar fi putut găsi ușor printre indigeni elemente distin-
se pentru ocuparea posturilor de profesori de la nou înființatele
licee bucovinene, dacă guvernul austriac ar fi dorit înapoi să pro-
moveze elementele românești și n-ar fi trebuit să recurgă la pro-
fesori străini aduși din Apus. Dar politica austriacă în Bucovina
nu tindea la promovarea învățaturii românești, ci la impunerea
limbii și culturii germane în țara fagilor — Buchenland.

Cu greutatea ce porneau din asemenea tendințe germaniza-
toare avură de luptat și elevii români care se înscriau la liceele
germane fără să cunoască limba germană, în care se predau mate-
riile. La 1862 luă ființă la Cernăuți, din inițiativă particulară, un
pension de fete la care, pe lîngă limba română, se predă și istoria
românilor.

„Amicul Școalei” constata la 1863 că „de un timp încoace,
multă tinerime română din Bucovina venea să frecventeze gimna-
ziile din Transilvania, și mai ales Gimnaziul de la Blaj”. Astfel își
terminară studiile liceale la școlile secundare românești de la
Blaj, Beiuș, Năsăud și Brașov Vasile Burlă, frații Ioan și Vasile
Bumbac, Sim. Florea Marian (Beiuș), Epaminonda Bucevschi
(Beiuș-Blaj) ș.a. Profesorul Aron Pumnul de la Cernăuți, transil-
vănean de origine, înlesnea tinerilor bucovineni înscrierea la li-
ceele din Transilvania. La stăruința lui și a Hurmuzacheștilor s-a
putut obține consimțămîntul domnitorului Cuza și al guvernului
român de la București pentru crearea de mai multe burse de cîte

30 galbeni pe an pentru tinerii bucovineni care erau nevoiți să-și continue studiile la liceele românești din Transilvania. Prin decizia Consiliului de Miniștri din București din 19 septembrie 1861, s-au conferit asemenea burse tinerilor bucovineni Vasile Burlă, Ioan Buliga și Vasile Bumbac, elevi din clasa a 7-a de la Liceul din Cernăuți, pentru a-și termina studiile liceale la liceele românești din Transilvania.

Problema manualelor didactice în limba română nu se putea rezolva așa ușor, dat fiind că manualele din România și din Transilvania nu se puteau încadra în programul de învățământ austriac. La 1862 apăru *Lepturarul Românesc* al lui Pumnul, o adevărată enciclopedie a scrisului românesc a mai multe decenii, singurul manual de limba și literatura română pentru clasele superioare ale liceelor din Bucovina. Cartea era însă greoaie și prea puțin gustată de elevi, din cauza latinismelor și a limbii etimologizante în care era scrisă. Pentru predarea limbii române în clasele inferioare apărură curînd manuale destul de bune, semnate de Ioan Bumbac, Eusebie Popovici, Gherasim Buliga ș.a.

În timpul arhipăstoriei lui Eugenie Hacman, scrisul românesc se făcea cu caractere chirilice. Încercările de a le înlocui cu caractere latine se făcuseră de mult, dar fără rezultat. La 1852 episcopul respingea un raport scris cu litere latine, cu motivarea că el n-a dat încă „posvolenia” de a schimba samavolnic literele scrisului chirilic cu caractere latine, care nu fac decît să îngreuneze citirea! Cu altă ocazie Eugenie califică drept „tearfă” o scrisoare cu caractere latine împrumutate de la transilvăneni, care se pretind cei mai învățați, „nu pentru alta, ci numai pentru aceea, că au stricat limba moldovenilor și valahilor, schimonosind-o după placul lor”.

Încă la 1871, el puna pe cererea scrisă cu litere latine a unui preot următoarea apostilă: „Să caute dascălul, că va afla pentru păstorul de suflete un circular care spune că nu cu litere ale bisericii Apusului, ci cu cele ale Răsăritului se cuvine a scrie”. Pînă la moarte nu s-a putut scoate din capul încăpățînatului moșneag că literele „papistașe”, „daco-romane”, cum le numea el, nu sînt deloc pierzătoare de suflet.

2. Înființarea Bibliotecii Țării

Progresul învățaturii românești suferea foarte mult din cauza lipsei unei biblioteci în care să se găsească și cărți românești, pe lîngă cele germane. Institutul Teologic își înghebase o modestă bibliotecă de specialitate pentru nevoile studiilor teologice. De asemenea, luase ființă și pe lîngă Liceul din Cernăuți o bibliotecă didactică cu edițiile autorilor antici și cu diferite cărți germane. Elevii români de la acest liceu își înghebaseră, sub conducerea profesorului Pumnul, o bibliotecă proprie, studențească, pe care o înzestrau cu cărți și reviste românești. Neputîndu-și procura publicațiile mai însemnate, elevii trăgeau copii după ele pentru biblioteca lor. Această nobilă străduință a tinerimii școlare bucovinene găsi încurajare și la guvernul român, care, prin jurnalul Consiliului de Miniștri din 9 septembrie 1861 făcea apel către autori și tipografii să doneze cărți și publicații școlilor și bibliotecilor române din Bucovina.

Nu exista în toată Bucovina o bibliotecă publică, de care se simțea așa de mare nevoie. Pentru crearea unei asemenea **biblioteci a țării** dăruia la 1850 marele proprietar Mihai Zotta 1 000 florini care să servească drept fond pentru înființarea Bibliotecii Țării. Pilda dată de Zotta găsi curînd imitatori între proprietarii români. Astfel se grăbiră a adăuga obolul lor și boierii Logotheti, Iordachi Vasilco, Petrino, Petrovici, Costin, Ion Cîrstea, Ion Mustazza, frații Popovici, Em. Stîrcea ș.a. la sporirea fondului bibliotecii, care după părerea lor avea menirea să țină treaz interesul pentru cultura superioară. Femeile române îmbrățișară și ele cu căldură ideea fondării unei biblioteci, vîrsînd sume frumoase din colectele lor la fondul bibliotecii.

La 5/17 iunie 1851 comitetul de inițiativă din care făceau parte Doxache Hurmuzachi, Alexandru Costin, Carol Mikuli ș.a. lansă o **Prochemare spre daruri pentru Biblioteca Țării Bucovinei**. Din cuprinsul „prochemării” — Aufruf — aflăm că se adunase deja un fond pentru înființarea acestei biblioteci, care să rămîină proprietatea țării și care să fie accesibilă fiecărui cititor. Compozitorul Carol Mikuli contribui la fondul bibliotecii cu 1000 florini, sumă rezultată din venitul unui concert dat în acest scop. La apelul co-

mitetului răspunseră membrii clerului, precum și toate comunele urbane și rurale din Bucovina. Nicolae Cantacuzino Pașcanu, șeful guvernului princiar din Iași, care sosise în 1851 la Cernăuți întru întâmpinarea împăratului Francisc Iosif, dăruie 50 galbeni pentru bibliotecă. Principele Mihai Sturdza trimise 2 000 florini pentru fondul bibliotecii; ofrande incurseră și din partea marelui vornic Const. Sturdza-Birlădeanu, iar frații Scarlat și Constantin Vîrnav dăruie o parte din imobilul lor din Cernăuți pentru așezarea bibliotecii. Mihail Kogălniceanu dedică **Bibliotecii naționale din Bucovina** un exemplar din *Letopisețul Țării Moldovei*, ce apăruse de curînd. Eudoxiu Hurmuzachi fiul umplu rafturile noii biblioteci cu cărți obținute de el de la editurile din Viena.

La 29 septembrie 1852 se făcu inaugurarea bibliotecii cu tot fastul cuvenit. La 1861 biblioteca trecu sub autoritatea Comitetului țării, devenind o instituție a țării Bucovina. În 1875 Comitetul țării trecu biblioteca asupra nou createi universități din Cernăuți. Cu conducerea noii biblioteci fu încredințat mai apoi profesorul de teologie Eusebiu Popovici, care la 1868 primi din partea lui Cezar Cătănescu, directorul Bibliotecii Centrale din Iași, invitația de a face schimb de cărți și de informații. „Înaltul guvern — scria Cătănescu — inspirat de interes adevărat național, acela de a înăvuie această bibliotecă cu toate cărțile ce au apărut în limba română, a autorizat pe subsemnatul, acordîndu-i și creditele necesare, de a intra în corespondență cu bibliotecile existente din toate țările române, pentru a efectua preschimbări sau cumpărări de cărți române care nu se află în Biblioteca Centrală din Iași. Convinș că d-voastră veți binevoi a primi cu interes ocaziunea de a servi o chestiune așa de importantă pentru români, subsemnatul are onoarea de a trimite pentru biblioteca ce dirijați trei exemplare din catalogul Bibliotecii Centrale din Iași, rugîndu-vă să binevoiți a onora și d-voastră această bibliotecă cu catalogul Bibliotecii bucovinene. Prin mijlocul acesta sperăm a putea afla și procura mai ușor cărțile române ce ne lipsesc, realizînd și posibilitatea de existență mutuală între ambele stabilimente de aceeași natură. Totodată vă rugăm pe d-voastră a ne încunoștiința dacă din exemplarele de rezervă puteți vinde sau schimba pentru alte opuri de care s-ar interesa biblioteca d-voastră și pe care le veți

putea scoate în rezerva însemnată în fiecare op din catalogul ce vă trimit. Biblioteca Centrală din Iași salută pe sora sa din Bucovina, rămînîndu-ne personalmente a vă asigura, domnule bibliotecar și colega, de stima prea deosebită ce vă conserv".

În aprilie 1861 comitetul Bibliotecii trecu biblioteca cu tot inventarul ei de cărți în seama Comitetului executiv al Dietei țării. Directorul bibliotecii deveni un slujbaş al țării, iar întreținerea ei trecu în bugetul administrației autonome a Țării Bucovina. În februarie 1870 postul de custode al bibliotecii fu încredințat lui Ioan Gh. Sbiera, care părăsi postul de profesor provizoriu la Liceul din Cernăuți.

În 1863 se înființa **Muzeul provincial al Bucovinei** — Bukowiner Landesmuseum — cu o sucursală la Șiret.

În legătură cu înființarea Bibliotecii țării stătea și stăruința cărturarilor bucovineni pentru întemeierea unei **tipografii românești**. Nedispunînd însă de mijloace materiale proprii pentru acest scop, ei făcură apel la mijloacele fondului bisericesc. În 1853 starețul mînăstirii Putna, Artemon Bostnic, ceru autorizația pentru instalarea unei tipografii servite de călugări în încăperile mînăstirii. Zelosul stareț repetă cererea și în anii următori, 1854, 1855 și 1856, pentru ca la 1857 să primească răspunsul negativ din partea guvernului. O cerere analogă fu înaintată prin Consistoriu guvernului și din partea egumenului de la Dragomirna, care arăta cum călugării sînt gata să deprindă ei înșiși meșteșugul culesului și al legătoriei de cărți, dar și cererea lor fu respinsă, nefiind probabil susținută din partea episcopului Eugenie, pentru care „meșteșugurile tipografice", dacă erau încă și inspirate de „naționalism", nu erau decît uneltiri primejdioase ale satanei.

3. Constituirea „Societății pentru cultura și literatura poporului român în Bucovina" și editarea organului de publicitate al acesteia „Foaia Societății"

Luptele și frămîntările cărturarilor români pe tărîmul bisericesc și școlar, precum și descătușarea mișcării lor politice și naționale prin reînvierea vieții constituționale din Austria, determină

pe intelectuali să se desfacă din cîrdăşia lor cu *cazinoul* evreo-german din Cernăuţi şi să-şi înjghebeze un loc propriu de întîlnire, conversaţie şi schimb de idei în așa-numita: ***Reuniune românească de leptură***.

Ideea înfiinţării Reuniunii porni de la un grup de tineri, intelectuali români ca Nicolae Vasilco, Leon Popescu, Orest Reni-Herşeni, Leon Ciupercovici, în frunte cu Ioan Gh. Sbiera, care elabora statutul. Obţinîndu-se aprobarea guvernului, Reuniunea luă fiinţă la 19 aprilie 1862, alegînd preşedinte pe Alexandru Hurmuzachi, care făcu formele legale pentru recunoaşterea Reuniunii ca persoană morală şi pentru funcţionarea ei legală. Actele acestea fură dresate în româneşte ca un prim început de corespondenţă oficială în limba română cu organele puterii de stat. La 19 aprilie 1862 apărură ***înştiinţarea despre deschiderea Reuniunii Române***, o zi pe care Alecu Hurmuzachi o considera ca cea mai vie şi mai „fericitoare” diră viaţa Bucovinei după atîta timpuri de triste.

„Reuniunea pe care o inaugurăm astăzi — zicea Alecu Hurmuzachi — este cea mai vie şi mai fericitoare şi binecuvîntată mărturie că am simţit adînc această trebuinţă, că ne-am pătruns de necesitatea de a ne deştepta din amorţirea în care am căzut un timp prea îndelungat şi a începe o viaţă nouă, mai că aş zice o viaţă vie, adică nu lîncedă, vegetativă, pasivă şi deşartă ca pîn-a-cum, ci deşteaptă, cugetătoare, îndreptată spre un scop măreţ şi serios, cu un cuvînt, o viaţă morală şi de cultura. Iată care este în general scopul acestei Reuniuni, scop nobil şi binecuvîntat, scop de cultură şi de propăşire intelectuală, scop de pace şi de înfrăţire.

În special şi precizat, după cum e lămurit mai de aproape în statut, scopul Reuniunii este de a da inteligenţei naţionale din patrie posibilitatea de a cunoaşte produsele literaturii române din toate ramurile, de a lege (citi) şi studia foile şi cărţile acesteia, de a fi prin urmare un mijloc de întîlnire pentru toţi compatrioţii doritori de a urmări propăşirea culturii naţionale, toate mişcărilor şi manifestările geniului român şi a-şi lămuri prin conversaţiune şi dezbateră ideile, de a se consulta frăţeşte despre toate obiectele ce se ţin de ramul artelor, ştiinţelor şi literaturii.”

Din comitet făceau parte, pe lîngă iniţiatori, Aron Pumnul, Ioan Gh. Sbiera, Mihai Zotta, Ion Calenciuc şi Alexandru Costin.

Înştiinţarea despre deschiderea Reuniunii cernăuţene fu primită cu mare însufleţire de intelectualii şi scriitorii români de dincolo de Moina, de unde începură să incurgă ziare, reviste şi cărţi româneşti, care puneau pe bucovineni la curent cu întîmplările din România, redresîndu-le mentalitatea ce se formase prin lectura publicaţiilor germane pe care le citeau pînă atunci în cazinoul german.

Însufleţirea aceasta struni lira lui Bogdan Petriceicu Hasdeu, făcînd-o să-i inspire oda ***Deşteptul mîndrei Bucovine***, la deschiderea ***Reuniunii române de leptură*** la Cernăuţi, zicînd:

***„Sîngele-n vîpaie îmi săltase în vine,
Auzînd deodată mult doritul cînt
Cunoscuşi al dulcei noastre Bucovine
Ici-colea pe-n strofa cîte un cuvînt
Dragă surioară! Iată-te trezită,
Somnu-i chipul morţii; moartă te-am crezut!
Azi mi se reîntoarce în fine o iubită,
Ce-o jeleam cu lacrimi c-o am fi pierdut!***
***Fală vouă, celor ce-aţi strigat mai tare!
Fală vouă, fală, Hurmuzachi fraţi!
Numenile voastre p-a terii altare
Vor păstra spre pildă vecii depărtaţi
Salutare fie, Pumnule cărunte,
Inimă română, para cu izvor!
Uită-te cum cerul, în cîteva minute,
împlineşte acuma învechitu-ţi dor.
Zotta, Sbiera, Rene, Calenciuc, Costine,
Tinerii, bătrînii, vă urez pe toţi,
Cînte-vă în tot unghiul, cînte-vă cu mine,
Ai bunicei Rome-mprăştiaţi nepoţi!”***

Reuniunea întrunea regulat pe membrii ei în jurul mesei pline de gazete şi cărţi româneşti. Membrii se întîlneau cu drag, începură să se apropie mai bine unii de alţii şi să se cunoască şi nu era sedinţă sau întîlnire de la care să nu se întoarcă acasă reconfortaţi şi edificaţi sufleteşte. Curînd însă se putu constata că statutele

Reuniunii erau prea strimte pentru a cuprinde toate problemele naționale care cereau să fie discutate, studiate și soluționate. Se simțea nevoia de o asociație mai largă, care să cuprindă pe toți cărturarii bucovineni și să îmbrățișeze toate manifestările naționale. De aceea, pentru a putea răspunde acestei cerințe, membrii Reuniunii, întruniți în mai 1863 în adunare generală, votară să dezvolte Reuniunea într-o adevărată ***Societate pentru cultura și literatura română în Bucovina***.

După un an de intervenții și stăruințe pe lângă guvern; pentru aprobarea noului statut, noua societate lua ființă legală prin decretul imperial din 6 mai 1864. Schimbarea s-a făcut fiindcă „cercul activității Reuniunii era restrâns și mărginit”. Noua societate avea drept scop „lățirea culturii naționale, întărirea, sprijinirea și dezvoltarea ei în toate ramurile științei”. Ea urmărea să „concentreze puterile spirituale spre a sprijini dezvoltarea și lăți dragostea pentru cultura națională în toate ramurile științei prin studii, prin elaborarea și adarea de opuri și trataturi științiale, prin premii și stipendii pentru diferitele specialități de știință, artă și alte asemenea, precum și de a fi un mijloc de înlesnire a studiilor și un centru de adunare pentru acei bărbați, care vreau să urmărească neîntrerupt dezvoltarea literaturii române”.

Era un program larg și cuprinzător, croit după statutele asociațiilor similare din Sibiu, Arad și Sighetul Marmăției, unde numai cu doi ani mai înainte luaseră ființă asemenea societății culturale românești pentru nevoile fraților de acolo. Primul președinte a fost Gheorghe Hurmuzachi, înțelegând să reia și să continue mișcarea națională de la 1848, întreruptă în timpul absolutismului. Ședința festivă de inaugurare a noii societăți avu loc la Cernăuți în ziua de 11/23 ianuarie 1865.

„Ziua de astăzi, — zicea președintele Gh. Hurmuzachi — care este menită a organiza și da curs liber lucrărilor Societății, va rămîne pentru țara noastră pururea neuitată, ea va face epocă în istoria dezvoltării limbii, literaturii și culturii românești în Bucovina, în istoria simțămîntului nostru național”. În aceeași ședință au fost proclamați membri de onoare ai Societății: Doxache Hurmuzachi, Constantin Hurmuzachi și Eugenie Hacman dintre bucovineni, Vasile Alecsandri și Dimitrie Bolintineanu din România, iar din Transilvania — Andrei Șaguna, Alexandru Sterca-

Șuluțiu, Timotei Cipariu, G. Barițiu, August Treboniu Laurian, A.I. Papiu Ilarian și Aron Pumnul.

După părerea primului ei președinte, Gheorghe Hurmuzachi, noua societate avea misiunea de a aprinde flacăra culturii românești pînă în cele mai întunecate colțuri ale Bucovinei. Pentru aceasta era însă necesar ca toți cărturarii români din țară să se grupeze sub noul steag pentru a se întări în credința lor națională și a se înțelege asupra mijloacelor celor mai nimerite pentru dezvoltarea unei propagande naționale și culturale cît mai vii și mai eficace. Și într-adevăr, găsim între primii membri ai Societății cărturari din toate ținuturile Bucovinei, chiar și din părțile de la Cozmeni, Zastavna, Vijnîța și Putila, unde graiul românesc începuse să amuțească. Societatea avea în vedere mobilizarea tuturor forțelor spirituale ale neamului românesc din Bucovina întreagă, devenind un suprem for de îndrumare culturală. Numai în epoca ei de decadență Societatea deveni pagoda unui restrîns trib de pseudointelectuali cernăuțeni, al căror orizont intelectual nu trecea de poarta palatului național din Piața Unirii. După concepția lui Gheorghe Hurmuzachi, datoria Societății era să împiedice ca românii bucovineni să rămînă „o mulțime lipsită de conștiința individualității lor, o materie crudă, lipsită de suflet, disprețuită de unii, frămîntată și folosită de alții... Prin școală și asociație să avem reprezentanții noștri prin toate breslele și stările, aceasta este o datorie națională”.

Dar o adevărată propagandă națională și culturală totodată nu se putea face cu succes fără un organ de publicitate. De la apărarea ziarului „Bucovina”, în 1851, trecuseră 15 ani fără ca românii bucovineni să fi avut ziarul lor. Nemulțumirile și suferințele lor izbucneau din cînd în cînd prin corespondențe pe care le trimiteau la „Albina”, „Concordia”, „Amicul Școlai”, „Observatorul”, „Gura Satului” și „Telegraful Român” din Sibiu ș.a. Corespondențele din Bucovina trimise la aceste ziare poartă semnături cunoscute ca Iraclie Porumbescu, Aron Pumnul, Vasile Bumbac, Isidor Procopeanu, Artemie Berariu, Nestor Vorobchievici ș.a.

Redacția „Telegrafului” sătulă probabil de rapoartele corespondenților ei din Bucovina, le recomandă într-o vreme să cola-

boreze mai bine la ziarul german „Bukowina” din Cernăuți, care apărea zilnic și aducea și articole în limba română, și aceasta „cel puțin pînă cînd se va împlini dorința tuturor de a se edita în Bucovina un jurnal românesc”. Sfatul acesta a stîrnit mare indignare în rîndurile cărturarilor bucovineni, determinînd pe unul dintre ei să replice „Telegrafului” în coloanele „Concordiei”, arătînd cum conștiința lor națională nu-i iartă de a colabora la o gazetă germană care nu reprezintă și nici n-a reprezentat cîndva vreun interes național românesc și care este aservită numai politicii guvernului și poate că nici nu-i este îngăduit a face loc plîngerilor românești, în coloanele sale. El susținea că românii și-ar da un certificat de pauperitate spirituală colaborînd la un jurnal care drept dovadă pentru progresul literaturii române publică niște versuri și scrieri ale unor tineri neisprăviți, făcînd prin aceasta de rîs pe cărturarii români. Corespondentul „Concordiei” arăta că bucovinenii dispun de un număr destul de mare de intelectuali ca mari proprietari, preoți, învățători, impiegati la stat și la comune, care ar putea avea organul lor de publicitate. Și aceasta cu atît mai mult cu cît ei la 1848 au avut jurnalul lor.

Păreră corespondentului era împărtășită de întreaga cărturărie bucovineană care alegea chiar un comitet pentru editarea unui ziar, a cărui redacție urma să fie încredințată lui Veniamin Iliuț, sau lui Samuil Morariu-Andrievici. În vara anului 1864 se hotărîse chiar ca noul organ de publicitate să poarte numele **„Steaua Bucovinei”**, reprezentînd cu deplină libertate legală toate interesele bisericești, politice, naționale, sociale, comerciale și economice ale Bucovinei.

Dar hotărîrile acestea n-au putut fi aduse la îndeplinire fiindcă regimul constituțional din Austria începe să se clatine, astfel că la 20 septembrie 1865 contele **Belcredi** reintroduse absolutismul, sistînd Constituția din februarie 1861. Schimbarea de regim de la Viena puse capăt oricărei manifestări politice și naționale și îndeosebi libertății de presă. În asemenea condițiuni „Steaua Bucovinei” nu mai apărură. Dar cu toate acestea bucovinenii nu abandonară ideea unui organ de publicitate, fie pur cultural, fără reflexiuni de ordin politic.

Astfel apărură la 1 martie 1865, la Cernăuți, lunar, **Foaia So-**

cietății pentru cultura și literatura română în Bucovina (1865-1869) — ca „organ de expresie a lucrărilor, stăruințelor și cugetărilor” Societății pentru cultură cu caracter literar. „Foaia” își propunea „de a conlucra la reînvierea noastră intelectuală, de a întruni inteligențele din țară și de peste marginile ei spre a înlesni pe deosebitele căi ale literaturii împlinirea scopului Societății”, în cuvîntul către cititori, Gheorghe Hurmuzachi arăta că „nici bărbații Bucovinei n-au rămas nepăsători la prochemarea genului luminii, de mulți ani ei conlucrează la osăbite scopuri de cultură, de mulți ani stăruiesc la înlăturarea piedicilor contrarii. În fine, împreunîndu-ne un număr îndestulător de bărbați zeloși și înzestrați cu științe, am dat viață în anii din urmă **Reuniunii române de lectură**, care dezvoltîndu-se acum s-a transformat în **Societatea pentru cultura și literatura română**. Scopul acesta este de a concentra puterile spirituale din patria noastră spre a sprijini, a dezvolta și a lăți amoearea limbii, cunoștința literaturii, cultura poporului în țara noastră.

«Foaia» aceasta este chemată a servi Societății ca organ de expresie a lucrărilor, a stăruințelor și a cugetărilor ei. Menirea «Foi» este de a conlucra la reînvierea noastră spirituală, a întruni inteligențele din țară și de peste marginile ei, spre a înlesni pe osăbitele căi ale literaturii împlinirea scopului Societății, a deștepta simțămintele amorțite, a vorbi față cu nămolul amețitor al idioamelor străine din Austria iubiților compatrioți în dulcea noastră limbă românească despre ceea ce poate lumina spiritul și însufleți inima în cercul țarmurit al unei foi literare. Căci azi înțelege tot omul cult că limba maternă este izvorul și singura condiție a dezvoltării, a înaintării intelectuale-și morale a unui popor”. După concepția lui Hurmuzachi, „«Foaia» urma să fie **piatra fundamentală la edificiul măreț al culturii naționale**, ocupîndu-se de literatura națională în osebitele ei ramuri, contribuind prin lucrări originale și alese la înavușirea ei. Ea își va da silința să urmărească mișcarea intelectuală la toți conaționali și va încunoștiința pe toți cititorii ei despre toate produsele literare ieșite la lumină în limba patriei, supuinđu-le la o critică nepărtinitoare și folositoare. «Foaia» nu va trece cu vederea nici întrebările zilei despre cauzele monumentoase ale vieții naționale, care vor sta în legătură

cu tendință literară a Societății". Ea își mai propunea „să împrăștie nourii întunericului și ai neștiinței, să răspîndească lumină în țară și să întărească inimile românești, să nobileze sentimentele, rădicîndu-le din sfera vieții materiale a timpului la fericita înălțime a intereselor ideale, a cerințelor demnității naționale".

Primul redactor al „Foi Societății" a fost **Ambrosie Dimitroviță**, doctor în drept de la Viena și autorul lucrării **Catehismul constituțional**, care muri însă curînd, în 1866. El fusese numit, împreună cu Al. Hurmuzachi, ca reprezentanți sau membri ai nou înființatei **Societăți Literare Române** din București, premergătoarea Academiei Române, dar el muri înainte de a fi putut participa la constituirea ei. După moartea lui Dimitroviță, redacția fu încredințată lui **Ioan Gh. Sbiera**, un aprig partizan al concepțiilor filologice ale lui Pumnul — căruia în același an, 1866, îi urmă la catedra de limba și literatura română de la Liceul din Cernăuți, între colaboratorii bucovineni ai „Foi", întîlnim, alături de întemeietorii ei, Gheorghe și Alecu Hurmuzachi, pe frații Ilean și Vasile Bumbac, pe clericii V. Ianovici și Constantin Morariu Andrievici, pe poetul Dimitrie Petrino și mulți alții.

„Foaia" bucovineană a fost cinstită cu colaborarea lui Vasile Alecsandri, Iacob Negruzzi, Gh. Sion ș.a. în volumul I, pag. 47 apărură frumoasa poezie a lui Alecsandri: „**Dulce Bucovină, / Veselă grădină, / Cu pomi roditori / Și mîndri feciori**", care fu pusă pe note de Carol Mikulí, un elev la Paris al lui Chopin și cîntă la Teatrul din Cernăuți de actorul Vlădicescu. în „Foaia" de la Cernăuți apărură și piesele alecsandrine: **Barcarola, Florin și Florica, Paraclicerul, Paraponisitul, Millo, Barbu Lăutarul** etc.

în 1866 Alecsandri, găsindu-se în drum spre Paris, se opri la Cernăuți, unde românii îi făcură o strălucită primire, care emoționa adînc pe poet. Sub impresia acestei entuziaste primiri, el scria a doua zi soției sale Paulina, la Mircești, zicînd: „Am sosit cu bine la Cernăuți și m-am oprit aici vreo două zile pentru ca să fac mulțumire românilor care au dorit să mă cunoască. Aseară am fost poftit a merge în sala unde se adună membrii societății române și acolo am fost primit cu mare entuziasm; portretul meu era înconjurat cu o cunună cu flori; volumul meu de poezii era de asemenea încununat pe o masă și cîțiva tineri au început a cînta

un imn în lauda mea, cînd am intrat. După sfîrșitul imnului, mi S-au adresat cuvinte de felicitare, împreună cu un buchet din partea damelor. A trebuit să fac și eu un cuvînt de mulțumire și apoi să vin acasă ca să mă schimb, căci eram bleașcă. Se vede că-s mare poet, judecînd după complimentele ce am primit, eu nu mă credeam așa de mare. Aice piesele mele de teatru au produs un efect extraordinar; toți cîntă cîntecele din **Florin și Florica**, iar mai cu seamă poezia ce-am adresat Bucovinei și care este tipărită în «Foaia Societății» a ajuns a fi cîntecul național de aice, în ciuda nemților".

I.Gh. Sbiera publica **O, Lere, Doamne**, Pavel Paicu scria despre gramatica lui Pumnul, iar Alexandru Hurmuzachi elogia **Trei umbre: Andrei Mureșanu, Simion Bămușiu și I. Maiorescu**. Dar cel mai interesant articol al lui Alecu Hurmuzachi trata despre însemnătatea reprezentațiilor naționale pentru cimentarea sufletească a românilor de pretutindeni.

4. Criticile aduse „Foi Societății" și apunerea ei

Dar frumosul program al revistei n-a putut fi adus la îndeplinire din cauza insuficienței redacției ei, care se abătea tot mai mult de la menirea ei, de a servi drept educatoare și trezitoare a gustului pentru citit. Redacția revistei, cu I.Gh. Sbiera în frunte, se împotmoli tot mai adînc în noianul etimologic și filologic al limbii române, probleme pentru care cititorii nu arătau nici un interes, ci dimpotrivă, se pronunțară hotărît contra lor. Prima săgeată destul de ascutită îndreptată contra redacției „Foi" veni din tolba poetului Dimitrie Petrino, care dădu publicității o' broșură intitulată **Puține cuvinte despre coruperea limbii române în Bucovina**.

Broșura era îndreptată contra „unor ființe denaturate din însuși sînul nostru, care cutează să ne răpească cel mai scump odor, adică limba pămîntească, schimonosindu-o spre gloriificarea lor personală întru atîta, încît să fie neînțeleasă de oricine nu cunoaște toate limbile europene". Continuînd, Petrino califică această faptă drept crimă comisă din egoism și de filologi. Apoi Petrino

susținea că băieții români din toate părțile Bucovinei care cercează Gimnaziul din Cernăuți se întorc filologi chiar atunci când ar fi studiat numai o clasă din gimnaziu, fiindcă filologia a devenit în Bucovina o boală de care se umple omul cel mai sănătos, din momentul în care calcă pragul unei școli din Bucovina unde se propune limba română; dar mai ales buni filologi sînt toți aceia al căror picior calcă pe pragul gimnaziilor din Cernăuți sau al Societății pentru cultura și literatura poporului român din Bucovina... El înfierează pe toți acești filologi care introduc deznăționalizarea noastră și coruperea poporului român. Pe aceștia el caută să-i descopere și să-i expună oprobriului public, pentru că ei, abuzînd de încrederea părinților, corup copiii de mici, răpindu-le caracterul energic, limba dulce, originalitatea și puterea românului. Drept dovadă despre coruperea caracterului român din Bucovina este arătată „Foaia Societății”, care se folosește de neologisme nepotrivite cu Spiritul limbii române, care laudă pe cei ce plutesc în curentul ei, precum și pe binefăcătorii mărinimoși care jertfesc douăzeci de cruceri pentru orice „fundaciune”. „Foaia” nu se ocupă decît de „fundaciuni și necroloage”.

Dimitrie Petrino, protestînd contra rătăcirilor pumnuliste din coloanele revistei care era chemată să răspîndească carte bună românească și nu elucubrații etimologice, exclama plin de indignare:

*„Săpiară cu «Leptura-i» sumanulpapă-lapte.
Iar tu, o, Bucovină, cetînd a ta dreptate
în munți, în văi și codri: acolo vei simți
C-al României soare, el nu-ți va asfinți ”*

Și mai incisivă era critica lui Vasile Alecsandri, care era peste măsură de indignat că Sbiera își îngăduia să îndrepte limba în textele poeziilor pe care le trimitea la revista bucovineană. Plin de supărare din cauza acestei necuviințe, Alecsandri scria la 20 aprilie 1868 lui Alecu Hurmuzachi, zicînd: „Dacă «Foaia Societății» ține să mă aibă de colaborator, pretind ca să mă primească cu defectele mele de stil și de limbă. Dar să nu mă *ciunească* din cap pînă în picioare și să-mi schimbe cuvintele. Ca redacția să-și aibă sistemul ei de ortografie și să țină mordicus la ea, treacă-meargă,

dar ca să încerce a impune chiar limbajul său autoritativ, asta-i o pretenție pe care eu nu o pot admite. De este «Foaia Societății» o publicație serioasă, ce are de scop a răspîndi idei și gustul literaturii, îi dau mîna cu frăție, iar dacă această «foaie» are degînd a cădea în păcatul foilor ardelene, adică a propaga pumnulismul cu lepturarismul și funciunismul gramatical al acestui onorabil profesor, eu unul mă despart de ea, ca de o nevastă care își pierde cărărușa.

Ar fi trist de a vedea — zicea Alecsandri — o foaie tînără să ajungă după trei ani o cotoroață neînțeleasă ca elucubrațiunile transilvane, pe care nimeni nu vrea să le citească. Cînd dracu vom înțelege cu toții că o literatură ca să fie literatură adevărat națională, trebuie să-și ieie izvorîrea din geniul poporului, iar nu din fabricile de cuvinte pocite ale lui Cipariu et compagnie! Francezii au avut pe Varduis și Trissolin care au rămas ca tipuri ridicole de jargonism; asemenea viitor își pregătesc la noi toți aceia care scot dihănii limbistice destinate a rămîne ca modeluri de pedantism burlesc”.

În sprijinul criticilor severe, dar juste, ale lui Petrino și Alecsandri veni și Titu Maiorescu în articolul său apărut în 1868 în „Convorbiri Literare”, prin care critica limba română din jurnalele din Austria. El arăta că stilul jurnalelor românești din Transilvania, *Bucovina* și Banat a ajuns într-un hal care nu mai permite tăcerea de pînă atunci. „Prin formarea noilor expresiuni — zicea Maiorescu — și prin construcția lor sintactică, compatrioții noștri de peste Carpați introduc pe toate zilele în limba română o denaturare a spiritului propriu național, care în întinderea ei de azi a devenit periculoasă cu atîta mai mult cu cît cei ce au cauzat-o și cei ce o continuă nu par a avea cunoștința răului, ci răspîndesc încrederea de a fi cei mai buni stilisti ai literaturii române, în mijlocul luptelor de naționalitate ce în Imperiul austriac se agită mai mult decît oriunde, și în lipsă de literatură proprie română, compatrioții noștri de peste Carpați au îndoit datorie de a păstra cu scumpătate spiritul distinctiv al limbii materne și de a nu-l falsifica cu elemente străine. Căci o cauză națională apărută cu o limbă stricăta este pe tărîmul literar o cauză pierdută”.

Sesizîndu-se de seriozitatea acestor severe critici, comitetul

Societății ceru redacției să țină seama de observațiile ce s-au ridicat contra „Foi” și să se conformeze lor. Atunci, I.Gh. Sbiera, direct vizat, își înainta demisia, care fu primită, instituindu-se totodată o comisie de reformă care să îndrumeze lucrurile redacționale în așa fel, ca începând cu 1 ianuarie 1870, revista să apară în condițiuni noi. În brațele acestei comisii însă „Foaia Societății” își dădu obștescul ei sfârșit, fără să fi lăsat regrete în urma ei.

În locul revistei dispărute, Societatea luă în 1873 redactarea unui calendar. Până atunci „Calendarul” fusese îngrijit de clericul studios Samuil Morariu Andrievici cu colaborarea lui Iraclie Porumbescu, Ioan Ieremievici, Vasile Burlă ș.a. Sub conducerea Societății, „Calendarul” una în coloanele sale pe toți scriitorii bucovineni din acea vreme, ca Sim.Fl. Marian, Tudor Ștefanelli, I. Gh. Sbiera, frații Bumbac, Miron Călinescu, Constantin Andrievici Morariu ș.a. Astfel înlocuia „Calendarul” pe defuncta „Foaie a Societății”, rămânând ani de-a rândul singurul organ de publicitate al cărturării bucovinene.

Trista experiență pe care Societatea o făcu cu revista ei nu o împiedică însă să dezvolte o vastă și rodnică activitate în cadrul statutelor sale, aprobate de stăpânire. În primii ani de existență a Societății nu era nici o chestiune de interes național în Bucovina, care să nu fi fost adusă în discuție cu ocazia zilnicelor întâlniri ale membrilor Societății. Sediul Societății nu era numai un loc de întâlnire pentru membri, ci totodată și un centru de orientare și îndrumare națională pentru orice român. Era o vatră la focul căreia se încălzeau inimile și se făureau planurile naționale. La Societate se deschise un cabinet de lectură cu o modestă bibliotecă românească, în care se găseau cele mai noi apariții ale scrisului românesc de pretutindeni. Pentru încurajarea scrisului indigen se confereau premii pentru lucrări literare. Așa s-a premiat *Expunerea pe scurt a legilor și disciplinelor teoretice din armonia muzicală*, de Isidor Vorobchievici, după ce manuscrisul fu examinat de Conservatorul de muzică și declamații din București. Societatea aproba cărțile de școală și se gîndea să organizeze și o secție de arheologie pentru cercetarea monumentelor istorice din Bucovina.

5. Stagiunile teatrului românesc la Cernăuți

În 1867 Alecu Hurmuzachi lansă ideea unei *catedre de istorie națională*, arătînd că dezvoltarea și cultura noastră se reazimă pe urmele acelora care înainte de noi au trăit și cugetat pentru noi; noi intrăm ca moștenitori în folosința și proprietatea cîșligurilor intelectuale, a științelor, a credinței, datinilor, drepturilor etc, cu un cuvînt a culturii părinților și strămoșilor noștri și nu ne putem sustrage înrîuririi trecutului, a istoriei și a prezentului „Aici, în țară, — zicea Hurmuzachi — istoria națională e necunoscută, noi trăim cum am fi căzut azi din lună, trăim fără legătură cu trecutul, smulși din el, fără conștiința viitorului, fără speranță în el. În școalele din Bucovina, de la cele mai inferioare pînă la cele mai înalte, istoria țării, istoria națională nu se învață, ea e izgonită din ele, cu toate că cele mai multe sînt susținute din însăși averea bisericii, adunată de străbunii noștri”.

În adunarea generală a Societății din ianuarie 1867 s-a însărcinat comitetul „să cugete asupra modalităților înființării unei catedre pentru istoria națională aici, în țară”. În adunarea generală din 5 februarie 1868 I.Gh. Sbiera, care fusese însărcinat cu facerea raportului asupra acestei chestiuni a comunicat următoarele:

”Prin concluzul din anul trecut adunarea generală a recunoscut două momente: unu — cumpănitatea cea mare și necesitatea studiului istoriei naționale ca unicul mijloc de a ne cunoaște pe noi înșine, de a veni la cunoștința individualității noastre naționale, de a respecta, de a cultiva, de a cîștiga pretutindeni valoarea cuvenită și de a o apăra în contra atacurilor altor individualități de felul acesta; iar celălalt moment este lipsa totală a studiului istoriei naționale în învățămîntul nostru public de pînă acum. Noi cunoaștem foarte bine istoria popoarelor străine, vechi și nouă, numai pe a noastră sau nu o cunoaștem deloc, sau avem numai puține cunoștințe vagi și rapsodice”. Raportorul Sbiera conchidea că înființarea unei catedre de istorie românească este o necesitate imperioasă pentru a umple acest gol din învățămîntul bucovinean.

Guvernul local a oprit însă hotărîrea Societății de a înființa pe de heltuiala ei o asemenea catedră, dezlănțuind astfel un energetic

protest din partea conducerii Societății care critica aspru atitudinea guvernului, strigînd în gura mare: „În școală nu ne dă catedu-de istoria românilor, iar cînd voim să ne-o l'acem singuri, ne oprește!”

Toișî. istoria românilor fu introdusă ca obiect de studiu.

Există Pensionatul de fete al doamnei Catargiu din Cernăuți, la care I.Gh. Sbiera dădea lecții de limba română. Tot pe atunci, Gheorghe Costin lansa un apel pentru crearea Muzeului Arheologic din Cernăuți. Societatea hotărîse să deschidă în localul său un curs de istoric națională română, care să se țină în 8 luni pe an cu cîte 3 ore săptămînal, dar holărîrca aceasta n-a fost adusă la îndeplinire, fiind oprită de guvern.

În schimb, Societatea aranja cicluri de conferințe publice care erau bine frecventate și se tipăreau apoi. Sbiera conferența despre originea românilor și teritoriul locuit de ei. Silvestru Morariu Andricvici despre originea Fondului religios. Miron Călinescu despre încreștinarea românilor. I. Droglî despre chipul cum poate învățătorul deștepta dragostea față de națiune. Doamna Constanța Dunca despre femeile de rasă latină și rolul lor în familie, o conferință pe care conferențiară o repeta și la Iași, uncie fu rău primită; A.D.. Xenopol arăta în „Convorbiri Literare” că nu era decît o declarație pompoasă, atît de încărcată de înflorituri, încît jigni cu totul cererile gustului ales.

Dar cea mai impresionantă propagandă întreprinsă de noua Societate era chemarea la Cernăuți a trupelor de teatru din România. Meritul acestor reușite de reprezentații teatrale revine lui Alecu Hurmuzachi și fraților Costin, Emanuel din Moldova și Alexandru din Cernăuți. În articolul său apărut în „Foaia Societății”, I. p. 70, Alecu Hurmuzachi scria la 1865:

„Ne putem mîndri cu tot cuvîntul înaintea străinilor că limba noastră este destul de înaintată și dezvoltată ca să poată servi de mijloc pentru interpretarea și executarea artei dramatice. A vedea mai toată societatea românească — de la țară și din oraș, proprietari cu puține excepțiuni, cler, cetățeni, intelectuali, toți cei ce au un cuvînt, care se interesează de asemenea scopuri și petreceri — adunată în srf *He* teatrului la un loc spre a petrece împreună și, prin venirea și prezența sa, a da sprijin artei naționale, este lucru

prea îmbucurător și care aice, unde sîntem împresurați de străini, are destulă valoare și însemnătate. Cu acest chip ne deprindem a fi mai mult împreună, între noi, a împărtăși aceleași mulțumiri, aceleași cugetări și îndatoriri, aceleași simpatii, sfînte și scumpe, este firește dar, e o trebuință și o mîngîiere, e totdeauna bine pentru cei de o credință sinceră și de un cuget, pentru români dară, a se ține la un loc, a simți, a fi împreună, de a fi cîleodată numai pentru a rîde, sau a și plînge împreună”.

Prima stagiune a trupei doamnei *Fani Tardin* a început în martie 1864. Reprezentația s-a dat în sala hotelului Moldova din Cernăuți, jucîndu-se piesa *Radu Calomfirescu* de I. Dumitrescu.. Sala era arhiplină și însuflețirea — colosală. Episcopul Eugen dojeni pe preoții care luaseră parte la reprezentație, iar cenzura ceru scoaterea piesei din repertoriu. Referindu-se la opreliștea episcopului, un corespondent din Cernăuți raportă ziarului „Concordia”, zicînd:

„Păcat că un circular episcopesc oprește preoțimii cercetarea teatrului ca nepotrivit sfîntelor canoane!!! Nu conteste/, dreptul episcopului a aduce la îndeplinire r.s. canoane; să-mi permită însă excelența sa dl. episcop Hacman Eugenie a-i observa că teatrele oprite de cercetare prin canoane nu sînt cele de astăzi, care sînt o școală a moralității publice, ci sînt spectacolele obscene ale teatrelor de pe timpul decadentei romanilor și grecilor. Ne oprim aci și nu voim a presupune alte tendințe la deciziunea menționată ca să nu fim priviți de personalii”.

În serile următoare s-au jucat piese de Vasile Alecsandri, Constantin Negruzzi, M. Pascali, E. Carada, D. Anestin ș.a. Vodevilurile cîntate erau acompaniate de tarafuri de muzicanți din Moldova, care extaziau publicul cu melodiile lor.

A doua stagiune, cu un repertoriu mărit și îmbogății, începu în noiembrie 1864 și ținu pînă în martie 1865, dînd peste 50 de reprezentații în fața sălii arhipline.

În anii următori, 1866, 1867 și 1868 nu avură loc reprezentații teatrale din cauza războiului Austriei cu Prusia și Italia, cil și din cauza groaznicei epidemii de holeră care bînlua în Bucovina, făcînd multe jertfe omenești. De aceea, a treia stagiune, sub conducerea lui Matei Millo și Mihail Pascali avu loc la Cernăuți numai

în 1869, a patra în 1870 și a cincea în 1871, cu același repertoriu variat.

Cu privire la reprezentațiile trupei la Cernăuți, profesorul E. R. Neubauer arăta în ziarul local „Czernowitzer Zeitung” din 30 iulie 1869 că „unde arta începe a păși în ființe atît de respectabile, unde singuraticile dintre flori vestesc așa de frumos primăvara ce se apropie, acolo nu este lipsă de reclamă pentru a-și putea afirma valoarea și pentru a găsi recunoștința ce-i compete.”

Reprezentațiile teatrale așa de mult gustate de publicul românesc din Bucovina treziră conștiința națională și încrederea bucovinenilor în ei înșiși. La 5 martie 1864 s-a organizat la Cernăuți primul *bal românesc* în folosul unei societăți de binefacere. În împrejurări normale organizarea unui bal nu ar fi fost mare lucru. Pentru referințele din Bucovina însă, balul acesta însemna cea dintîi manifestare socială românească, căci pînă în acea vreme la Cernăuți nu se organizaseră decît baluri nemțești.

Un participant la acest bal raporta ziarului „Concordia”, zicînd: „Cu modul acesta au început la noi petrecerile naționale, pînă acum necunoscute în Bucovina, încît străinii, minunîndu-se cum de venim noi, românii, a face bal în postul lor, dar în carnavalul nostru, au simțit înțîia oară că ei se află în țară străină și că sînt ei în minoritate, pe cînd înainte se simțeau ei stăpîni.”

În același carnaval organizară și alumnii Seminarului clerical din Cernăuți o serată literară, cu participarea unui foarte numeros public românesc din toate clasele sociale. Cu această ocazie s-a adunat o sumă de bani pentru ajutorarea studenților români de la universitățile din Liov și Viena. Pentru alimentarea acestui fond, alumnii seminariai colectau sume de bani cu ocazia sărbătoririi patronului fiecăruia. Atitudinea națională a seminariștilor nu era după placul episcopului Eugenie, care oprea asemenea manifestări, dar explozia sentimentului național la tineret era prea puternică pentru a putea fi încătușată de răuvoitoarea năîngie a chiriarhului, care de mult pierduse orice contact sufletec cu enoriașii săi români.

Pilda seminariștilor fu urmată și de elevii români din clasele superioare ale Liceului din Cernăuți, care în 1868 aranjară de arminden, adică de 1 mai, o excursie — sau *maial* — în păduricea de

la Horecea, cu declamații și cîntece românești, la care luară parte și mulți cărturari cernăuțeni. Maialurile acestea se organizau la toate liceele din Bucovina, dînd prilej tineretului studios să-și manifeste simțămintele sale naționale. În 1869 liceenii români din Cernăuți organizară primul lor concert românesc foarte reușit.

6. Aron Pumnul și discipolii săi

La 12 ianuarie 1866 muri la Cernăuți profesorul Aron Pumnul, în vîrstă de 48 ani, lăsînd un mare gol în rîndurile cărturărimei bucovinene. Originar din Cuciulata, jud. ”Tîrnava-Mare, el se refugiasse în Bucovina în timpul revoluției din 1848 și ajunsese profesor la nou-înființata catedră de limba și literatura română de la Liceul din Cernăuți, dezvoltînd, în această funcțiune, o lăudabilă și rodnică activitate didactică și națională. Pe urma lui rămaseră mai multe publicațiuni, între care *Lepturariul românesc* în 4 tomuri și 6 părți, apărute la Viena între anii 1862-1865. În 1865 apăru la Cernăuți lucrarea sa *Privire repede asupra moșilor mî-năstirești, din care s-a format Fondul religionar al bisericii dreptcredincioase răsăritene din Bucovina*.

El a fost un devotat colaborator al fraților Hurmuzachi la marea lor operă de renaștere națională a Bucovinei și de îndrumare a ei pe calea culturii naționale. Ei a trezit în sufletele tineretului studios interesul pentru limba și literatura română, îndemnîndu-l să citească, pe lîngă ceaslov, și cronicile țării. El a deșteptat în elevii săi conștiința națională și a îngrijit ca aceasta să rămî-nă vie din generație în generație. Un corespondent din Cernăuți al „Concordiei” arăta că „acest bărbat minunat a contribuit la renașterea Bucovinei, la deșteptarea ei la o viață națională, la patriotismul frumos, la lucrare serioasă pentru dulcea patrie și națiune prin mijloace de învățatură, de întărire, de sprijinire, de convorbiri cu tineretul. Toți aceia care azi prourmează opera începută de Pumnul — zicea corespondentul — sînt învățăceii lui, sînt inspirați de geniul blînd și înțelept al acestui om deplin”. Urmașul lui Pumnul la catedră a fost Ioan Gh. Sbiera, pînă la 1871.

Între învățăceii lui Pumnul de la Cernăuți se afla și tî-nărul *Mihai Eminescu*, care, aflînd despre moartea dascălului său, se grăbi să scrie o odă în amintirea lui. Eminescu păstra Bucovinei o

duioasă amintire. Astfel, el încheia poezia-închinare **La Bucovina** cu versurile duioase:

**„Astfel totdeauna cînd gîndesc la tine
Sufletu-mi apasă nouri de suspine”.**

Revolta sa față de încercările de înăbușire a graiului românesc și a conștiinței naționale găsi expresie în **Doina** sa:

**„Din Boian la Vatra Domii
A umplut omida cornii;”**

sau în chemarea sa **La arme:**

„Iar tu, dulce Bucovină...”

Învățăcei de-ai lui Pumnul erau cei mai mulți dintre cărturarii bucovineni din acea vreme, cu I.Gh. Sbiera în frunte. Acesta dedică dascălului său o vastă scriere cuprinzînd „voci asupra vieții și însemnătății lui”. Sbiera, devenind urmașul lui Pumnul la Liceul din Cernăuți, a continuat opera începută de el. Elevi de-ai lui Pumnul erau mulți dintre profesorii de la Institutul Teologic, precum și profesorii laici Vasile Burlă, Samson Bodnărescu, P. Paicu, frații Ion și Vasile Bumbac ș.a. Învățăcel al lui Pumnul era și **Dimitrie Petrino**, care se emancipa însă curînd de doctrinele filologice ale dascălului său de la Cernăuți, contribuind la dispariția prematură a „Foi Societății”.

Contemporan cu Pumnul și supraviețuitorul lui era **Iraclie Porumbescu**, harnicul corespondent la gazetele „Concordia” din Budapesta, „Gazeta Transilvaniei” din Brașov, „Federațiunea” din Budapesta, „Albina” din Viena, „Familia”, din Pesta și Oradea. În corespondențele sale, el combătea cu asprime străinismul ce se furisase în biserica bucovineană și mai ales pornirile dușmănoase ale episcopului Eugenie, care îl rînduise spre pedeapsă preot în comuna huțanească Șipotele Sucevei (jud. Rădăuți), ca „să-i mai răcorească creierii”. El biciuia fără cruțare politica chiriarhului său, care în pornirea sa antinațională și antisinodală recurgea la arta de defăimare contra clerului și enoriașilor săi laici, învinuindu-i de iredentism român, pentru a-i discredita în ochii guvernului. Bănuielile de uneltiri iredente deveniseră una dintre cele mai periculoase arme contra bunilor români în mîna guvernului aus-

triac. Discreditația românilor de către episcopul lor servea rutelor în urmărirea scopurilor lor revendicative pe terenul bisericesc și școlar.

Pe urma lui Iraclie Porumbescu (m. 1894) rămase un însemnat lăsamînt literar, ca unul dintre cei mai de seamă scriitori bucovineni din epoca aceea. La doi ani după moartea sa, Leonida Bodnărescu avu fericita inspirație de a aduna și da publicității o bună parte din scrierile lui, între care găsim versuri, balade și povestiri de tot felul. Unele din ele cuprind momente însemnate din trecutul Bucovinei. Între acestea găsim informații asupra dez-mormîntării domnilor Moldovei de la Putna, episoade hazlii din mînăstirea Putna, întîmplări extraordinare din anii 1841 și 1848. El povestește cu multă vervă cum a venit Pumnul în Bucovina, precum și diverse amintiri despre Vasile Alecsandri. Iraclie Porumbescu a colaborat — cum spuneam — la ziarul „Bucovina” din Cernăuți, la „Gazeta Transilvaniei” din Brașov, la „Concordia” și „Federațiunea” din Budapesta și la „Albina” din Viena, biciuind aprig străinismul care se încuibase sub înaltă protecție arhierască în biserica din Bucovina.

Elevi ai lui Pumnul erau toți clericii bucovineni care de la 1849 frecventaseră Liceul de la Cernăuți. Unul dintre cei mai distinși discipoli laici ai lui era Teodor V. Stefanelli, despre care se va aminti mai apoi.

7. Originea bucovineană a familiei lui Mihai Eminescu

Familia **Eminovici** sau **Iminovici** era originară din satul Călinești, situat la nord de Dărmănești, în județul Suceava, la granița dinspre Moldova. În proprietatea teritoriului acestei comune se împărțeau în sec. al XVIII-lea două familii boierești, și anume **Ienachi Cîrstea** și **Cuparencu**, ceea ce avu drept urmare ca pe proprietățile lor să se înjghebeze două sate deosebite: **Călineștii lui Ienachi** și mai la nord, spre Șerbăuți, **Călineștii lui Cuparencu**. În **Călineștii lui Ienachi** trăia, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, țăranul clăcaș **Petru Eminovici**, căruia la 1780 i se născuse un fiu cu numele de **Vasile Eminovici**, care era și el clăcaș pe moșia boierească, ca și tatăl său. Vasile Eminovici învățase însă buchile fie la mînăstirea Dragomirna din apropiere, fie la Sucea-

va, unde era o veche școală moldovenească. El deprinsese și psaltichia și devenise dascăl, adică cimăreț de strănă, în comuna sa natală, primind de la boier și patru fălci de pământ în proprietatea sa, eliberându-se astfel de clacă și devenind răzeș.

Dascălul Vasile Eminovici, care muri la 1844, lăsă în urma sa trei feciori și patru fete. Acestea se căsătoriră eu flăcăi din satele vecine. Dintre cei trei feciori, cel mai mare, **Gheorghe** sau **Gheorghieș Eminovici**, născut la 1812, urmasă Școala moldovenească din Suceava la dascălul Ioniță și deprinsese binișor și limba germană, în baza acestor cunoștințe el intră în serviciul boierului Ienachi Cîrstea ca vechil, însușindu-și astfel cunoștințele necesare pentru administrarea unei moșii. După o vreme, Gheorghe Eminovici părăsi Călineștii și intră ca sulger în serviciul baronului Ioan Mustazza, care luase în arendă de la boierul Balș moșia Dumbrăveni din județul Botoșani. După expirarea contractului eu Mustazza, Constantin Balș luă asupra sa administrația Dumbrăvenilor, încredințând lui Gheorghe Eminovici administrarea moșiei, cu o leafă de 250 galbeni pe an și eu cele trebuincioase pentru trai. Asigurându-și astfel existența și făcînd și unele economii, Gheorghe Eminovici se căsătorii la 1840 cu Raluca, fiica stolnicului Jurașcu din Joldești, luînd cu ea, pe lîngă o dotă de 3 000 galbeni, și o frumoasă foaie de zestre.

La un an după căsătorie, sulgerul Gheorghe Eminovici fu ridicat de principele Mihai Gr. Sturdza la rangul de *căminar*. Căsătoria fiind binecuvîntată cu numeroși copii, căminarul Gheorghieș se strădui să-și mărească veniturile luînd în arendă o moșie și în antrepriză acizul băuturilor spirtoase din orașul Botoșani, unde își făcu și o casă. După mai mulți ani de chiverniseli, Gheorghe Eminovici cumpără la 1849, cu 4 000 de galbeni, moșioara *Ipotești* de vreo 300 fălci de pământ arabil, cu pădure și cu un iaz, devenind astfel proprietar și intrînd în rîndurile mieii boierimi moldovenești.

Pe noua răzeșie a părintelui său de la Ipotești se născu la 15 ianuarie 1850 **Mihai**, ca al șaptelea copil al căminarului Gheorghe și al căminăresei Raluca, născută Jurașcu. Primii opt ani ai copilăriei, Mihai Eminescu i-a petrecut la răzeșia părintească de la Ipotești. Tot acolo a făcut și primele două clase, probabil în familie. Ca bucovinean de Origine, părintele său ținea ca copiii să urmeze școala la Cernăuți, pentru a deprinde bine limba germană,

pe care o posedă și el. De aceea el nu-și înscrise copiii la școlile din Botoșani, ci îi trimise la Cernăuți. Acolo învățaseră frații lui Mihai — Șerban, Nicolae, Iorgu (Gheorghe) și Ilie. Și acolo îl înscrise părintele său și pe Mihai în toamna anului 1858.

În 1858, deci, el a fost dus de părintele său la Cernăuți și înscris în clasa a IH-a la Școala națională principală din Cernăuți, avînd ca învățător pe **Ioan Litviniuc Liteanu**, fiind clasificat ca al 5-lea printre cei 82 de elevi. Clasa a IV-a a făcut-o sub conducerea învățătorului **Ioan Zibacinski**, deprinzînd binișor și limba germană pentru a putea urma, ca și frații săi, Liceul german din Cernăuți, unde fu admis în toamna anului 1860, avînd ca profesor de limba română pe **Aron Pumnul**. Directorul liceului era Ștefan Wolf, profesor de religie era părintele Veniamin Iliuț, iar profesor de istorie... Neubauer. La celelalte materii erau profesorii... Vyslonzil, Limberger, Haydak ș.a. în lipsa unui internat, tînărul Eminescu stătea la diferite gazde cu alți elevi, ca frații Ștefanovici, Dașchevici ș.a., împrietenindu-se de-a binelea cu Teodor Stefanelli din Șiret și cu alți colegi de joacă și de ștrengării. Colegii de clasă ai lui Eminescu erau, între alții cu nume străine, Ilie Luția, Basil Misir, Manea și Goilav.

În orele libere, tînărul Mihai citea foarte mult, arătînd însă puțin interes pentru lecțiile de școală, ceea ce făcu să rămînă repetent în clasa a IV-a fiind nevoit să reia clasa în 1862/1863. După vacanțele de Paște din 1863 el rămase acasă, la Ipotești. Și numai în 1864 veni din nou la Cernăuți pentru a-și continua studiile ca particular, locuind la profesorul său, Aron Pumnul, pentru a dispărea din nou în mai 1864, deodată cu trupa Tardini-Vlădicescu, care jucase cu mare succes la Cernăuți. În martie 1865, Mihai Eminescu, care în octombrie 1864 fusese numit copist la Comitetul permanent al județului Botoșani, își dădu demisia din acest post cu motivarea că „are dorința de a urma studiile colegiale la Gimnaziul plenariu din Bucovina”. Nemaiașteptînd soluționarea cererii de demisie, el plecă în, toată graba la Cernăuți, unde juca trupa Tardini. Acolo el se atașă trupei și părăsi cu ea din nou Cernăuți, în toamna anului 1865 Eminescu reapăru iarăși la Cernăuți spre a se supune „unui examen pentru a fi primit ca elev public”, cum spunea el cunoscuților săi. Și de fapt el trecu examenul de clasa a III-a de gimnaziu, justificînd astfel hotărîrea sa de a-și

continua studiile. La Cernăuți Eminescu descinse la Aron Pumnul, îndeplinind funcția de bibliotecar, o funcție care îi dădea prilejul de a-și continua lectura la care ținea așa de mult.

Moartea lui Pumnul înduioșă adânc pe tânărul Eminescu. Durerii sale el îi dădu expresie în oda apărută în broșura ocazională intitulată: *Lăcrimioarele învățăceilor gimnaziaști din Cernăuți, la mormîntul prea iubitului lor profesor, Arune Pumnul răpăosat într-a 12/24 ianuarie 1866*. Iată cîteva strofe din această odă comemorativă:

*„Imbracă-te în doliu, frumoasă Bucovină,
Cu cipru verde-ncinge antică fruntea ta,
C-acuma din pleiada-ți auroasă și senină
Se stinse un luceafăr, se stinse o lumină,
Se stinse o dalbă stea!*

*Metalica, vibrînda a clopotelor jale
Vuieste în cadență și sună întristat;
Căci, ah, geniul mare al deșteptării tale
Păși, se duse-acuma pe-a nemuririi cale
Și-n urmă-i ne-a lăsat!”*

După moartea lui Pumnul, tânărul poeziei își pierduse pe marele său protector și îndrumător din Cernăuți. Trebuind să părăsească casa lui Pumnul, el își căută gazdă în altă parte, fiind sprijinit de colegul său Vasile Morariu, cu care se întâlnea mai apoi și la Viena. În vara anului 1866 el părăsi Cernăuții, pornind pe jos în Transilvania. La plecarea sa, el își luă rămas bun prin următoarele versuri, intitulate *La Bucovina*:

*„N-oi uita vreodată, dulce Bucovină,
Geniu-ți romantic, munții în lumină,
Văile înflori,
Rîuri resăltînde printre stînce nalte,
Apele lucide-n dalbe diamante
Peste cîmpii-n zori
Ale sorții mele plîngeri și surise,
Îngîinate-n cînturi, îngîinate-n vise
Tainic și ușor,*

*Toate-mi trec prin gîndu-mi, trec pe dinainte,
Inima mi-o furași cu dulci cuvinte
îmi șoptesc de dor.
Numai lîngă sînu-ți geniile rele
Care îmi descîntă firul vieții mele
Parcă dormita;
Mă lăsară în pace, ca să cînt în lume
Să-mi visez o soartă mîndră de-al meu nume
Și de steaua mea ”.*

În Bucovina Eminescu nu se mai întoarce, în schimb el își regăsi în 1869 colegii de la Cernăuți la Viena, unde plecase pentru a-și continua studiile la universitate. Acolo el întâlnea pe Teodor Stefanelli, Vasile Morariu, Vasile Bumbac și Ion Bumbac, Samuil Isopescu și fratele său, Dimitrie Arcadie Isopescu, Ioan Cocinșchi, I. Luția, Pamfil Dan, Ștefan Dracinschi Dracea, Vasile Burlă, Chibici Rebreanu, Epaminonda Bucevșchi, Vasile Grigoroviță, Onesim Țurcan, Ștefan Ștefureac, Matei Lupu, pe lîngă numeroși tineri transilvăneni și bănățeni ca G. Barițiu, Ioan Slavici, Nicolae Oncu, Vincențiu Babeș, Alexandru Ciurcu, Nicolae Teclu, precum și pe tânărul basarabean Costache Stamati.

În 1870, împlinindu-se 400 de ani de la sfințirea mînăstirii *Putna*, Eminescu salută cu însuflețire ideea convocării unui *Congres* al studenților români din toate provinciile care să imprime o singură direcțiune a spiritului românesc. Eminescu era unul din secretarii Comitetului de inițiativă. Comitete ad-hoc se constituiau la București, Iași, Paris, Berlin, Lige, Lipsea și alte centre universitare unde se găseau studenți români. Se adunase un fond pentru acoperirea cheltuielilor. Femeile române din Cernăuți brodară un prea frumos epitaf, de asemenea și cele din București. O doamnă din Oltenia trimisese un prapor.

Izbucnirea războiului franco-german făcu ca Serbarea să fie amînată pentru anul următor, 1871, cînd ea avu loc, sprijinită printr-o vie campanie de presă din partea lui Eminescu. El asistă cu profundă evlavie la scena cînd maiorul Boleanu desprins de la brîu sabia cu care luptase în războiul franco-german și o depuse pe mormîntul marelui erou al creștinismului, Ștefan cel Marc.

La ședința Congresului, Eminescu stăruia pentru realizarea unității culturale, fără vreo preocupare de unitatea politică, care

trebuia să urmeze de la sine. Mijloacele propuse pentru promovarea unității culturale erau: conferințe publice, reviste literare, biblioteci populare, propagandă ziaristică, concerte și reprezentații teatrale. Discuțiile interminabile ale congresiștilor continuă și în podul clopotniței mănăstirii unde se retrăsese Eminescu cu colegii săi, pentru a se odihni în finul proaspăt și aromat, după propria sa mărturisire. De la Putna, Eminescu plecă la Iași, unde descinse la Samson Bodnărescu, bucovinean și el.

În Bucovina Eminescu veni din nou în 1875, tocmai în ziua aniversării centenarului de la răpire și a inaugurării universității germane, descinzând la prietenul său Teodor Stefanelli. Într-o ladă, sub un vraf de psaltiri și ceasloave, el aduse un număr de exemplare din broșura intitulată *Răpirea Bucovinei*, scrisă de Mihail Kogălniceanu, pentru a fi răspândite în mod clandestin cărțurilor bucovineni. În puterea nopții el auzi un cor de voci bărbătești cântând lent și jalnic *Deșteaptă-te, române!* „Niciodată cîntecul acela nu mi-a plăcut așa de mult ca acum” — mărturisea Eminescu prietenului său, Stefanelli. Masa o luă la hotelul „Pajura Neagră” unde confundă intenționat pe un jubilat în frac cu un chelner, cerîndu-i să-i aducă un pahar de bere. A doua zi, el vizită casa fostului său profesor, Pumnul, și-și continuă drumul la Suceava, unde locuia cumnatul său, Ioan Drogli, profesor la Școala normală de învățători și revizor școlar pentru județele Suceava și Cîmpulung. Drogli era soțul surorii lui Eminescu, Aglaia, care, după moartea soțului ei, se recăsătorise cu Enric Gareiss von Döllitzsturm. Cu Drogli ea avusese doi copii, Ioan și Gheorghe care ajunsese căpitan-auditor în oștirea austriacă. Suceava trezi poetului amintiri istorice care găsiră expresie în versurile:

*„Dragoș Vodă celBătrîn
Pe Moldova e stăpîn
Și domnind în toată slava
Șade-n scaun la Suceava”.*

La întoarcerea sa de la Suceava, Eminescu scria plin de indignare: „Auzi, orașul Suceava, oraș boieresc, cetatea Sfîntului Ștefan cel Mare, cetatea care a rezistat la asalturile leșilor și ungurilor, cuibul zmeilor și al vulturilor, în prada verminei jidovești. Iar lașul, scaunul lui Lăpușneanu și atîtor domni români — de batjo-

cura tuturor străinilor de limbă și de neam!” Impresii din călătoria la Cernăuți și Suceava au inspirat lui Eminescu neuitata *Doamnă*:

*„Din Boian la Vatra Dornii
A umplut omida cornii...”*

Poetului bucovinean Dimitrie Petrino, care se refugiase la Iași, Eminescu nu-i putea ierta că-i ocupase funcția de director al Bibliotecii Centrale, silindu-l să-și caute altă slujbă, ca revizor școlar. De aceea el îi adresează versuri sarcastice și usturătoare, numindu-l „Demetrius, baron de Trei-Sarmale”, aducîndu-i aminte de originea sa armeano-greacă și dedicîndu-i versuri ca acestea:

*„Cunoaștem noi mai bine cum vin astfel de poame,
Tu le-ai fugit din țară de creditori și foame
În vremea cea din urmă nu știu de-ai fost sătul
Pe cînd trăiai cerșindu-ți parale pe «Râul»
Și toată ziua în colțuri pîndeai pe la Pordini
Să vezi de nu e nimeni să-ți deie doi fiorini*

Iar referiridu-se la poeziile lui Petrino, el îi replică ritos:

„Făclie nu-i nemțescul tău opai!”

De Crăciun 1885, Eminescu a vizitat Bucovina pentru ultima oară. El veni la Cernăuți pentru a vedea pe sora lui, Aglaia, căsătorită cu profesorul Drogli. De la Cernăuți el plecă la Suceava, unde fu primit de fostul său coleg de la Viena, Ștefan Dracinschi-Dracea, directorul liceului. Acolo el întîlni și pe alți foști colegi și cunoscuți de la Viena, printre care Animpodist Dașchievici, Vasile Bumbac, Ștefan Ștefureac, Constantin Mandicevșchi ș.a. Catihetul catolic Scharnagel, de la Liceul din Suceava, deriva numele Eminescu din latinescul *eminere* — a se distinge, a se ridica deasupra altora. De la Suceava Eminescu s-a înapoiat la Iași, luîndu-și pentru totdeauna rămas bun de la dulcea sa Bucovină, țara de obîrșie a familiei sale.

CAPITOLUL VIII

Bucovina sub regimul noii constituții austriece din decembrie 1867

1. înfrângerea austriecilor la Sadova și instalarea dualismului austro-ungar - 2. Promulgarea noii constituții austriece și aprobarea statutului pentru convocarea congresului bisericesc - 3. Etatismul învățământului public în Bucovina - 4. înființarea mitropoliei Bucovinei și Dalmației și moartea episcopului Eugenie Hacman - 5. Arhipăstoria mitropoliților Teofil Bendella și Teoctist Blajevici

1. înfrângerea austriecilor la Sadova și instalarea dualismului austro-ungar

Stăruințele guvernului Schmerling de a continua să se mențină la putere pe temeiuri centraliste eșuă în cele din urmă, din cauza refuzului ungarilor de a trimite deputați în Parlamentul central de la Viena și a retragerii deputaților cehi din acest parlament. Numai românii și sașii din Dieta Transilvaniei îl recunoscuseră ca organ legislativ central, trimițând la 1863 delegații lor la Viena. Acolo deputații transilvăneni se întâlneau cu deputații români din Bucovina, luptând împreună pentru drepturile naționale ale românilor. Ungurii cereau reintroducerea Constituției lor din 1848, iar cehii cereau proclamarea unei asemenea constituții pentru țările coroanei Sf. Venceslav, adică pentru Boemia, Moravia și Silezia. Nici polonezii nu rămaseră mai prejos, cerând recunoașterea de puteri suverane pentru Galiția și Lodomeria. Rămâneau astfel ca singurii susținători ai guvernului centralist numai germanii din țările din Alpi.

În condițiile acestea politice așa de centrifugale, guvernul cen-

tralist al lui Schmerling trebui să demisioneze. Chemarea unui nou guvern centralist nu mai avea nici o rațiune, dar instalarea la cîrma Austriei a unui guvern federalist nu era posibilă fără risipirea imperiului și descompunerea lui în state naționale după popoarele care-l alcătuiau. De aceea împăratului nu-i rămase altă soluție pentru salvarea unității imperiului decît numirea unui guvern **absolutist**. Cu formarea unui asemenea guvern fu însărcinat contele **Richard Belcredi** la 27 iulie 1865.

Abrogarea Constituției și reintroducerea absolutismului nu erau însă măsuri salutare pentru liniștea opiniei publice dinlăuntru și pentru potolirea poftelor de agresiune din afară. Dacă liniștea internă putea fi întrucîtva asigurată prin teroarea administrativă, poftele de cucerire din afară nu puteau decît să crească și mai mult sub un regim absolutist. Regele Victor Emanuel al II-lea nu se mulțumi cu alungarea austriecilor din Piemont, ci el reuși să-i alunge și din Lombardia și Veneția, unindu-se în scopul acesta cu Prusia contra Austriei. Atacînd în iunie 1866 pe austrieci, el fu bătut la Custoza (24 iunie) pe uscat și la Lissa (20 iulie) pe mare, dar cu toate aceste înfrîngerî, Austria, bătută de prusaci la Sadova, fu silită să cedeze Veneția Franței, iar aceasta o dădu Italiei, prin tratatul de pace ce s-a încheiat la 3 octombrie 1866 la Viena.

În timpul operațiunilor din Italia, Austria se trezi, așadar, atacată și la Nord, în Boemia de regele Wilhelm al Prusiei, care nu înțelegea să mai tolereze supremația austriacă în Germania. La 3 iulie 1866 trupele austriece de sub comanda generalului Francis Benedek suferiră la Sadova — Königgrätz — o zdrobitoare înfrîngere din partea prusacilor, ale căror avangarde ajunseră pînă în suburbiile Vienei. Pentru a evita o catastrofă și mai mare, împăratul semnă la 23 august 1866 tratatul de pace de la Praga, prin care renunța în favoarea Prusiei la dominația austriacă în Germania, consimțind la dizolvarea Confederației germane de Sud și la încheierea Confederației germane de Nord sub egida Prusiei.

Sub presiunea acestor grele înfrîngerî în afară și sub amenințările și mai grele dinăuntru, împăratul se văzu silit să consimtă la așezarea Austriei pe temelii noi, dualiste. Prin concesii făcute ungarilor, el putu stăpîni pretențiile trialiste ale cehilor, care cereau

pentru țările coroanei Sf. Venceslav o constituție asemănătoare celei acordate țărilor coroanei Sf. Ștefan. Guvernul Belcredi fu concediat făcînd loc unui guvern condus de contele *Frederic Ferdinand Beust*, care semnă la 17 februarie 1867 cu reprezentanții ungarilor *Ferenc Deak* și *Gyula Andrassy* cunoscutul *pact*, sau *acord* — *Ausgleich* — austro-ungar, în virtutea căruia Ungaria, unită cu Transilvania și Banatul, precum și cu Croația și Slovenia, fu recunoscută ca regat independent, legat de Austria prin persoană domnitorului, prin reprezentanța în afară și prin armata comună. La Austria rămaseră țările coroanei din Alpi și Sudeți, plus Galiția și Bucovina. În noua ipostază, Imperiul Habsburgic rămase divizat în două state, Austria și Ungaria, constituind însă laolaltă *Monarhia Austro-Ungară*.

Ambele componente, „Cisleitania” (Austria) și „Transleitania” (Ungaria), primiră fiecare constituția sa aparte, cu parlamente separate, unul la Viena și altul la Budapesta, unite numai prin persoana domnitorului, ca împărat al Austriei și rege al Ungariei; chestiunile comune privitoare la politica externă și la finanțe se aduceau în dezbaterile așa-numitelor *Delegații*, compuse dintr-un număr egal de reprezentanți ai Parlamentului din Viena și ai celui din Budapesta. Delegațiile se întruneau anual în sesiune comună alternativ, cînd la Viena, cînd la Budapesta. Banca Națională austriacă, care, ca institut de emisiune, emitea bancnote cu inscripția în toate limbile imperiului, deci și în românește, primi o reînnoire a privilegiului ei, la 1 iulie 1878, sub numele de *Banca Austro-Ungară*, cu inscripții numai în nemțește și ungurește.

Nemții și ungurii puteau fi mulțumiți cu noua constituție dualistă, în schimb însă, naționalitățile din Ungaria, ca și cele din Austria, rămaseră adînc nemulțumite cu noile stări de lucruri din dubla monarhie. În Austria stăteau față în față germanii centraliști, *credincioși* noii *constituții*, și slavii federaliști sau *autonomiști*. În Bucovina boierii *autonomiști* erau în opoziție cu boierii *credincioși* *Constituției*.

Carlos Auersperg (1867-1868), șeful guvernului liberal credincios Constituției, nesocoti concordatul cu Papa, restabilind la 25 mai 1868 egala îndreptățire pentru toate confesiunile, sustrăgînd

învățămîntul public de sub controlul bisericii și deferind jurisdicția în afacerile matrimoniale judecătorilor civili. Măsurile acestea, dar îndeosebi laicizarea și etatizarea învățămîntului, treziră apriga opoziție a Papei și a clericalilor ultramontani, dar această opoziție rămase fără nici un efect politic. Mai mult chiar, împăratul Franz Joseph se văzu silit, la stăruința guvernelor din Viena și Budapesta, să notifice Papei la 30 iulie 1870 anularea concordatului, cu motivarea că una din părțile contractante, adică Papa, își schimbase calitatea sa de mai înainte în urma votării dogmei infailibilității Papei în eonciliul vatican din 13 iulie 1870. Dar și al doilea compactam, Austria, se descompusese în două state deosebite cu guverne proprii, unul la Viena și altul la Pesta, fiind unite numai prin persoana domnitorului.

Noua constituție a Austriei, promulgată la 21 decembrie 1867 pe bază dualistă, nu atinse întru nimic autonomia Bucovinei. Prin noua constituție puterea judecătorească fu separată de cea administrativă, astfel că, începînd cu anul 1868, foștii prepoziți districtuali — *Bezirksvorsteher* — deveniră *căpitani districtuali* — *Bezirkshauptmann* — cu atribuțiuni pur administrative. Orașul Cernăuți primi un statut propriu ca municipiu supus direct guvernatorului; atribuțiile judecătorești ale foștilor prepoziți trecură asupra *judecătorilor districtuali* — *Bezirksrichter*. În fiecare căpitanat lua ființă cîte o *judecătorie districtuală* — *Bezirksgericht*. Instanța judecătorească superioară era *Tribunalul* sau *Judecătoria țării* — *Landesgericht* — de la Cernăuți. În septembrie 1886 luă ființă un al doilea tribunal la Suceava. Apelurile din Bucovina se judecau de *Curtea din Liov*. Suprema instanță judecătorească pentru Bucovina era *Curtea de Casație din Viena*.

Dieta de la Cernăuți își păstră vechea ei structură și competență, Bucovina continuă să-și trimită deputații în Parlamentul de la Viena, dintre care unul reprezenta Bucovina și în delegații, el fiind uneori și român. Introducerea dualismului a avut însă repercusiuni adinei în relațiile de pînă atunci dintre Bucovina și Transilvania. Pînă la încheierea acordului austro-ungar erau cele normale între două provincii care aparțineau aceluiași stat. Deputații din Bucovina se întâlneau în Parlamentul de la Viena cu conaționalii lor din Transilvania și Ungaria, sfătuindu-se între ei și urma-

rind o politică națională comună. Prin divizarea imperiului se obținuseră două state deosebite, cunoscute și sub numele de Cis- și Transleitania, adică țara de dincoace și dincolo de Leitha, un alluent alpin al Dunării care despărțea Austria de Ungaria, despărțire pornită de la Viena. Cisleitania cuprindea țările coroanei de Austria, Transleitania pe cele ale coroanei ungare. Altă constituție și alte legi erau în vigoare în Austria, altele în Ungaria.

Accentuarea cea mai pregnantă a ruperii acestei legături se simți pe tărîmii bisericesc. Se știe că în urma ambiției și năîngîiei episcopului Eugenie Hacman, care zădărniciise încorporarea episcopiei bucovinene în mitropolia românească a Transilvaniei, eparhia lui Eugenie rămase mai departe sub jurisdicția Carlovățului sîrbesc. Cum în urma dualismului Ungaria și Austria deveniseră două state independente cu toată persoana comună a domnitorului — împăratul Francisc Iosif primi la 8 iunie 1867 la Budapesta încoronarea ca rege al Ungariei — dependența unei episcopii austriece nu se mai putea subscrie unei mitropolii din Slavonia ungară și trebuia să se ajungă mai curînd sau mai tîrziu la lichidarea acestor legături neîngăduite de constituțiile ambelor țări. În urma acestei schimbări structurale din imperiu, trei episcopii ortodoxe rămaseră izolate de legăturile lor canonice cu mitropolia sîrbească: episcopia Bucovinei și cele două episcopii dalmatine, una de la Zara și alta de la Cattafo. A fost nevoie de tratative îndelungate care au durat mai bine de 5 ani pînă să se ajungă la soluționarea acestei probleme, prin crearea *mitropoliei Bucovinei și Dalmației*, despre care se va vorbi ulterior.

2. Promulgarea noii constituții austriece și aprobarea statutului pentru convocarea congresului bisericesc

La 21 decembrie 1867 fu promulgată *noua constituție imperială*, care la art. 19 prevedea *egala îndreptățire* pentru toate *națiunile* din Austria, precum și *admiterea limbilor* lor în toate serviciile publice. Art. 15 din noua constituție austriacă prevedea următoarele dispoziții privitoare la biserică: „Fiecare biserică admisă are dreptul cultului obștesc și public, direge și administrează auto-

nom treburile ei, se bucură de stăpînirea și uzul stabilimentelor, fundațiunilor și fondurilor menite pentru scopuri de cult, de instrucție și de binefacere și nu este supusă altor legi publice decît celelalte societăți”.

i
vi

Era deci firesc ca românii ortodocși din Bucovina să ceară guvernului să aplice această dispoziție constituțională și bisericii lor, Îngăduindu-le constituirea unui congres bisericesc compus din clerici și mireni ca să îngrijească în mod autonom de administrația bisericii lor și a fondului bisericesc. În ședința Parlamentului austriac din 19 iunie 1868, deputatul Eudoxie Hurmuzachi susținu petiția bucovinenilor pentru recunoașterea autonomiei bisericești, arătînd că Dieta Bucovinei a votat încă de la 23 martie 1863 adresa către m. s. împăratul, cerînd convocarea congresului bisericesc. Trei ani mai tîrziu, la 15 februarie 1866, Dieta Bucovinei arăta că a cerut din nou împăratului autorizația de a convoca la Cernăuți o adunare diecezană cu participarea miren timerilor. Dar cu toate că o asemenea participare a laicilor la orînduirea treburilor bisericești fusese nu numai admisă pentru Transilvania, ci pusă și în practică, cererea Dietei Bucovinei n-a fost băgată în seamă ci direct respinsă prin înalta rezoluție din 10 decembrie 1866. Rezultatul acesta nefavorabil este, de altfel, ușor de explicat. În vremea aceea cîrma statului era ostilă Constituției și de aceea nu este de mirare că cine putea refuza o constituție liberală unei întregi jumătăți de imperiu, acela o putea contesta cu atît mai ușor unei biserici.

„Din fericire — zicea Hurmuzachi — timpurile s-au schimbat în bine și ceea ce nu putea ajunge la înflorire în 1866, aceasta în 1868 nu va înflori numai, precum nădăjduiesc, dar va aduce și roade. Domnilor, o întreagă comunitate religioasă bate la poarta casei acesteia și vă oferă încredere și adeziune la noua constituție. Justificați această încredere și răspundeți la această credință în Constituție. Nu îngăduiți să se impună cu sila bisericii greco-orientale un concordat după maniera absolutistă; un concordat nu ar fi decît o excreție a samavolniciei personale, fiind tocmai din pricina aceasta cu mult mai intolerabil decît însuși concordatul catolic care este așa de mult contestat. Și aceasta cu atîta mai mult, fără îndoială, cu cît în capul unui oarecare prepozit de die-

ceză grecească încep să mișune vii poftă de stăpânire absolută nu numai asupra clerului din subordine, ci chiar și asupra păturii laice, precum și poftă de a se sustrage cu totul influenței moderatoare a puterii de stat. Cum petițiunea ce este tocmai în dezbatere tinde la reglementarea și limitarea constituțională a puterii arhi-pastorale, este ușor de aplicat împotrivirea și apriga persecuție la care sînt expuși semnatarii petiției din partea unui singuratic tiran bisericesc care se vede amenințat în exercitarea puterii ce și-a arogat."

Din respect față de starea preoțească, Hurmuzachi nu pronunță numele trufașului care își arogă puteri nelimitate în eparhia sa, îl ghicea însă Camera în persoana episcopului Eugenie Hacman. La cuvîntarea lui Hurmuzachi, ministrul Leopold Hasner răspunse că guvernul este dispus să țină seamă de dorințele exprimate în petiția diecezanilor bucovineni.

Se părea că cercurile diriguitoare de la Viena își puseseră în gînd să inaugureze în Austria un nou regim de dreptate și echitate care să respecte drepturile tuturor națiunilor la întrebuintărea, păstrarea și cultivarea limbii și naționalității lor. La 1870 împăratul încredința contelui *Alfred Potocki* (1870-1871) formarea unui guvern autonomist care chemă la conducerea statului pe reprezentanții tuturor națiunilor din Austria, între care pe *Alexandru Petrino* din Bucovina, ce primi portofoliul Agriculturii. Acesta a fost primul și ultimul ministru român din Bucovina în Austria.

Noul guvern dizolvă Dieta bucovineană și ordonă să se facă noi alegeri în urma cărora partidul autonomist obține o covîrșitoare majoritate, alegînd căpitan al țării pe *Alexandru Vasilco*, iar locțiitor pe arhimandritul *Teofil Bendella*, viitorul mitropolit al Bucovinei și Dalmației. În cuvîntarea sa de inaugurare a sesiunii dietale, noul președinte declara că *va avea pururea în vedere ca țării sale, Bucovina, și populației autohtone românești să i se asigure în Austria aceea siuiație care i se cuvine după drept și istorie.*

Folosindu-se de constelația politică favorabilă, românii se grăbiră să stoarcă guvernului *Potocki* aprobarea pentru constituirea congresului bisericesc, zădărnicită pînă atunci de episcopul Eugenie. Pentru împlinirea acestui postulat se constitui un „comitet pentru autonomia bisericească". Statutul elaborat de comi-

tet fu prezentat Parlamentului din inițiativă parlamentară. La 27 februarie 1870 proiectul fu trecut comisiei constituționale pentru examinare. În expunerea de motive se spunea: „Pentru ca principiul autonomiei să deștepte și în biserica noastră o viață binecuvîntată, este de neapărată trebuință ca toți credincioșii, fără deosebire, să participe la administrarea afacerilor bisericești. Se înțelege de la sine că afacerile curat spirituale cu privire la credință, la cultul dumnezeiesc și la disciplină nu se țin de cele atinse mai sus, fiind rezervate dregătorilor bisericești". Se cerea participarea mirenilor la alegerea episcopului, la constituirea, concentrarea și împărțirea comunelor parohiale, la reglementarea și stabilirea taxelor pentru funcțiunile bisericești, la reglementarea dotațiunilor pentru slujitorii altarului și la supravegherea averii bisericești.

Pentru susținerea proiectului, comitetul convoca în ziua de 11 iunie 1870 la Cernăuți o mare adunare națională, la care luară parte peste 2 000 de delegați români din toate satele Bucovinei, prima adunare națională în stil mare de la Adunarea Națională din 20 mai 1848. Tot ce neamul românesc din Țara Fagilor avea mai bun și mai distins luă parte la această impozantă manifestație națională, care prin rostul cuvîntărilor ei veșteji atitudinea dăunătoare a episcopului Eugenie, care lipsea de la adunare, și votă în unanimitate o moțiune prin care națiunea română din Bucovina cerea înfăptuirea de urgență a autonomiei bisericești. Adunarea alese din sînul ei un comitet de 45 bărbați de încredere, care să aducă la îndeplinire hotărîrile adunării și să intervină pe lîngă guvern pentru satisfacerea lor. Comitetul mai primi și însărcinarea de a stăruie pe lîngă episcop ca să se unească și el cu dorințele credincioșilor.

La insistența membrilor comitetului, guvernul, ținînd seama de dorințele enoriașilor români, aprobă statutul, transmițînd la 1 decembrie 1870 guvernatorului Bucovinei ordinul de a convoca la Cernăuți un congres constituant compus din 18 preoți și 18 mirenii, parte aleși, parte numiți de guvern, care să voteze statutul pentru constituirea definitivă a Congresului bisericesc al Bucovinei.

Vestea aceasta îmbucurătoare o comunică Alecu Hurmuzachi lui I.Gh. Sbiera din Cernăuți, zicînd:

„Te rog, stăpânește-te mai bine decât mine și către alții taci, pentru d-ta însă să știi că în fine, după multe și mari greutăți, dar și stăruințe neprecurmăte, mi-a sosit în acest moment comunicarea oficială de la Ministerul Cultelor, în care a spus curat și lămurit cum că ni s-a încuviințat congresul bisericesc și, pentru pregătirea lui, conchemarea neîntîrziată a unei adunări spre elaborarea legii electorale pe baza căreia să se concheme apoi congresul...; am dobîndit dar ce-am cerut, ce ne trebuie, procedară cea mai naturală, demnă și națională. A costat multă luptă și stăruință, căci e greu a zgudui coada (Zopf-ul) sau chica birocratică, care a cerat și acuma a face tot felul de șovăituri, a lua măsuri pe jumătate etc. Nu ne-am mulțumit însă cu nimic, am respins, am protestat, ne-am certat, am rugat sau am cerut, pînă ce în fine am dobîndit această deciziune precisă și neechivocă. Am fost de nenumărate ori la miniștri, încă și alaltăieri la cel al Cultelor cu Giorgiu (Eug. Stîrcea fiind atunci la Pesta), astăzi iarăși toți trei la Potocki, unde am vorbit peste o oră și jumătate, încît am amorțit cu totul, pentru că nici n-am mai ieșit din casă; dar avui încălțe marea mulțumire de a primi acuma, sara tîrziu, deciziunea chiar cu însemnarea pe adresă: urgent.

Amice! Spiritul Domnului, zelul și devotamentul național nedespărțite de acel către biserica noastră să vă însușească pe toți, ca să știm a ne folosi cu bărbăție neabătută, cu concordie și cu prudență de acest drept dobîndit, ca să-l realizăm bine și pe deplin, ca să înființăm o instituție solidă, adevărat autonomă, națională, mîntuitoare. Amin!"

Cu mare grabă și însuflețire se luă toate măsurile pentru convocarea adunării pregătitoare. Convocarea urma să se facă însă de către episcopul Eugenie, dar acesta se opunea, oprind chiar convocarea adunării în organul oficial al diecezei. Cum episcopul în atitudinea sa protestatară se răzima pe guvernatorul țării, este evident că guvernul cu o mîină da, iar cu alta încerca să ia înapoi. Eugenie era informat că guvernul Potocki se clătina și că o schimbare de guvern nu putea să vină decât în sprijinul politicii sale anticongresiste, căci nici guvernului de la Viena nu-i prea convenea controlul sever asupra administrației Fondului bisericesc. Și aceasta cu toate că prin rezoluția imperială de la 10 decembrie

1 1869 împăratul Francisc Iosif își rezervase dreptul de patronat
I " asupra Fondului, zicînd:

„Este voința mea ca și de aci înainte să rămînă în vigoare dreptul de protecțiune, rezervat domnului țării de înaintașul meu Iosif al II-lea, asupra Fondului bisericesc din Bucovina, menit de dînsul pentru biserică și școală, precum și principiul ca administrarea, conservarea și întrebuințarea acestui fond, respectîndu-se scopul și menirea sa specială, să depindă numai de hotărîrea domnului țării".

Dar cu toată opoziția episcopului, adunarea pregătitoare se întruni la 1 martie 1871 la Cernăuți, sub președinția guvernatorului și votă statutul potrivit căruia congresul bisericesc urma să fie compus din 48 membri, 24 clerici și 24 mireni, după ce căzu propunerea ca raportul dintre clerici și mireni să fie de 1:3, adică 12:36, cum prevedea statutul Congresului transilvănean. Cu tot protestul episcopului Eugenie, statutul astfel întocmit primi sancțiunea imperială la 9-august 1871 și apără în „Foaia legilor provinciale pentru Bucovina", sub titlul: *Rînduiala de alegere pentru congresul bisericii greco-orientale din Bucovina*. În opoziția sa față de congres, episcopul Eugenie refuză însă să publice statutul aprobat de împărat în organul oficial al diecezei, *Foaia Ordinaciunilor*.

§

Organul autonomiștilor, „Der Patriot", care apărea la Cernăuți, arăta că un rău demon puse stăpînire pe episcop, pentru a-l face să zădărnicească cu năîngie și patimă oarbă orice încercare fericită de a aduce rînduiala în chestiunile bisericești, precum o asemenea rînduiala fusese pusă în biserica românească din Transilvania, cu bună înțelegere între clerici și mireni. „După ce ajunsese consilier intim — scrie «Patriotul» — o demnitate pe care o obțin îndată după ce semnase un milion de florini din fondul bisericesc pentru nevoile războiului și după numirea sa de membru al casei magnaților — Herrenhaus —, în care calitate el avu prilej de a face cunoștință mai de aproape cu prelații romano-catolici și de a primi sfaturi de la anumiți conducători ai ultramontanismului, crezu excelența sa episcopul Hacman că-și poate călca jurămîntul de la 1848, reintroducînd regimul său personal de mai înainte. La recomandarea Vienei, el își asocie ca secretar pe Anton Schon-

bach, un catolic din Boemia, care are mare cuvânt în Consistoriu, întrucât deciziunea asupra celor mai însemnate chestiuni este sus-trasă 'dezbaterilor gremiului consistorial și rezolvată prezidiletar de episcop cu ajutorul secretarului Schonbach. Acesta însoțise pe episcop și la sinodul din Carlovăț, dar fu tratat acolo ca aparținând unei confesiuni străine."

Același organ de publicitate arăta într-un articol intitulat *Constituția modernă și autonomia bisericească* piedicile ce se puneau în calea organizației bisericii din Bucovina, scriind:

„Istoria acestei organizații nu oferă în cursul ultimilor 20 de ani decât expunerea unei serii de lupte sterpe și fără folos, nu prezintă decât spectacolul unei lupte zadarnice și veșnic repetate a unui întreg popor pentru binefacerile vechilor instituții autonome ale școlii sale, al unei osteneți zadarnice de ani de zile pentru dobândirea unei reforme liberale, care singură poate oferi cheia pentru o dezvoltare rodnică și viabilă a stărilor religioase bisericești. O expunere scurtă și grăbită a tuturor acestor pași ce de decenii s-au întreprins în formă de petiții, deputațiuni, adunări naționale, rezoluții, hotărâri ale Dietei etc, etc, de către populația conlocuitoare română și ruteană pentru a obține prin reforme autonomia ce zace în spiritul și în ființa acestei biserici, enumerarea tuturor acestora ar aduce o dovadă mai mult decât suficientă, despre cât de adânc simte îndeobște poporul întreg nevoia și urgenta necesitate a unei asemenea prefaceri și cu câtă neobosită stăruință, ce nu se descurajează prin nici un insucces, a perseverat și perseverează mereu din nou pentru realizarea acestei dorințe.

Fără stăruința aceasta a poporului întreg pentru regenerarea bisericească în sens liberal și autonom, biserica rămîne o instituție neviabilă, izolată de popor, un așezămînt ucigător de spirit și stagnant; în vreme ce tocmai participarea împărtășită de toți la rezolvarea acestei chestiuni dă dovadă strălucită și irefutabilă pentru treazul și viul simț de datorie religioasă, precum și pentru conștiința puternică a moralei creștine în sufletul poporului. De partea cealaltă se vede ca adversar al acestor străduințe și ca încăpățînat potrivnic al acestei chemări la emancipare nimeni altul decât un singur om, încătrănit și dornic de stăpînire, ca singurul

personaj care ajungînd marc în tradițiile moarte ale absolutismului de dinainte de martie, se opune cu ajutorul cîtorva acoliți, creaturi de-ale sale, se opune tuturor acestor străduințe cu puterea unui zăgaz de fier.

Articolele 15 și 19 din Constituție, care garantează libertatea religioasă și toate intervențiile pe timpul miniștrilor pseudoliberalilor Giskra și Herbst rămăseră zadarnice. Numai guvernului Potocki datorează biserica greco-orientală primele încercări spre organizarea ei autonomă. După Potocki continuă opera începută contele Hohenwart (1871), căruia îi urmă *Adolf Auersperg* (1871-1879), plin de zel mărinimos pentru cauza dreaptă, și sub conducerea sa a fost stabilit în fine definitiv statutul de alegere pentru congresul bisericesc al Bucovinei care a fost sancționat de majestatea sa împăratul la 9 august 1871".

3. Etatizarea învățămîntului public în Bucovina

Sub regimul noii constituții din 1867 se produsese mari schimbări în domeniul învățămîntului public. La 1869 apărură noua lege a învățămîntului primar pentru țările de coroană ale Austriei — Reichsvolksschulgesetz. Legea decreta obligativitatea învățămîntului primar pentru copiii în vîrstă de 7-13 ani, cu un curs supraprimar pentru adulți de la 13-15 ani. Legea scoase totodată învățămîntul primar de sub controlul bisericii și-l supuse controlului statului, etatizînd școlile primare.

Astfel, școlile din Bucovina fură scoase de sub autoritatea Consistoriului catolic din Liov și a Consistoriului ortodox din Cernăuți și subordonate inspectorului general, care rezolva agende școlare în colaborare cu Consiliul școlar al țării. În componența acestui consiliu intra cîte un reprezentant al tuturor cultelor, al Dietei țării și al municipiului Cernăuți.

Consiliul școlar al țării se întrunea sub președinția guvernatorului Bucovinei, avînd ca raportor pe inspectorul general al școlilor, în funcția aceasta fură chemați oanteni străini de țară-ca Gustav Bozdech, Iosef Marek, Limberger, Vystusch Wilhelm, Carol Tumlirz ș.a., ce nu știau românește. Pe lîngă fiecare prefectură

funcționa câte un consiliu școlar districtual sub președinția prepozitului districtului și cu o compoziție similară celei a Consiliului școlar al țării. Ca referenți funcționau inspectorii școlari districtuali, numiți de guvernator, dar și aceștia erau străini (nemți, poloni etc.). Consilii școlare comunale funcționau în fiecare comună urbană sau rurală prezidate de primarul localității.

Pe calea acestor trei instanțe școlare se rezolvau toate chestiunile privitoare la organizarea și funcționarea învățământului, precum și la bunul mers al școlilor primare, a căror întreținere rămâne însă mai departe în seama țării, urmînd ca sumele necesare să fie trecute în bugetul provincia! votat de Dietă, cheltuieli la acoperirea cărora contribuia și statul cu anumite sume.

În locul vechii Preparatorii românești, lua ființă la Cernăuți o *Școală normală de stat* pentru băieți și pentru fete — Lehrer und Lehrerinnenbildungsanstalt —, cu un curs de patru ani în limba germană. Pe lângă Școala normală ființau și școli de aplicație cu limba de predare română, germană sau ruteană. Organul de publicitate al învățătorimii era „Foile pedagogice” — Pedagogische Blätter. Printr-un memoriu adresat la 12 octombrie 1870 ministrului din Viena, românii protestară împotriva desființării Preparatoriei românești, calificînd măsura aceasta drept mijloc eficace pentru deznăționalizarea lor.'

Limba română a rămas în școlile sătești, unde se învăța după manualul lui Nicolae Ieremievici Dubău, care avea multe lipsuri, dar însemna totuși un progres față de manualele din trecut. În școlile urbane predomina limba germană ca limbă de predare. Curînd începu însă în multe școli sătești din comunele cu populație mixtă româno-ruteană lupta pentru limba de predare în școală, luptă în care rutenii se bucurau întotdeauna de sprijinul guvernului, care lua partea lor. Nu erau rare cazurile în care se impunea copiilor români să învețe în limba ruteană, disputîndu-se astfel pînă și dreptul părinților de a hotărî limba în care să fie instruiți copiii lor. Cazuri celebre de acest fel se întîmplaseră în comunele Mihalcea, Călinești, Danila, Ipotești ș.a. Astfel devenise școala primară un instrument de rutenizare a românilor.

Învățămîntul secundar se predă în Liceul clasic și în cel real de la Cernăuți și în Liceul clasic de la Suceava. La aceste trei licee se

mai adăugă, în 1872, un nou liceu clasic la Rădăuți pentru nevoile culturale ale populației din acest județ. Limba de predare la toate aceste patru licee era limba germană. Religia ortodoxă și limba română se predau numai ca *obiectefacultative* pentru elevii ortodocși români. Profesorii de la aceste licee erau străini importați din provinciile germane ale Austriei, care nu știau românește. Numai la liceele confesionale de la Cernăuți și Suceava încăpură și cîțiva români ca Ștefan Repta, Daniil Verenca, Ironim Munteanu, frații Samuil și Dimitrie Isopescu, Constantin Cosovici, Ștefan Dracinschi, Animpodist Dașchevici, Gherasim Buliga, a căror rodnică activitate didactică, deși în limba de predare germană, merită toată lauda.

La 1870 se înființa la Cernăuți o școală de meserii — Gewerbeschule — iar pentru promovarea agriculturii, Comitetul țării înființa în 1871 la Cernăuți o *Școală medie de agricultură* — Landeswirtschaftliche Landes Mittelschule — pe cheltuiala țării Bucovina, sporindu-se astfel numărul școlilor secundare cu o școală medie pentru învățămîntul practic al agriculturii. În aceeași perioadă fu înființată și la Șiret o școală reală inferioară, care însă nu se putu dezvolta normal în mediul de acolo și de aceea ea fu desființată.

Germanizarea învățămîntului a fost însă o mare piedică pentru dezvoltarea lui în folosul populației autohtone. Un corespondent din Bucovina scria la 1870 în „Albina”, ziarul lui Vincențiu Babeș, de la Viena, zicînd: „Pînă nu se va îndrepta din școalele noastre tot străinismul și nu se va introduce o metodă de învățămînt al cărei caracter să-și aibă rădăcinile sale în natura și spiritul poporului nostru, în caracterul poporal și individual al țării, pînă atunci vor sta școalele noastre baltă”.

La discuția de răspuns la mesajul imperial din ședința Parlamentului vienez din 5 iunie 1867, consilierul consistorial Silvestru Morariu Andrievici, în calitate sa de deputat din curia marilor proprietari la care se număra și Fondul bisericesc, ceru desființarea *concordatului* cu Papa, arătînd că efectele acestei convenții (Ubereinkommen), încheiată între Viena și Roma și promulgată prin patentă imperială din 8 aprilie 1861, se fac simțite nu numai la centru, ci pînă și la periferiile imperiului.

Pornind de la moțiunea Dietei Bucovinei din 20 aprilie 1861, prin care se declara că în virtutea an. 19, lit. a din statutul țării, concordatul nu putea fi aplicat în Bucovina deoarece venea în contradicție cu privilegiile religioase acordate țării la ocuparea ei de către Austria — moțiune repetată și în ședința Dietei din 19 februarie 1863 — el cerea revizuirea concordatului pentru că unele dispozițiuni din acesta stau în calea reglementării raporturilor confesionale dintre bisericile recunoscute legal de stat și aflătoare sub scutul statului după principiul egalei îndreptățiri și pentru că beneficierea de unele drepturi civile depinde încă tot de mărturisirea confesională. Împotriva principiului de egală îndreptățire a cultelor intervine legea căsătoriilor mixte, iar în privința drepturilor civile pendinte de apartenența la o anumită confesiune, deputatul bucovinean insistă numai asupra faptului că aderenții confesiunii greco-orientale, deopotrivă cu cei ai bisericii evanghelice, nu erau admiși să intre în corpul didactic al școlilor secundare și chiar al unor universități, tocmai din cauza mărturisirii lor religioase.

În chestiunea dreptului matrimonial (Eherecht) interveni deputatul Eudoxiu Hurmuzachi, în ședința Parlamentului din 21 octombrie 1867, arătând că: „îndată după luarea în stăpânire a Bucovinei, Austria garantase țării acesteia să respecte *stătu quo-ul* în privința confesională și anume de păstrarea egalei îndreptățiri religioase ce domnea acolo în timpul dominațiunii moldovenești. Din cauza aceasta patentă de toleranță a împăratului Iosif al II-lea nici n-a fost publicată în Bucovina, care nu avea nevoie de nici o toleranță și nici n-a fost pusă în aplicare, cum fusese cazul în celelalte țări de coroană ale imperiului. Dar tocmai din aceste considerațiuni însemnă extinderea concordatului și asupra Bucovinei o ruptură în *stătu quo-ul* ce-i fusese garantat, o atingere a egalității religioase ce-i fusese asigurată. De aceea violarea Bucovinei, care pînă atunci se considera egal îndreptățită în privința religioasă, s-a făcut simțită mai adînc și mai nesuferită decît în celelalte provincii, unde vechiul catolic era tolerat, și nu paritetic, ca în Bucovina.

Deopotrivă de interesante erau și expunerile deputaților bu-

covineni privitoare la învățămîntul public. Deputatul Morariu Andrievici luă parte la discuția legii învățămîntului, rostind în ședința Parlamentului din Viena, la 26 octombrie 1867, un remarcabil discurs asupra școlii, demonstrînd că este cunoscut că de la introducerea constituției școlare politice, dar mai ales de la publicarea concordatului, administrația școlii devenise un domeniu exclusiv al ierarhiei politice și ecleziastice. În sfîrșit, plîngerea a devenit generală, că nu se mai poate merge înainte cu actualul sistem, de instrucție și educație și că poporul manifestă față de școală un indiferentism regretabil. Căci cum poate poporul îmbrățișa școala, cîtă vreme școala se sustrage cu toată graba îmbrățișării poporului?! Cum se poate însufleți poporul de chestiunea învățămîntului și a educației, cîtă vreme școala nu corespunde cerințelor materiale, intelectuale sau spirituale și dorințelor poporului!?

În ședința Parlamentului din 22 aprilie 1869 deputatul Morariu Andrievici ridică din nou chestiunea școlară din Bucovina, arătînd că școlile populare au încolțit din sînul comunei parohiale, că învățămîntul la aceste școli își are rădăcina în confesiune însăși și că chestiunile școlare, deopotrivă cu cele bisericesti, se administrează de către organele bisericii. Fiecare dintre noi va trebui să admită că într-o vreme în care comunele rurale stăteau sub cunoscuta curatelă a domeniilor, cînd numărul intelectualilor laici în țară era așa de redus și cînd preoțimea constituia sîmburele intelectualității, nici nu putea fi altfel.

În prezent lucrurile stau altfel. Cînd noile legiuri școlare ce sînt valabile și pentru Bucovina intrară în vigoare, înlocuind vechia constituție școlară, se găseau în Bucovina, conform directivelor date, în total 142 de școli populare, între care 6 școli principale (Hauptschulen) și 132 de școli triviale pentru băieți și 4 școli cu mai multe clase pentru fete. Dintre acestea erau, cu privire la caracterul lor confesional, conform constituției școlare **greco-orientale**, adică ortodoxe: 2 școli principale și 109 școli triviale pentru băieți și o școală trivială pentru fete, catolice: 2 școli principale, 18 școli triviale și 2 școli de fete; evanghelice: o școală principală și 8 școli triviale; mozaice: o școală principală și o școa-

lă de fele. După caracterul lor confesional deosebit, școlile acestea stăteau sub supravegherea și conducerea organelor bisericești respective și sub supravegherea superioară a guvernului. Organizarea lor interioară se întemeia pe dispozițiunile constituției școlare politice precum și pe ordonanțele guvernului, ce deveniră necesare în urma reorganizării cerute de nevoile și împrejurările politice, de aceea, școlile acestea se bucurau, cu excepția câtorva (puține), de dreptul de publicitate.

Legai școlară a imperiului — Reichsvolksschulgesetz — din 1869 declară loate școlile înființate sau întreținute total sau în parte de stal, de țară sau de comună, instituții publice accesibile tuturor elevilor fără deosebire de confesiune. În virtutea art. 42 al legii țării din 8 februarie 1869, toate chestiunile de la autoritățile superioare bisericești trecură asupra *Consiliului școlar al țării* — Landesschulrat, cele ale autorităților județene asupra *consiliului școlar județean* — Bezirksschulrat și cele ale parohului local asupra *consiliului școlar local* — Ortschaftsschulrat. La 27 iunie 1869 apărură ordonanța guvernatorului Bucovinei prin care toate actele și dosarele, cu un cuvânt, întreaga arhivă școlară, treceau asupra noilor autorități școlare.

Deputatul bucovinean arăta că noua lege școlară accepta mtrucâtva principiul reprezentativ în consiliile școlare provinciale, județene și comunale, un principiu care era aplicat de mult în așa-numitele epilogii școlare — Schulpitropien — compuse din 5 membri epilogii sau efori, care purtau grija învățămîntului în școlile grecO'Orientale, adică ortodoxe moldovenești. Se arăta că Dieia Bucovinei a votat această lege, presupunînd că la desemnarea membrilor în noile comitete școlare, dar mai ales la numirea inspectorilor pe țară, pe județe și pe comune vor fi luați în vedere oameni care să iubească școala și să se bucure de încrederea populației și care să cunoască împrejurările din țară și nevoile ei.

Dar cînd se ajunse la aplicarea legii, lucrurile se petrecură cu lotul altfel. La numirea inspectorilor școlari locali au fost preferați preoților — săteni analfabeți. În consiliile școlare județene s-au numit persoane care își aveau domiciliul la o depărtare de 3-5 mile de reședința județului, astfel că cei mai mulți dintre ei nu

puteau veni la ședințele consiliului. La numirea inspectorilor școlari județeni, intelectualii români, clerici și mireni, au fost trecuți cu vederea. În locul acestora s-au numit însă în această funcție persoane care nu cunosc deloc sau numai foarte puțin limba țării și care nici nu își au domiciliul în județul în care trebuiau să funcționeze, în Consiliul școlar al țării, care este compus din mai mulți membri, o colaborare armonioasă și rodnică a devenit din capul locului imposibilă, prin faptul că la conducerea afacerilor didactico-pedagogice și a celor administrative au fost chemați Qămeni care habar n-au nici de limba română și nici de cea ruteană.

Îndată ce s-a aflat — zice în continuare Morariu Andrievici — despre compoziția acestor organe școlare de control, lumea a pierdut orice nădejde în propășirea învățămîntului nostru școlar, încolțind în gîndul tuturor convingerea că noile instituțiuni nu au luat naștere decît cu scopul de a îndruma școala pe o cale anti-națională și nicidecum de a o ridica și a o face să înflorească spre folosul și fericirea populației naționale românești. Consiliul școlar al țării, cît și consiliile școlare județene se folosesc în corespondența lor și în instrucțiunile pe care le dau conducătorilor școlare de limba germană. Prin aceasta se dădea și organelor școlare din subordine indicația ca și ele să poarte corespondența în limba germană, ceea ce este un expedient nefiresc și nedrept. Este firesc, și vechea legiuire și-o luase ca normă, ca limba maternă a elevului să fie limba de predare în școlile populare. Și tot atît de firesc și în spiritul legii este ca și obișnuitele certificate școlare, cît și corespondența oficială a școlilor să se poarte în aceeași limbă. Și cum autoritățile școlare sînt create pentru școlile existente, și nicidecum școlile populare pentru autoritățile școlare, n-ar fi decît firesc și drept ca ele să se conformeze unele altora, și anume ca Consiliul școlar al țării și consiliile școlare județene să îndrepte emisiile lor către comunitatea școlară în limba care servește ca limbă de instrucție la acele instituții.

Referindu-se la situația anormală care domnea în școlile din Bucovina, ziarul „Der Patriot” observa cu multă ironie că „românii sînt supuși dresurii pangermaniste pentru a putea fi dezbrăcați de particularitățile lor naționale”.

4. înființarea mitropoliei Bucovinei și Dalmației și moartea episcopului Eugenie Hacman

Guvernul centralist a lui Hohenwart care înlocui guvernul Potocki nu se grăbi să impună episcopului Eugenie publicarea statutului Fondului bisericesc în foaia oficială a episcopiei și astfel chestiunea congresului aprobat, dar neconvocat de episcop, rămase în suspensie pînă după moartea lui Eugenie. Între timp, la 1870 luă ființă la Cernăuți **Direcțiunea bunurilor Fondului greco-oriental al Bucovinei**, iar în 1872 agendele Fondului bisericesc trecură de la Ministerul Cultelor la Ministerul Agriculturii din Viena. Directorul Fondului se numea prin decret imperial, avînd sub ordinele sale ocoalele silvice și economice din vastul cuprins al domeniilor fondului. Noul guvern dizolvă Dieta Bucovinei. Alegerile dădură o majoritate centralistă și Eudoxiu Hurmuzachi ajunsese din nou căpitan al țării, rămînînd în această demnitate pînă la moartea sa, întîmplată la 1874.

Arătasem mai sus cum constituirea imperiului habsburgic pe bază dualistă a adus cu sine ruptura legăturii ierarhice a episcopiei Bucovinei cu mitropolia de la Carlovăț, care rămase în granițele statului ungar. De aceeași soartă fură lovite și episcopiiile sîrbești de la Zara și Cattaro, din Dalmația, care rămăseseră și ele, deopotrivă cu Bucovina, la Austria. Rămăsese să se găsească o soluție pentru organizarea canonică a acestor trei episcopii ortodoxe. După îndelungate deliberări, guvernul austriac ajunsese la soluția creării unei **mitropolii a Bucovinei și Dalmației** constituite în așa fel ca episcopul Bucovinei să fie înaintat la rangul de mitropolit, iar cei doi episcopi dalmatini să devină sufraganii săi.

Proiectul înființării unei mitropolii cu episcopi sufragani „tocmai la marginile pămîntului, unde și sf. Soare, obosit, se îneca în mare”, — cum scria în noiembrie 1871 un corespondent din Bucovina în coloanele ziarului „Gura Satului” din Pesta — găsi aprigi susținători în presa guvernamentală din Viena. Ziarul „Neue Freie Presse” considera nimerită înființarea acestei mitropolii pentru „**a crea un prejudiciu contra pretențiilor teritoriale ale Ungariei asupra Dalmației și pentru a confirma definitiv despărțirea teritorială între ambele jumătăți de imperiu, deci despărțirea românilor**

din Bucovina de românii transilvăneni și a sîrbilor din Dalmația de conaționalii lor sîrbi din țările coroanei ungare; prin urmare, dărîmarea puterii teritoriale și etnografice de dincoace și de dincolo între populația de aceeași origine, de aceeași limbă și de aceeași confesiune”.

Acestea erau deci motivele pentru care guvernul de la Viena, în urmărirea unor mari planuri politice, consimte la înființarea mitropoliei Bucovinei și Dalmației, și nicidecum ca obligație morală față de ambițiile senile ale episcopului Eugenie Hacman, cum strigau în gura mare puținii săi aderenți, în frunte cu noul său secretar, Anton Schonbach — de naționalitate poloneză și de confesiune romano-catolică. Pe acest Schönbach îl alesese într-o vreme episcopul Eugenie deputat al Fondului bisericesc greco-oriental în Dieta țării, silind pe membrii Consistoriului și pe sta-reții mînăstirilor să-l voteze. Cînd se ajunsese însă la validarea mandatului de către plenul Dietei, alegerea fu invalidată ca ilegală.

La 23 ianuarie 1873 apărură decretul imperial pentru înființarea mitropoliei Bucovinei și Dalmației și pentru ridicarea episcopului Eugenie Hacman la rangul de arhiepiscop și mitropolit al noii arhidieceze ortodoxe din Austria. Înființarea noii mitropolii, dar mai ales numirea lui Eugenie în fruntea ei, fu rău primită de clerul bucovinean. În unele protopresviteriate, ca cele de la Cîmpulung și Humor, se ridicară chiar proteste formale contra noii așezări a treburilor bisericești din Bucovina. De crearea noii mitropolii se sesiză și mitropolitul Moldovei, Calinic Miclescu, care înainta Ministerului Cultelor din București un energic protest prin care afirma drepturile sale ierarhice asupra episcopiei Bucovinei și invita pe episcopii săi sufragani de Roman, Huși și al Dunării de Jos să se asocieze la protestul său contra „episcopului fără de lege și a mitropolizării sale, săvîrșite împotriva canonului 12 al sinodului al IV-lea ecumenic”. Iată cum formula mitropolitul Calinic protestul său:

„Părintele episcop Hacman, creat în mod anticanonic prin postestarea lumească — și încă eterodoxă, străină, necompetentă — de mitropolit al Bucovinei și Dalmației, pare-ni-se că n-are să rămînă în pace în uzurpatul său scaun mitropolitan, ba încă doară că poate să cadă sub **anatema** bisericească canonică. Am amintit

deja că nu numai dreptcredinciosul cler și popor al Bucovinei nu se poate împăca cu această măsură nemțească, adine tăietoare în drepturi și vătămătoare de conștiință, ci nici sîrbii dalmatini nu vor să știe de o creațiune absurdă și abnormă". În adresa sa către episcopii sufragani, mitropolitul Calinic afirma dreptul său *ab antiquo* asupra diecezei bucovinene și, sprijinindu-se pe dispozițiile canonului pentru astfel de întâmplări, le cerea părerea în privința unei proceduri pentru ca „într-o chestiune atît de vitală să se statornicească o unitate de acțiune”.

În continuare, mitropolitul Calinic arăta că n-ar avea decît să mulțumească lui Dumnezeu dacă episcopia Bucovinei ar fi avut aceleași drepturi pe care le-a avut mitropolitul Șaguna, cerînd prefacerea scaunului său episcopal într-unui mitropolitan. Pe cînd în formarea acestuia din urmă se recunoaște generalmente o garanție pentru naționalitatea și ortodoxia noastră, mitropolizarea episcopului Hacman se vede nu numai contrarie, dar este și arogarea unui drept pe care nu-l are și nu-l poate avea.

Ziarul „Albina” arăta că după afirmațiile unor jurnale din Viena și Pesta s-ar pregăti și la Carlbvâț un protest contra creării noii mitropolii, iar contra episcopului Eugenie *excomunicarea* în cazul cînd ar trece peste hotarele puse de canoanele ecumenice. Cum însă nici Iașul și nici Carlovățul nu-și puteau impune punctul lor de vedere — mitropolitul Andrei Șaguna nu luase nici o atitudine față de noua „creație” — mitropolia Bucovinei și Dalmației luă ființă și noul arhiepiscop și mitropolit Eugenie se pregătea să plece la Cernăuți pentru instalarea sa în noul scaun mitropolitan. Totuși, protestele ce curgeau puhoi contra numirii sale îl enervară peste măsură, ațîțînd mereu dorul său de răzbunare contra potrivnicilor săi din Bucovina. Ura sa contra acestora ajunse la paroxism. Într-un asemenea acces de amenințări furioase că va reglementa el dieceza îndată ce se va instala la Cernăuți, el muri la Viena, la 31 martie 1873, chiar în preajma plecării sale la Cernăuți.

Se vede că providența nu-i îngăduise a se așeza în scaunul mitropolitan de la Cernăuți. Rămășițele sale pămîntești fură transportate la Cernăuți și înhumate acolo în biserica catedrală. Semnificativ pentru trecerea de care defunctul chiriarh se bucura la

diecezanii săi este faptul că nu se găsi nici unul dintre înalții dignitari bisericești din Bucovina care să rostească un cuvînt la funeraliile sale strict oficiale. Fostul secretar al defunctului Eugenie recomanda pentru lespede de funerară următorul epitaf: *Aici odihnesc îndărătnicia și ambițiunea neînduplecate.*

În schimb apărură în ziarul „Albina” din Viena un necrolog din pana unui „teolog” bucovinean:

„Nume străin a purtat, străinilor le-a servit, în străinătate a murit, precum merita. E transportat deja de aci la Bucovina. Sărman pămînt, țarnă nefericită, tu să păstrezi rămășițele omului care ți-a făcut atîtea nedreptăți, ce atît te-a batjocorit, care ți-a persecutat și asuprit pe fiii tăi după placul străinilor, ți-a călcat în picioare drepturile tale naționale și legile tale bisericești, moștenite din buni-străbuni, te-a despuat de averile talc, le-a vîndut și trădat pe mîinile veneticilor pentru niște titluri deșarte și nedrepte, și tu să-l primești și să-l păstrezi în sînul tău? Mai bine, mai just ar fi fost dacă ar fi rămas acolo unde-l dusesese soarta să moară; căci ea însăși, de bună seamă l-a aflat nedemn de pămîntul tău, blîndă Bucovină.

Moartea a stins persoana sa, să nu mai poată păcătui, a stins-o într-un moment cînd păcatele lui, trecînd marginile Bucovinei, încercau să lovească în față toată creștinătatea dreptcredincioasă — cînd capii acesteia, episcopii Dalmației, mitropolitul Carlovățului, mitropolitul Sucevei, patriarhul Constantinopolului etc. deveniră îngrijorați de intrarea unei schisme în biserica orientală; cînd toți locuitorii Bucovinei și Dalmației care nu i-ar fi refuzat ascultarea bisericească unui schismatic erau amenințați de pericolul excomunicării! Tatăl însă, cel ceresc, care nu și-a întors ochii de la Biserica noastră, ne-a scutit de acest pericol înfiorător, chemînd la sine pe *Eugenie Schismaticul* înaintea judecării tronului său, unde va trebui să dea seama de toate cîte a făcut, ca factor sau ca unealtă, unde î se vor cumpăni fără favoare și fără prejudecată și cînd se vor găsi rele și grele și ucigătoare pentru cei ce aveau chemarea și datoria de a-i învia, greu î se vor imputa!

Și acelea vor rămîne pururea niște pete întunecate nu numai în istoria diecezei bucovinene, ci și în istoria întregii biserici greco-orientale; vor rămîne niște mostre îngrozitoare — dar de bună

învățătură — pentru cei ce vor fi chemați ca să poarte în viitor cîrja episcopiei bucovinene. Mult rău a cășunat el în țara sa. Urmele devastărilor sale vor dura în Bucovina mai mult timp decît durată cele ale invaziunilor avarilor, tătarilor și turcilor. Va trebui să vină un arhipăstor prea iscusit, prea strălucit, un om extraordinar, ca să poată vindeca rănila ce le înfipse Hacman națiunii și bisericii noastre în Bucovina; aceste răni sînt prea multe ca să le putem enumera, prea mari, prea cunoscute, prea dureroase... înfandum renovare dolorem!"

5. Arhipăstoria mitropoliților Teofil Bendella și Teoctist Blajevici

După o scurtă sedisvacanță mitropolitană, împăratul Francisc Iosif, ascultînd dorințele patronilor bisericești din Bucovina, numi la 12 noiembrie 1873 pe arhimandritul diecezan **Teofil Bendella** arhiepiscop și mitropolit al Bucovinei și Dalmației. Noul arhipăstor era originar din Cernăuți, unde își făcuse studii liceale și teologice, pe care le continuă apoi la Viena. El îndeplinise multă vreme funcția de rector al Seminarului clerical din Cernăuți, publicînd o broșură nemțească, apărută la Viena în 1845 sub titlul **Bucovina în regatul Galiției**. El a colaborat la întocmirea Calendarului diecezan și a întocmit și un manual de științe naturale pentru uzul școlilor triviale din Bucovina. Îndeplinind apoi cîtăva vreme funcția de stareț mînăstiresc, fu chemat în Consistoriul din Cernăuți și ajunsese în urmă arhimandrit de scaun. În calitatea aceasta, el reprezenta ani de-a rîndul funcțiunea de deputat al Fondului bisericesc în Parlamentul de la Viena — unde îndeplinea rolul de traducător al cuvîntărilor rostite de deputații transilvăneni, care necunoscînd bine limba germană, își rosteau cuvîntările în limba română — fără însă să aprobe în toate acțiunile șefului său, episcopul Eugenie Hacman.

El rămase un aderent convins al ideii naționale, susținută cu atîta tărie și însuflețire de fruntașii mirenilor din eparhie. În 1862 Bendella semna petiția românilor ortodoxi din Austria, pentru întemeierea mitropoliei românești a Transilvaniei. Fără să se fi înrolat în rîndurile luptătorilor pentru naționalitate și sinodalita-

te, el trecea totuși ca un român bun, sincer și devotat în tăcere cauzei românești. Numirea sa a fost bine primită de cler și de popor, care se bucurau văzîndu-se în sfîrșit scăpați de terorismul și samavolnicia înaintașului său. Hirotonia o primi la Sibiu din partea urmașului lui Șaguna, mitropolitul Procopie Ivacicovici, în ziua de 21 aprilie 1874.

Cu acea ocazie-solemnă, noul mitropolit al Bucovinei rosti o frumoasă cuvîntare, spunînd între altele: „Mari, cu adevărat mari, sînt îndatoririle pe care le primesc astăzi, îndatoririle de a fi învățătorul, amicul, părintele și mijlocitorul poporului, căci spre a împlini aceste îndatoriri se cere orice sacrificiu, fie al ostelilor de zi și al privegherilor de noapte, al petrecerii în post și rugăciuni neîncetate, al părăsirii tuturor îndemnărilor de violenție — ba însăși sacrificarea vieții. Și ce altă mă poate face a mă supune la astfel de sacrificii, dacă nu dragostea evanghelică, care după cuvîntul apostolului: «Toate le sufer, toate le rabdă, la toate speranță are». Într-adevăr, voi să iubesc poporul meu, voi să-l iubesc din toată inima și atunci voi îndeplini și toate îndatoririle mele către dînsul; atunci îi voi fi un învățător apostolic, un amic credincios, un părinte spiritual, un rugător fierbinte înaintea lui Dumnezeu.

În valul unor cugetări ca acestea, îmbărbătarea sufletului meu răsare din încrederea neclintită în ajutorul lui Dumnezeu, iar mîngîierea inimii mele crește și se întărește cînd cugetă la vecinătatea eparhiei bucovinene cu sfînta mitropolie de aici, unde împrejurul marelui luceafăr ierarhic văd o cunună măreață de lumini strălucitoare, un popor ales al lui Dumnezeu, care după lupte nenumărate, suferințe nespuse, ca un Israil a ajuns în stare de binecuvîntare.

Binecuvîntat să fie numele sfîntei mitropolii a românilor greco-orientali din Transilvania și Ungaria și mulțumire adîncă aduc excelenței sale părintelui mitropolit, împreună și prea sfinților episcopi care avură bunăvoința prin serviciul actului de hirotonie de astăzi a îndeplini o lipsă simțitoare în ordinea ierarhică a eparhiei bucovinene. Binecuvîntat de Dumnezeu să fie poporul român care dedică atît de mari sacrificii pentru bunăstarea și înflorirea bisericii! Binecuvîntarea Domnului peste adunarea de as-

tăzi, cu al său dar și cu a sa iubire de oameni, totdeauna, acum și pururea și în vecii vecilor, Amin!"

După instalarea sa la Cernăuți, noul mitropolit plecă la Viena, unde, după noua constituție, era membru de drept al Casei magnaților — Herrenhaus. Acolo el se întâlnește cu episcopii săi sufragani din Dalmația, constituind cu ei împreună **sinodul mitropolitan**. Făceau parte din acest sinod mitropolitul Teofil Bendella și episcopii Dalmației Cneajevici și Petrovici ca membri, iar funcția de cancelar al sinodului o îndeplinea arhimandritul Silvestru Morariu Andrievici.

În primele șase ședințe membrii sinodului întocmiseră și votară regulamentul sinodal, care cuprindea 28 de articole. Potrivit acestui regulament care primi aprobarea imperială numai în 1884, ședințele sinodului se împărțeau în: ordinare, periodice și extraordinare. Cele ordinare se țineau o dată pe an sub președinția mitropolitului, având a se ocupa de chestiuni privitoare la dogmele credinței și la jurisdicția bisericească. Ca biserică sinodală servea biserica grecească Adormirii Maicii Domnului din Viena, cu toate că mijloacele Fondului bisericesc ar fi îngăduit ridicarea unei biserici sinodale românești. O asemenea ctitorie a fost binevenită la Viena, și pentru numeroasa colonie română de acolo, cât și pentru studenții și soldații români care se aflau acolo și simțeau nevoia unei biserici a lor naționale. Dovadă este că prin anii 1910 membrii coloniei române, ajungând la neînțelegere cu grecii, a-rendaseră într-un edificiu din centrul capitalei austriece un apartament pentru instalarea unei **capele românești**, în care se săvârșea regulat serviciul religios în duminici și sărbători.

Întorcându-se la Cernăuți, înaltul chiriarh îngrijii pentru sporirea congruei preoțești și pentru o mărire a dotației clerului monahal. Cu toate acestea, membrii ruteni din rândurile clerului manifestară mari nemulțumiri față de noul spirit de conducere pe care mitropolitul Teofil îl introduse în arhidieceză, spre deosebire de spiritul ce domnise în timpul antecesorului său. Din ordinul său se introduse scrierea cu litere latine în locul „buchilor” chirilice, menținute cu toată îndărătnicia de Eugenie Hacman. Numărul 5 din „Foaia Ordinaciunilor” pe 1874 apărură cu caractere latine atât de mult și de mulți dorite; în 1881 s-a introdus ortografia Academiei Române.

Din ordinul mitropolitului Teofil apărură în „Foaia Ordinaciunilor” regulamentul pentru alegerea congresului bisericesc care primise aprobarea imperială, dar pe care Eugenie refuzase să-l promulge în organul oficial al eparhiei. El stăruie totodată pe lângă guvernatorul Bucovinei ca să convoace congresul pe data de 17 octombrie 1874. De astă dată guvernul refuză însă convocarea congresului și mitropolitul Teofil muri — la 21 iulie 1875 — fără să fi reușit a prezida constituirea congresului. Corpul său neînsuflă fu adus la Cernăuți și înmormântat în capela mitropolitană, alături de sicriul lui Dosoftei Herescu.

După moartea lui Teofil, scaunul mitropolitan de la Cernăuți rămase vacant aproape 2 ani. În timpul sedisvacanței, conducerea mitropoliei era încredințată arhimandritului diecezan Teoctist blajevici. Acesta era fiu de preot din Tișăuți, de lângă Suceava, își „Scus” studiile la Institutul Teologic din Cernăuți, după terminarea căroră ajunsese rector al Seminarului diecezan și apoi egumen la Dragomirna. În calitatea aceasta, el făcuse la 1856 parte din comisia pentru deschiderea mormintelor domnești de la Putna, asupra căreia relata arhitectul Carol A. Romsdorfer în lucrarea sa intitulată **Deschiderea mormintelor domnești din mănăstirea Putna** — Die Eröffnung der in der gr. or. Klosterkirche Putna befindlichen Fürstengräber im Jahre 1856. În clipa ridicării lespezii de pe racla cu osemintele lui Ștefan cel Mare se spune că ar fi căzut un amofor asupra capului lui Teoctist, o întâmplare ce fu interpretată mai târziu ca o prevestire a carierei sale mitropolitane.

Mai impresionantă a fost însă o altă scenă ce se petrecu cu acea ocazie. La deschiderea sicriului marelui domnitor, săteanul Nicolae Nițu din Putna căzu în genunchi și, făcându-și cruce, exclamă cu ochii plini de lacrimi: „Sărării de noi! Țasta-i tatăl nostru”

În tinerețele sale, Teoctist se îndeletnicea cu scrisul românesc sub pseudonimul Șoimu, colaborând la Calendarul diecezan, descriind în versuri serbarea Bobotezei sub Fântâna Turcească din Cernăuți, încântându-se de frumoasa chemare a parohului bucovinean, în 1844 el publica în limba germană **Gramatica teoretică și practică a limbii române**, lucrare ce-l îndreptătea să concureze, fără succes, cu Pumnul, la catedra de limba și literatura română de

la Liceul din Cernăuți. În timpul vicariatului său avu loc înființarea Universității din Cernăuți și reorganizarea Institutului Teologic ca facultate a noii universități.

La 22 martie 1877 apără în sfârșit decretul imperial pentru confirmarea sa în scaunul mitropolitan de la Cernăuți.

Cu ocazia instalării sale — își primise hirotonia la Viena din mâinile episcopilor dalmatini — un corespondent din Bucovina trimitea ziarului „Timpul” din București următoarea apreciere asupra noului chiriarh, zicând:

„Noul mitropolit este un bătrîn de peste 70 de ani, slab și bolnăvicios; în cursul îndelungatei sale cariere preoțești niciodată nu și-a dezvoltat nici în viața politică, nici în cea națională, nici în sfârșit în cea intelectuală vreo activitate de deosebită însemnătate. Cît pentru cultura vederilor și convingerilor sale, el este una din fețele bisericești ale vremii trecute, care cred a fi împlinit misiunea prin observarea oarecăror forme convenționale și a disciplinei bisericești, iar la ridicarea morală, intelectuală și etică a poporului în mijlocul căruia trăiesc, nu prea mult se gîndesc. De altminteri, ca persoană privată, noul mitropolit este un om venerabil și respectat, și, judecînd după antecedentele sale, din activitatea și inițiativa sa nu ne putem aștepta la nimic absolut stricăcios, precum nici la mult bine pentru biserica noastră, ci mai mult la acel fel de conservatism apatic și lipsit de puterea voinței, care, ținînd cu scrupulozitate la convențiile trecutului, se pierde în neactivitate”.

Spre deosebire de Eugenie Hacman, mitropolitul Teoctist, ca de altfel și înaintașul său, Teofil, a avut o atitudine demnă în tot timpul aprigelor persecuții contra celor ce propovăduiau crezul național. În enciclica sa adresată la 18/30 noiembrie 1877 studenților în teologie, bănuți de mișcări subversive, el puse în adevărata lor lumină stările din biserica bucovineană, precum se va vedea mai apoi în această carte. Ca aderent al congresului bisericesc, el prezintă la 27 noiembrie 1878 guvernului de la Viena un bine documentat memoriu, cerînd convocarea de congrese diecezane atît pentru Bucovina, cît și pentru cele două episcopii din Dalmația. În urma stăruințelor sale și ale vajnicului său colaborator, Silvestru Morariu Andrievici, guvernul agreea ideea convocării de con-

grese eparhiale separate pentru Bucovina și Dalmația. În mai 1879 guvernatorul Bucovinei luase măsuri pentru convocarea congresului bisericesc din Bucovina, după vechiul statut pentru a discuta revizuirea lui. Dar pare că era lucru vrăjit. Chiar în toiul acestor pregătiri muri — la 27 iunie 1879 - mitropolitul Teoctist, în vîrstă de 72 ani, fiind înmormîntat în cripta mitropolitană din Cernăuți.

CAPITOLUL IX

Opoziția românilor contra politicii de deznaționalizare a guvernului centralist de la Viena

1. Manifestația studențească de la Putna din 1871 - 2. Doctrina „bucovinistă” și reacțiunea autonomiștilor austrieci - 3. Serbarea centenarului anexării Bucovinei la Austria și inaugurarea Universității din Cernăuți - 4. Prăznuirea împlinirii a 100 de ani de la decapitarea principelui Grigore Ghica la Iași și discursul comemorativ al poetului Dimitrie Petrino - 5. Procesul de înaltă trădare intentat Societății Academice studențești „Arboroasa” din Cernăuți - 6. Enciclica mitropolitului Teoctist adresată alumnilor în teologie - 7. Protestul lui C. A. Rosetti împotriva persecutării studenților arboroseni, apărut în ziarul „Românul” din București - 8. Achitarea arborosenilor și corespondența dintre cancelarul Auersperg și guvernatorul Alessandri în chestiunea procesului „Arboroasei” - 9. Crainicul Bucovinei, Dimitrie Petrino, și ecoul războiului pentru independența României din 1877

1. Manifestația studențească de la Putna din 1871

La 15/28 august 1869 se împliniseră 400 de ani de la fundarea mînăstirii Putna. Cu acea ocazie studenții bucovineni Petru Piteiu, Gavril Băleanu și Emil Cozub lansară o invitație către toți studenții români din străinătate să participe la această rară aniversare pentru a întări credința bucovinenilor în mîntuirea lor. Revista „Convorbiri Literare” saluta cu bucurie hotărîrea studenților bucovineni, dîndu-și seama că „o întrunire a studenților români din toate părțile ar putea să constituie și altceva, decît numai o serba-

re pentru glorificarea trecutului nostru și că la o ocazie așa de favorabilă în felul său, am putea să ne gîndim serios asupra problemelor ce viitorul ni le impune cu atîta necesitate”.

Apelul găsi răsunset în sufletele tutaprstudentîlar Ioniâni de la Viena originari și din România și Transilvania și ei hotărîră eu toții să participe la comemorarea de la Putna. Dar împrejurările politice de atunci nu îngăduiau o asemenea manifestație națională. Izbucnirea războiului franco-german absorbi toată atenția generală asupra desfășurării lui. Din pricina aceasta serbarea trebuia să fie amînată pentru 15 august 1871. Din comitetul de inițiativă făcea parte Mihai Eminescu, care din timpul șederii sale la Cernăuți păstra Bucovinei o plăcută amintire, cum arătau, de altfel, și articolele sale despre Bucovina publicate în ziarul „Timpul”, la care colabora.

Între timp însă se produse o schimbare de regim în Austria. În locul guvernului conservator autonomist al lui Potocki, veni guvernul liberal centralist al contelui Hohenwart — care inaugura și în Bucovina un curent ostil oricărei manifestații naționaliste. De aceea, o bună parte din boierimea bucovineană nu îndrăzni să ia parte la serbarea de la Putna, spre marea dezamăgire a oaspeților sosiți acolo din România și Transilvania. **Ioan Gk Sbiera** reprezenta Societatea Academică Română din București, rostind și o scurtă cuvîntare.

Înalta prudență politică care îndemna boierimea de a nu participa la serbarea de la Putna se explică și prin faptul că unul dintre marii ei inspiratori, Alecu Hurmuzachi, nu se mai găsea între cei vii. El muri în martie 1871, lăsînd regrete unanime în urma sa, pe lîngă un mare gol în rîndurile marilor luptători pentru drepturile naționale ale Bucovinei românești. Ioan Vulcan, Iraclie Porumbescu, Vasile Bumbac și alții aduseră pioase elogii amintirii dispărutului — în coloanele „Columnei lui Traian”, ale „Albinei” ș.a. Prin scrierile sale, care vădesc o fire idealistă și poetică, el a înflăcărat generația sa din Bucovina și Moldova. Cu firea sa gingașă de poet, cu temperamentul său viu și impulsiv, el a fost sufletul mișcării naționale și culturale în Bucovina, desemnînd prin articolele de îndrumare calea ce ducea la conservarea și deșteptarea neamului românesc din Bucovina. „Foaia Societății”, condusă de

el, devenise într-o vreme tribuna publică de la care răsunau glasurile celor mai de seamă scriitori din Bucovina și de peste hotare.

Guvernatorul Bucovinei îngăduia ca serbarea să aibă un caracter religios și nicidecum național. Vasile Alecsandri scrisese o odă ce fu pusă pe note și cântată la serbare. Comemorarea fu onorată de prezența lui Mihail Kogălniceanu, care rămase rău impresionat de absența boierimii. De la București sosi Grigore Tocilescu, iar din Transilvania — Iacob Mureșanu ș.a. Cu acel prilej femeile române din Bucovina închină evlaviosului domnitor un prea frumos acoperiș de mormânt care s-a așternut pe lespede ce apără sicriul cu osemintele eroului.

În fața mării mulțimi de peregrini sosiți din toate colțurile Bucovinei la mormântul marelui lor domnitor rosti mai întâi egumenul mînăstirii, Arcadie Ciupercovici, un evlavios cuvînt de pomenire, care a fost publicat mai apoi de Samson Bodnărescu într-o mică broșură.

Urmă apoi la cuvînt reprezentantul studenților, tînărul A. D. Xenopol, care într-un prea frumos și avîntat discurs comemorativ arată că figura lui Ștefan cel Mare reprezintă un simbol pentru toți cei de același neam și că românii din toate țările românești au sosit la Putna în vederea „viitorului la care năzuiește orice suflet nobil al poporului nostru”.

În toiul serbării, tînărul compozitor Ciprian Porumbescu smulse unui muzicant vioara din mînă și scoase coardelor ei melodia uneia dintre cele mai frumoase hore ale sale, *Hora detrunchianlor*, în care se prinseră toți participanții, tineri și bătrîni. La priveliștea aceasta, compozitorul restituî muzicantului vioara, zicîndu-i cu emoție: „*Am cîntat Daciei întregi!*”

2. Doctrina „bucovinistă” și reacțiunea autonomiștilor austrieci

Pentru a putea întări și consolida „bucovinismul” era nevoie de a zădărnici orice manifestare națională din partea românilor, în privința aceasta guvernul găsea în episcopul Eugenie cea mai

bună și mai dorită unealtă. În cursul îndelungatei sale arhipăstorie, Eugenie duse o îndîrjită luptă contra enoriașilor săi români, care îndrăzneau să critice absolutismul său ierarhic și să stăruie pentru convocarea congresului bisericesc, întru apărarea caracterului românesc al bisericii bucovinene și al țării împotriva revendicărilor ucrainene. Pentru a putea înfrînge această dîrză rezistență, Eugenie recurse la cele mai detestabile mijloace de teroare și constrîngere contra clerului românesc, oprindu-l să asiste la reprezentațiile teatrului românesc și interzicînd studenților în teologie să citească gazete românești.

În epistolele sale pastorale el dojenea mereu pe preoții care, după părerea sa, tulburau și amăgeau poporul prin „nesocotite planuri naționale”. El opri, de asemenea, corespondența cu caractere latine, pe care le socotea pierzătoare de suflet, ca fiind „patistașe” și „daco-romane”. El propovăduia mereu moderația față de străini. În circularele sale din 1866-1867 el impunea folosirea limbii rutene la serviciul divin din biserica catedrală, ceea ce duse la demonstrații furioase chiar în prezență sa în incinta catedralei, în toate aceste acțiuni se manifestă ostilitatea episcopului față de străduințele românilor de a apăra și păstra caracterul românesc tradițional al bisericii bucovinene.

În servilismul său față de guvern și în îngăduința sa față de străini, episcopul Eugenie n-a fost în stare să apere cum se cuvine turma sa ortodoxă contra propagandei „unite” din Galiția. Agenții bisericii greco-catolice din Galiția mișunau în eparhia sa ortodoxă, făcînd prozeliți chiar în rîndurile românilor, cum s-a întîmplat în 1857 în comuna Boian din județul Cernăuți, unde o bună parte din enoriașii ortodocși trecură la biserica unită, fără ca episcopul să-i mai fi putut readuce în sînul bisericii ortodoxe române.

Dușmănia neascunsă a episcopului față de învățătura în limba română merse așa de departe, încît el impuse școlilor românești să se folosească de harta Austro-Ungariei apărută la 1867 în ediția ruteană. În anul acela el trimise inspectorilor pentru școlile populare românești „îndrumăciunea de a îngriji ca *harta ruteană să fie aplicată la toate școlile populare, căci ea se poate folosi și la prelegerile românești, deoarece literele slave sînt aceleași cu ale lim-*

bii române în școlile populare și că prin urmare tinerețea școlară română le poate ceti".

Față de afirmarea naționalismului românesc în toate ramurile de activitate și față de revendicările politice tot mai accentuate ale rutenilor, al căror număr era în continuă creștere prin imigrări din Galiția, guvernul german de la Viena își întemeia dominația în Bucovina pe puterea administrativă exercitată de funcționari germani, pe o vie propagandă de presă în limba germană, pe meseriașii nemți de la orașe și pe coloniștii germani care reușiseră să întemeieze mai bine de 70 de sate, cu școala și biserica lor, înzestrați cu pământurile cele mai bune și favorizate de administrație pe toate căile. Un atu puternic în mâinile administrației germane din Bucovina era Fondul bisericesc cu inepuizabilele sale bogății în lemn și minereuri, a căror exploatare oferea largi posibilități de câștig și îmbogățire. De asemenea ocazii de câștig nu se fereau nici unii dintre marii proprietari care înțelegeau a se pune bine cu guvernul.

Folosindu-se de aceste prielnice împrejurări, administrația germană se străduia să prefacă Bucovina într-o țară germană, într-un adevărat ***Buchenland***, prin adormirea conștiinței naționale românești, prin crearea unui tip de cetățean aparte, care să nu fie nici român, nici neamț, nici polon, nici rutean sau lipovan, ci simplu bucovinean, care să se folosească de limba oficială germană. Din străduințele acestea lua naștere concepția „bucovinistă”, care se dezvoltă cu vremea într-o adevărată doctrină politică.

Primul bucovinean de marcă, repede câștigat pentru noua doctrină „bucovinistă” propagată de la Viena, fusese însuși episcopul Eugenie Hacman. „Noi, bucovinenii, nu sîntem cu toții români, — zicea el — ci o parte a confrăților noștri religioși sînt ruteni, cu care trebuie să viețuim în Bucovina frățeste și în concordia cea mai prietenoasă unii cu alții”. De aceea, după concepția sa „bucovinistă”, preotul nu avea nimic a face cu politica și cu promovarea naționalismului. Din aceeași concepție porni și opoziția sa contra unirii bisericii cu mitropolia românească a Transilvaniei.

Concepția „bucovinistă” a episcopului era împărtășită și de mai mulți mari proprietari români și străini. Ea găsi cea mai bună expresie în răspunsul pe care Nicolae Mustazza, urmașul unui

arendăș grec din Bucovina, baronizat de austrieci pentru aprovizionarea oștirii acestora în timpul războaielor napoleonene, i-l dăduse la vremea sa în gara de la Cernăuți regelui Carol I, care-i vorbea românește. El răspunse țănoș regelui: „Majestät, wir sind deutsch erzogen!”, adică — „Majestate, noi sîntem crescuți nemțește!”

mt

Boierimea națională, reprezentată prin frații Hurmuzachi, Vasilco, Stîrcea, Costin ș.a., se atașase după nevoile politice ale vremii la partidele dominante atunci în Austria: ***Partidul Centralist***, ca exponent al germanilor din Austria și ***Partidul Autonomist*** de nuanță conservativă feudală, ca exponent al popoarelor slave — cehii și polonii. Centraliștii se mîndreau cu ideologia lor liberală, bizuindu-se în prima linie pe elementul etnic ***german*** din monarhie, compus din mari proprietari, industriași, negustori, orășeni și mici proprietari rurali.

Autonomiștii reprezentau elementul etnic ***slav*** din monarhie, cum erau cehii și polonii, rezemîndu-se la rîndul lor pe marea proprietate feudală, laică și ecleziastică, pe cler, pe țărănimea mai înstărită și pe tîrgoveții cehi și poloni. Centraliștii sprijinea?! Constituția din februarie 1861 ca credincioși ei — *Verfassungstreu* —, cîta vreme autonomiștii erau pentru reintroducerea Constituției federaliste din octombrie 1859, cu centrul de gravitate în țările de coroană autonome.

Eudoxiu Hurmuzachi, istoricul, își începuse cariera de interpret de limba română pe lîngă autoritățile centrale de la Viena. Acestea îi înlesniseră accesul în Arhivele de stat din capitala Austriei, de unde luă copii după documentele istorice de acolo. Ales membru al Academiei Române din București, el publică aceste documente în vestita colecție ***Documente privitoare la istoria românilor***, care îi poartă numele. În concepția sa politică, ***Eudoxiu Hurmuzachi*** împărtășea vederile Partidului Centralist German, al cărui exponent era în Bucovina, ca membru al Dietei din Cernăuți și căpitan al țării. În calitatea aceasta el aplana conflictul ce izbucnise între locuitorii din ocolul Cîmpulungului Moldovenesc și erariul austriac — Cămara — pentru delimitarea pădurilor statului, cele ale comunelor și ale răzeșilor munteni. Desfășurarea acestui litigiu se găsește expusă de însuși Hurmuzachi în lucrarea

apărută în nemțește: *Not- unde Hilferufdes Moldau-Cîmpulunger Ocols — Chemarea de alarmași de ajutor a ocolului Cîmpulungului Moldovenesc.*

Frații săi, *Gheorghe și Alexandru*, susțineau politica partidului federalist ceho-polon, care lupta pentru constituirea unei Austrii federaliste, cu o largă autonomie politică și națională a țărilor de coroană și naționalităților din aceste țări. În concepția aceasta politică Bucovina era privită ca o țară autonomă, reprezentată prin națiunea română cu toate tradițiile ei politice din trecut și cu toate aspirațiile ei în viitor. În sensul *acestei* concepții naționale înțelegea să colaboreze și Eudoxiu Hurmuzachi în cadrele Partidului Centralist.

Cu totul opusă acestei concepții era doctrina guvernamentală „bucovinistă”, reprezentată în Bucovina prin episcopul Eugenie și mica sa aderență pe care o avea în rândurile clerului și proprietarilor străini sau înstrăinați. Politica „bucovinistă”, repudiată de masele largi ale populației românești, nu avea la baza ei nici o rațiune de stat, ci ea se întemeia exclusiv pe puterea administrativă. De aceea instalarea unui guvern absolutist sub Belcredi făcu să tresalte de bucurie inima episcopului Eugenie și a „bucoviniștilor” săi, crezându-se la începutul unei noi ere de samavolnicie arhierască. Curînd însă, vanitosul episcop avu ocazia să se convingă că regimul absolutist își trăise traiul și că schimbări radicale se produsese în organizarea constituțională a Imperiului Habsburgic.

Boierii conservatori înființară în 1872 *Societatea autonomiștilor naționali*, un adevărat partid politic cu statutul său, programul său „de a cultiva în popor instrucțiunea politică și conștiința națională, precum și de a stăruî pentru realizarea și dezvoltarea organică a autonomiei în toate ramurile vieții publice”. Mijloacele pentru împlinirea programului erau:

- a) adunări ale membrilor în răstimpuri voluntare ordinare sau extraordinare pentru conversarea despre chestiuni ce stau în raport cu scopul Societății;
- b) adrese, petițiuni și rezoluții;
- c) adunări populare;
- d) împărțirea activă și corespunzătoare la alegerile pentru

consiliile comunale și districtuale, pentru Dieta țării și Senatul imperial; sprijinirea candidaților demni de încredere; controlarea severă a activității politice a deputaților aleși; necurmat raport reciproc cu ei;

e) îndemnarea la fundarea de societăți analoage în țară;

f) publicarea de foi periodice sau de altele și răspîndirea de foi volante și broșuri.

În art. 4 din statut se prevedea că registrele membrilor Societății erau deschise pentru înscrierea fiecărui cetățean austriac major, fără deosebire de naționalitate sau confesiune.

Organul Societății era „Der Patriot”, organ săptămînal pentru politica economică, scris nemțește pentru a ajunge mai lesne sub ochii autorităților guvernamentale locale și vieneze. În coloanele acestui organ apăreau articole cu aspră critică la stările politice, bisericești, școlare și economice din Bucovina.

„Patriotul” apărură din 30 aprilie pînă în 14 decembrie 1872, ca revistă săptămînală de politică și economie, îngrijită de *Frederic Cmeticz*. În numerele 9, 11, 13, 16 și 18 apărură articole privitoare la învățămîntul public din Bucovina. Problema autonomiei bisericii este tratată în numerele 2, 10, 20-22, 25-28, 31, 32 și 34. Arendarea moșiilor Fondului bisericesc este criticată în numerele 3 și 4 și în anexa la numărul 8. Geneza legislației comunale constituie fondul articolelor din numerele 5, 6 și 8; problema datoriilor funciare pentru despăgubirea proprietarilor de pămînturi — Gruntlastungsschuld — este relevată în numărul 11, centenarul anexării Bucovinei în numărul 29, iar autonomia Bucovinei în numărul 13. Un articol din numărul 6 tratează despre Heliade Rădulescu, iar altul, din numărul 11, despre obiceiurile de nuntă la românii macedoneni. Tradiția despre cetatea Țeținei este redată în numărul 3. În numerele 1, 4 și 8 se insistă asupra activității naturalistului Haquet — care a vizitat Bucovina în timpul ocupației de către austrieci.

Relevăm aceste articole pentru contribuțiile lor prețioase la istoria Bucovinei.

Din Societatea autonomiștilor făcea parte și Ioan Gh. Sbiera, care căzu însă în alegerile pentru Dietă.

3. Serbarea centenarului anexării Bucovinei la Austria și inaugurarea Universității din Cernăuți

La 1875 se împliniseră 100 de ani de la anexarea Bucovinei la Austria. Pentru sărbătorirea centenarului se făcură mari pregătiri la Cernăuți. Profesorul A. Ficker din Viena se însărcinase cu întocmirea unei scrieri comemorative care apără sub titlul: *Serbarea aniversării de o sută de ani de la unirea Bucovinei cu Austria* — Hundertjahrfeier der Vereinigung der Bukowina mit Osterreich — în care se aduceau osanale operei de civilizație pe care austriecii ar fi realizat-o în noua provincie ruptă din trunchiul Moldovei. La Cernăuți se constituî un comitet jubiliar, care hotărî ridicarea unei statui *a Austriei* protectoare înfățișînd o mamă care își strînge fiica la sîn. Statuia fu așezată în piața care-i poartă numele, însuși împăratul Francisc Iosif I făgăduise să onoreze serbarea cu prezența sa, aducînd Bucovinei ca dar jubiliar nou creată *Universitate Francisco-IosepZnă*, o instituție de înaltă învățatură, servind de pivot pentru cultura germană în locul universităților din Galiția, care fură polonizate, și anume Cracovia în 1870 și Liovul în 1871. Aceasta cu atîta mai mult, cu cît ungurii înființaseră în 1872 la Cluj o universitate ungurească. Menirea noii universități din Cernăuți era deci să constituie o fortăreață culturală germană la răsărit de fortărețele polono-maghiare de la Liov și Cluj.

Înființarea la Cernăuți a unui așezămînt de înaltă învățatură era solicitată de bucovineni de la 1848 încoace → Societatea pentru cultură și literatură română, orașele Cernăuți și Suceava, Dieta Bucovinei și deputații Gheorghe Hurmuzachi și Constantin Tomașciuc din Parlamentul de la Viena stăruiseră mereu pentru împlinirea cererii lor. În urma unui convingător discurs al deputatului român Tomașciuc, comisia bugetară prevăzu sumele necesare pentru crearea unei universități la Cernăuți cu ocazia jubileului de 100 de ani de la anexarea acestei țări la monarhia habsburgică. La 30 septembrie 1875 împăratul Francisc Iosif semnă la Schonbrunn *uricul* de fundație al noii universități, care avea următorul cuprins:

„Noi, Francisc Iosif, din grația lui Dumnezeu împărat al Austriei, rege apostolic al Ungariei etc. etc.

în grija noastră cea părintească pentru ducatul nostru Bucovina, am năzuit totdeauna ca să înmulțim și să sporim așezămintele de învățămînt public în această țară.

Întru aceasta am urmat imboldul inimii noastre, precum și glorioaselor tradiții ale Casei noastre. Chiar în planul regulativ, iacit la anexarea țării pentru afacerile bisericești ale Bucovinei, manifestă grija guvernului pentru cultura spirituală și morală a noilor supuși; la opera începută atunci de marele nostru înaintaș, răposatul întru fericire împărat Iosif al II-lea, de eternă memorie, prin înființarea celor mai trebuincioase școli inferioare, au lucrat **cu** /el mai departe înaintașii noștri răposați în Domnul și noi înșine. Noi însă avem parte, cu grațiosul ajutor al lui Dumnezeu, de a îndeplini acuma, după o sută de ani, această operă prin înființarea școlii celei mai înalte.

Căci, rostind în 1872 credincioasa Dietă a acestui ducat al nostru **iru** dorința pentru înființarea în Cernăuți a unei universități, am ordonat guvernului nostru de a cumpăni cu atenție și îngrijire această dorință. În urma raportului făcut de guvernul nostru, că există în Cernăuți pe deplin condițiunile pentru înființarea și pentru prosperarea unei universități și că o atare școală înaltă ar deveni un izvor de binefaceri extraordinare nu numai pentru credinciosul nostru ducat, dar și pentru țările vecine, am ordonat, cu deosebită bucurie, ministrului nostru pentru culte și învățămînt ca să prezinte Parlamentului proiectele de legi privitoare la înființarea unei universități la Cernăuți.

În grija sa pentru interesele publice, Parlamentul, cu îndătinata sa bunăvoință față de jertfele patriotice, și-a dat asentimentul la proiectul de lege pentru înființarea numitei universități, votînd cu liberalitate mijloacele pentru întreținerea ei; văzînd toate acestea am hotărît în mod definitiv crearea acestei universități, sancționînd la 31 martie ax. legea respectivă.

În temeiul acestei legi fundăm și creăm, prin acest uric, Universitatea din Cernăuți, îngăduind totodată ca ea să poarte numele nostru: *Universitatea imperială-regală Francisc Iosif din Cernăuți*. Totodată am dispus ca deocamdată Universitatea să fie compusă din trei facultăți și anume: de *teologie greco-orientală*, de *drept* și de *filozofie* și am avut grijă ca aceste trei facultăți să aibă

un corp didactic corespunzător și să fie înzestrate cu edificiile necesare, cu material didactic și cu fondurile necesare pentru îndeplinirea scopurilor lor nobile.

Mai departe ordonăm ca această nouă școală înaltă să se constituie și să se organizeze într-o toată și în ceea ce riu este anume ordonat pentru ea, după legile, ordonanțele și întocmirile după care se conduc celelalte universități din regatele și țările noastre reprezentate în Parlament; acordându-i, totodată, toate acele drepturi, privilegii și libertăți care fuseseră acordate, la timpul său, prea grațios, de noi și de înaintașii noștri, acestor universități care înfloresc prin celelalte regate și țări ale noastre.

Voim, îndeosebi, ca această universitate să constituie în limitele dreptului academic în vigoare o corporațiune înzestrată cu deplină independență și autonomie, pentru a-și reglementa și administra afacerile ei interne în deplină libertate.

Noi avem credința că Univesitatea va face uz cu cumpătare de drepturile, privilegiile și libertățile ce i s-au acordat și că ea va împlini toate speranțele pe care, în spiritul nostru și al credincioșilor noștri supuși le nutrim cu ea astăzi, în ziua înființării ei.

Noi credem, cu deosebire, că ea va deveni nu numai un centru de cultură pentru știința superioară, pentru cercetări libere și pentru orice artă și dexteritate a spiritului omenesc, ci și că ea își va arăta toată sollicitudinea pentru frica de Dumnezeu, pentru buna cuviință și virtute și că ea va spori, va crește și va înflori spre fericirea împărăției și a țării.

Considerăm prevestire bună pentru împlinirea acestor dorințe împrejurarea că putem săvârși înființarea acestei universități tocmai în momentul când credincioasa noastră țară Bucovina este pe cale de a sărbători aniversarea de o sută de ani de la unirea sa cu statele noastre. Precum generațiile viitoare vor vedea în această fericită coincidență o dovadă că domniile noastre și ale înaintașilor noștri n-au rămas fără rod pentru această iubită țară a noastră, tot așa și Universitatea noastră să o considere ca o chemare, ca și ea să întrețină și să cultive spiritul austriac de credință, pe care țara aceasta l-a păstrat totdeauna nepătat și de care a dat strălucită dovadă atât în zile bune cât și în zile rele.

Drept mărturie pentru aceasta servească propria noastră semnătură și sigiliul nostru imperial.

Dat în castelul nostru de la Schonbrunn, la 30 septembrie 1875, în al 27-lea an al împărăției noastre.

Francisc Iosif I m. p.

Dr. Carol Stremayer, m. p."

În toiu acestor mari pregătiri apără însă broșura lui M. Kogălniceanu — **Răpirea Bucovinei**, în limbile franceză și română, cuprinzând tocmelele internunțului Thugut și ale cancelarului Kaunitz cu Poarta otomană pentru cesiunea către Austria a Țării de Sus a Moldovei, cu toate mijloacele de corupție și amenințare folosite de cabinetul austriac pentru a stoarce turcilor actul de anexiune. Broșura aceasta căzu ca un trăznet din senin asupra cabinetului din Viena, care dădu ordin autorităților din Bucovina să oprească răspîndirea broșurii și să pedepsească pe răspînditorii ei. Mai mulți cărturari români din județele Cernăuți, Suceava și Cîmpulung primiseră însă broșura și, fiind denunțați, avură să răspundă în fața justiției de a o fi cetit.

Guvernul mai primi informații că marea însuflețire pentru serbarea centenarului nu pornea de la populația autohtonă românească, căpitan al țării fiind Anton Kochanowski, ci numai de la funcționăria germană și de la inspiratorii presei evreo-germane din capitala Bucovinei. Din comitetul de pregătire nu făcea parte nici un membru al boierimii române, care în covârșitoarea ei majoritate aparținea Partidului Conservator Autonomist, care se găsea în opoziție cu Partidul German Centralist de la putere. În atitudinea lor de opoziție față de organizatorii serbării centenare, autonomiștii bucovineni găseau sprijin la autonomiștii poloni din Galiția, cu care erau în strînsă colaborare. Se mai aflase că cetățenii din Iași convocaseră pe ziua de 1/12 octombrie o mare adunare cetățenească pentru a prăznui amintirea principelui Ghica, decapitat chiar în ziua în care populația Bucovinei detrunchiate fusese silită la Cernăuți să presteze jurământul de credință față de Casa de Austria.

Aflînd despre toate acestea, împăratul Francisc Iosif găsi de bine să contramandeze vizita sa la Cernăuți cu ocazia jubileului — din prețioase motive de economie bugetară, neputînd depăși bugetul statului și nici cere Consiliului de Miniștri credite suplimentare pe timpul crizei economice în care se zbătea monarhia. Și astfel rămase ca jubileul de la Cernăuți să se sărbătorească în

absența împăratului, spre marea mîhnire a organizatorilor germano-evrei. Cuvîntările ce s-au rostit cu acest prilej nu erau decît jigniri și insulte aduse în mod gratuit populației autohtone românești, în schimb se ridica în slava cerului marea operă de civilizație a aducătorilor de cultură — Kulturträger — germani.

Folosindu-se de jubileul centenarului alipirii Bucovinei, austrieccii credeau că a sosit momentul potrivit pentru inaugurarea Universității. S-a ales ziua de 4 octombrie 1875, ziua onomastică a împăratului, pentru solemnitatea inaugurării, în prezența ministrului cultelor și instrucțiunii dr. Stremayer, care prezentînd noului rector al Universității — profesorul dr. Constantin Tomașciuc — diploma de fundare, arăta că noua universitate trebuie să fie "un *focar de știință nemțească* și punct de atracție pentru numeroase elemente flotante ale Răsăritului, elemente care după firea lucrurilor cad în partea factorului care cu preponderență năvălește asupra lor".

În continuare, ministrul arăta că pentru desfășurarea acestei inaugurări s-a ales anume ziua pe care o ilustrează numele împăratului, ziua care este martoră la solemnitatea unirii centenare a Bucovinei cu Austria. Astfel constituie inaugurarea Universității o frumoasă încheiere a unei activități civilizatoare de o sută de ani, un „nobil dar nupțial al Austriei și al împăratului ei către țara ce îmbobocește plină de nădejdi. Fie ca chiotele de patriotică însuflețire ce răsună prin oraș și prin țară să răsune neîncetat prin sălile de cursuri ale Almei-Mater Francisco-Iosefine".

Dar cu mult mai drastic a fost decanul noii facultăți de drept, profesorul Frederic Schuller Libloy, în cuvîntarea sa plină de invective la adresa românilor, care își duceau traiul „cu tîmpenie și ascultare și plătind socotelile altora”; ei cu nimic n-ar fi contribuit la progresul științei, și bucovinenii să fie fericiți că pot primi ceea ce ei înșiși n-au fost în stare să producă. Iar aruncînd săgeți veninoase peste granița cu România, Schuller Libloy zicea: „Privască încoace unii, orbiți de semeția lor națională, care își împletesc biciul pentru pedeapsa ce îi amenință, cu ochi răi la această întrunire de popoare (Bucovina) și respingă ei de la sine cu tortură de barbar știința germană; totuși, cîtă vreme această semeție este silită să-și plece fudulia înaintea creditului și a banului veci-

nului și să iasă tot una și una din îngustele rafturi ale dulapurilor sale de cărți, către marile biblioteci de activitate intelectuală nemțească, ca să se întărească, gustînd dintr-o literatură universală spre a nu închirci în izolarea sărăcăcioaselor sale comori spirituale, pînă atunci în țara aceasta, care cu prietenie și-a întins brațele către sosirea științei nemțești, își va păstra totdeauna o prerogativă naturală în cultură".

Noua fortăreață ridicată în Bucovina pentru întărirea germanismului avea să fie, așadar, *Universitatea germană* de la Cernăuți. Ziarul semioficial din Viena „Neue-Freie-Presse" declara fără înconjur că menirea acestui înalt focar de cultură și știință era „de a *desăvîrși germanizarea Bucovinei și de a arunca raze civilizatoare asupra Moldovei și Basarabiei*". Argumentînd proiectul de lege pentru crearea Universității din Cernăuți, ministrul Stremayer arăta că în urma polonizării universităților din Cracovia și Liov și a maghiarizării Universității din Cluj, înființată la 1872, se simte nevoia înființării unei universități germane în regiunea cea mai înaintată spre răsărit a Austriei, pentru a servi răspîndirii civilizației germane în sud-estul Europei, a cărei influență să se resimtă și dincolo de granițele monarhiei, în Moldova, Basarabia și Transnistria, pînă la Marea Neagră. Ea avea menirea să fărmece și să atragă lumea din aceste țări spre ea și să deschidă calea civilizației germane în acele țări barbare.

În raportul rectorului Universității din Iași pe 1876/77 se face mențiune de fondarea Universității germane de la Cernăuți, atrăgîndu-se atenția ministerului de resort asupra concurenței pe care noua instituție ar putea-o face Universității ieșene dacă aceasta nu va primi de la guvern fondurile necesare, întrucît Universitatea din Cernăuți ar avea la dispoziție mijloace materiale imense, cu scopul de a cuceri Moldova pentru cultura germană.

Noua universitate cernăuțeană avea să poarte numele augustului ei fondator, împăratul Francisc Iosif I. După actul de fundație noua universitate germană din Cernăuți avea trei facultăți, și anume: teologică, juridică și filozofică. Facultatea de Teologie se constitui din Institutul Teologic din Cernăuți ca *unică facultate de teologie ortodoxă* — unică în toată monarhia austro-ungară — pentru a fi frecventată de studenții în teologie din cele trei mitro-

polii, a Bucovinei și Dalmației, a Transilvaniei și a Carlovățului. Mai târziu începură să vină la Facultatea de Teologie din Cernăuți și studenți din țările ortodoxe vecine — România, Bulgaria și Serbia. Programul de cursuri era cel al Institutului Teologic, iar profesorii acestui institut fură încadrați ca profesori titulari ai noii facultăți de teologie. Erau profesorii Eusebie și Constantin Popovici, Isidor Onciul, Vasile Mitrofanovici, Vladimir Repta, Alexandru Comoroșan ș.a.

La Facultatea de Drept, nou înființată, fură chemați mai mulți jurisconșulți de seamă între care românul cernăuțean Constantin Tomașciuc, care fu ales primul rector al Universității, un bun prieten politic al lui Eudoxiu Hurmuzachi și mare orator, care rămase șef al Partidului Liberal German după moartea lui Hurmuzachi. între profesori se remarcă Fr. Kleinwächter, Schuller-Libloy de la Academia de Drept din Sibiu, care fu desființată în urmă deschiderii Universității maghiare din Cluj.

Tot de la Sibiu veni și profesorul pentru istorie austriacă — Ferdinand Zieglauer von Blumenthal, de la Facultatea de Filozofie. La noua catedră de istoria limbii și literaturii române, înființată la Facultatea de Filozofie, fu numit Ioan Gh. Sbiera, învingând concurența la această catedră a lui Moses Gaster din Londra, Adolfo Musaffia din Viena și a lui Vasile Burlă din Iași. El ocupă mai multe decenii această catedră, dând istoriei literaturii române opere însemnate precum *Codicele Voronețean*. Pentru slavistică fu chemat la noua universitate profesorul Emil Kaluzniacki, care a colaborat și la editarea documentelor slavone din Colecția Hurmuzachi.

La toate cele trei facultăți funcționau la început 18 profesori, dintre care jumătate erau români de la Facultatea de Teologie care era completă. Numărul studenților în primul an era de 268, dintre care 53 români, 51 evrei, 41 ruteni, 31 germani, 28 poloni și 4 cehi. Dintre cei 53 studenți români, 34 studiau teologia, 11 dreptul și 8 filozofia.

Cu înființarea Universității din Cernăuți se desăvârșește planul de culturalizare germană a Bucovinei, început la 1808 cu crearea Gimnaziului german de la Cernăuți și continuând în 1860 cu înființarea Liceului clasic de la Suceava și a celui real de la Cer-

năuți din 1862, a Școlii normale de la Cernăuți în 1869, iar în 1872 a Liceului clasic de la Rădăuți, învățământul german teoretic fiind completat prin învățământul aplicat de școlile secundare de agricultură și meserii de la Cernăuți din anii 1870-1871.

Limba românească se predă ca obiect facultativ la toate școlile secundare menționate mai sus. Ea răsuna de la catedra de limba română de la Facultatea de Filozofie și de la unele catedre de la Facultatea de Teologie. Pentru înlesnirea studiilor, *Biblioteca Țării* fu cedată noii universități, devenind astfel o adevărată Bibliotecă Universitară.

4. Prăznuirea împlinirii a 100 de ani de la decapitarea principelui Grigore Ghica la Iași și discursul comemorativ al poetului Dimitrie Petrino

În aceeași zi însă de octombrie, gândul și sufletul Bucovinei erau departe de Cernăuți. Ele zburau pline de încredere spre capitala Moldovei, unde primarul Iașilor, Nicu Gane, prezida marea serbare funebă în amintirea principelui martir Grigore-Vodă Ghica. „Este aproape un secol — zicea primarul — de când în acest loc, numit Beilicul, s-a petrecut una din cele mai crude drame ale istoriei noastre, a cărei jertfă a fost bunul și virtuosul domn al Moldovei, Grigore Alexandru Ghica. Să ridicăm deci către cer o rugă de jale pentru pomenirea acestui domn nefericit și să împărsăpăm astăzi în memoria noastră faptele patriotice a căror strălucire se revarsă atât de viu asupra mormântului său.”

În continuare, primarul Gane arăta întristaților săi ascultători împrejurările viclene și criminale în care s-a produs decapitarea lui Grigore-Vodă Ghica, încheind discursul său astfel: „Așa s-a sfârșit acest domn bun și drept, iubit și iubitor de țară, a cărui singură vinovăție era că a voit să-și apere pământul strămoșesc... În acest loc de jale dar, noi, românii adunați din toate unghiurile țării, cu durere în inimă și cu venerațiune sfântă pentru marea umbră a lui Grigore Ghica, să depunem flori și lacrimi pe mormântul lui. Să uităm păsurile zilnice în fața majestății mormântului și uniți într-un gând și un suflet să plîngem îndoită pierdere — a ma-

relui Domnitor și a **dulcei Bucovine**. Și această serbare de doliu a țării să o repetăm și în anul viitor și în tot anul de-a rîndul și să o înrădăcinăm în deprinderile noastre și ale copiilor noștri, căci exemplele adesea amintite hrănesc sufletul și formează bunii cetățeni. Să trăiască, dar, în veci memoria Domnului Grigore Alexandru Ghica-Voievod!"

După cuvîntarea lui Nicu Gane urmă marele discurs comemorativ al poetului **Dimitrie Petrino, în numele românilor din Bucovina:**

„Românilor, dați-mi voie și mie, ca român din Bucovina și ca fost cetățean al Austriei pînă la rușinos pentru dînsa, cînd s-a hotărît serbarea seculară ce s-a celebrat în Cernăuți în memoria zilei fatale care a răpit Bucovina din brațele Moldovei — ca să rostesc și eu aci puține cuvinte, fiindcă vin să depun lacrimile sărmanei Bucovine pe mormîntul Domnului Martir Grigore Ghica, care pentru dînsa și cu dînsa a căzut, el în mîinile ucigașilor săi, ea — sub jug străin.

Cred dar că în concertul atîtor glasuri elocvente ieșite din inima României libere, am eu datoria grea de a ridica și slabul meu glas. Sînt convins însă că oricît de slab și imperfect să fie el, acest glas de **bucovinean** trebuie să aibă importanța sa dincoace, fiindcă este ecoul simțirilor de dincolo de Moina.

Rezemat de piatra acestui mormînt sacru, care cuprinde în sine norocul Bucovinei, asasinat în persoana ultimului său regent legiuit, prin mine astăzi vorbește acel român peste care a trecut un secol de înstrăinare cu toate urgiile sale, fără a-i fi putut lua nimica din individualitatea sa și care, după ce a îndurat insultele timpului și acele ale dușmanilor săi, cu mult mai umilitoare încă, după ce a învins cu bărbăție tot ce era menit a-i șterge urmele de pe fața pămîntului, vine astăzi, cînd degetul veșniciei înseamnă pe orologiul istoriei sale sfîrșitul unui secol, să vă spuie că el este dovada supremă că acei ce în patria lui Ștefan cel Mare au ridicat vicleniei și trădării un monument de rușine săpat în piatră, nu au dobîndit, în curs de o sută de ani, nici cel mai mic triumf moral.

Acele ce le-au dobîndit ei nu le pot fi spre onoare, fiind numai avantaje brutale, după un axiom matematic și din nenorocire necontestabil. Numărul lor de mai bine de treizeci de milioane, față

de cifra de cinci sute de mii, numărul locuitorilor Bucovinei, produc proporția de 1 la 60, proporție întotdeauna avantajoasă milioanei, chiar și atunci cînd ele s-ar compune din sălbatici de prin codrii Africii și nu de preținși purtători de cultură în Orient. Să ne fie iertat deci a ne îndoi despre purtarea lor civilizatoare și misiunea cu care se cred investiți.

Se vede că Dumnezeu strămoșilor noștri, care ne-a ocrotit odinioară prin brațele de oțel ale lui Ștefan cel Mare și ale lui Minai Viteazul, care a inspirat țărilor surori Moldova și Valahia votul memorabil din 1859 și care a înălțat pe tronul eroilor străbuni pe Alexandru Ioan I, pentru a realiza printr-însul visul sublim de **Unire** a 5 milioane de români, se vede că același Dumnezeu mai are în vedere și visul acelor alte milioane de români care gem sub jug străin și pentru care o asemenea zi zace încă în sînul viitorului.

Să-i mulțumim dar de pe piatra acestui mormînt că ne-a ferit a vedea în pretinsa coroană de fală a vulturului nemilos care își face o sărbătoare din ziua în care ale sale două pliscuri le-a înfundat în rana sîngerîndă și nevindecabilă a unui popor întreg — acea foaie de lauri atît de dorită de dînsul, pe care să fie scris: **Deznaționalizarea Bucovinei**. Astăzi, mai mult ca oricînd, Bucovina se simțește românească și mai tare decît oricînd; astăzi ea vine să protesteze în fața lumii, de pe piatra acestui mormînt.

Din valea Corbului și pînă la malurile Nistrului, de prin codrii munților Carpați, din trunchiul fiecărui brad care a fost martor al urgiei acestui secol de dezonoare, din fiecare lan ce produce plinea de toate zilele și care-i adăpat cu sudoarea unui popor subjugat, din fiecare izvor ce povestește setea și din fiecare biserică ce adăpostește credința și primește ofrandele creștinilor pe altarul său, mii de glasuri topite într-un singur țipăt de indignare, lovindu-se de mormintele eroilor noștri și repetate de un ecou secular, trec astăzi peste hotare, înfruntă pajurele înfipte în trupul Bucovinei în urma unei Convenții frauduloase și pătrund pînă la acest mormînt, unde vă strig că Bucovina este fiica Moldovei, că ranele ei sînt ranele voastre, că pruncii ce se nasc, cu înțîia suflare, că moșnegii ce mor, cu ultimul lor suspin invocă viitorul și că sacri-

legiul comis asupra unui domn martir și a unei țări răpite își cere răzbunarea.

Domnilor! Este o regulă de conveniență socială care cere de la fiecare individ să-și apere onoarea și să șteargă insultele ce i se fac cu sîngele său, pentru a nu rămîne dezonorat pentru totdeauna. Aceeași regulă însă, punînd onorul mai presus de toate, oprește pe tot omul onest de a provoca prin insulte pe acela care este cu mult mai slab decît dînsul. După asta vă întreb: cu cît mai mult trebuie un popor să caute a spăla insultele ce i se fac? Și cu cît mai laș este acel stat care provoacă prin insultele sale cele mai umilitoare pe un alt stat, atunci cînd știe că acesta, din nenorocire, nu este în poziția de a-și măsura puterile cu dînsul? Cu cît mai neagră devine însă această lipsă de generozitate cînd — precum în împrejurările de față — statul insultativ este una din puterile garante ale libertăților micului stat insultat de dînsul!

Să-mi fie iertat, după constatarea acestui fapt neuzit, să aruncăm o privire în paginile istoriei, pentru a ne convinge prin documente veridice că Austria ne-a persecutat totdeauna și că n-a avut, precum nici n-are, alt scop decît pieirea noastră — și că protestările sale de simpatie pentru români sînt atîtea neadevăruri, de cîte ori istoria ne dovedește contrariul. În treacăt numai (fiindcă nu este aicea locul a enumera toate actele ce califică purtarea Austriei către țările române), să ne aducem aminte numai că: deja în 24 ianuarie 1771, Rusia, exprimîndu-și indignarea sa despre intențiile austriece, cerea unirea Principatelor sub un domn care să aibă armata și forțele sale, pe cînd Austria se grăbea a încheia, în dosul Rusiei, cu sublima Poartă un tratat în care partea Munteniei, numită Valahia Mică, avea să devină prada ei. După pacea de la Kuciuk-Kainargi de la 1774, ea parveni în sfîrșit a încheia în 7 mai al anului următor convențiunea nenorocită de cesiune a Bucovinei și în 17 mai 1777 a urmat demarcațiunea acestei țări victime. Dar convențiunea menționată ne arată încă în articolul 3 că la aceeași ocaziune se mai întărește și luarea în stăpînire arbitrară de pămînt al Moldovei și al Munteniei, ce se hotăra cu Ardealul și care a premers acestei convențiuni spoliatoarele. Ceea ce însă ne dovedește și mai bine decît orice că însăși Austria simțea nelegiuirea procedării sale este că, mult mai tîrziu,

ea a aflat necesar a face pe sublima Poartă să mai recunoască și prin tratatul de pace subscris la Șistov, în 4 august 1791, toate cîmpurile sale mici și mari, pînă și actul de cesiune nedreaptă a Bucovinei. Eu unul cred că dacă am examina fruntariile noastre, am mai găsi răpiri ce se comit și în ziua de astăzi!

Ei bine, domnilor, dacă proprietatea unui individ este asigurată prin legi, oare aceea a unui popor poate să se violeze fără nici o pedeapsă? Ah, de ce nu este între popoare un tribunal de supremă justiție? Căci atunci cu bună seamă Austria și-ar fi primit de mult sentința condamnatoare. Dar condamnarea tot vine. Austria însăși o știe cum. Un nume este destul pentru a-i aduce aminte... Veneția. Cu credință, dar, în Dumnezeu și cu speranță în viitor, viind dintr-o țară care-și așteaptă mîntuirea sa de la noi, nu pot să depun pe piatra acestui mormînt omagiul de recunoștință, fără a mă adresa către descendenții lui Grigore Ghica și ai membrilor Divanului care l-au sprijinit, pentru a le spune că ei sînt meniți mai mult decît oricine a săvîrșit lucrul început cu atîta demnitate de strămoșii lor. Ziua de astăzi este o zi mare. Numele Ghica, sfințit de secole și nouă scump de la 1657, mai are încă în viitor o datorie a împlini, pentru care i-a venit inspirație din acest mormînt!

Acum, domnilor, mai dați-mi voie să vă amintesc pe scurt purtarea fraților noștri din Bucovina față de jubileul infam din Cernăuți fiindcă acest fapt este și va rămîne pururea un moment memorabil în istoria românilor. Oricît de greu este de a se coborî de la înălțimea acestui mormînt la trista realitate, totuși, ca bucovinean, mă simt îndatorat a vă face o descripțiune fidelă a celor ce s-au petrecut în Bucovina și a-mi aduce aminte infamiile comise de acea viță de oameni care singură în decursul istoriei omenești ni se înfățișează aruncată afară din însuși cuibul său și care, neavînd patrie și nici un unghi al pămîntului ce se bucură de razele soarelui, cu un cinism nerușinat, și-a făcut din suferințele lumii o hrană, din egoism un templu și din ban un Dumnezeu.

Îndată ce primarul din Cernăuți, primar demn de comuna sa (comună jidovească în mai bine de ale sale două treimi), printr-o proclamație sfruntată a anunțat jubileul din Cernăuți, îndată ce toate jurnalele din Viena, ce se află în mîinile puțin conștiincioase ale aceluiași neam, au trîmbișat prin buciul unei publicistici

corupte și venale, în numele unei opinii publice denaturate, cum că comuna Cernăuți va primi o universitate germană, cu scop de a se răspîndi cultura în Orient, — scopul adevărat însă al acestui institut cu destinație politică este a deznaționaliza țările vecine România și Galiția, punînd între universitățile române și polone o universitate germană pentru jidovimea care s-a lăsat de limba sa, spre a opta în locul ei pentru cea germană — *protest* a fost cuvîntul pe care l-a rostit într-o adunare plenară a sa nobilimea patriotică a Bucovinei. Și ca o scînteie electrică, trecînd din gură în gură și din suflet în suflet, *protest* a repetat țara întreagă, și *protest* a răspuns ce a mai rămas creștin de la o margine a Bucovinei pînă la cealaltă.

Acest *protest* bărbătesc, redeșteptînd simțiri patriotice chiar și acolo unde păreau amorțite sub rugina unui secol și avînd de bază principiile cele mai sacre ale omenirii, *amorul de patrie și demnitatea de om*, cu o putere gigantică, ca un fulger detunător, și-a făcut drum printre intrigile curtezanilor și cabalele lingușitorilor — care totdeauna înconjură pe un suveran, ea viermii pe un cadavru — pînă la treptele tronului, unde s-a impus ca suprem și nevitabil.

Rezultatul a fost că însuși suveranul și-a revocat promisiunea dată de a veni în mijlocul insultătorilor noștri și cu ăst mod, dezaprobind puținul tact politic al guvernului și al zbirilor guvernamentali, el a recunoscut legitimitatea lacrimilor noastre și drepturile istorice ce le avem asupra Bucovinei și care, după un secol, au reapărut astăzi mai puternice decît oricînd pentru a însărcina pe viitor cu revendicarea lor.

Și el ne-a mai dovedit prin asta că, pe cît riu este ușor a nu se împlini un cuvînt împărătesc, pe atît a devenit mai greu în ziua de astăzi a se brava din partea unui suveran creștin opinia publică și doliul unui popor. Să ne fie, dar, permis ca pe lingă acele acte ce cuprind convențiuni, tractate, încheieri de pace și asemenea multe toate în dauna românilor, să însemnăm de astă dată în analele istoriei noastre, spre onoarea împăratului Francisc Iosif I, acest act de o importanță incomensurabilă pentru noi și din care viitorul va ști să profite.

După asta se înțelege lesne că jubileul din Cernăuți, proiectat

? și anunțat pe un picior mare, ca serbare de stat, nu a putut întîrzia
î a degenera într-o orgie păcătoasă a unui partid antinațional și pe-
î riculos pentru însuși statul care-l proteja și ale cărui fundamente
le-a cutremurat el, fiindcă nepedepsit a putut să calce în picioare
simțirile de patriotism, de onoare și de demnitate, fără de care
nici o societate omenească nu se poate constitui într-un stat civi-
lizat. Astăzi, acel sabat desfrînat nu merită să ne mai ocupăm de
dînsul.

î Ceea ce merită însă atențiunea noastră este că astfel, spie ru-
sinea secolului al XIX-lea, iudaismul absurd și ruginit în preju-
dețele sale cutează să se răzbune asupra creștinătății civilizatoare
și că faptele cele mai rușinoase și mai imorale în viața unui popor,
crimele cele mai negre din partea unui stat, toate au devenit posi-
bile de cînd acea națiune mare și generoasă care și-a vărsat sîngele
pentru renașterea României a fost învinsă. De atunci și-a și re-
dobîndit deplina sa autoritate dreptul celui mai tare și asta nu nu-
mai în Bucovina, ci pretutindeni. Iată pentru ce, tot ce, de la un
pol pînă la altul, aspiră la un scop mai înalt, tot ce are inima la
locul său, suferă astăzi. Lăsînd, dar, ca în mijocul acestui doliu
obștesc să se bucure, spre caracterizarea lor, singuri numai des-
cendenții lui Iuda și protectorii lor.

7 Privind purtarea românilor necorupți din Bucovina, căci rene-
1 gați are fiecare națiune, trebuie să mărturisim că ei au știut să
* apere, cu călcarea în picioare a intereselor proprii, onoarea Mo-
ldovei și demnitatea României și că deși mici la număr, avînd însă
dreptul pentru sine, ei și-au dobîndit simpatiile și aprobarea tutu-
ror oamenilor de inimă. Ca exemplu voi cita cuvintele unui profe-
sor german de la Universitatea din Viena, rostite în Parlamentul
Austriei cu privire la Universitatea din Cernăuți. «Știința ce se
degradează a deveni servitoarea politicii își pierde misiunea sa ci-
vilizatoare». Un alt exemplu care face onoare națiunii polone și
care se va afla în România cu satisfacție este că reprezentarea po-
litică a Galiției, cu mareșalul său în frunte, a respins ca o insultă
pentru eroicii poloni invitarea comitetului festiv din Cernăuți.

Acum mai dați-mi voie, pentru a completa acest trist tablou,
să vă mai spun pe scurt și mijloacele pe care le-au întrebuițat
jidanii din Cernăuți ca să crează lumea că însăși Bucovina glori-

fică actul neomenos al răpirii sale; și nimic nu era mai ușor pentru" dînșii decît a dobîndi protecțiunea și sprijinul guvernului, deoarece în ministerul actual din Viena ei au norocul și Austria nenorocirea a poseda membri de descendență și, ce e mai mult, de simțire mozaică. Deci dar un ordin de sus a dispus lucrările astfel încît amplotiașilor din Bucovina li s-a retras o parte din salariul lor, prin sate s-a impus o dare nelegiuită, fără ca sătenii să cunoască scopul acestui bir și astfel într-o zi vagabonzii din lumea întreagă, adunați pe malurile Prutului sub drapelul unei pseudoculturi, pătat de sîngele lui Grigore Ghica, se văzură stăpîni peste o sumă de blesteme prefăcute în arginți și acumulate prin viclenie și prin silă, din care fiecare ban este o picătură de sînge și pe care ei nu se sfîlesc să o întrebuițeze pentru a umili însăși țara amăgită și trădată fără milă și rușine.

«Vă dăm o universitate», răspund ei la inculpările ce li se fac. Și într-adevăr, o universitate germană s-a inaugurat mai ieri la Cernăuți sub auspiciile ministrului cultelor și al instrucțiunii publice, pentru ca să ateste decadența statului în care s-a degradat însăși știința la rang de servitoare a unei politici învechite și bolnăvicioase.

Dar nici acea «Școală înaltă», oricît de ostilă este ea pentru români, să nu creadă cineva că s-a făcut altfel decît din averea românilor. Moșii dăruite mînaștirilor din Bucovina — pentru scopuri de binefacere și pentru a răspîndi principiile creștinătății — de către domnitori și boierii moldoveni, de către părinții și străbunii noștri ai tuturor, bunuri acumulate de secole prin virtutea patriotismului și prin zelul credinței, acestea sînt întrebuițate pentru a adăposti iudaismul în cuibul lui Ștefan cel Mare și al lui Alexandru cel Bun și a ospăta sub ruinele castelului Cecina (Țețina), vechi martor al gloriei române, pe apostolii falși ai unei false culturi. Iată, domnilor, unde culminează cea mai amară și mai crudă ironie! Cine, oare, nu știe că cultura austriacă nu este la înălțimea timpului? Nu numai că ea niciodată nu poate să convingă unei rase latine, după înseși legile naturii, însă ea nu este nici umbra adevăratei culturi germane. Astăzi România se bucură de instituțiuni mult mai liberale decît marele stat vecin. Eu nu pot, după acestea, să nu apelez aici, în fața acestui mormînt, la patrio-

tismul și la misiunea ce o are România liberă cînd își vede fii de ai săi suferind sub jug străin insultele cele mai brutale și mai vătămătoare care pot fi pentru o națiune.

Românilor, lupta fraților noștri din Bucovina este o luptă grea, o luptă de moarte. Să ne ferească, dar, umbra măreață a lui Grigore Ghica de aceea ce ar adveni poate dacă am lăsa să mai treacă încă un alt secol de înstrăinare peste catacombele din Putna și ruinele din Suceava.

Asta, domnilor, eram dator a spune aici pentru a-mi ușura conștiința mea de nou cetățean al României, pentru a-mi împlini datoria sacră către fosta patrie, Bucovina, și în sfîrșit, pentru a șterge oprobiul că am putut fi cetățean al unui stat care ne insultă în tot ce avem mai sacru și care, pentru a pune o coroană cruzimii sale, oprește astăzi în Bucovina pînă și lățirea știrilor care vestesc suspinele ce se înalță de pe acest mormînt.

Cu atît mai mult m-am văzut îndemnat a împlini aceste trei datorii ale inimii mele, deoarece pentru ca să o pot face eram silit a mă dezlipi de toate acele ce în decursul unei vieți devin sacre inimii omenești, lăsînd în urma mea o țară românească scumpă mie de la întîia bătaie a inimii, pînă la osemintele celor pe care i-am iubit.

Acum trebuie să rostesc aici recunoștința mea celor care au luat inițiativa pentru a ne aduna în jurul acestui monument pe care am putut depune lacrimile Bucovinei, care astăzi sînt cu mult mai elocvente decît orice cuvînt.

Dea bunul Dumnezeu ca această zi de doliu al tuturor românilor să adune fructele sale binefăcătoare pentru cei asupriți. Într-o durere mare se unesc și se leagă între dînșii oamenii de inimă mult mai strîns decît în orice moment de veselie, fiindcă suferințele ascut simțurile nobile ale inimii, pe cînd norocul le adoarme.

Astăzi cele trei ținuturi prădalnic dezlipite de muma-patrie au depus prin mine pe acest altar flori și lacrimi. Cine știe de este depărtată ziua cînd florile de pe mormînt vor deveni cununi de laur și lacrimile unui secol pietre scumpe în Coroana României.

După ce dar cei care se bucură dincolo, noi cei slabi, ce plîngem dincoace de Moina, noi să ne dăm mîna pentru a ne întări și a grăbi timpul care este menit a serba într-un mod demn de numele ce purtăm, memoria domnitorului martir Grigore Ghica cu acea zi care va readuce Bucovina în brațele Moldovei."

Magistralul discurs al refugiatului bucovinean a apărut mai întâi în numărul de duminică al „Trompetei Carpaților”, anul XIII, nr. 1220 din 12 octombrie 1875. L-am reprodus în întregime fiind vrednic de a fi dat publicității în orice antologie de oratorie românească.

Revista „Convorbiri Literare” arăta că românii se abținuseră cu totul de la serbarea jubileului răpirii: „Dacă la Cernăuți vor răsună cuvinte pompoase, noi să rostim cuvânt funebru, dacă în mitropolia din Cernăuți se va cânta un Te-Deum de glorie, noi în vechea și modesta Mitropolie a Moldovei și Sucevei să facem o rugăciune de jale ca să ne amintim acest fapt dureros. În acest chip ne vom reîmbărbăta pe noi înșine și românii din toate provinciile vor vedea că nu sîntem nepăsători nici față de bărbații ce au binemeritat de la patrie, nici către trecutul nostru”.

Vasile Alecsandri scria sub pseudonimul Ștefan Moina următoarele versuri profetice:

**„Veni-va ziua sfîntă cîndvîntul mîntuirii
Va duce corbi și nouri pe calea pribegiei
Și cerul țării noastre iarfi-va nepătat
Și limpede ca ochiul de lacrimi spălat.”**

Din lira lui Dimitrie Petrino răsunară următoarele versuri, sub titlul **La mormîntul lui Grigore Ghica**:

**„Bucovina-i în primejdie, Bucovina fîică blîndă,
Ah, și pe morminte-n care dorm eroii cei mai bravi
S-adun jidovii grămadă ca lăcusta ceaflămîndă
Și stăpîni vor să devină, ei ai omenirii sclavi**

**Nu cu vorbe ci cu fapte românești și glorioase
Pe-acel domn mort prin trădare, toți românii să-l cinstim,
Ghica-Vodă azi ne cere monument făcut din oase
Deci de piatra pe mormîntu-i spada noastră s-asuțim!”**

Cu durere și mîhnire în suflet publica Petrino în „Familia” (XI) poezia **sa Adio Bucovinei**, încheindu-o cu versurile:

**„Molna-i apă românească,
Marfa poate s-oprească,
însă dorul de înfrățire
Nu-l oprește la hotar.”**

5. Procesul de înaltă trădare intentat Societății Academice' studențești „Arboroasa” din Cernăuți

În urma înființării Universității din Cernăuți, tinerii, bucovineni care pînă atunci își făceau studiile la Liov și la Viena și le puteau face la ei acasă, la noua universitate bucovineană. În anul de studii 1875/76 numărul studenților români înscriși la Universitatea din Cernăuți era de 53 de tineri. Luîndu-se după obiceiul studențimii de la universitățile din Austria și Germania, studenții de la Alma Mater Iosefina din Cernăuți începură să se constituie în societăți care după caracterul lor erau societăți cu scopuri științifice și literare și cu scopuri sociale și distractive, cultivînd sportul și îndeosebi scrima, așa-numitele societăți bătaușe — schlagende Vereine. După îndemnul lui Teodor V. Ștefanelli, majoritatea studenților români se constituiră în Societatea Academică „**Arboroasa**” — pentru a evita numele de „Țara Fagilor” care ar fi adus prea mult aminte de nemțescul Buchenwald — cu scopuri culturale, precum se și potrivea majorității dintre cei care urmau teologia. Un grup mai redus constitui Societatea **bătaușă „Bucovina”**. Studenții germani se constituiră în societatea lor bătaușă „**Arminia**”, studenții ruteni înființară societatea lor „**JSoiuz**”, cei poloni formară societatea numită „**Ognisko**”. Evreii se constituiră în societatea denumită **austria**”. Un grup de studenți de diferite naționalități formară Societatea „**Jlacia**”, care însă se dizolvă curînd.

Scopul urmărit de Societatea „Arboroasa” era „perfecționarea reciprocă a membrilor pe terenul național, literar și cultural, prin prelegeri literare, prin îndeletniciri în arta oratoriei, prin întreținerea unui cabinet de lectură și a unei biblioteci, prin aranjarea de petreceri, precum și prin sprijinirea membrilor lipsiți de mijloace și căutarea lor gratuită în caz de boală”. Noua societate studențească fu foarte bine primită de publicul din Cernăuți. Ziarul „Albina” din Pesta o salută călduros, zicînd: „în timpul acesta, în care germanizarea și slavizarea progresează mereu împotriva noastră, formarea acestei societăți este de o mai mare importanță și fiindcă studenții tuturor facultăților, adică teologi, juriști și filozofi s-au unit întreolaltă și au format acea societate;

sperăm că generația viitoare a preoților și intelectualilor noștri din Bucovina se va deosebi mult de generația prezentă și Societatea «Arboroasa» va fi o școală bună și roditoare pentru interesele noastre naționale".

La 13 februarie 1876 Societatea, numărând 60 de membri, și-a inaugurat activitatea printr-o serbare festivă—*comers* — la care luă parte toată societatea română din Cernăuți. Se abținură numai românii «bucoviniști», pentru care manifestările naționale românești erau acțiuni îndreptate contra lor. Corespondentul din Cernăuți al „Familiei” lui Vulcan din Pesta observa că „de la această manifestație națională românească absentă boierimea bucovineană, care deținea atunci puterea politică în Bucovina, fiindcă dînsa instinctiv și-ar fi dat seama că noua mișcare națională a tineretului ar fi îndreptată împotriva atotputerniciei puterii lor «bucoviniste».

În ședințele „Arboroasei” se făceau conferințe, declamații, se cântau cîntece naționale. Ele atrăgeau tot mai mult publicul și contribuiau tot mai mult la cimentarea societății românești, la deșteptarea gustului și a interesului pentru producțiile literare românești. „Arboroasa” se puse în legătură cu societățile studenților români din Transilvania și anume cu *„Jetru Maior”* din Pesta, cu *„Alexi Șincaiana”* din Gherla, cu *„Jnocențiu Clainiana”* din Blaj, cu *„Jiomânia Jună”* din Viena și cu *„Clubul Studenților Universitari”* din Iași, simțindu-se toate „unite în cugete și simțiri”, după deviza „Arboroasei”.

Se hotărîse să se publice și *un Almanah literar al „Arboroasei”*, care însă n-a mai apărut din pricina procesului de înaltă trădare care i se întentase societății în cadrul Parchetului din Cernăuți.

La dizolvarea silită a „Arboroasei” se ajunsese în următoarele împrejurări. În ședința Camerei deputaților din București din 17 ianuarie 1877, deputatul Petre Grădișteanu propuse, iar plenul votă alocarea în buget a unei subvenții de 1000 de lei pentru Societatea „România Jună” din Viena, precum și a unei sume de 1 000 de lei pentru subvenționarea și a altor societăți culturale românești din țările surori de sub stăpînire străină. Grădișteanu își încheie propunerea sa zicînd că „s-a vorbit mult despre românism și despre simțămintele continue care ne leagă pe noi

toți cu românii din România neliberă. De aceea noi ne simțim datori să dovedim dragostea noastră și prin fapte, și anume pe tărîmul literar, unde nici pizma stăpînitorilor străini nu va putea avea nimic de bănuît”.

Comitetul „Arboroasei”, cu Ciprian Porumbescu ca președinte și Constantin Morariu ca secretar, se grăbi să adreseze în februarie 1877 ministrului instrucțiunii publice din București următoarea cerere:

„Excelența voastră, la primirea propunerii stimatului domn Petre Grădișteanu în ședința înaltei Camere a României din 17 ianuarie 1877, ca să se încredințeze excelenței voastre 1000 de lei, care să se împartă între societățile române din Austro-Ungaria după buna d-voastră chibzuință, ne simțim îndatorați să aducem mulțumirile noastre cele mai profunde pentru mărinimia manifestată de care înalta Cameră română pentru frații detrunchiați de comuna maică, și cu atît mai mult, că tînăra noastră societate «Arboroasa», care are lipsă de ajutoare materiale, ar putea printr-un ajutor atît de mărinimos să ajungă mai ușor întru realizarea devizei sale. Prin alăturarea statutului și a raportului anual al «Arboroasei», rugăm pe excelența voastră să primiți prea grațios această petițiune,

ss. *Ciprian Porumbescu*, președinte, *Constantin Morariu*, secretar

L.S.

Trăiască nația românească!”

La cererea „Arboroasei”, ministrul instrucțiunii publice din București remise Societății un ajutor de 250 lei. În raportul anual al Societății din 1877 se aducea mulțumire ministrului din București „care a binevoit a trimite prin adresa sa din 5 septembrie 1877 nr. 9113 suma considerabilă de 250 franci”.

Cuvîntarea lui Grădișteanu în Parlamentul român și cererea de subvenție a Societății „Arboroasa” dădură prilej Siguranței de Stata austriece de a se sesiza și urmări îndeaproape activitatea „Arboroasei”, bănuită de acțiuni subversive îndreptate contra siguranței statului austriac. Bănuiala care plana asupra „Arboroasei” crescuse și mai mult prin telegrama pe care comitetul Societății o trimise la 12 octombrie 1877 primarului din Iași, Nicu Gane, în semn de adeziune la dezvelirea bustului lui Grigore Ghica, în

grădina Beilicului, dăruit Iașilor de domnitorul Carol. Iată cu-prinsul telegrammei:

„«Arboroasa», societatea Junimii române din partea detrunchiată a vechii Moldove, aduce condoleanța membrilor ei pentru domnitorul decapitat”.

Cu aceeași ocazie femeile române din Bucovina trimiseră la Iași o frumoasă coroană de flori, iar Societatea „Inocențiu Clai-niana” din Blaj trimitea „Arboroasei” salutul ei frățesc, exprimân-du-i „sentimentele dureroase asupra despărțirii Bucovinei de Ța-ra Marelui Ștefan-Voievod”. Într-o adresă similară, Societatea „Alexi Șincaiana” din Gherla tuna și fulgera contra „infernului pangermanist care omoară românismul, din care cauză tinerimea universitară română are datoria să lupte cu sabia de foc contra pangermanismului negru, care propagă întunericul spiritual în această țară nenorocită, Bucovina”.

Cuprinsul telegrammei conjugat cu cererea de subvenție a So-cietății constituia pentru Parchetul din Cernăuți motive sufi-ciente spre a decreta, la 15 noiembrie 1877, dizolvarea Societății și a deschide acțiunea publică contra comitetului „Arboroasei”, dispunând arestarea conducătorilor și anume a lui Ciprian Po-rumbescu, Constantin Morariu, Zaharie Voronca, Orest Popescu și Eugen Siretean.

Cum însă studenții arestați erau totodată și alumni interni ai Institutului Seminarial, guvernatorul din acea vreme al Bucovi-nei, **Ironim Alessani**, ceruse cu două zile înainte de arestare, la 11/23 noiembrie, mitropolitului Teoctist să ia cuvenitele măsuri disciplinare contra lor. La 14/26 ianuarie 1878 mitropolitul Teoc-tist trimise guvernatorului următorul răspuns:

„În completarea scrisorii mele din 11/23 noiembrie 1877, cu onoare vă comunic în traducere enciclica mea arhipastorală, pe care am trimis-o Institutului Seminarial la 18/30 noiembrie 1877, în care în sensul adresei prezidențiale din 18 noiembrie am dat cuvenitele instrucțiuni și dispozițiuni în legătură cu coresponden-ța ce s-a găsit între hîrțile Societății Academice «Arboroasa» ca-re au fost ridicate de Parchet. De atunci, de cînd s-au făcut obser-vațiunile acelea, admonestațiunile noastre n-au rămas fără efect, pentru că prepoziții își fac datoria cu toată acuratețea, iar alumnii

se supun punctual ordinei de casă și se dedică studiului și exer-cițiilor spirituale cu seriozitatea și sîrguința recerute. Ei sînt izo-lați și nu comunică cu persoanele care i-ar putea influența în rău și abate de la ocupațiunile reclamate de chemarea lor duhovni-cească.

Cum însă în urma interdictului privitor la participația alumni-lor seminariale la societățile academice, Institutul Seminarial a revenit în vechiul său făgaș, în care se mișcase de la înființarea lui spre binele și fericirea bisericii și statului. Cum pînă și alumnii trași în cercetarea penală și aflători în arestul preventiv par să fi înțeles că este lucru primejdios a te juca cu focul și regretă din suflet nesocotința lor din comitetul «Arboroasei», cred că moti-vele care au determinat, la rîndul lor, măsurile ce s-au luat la In-stitutul Seminarial au pierdut foarte mult din gravitatea lor. Dar cu toate acestea eu voi continua să observ de aproape Institutul Seminarial și dacă se va ivi necesitatea de a face vreo schimbare în personalul de conducere și luarea de noi măsuri în legătură cu ordinea de casă și cu disciplina alumnilor, atunci eu fără nici-o ezitare voi dispune cele de cuviință.

De la arhiepiscopul și mitropolitul Bucovinei și Dalmației
Cernăuți, la 14/26 ianuarie 1878 **Teoctist”**

6. Enciclica mitropolitului Teoctist adresată alumnilor în teologie

La răspunsul său trimis guvernatorului Alessani, mitropolitul anexă, deci, în traducere germană și enciclica sa adresată la 18/31 noiembrie 1877 Institutului Seminarului Arhiepiscopiei, din care se poate vedea cum era privită în cercurile diriguitoare ale arhi-diecezei mișcarea națională a tineretului arborosean. Iată cuprin-sul enciclicei:

Institutul Seminariului Arhiepiscopiei

Aice,

întru priceperea adevăratului înțeles al cuvintelor Mîntuito-rului, carele zise: «împărăția mea nu este din lumea aceasta», pentru aicea. «Dați împăratului cele ce sînt ale împăratului și lui

Dumnezeu, cele ce sînt ale lui Dumnezeu», invita Apostolul pre creștini în cartea cea către români așa zicînd: «Tot sufletul să se supuie stăpînirilor mai înalte, pentru că nu este stăpînire, fără numai de la Dumnezeu și stăpînirile ce sînt, de la Dumnezeu sînt rînduite. Pentru aceea vă supuneți stăpînirilor nu numai cît de frică, ci și duple conștiință. Iară mai înainte de toate, să faceți rugi și cereri, făgăduințe și mulțumiri pentru împărați și pentru că ei sînt în dregătorii, ca să petrecem viața bine și cu odihnă întru toată creștinătatea și curăția, că acesta este lucru bun și primit înaintea lui Dumnezeu».

Biserica ortodoxă, ca una sîntă, sobornicească și apostolică a lui Christos biserică, stînd și petrecînd neabătută, precum în toate învățăturile și legile evanghelice, așa și întru aceste îmbărbătări referitoare la datorințele creștinilor ca cetățeni de stat, nu numai că s-a ferit pururea de a călca sau și numai a ***tinde cu ochii peste hotarele statelor politice***, în ale căror cuprindere exista, ba nici a se amesteca în certurile și luptele politice interioare, ci mărginindu-se și lucrînd pentru mîntuirea credincioșilor pe teritoriul împărăției lui Dumnezeu, carele este singurul teritoriu al bisericii creștine; nu numai că se supune legilor de stat și ascultă de orînduirile organelor regimului, dînd, după cuvîntul Apostolului «tuturor celor cu carele se simte a fi datoare, adică: celor cu frica, frică, celor cu darea, dare; celor cu vama, vamă; celor cu onoarea, onoare», ci, cunoscînd și venerînd în persoana domnitorului pre «Unsul lui Dumnezeu», care întru așezămintele și legile de stat este voința lui Dumnezeu și izvorul a toată puterea și mărirea, face rugi neîncetate pentru fericita domnie a împăratului, pentru întărirea și înflorirea statului, pentru biruința asupra vrăjmașilor și pentru împăcarea și fericirea popoarelor.

Și biserica ortodoxă din Bucovina, bine înțelegînd cum că politica patriotică a unei biserici creștine, îndeobște și specialmente a sa, este aceea de a se alipi cu credință neclintită de tronul imperial al Austriei și a face rugi și cereri la toate serviciile dumnezeiești publice pentru salutea majestății sale împăratului, de a sprijini, prin cuvîntul învățăturii și exemple de fapte patriotice, organele înaltului regim chesaro regesc întru executarea legilor și consolidarea instituțiunilor de stat, de a însuflăți pre credincioși

pentru împlinirea datoriilor și cultivarea virtuților cetățene, conferind așa spre întărirea și înmulțirea fericirii cetățenilor și spre consolidarea statului,—toate acestea bine înțelegîndu-le biserica ortodoxă bucovineană, care mai cu seamă clerul acestei de Dumnezeu scutite eparhii, le-au cultivat cu priinția esemplaric atît întru sine, cît și în poporul bucovinean, încît prin una sută de ani de cînd țărișoara aceasta, pe calea unui tractat sancționat, este încorporată cu statele monarhiei Austriei, însă și în timpuri critice și viforoase nu s-a arătat nici un moment în carele vreunul dintre membrii clerului s-ar fi abătut de la datorințele sale către stat și către regim sau ar fi căzut în ispita de neloialitate cetățeană.

Și oare biserica greco-orientală din Bucovina poate avea cît de mic motiv de a fi neîndestulată cu starea sa sub sceptrul Imperiului Austriei? Oare poporul, și mai vîrtos clerul greco-oriental nu are, din contra, motive nenumărate de a binecuvînta încorporarea țării cu statele Imperiului și, în semn de mulțumire, a se ruga lui Dumnezeu neîncetat pentru întărirea și strălucirea tronului imperial din a căruia grație s-au revărsat pînă acum îmbunătățiri de fericire asupra bisericii?

Pe cînd prin alte țări și state din Europa, carele se ***laudă cu civilizațiunea și modeluri de constituțiuni***, proprietățile bisericesti s-au secularizat, moșiile episcopiei și ale mînăstirilor în Bucovina punîndu-se sub administrație comună, s-a creat Fondul greco-oriental religionar, din ale cărui venituri, menite numai cît pentru scopuri bisericesti, se prevedu recerînțele cultului, clerului și învățămîntului greco-oriental.

Pe cînd clerul greco-oriental de pe aiurea de abia acum începe a veni la o cultură teologică superioară și la o considerare și subzistență mai bunișoare, pentru clerul greco-oriental al Bucovinei încă prin regulamentul din anul 1786 s-a pus o bază solidă atît în scopul culturii, cît și al subzistenței și pozițiunii publice, care norme, dezvoltîndu-se cu timpul prin crearea Institutului Teologic și a Seminarului, precum și prin regularizarea parohiilor, clerul nostru de păstorie se bucură de o cultură, pozițiune și existență, pre care preoțimea de păstorie a Ierarhiilor ortodoxe și însăși cea de alte confesiuni de mult o doresc, însă nici astăzi nu o posedă.

Pe cînd prin alte țări sau că mînăstirile sînt desființate și loca-

litățile mînăstirești prefăcute în localități profane, sau că statul călugăresc este redus la acea tristă stare de a se susține pe calea cerșetoriei și a elemosinei, mînăstirile noastre din Bucovina se susțin în stare demnă de locașuri sînte, căci Conventele mînăstirești sînt prevăzute pe deplin cu susținerea cuvenită, încît membrii statului monahal se pot dedica, fără de alte griji, vieții contemplative, rugilor și servirilor liturgice.

Pe cînd pe aiurea mai că nici nu cugeta nimeni la mijloace de sprijinire a familiilor, adică a văduvelor și sărmanilor preoțești, în eparhia Bucovinei și această coardă simțitoare nu a fost scăpată din vedere, ci din grația părintească a majestății sale, atît văduvelor cît și sărmanilor preoțești li s-au acordat subvențiuni regulate, prin care familiile preoțești sînt scutite de soarta cea amară a griji pentru pînea de toate zilele.

Pe cînd prin multe alte țări pentru preoțimea de păstorie nu se aflau deloc case de locuit, căci bisericile enoriale se susțin și se prevăd cu cele trebuincioase mai mult prin adunare de oferte, în Bucovina și în privința bisericilor și localităților parohiale vine Fondul religionar cu o parte însemnată în concurență, prestînd afară de aceasta și subvențiuni numeroase.

Recugetînd aceste și multe alte instituțiuni binefăcătoare, carele după preaînalta voință a prea grațioșilor împărați de mai înainte, care mai cu seamă a majestății sale, prea luminatul nostru înipărat de acum, s-au introdus întru prosperitatea bisericii noastre greco-orientale din Bucovina, ne-a cuprins o surprindere dure-roasă, o mîhnire adîncă și umilitoare, cînd ne-am informat din scrisorile înaltului prezidiu c.r. al țării din 11 noiembrie ax. nr. 1083 și din 18 noiembrie a.c. nr. 1117, cum că între scrisorile Comitetului Societății Academice «Arboroasa», care număra între membrii săi și o parte din teologii și alumnii seminariali, s-au aflat și unele corespondențe care ar fi calificate de a pune la îndoială loialitatea celorleană a autorilor și a vădi cugetări nu numai cît reprobabile, ci și demne de pedeapsă. Dacă astfel de abateri de la studiile și ocupațiunile universitare nu sînt conveniențe și concese tineretului academic în genere, ele apar și sînt într-adevăr mai mult reprobabile, cînd se alunecă spre dinsele la tineretul clerical de la Facultatea Teologică, deoarece acest tineret, după cuvîntul Mîntuitorului, «nu este din lume, ci ales din lume», spre a fi la timpul său «lumina lumii

ii, și sarea pămîntului», conducînd prin cuvîntul învățăturii și exemplul viețuirii și prepoporul credincios spre o viețuire virtuoasă creștină în toate referințele vieții private și publice, pentru că «dacă se va împuși sarea, cu ce se vor săra bucatele?»

U Mîngîindu-ne întru mîhnirea inimii noastre prin cîștigata încredințare, cum că la acea devuare nu a participat corul tineretului clerical în acea majoritate, sîntem aplecați de a crede cum că și acei puțini alumni ce au funcționat în Comitetul «Arboroasei» căzură în acea ispită deplorabilă nu din voință rea, ci numai cît pentru lipsa de cunoștință a marginilor între care este concesi tineretului academic de a se mișca în societățile academice.

-r Pentru aceea am fi dorit și eram îndreptățiți a presupune ca, fiind localitățile Comitetului «Arboroasei» în edificiul seminarial, ceea ce s-a concesi numai cît din motivul unei supravegheri corespunzătoare, prepoziții Seminarului vor căuta a fi în evidență despre tratările și ocupațiunile Comitetului și, observînd oarecare transgresiuni, vor influența în scopul conservării acelor ocupațiuni între marginile statutelor Societății, precum și a cuviinței clericale, nesuferind ca pe calea Comitetului numitei societăți academice să se importe între alumni ideile care defel nu pot fi suferite în raionul unui institut clerical.

* Cît pentru cei patru alumni și auditori la Facultatea Teologică ce, ca funcționari în Comitetul Societății Academice «Arboroasa», sînt trași în cercetare la Tribunalul c.r. penal pentru acuzația de tulburare a liniștii publice, ne pare rău că a devenit lucrul pînă la acel stadiu de necesitate. De altă parte sîntem convinși că organele competente de justiție vor cerceta lucrul cu scrupulozitate și vor judeca după dreptate, prin urmare, aflînu-i nevinovați, îi vor achita, iar în caz contrar îi vor condamna, precum e dictat de legile statului și de graiurile scripturii, unde zice: «Călcătorii legii prin lege vor muri».

Era de prevăzut, ceea ce a și urmat fără de întîrziere, că adică și însăși Societatea Academică «Arboroasa», în al cărei sîn au apărut astfel de neregularități reprobabile, va simți rigoarea legii. Cu decretul înaltului prezidiu c.r. al țării din 11 noiembrie a.c. nr. 1083, această societate academică e dizolvată și toate registrele, împreună cu fondul ei, sînt confiscate, prin urmare nimeni dintre alumnii seminariali nu mai este membru al acestei societăți însă cu emiterea acestei sentințe nu s-a rezolvat totul

Fiindcă din cap. 10 al Ordinaciunii înaltului Minister c.r. de Culte și de Instrucțiune din 30 august 1875 nr. 13240 relativ la îndreptățirile și îndatoririle academice ale teologilor petrecători în Seminar, s-a priceput într-un înțeles după care alumnii seminariali, ca auditori ai Facultății Teologice ar avea libertatea necondiționată de a fi membrii oricărei societăți academice de la Universitatea Francisco-Iosefină din Cernăuți și din partea Consistoriului numai cît cu privire la menționata Ordinaciune ministerială nu s-a oprit categoric participarea la societățile academice, deși s-a prevăzut ca pentru libertățile academice regulamentul interior în Institutul Seminarial cu greu se va putea menține: pentru aceea înaltul prezidiu c.r. al țării s-a aflat îndemnat de a declara, «cum că cap. 10 din Ordinaciunea înaltului Minister c.r. de Culte și de Instrucțiune din 30 august 1875 nr. 13240 nu motivează nicidecum îndreptățirea alumnilor seminariali de a participa necondiționat la reuniunile academice, pentru că dreptul participării la reuniuni nu este un drept academic, ci un drept general cetățenesc, prin urmare auditorii de la Facultatea Teologică, voind a se bucura de primire în Institutul Seminarial întru folosirea de drepturile generale au a se supune restrîngerilor dictate de organismul Institutului».

Pe baza informațiilor comisiunii mixte, s-a observat în fine de înaltul prezidiu c.r. al țării ceea ce și noi înșine aflăm a intona, că statutele seminariale nu se execută cu strictețea cerută în toate privințele deftice, adică atît în privința prepozițiilor, cît și a alumnilor seminariali, devenind așa Seminarul mai mult un *institut de asigurare pentru traiul vieții fără de grijă* decît un institut de creștere clericală, de cultură religios-morală superioară.

Rezumînd cele premise și rezervîndu-ne a atrage în cumpănire cele îndegetate de înaltul prezidiu c.r. al țării în privința conducerii corespunzătoare a Institutului Seminarial aflăm, în acord cu votul preavenerabilului Consistoriu, dat în ședința plenară din U/23 ax., a dispune de astă dată următoarele:

Oprim categoric alumnii seminariului nostru arhidiecezan de a fi membri ai societăților academice și a participa la adunările și consultările acelor societăți, prin urmare pe alumnii cei ce sînt în prezent membru vreuneia dintre societățile academice îi provocăm cu tărie de a ieși îndată din numărul participanților. Cei ce vor cute-

za a se purta în contra acestui demand, vor fi demisionați din Institutul Seminarial, împreună și din clerul eparhiei.

Auditorii teologici și alumnii seminariali: ***Zaharie Voronca, Constantin Morariu, Eugen Siretean și Orest Popescu pînă după terminarea cercetării și a judecării la Tribunalul c.r. penal, precum și a tratării disciplinare din partea Senatului academic al Universității, după care va urma judecata competentă a autorității bisericești, sînt segregati provizoriu de Institutul Seminarial, acordîndu-li-se pînă la rezolvarea finală a afacerii o alimentare de 25 florini pe lună din Fondul religiosar.***

Statutele seminariale publicate cu emisul consistorial din 24 octombrie / 5 noiembrie 1875 nr. 4532, precum și celelalte ordinaciuni relative la îndatoririle alumnilor și prepozițiilor, sînt de republicat în tot cuprinsul lor, ceea ce de acum înainte să se repete la începutul fiecărui an scolastic. Toate normele relative la ordinea de casă în genere și la ocupațiile și exercițiile alumnilor, literare, liturgice și morale, să se execute fără de ședere, necutezînd a face oarecare abateri fără de autorizarea Consistoriului.

îndatorim cu tărie pre toți prepoziții institutului de a împlini fiecare din ei obligămintele enumerate în statute, interesîndu-se mai cu seamă de cultivarea religioasă, morală și estetică a tinerețului clerical prin conducerea întru preurmarea studiilor obligate și cetirea de cărți folositoare, precum și prin exerciții literare bisericești. ***Ocupații profane și cărți înveninate de idei și doctrine retative și stricătioase să nu se sufere nicidecum în sînul Institutului***

Provocăm, în fine, pe toți alumnii Seminariului și-i îmbărbătam părintește de a medita neîncetat la înălțimea stării pentru care s-au decis, ca, pricepînd și pătrunși fiind de înțelesul cuvintelor «Voi sînteți lumina lumii și sarea pămîntului», să întrebuințeze timpul studiilor cu seriozitate, prin înăvuțirea cu cunoștințe și în-deletniciri folositoare, spre a intra preparați și bine exercitați în via Domnului, unde sînt chemați a servi cu frica și cu cutremur lui Dumnezeu și a lucra cu osîrdie pentru binele bisericii și al statului, pentru că amar de sluja ce se va afla leneșă, și încă mai amar de cea ce se va afla vicleană.

Fie ca, cuvintele noastre de învățătură căzînd pe pămînt bun, împlinirea cea tristă, care ne-a dat însă spre această trimitere, să

fie, precum a fost cea dinții așa și cea de pe urmă, iară Institutul Seminarului Arhidiecezan, carele prin cincizeci de ani, de cînd există, a fost recunoscut și lăudat pentru cultivarea științelor și a virtuților creștine și cetățenești, să fie și de aici înainte un institut de cultură numai cît acelor ce sînt mîntuitoare, bune și de laudă, spre a rămînea, precum a fost, demn de prea înalta grație imperială și de bunăvoință a autorităților bisericești și cetățenești.

De la arhiepiscopul și mitropolitul Bucovinei și Dalmației.

Cernăuți, în 18/30 noiembrie 1877

Teoctist
(ss) *S. Morar Andrievici*".

7. Protestul lui C. A. Rosetti împotriva persecutării studenților arboroseni, apărut în ziarul „Românul” din București

Dizolvarea „Arboroasei” și arestarea comitetului ei sub acuzația de înaltă trădare trezi o mare vîlvă în presa românească de pretutindeni. Proteste energice împotriva actului de teroare de la Cernăuți apărură în „Familia” de la Oradea, în „Curierul” de la Iași și în „Românul” din București. Articolul de protest din „Românul”, scris de C. A. Rosetti, apărut în 6 numere consecutive din 25, 26 și 27 decembrie 1877 și 6, 7 și 8 ianuarie 1878, provocă mare senzație în cercurile politice și diplomatice din București. Ministrul Austriei la București îl trimise în traducere germană atît ministrului de externe al Austro-Ungariei, Gyula Andrassy, cît și, premierului austriac de la Viena, principele Adolf Auersperg.

Supunînd politica Habsburgilor față de minoritate unei critici severe, Rosetti arăta în rechizitoriul său că nu numai ungurii au dreptul la o viață națională independentă, dobîndită prin refuzul regimentelor ungurești de a lupta la Sadova, ci același drept îl revendică pentru ei și cehii din Boemia și polonii din Galiția și românii din monarhie. „Trebuie oare — se întreba Rosetti — ca și celelalte naționalități să imite la prima ocazie exemplul dat de maghiari în 1866, pentru ca oamenii de stat ai Austriei să-și deschidă ochii? Atunci negreșit că și-i vor deschide — dar poate fi prea tîrziu!”

În continuare, Rosetti scria în luminosul său articol: „Judecînd după românii din Imperiul austriac, naționalitățile ce cuprind acest imperiu n-ar dori nimic mai bine decît să trăiască în pace sub sceptrul ce le-a întrunit de atîta timp, cu condițiunea însă ca toate să fie deopotrivă îndreptățite, ca toate să aibă imunitățile lor naționale, după cum le au ungurii, ca toate să-și poată cultiva în libertate și tot ce se ține de viața națională; ca toate să se simtă pe pămîntul ce-l ocupă ca într-o țară ce le aparține, fără ca pentru aceasta să se zdruncine unitatea statului după cum s-a întîmplat cu «dualismul».

Ce vedem însă în locul acestor condițiuni, care de altminteri n-ar fi în dezacord cu sistemul după care este constituită împărăția austriacă? Vedem două elemente înăbușind pe toate celelalte și întreținînd astfel o stare de frămîntare și de nemulțumire, care face imperiului o poziție nehotărîtă și-i întunecă viitorul. Ca să nu vorbim decît numai despre români, a căror poziție o cunoaștem negreșit mai bine și al căror nume îi scoate astăzi la iveală din cauza rolului ce-l joacă consîngeneii lor în evenimentele ce se petrec în Orient, vom spune că ei sînt astăzi mai împilați decît totdeauna.

Nu numai în Transilvania, Banat și Ungaria, unde nici că le mai este permis să se numească români, unde limba română este izgonită din școală, unde nici că le mai este îngăduit să întrebuințeze limba părinților lor în relațiile vieții publice, dar chiar în *Bucovina* apasă asupra-le persecuțiile cele mai neînduplecate: Acei evrei pe mîna cărora este dată sărmana Bucovină nu se arată cîtuși de puțin mai omenoși decît ungurii. De cînd tendințele lor de deznaționalizare s-au arătat mai zeloase, cu ocazia jubileului desfidător al răpirii Bucovinei, izbirile în contra oricăror români care nu vor să-și renege originea n-au încetat un singur moment; astăzi cinci tineri români, floarea junimii române bucovinene, zac în temnița Cernăuților sub acuzare de înaltă trădare, pentru că au încercat să cultive într-o societate literară limba română proscrisă în școală, pentru că au căutat a întreține în cercul societății lor spiritul național, prigonit ca o crimă de stat. Această tristă afacere arată atît de bine persecuțiile cu care autoritățile austriece urmăresc tot ce nu este ungur sau austriac și desemnează cu culori atît

de atingătoare dureroasă situație a românilor de sub dominațiunea austro-ungară, încît este foarte instructiv să o expunem aci după cum am aflat-o în mod precis.

Este știut că centenarul răpirii Bucovinei s-a serbat prin ridicarea unei statui a Austriei și prin constituirea unei universități căreia i s-a atribuit misiunea de a deznaționaliza pe deplin această provincie. Scopul noii universități din Cernăuți a fost proclamat sus și tare în grai și prin scris de către înșiși întemeietorii ei. Răsunetul sfidătorului jubileu precum și scopul cu pompă mărturisit al Universității din Cernăuți, departe însă de a produce efectul la care se așteptau organizatorii lor, fură ca o comotie electrică pentru simțămintele românești. Studenții români de la noua universitate se constituiră în curînd într-o societate academică sub numele cu totul inofensiv de «Arboroasa». Scopul societății era de a întreține și dezvolta spiritul național, de a procura membrilor ei ocaziunea de a se perfecționa pe tărîmul literar, de a sprijini prin subvenții pentru studenți pe membrii ei lipsiți de mijloace. Societatea progresa foarte repede. Menirea, cît și izbînda ei, îi atraseră însă de îndată ura și persecuțiile străinilor de tot puternici în această provincie românească. «Arboroasa», prin concursurile ei literare, prin dezbaterile ei științifice și chiar prin petrecerile plăcute ce dădea în fiecare lună, atrăgea aderenți numeroși: spiritul național se simțea ridicat, limba română — părăsită, vai, de mulți dintre înșiși fiii națiunii române — începu să reîntre în drepturile sale. Trebuia, dar, a se da acestei societăți lovitura de moarte, pentru că altfel opera de deznaționalizare putea fi compromisă. După deșarte încercări de distrugere prin intrigă, se întrebuița în contra-i puterea brutală.

Un pretext care el însuși este un ultragiul aruncat celor mai sfînte simțăminte, o telegramă de condoleanțe adresată de Societate cu ocazia ceremoniei făcute la Iași în memoria lui Grigore Ghica, precum și o adresă de mulțumire pentru un mic ajutor de 250 de lei primiți de Societate de la ministrul instrucțiunii publice din România fură de ajuns împilatorilor, pentru ca să se decreteze dizolvarea Societății, să i se confişte vreo 4 000 de lei și să arunce în temniță pe cinci dintre cei mai de frunte studenți români, sub acuzările absurde de înaltă trădare și de tulburări ale ordinii pu-

blice. Sînt mai mult de două luni și jumătate de cînd acest act de violență a fost săvîrșit. De atunci cei cinci arestați așteaptă în mijlocul celor mai aspre tratamente ziua judecării; disperînd de a le putea stabili culpabilitatea, autoritatea ce i-a arestat amîna din zi în zi judecata, spre a-i putea ține cît mai mult sub cel mai neome-nos regim preventiv.

Astfel crede Austria că va face populațiile supuse sceptrului său să guste fericirea de a face parte dintr-un stat civilizat, astfel își afirmă ea misiunea-i civilizatoare în Orient? O asemenea purtare nu este ea o adevărată orbire? Astăzi, cînd drepturile naționalităților încep să devină aproape tot atît de precise ca și drepturile omului, astăzi, cînd un stat ca Austria nu-și mai poate găsi puterea decît în gravitarea voluntară în juru-i a diferitelor elemente ce-l compun, astfel trebuie să fie oare tratate naționalitățile, care sînt atîția membri neapărați existenței imperiului? Astfel mai cu deosebire trebuie să fie tratate acele naționalități care au arătat totdeauna cea mai nestrămutată credință regelui și principelui lor, împăratul Austriei? Apoi chiar din punctul de vedere al deznaționalizării — dacă poate fi cineva atît de nesocotit încît să se mai gîndească astăzi în Europa la deznaționalizare — chiar din acest punct de vedere, oare niște violențe ca cele din Bucovina nu trebuie fatalmente să aibă un efect cu totul contrariu decît acela pe care-l așteaptă de la dînsele acei ce le-au comis? Am văzut ce fructe a dat jubileul răpirii Bucovinei: o deșteptare a simțămîntului național, care poate altfel nu s-ar fi produs. Persecuțiile la care sînt supuși astăzi românii din Bucovina vor avea negreșit de urmare o deșteptare și mai puternică.

Din toate punctele de vedere este, dar, bine pentru Imperiul Habsburgilor ca naționalitățile ce-l constituiesc să nu aibă asemenea cauze de nemulțumire, dreptatea să nu fie numai pentru una, ci pentru toate deopotrivă; căci toate deopotrivă cu naționalitatea ungurească, și cu mult mai mare credință decît dînsa, și-au vărsat sîngele și comorile pentru menținerea imperiului. Fiecare secol își are misiunea sa. Secolul trecut a avut misiunea emancipării omului. Secolul nostru are misiunea emancipării națiunilor. Cine s-a încercat a merge contra curentului a fost zdrobit. Austria a făcut de două ori această experiență. Cîrmaciul dibaci

Nr

intră în curent și profită de dînsul spre a merge mai lesne".

8. Achitarea arborosenilor și corespondența dintre cancelarul Auersperg și guvernatorul Alessani închistiunea procesului „Arboroasei”

La 1 februarie 1876 începu judecarea studenților inculpați în fața Curții cu juri din Cernăuți. Curtea se compunea din judecătorii Demetrie Bendella — președinte, Getzlinger și Leon Goian — membri, Atanasie Pridie, greșier. Ministerul public era reprezentat prin Th. Mehoffer. Apărarea era susținută de avocații: Iosif Roth, Iacob Atlas și Alexandru Tabora. Banca juraților avea în frunte pe Alexandru Vasilco. Gazetele locale „Czernowitzer Zeitung”, și „Bukowina” informau publicul asupra mersului procesului, care ținu 3 zile: de la 1 ia 3 februarie. Pe banca acuzaților erau cei cinci membri: Ciprian Porumbescu, Constantin Morariu, Zaharie Voronca, Orest Popescu și Eugen Siretean.

După interogarea martorilor și rechizitoriul procurorului care interpreta termenul „detrunchiat” din adresa către ministrul învățămîntului din București și din telegrama de condoleanțe trimisă la Iași — în sensul de „frînt” sau „doborît cu forța” și cerea condamnarea acuzaților pentru crima de înaltă trădare și tulburare a ordinii publice, veni la cuvînt apărarea.

Avocatul Iosif Roth spulberă într-o splendidă pledoarie toate punctele de acuzație formulate de procuror, arătînd că Bucovina făcuse de fapt parte din Moldova, că Ghica-Vodă fusese decapitat de turci și că italienii din Trentino care participaseră la adunări în Italia și cehii din Boemia care luaseră parte la congresul panslavist de la Moscova și-au manifestat în mod cu mult mai drastic simțămintele lor naționale și nimeni nu s-a găsit să-i tragă în judecată pentru trădare de patrie și tulburarea ordinii publice, precum se face la Cernăuți în cazul acestor studenți nevinovați. El își încheie pledoaria cerînd achitarea acuzaților. La aceleași concluzii ajunseseră și avocații Atlas și Tabora.

După dezbateri de un sfert de oră, Alexandru Vasilco,

președintele colegiului juraților, anunță verdictul de achitare, dat în unanimitatea celor 12 voturi. Sala izbucni în urale, intonînd

Deșteaptă-te, Române!. Astfel s-a terminat procesul de înaltă trădare intentat Societății „Arboroasa” de guvernanții austriece din Bucovina.

Achitarea studenților inculpați pe nedrept făcu rea impresie la Viena, ceea ce determină pe însuși principele Auersperg, președintele Consiliului de Miniștri, care ținea locul ministrului de interne, ca la 8 februarie 1878 să adreseze guvernatorului Bucovinei, Ironim Alessani, următoarea adresă:

„Cu raportul dv. din 13 noiembrie anul trecut nr. 1083 prez., ați relevat ca rezultat al anchetei contra fostei societăți „Arboroasa” și asupra împrejurării că această societate a stăruit la București pentru obținerea unei subvenții din dotațiunea votată de Camera română pentru astfel de scopuri și că a obținut 250 lei. Ministerul de Externe cezaro-crăiesc, care a fost înștiințat despre aceasta, s-a simțit îndemnat să culeagă informații asupra destinației pe care dotațiunea sus-pomenită o are și dacă și alte societăți din monarhia austro-ungară au fost eventual împărțășite cu subvenții similare. Ancheta făcută în acest scop a dat următorul rezultat:

în ședința Camerei române din 17 ianuarie 1877 deputatul P. Grădișteanu făcu propunerea, cu ocazia dezbaterilor asupra Ministerului de Instrucție, să încuviințeze Societății «România Jună» din Viena o subvenție de 1000 lei și afară de aceasta să se pună în buget o nouă sumă de 1 060 lei, pe care ministrul instrucției să o poată distribui după buna să chibzuință între alte societăți românești de dincolo de Carpați. Grădișteanu și-a încheiat expunerea zicînd: «S-a vorbit mult despre *românism* și despre sentimentele continue care ne leagă cu toți românii din România neliberă. Noi să ne simțim obligați să dovedim dragostea noastră prin fapte și anume pe tărîmul literar, unde însăși pizma stăpînitorilor nu va avea nimic de bănuat». Propunerea Grădișteanu a fost votată de Cameră. Cu privire la distribuția sumei de 1000 lei ce fusese pusă la dispoziția ministrului învățămîntului nu s-a putut afla nimic, afară de cei 250 florini trimiși Societății «Arboroasa».

Eu pot să mă unesc deplin părerii emise de ministrul de externe cezaro-crăiesc cu acea ocazie, că cuvintele rostite de Grădișteanu în ședință publică pentru motivarea propunerii sale, ca și purtarea «Arboroasei» împrăstie orice îndoială asupra tendințelor menite să înlesnească aducerea la îndeplinire a propunerii sus-amintite, tendințe contra cărora avem toate motivele de a ne împotrivi cu hotărâre. Felul acesta de a vedea găsește confirmare și prin glasul opiniei publice din România, care se folosește de dizolvarea «Arboroasei» pentru a polemiza contra politicii noastre interne pe un ton cu totul inadmisibil.

Este, deci, evident că în legătură cu primirea unei subvenții de natura amintită stau scopuri politice și că prin urmare societățile subvenționate intră în târîmul politic și anume într-un mod care atinge și periclitează interesele superioare ale statului. De aceea aplicarea art. 24 din legea din 15 noiembrie 1867 F.L.I. nr. 134 contra lor apare cu totul justificată. Presupunînd că și d-voastră, cu ocazia anchetei contra «Arboroasei», ați cercetat dacă nu cumva există și alte societăți care primesc subvenții, din sus-numita dotațiune, cu onoare vă rog să-mi aduceți la cunoștință rezultatele obținute și dispozițiunile ce ați luat eventual în privința acestora.

Un excerpt dintr-un articol apărut în «Românul» din luna trecută privitor la dizolvarea «Arboroasei» și la subvenționarea ei urmează în traducere în anexă, ca să binevoiți a vă uita în el, menționînd că totodată și guvernatorul Austriei de Sus a primit cuvenitele instrucțiuni în privința aceasta.

Viena, la 8 februarie 1878

ss. *Auersperg*"

Guvernatorul Alessani, conformîndu-se ordinului de mai sus al lui Auersperg, dispuse să se facă percheziții și la „Societatea pentru cultură și literatură română în Bucovina”, pentru a constata dacă nu cumva și această societate ar fi primit subvenții din România. Asupra rezultatelor cercetărilor sale, guvernatorul trimise la 3 februarie 1878, la Viena, următorul raport:

„*Fixcelexta Voastră,*

Referindu-mă la înaltul emis din 8 februarie nr. 349, am onoarea a raporta respectuos că afară de societatea dizolvată «Arboroasa», în Bucovina ființează numai o singură altă societate speci-

fie românească și anume: «Societatea pentru cultura și literatura română». Această societate dispune de un capital fundațional însemnat de 20 000 florini, iar în fruntea ei stau funcționari cezaro-crăiești precum consilierul de tribunal Pitei, adjunctul de tabulă Leon Goian, profesorii de universitate Vladimir Repta și Mihai Călinescu și alți bărbați care, cu tot zelul lor pentru limba și literatura română, au prea multă experiență și sînt prea precauți și în majoritatea lor nutresc sentimente prea bune, ca prin vreo cerere de subvenție din partea lor de la guvernul român să se compromită politicește. Ultima dare de seamă tipărită asupra gestiunii acestei societăți este din anii 1874 și 1875 și în aceasta nu se găsește la venituri nici un post care să arate bani încurși din România. Pentru anii 1876 și 1877 darea de seamă încă n-a apărut.

Neexistînd nici o suspiciune că numita societate ar fi cerșit subvenții pe la uși străine și cum așa ceva este foarte puțin probabil, dacă se ține seama de felul cum este alcătuit consiliul ei de administrație, cred că nu greșesc de a nu extinde cercetările și asupra arhivei Societății fiindcă o astfel de măsură ar produce aici mare senzație, iar în cazul unui rezultat negativ, precum se și prevede, prestigiul guvernului ar rămîne în suferință.

Cu ocazia cercetărilor ce s-au făcut în hîrțile societății dizolvate «Arboroasa» s-au descoperit adrese compromițătoare, provenite de la societățile teologilor din Blaj, «Inocentia Mieula Clainiana» și din Gherla, «Alexi Șincaiana». Hîrțile acestea au fost comunicate Ministerului de Interne ungar cu adresa din 16 noiembrie 1877 nr. 1083 prez., ca să dispună cele legale. Este admisibilă presupunerea că aceste societăți și poate și alte societăți române din Ungaria și Transilvania, ca și societatea «România Jună» din Viena, menționată în înaltul emis din 8 februarie 1878 nr. 349, vor fi beneficiat de subvenția de 2 000 lei, votată de Camera română pe seama Ministerului Instrucțiunii din București pentru subvenționarea societăților româno-austriece.

Primiți, excelența voastră etc. etc.

Cernăuți, 23 februarie 1878

ss. *Ironim Alessani*"

După verdictul de achitare rostit de Curtea cu juri din Cernăuți la 3 februarie 1878, studenții arestați fură puși în libertate și

chemați în fața comisiei de disciplină a Universității. Comisia se compunea din profesorii Isidor Onciul și Friederich Kleinwächter. Zaharie Voronca fu pedepsit cu excluderea de la cursurile universitare pentru două semestre, iar Constantin Morariu, Orest Popescu și Eugen Siretean primiră o aspră admonestare în fața senatului universitar. Ciprian Porumbescu terminase studiile teologice la Cernăuți. El plecă la Viena pentru a-și cultiva talentul muzical la Conservatorul de acolo.

Cu desființarea Societății „Arboroasa” și cu înăbușirea glasului membrilor ei, care nu cereau decât dreptate și libertate pentru neamul lor, guvernul austriac credea că acest glas a amuțit pentru totdeauna. El se înșelase însă amarnic, fiindcă membrii societății dizolvate se constituiră sub președinția lui **Dimitrie Onciul** într-o nouă societate academică, **„Junimea”**, pentru a continua și duce la îndeplinire programul național al „Arboroasei” și a atinge frumoasele scopuri pe care aceasta le avusese înscrise în statutul ei. „Junimea” continuă activitatea începută cu atîta însuflețire de „Arboroasa”, organizînd șezători literare și întreținînd o bibliotecă. Ca semn distinctiv, membrii Societății „Junimea” purtau pe piept o panglică în culorile **roșu-galben-albastru** așezate orizontal una peste alta, spre deosebire de stindardul tricolor al României, în care aceleași culori sînt așezate vertical. Indiferent de așezarea lor, aceste trei culori erau culorile românismului întreg, oprite românilor din Transilvania de unguri, dar îngăduite de austrieci românilor din Bucovina. Cîntecul lor fu prins în frumoase versuri și armonizat de Ciprian Porumbescu. El se intona la toate festivitățile „Junimii”, simbolizînd focul roșu ce străbate inima, viitorul auriu de mîndru soare și credința albastră în lupta pentru idealul național și sfîrșind cu versurile elegiace:

*Jar cînd, fraților, m-oi duce de la voi și-ofti să mor,
Pe mormînt atunci să-mi puneți mîndrul nostru tricolor...*

De altfel celelalte societăți academice de la noua universitate își aveau culorile lor. Societățile surori „Academia Ortodoxă”, „Bucovina”, „Moldova” și „Dacia”, care luară ființă mai apoi, aveau tricolorul ca semn distinctiv. Societatea „Austria” avea culorile austriece negru-galben; „Arminia” — culorile Germaniei, „Soiuz” — culorile Ucrainei, „Ognisko” — culorile Poloniei, „Hasmonea” — culorile vechiului Israel etc.

După terminarea studiilor, foștii membri ai „Junimii” continuau să facă parte din Societate ca „membri emeriți”, care împreună cu membrii de onoare constituiau statul major în lupta pentru apărarea și conservarea patrimoniului național al Bucovinei. Dar glasul național înăbușit în Bucovina de guvernul austriac răsună cu atît mai puternic dincolo de Moina, în România liberă, prind diapazonul crainicului țării răpite: **Dimitrie Petrino**.

9. Crainicul Bucovinei, Dimitrie Petrino, și ecoul războiului pentru independența României din 1877

Unirea Moldovei cu Muntenia, proclamarea principelui Carol ca Domn al Romanței și declararea războiului pentru independență treziră în sufletele bucovinenilor amintiri vechi și scumpe, cînd țara lor fusese detrunchiată de Moldova. La reîmprospătarea acelor amintiri contribui în mare măsură și serbarea tumultuoasă a aniversării de o sută de ani de la anexarea Bucovinei, pe care bucovinenii o considerară ca provocare și ultragi adus sentimentelor lor. În adresa lor trimisă Ministerului Instrucției din București și în telegrama lor de aderență la praznicul de la Iași, arborosenii nu făcuseră decât o ușoară aluzie la detrunchierea țării lor și această aluzie le adusese pe cap procesul de înaltă trădare, precum s-a arătat mai sus.

Împotriva acestei brutale încălțări a conștiinței consîngeniilor săi bucovineni își ridică glasul cu tărie scriitorul Dimitrie Petrino, născut în 1844 sau 1846, nepot al Hurmuzăcheștilor. Mai-că-sa, Eufrosina, era fiica lui Doxache de la Cernaucă, măritată cu Petrache Petrino din Rujnița (Basarabia), care la 1859 se mută la Cernăuți. El moștenise de la unchiul său, Petrovici de Armis, o frumoasă avere, pe care o risipi cam fără nici o socoteală. Fire delicată de poet, Dimitrie s-a căsătorit de tînră cu Victoria Buchenthal, fiica marelui proprietar din Mihalcea, o descendentă a Costineștilor. Durerea pe urma pierderii tinerei sale soții, în 1867, cîțiși a copilului lor îi stoarce versuri de jale pe care le adună în volumele intitulate **Flori de mormînt**, apărut la Cernăuți în 1867 și **Lumîne și umbre** apărut tot acolo, în 1870.

Pierzîndu-și fericirea căminului, Dimitrie Petrino îmbrățișă

cu toată vigoarea sufletului său susceptibil cauza mare românească, în Unirea din 1859 el vedea:

**„întîia piatră la întîia temelie
Spre a face o Românie
Unită prin simțire și prin unire tare. ”**

Pentru Petrino „visul nobil, mîndru și onorat” era la 1861 o **Românie neafîmată:**

**„Iubesc făcuta libertate
Pentru țară și popor
Neafîrnarea și dreptatea
Le aștept cu sincer dor
Neafîrnare
Dulce soare,
O simțire de-nfrățire
Al națiunii nobil vis
Zboară tu cu a ta cîntare
Zboară, zboară neîncetat.
El există ca un soare
Și va fi neîncetat
De la Tisa pînă la Mare
De la Mare la Carpat”.**

Poetul își dădea însă bine seama că dobîndirea neafîrnării nu se va putea face fără jertfă. De aceea și glasul său răsuna poruncitor:

**„Nu cu vorbe, ci cu fapte românești și glorioase
Pe acel domn mort prin trădare, toți românii să-l cinstim.
Ghica-Vodă azi ni cere, monument făcut din oase
Deci de piatra de mormîntu-i spada noastră să ascuțim. ”**

În continuare, Petrino ajunge la concluzia că:

**„Nu va fi viață, nu va fi o lume
Nu va fi glorie, nici renume
Nu va fi cerul luminat,
Pînă tiranul nu va bea sînge
Pînă ce moartea nu-l va încinge
Fiind românul neafîrnat!”**

Agenții austriece din Iași auziseră partea din oda lui Petrino, care se încheia cu versurile:

**„Jurăm să scoatem țara din ghiarele străine,
O Românie mare jurăm ca să fundăm!”**

La 12 octombrie 1875 Dimitrie Petrino rostise la mormîntul lui Ghica-Vodă din Iași magistratul său rechizitoriu contra răpirii Bucovinei de către Austria și contra înființării unei universități germane la Cernăuți. În discursul pe care l-am reprodus mai sus, el mărturisea că pentru a putea face Austriei acest aspru rechizitoriu el se văzuse silit să se despartă de Bucovina și să treacă peste graniță, în România. Expozeul său fu tradus în nemțește și trimis la Viena cu un exemplar din „Trompeta Carpaților”, în care se tipărise. De atunci încolo, fiecare pas al refugiatului bucovinean era urmărit de agenția austriacă din Iași, considerat propagandist periculos contra Austriei.

În octombrie 1876 guvernul austriac primise informații de la agenții săi din Iași că la îndemnul cercurilor naționaliste de acolo refugiatul bucovinean Dimitrie Petrino ar fi redactat un manifest către românii din Transilvania și Bucovina, prin care erau chemați să ridice armele pentru „eliberarea lor din robia” austro-ungară, și să lupte pentru unirea lor cu România. Guvernatorul Alessani al Bucovinei primi instrucțiuni severe să împiedice răspîndirea manifestului în Bucovina și să urmărească cu toată atenția mișcarea daco-română din Țara Fagilor.

În cele din urmă dorința lui Petrino se împlini. La 10 mai 1877 România își declară independența absolută de stat, declarînd război turcilor, împilatorii ei seculari. Proclamarea independenței și izbucnirea războiului de dezrobire găsiră mare răsunset în Bucovina. La începutul anului 1877 guvernul austriac aflase că mai mulți tineri transilvăneni ar fi trecut în România pentru a forma acolo un corp de voluntari. „Cum și cîțiva indivizi din Cernăuți au făcut o asemenea încercare”, arăta raportul, s-a cerut guvernatorului Bucovinei să urmărească cu mare atenție mișcarea daco-română de acolo, observînd de aproape purtarea tineretului și intensificînd paza granițelor.

Măsurile acestea nu împiedică pe mai mulți elevi din clasele superioare ale Liceului de la Cernăuți să părăsească băncile școlii pentru a fugi în România și a se angaja acolo voluntari în armata română. În fruntea acestor tineri entuziaști se aflau Alexandru Giurgiuivan, Ilie Gherghel, Gheorghe Levescu, Emilian Hnidei, Partenie Siretean, **Constantin Popescu** și alții. Acesta din urmă a fost unul dintre primii eroi căzuți la Calafat și familia sa pretinde că el ar fi fost sergentul în cinstea căruia s-a ridicat monumentul amintitor de la Calafat. La reclamația direcțiunii liceului, guvernatorul Alessani interveni la București pentru retrimiteră în patrie a acestor elevi, dintre care unii fuseseră îmbrăcați în uniformă militară și încadrați în unitățile de la Dunăre.

Studenții români de la noua universitate din Cernăuți lansară o listă de colectă de bani pentru ajutorarea tinerilor doritori de a trece ca voluntari de război în România. Între cei ce contribuiau la această colectă găsim nume ca: Silvestru Morariu Andrievici, Alexandru Vasilco, Gheorghe Flondor, Nicolae Hurmuzachi, Manolache și Victor Stîrcea, Iancu Zotta ș.a. Fondurile adunate au fost distribuite între tinerii Turcan, Mihăilescu, Beuca, Olariu, Popovici, Alexandru Chibici din Revna. Acesta a luat parte ca voluntar într-un regiment de roșiori la operațiunile din Bulgaria, publicîndu-și memoriile în revista „Convorbiri Literare” sub titlul ***Din viața mea de voluntar***.

Dar nici femeile din Bucovina nu se lăsă mai prejos. În dorința lor fierbinte de a contribui la opera de asistență pentru soldații răniți, femeile bucovinene formară două comitete, unul la Cernăuți condus de Natalia Hurmuzachi și altul la Suceava în frunte cu doamna Elena Popovici-Logotheti. Din aceste comitete făceau parte femei din toate clasele sociale, boierese, preotese și țărânci, care destrămau scamă și coseau bandaje pentru „răniții noștri”. Aplecate asupra rufăriei pe care o destrămau, doamnele din societate și femeile din popor poate că nici nu-și dădeau seama că acțiunea lor de caritate simboliza destrămarea unui trecut de robie și toarcerea firelor pentru un viitor de mîndrie și libertate. Rîvna femeilor bucovinene merită cu atît mai mare laudă, cu cît acțiunea lor se desfășura contra voinței guvernului bucovinean care inițiase în Bucovina o colectă pentru „asistența **răniților turcii**”

În volumul său *Notițe despre Bucovina*, Gheorghe Sion ob-

H servă cu multă dreptate că bucovinenii, cu toate că se aflau sub
* stăpînire străină, trăiau totuși cu „pulsăția” românească. „La su-
lf netul trîmbițelor — zice Sion — mulți flăcăi din meleagurile bu-
>I covinene au alergat a uni sîngele lor cu al vitejilor noștri căzuți pe
I cîmpul de bătălie. Dar să nu uităm nici de sentimentele de afec-
țiune și de compătimire ce ne-au arătat femeile române de acolo
trimițînd atîtea ofrande pentru alinarea și consolarea răniților”.

Firește, însă, că atitudinea aceasta a românilor bucovineni nu
era bine văzută de guvernății austriece din Cernăuți, care bănu-
iau în orice gest național al lor o acțiune de tulburare a ordinii
publice, inaugurînd un regim de suspiciune și teroare contra căr-
turarilor bucovineni bănuți de iredentism. Într-un raport al pre-
fectului de Storojineț din d. xmbrie 1877, reținem următorul pa-
saj semnificativ: „în județul Storojineț țaranii spun pe față că s-au
f înțeles cu preoții și boierii români ca **să smulgă Bucovina de la
Austria și s-o alipească la România...** Revoluția aceasta urmează
să izbucnească neapărat la Crăciun...” Vigilența Siguranței aus-
triece se îndreptă îndeosebi asupra studențimii române despre ca-
re aflase că trimisese o telegramă de condoleanțe la Iași în numele
„țării detrunchiate” și că studenții români, cu ocazia căderii Plev-
nei, ar fi toastat în sănătatea Domnitorului Carol și a armatei ro-
mâne biruitoare.

În timpul refugiului său la Iași, Dimitrie Petrino îndeplinea
funcția de bibliotecar și profesor de română, devenind un prețios
colaborator la revista „Convorbiri Literare”, ajungînd însă cu-
rînd, din cauza temperamentului său impulsiv, la neînțelegeri cu
ceilalți membri colaboratori ai distinsului cerc literar junimist,
chiar cu însuși Vasile Alecsandri. La 1875 apărură cartea sa de ver-
suri intitulată ***Râul*** și dedicată lui Vasile Alecsandri.

În prologul la deschiderea concertului ce se dăduse la 27 ia-
nuarie 1869, la Cernăuți, în folosul „Fundăciunii Pumnulene”,
Petrino constata cu bucurie că „după multe și grele lupte am
ajuns în sfîrșit la conștiința demnității noastre de români, căci
acesta ne este titlul de onoare dobîndit de veacuri prin sudoarea
neobositelor noastre trude”.

El scrisese, la 1876, și un poem istoric în trei cînturi, intitulat

La gura sobei. Un alt poem, **Legenda nurului**, era dedicat doamnei Elena Mîrzescu. La această dedicație se referă Eminescu zicînd:

**„Iar cărările vieții fiind grele și înguste
Ei încearcă să le treacă prin protecție de fuste,
Dedicînd broșuri la dame, a căror bărbați ei speră
C-ajungînd cîndva miniștri le-ar deschide carieră ”**

Viața dezordonată îi pricinui risipirea averii, dar și a sănătății. Astfel că Petrino muri la 29 aprilie 1878 la spital în București și fu înmormîntat în Valea Plîngerii din capitala României.

Creațiile sale literare atraseră asupra-i atenția Academiei Române, care la 1877 îl alese membru corespondent. În anul următor, 1878, el muri la București în vîrstă de 32 ani. Din mormîntul său necunoscut din Valea Plîngerii a cimitirului Șerban-Vodă vor răsună veșnic versurile sale de proslăvire a României Mari, pe care el o vedea înfăptuită în viziunea sa poetică, cîntînd:

**„Lasă lira să răsun
Muză, cîntă neîncetat!
Căci simțirile străbune
Liber azi s-au deșteptat!**

**Prutul curge cu înfocare
Nistrul saltă îmbucurat,
Tisa ochiul de mirare
Astăzi viu și-a bulbucat.**

**Și Suceava îmbătrînită
In sabie și în chin
Simte gloria mărită
De a purta în al ei sîn**

**Pe acel Ștefan ce reînvie
In un secol de cultură
Spre-a funda o Românie
După lege și natură**

**Și pe munți și pe cîmpie
Orizoniu-i aurit
Peste toată românimea
O zi senină s-a ivit. ”**

**Și din patria noastră
Dunărea în al ei val
Ducea soarta înfrățirii,
Faptul cel mai triumfal**

**Alba Iulia vestită
Valul Negru al lui Traian,
Țețina, Putna mărită
Nu se tem de al lor dușman.**

**Și bravînd cnuta barbară
Saltă azi Alba Cetate,
Locul lui Ovid tresare
Auzînd de libertate.**

**Toți eroii din morminte,
Decebal cu ai săi fii
Ni șoptesc dulce cuvinte
Ni inspiră vitejii**

Din corespondența lui Vasile Alecsandri cu Iacob Negruzzi aflăm că bardul de la Mircești căuta să încurajeze pe tînărul poet bucovinean. La 20 aprilie 1875 el scria lui Negruzzi: „Dl. Petrino a publicat în Cernăuți un mic poem, **Râul**, care cuprinde pasagii frumoase. Cred că foaia «Convorbirilor» ar trebui să-i consacre o critică încurajatoare pe care Petrino o merită ca **primul și singurul poet al Bucovinei**”. În octombrie al aceluiași an, Alecsandri scria din nou lui Negruzzi despre Petrino: „Apropo... de «Convorbiri», cred de cuviință să-l primiți pe Petrino între colaboratori și să-i faceți o primire cît mai amicală, ca unui român care a venit să găsească ospetire între noi și ca unui om ce are talent. Arătați-vă mai puțin aspri și greoi în privința lucrărilor sale, aș dori mult să afle în «Junimea» încurajare și amicitie”. Se pare însă că membrii „Junimii” nu l-au primit prea bine pe Petrino în mijlocul lor, ceea ce în 1876 supără pe tînărul scriitor bucovinean, făcîndu-l să dezmințită în coloanele ziarului „Românul” „acuzațiunea gravă” că ar fi membru al „Junimii”, Societate care după părerea sa urmărea scopuri politice ostile dezvoltării noastre naționale. La răspunsul lui Negruzzi în „Curierul Iașilor”, Petrino îi trimitea martori, pentru a-l provoca la duel. Negruzzi îi respinse însă, și atunci Petrino îi răspunse ritos în „Apărătorul Legii”. Aflînd despre toate acestea Alecsandri scria în martie 1876 lui Negruzzi că se miră foarte mult de atitudinea lui Petrino, care, după cum se vede „a căzut în capcana grosolană” a intrigilor. La 1 decembrie 1877 Alecsandri lua în scut pe Petrino, scriînd lui Negruzzi să-l menajeze și să nu-l pună „într-o linie cu Pumnul, Laurian, Heliade și alți **cioplitori cu barda** în formele frumoase ale limbii noastre”.

De la o vreme, poetul bucovinean se îndușmănise și cu marele său protector de la Mircești aflînd că acesta, chipurile, ar fi mulțumit lui Negruzzi că n-a admis să se citească în „Junimea” o poezie a sa. Dar cu toate acestea, aflînd despre moartea prematură a lui Petrino, Alecsandri stăruie să i se facă în „Convorbiri” un necrolog, scriînd lui Negruzzi la 2 mai 1878:

„Moartea bietului Petrino — într-un spital — m-a surprins și întristat foarte mult. El avea un caracter nenorocit, într-adevăr, dar nu lipsea de talent și sînt încredințat că talentul său s-ar fi dezvoltat pînă la o culme destul de înaltă dacă împrejurările vieții sale ar fi fost mai blînde; Disparația lui din pleiada junilor literatori lasă o lacună destul de simțitoare”.

CAPITOLUL X

A vin tul național și propășirea culturală în timpul mitropolitului Silvestru Morariu Andrievici (1880-1895)

1. Schimbarea de regim în Austria și frământările politice din Bucovina - 2. Regenerarea vieții bisericești sub arhipăstoria mitropolitului Silvestru - 3. Școala română de la Suceava - 4. Viața socială și artistică - 5. Mișcarea literară și științifică - 6. Greutățile economice

1. Schimbarea de regim în Austria și frământările politice din Bucovina

Opoziția autonomiștilor bucovineni contra regimului centralist german de la Viena se îridârji și mai mult prin provocările odioase la adresa românilor cu ocazia jubileului de o sută de ani de la anexiune și a procesului intentat Societății „Arboroasa”. Conștiința națională se trezi tot mai mult și sentimentul de răspundere și solidaritate între toate clasele, sociale românești prindea rădăcini tot mai adânci în inimile tuturor. Aversiunea contra regimului centralist german nu se manifesta numai în Bucovina, ci ea sporea mereu și la Viena, tinzând la răsturnarea lui.

Prin Tratatul de pace de la Berlin din 1878 Austria primi mandatul să ocupe fostele proiricii turcești Bosnia, Herțegovina și sangiacul Novibazar. La operațiunile militare de ocupație a noilor achiziții teritoriale austriece luă parte și Regimentul de infanterie nr. 41 care se recruta din Bucovina, unde recrutările începușeră la 1830 și care își avea mâi întâi garnizoana la Viena și Brno și mai apoi la Cernăuți. În amintirea bucovinenilor căzuți în campania din Bosnia, s-a ridicat la Cernăuți un frumos obelisc cu in-

scripții în limbile română, germană și ruteană. Partidul Centralist din Austria nu aprobă însă anexarea Bosniei și Herțegovinei din considerații de ordin național german, temându-se că prin alipirea acestor provincii sârbești ar spori influența popoarelor slave din monarhie, asigurându-le o preponderență politică și națională față de elementul german.

Atitudinea aceasta duse la demisia guvernului Potocki și la instalarea unui guvern autonomist conservator prezidat de contele *Carol Hohenwart* în 7 februarie 1871. Căderea guvernului centralist atrase după sine și dizolvarea Dietei bucovinene și alegeri noi care dădură autonomiștilor din Bucovina o impozantă majoritate. Dar guvernul Hohenwart căzu curînd, făcînd loc la 25 noiembrie 1871 unui guvern credincios Constituției din 1867, avînd în frunte pe principele *Adolf Auersperg*. Acesta făcu, pe baza legii din 1870, alegeri directe pentru Parlament și nu prin delegați din partea dietelor, ca pînă atunci. Noul parlament votă legea electorală definitiv aprobată de împărat la 2 aprilie 1873, sporind numărul deputaților în cele 4 colegii: al marilor proprietari, al camerelor comerciale, al comunelor urbane și al comunelor rurale, ca și pentru dietele provinciale; guvernul căutînd prin aceasta să-și asigure o majoritate sigură în Parlament. Alegerile din septembrie 1873 dădură guvernului o mare majoritate. Opoziția condusă de contele Hohenwart cuprindea între membrii ei și cîteva deputații autonomiste din Bucovina. Guvernul Auersperg se menținu pînă în 1879.

În urma alegerilor din 1873 un grup de 65 de deputați tineri germani se constituiră în *Partidul Național German*, cu scopul de a susține și întări *supremația limbii* și culturii germane în toate provinciile monarhiei, deci și în Bucovina, negînd egalitatea dintre popoare. Politica aceasta dușmănoasă naționalităților și opoziția față de recunoașterea anexării Bosniei și Herțegovinei aduce cu sine căderea guvernului Auersperg și instalarea la cîrma statului a guvernului *Carol Stremayer* în 15 februarie 1879.

În noile alegeri prietenii Constituției fură înfrinți și Stremayer făcu în 12 august 1879 loc unui guvern moderat prezidat de, contele *Eduard Taaffe*, cu participarea cehilor, polonezilor și a feudaților clericali. Guvernul Taaffe rămîne la cîrmă timp de 14 ani,

pînă în 11 noiembrie 1893. În timpul acestei guvernări, polonii din Galiția primiră autonomia deplină a Galiției cu limba oficială polonă, în ciuda ucrainenilor care erau mereu molcomiți cu concesiunile ce li se făceau în Bucovina.

După o guvernare de doi ani a prințului *Alfred Windisch-Grätz* și o guvernare de cîteva luni a conțelui Kielmannsegg, urmă în 29 septembrie 1895 guvernul prezidat de conțele *Kasimir Badeni* care ținu pînă în 28 noiembrie 1897. Sub guvernarea lui Badeni se modifică legea electorală pentru Parlament, creîndu-se un al cincilea colegiu electoral, cu sufragiul universal și vot secret și direct și sporindu-se numărul deputaților cu 72 din care doi căzură și asupra Bucovinei. Legea fu promulgată la 14 iunie 1896. Guvernul Badeni fu înlocuit cu un guvern Gautsch pînă în 5 martie 1898. Urmașul lui Gautsch a fost conțele *Franz Anton Thun* (în perioada 7 martie 1898 - 2 octombrie 1899).

Schimbarea de regim dădu românilor posibilitatea de a-și consolida situația lor politică în Bucovina. În locul „Societății autonomiștilor naționali” luă ființă la Cernăuți în 1885 o nouă societate politică, „Concordia”, cu scopul „de a dezvolta libertatea politică și individuală, de a însufleși simțul pentru binele comun, de a deștepta interes pentru o viață politică națională, de a instrui poporul despre drepturile și îndatoririle lui patriotice și politice, de a întări conștiința de stat și de a apăra autonomia țării”.

Noul curent politic era îndreptat împotriva politicii „bucoviniște”. Conducătorii „Concordiei” declarau că scopul noii grupări politice nu era dezbinarea, ci încheierea rîndurilor românești și gruparea tuturor bunilor români sub un drapel unitar național. Ei se sileau să cîștige pentru noul curent și boierimea care se inspiră din ideea națională. Și, de fapt, ei reușiră în bună parte.

Pentru popularizarea noii mișcări politice, „Concordia” nedispuînd de un organ periodic de publicitate, edita o *Bibliotecă de popularizare*, publicînd în prima broșură o privire istorică asupra trecutului politic, social și național al Bucovinei, scoînd în evidență tot-ce se înfăptuise pînă atunci în Bucovina și arătînd cum ar dori unii să facă politică și care politică este urmărită de „Concordia”.

În mai 1886 apărură în fine la Suceava și un organ periodic, „Re-

vista Politică”, sub îngrijirea avocatului Matei Lupu, ajutat de Simion Florea Marian; în articolul program se arăta că „nu s-a putut face acest lucru pînă acum, fiindcă se cerea cauză și Bucovina era săracă și fiindcă nu erau redactori, dat fiind că intelectualii români preferă să ocupe funcțiuni publice”. „Revista Politică” își propunea să înceapă lupta contra politicii de oportunitate de pînă atunci, să accentueze sus și tare punctul de vedere național. Intenția „Revistei” era „să apere poziția românilor în viața publică din Bucovina și să țină viu simțămîntul lor de solidaritate”.

Cum însă „Revista Politică” nu apărea decît de două ori pe lună, se simțea nevoia de publicații pentru lămurirea poporului și întărirea conștiinței naționale. În scopul acesta apărură trei noi biblioteci, și anume:

1. *Biblioteca poporului bucovinean*, care între anii 1886-1892 publică 11 broșuri cu povestiri din istoria națională;

2. *Biblioteca pentru tinerimea română*, apărută între anii 1886-1897 în 17 broșuri cu povestiri literare alese din Ion Creangă, V. Alecsandri, Ioan Slavici ș.a.

3. *Biblioteca de petrecere și învățătură pentru tineret*, editată între anii 1886-1893 în 4 broșuri bine primite. Prin editarea acestei bibliotecile reluară legăturile culturale cu frații din România, punîndu-se astfel la dispoziția cititorilor bucovineni scrierile lui Alecsandri, Eminescu, Creangă, Vlahuță, Negruzzi, Coșbuc și alții.

Astfel „Revista Politică” din Suceava, cît și bibliotecile populare apărute la Cernăuți și Suceava au adus foloase reale bucovinenilor, contribuind la deșteptarea și întărirea conștiinței naționale. „Revista Politică” ființă pînă în aprilie 1891, cînd își sista apariția.

Sub influența noului curent național, intelectualii din Suceava ieșiră din *Cazinoul* bucovinist, unde se citea și discuta nemțește, și înființară în 1887 *Clubul Român*, cu gazete românești, cu o bibliotecă românească și cu o sală de întîlnire și distracții, conferințe, sezători literare și muzicale, dans etc.

Generația tînără din Bucovina, crescută în școala naționalistă a „Junimii” începu să se miște și să revendice drepturi în conducerea politicii naționale. Ea începu o vie propagandă în țară pen-

tru noul ei crez politic, pe care boierimea nu se arăta dispusă de a-l împărtăși. Dimpotrivă, ea continua să profeseze principii *conservatoare*, care în esență și efectul lor nu erau decît o negațiune directă a principiului național. Și astfel începură să se remarce în politica românilor din Bucovina două curente opuse: curentul *tinerilor*, opus curentului *bătrînilor*—Jung-Rumänen și Alt-Rumänen — cum îi numea oficialitatea austriacă. Tinerii cereau „introducerea întregii națiuni, deci, a tuturor păturilor poporului în viața publică. Ei stăruiră pentru transformarea fundamentală a organizării politice românești, pentru a introduce în cadrul ei și păturile noi, excluse pînă atunci. Și cum bătrîni nu se arătau dispuși să-și abandoneze fără luptă pozițiile, se încinse o înfruntare crâncenă între tineri și bătrîni, terminată cu biruința tinerilor, care reușiră în scurt timp să cîștige adeziunea întregului popor român din Bucovina pentru politica națională. Izbînda aceasta rămîne indisolubil legată de numele lui Gheorghe Popovici. Din pleiada tinerilor făceau parte Grigore Filimon, Constantin Isopescu, Florea Lupu, Nicu Blîndu, Constantin Berariu, Vasile Găină, Constantin Morariu, Casian Breabăn etc.

La izbînda aceasta contribuise în largă măsură conflictul bătrînilor cu guvernatorul Bucovinei, contele *Pace*. Pînă la izbucnirea acestui conflict, conservatorii erau stăpîni pe situația politică din Bucovina grație reprezentanților lor în Dietă, uniți cu reprezentanții boierimii armeno-polone și grație prieteniei lor cu guvernatorul țării, care asigura și mandatele românești din comunele rurale obținute prin alegeri indirecte, adică prin electori — Wahlmänner — ce erau totdeauna la cheremul căpitanului districtual — Bezirkshauptmann — adică la dispoziția guvernului. Pentru obținerea acestor mandate se cerea bunăvoința guvernatorului pe care conservatorii înțelegeau să o obțină prin atitudinea lor de supunere și ascultare față de guvern.

În 1892 izbucniră însă grave neînțelegeri între conservatori și guvernatorul Pace, care avu o ieșire ostilă față de români cu ocazia închiderii congresului bisericesc din 1892. Replica mitropolitului Silvestru și interpelarea deputatului Iancu Zotta adresată guvernatorului, provocîndu-l să răspundă în limba română pe care el nu o cunoștea, au declamat ruptura dintre guvernator și conser-

vatori. Pierzînd astfel sprijinul guvernului, bătrîni se văzură siliți să se apropie de tineri și să ajungă la o înțelegere cu ei asupra politicii bucovinene.

Înțelegerea s-a făcut la 7 aprilie 1892 la Cernăuți în marea adunare politică a românilor, care proclamă solidaritatea tuturor românilor din Bucovina în afaceri politice naționale și bisericești și organizarea lor într-un partid național compact reprezentat prin Societatea politică „Concordia”. Noul partid cuprindea în cadrele sale toate păturile sociale românești din Bucovina: boieri, intelectuali, clerici și mireni; tîrgoveți și țărani. Un comitet electoral central fu încredințat cu conducerea alegerilor pentru Dietă. Tot atunci se hotărî apariția, în locul „Revistei Politice” de la Suceava, a unui organ semisăptămînal al partidului, „Gazeta Bucovinei”, cu conducerea căruia fu însărcinat transilvăneanul Pompiliu Pipos, iar după moartea acestuia brașoveanul Gheorghe Bogdan Duică, autorul broșurii *Bucovina*, apărută în 1895 cu interesante observații și note politice.

Alegerile pentru Dietă decurseră în favoarea românilor, care obținură majoritatea în Dietă. Izbînda Partidului Național Român însemna înfrîngerea guvernatorului Pace care fu revocat, spre marea satisfacție a românilor jigniți de el. Urmașul lui Pace a fost baronul *Fr. Kraus* (1892-94), care, încuscrindu-se cu familia Vasilco, inaugura un nou curs în politica guvernamentală, mai puțin ostil românilor. Lui Kraus îi urmă în guvernarea Bucovinei contele *Leopold Goeb* (1894-1896).

Izbînda în alegerile dietale încuraja foarte mult pe tineri, în frunte cu Gheorghe Popovici, să continue opera de consolidare a Partidului Național. Simțindu-se lipsa unei gazete pentru popor, gruparea tinerilor făcu să apară în 1892 ziarul „Deșteptarea” — cu articole politice, naționale și economice, cuprinzînd sfaturi și învățăături pentru țărani — sub îngrijirea preotului Constantin Morariu, care îi vesti apariția cu următoarele versuri:

<i>„Cucul de pe crengi uscate</i>	<i>Cucul azi ne cîntă în față</i>
<i>Ne-a cîntat un veac în spate.</i>	<i>Prorocindu-ne viață</i>
<i>A cobîț tot în urgie</i>	<i>Cîntă cuce, cîntă tare</i>
<i>Țara Fagilor să fie.</i>	<i>La a noastră Deșteptare /</i>

*Cucul vine, pribegește
Deșteptarea tot sporește
Și dă roduri de unire
Pentru a noastră mîntuire.*

*Crească-p, cuce, mare ciocul
Să ni pop vesti norocul
Și vestitul, vechiul nume
La top frații de prin lume."*

între colaboratorii „Deșteptării”, găsim nume de intelectuali de frunte ca: Gheorghe Popovici, Vasile Găină, Constantin Morariu, Zaharie Voronca, Casian Breabăn, „Constantin Isopescu, Constantin Berariu, Emilian Criclevici ș.a. în iunie 1896 s-a creat în Austria sub guvernul Badeni o curie a sufragiului universal secret și direct pentru alegerile parlamentare. în Cîmpulung își anunță candidatura șeful tineretului, Gheorghe Popovici, care repurta în 1897 o frumoasă victorie electorală în noul colegiu al votului universal. Intrind în Parlamentul de la Viena, Popovici constituie împreună cu colegii săi Gheorghe Vasilco și ceilalți **Clubul parlamentar român**, al cărui vot era adesea căutat de guvern pentru obținerea majorității necesare la votarea diverselor proiecte de lege. într-o asemenea situație se găsea la 1897 guvernul Badeni, care obține voturile Clubului parlamentar român numai în schimbul semnării decretului pentru înființarea de clase paralele românești pe lângă Liceul german din Cernăuți.

Urmașul lui **Badeni** — după a doua sa guvernare — a fost batonul Beck care a trecut la 26 ianuarie 1907 prin Parlament noua lege electorală avînd ca bază votul universal direct și secret pe naționalități. Numărul mandatelor fu sporit la 516, din care 5 mandate reveniră românilor din Bucovina. Restul — 511 mandate — se repartiza asupra celorlalte naționalități din Austria precum urmează: 233 mandate germane, 108 mandate cehești, 80 mandate poloneze, 37 mandate iugoslave, 34 mandate ucrainene și 17 mandate italiene. Asupra Bucovinei căzură, în conformitate cu numărul ei de populație, 14 mandate, din care 5 reveneau românilor, 5 ucrainenilor, 2 germanilor, 1 evreilor și 1 polonezilor. Din cele două mandate germane, unul fu luat de social-democrați. în Galiția ucrainenii obținură 29 de mandate care, cu cele 5 din Bucovina împlineau numărul de 34 mandate, fiind astfel în mare avantaj în Parlamentul de la Viena, față de cei 5 deputați români, care chiar și în unire cu cei 14 deputați înființaseră clubul parlamentar „Unio Latina”.

în Parlament, Popovici își ridică glasul împotriva politicii de rutenizare a Bucovinei, pe care o denunță și într-o broșură scrisă în limba germană. Ca demn reprezentant al Bucovinei, dr. Gheorghe Popovici fu ales și în 1900 în delegația austriacă. în calitatea aceasta el ridică în ședința delegațiilor austro-ungare de la Budapesta chestiunea persecuției românilor din Transilvania de către guvernul maghiar, stîrnind prin gestul său curajos o indignare în rîndurile delegației maghiare. La 1898 ridicase aceeași chestiune în delegațiunea austro-ungară deputatul Gheorghe Vasilco.

încurajați prin succesele lor politice, românii tineri începură să-și înteească criticile față de conduita oportunistă a bătrînilor, reproșîndu-le neputința, lașitatea și chiar conivența cu adversarii românilor. Atitudinea aceasta dîrză a tineretului duse fatal la rup-tura cu bătrîinii. Aceasta se și produse în aprilie 1897, cînd tinerii se constituiră într-un **comitet politic** separat de bătrîni. Noul comitet sista apariția ziarului „Gazeta Bucovinei” și edita un nou organ de publicitate, „Patria”, redactat **ăedr. Valeriu Braniște** din Cincu Mare (jud. Brașov). Editorialul din primul număr al „Patriei”, ce apărură la 2/14 iulie 1897, arăta că numai „stindardul este nou, nu însă și cauza în numele căreia se înalță, căci aceasta există de mult și există încontinuu de atunci, de cînd românismul Bucovinei a ajuns la conștiința importanței sale ca element constitutiv de ordine și de progres al acestei monarhii, și de cînd românismul Bucovinei a ajuns la conștiința drepturilor sale nealienabile, naționale și cetățenești”. Noul ziar voia să dezvolte și să întărească simțămîntul solidarității naționale între toate clasele poporului român, să creeze și să asigure condițiile necesare pentru ridicarea nivelului cultural, moral și religios al poporului român din Bucovina, promițînd că va tinde la dezvoltarea individualității noastre naționale, atît din puterile noastre proprii, cît și cu ajutorul factorilor chemați ai statului. El se va apăra față de orice intervenție nechemată, față de orice influență străină sau piedică artificială ce s-ar pune în cale și primul pas care trebuie făcut este să se continue cu succes calea pe care a pornit, adică „organizarea politică a întregului popor român din Bucovina și închegarea lui într-un partid puternic național, fără nici o deosebire de clasă socială”.

Solidaritatea națională însă, spre care tindea ziarul „Patria” și

susținătorii săi, nu s-a putut menține, fiindcă la 11 septembrie 1897 apărură la Cernăuți un al doilea ziar politic, „Sentinela”, redactat de apreciatul foiletonist siretean **Mihai Teliman** și patronat de grupare a bătrînilor. Opoziția „Patriei” se îndreptă îndeebsebi contra politicii ostile românilor a guvernatorului **Frideric Bourguignon de Bawnberg**, cu care însă bătrînii începură să cocheteze, pentru a-și asigura bunăvoința sa în alegeri. Mai rău chiar, gruparea bătrînilor încheie în 1899 un **pact** politic cu Bourguignon pentru încetarea opoziției contra politicii sale antiromânești, adîncind astfel ruptura între tineri și bătrîni.

Ziarele „Patria” și „Sentinela” își încetară apariția. În locul lor grupar „a bătrînilor îngriji să apară ziarul „Timpul”, care în primul său număr, apărut la 1 iulie 1900, își dezvălui programul, cuprinzînd următoarele 4 puncte cardinale: politică, biserică, cultură și economie națională. În dezvoltarea acestor 4 puncte programatice, „Timpul” scria:

„Pe terenul național vom stăruia ca elementul românesc din Bucovina să fie susținut, pentru că susținerea lui este o necesitate de stat. De la guvern cerem obiectivitate și observarea principiului **audiatur et altera pars**, și atunci se vor evita conflicte serioase? Față de celelalte națiuni: toleranță absolută, lucrînd la înlăturarea diferențelor naționale, deschizînd calea unei munci rodnice pe terenul economic și cultural. Așa credem să atingem ținta națională cea mai frumoasă, adică: un popor cult, economicește consolidat și moralmente limpezit și integru. Pentru activitatea noastră vor fi hotărîtoare pe lîngă istoria, tradiția etc. și referințele concrete, trebuințele efective ale poporului țării; numai acești factori vor fi pentru noi hotărîtori.

Vom ține morțiș la autonomia țării, vom stăruia ca competența legiuitoare a Dietei provinciale să fie lărgită corespunzător intereselor țării. Nu evităm însă a declara totodată sincer și clar că, satisfăcîndu-se trebuințele cultural-economice ale poporului nostru, **orice politică națională revendicativă sau expansivă este departe de noi**. Nu cerem favoruri, ci dreptate. Cerem **liberă mișcare politică**, avînd interes ca vaza guvernului să fie intactă.

Pe terenul bisericesc vom stăruia pentru activarea congresului bisericesc, pentru reorganizarea clerului, pentru desființarea sto-

lei ca o reminiscență medievală etc. Față de celelalte confesiuni: toleranță absolută. Pe terenul cultural vom tinde în prima linie la reforma rațională a actualului sistem școlar, la lărgirea și înmulțirea școlilor, la plata mai bună a învățătorilor etc. Pe terenul economic, vom stăruia pentru organizarea agriculturii pe baza principiului de asociațiune, pentru deschiderea unui credit agricol ieftin și accesibil țăranilor, pentru crearea și răspîndirea unei industriei puternice etc.”

În numerele următoare „Timpul” arăta că nou-creata situație se afla sub semnul așa-numitului „pact” între guvern și conservatori și că aceștia tindeau spre o alianță politică cu germanii, polonezii și evreii. Din această alianță erau excluși numai ucrainenii.

Referindu-se la schimbarea ce se produsese în viața politică a românilor din Bucovina, revista „România Jună” din București scria că „pactiștii, pornind din un rău înțeles optimism național, au capitulat înaintea lui Bourguignon, chiar în vremea celui mai mare entuziasm, cînd o mîna de oameni români izolați, dar bravi duceau o luptă atît de frumoasă și bărbătească într-o mare de străini și dușmani ai neamului nostru”. La justa remarcă, „Timpul” răspundea, zicînd: „Oamenii noștri, în loc să fi pipăit pulsul vremii cu mai multă atenție și pricepere, în loc să fi învățat că taurul nu se apucă de coarne, nici leul de labă, — și-au istovit puterile cele mai bune spre a-și crea, pe lîngă dușmanii deja existenți, și contrarietatea guvernului local”.

Gruparea națională a românilor tineri din Partidul Național nu aproba însă pactul pe care gruparea conservatorilor îl încheiasse cu guvernul Bourguignon. De aceea ea se desface de pactiști și se constituie într-o nouă grupare: Partidul Popular Național. Constituirea s-a făcut în adunarea populară pe care Gheorghe Popovici o convoca la Cernăuți în septembrie 1900. Noul partid își propuse „drept țintă dobîndirea drepturilor poporului român din Bucovina pe toate terenurile vieții publice”. Organul oficial al noului partid deveni **deșteptarea Poporului**, condusă de Atanasie Gherman. Pe lîngă împlinirea postulatelor naționale în școală și biserică, noul partid înscrise în programul său **reforma electorală** pentru Dietă și înființarea **Băncii Țării**.

În timpul acestor detestabile destrămări în lagărul românesc,

avură loc noi alegeri parlamentare. Înțeleși cu guvernul, pactiștii combătură în 1901 candidatura lui Gheorghe Popovici la Cîmpulung și reușiră să aleagă pe directorul Școlii normale, Dimitrie Isopescu, un om suferind care și muri curînd după alegerea sa în Parlament.

Căderea lui Gheorghe Popovici în alegeri a fost o grea lovitură aplicată Partidului Popular Național. După înfrîngerea sa la Cîmpulung, Gheorghe Popovici, dezgustat de meschinăriile politice din Bucovina, părăsi țara și se stabili la București, unde i se oferise catedra de istoria vechiului drept românesc. Lipsa lui din Parlamentul de la Viena avu drept urmare spargerea Clubului parlamentar român, căci cei cinci deputați români se uniră cu ceilalți șase reprezentanți din Bucovina în așa-numita „Uniune liberă bucovineană”. După lupte de zeci de ani contra „bucovinismului” se ajunsese iar la punctul de unde pornise această luptă. Șefia Partidului Național Popular trecu asupra lui **Iancu Flondor**. Gheorghe Popovici se stinse din viață în chip tragic la 26 iulie 1905 în Muncaci (Ungaria), aruncînd zăbranicul de doliu asupra Bucovinei uvdururate.

Ieșirea lui Gheorghe Popovici din rîndurile luptătorilor bucovineni a avut urmări fatale pentru Bucovina. El era singurul om care în vremea aceea ar fi putut stăpîni situația politică, bucurîndu-se de încrederea tineretului și fiind respectat de bătrîni și de guvern. Iancu Flondor, care i-a urmat la conducerea Partidului Popular Național nu avea nici pregătirea, nici autoritatea și nici prestigiul lui Popovici. Era un tînăr însuflețit de frumoase simțăminte naționale, activ și impulsiv, dar prea strîns legat de tagma boierească din care făcea parte și prea puțin apropiat de masele compacte ale țărănimii, ale *opincii*, cum se zicea.

După plecarea lui Popovici, se grupară în jurul „boierului de la Storojineț” masa cea mare a intelectualilor și a tineretului universitar, așteptînd de la el minuni pe care el nu le putea face. În ședința Dietei din 6 iulie 1901, Iancu Flondor rosti mult aplaudatul său discurs, în care făcea aspre reproșuri preoților pentru împăcarea lor cu guvernul. „Azi, domnii mei — zicea el — a trecut mai mult decît un an și jumătate și din toate promisiunile cîte le-ați primit de la președintele țării, nimic nu s-a împlinit”. Prin

perseverența conservatorilor la solidaritatea națională, Bourguignon ar fi fost rechemat din funcția sa de guvernator al Bucovinei și cu el s-ar fi prăbușit și sistemul de guvernămînt ostil românilor. Dar greșelile comise nu se mai puteau repara și consecințele lor funeste nu întîrziară să se ivească.

Cu toate acestea, Partidul Popular Național de sub șefia lui Iancu Flondor nu puse contracandidat lui Tudor Flondor, compozitorul, care candida la Cîmpulung în alegerile parțiale, în locul decedatului Dimitrie Isopescu. Tudor Flondor era candidatul conservatorilor pactiști, iar Partidul Popular Național se abținu de la alegeri. Atitudinea aceasta indică apropiata împăcare a ambelor partide românești.

Tratativele de împăcare și fuziune între conservatori și naționali ajunseră la bun sfîrșit. În acest sens, organul oficial al Partidului Popular Național, „Deșteptarea Poporului”, releva că „în 2 iunie 1902 delegați ai Partidului Conservator au căzut de acord relativ la cooperarea politică a ambelor partide române, cu rezerva expresă că individualitatea politică a respectivelor partide rămîne neatinsă”. În compromisul la care se ajunsese se prevedea ca organ comun o *dirigență*, compusă din membri delegați din ambele partide. Deciziile dirigenței vor fi obligatorii pentru fiecare membru îl ambelor partide. Deputații ambelor partide din Camera imperială și din Dieta țării vor formă un club parlamentar comun. Prin adoptarea definitivă a compromisului de ambele părți, politica românilor va deveni în afară unitară și solidară, va avea și efecte bune privitoare la disciplina internă. Noua dirigență politică preconiza o alianță politică cu germanii și armeno-polonii.

La 6 iulie „Deșteptarea Poporului” anunța că „supremul for în chestiuni politic-naționale va fi o dirigență compusă din **19** membri, cîte 5 delegați din ambele partide, care se vor constitui curînd și în care votările se vor face după curii. Noua schimbare în politica țării, creată prin apropierea partidelor române unite cu partidul german și armeno-polon a fost viu salutată”.

Singurul care s-a opus fuziunii Partidului Conservator cu cel naționalist a **fost Florea Lupu**, care fuse ales deputat în Parlamentul din Viena pe programul conservator. Din pricina aceasta el fu

exclus din partid în iulie 1902. În pornirea lor contra membrului care călcase disdplina de partid, conservatorii obținuseră de la Ministerul Justiției din Viena și suspendarea lui Florea Lupu din funcția de consilier de tribunal, căci legea electorală admitea la candidatură și magistrați. Suspendarea lui Lupu stîrnise mare vuet în Parlamentul vienez, ca și în Bucovina, care indicase persoana deputatului Lupu pe primul plan al discuțiilor publice, ajutîndu-l foarte mult în viitoarea sa ascensiune politică.

O altă mare greșeală politică comiseră conservatorii în nesocotința lor, neîngăduind tinărului **Nicolae Wassilko** nici un rol politic în partidul lor, jignindu-l în așa fel, încît el trecu cu arme și bagaje în tabăra ucraineană. Acolo renegatul găsi o primire foarte prietenoasă, fiindcă ucrainenii, conduși numai de galițieni, aveau nevoie de un autohton care să le strîngă rîndurile și să-i ducă din izbînda în izbînda asupra românilor, pentru a adeveri o dată mai mult cuvîntul scripturii: **pieirea ta din tine, Israele**.

Împăcarea partidelor politice găsi răsunset și la București, unde Nicolae Iorga dădea în „Semănătorul” expresia mării bucurii generale că partidele politice românești s-au înțeles în sfîrșit pentru a duce împreună o luptă care era menită să păstreze provinciei vechiul ei caracter. Foarte curînd se dovedise însă că bucuria generală era prematură și că împăcarea partidelor românești din Bucovina nu era decît liniștea dinaintea furtunii ce era gata să izbucnească.

2. Regenerarea vieții bisericești sub arhipăstoria mitropolitului Silvestru

Prima mare izbînda a bucovinenilor sub noul regim a fost ridicarea arhiepiscopului Silvestru Morariu Andrievici în scaunul mitropolitan de la Cernăuți. Noul mitropolit ieșise din rîndurile clerului de mir ca și înaintașul său, Teoctist. El era fiul preotului Andrei Morariu din Mitocul Dragomirnei, care se dedicase carierei preoțești. După înființarea Institutului Teologic din Cernăuți el ajunsese paroh la Ceahor, lîngă Cernăuți. Rămînînd însă văduv, trecu în clerul monahal, ajungînd asesor consistorial, profesor la

Seminarul teologic și deputat în Parlamentul din Viena, unde se distinsese prin răsunătoarele sale interpelări și cuvîntări la discuțiile privitoare la legile cultelor și ale învățămîntului public, precum s-a arătat mai sus. Opoziția sa față de politica antisinodală și antiromânească a șefului său ierarhic îi atrase urgia episcopului Eugenie, care într-o accesibilitate senilă îl suspendă **a sacris et ab officiis**. El suportă lovitura nedreaptă cu resemnare creștinească — mîngîindu-se în conștiința sa curată și cu nenumăratele adrese de adeziune pe care le primea din toate părțile Bucovinei, în unul din multele răspunsuri la adresele de aderență pe care le primea, Silvestru făcu următoarea confesiune de credință, atît în cele bisericești, cît și în cele naționale, zicînd:

„Două adevăruri sînt, despre care, ajungînd la maturitatea cugetării, m-am convins pe deplin din istoria neamului nostru: unul adică, că soarta bisericii noastre ortodoxe a sporit numai prin conlucrarea tuturor factorilor bisericești, iar altul că biserica a fost pururea limanul naționalității, iar naționalitatea română a fost sprijinul ortodoxiei. De n-ar fi fost sprijinul național român în Bucovina, **confesionalismul** unit din Galițid și **rutenismul** cuprindeau de mult țara; și de n-ar fi fost limanul bisericesc pentru naționalitatea română din Transilvania și Ungaria, maghiarismul ar fi înghițit-o aproape de tot. Și deoarece numai aplicațiunea fără știrbire a principiului sinodal și reciprocitatea sprijinului pe terenul bisericesc și național ne pot scăpa de pericolul ce amenință ortodoxia și naționalitatea noastră, de aceea eu salut cu bucurie pasul ce arată că asemenea convingeri ajunseră să fie generale în Bucovina”.

După moartea episcopului Eugenie, urmașul decedatului mitropolit, Teofil, ridică pedeapsa nedreaptă asupra lui Silvestru și-l restabili în toate drepturile și demnitățile sale. La 1 aprilie 1877 mitropolitul Teoctist îl avansa la demnitatea de arhimandrit diecezan, vicar general al mitropoliei cu drept de succesiune. După moartea lui Teoctist, Silvestru conduse arhidieceza, în calitate sa de vicar general, pînă la 12 martie 1880 cînd apărură decretul pentru numirea sa ca arhiepiscop și mitropolit al Bucovinei și Dalmației. Noul mitropolit primi hirotonia la Viena, la 6 aprilie al aceluiași an. Instalarea sa în scaunul mitropolitan de la Cernăuți

se făcu cu mare fast; la ea participă clerul și o mare mulțime de popor sosită la serbare din toate parohiile din Bucovina.

Confirmarea lui Silvestru în scaunul mitropolitan de la Cernăuți întâmpinase o aprigă opoziție din partea Partidului Centralist German, pentru motivul că noul mitropolit fusese un partizan al Partidului Autonomist și că prin numirea sa se indica schimbarea regimului. Unde înainte cu cinci ani — scria „Deutsche-Zeitung” din Viena — se înființase Universitatea germană de la Cernăuți, la 1880 se cheamă la conducerea bisericii din Bucovina un bărbat care n-a făcut niciodată taină de sentimentele sale federaliste și antigermane. În schimb ziarul sîrb „Zastava” din Novi Sad — Neusatz — primea cu multă simpatie ridicarea lui Silvestru în scaunul mitropolitan al Bucovinei și Dalmației, arătînd că prin numirea lui Silvestru începe o eră nouă în istoria bisericii dreptmăritoare a Bucovinei, era autonomiei bisericicii naționale. De cînd sîrbii și românii din Ungaria și-au eluat autonomia național-bisericească, elementele naționale din Bucovina și-au creat o partidă care și-a înscris pe stindardul său: autonomia bisericii după chipul celei sîrbe și române. În primele rînduri ale acestei partide s-a luptat și străduit Morariu-Andrievici ca protopop și ca arhimandrit zece ani împliniți.

În continuare „Zastava” arăta că guvernul din Viena a luat toate chestiunile bisericii sub administrația sa în așa fel, încît bucovinenii nu pot dispune de propria lor avere, ci pentru tot crucerul trebuie să cerșească la Viena, fiindcă regimul și-a înfipt ghiarele foarte adînc, chiar și în jurisdicția bisericească, numind pe arhiepiscop; pe membrii Consistoriului, profesorii de teologie etc, ba în mai multe cazuri, desemnînd și pe parohi. Pentru toate aceste motive se impune a se pretinde pentru Bucovina autonomia bisericească, spre a retrace guvernului dreptul de a avea o ingerință asupra administrației ei și spre a pretinde ca să redea poporului posibilitatea ca el însuși, în marginile legilor statului, să-și reglementeze treburile care privesc biserica și să decidă asupra lor.

Nu este deci mirare dacă aceste revendicări întâmpinară obstacole din partea guvernului centralist de la Viena și că susținătorii acestor revendicări deveniră suspecti, odioși și expuși persecuțiilor. S-au găsit oameni care să sperie guvernul cu denunțuri că bu-

covinenii gravitează peste granițele țării lor și ale monarhiei austriece și că însăși dorința de autonomie pornește din asemenea «pirații politice; regimul toate aceste iscodituri ușor și bucuros le-a crezut, fiindcă avea interes să le creadă. În urma acestor defftimări guvernul a văzut în naționaliștii din Bucovina pe trădătorii notorii și a procedat în consecință față de ei. Dar în ciuda grelelor împrejurări în care viețuiesc bucovinenii de zeci de ani, Silvestru a rămas credincios neamului său și principiilor sale. Și tocmai din cauza acestei ferme atitudini el a fost trecut de **două ari** cu vederea la ocuparea scaunului mitropolitan.

„Astăzi — scrie «Zastava» — Silvestru Morariu Andrievici a ajuns mitropolit, dar nu prin trădarea poporului său, cum adesea se întâmplă, sau prin nesocotirea aspirațiilor lui, ci grație recentelor schimbări politice din Austria. Cu pășirea lui în palatul mitropolitan vor intra acolo și principiile sale, pentru care a suferit și activat pînă acum. Noul mitropolit a făcut în scopul acesta pregătiri întinse și amănunțite. Noi, sîrbii, ne putem mîndri cu faptul că lucrările congreselor noastre vor servi bucovinenilor de pildă pentru reglementarea autonomiei lor.

Dar pe lîngă toate acestea, însăși persoana noului mitropolit merită tot respectul. El, ca preot paroh, ca protopop și ca asesor consistorial a dovedit nu numai fermitate de caracter, ci și știință bogată, el fiind privit ca cel mai bun **canonist**. El s-a luptat necurmat pentru dobîndirea autonomiei. Și de aceea, îndată ce denumitul va fi instalat, se va convoca și congresul bucovinean. Avea-va acest congres valoare și pentru Dalmația, sau căpăta-va această țară congresul ei propriu, la aceste întrebări vor răspunde evenimentele viitoare. Noi nu putem decît să ne exprimăm bucuria față de aceste evenimente. Felicităm pe bucovinenii în noua epocă, salutăm pe naționalul mitropolit Silvestru și ne bucurăm că principiul autonomiei cîștigă tot mai mult teren”.

Marile speranțe pe care clerul și poporul român le puseseră în puterea de muncă și în spiritul creator al noului lor arhipăstor se împliniră în toate. Însuflețit de un neîntrecut spirit de creație, el dezvoltă în tot timpul arhipăstoriei sale o zeloasă și rodnică activitate pe tărîmul vieții bisericești. Pentru nevoile **cultului religios** el a publicat **Cuvîntări bisericești pentru toate duminicile de peste**

an (Cernăuți, 1860); *Psăhichia bisericească* (Cernăuți, 1879), cuprinzând principalele cîntări bisericești puse pe note moderne; *Rînduiala la prepararea, fierberea și sfințirea Mirului* (Cernăuți, 1881); *Tipikonul bisericii ortodoxe orientale* (Cernăuți, 1883).

Pentru combaterea propagandei bisericii unite din Galiția, susținută în Bucovina de nou-înființatul *episcopat rutean unit* de la Stanislau (1884), Silvestru publică două *Apologii* (1885 și 1890). El se simțise îndemnat să publice aceste apologii, fiindcă, după propria sa mărturisire din 1885, „în locul prozelitismului confesional și al propagandei confesionale a preoților apuseni a răsărit altă propagandă națională, întrucît mai ales rutenii greco-catolici din Galiția, care trăiesc aici, în Bucovina, ca funcționari publici și învățători, ori în servicii private, care s-au colonizat în familiile lor, încearcă a deștepta *ideea națională ruteană* la acea parte din populația țării care întrebuințează idiomul rutean, amăgindu-i că ar exista o înrudire cu rutenii galițieni, se silesc să-i încălzească pentru aspirațiunile naționale ale acelorora”.

Ca om de carte și ca bun canonist, Silvestru avu o mare solitudine pentru Facultatea de Teologie la care profesau clerici erudiți ca: Vasile Mitrofanovici, Isidor Onciul, frații Eusebiu și Constantin-Clementie Popovici, Vladimir de Repta, Ambrosie (Alexiu) Comoroșan, Emilian Voiutșchi (Voiuțchi), Ștefan Saghin, Teodor Tarnavschi, Vasile Găină, Vasile Gheorghiu, Vasile Tarnavschi, tînărul Octavian Isopescu care a tradus *Coranul* în românește și alții

Pentru a oferi tuturor celor ce se îndeletniceau cu studii și cercetări teologice ocazia și posibilitatea de a publica și răspîndi rezultatele cercetărilor lor, Silvestru înlesni la 1882 apariția jurnalului bisericesc literar „*Candela*”, pornind din „convingerea fermă despre însemnătatea și multilateralitatea avantajului spiritual pentru viața și activitatea bisericească”. Scopul urmărit de noua revistă teologică cernăuțeană era „sporirea, lățirea și fructificarea științei teologice, încît știința teologică este bază și îndreptar pentru activitatea și viața preoțească”. Cu un cuvînt, „*Candela*” voia „să deschidă păstorului de suflete tezaurele științei teologice”. În coloanele ei apăreau studii și dizertații apologetice, dogmatice și omiletice, apoi predici cu cuyîntări ocazionale și rapoarte asupra

conferințelor pastorale. Mai apoi se mai publicau în „*Candela*” și traduceri din limba ebraică, arameică, siriană etc.

S-a arătat mai sus că la dizolvarea Societății „Arboroasa” se interzisese studenților în teologie și mai ales celor din Seminarul clerical a face parte din societăți mirene. Pentru a pune întru cîntăv capăt acestei opreliști, Silvestru încuviință studenților în teologie de a-și înființa o societate a lor proprie, „Academia Ortodoxă”. Astfel, noua societate pentru literatură, retorică și muzică bisericească luă ființă în 1884, îndeletnicindu-se și cu aranjarea de festivaluri artistice cu declamații, cîntece și excursii și dans. În 1886 Societatea Academică Ortodoxă luă asupra ei redactarea *Calendarului bucovinean* — de care pînă atunci îngrijise „Societatea pentru cultură și literatură în Bucovina” — dobîndind noi colaboratori ca S. Simighinovschi, Atanasie Gherman, Isidor Ieșanu etc. Cum însă sub noua redacție „Calendarul” cuprindea și text în limba *ruteană*, el fu repudiat de cărturăria română. Dar pentru a nu lipsi poporul român de un calendar curat românesc, apărură la 1888 *Calendarul poporului bucovinean*, sub îngrijirea lui Eugen Nesciuc. După o apariție de 26 de ani, Calendarul trecu din nou în 1914 „Societății pentru cultură și literatură”, sub îngrijirea lui Ion Nistor.

La îndeplinul mitropolitului Silvestru lua ființă în 1883 la Cernăuți *Tipografia Arhiepiscopală*. Cum guvernul persista în refuzul său de a încuviința din Fondul bisericesc mijloacele necesare pentru realizarea unei asemenea instituții, noua tipografie instalată în încăperile reședinței mitropolitane putu fi înființată numai prin subscripții publice.

Deopotrivă de spornică a fost și activitatea mitropolitului Silvestru pe tărîmul construcțiilor bisericești. În timpul arhipăstoriei sale s-au terminat lucrările la construcția reședinței mitropolitane din Cernăuți, care începuseră încă în 1864. Lucrările s-au executat după planurile arhitectului *Hlawka* în stilul mauro-bizantin, luîndu-se ca model palatul califilor mauri din Granada, în Spania. Bustul arhitectului se găsește în grădina reședinței. Palatul cuprinde o capelă pentru serviciul divin, o grandioasă sală sinodală și o trapeză în stilul mauric, pe lîngă multe săli de recepții și ședințe, birouri și locuința particulară a chiriarhului.

Sala sinodală este construită din marmură și împodobită cu scene executate în frescă din istoria creștinării românilor. Pe pereții opuși stau față în față scena reprezentând sinodul panortodox de la Iași sub președinția lui Vasile-Vodă Lupu, cu scena prestării jurământului de credință a bucovinenilor față de Austria în prezența episcopului Dosoftei Herescu și a generalului Enzenberg. Unul din marile saloane de recepție era împodobit cu portretele în natură ale arhiepiscopilor bucovineni: Dosoftei Herescu, Isaia Baloșescu, Eugenie Hacman, Teofil Bendella, Teotist Blajevici și Silvestru Morariu Andrievici. Frescele din capelă, din sala sinodală și din trapeză sînt opera pictorului **Iobst**.

Pentru conservarea picturilor din mănăstiri și biserici, Silvestru înființa pe lângă mitropolia din Cernăuți un post de **pictor arhidiecezan** care își avea atelierul în încăperile reședinței. În postul acesta fu numit pictorul Epaminonda Bucevschi, care învățase pictura la Viena la maeștrii **Árndt** și **Feuerbach**, trecînd apoi la München și la Paris, specializîndu-se în pictura bisericească, în idealizarea vechilor tipuri bizantine. El zugrăvise catedrala din Zagreb și restaurase picturile de la Sf. Nicolae din Iași. Tot el se străduise să stabilească tipul autentic al lui Ștefan cel Mare, trezînd o aprigă controversă în jurul bărbii marelui erou al creștinătății.

Mitropolitul Silvestru, sesizîndu-se de mulțimea de icoane străine care inundau iarmaroacele din Bucovina, însărcina pe pictorul Bucevschi cu executarea chipurilor cît mai adecvate al lui Iisus Hristos și al Maicii Domnului, care fură reproduse în 10 000 de exemplare pentru a fi puse la îndemîna credincioșilor ortodocși din Bucovina. În urma recomandării mitropolitului nu rămăsese casă țărănească în care să fi lipsit aceste două sfinte icoane.

Pe lângă creațiile sale de natură religioasă, pictorul Bucevschi a lăsat în urma sa și portrete și compoziții bine apreciate ca **Deșteaptă-te, române!**, **Colindătorii**, **Doina**, **O întâlnire cu familia** etc. Viața și opera pictorului Bucevschi au fost evocate cu multă priecpere și tragere de inimă de Cornel Gheorghian.

Urmașul lui Bucevschi (m. 1891) în postul de pictor diecezan a fost **Nicu Mesederu**, căruia îi datorim portretul lui Gheorghe Hurmuzachi. Lui îi urmă profesorul **Eugen Maximovici**, care făcu

portretele lui Alexandru cel Bun și Ștefan cel Mare pentru sala de recepție din reședința mitropolitană.

În pictură s-a remarcat **Isidora Constantinovici-Hein**; în sculptură — **Arhip Roșea**.

Clerul a găsit în mitropolitul Silvestru un sincer ocrotitor și apărător al drepturilor sale. Luîndu-se după împărțirea slujbașilor clerului din Austria în 11 ranguri, el a decretat în înțelegere cu membrii Consistoriului **Ordinea rangurilor liturgice bisericești**, care cuprinde 11 ranguri și anume: 1) vicar general, 2) arhimandriți stavrofori cu mitră, 3) arhimandriți stavrofori fără mitră, 4) protosingheli, egumeni și protopresviteri, 5) singheli și exarhi cu brîu roșu, 6) profesori de teologie, 7) doctori în teologie și profesori de religie la școlile secundare, 8) parohi și vicari mînăstirești, 9) administratori parohiali și cooperatori, 10) arhidiaconul episcopal și 11) ierodiaconi în arhidieceză.

Dar pentru ca slujbașii altarului să nu rămînă numai cu titlurile lor, Silvestru exoperă o sporire a congruei pentru preoții din regiunile de munte, precum și a gradației cooperabilor din cinci în cinci ani. În 1890 expirase contractul de arendă a domeniului Rădăuți, proprietatea Fondului bisericesc. Acolo guvernul austriac înființase o stațiune de remontă și o herghelie model. De aceea statul dorea ca la expirarea contractului să cumpere de la Fond domeniul pentru nevoile sale. Mitropolitul Silvestru, susținut de întreaga opinie publică românească, se opuse planului, astfel că statul se văzu constrîns să încheie un nou contract de arendă cu Fondul bisericesc, ca proprietar al domeniului. Încercările Vienei de a-i slăbi rezistența prin conferirea titlului de baron se lovîră de demnitatea și tăria de caracter a vrednicului chiriarh.

Mitropolitul Silvestru s-a gîndit la îmbunătățirea soartei cantorilor sau cîntăreților bisericești, sporindu-le dotația din Fondul bisericesc și îndemnîndu-i să se constituie într-o societate a lor proprie. Astfel luă ființă la Cernăuți, în 1891, Societatea cantorilor bisericești „Lumina” care, pe lângă apărarea intereselor profesionale, mai urmărea între altele și cultivarea muzicii bisericești.

Marea preocupare a mitropolitului Silvestru, după înscăunarea sa la Cernăuți, a fost **convocarea congresului bisericesc**. În scopul acesta el însărcina încă în 1880 pe profesorul de istorie biseri-

ceașcă Eusebie Popovici cu executarea lucrărilor pregătitoare. Acesta întocmi un **Studiu pregătit pentru înfiul congres bisericesc în arhiepiscopia Bucovinei**, care apărură la Cernăuți în 1880. Autorul studiului arunca o ochire asupra dezvoltării de până atunci a chestiunii de autonomie și organizare constituțională a bisericii din Bucovina, reproducând **statutul** din 1871 spre orientarea tuturor. La stăruința chiriarhului apărură la 15 august 1881 decretul ministerial pentru alegerile congresuale după vechiul statut, iar la 2/14 iulie 1882 membrii congresului se adunară la Cernăuți în ședința de inaugurare, cu care ocazie Silvestru rosti următoarea cuvântare:

„Iată că în urma urmelor ajunserăm ziua care, după cuvintele psalmistului, a făcut-o Domnul ca să ne bucurăm și să ne veselim întru dînsa; ajunserăm a vedea împlinită o dorință de obște a fiilor maicii noastre biserici, pe cît de veche și îndreptățită pe atît de fierbinte și de înțetită; ajunserăm să ne vedem adunați: arhipăstorul și reprezentanții patronilor parohiali, ai clerului și ai poporului eparhial spre a începe lucrul cel mare și mîntuitor al autonomiei bisericești; ajunserăm a serba ziua deschiderii congresului eparhiei noastre dreptmăritoare a ducatului Bucovinei”.

În ședințele următoare s-au dezbătut și votat noul statut al congresului, precum și noul regulament electoral, care fură publicate în nr.1 al revistei „Candela” pp.125 și urm. și 281 și urm. Noul statut fu înaintat apoi guvernului pentru aprobare. Guvernul amîină însă mereu aprobarea statutului pentru că considera cuprinsul articolelelor privitoare la alegerea mitropolitului și la controlul asupra Fondului bisericesc ca împietînd asupra unor drepturi rezervate exclusiv Coroanei! Din pricina aceasta statutul votat cu unanimitate de congres și călduros recomandat de arhipăstor rămase neaprobat timp de 10 ani în arhiva Ministerului de Culte din Viena, cu toate stăruințele și petițiile credincioșilor, cu toate rezoluțiile Dietei bucovinene și cu toate interpelările deputaților români rostite de la tribuna Parlamentului din Viena.

Numai prin decizia ministerială din 31 mai 1891 statutul fu remis guvernatorului Bucovinei, contelui Pace, cu instrucțiunea să convoace congresul pe temeiul vechiului regulament din 1871, pentru ca să aducă modificările cerute de guvern la articolele pri-

vitoare la alegerea mitropolitului și la controlul asupra Fondului bisericesc. Potrivit acestei hotărîri se făcură alegeri noi pentru congres, care la 18 septembrie 1892 se întruni din nou în sala sinodală din palatul mitropolitan pentru a lua în dezbateri sugestiile guvernului. La ședința de deschidere a congresului asista și guvernatorul Pace ca înalt comisar imperial. Acesta însă nu ducea casă bună cu reprezentanții politici ai românilor, ajungînd în conflict cu ei pe diferite probleme politice locale. El nu trăia bine nici cu mitropolitul Silvestru, care îl pofti afară din biroul său cînd acesta îndrăzni să-l amenințe că va putea fi destituit din demnitatea sa. Guvernatorul Pace nu putea uita mitropolitului nici refuzul cu vînzarea domeniului de la Rădăuți.

În condițiile acestea încordate, guvernatorul căuta nod în papură pentru a face pe români să-i simtă atotputernicia. Ședința de deschidere a congresului îi oferî acest prilej de mult așteptat. Și iată cum. Îndată ce mitropolitul își terminase discursul de deschidere, guvernatorul Pace se ridică să polemizeze cu înaltul chiriarh pe tema unor cuvinte din cuvîntarea acestuia, pe care interpretul de care se folosea i le tălmăcise în mod greșit și tendențios. El reproșă lui Silvestru că ar fi atins chestiunea românilor de peste hotarele Bucovinei, declarînd în mod ritos că nu poate admite ca în dezbaterile congresului să se facă mențiuni despre constituiri sinodale din țările străine și cerînd ca să se țină seama de faptul că în eparhie nu trăiesc numai români, ci și ruteni. Din ieșirile acestea se vedea cît colo că guvernatorul venise cu intenția de a zădarnici și compromite lucrările congresului. Consternarea care se produse în adunare nu putu însă fi potolită decît atunci cînd guvernatorul, căruia i se prezentase traducerea corectă a pasagiilor incriminate din cuvîntarea mitropolitului, se văzu nevoit să revină asupra învinovățirilor sale.

Dar îndată după aplanarea acestui incident se produse un al doilea, care duse la spargerea congresului. Deputatul congresual Iancu Zotta ceru guvernatorului să arate adunării motivele pentru care convocarea congresului s-a făcut cu o atît de mare întîrziere, de 10 ani, rugîndu-l totodată ca răspunsul să-l dea în limba română, care este limba oficială în dezbaterile congresului. Cum însă guvernatorul refuză să răspundă interpelării deputatului Zotta, un nou tumult izbucni în adunare — care avu drept urmare

suspendarea ședinței și amânarea *sine die* a dezbatelor congruale. Așa se produse spargerea congresului, fără ca el să mai fi fost convocat cîndva. Acesta a fost singurul insucces al arhipăstoriei mitropolitului Silvestru, care după o rodnică activitate arhipastorală de 15 ani muri la 3 aprilie 1895 și fu înmormîntat în capela mitropolitană din Cernăuți, unde odihnesc osemintele lui. Bucovina pierduse pe cel mai mare și mai merituos chiriarh al ei.

3. Școala română de la Suceava

Unul dintre cele mai însemnate evenimente culturale din epoca lui Silvestru a fost, fără îndoială, crearea de clase divizionare românești pe lângă Liceul ortodox din Suceava. S-a arătat mai sus că acest liceu fusese înființat la 1860 din bugetul Fondului bisericesc, cu menirea de a servi interesele culturale ale românilor. Dar sub pretextul lipsei de profesori calificați indigeni și a manualelor didactice în limba română, liceul începu să funcționeze ca liceu german, cu profesori străini și cu cărți didactice nemțești. Se susținea că aceasta ar fi numai o măsură provizorie, pînă la pregătirea personalului didactic românesc, dar provizoriul s-a transformat într-un definitiv desăvârșit și după ce la liceu fuseseră angajați și profesori români ca *Ironim Munteanu, Vasile Bumbac, frații Samuil și Arcadie* (Dimitrie) *Isopescu, Ștefan Dracinschi, Ghe-rasim Buliga, Simion Florea Marian, Animpodist Dașchevici, Constantin Frocopopovici* și *Constantin Cosovici*. Direcția liceului era încredințată unor profesori străini ca Bozdech și Limberger.

Aceeași soartă avea și Liceul greco-oriental din Cernăuți, înființat la 1862 din mijloacele aceluiși Fond bisericesc român. Nici nu mai amintim de liceele de stat din Cernăuți, Rădăuți, Șiret, care de la înființarea lor în 1808, 1872 și 1873 funcționau ca licee pur germane. În decembrie 1873 se deschise la Șiret o *școală reală inferioară* care funcționa pînă la 1889, cînd fu desființată. Germane erau și *Școala de arte și meserii, cu un muzeu industrial* și cursuri serale pentru ucenici (asemenea cursuri se făceau și pe lângă liceele din Suceava, Rădăuți și Șiret), precum și *Școala medie de agricultură* din Cernăuți, deși aceasta din urmă era susținută din

mijloacele țării și nu ale statului. Un exemplu de anomalie didactică constituia Școala normală de stat de la Cernăuți, unde viitorii învățători și viitoarele învățătoare învățau în limba *germană*, ca să dăscălească la școlile primare românești. Nu mai amintesc de Universitatea din Cernăuți, care era considerată ca un bastion al germanismului, unde la înscriere pînă și certificatele *de* naștere ale studenților, elaborate în românește de oficiile parohiale, trebuiau să fie însoțite de o traducere autenticată, în limba germană.

Împotriva totalei excluderi a limbii române din învățămîntul secundar și superior se ridicară mereu glasuri de protest atît în Dieta de la Cernăuți, cît și în Parlamentul de la Viena, dar glasurile acestea răsunară în pustiu timp de 20 de ani. Ajungînd în fruntea arhidiecezei, mitropolitul Silvestru, care ridicase de mai multe ori și în Parlamentul austriac chestiuni de învățămînt, stăruia din nou, susținut și de fruntașii laici, pentru introducerea limbii române cel puțin la liceele întreținute din mijloacele Fondului bisericesc de la Suceava și de la Cernăuți, o cerere pe cît de rezonabilă, pe atît de dreaptă. Grație noii constelații politice de la Viena, cererea unanimă a clerului și poporului român fu de astă dată măcar în parte satisfăcută, încuviințîndu-se în 1881 înființarea de *clase divizionare românești* pe lângă primele patru clase de la Liceul greco-oriental din Suceava. Concesia aceasta constituia un eveniment cultural de primul rang pe seama românilor bucovineni, fiindcă prin ea se deschideau porțile învățămîntului secundar pentru copiii țărănimii de la sate, care le erau închise pînă atunci din cauză că nu știau nemțește.

Pentru clasele românești nu mai puteau fi importați profesori străini din Austria, ci trebuiau angajați profesori români și aceștia se găseau acuma destui, ca absolvenți ai Universității din Viena, dar și ai Universității din Cernăuți. Și astfel se completă curînd numărul vechilor profesori români de care s-a amintit mai sus, cu elemente tinere, viguroase și bine pregătite pentru înalta și laborioasa misiune didactică și națională la care se simțeau chemați. Merită să fie reținute numele profesorilor *Ștefan Ștefureac, Lazăr Vicol, Eusebie Popovici* și *Severin Procopovici*, care în frățescă colaborare cu colegii lor mai vechi au creat reputația liceului românesc de la Suceava și l-au înzestrat cu manualele didactice în

limba română, întocmind *cămile didactice* în limba română, necesare pentru toate disciplinele ce se predau în liceu.

O dată cu deschiderea claselor românești se făcu și o schimbare în direcția liceului. În locul lui Limberger fu numit profesorul *Ștefan Dracinschi*, primul director român al liceului sucevean. Urmașul său a fost profesorul *Ștefan Repta*, care prin bogatele sale cunoștințe și marea sa autoritate a ridicat liceul la rangul unui institut model izbutind să obțină clase divizionare românești și la a V-a și a VI-a. Urmașul lui Repta a fost profesorul *Constantin Cosovici*, care luase parte la campania din Bosnia. În timpul directoratului său, s-au obținut clase divizionare românești și pentru a VII-a și a VIII-a.

Pentru a putea popula clasele divizionare cu elevi români, era nevoie să se desfășoare o vastă propagandă pe la sate pentru a îndemna părinții să-și trimită copiii la „gimnaziu”. Cu propaganda aceasta se însărcinară preoții și învățătorii de la sate. Aceștia din urmă pregăteau pe cei mai buni elevi din clasa lor pentru examenul de admitere la liceu, luându-se la întrecere unii cu alții. Dar copiii, sosind la Suceava, aveau nevoie de gazde, pe care cu mare greutate le găseau pe la mahala în condiții igienice detestabile. Merinde le aduceau părinții de acasă, de regulă joia, când era zi de târg la Suceava. Un internat pentru elevi s-a deschis la Suceava abia în 1906 prin grija protopopului *Vasile Cocîrlă* din Vatra Moldoviței, internat care purta și numele mărinimosului fondator.

Mai era nevoie de taxe școlare, de cărți didactice și de îmbrăcăminte, fiindcă între cei dornici de învățătură se găseau multe elemente lipsite de mijloace de trai. Dându-și seama de nevoile acestea, profesorii puseră la cale înființarea unei societăți de ajutor pentru elevii săraci, care luă ființă în 1881 sub numele de *Școala Română*. La 1906 „Școala Română” a deschis la Suceava o tipografie și o librărie, unde se găseau publicațiile românești, îndeosebi cele din Editura Minerva. Din fondurile ce se adunau din cotizațiile membrilor, se ajutau elevii cu cărți școlare, cu îmbrăcăminte și cu plata chiriei pentru găzduirea lor. Curînd „Școala Română” înființă filiale la Cernăuți și la Rădăuți pentru ajutarea elevilor români de la liceele germane din acele localități.

La Rădăuți, bunăoară, numărul elevilor români era foarte re-

ducându-se din cauza necunoașterii limbii germane. Elevii care doreau să frecventeze ciclul secundar trebuiau să facă mai întâi școala primară germană din Rădăuți, pentru a putea trece examenul de admitere la liceu. Împrejurarea aceasta îngreuiă foarte mult accesul copiilor români de la sate la liceu. Dar și așa elevii români urmau numai cu mari greutate cursurile liceale, învățînd latinește și grecește în limbă germană, pe care nu o cunoșteau îndeajuns. Pentru ilustrarea acestor împrejurări neprielnice poate servi faptul că din cei 12 elevi români admiși în 1889 în clasa I a Liceului din Rădăuți, unul singur ajunse la bacalaureat în 1897.

De altfel viața elevilor români de la Liceul din Rădăuți era deopotrivă de grea ca și a celor de la Suceava, locuind la gazde străine și alimentîndu-se cu merinde primite de acasă vinerea, când era zi de târg. Un internat pentru elevii români putu fi deschis la Rădăuți numai în 1905.

În condiții similare își făceau învățătura și elevii români de la școlile secundare din Cernăuți. În 1872 profesorul de religie de la Liceul din Cernăuți, *Mihail Călinescu*, împreună cu alți cîțiva profesori, luă inițiativa înființării unui *internat* pentru băieți la Cernăuți. Dar după străduințe zadarnice timp de trei ani, internatul fu închis din lipsă de fonduri pentru întreținerea lui. La 1896 luă ființă un internat pentru elevii români.

În anul 1891 s-a deschis la Storojineț o școală de stat pentru coșărcărit — Korbflechtschule — iar în 1895, la Cîmpulung, o școală pentru prelucrarea lemnului — Holzbearbeitungsschule — cu limba de predare română. Sub directorii *Pășlea* și *Ilie Veslovschi* această școală de arte și meserii luă un frumos avînt, fiind adăpostită într-un local propriu construit în stilul românesc, prima clădire în acest stil din Bucovina. Școala avea diferite secțiuni pentru producția de mobilier cu motive ornamentale după vechile blidare, scaune și paturi țărănești, pentru împletirea de coșuri din paie și nuiele, pentru instrumente muzicale etc. În încăperile școlii se înfiripă și un muzeu cu obiecte de veche artă moldovenească, ce serveau adesea ca model pentru piesele ce se confecționau de către elevii ucenici ai școlii. Sub conducerea profesorilor Ștefureac, Moroșan ș.a. elevii școlii ajunseră la măiestrie în sculpturile lor, ajungînd să sculpteze pînă și iconostase pentru biserici.

Progresul îmbucurător pe care îl făcea învățământul românesc prin românizarea Liceului de la Suceava îndemnă pe români să ceară clase divizionare și pe lângă Liceul de stat din Cernăuți și să le obțină în 1901 sub conducerea lui *Ion Bumbac*. Urmașul lui Bumbac a fost profesorul *Teodor Bujor*, sub care în 1906, deputații români din Parlamentul din Viena, în frunte cu Gheorghe Popovici, se folosiră de situația critică a guvernului Badeni, care avea nevoie de voturile lor, și obținură organizarea lor în liceu aparte.

În urma sporirii școlilor românești, dar în aceeași măsură și a celor ucrainene, guvernul se văzu silit în 1906 să împartă agendele inspectoratului școlar al țării în trei secții: una română, a doua germană și a treia ucraineană. La conducerea secției române a ajuns profesorul *Dionisie Simionovici*. Sub noua conducere a inspectoratului român se obțină în 1907 crearea unui liceu clasic la Cîmpulung, sub direcțiunea merituosului profesor *Danul Verencă*. După alți trei ani, la 1910, se obținură clase paralele românești pe lângă Liceul clasic din Rădăuți.

În urma tripartizării învățământului public din Bucovina — în român, german și ucrainean — fu divizată și Școala normală de băieți — nu și cea de fete — în trei secții, și anume: română, germană și ucraineană, pusă fiecare sub conducere proprie. În noile condiții, școala română luă un mare avânt. Noii revizori români își dădeau mai multă silință pentru propășirea școlii, iar învățătoria era mai bine pregătită pentru misiunea ei și mai bine dotată. Se începu cu editarea de cărți școlare mai bune și mai corespunzătoare noului spirit național. Numărul școlilor sporea mereu, astfel că nu se mai găseau sate fără școală primară. În comunele mai mari ființau școli separate pentru băieți și pentru fete, fiecare cu mai multe clase. În 1908 numărul copiilor obligați să frecvențeze școala era de 119144, dintre care numai 2 525 nu mergeau la școală. Dar cu toate acestea, numărul analfabeților se ridica la 64% din totalul populației.

Pentru apărarea școlii românești și susținerea revendicărilor învățătorimii privitoare la îmbunătățirea salariilor, apără în 1905 revista *Școala*, care își continuă apariția pînă în 1914. Ea veni să

* înlocuiască vechiul organ școlar „Paedagogische Blätter”, care reprezentase interesele școlii „bucoviniste” din 1872 pînă în 1902. Învățătorimea germană își avea organul ei — „Bukowiner Schule”, de asemenea și cea ucraineană — „Ukrainskaia Șkola”. În fruntea noii mișcări naționale în școală stătea tînărul profesor de la Școala normală din Cernăuți, *Gheorghe Tofan*.

li
*
f
*.
i
.
"5
Introducerea limbii române la Liceul din Suceava și angajarea de profesori români a înlesnit foarte mult elevilor români urmărirea studiilor liceale. Numărul lor spori foarte mult. Absolvenții liceului veneau la Universitatea din Cernăuți, unde se înscriau nu numai la teologie, ci și la facultățile de drept și filozofie. Absolvenții acestor facultăți dădeau un contingent destul de însemnat de candidați la ocuparea serviciilor publice, nu numai ca preoți în eparhie, ci și ca profesori, slujbași administrativi și judecători. Cu burse de la Fondul bisericesc, unii din ei *armau Academia de înalte studii agronomice* de la Viena pentru a intra ca ingineri silvici în serviciul Fondului bisericesc. Alții urmau medicina sau politehnica de la Viena. Astfel că, spre finele secolului al XIX-lea, românii își aveau conaționali de-aî lor în toate ramurile administrative din Bucovina. Erau și absolvenți români care îmbrățișau avocatura și notariatul public. În justiție elementele românești funcționau la judecătoriile județene, precum și la cele două tribunale provinciale, unul la Cernăuți și altul la Suceava. Curtea de Apel pentru tribunalele din Bucovina se găsea la Liov, iar Curtea de Casație la Viena. Cu vremea ajunseră consilieri români și la aceste înalte curți de justiție. Mai greu pătrunseră românii la Universitate. La Facultatea de Teologie toți profesorii, cu excepția aceluia pentru limba slavonă, erau români. La Facultatea de Drept, după moartea lui *Constantin Tomașciuc*, pătrunse numai tîrziu de tot un singur profesor român. Un singur profesor român funcționa și la Facultatea de Filozofie și Litere, profesorul de limba și literatura română. Numai tîrziu putu pătrunde un al doilea profesor român la nou înființata catedră de Istoria românilor, pe care însă guvernul austriac refuză de a o considera ca atare, înscriindu-o în actele oficiale drept catedră de istoria sud est-europeană.

4. Viața socială și artistică

Societățile studențești „Junimea” și „Academia Ortodoxă” continuă programul național al „Arboroasei”, continuând să atragă publicul românesc în jurul lor și să-l intereseze tot mai mult prin declamații, conferințe, festivaluri, excursii și dans, pentru literatură și muzică românească. Balul anual al „Junimii” era balul reprezentativ al elitei românești din Bucovina, la care participau uneori și oaspeți din Regat, chiar și ofițeri români în splendidele lor uniforme da gală. Câteodată aranjorii balului reușeau să angajeze pentru **Balul „Junimii”** chiar muzica militară română din Dorohoi sau Fălticeni, ceea ce constituia un puternic punct de atracție pentru publicul românesc. Autoritățile publice din Bucovina erau reprezentate la balul „Junimii” prin șefii lor. Astfel făceau act de prezență la acest bal reprezentativ mitropolitul, guvernatorul, căpitanul Țării, comandantul brigăzii de infanterie din Cernăuți și rectorul Universității, pe lângă consulii României și Rusiei cu sediul la Cernăuți. O adevărată serbare națională era și **comersul „Junimii”** de inaugurare a noului an de studii, când se introduceau și noii membri în Societate, după un ceremonial special, primind semnul distinctiv al Societății: *ppanglică în trei culori* care se purta pe piept.

În 1894 studenții români din Cernăuți luă parte la congresul național studențesc de la Constanța unde rostiră entuziaste cuvântări naționaliste. Pentru aceasta ei fură urmăriți de Siguranța austriacă și unii din ei, ca **Eusebie Pașcan** și **Petre Ionescu**, nici nu se mai reîntoarseră în Bucovina, ci fură siliți să se expatrieze.

Tot așa de festive și bine frecventate erau și aranjările similare ale Societății teologice „Academia Ortodoxă”. În locul mai alului sau armindenului tradițional se aranjau excursii în păduricea de la Horecea, cu care ocazie se juca teatru, se declamau poezii, se cânta și se dansa pînă noaptea târziu la lumina lunii sau a făcliilor și lampionelor de diferite culori.

Și Societatea studențească „Bucovina” contribuia la învierea vieții sociale românești. Ea **edita** la 1903 un **almanah Literar**” cu un cuprins variat și interesant.

Dezbinările din viața” politică aduseseră cu sine dezbinarea

între studenții universitari. În 1905 aripa de stînga democratică se rupse din „Junimea”, constituindu-se în societatea **„JDacia”**. Între timp luă ființă și o a treia societate studențească, care reactualiza numele **„Arboroasa”**.

Societatea studențească „Dacia” are meritul de a fi înființată în 1905 reuniuni de flăcăi de la sate, numite **arcașii**, cu scopul de a deprinde tineretul satelor cu mînuirea armelor și cu exerciții de gimnastică, cu serviciul de pompieri etc. Regulamentul din 1906 arăta că în arcașii se pot aduna toate puterile tinere ale satelor spre a apăra averea aproapelui de nimicire. Arcășiile urmau să strîngă la un loc tineretul, să-i atragă atenția asupra primejdiilor ce amenință satele, să-l înfrățească și să-l cultive fizicește și moralmente pentru a putea apăra averea și viața aproapelui. Sfințirea de steaguri ale arcășiilor oferea ocazii pentru impozante manifestații religioase și naționale. În scurtă vreme luă ființă zeci de arcașii, care organizează participarea a peste 2 000 de țărani la Expoziția națională din București din 1906.

Curînd gustul artistic și muzical, care era ținut treaz de lăutari vestiți ca, **Moș Nicolai” Picu, Anghel, Grigore Vindireu** ș.a. care cure treierau Bucovina cîntînd la diferite serbări, se dezvoltase în așa măsură că se simți nevoia înființării unei societăți muzicale românești. Așa luă ființă la 10 iulie 1881, în Cernăuți, Societatea **„Armonia”**, care după doi ani de existență fu dezvoltată într-o adevărată **Societate pentru cultivarea și răspîndirea muzicii naționale, vocale și instrumentale și a artei dramatice”**. Ca membri fondatori apar: **Ion Bumbac, Vasile Morariu** — fiul mitropolitului Silvestru, **Dimitrie Socoleanu** ș.a. Primulei președinte a fost **Leon Goian**, Societatea numărînd chiar de la început 50 de membri. Conducerea Societății înțelegea să cultive între membrii ei muzica națională — „prin executarea lucrărilor diverse ale compozitorilor români, răspîndindu-le prin țară și mai ales pe la școlile secundare și civile”. În scopul acesta ea își propuse să organizeze „petreceri și serate muzicale pentru dezvoltarea spiritului muzical național”. Ea avea să îngrijească de editarea diverselor lucrări muzicale, încurajînd pe tinerii compozitori cu decernarea de premii.

în Cernăuți exista încă din 1862 o *Societate filarmonică germană* — Verein zur Forderung der Tonkunst in der Bukowina — care luase ființă la îndemnul fostului director al Conservatorului de muzică din Liov, *Carol Mikuli*, născut la Cernăuți. El era bine văzut în societatea românească. La îndemnul Elizei și Eufrosinei Hurmuzachi, fiicele lui Doxache și surorile lui Eudoxiu, Gheorghe și Alecu, el adună și publică în patru fascicule *48 Aires nationaux roumains* — în care găsim doine, hore, balade și cîntece ciobănești culese de la muzicanți și păstori, precum și din scripcile și cimpoaiele țărănești. Asupra celor 48 de arii naționale românești apărute la 1864 scria foarte elogios Vasile Alecsandri în „România Literară”. Mikuli compuse și o frumoasă liturghie care s-a cântat cu ocazia sfințirii bisericii catedrale din Cernăuți la 1864. Tot el a armonizat și mai multe poezii de Alecsandri.

Pe la 1869 *Ștefan Nosievici*, cunoscut prin compozițiile sale *Drum bun, drum bun, doba bate* și *Măi, tătare, ține calul*, înființa la Suceava o *Jteuniune de cîntări bisericești și lumești*, cum arătau ziarele „Albina” și „Federațiunea”, dar moartea prematură a conducătorului ei puse capăt lăudabilei inițiative.

La Cernăuți, o rodnică activitate pe tărîmul muzical a dezvoltat profesorul de muzică de la Seminarul teologie, *Isidor Vorobchievici*, fost elev al Conservatorului din Viena. El publică în 1869 la Cernăuți un *Manual de armonie muzicală*. În anul următor apărut lucrarea sa *Flori din Bucovina*, cuprinzînd opt piese muzicale cu acompaniere de pian. În anii 1889-1891 el dădu publicității o frumoasă *Colecțiune de cîntece pentru școlile poporale*. Tot el a compus mai multe liturghii și cîntări religioase. Isidor Vorobchievici era însă numai după mamă român, din familia Corlățean; după tată el se considera rus, publicînd în diverse reviste rusești poezii lirice, lucrări epice și dramatice sub pseudonimul *Danilo Mlaca*.

Ciprian Porumbescu, fiul scriitorului Iraclie, fostul președinte al Societății Academice „Arboroasa”, învățase mat întîi la Mikuli, la Cernăuți, completîndu-și studiile muzicologice la Viena, de unde fu chemat la Brașov ca profesor de muzică și conducător al corului de la biserica Sf. Nicolae. „Gazeta Transilvaniei” îl considera ca pe „unul dintre cei mai zeloși și mai talentați dintre puținii noștri cultivatori ai artei muzicale în genere și ai muzicii naționa-

le românești îndeosebi”. Un admirator al său transilvănean, scoțînd în evidență „numărul considerabil de merituose lucrări compuse de Porumbescu într-un interval așa de scurt”, recunoștea că el, pe lîngă zelul său excesiv, avea și un talent extraordinar poetic, fecund, care pentru viitor ar fi devenit un mîrgăritar dacă în 1883 moartea nu i-ar fi curmat firul vieții la vîrstă de numai 29 de ani.

Într-adevăr, tînărul compozitor lăsa în urma lui o prea bogată și inestimabilă comoară de peste 250 de compoziții muzicale de tot felul, între care cinci liturghii și alte compoziții religioase, precum și peste o sută de compoziții profane pentru cor, pian, vioară și flaut între care *Rapsodia română*, *Tabăra română*, *Hora detrunchiaților*, *Hora Brașovului*, *Hora Prahovei*, *Cisla*, *Steluța* etc. Lui Porumbescu îi datorăm și operetele *Crai nou* și *Candidatul Linte*. Apreciînd opera sa în ansamblul ei putem repeta cuvintele sale de la Putna: că a cîntat și armonizat bucuria și durerea Daciei întregi. Cultul lui Porumbescu s-a dezvoltat mai ales la Suceava, aproape de mormîntul său de la Stupea. Acolo s-a înființat, sub conducerea lui Severin Procopovici, *Societatea corală „Ciprian Porumbescu”*, ridicîndu-i-se și un bust. Viața și activitatea sa au fost relevate în numeroase monografii de Petrea Petrescu, Valeriu Braniște, Ion Grămadă, Lecca Morariu ș.a. Societatea s-a însărcinat cu publicarea operelor inedite ale regretatului compozitor.

Societatea „Armonia” a atins culmea strălucirii sale sub conducerea celebrului compozitor bucovinean *Tudor Flondor*, care a armonizat și pus pe note muzica la vodevilurile lui Alecsandri: *Drumul de fier*, *Cinel-Cinel*, *Florin și Florica*, *Rămășagul*, *Doi țărani și cinci cîrlani* ș.a. Pe lîngă coruri și cîntece pentru voce și pian, precum *Mîndruliță de la munte*, *Vin la mine, copilită*, *Serenada*, *Cîntecul marinarilor*, *Cîntecul vîntătorilor*, *Lăcrămioare*, *Vioarele*, și diverse piese pentru pian, Tudor Flondor a lăsat posterității opera Pescarul Dunării și operete ca: *Lița Pescărită*, *Moș Ciocîrlan*, *Noaptea Sf. Gheorghe* ș.a. Și Tudor Flondor a murit relativ tînăr, în 1908, la vîrstă de 46 de ani. Biografia sa a fost scrisă de profesorul Nicolae Tcaciuc-Albu.

Al treilea mare compozitor și muzicolog bucovinean a fost *Eusebiu Mandicevski*, profesor și director al *Academiei de muzică* de

la Viena. Deși activitatea sa s-a desfășurat mai mult la Viena, el s-a gîndit totdeauna la Bucovina, țara sa de naștere, iubind muzica românească și contribuind la răspîndirea ei. De la el avem două liturghii: una grecească și alta românească, ce n-ău fost încă publicate. De cîte ori venea la Cernăuți să-și vadă rudele, el nu neglija să dirijeze corul la serviciul divin din biserica catedrală. El a armonizat și mai multe, melodii populare românești. De la el ni s-a păstrat în manuscris un succint studiu asupra însemnătății muzicii bisericești. Liturghiile și studiul se păstrează în colecția de manuscrise a Academiei Române.

Ciprian Porumbescu, Tudor Flondor și Eusebiu Mandicevski sînt cele trei mari talente muzicale cu care Bucovina se poate mîndri. Ei aparțin aceleiași epoci, dar activitatea lor muzicală s-a manifestat în direcții deosebite. Porumbescu, după o fenomenală fecunditate muzicală, s-a stins înainte de vreme. Tudor Flondor a umplut imediat locul, continuînd cu mare succes opera muzicală a celui dispărut înainte de vreme. Mandicevski a dezvoltat o apreciabilă activitate muzicologică la Viena, lăsînd în urma sa, "pe lîngă mai multe liturghii, și numeroase compoziții pe texte din clasicii români Alecsandri, Eminescu, Coșbuc, Vlahuță, D. Anghel, Șt. O. Iosif și Măria Cunțan.

O mențiune onorabilă merită feeriile *Cîntecul Neamului, Muzica înaltă sufletul* și *Luceafărul* de **Grigore Pantazi**, care s-au reprezentat pe scena Teatrului din Cernăuți. Creațiile sale coreografice erau apreciate și la Viena. El lasă în urma sa cincizeci de baletе și feerii.

Între compozitorii bucovineni merită, de asemenea, să fie menționați **Constantin Buchenthal V. Vasilescu, Constantin Sandru** ș.a.

străinilor, dacă studii de actualitate nu se scriu, cum vei sprijini tu «Societate pentru cultură și literatură», naționalismul căreia pretinzi să-i servești? Și, mai ales, cum vei fixa atenția lumii asupra ta, când munca metodică și serioasă în stil mare a încetat în localitățile tale?"

Sextil Pușcariu, în calitatea sa de profesor universitar la catedra de limba și literatura română, împreună cu Ion Nistor, în calitatea sa de profesor la catedra de istoria românilor la Universitatea din Cernăuți, au crezut de a lor datorie să intre (1912) în Societate cu gândul de a o scormoni din somnolența ei și de a-i insufla un nou spirit de viață. Au reluat editarea Calendarului pe seama Societății, au organizat cicluri de conferințe publice, au ținut asemenea conferințe și în orașele de provincie și au sprijinit acțiunea lui *Gheorghe Tofan* de a deschide școli particulare românești în comunele răzeșești din valea Ceremușului și din comunele de dincolo de Prut, unde urmașii răzeșilor moldoveni își uitaseră limba strămoșească.

Pentru recâștigarea mazililor și răzeșilor de partea cauzei naționale luase ființă la 1900 *Societatea mazililor și răzeșilor bucovineni*". Scopul urmărit de noua societate era să deștepte pe maziții și răzeșii, în număr de vreo 25 000 de suflete în 52 de sate din Bucovina, la o nouă viață națională. Trăind în mediu ucrainean ei uitaseră limba maternă și vorbeau rutenește. Pentru a deștepta interesul lor față de trecut, precum și dragostea de limba românească, apărură în noiembrie 1910 la Cernăuți „*Gazeta mazililor și răzeșilor bucovineni*", care continuă să fie editată până în 1914, când izbucni primul război mondial.

Curînd însă Pușcariu și Nistor ajunseră la convingerea că față de atitudinea majorității membrilor din comitetul Societății toate străduințele lor erau zadarnice, și de aceea s-au retras din comitet, adresînd președintelui următoarea scrisoare de demisie:

„Onorate Domnule Președinte,

Scopul «Societății pentru cultura și literatura română» este de a răspîndi și spori cultura și sprijini literatura poporului român din Bucovina (cap. I din statut). Pentru realizarea acestui scop art. 2 din statut prevede între altele și întreținerea unei biblioteci, ținerea de conferințe publice, promovarea instrucțiunii în limba ro-

mână, sprijinirea meseriașilor români, răspîndirea de cărți pentru popor ș.a.

De la alegerea noastră în comitet și pînă astăzi am muncit cu »1 și abnegație pentru realizarea acestui măreț scop. La stăruința noastră s-a pus biblioteca în rînduială, s-a votat regulamentul pentru afacerile interne ale Societății, s-au aranjat serbări culturale și |*a editat Calendarul Societății pe anul 1914. Munca noastră ze-loasă și dezinteresată n-a găsit însă aprobarea tuturor membrilor din comitet, mai ales însă din partea acelor care cred că menirea Societății se mărginește doar la înregistrarea de acte asupra veniturilor și cheltuielilor, cît și la administrare. N-a fost ședință în care să nu ne fi ridicat glasul și să nu fi stăruit pentru îndrumarea Societății pe calea adevăratei sale meniri. Năzuința noastră n-a găsit însă răsunset la toți membrii comitetului, ba a fost chiar calificată de un domn din comitet ca direct dăunătoare Societății, fără ca d-l președinte să fi dezavuat această părere.

Sub astfel de împrejurări rămînerea noastră în comitet nu mai poate avea nici un rost. Plenul ne-a ales în comitetul unei societăți culturale, și nicidecum în comitetul unei societăți de administrare de fonduri. Așa fiind, retragerea noastră din comitet se impune de la sine. Și aceasta cu atît mai vîrtos, cu cît administrarea averii Societății și a instituțiilor ei nu concordă cu ideile pe care le avem noi despre o administrare priincioasă intereselor noastre culturale. În palatul național domnește o completă anarhie, unde bătăi și palmuiri sînt la ordinea zilei, fără ca onoratul comitet să fi luat imediat măsuri pentru curmarea acestor regretabile întîmplări.

Tot atît de triste sînt și stările ce domnesc la tipografie, unde se găsește investită o bună parte din averea Societății. Se va împlini curînd anul, fără ca onoratul comitet să fi primit raportul convenit asupra mersului tipografiei. Fundația Constantinovici nu se activează fără ca tot comitetul să fie lămurit pentru ce unii domni cer mereu prelungirea termenului fixat de justiție pentru activarea acestei fundații. Nu se amină cumva mereu activarea fundației pentru că fondurile ei sînt plasate la o anumită bancă fără siguranța pupilară, care în același timp este condusă de anumiți membri din comitetul Societății pentru cultură? Rezolvarea chestiunii

unor manuscrise incurse se amină mereu, cu toate că din partea unui membru al comitetului s-a cerut ca această chestiune, cu a cărei grabnică rezolvare am fost însărcinați de adunarea generală, să fie pusă la ordinea de zi a ședinței comitetului. Cererea nu s-a ținut în seamă. Unor societăți românești li se face imposibilă șederea în încăperile palatului național. Chiriile urcă mereu, ca de pildă bărbierului Ursu, pe cînd străinilor, ca de pildă doctorului Gross, li se scade chiria fără aprobarea tuturor membrilor din comitet. Meseriașii români, a căror primire este cerută de alineatul 4 al art. 2 din statut, sînt alungați din palatul național, fiindcă convingerile lor nu mai concordă cu programul politic al unor domni din comitet. Ședințele comitetului nu se țin în conformitate cu dispozițiile art. 9 din regulament și la discuție, protestele noastre legitime nu sînt trecute în procesul verbal. Scurt, Societatea merge pe un drum pe care noi, conștiinți de marea răspundere pe care o avem înaintea publicului românesc și înaintea conștiinței noastre, nu-l mai putem urma.

De aceea vă rugăm, d-le președinte, să binevoiți a lua la cunoștință demisia noastră din comitetul «Societății pentru cultura și literatura poporului român în Bucovina».

Cernăuți, 2 februarie 1914

ss. *Sextu Pușcariu*

Ioni. Nistor"

între preocupările societăților studențești „Junimea” și „Academia Ortodoxă” și a Societății „Armonia” era și aceea de a organiza trupe de diletanți și a da reprezentării teatrale în orașele din Bucovina. Cum însă publicul cernăuțean nu se mulțumea numai cu aceasta, s-a reluat încă din 1875 seria întreruptă la 1869 a reprezentațiilor teatrale date de artiști dramatici din Regat. Astfel veni la Cernăuți în iunie 1875 baritonul Teodor Popescu și artistul dramatic Constantin Demetriade, care aranjă serate muzicale și declamatorice cu cîntări și declamații din Alecsandri, Depărăteanu, Verdi, Bellini și Blaremburg. În februarie 1880 veni în Bucovina artistul I. C. Lugoșanu, care dădu mai multe reprezentații la Cernăuți și Suceava.

În iunie 1885 sosi la Cernăuți ansamblul Teatrului Național din București cu C. Nottara, P. Guști, M. Dimitrescu, N. Petreanu, A. Catapol, N. Călugescu, M. Gligorescu și G. Gabrielescu, cu

doamnele Elena Nottara, Aristița Romanescu și A. Alexandrescu, în total 11 persoane, care reprezentă *Fîntîna Bînduziei* de Vasile Alecsandri. Piesa fu primită cu mare însuflețire și nesfîrșite aplauze din partea publicului cernăuțean, astfel că ea trebui să fie repetată de mai multe ori. Stagiunea trupei bucureștene țină mai multe săptămîni, reprezentînd, pe lîngă diverse localizări franțuzești ca *Bărbatul și amantul*, *Scinteia*, *avoi* *Angello Malipieri* de Victor Hugo, și acte din *Hamlet* și din *Ovidiu*, care plăcură foarte mult publicului.

În 1887 debuta la Cernăuți, între 13-28 noiembrie, *Societatea dramatică română «Concordia»* de sub conducerea lui Lachi Chirimescu, care dădu mai multe reprezentații foarte gustate de public, precum arăta „Revista Politică” din Suceava.

În 1888 ansamblul Teatrului Național bucureștean sosi din nou la Cernăuți cu *Ovidiu* și *Fîntîna Bînduziei*. Un corespondent din Cernăuți scria în coloanele „Tribunei” din Sibiu că *Fîntîna Bînduziei* a avut cel mai mare succes. El arăta că românii din toate orașele din Bucovina veniseră la Cernăuți să asculte dulcea limbă a bardului de la Mircești și să admire jocul artiștilor români, printre care se găsea și Aristița Romanescu.

În iunie 1893 sosi la Cernăuți trupa Teatrului Național din Craiova sub conducerea lui *A. L. Bobescu* care dădu 14 reprezentații cu sala arhiplină:

Pe scena Teatrului german din Cernăuți a jucat în anii 1885, 1890, 1892, 1895, 1896, 1898, 1899, 1902 și 1907 marea tragediană de la Burgtheater din Viena, Adriana de Cola, născută Costin, cu numele ei de artistă *Agatha Bârsescu*, fiind primită cu mare entuziasm de publicul cernăuțean și îndeosebi de cel român. De altfel stagiunile trupelor românești nu erau bine primite de publicul neromân din Cernăuți, care nu vedea cu ochi buni reprezentațiile artiștilor veniți din România.

După o întrerupere mai îndelungată reveni, în 1910, în Bucovina *Petru Liciu* cu Aristița Romanescu, Belcot ș.a., jucînd *Lipitorile satului* de Alecsandri, în orașele Cernăuți, Storojineț, Șiret, Rădăuți, Suceava și Cîmpulung — în fața unor săli arhipline de cărturari și țărani. În anul următor, 1911, veni Liciu din nou în Bucovina cu ansamblul și decorurile Teatrului Național din Bu-

curești, reprezentînd cu mare succes trilogia lui Barbu Delavrancea: *Apus de soare, Vîforul și Luceafărul*.

Aniversarea a 20 de ani de la moartea lui Creangă s-a sărbătorit în toată Bucovina în prezența membrilor Societății Scriitorilor Români din București, la 17 ianuarie 1910 la Suceava, la 18 ianuarie la Cîmpulung și la 19 februarie la Cernăuți, sub președinția profesorului Sextil Pușcariu.

Bucovina a participat la *Expoziția jubiliară* de la București din 1906, expunînd piese din tezaurul său artistic și documentar. Expoziția a fost vizitată de grupuri masive de țărani bucovineni, sub conducerea tinerilor „Dacieni” Gheorghe Tofan, Filaret Doboș și Dimitrie Logigan, care s-au întors plini de însuflețire și admirație pentru cele văzute și auzite acolo. Catalogul obiectelor din Bucovina a fost alcătuit de Nicolae Cotlarciuc, doctor în teologie, mitropolitul Nectarie de mai târziu.

La serbarea aniversării de 30 de ani a Societății Academice „Junimea”, care s-a făcut sub președinția de onoare a primului ei președinte, *Dimitrie Onciul*, au participat: profesorul *Nicolae Iorga*, reprezentînd „Semănătorul”, *Simion Mehedinți*, reprezentînd revista „Convorbiri Literare”, *Constantin Stere* în numele revistei ieșene „Viața Românească”, pe lîngă scriitorii *Mihail Kogălniceanu*, *Șt. O. Iosif*, *Dimitrie Anghel* și alții. Cu acest prilej s-a reprezentat pe scena Teatrului din Cernăuți spectacolul cu *Zorile* de Șt. O. Iosif.

5. Mișcarea literară și științifică

După ce, „Foaia Societății pentru cultură și literatură” își sistase în 1868 apariția, multă vreme nu s-au mai făcut încercări de a edita o nouă revistă literară. Abia în 1881 profesorul *Ion Bumbac* începu să editeze la Cernăuți o nouă revistă beletristică, *„Aurora Română”*, prefăcînd primul număr cu următorul program în versuri:

*„Bună ziua, boieri mari, domni, părinți și cărturari!
Bună ziua, azi, la toți ai lui Romul strănepoți!
Amorțala, letargia, pesimismul azi s-au stins*

*Și în locul lor speranța, dorul vieții s-a aprins.
Vechiul sînge curge iar în nepoții lui Traian
Și le-arată a lor putere... caracterul lor roman.
Le insuflă îmbărbăta, îi îndeamnă a înainta
Pe a culturii cale minară, ce-i va face a triumfa.
Deci, la lucru și unire, deci, la lucru serios
Și Românul va fi iar mare, va fi mîndru și frumos!”*

Anemia stilistică și spirituală a noii reviste, chiar de la naștere, a ieșit și mai mult în evidență după apariția primelor numere, făcînd-o să dispară foarte curînd fără nici un regret din partea puținilor cititori.

După asfințitul „Aurorei Române”, edita în 1883 preotul *Simion Cobilanschi* o nouă revistă literară „Steluța”, ca foaie pentru poporul de la țară. Dar și „Steluța” dispăru tot așa de devreme ca și „Aurora Română”, din cauza lipsei de interes ce o înconjură. Se vede că izvorul de însuflețire poetică al generației lui Pumnul secase de mult. Lumea se aștepta să țîșnească noi surse de inspirație.

În primăvara lui 1892 tinerii Petre Ionescu, Constantin Berariu, Iorgu Toma și Ștefan Bodnărescu editară la Cernăuți o revistă a tinerimii, *„Încercări Literare”*, la care urmau să colaboreze T. Robeanu (Gheorghe Popovici), Constantin Isopescu-Verde, Constantin Berariu, T. Bocancea și alți tineri intelectuali români bucovineni. Dar și această încercare eșua după primele numere ca și „Aurora” și „Steluța” și anume din lipsă de mijloace, nefiind susținută de cititori.

Pe la 1900 propaganda culturală, susținută cu atîta vigoare și putere de convingere de *Nicolae Iorga* și de scrisul său care se citea cu evlavie în Bucovina, aprinse sufletul tineretului român. Acesta începu să se convingă de necesitatea de a reînnoi legăturile culturale cu frații din țara-mamă, România, și de a căuta în creațiile lor literare izvoare de inspirație și îndemnuri pentru creațiile lor. De la moartea Hurmuzăcheștilor aceste legături slăbiseră tot mai mult, amenințînd să fie întrerupte cu totul. Dar în urma procesului „Arboroasci” și a vigilenței cenzurii austriece firele întrerupte ale vechilor legături cu Regatul trebuiau reînnoite numai cu mare precauție și multă chibzuială pentru a nu da nimic de bănuț organelor de siguranță din Cernăuți.

Numai cu luarea acestor măsuri de precauție putu apărea la Cernăuți, la 1 ianuarie 1904, primul număr al revistei „Junimea Literară”. Erau câțiva tineri din Societatea „Junimea”, între care **Ion Nistor, Gheorghe Tofan și Victor Morariu**, care se angajaseră să deștepte în publicul bucovinean gustul pentru lucrările literare românești de valoare și să îngrijească ca ideile întrupate în ele să pătrundă în toate păturile sociale bucovinene. Ei mai doreau ca noua revistă să devină un centru literar în jurul căruia să se grupeze toți literații din Țara Fagilor. Ei deschiseseră coloanele noului organ de publicitate pentru lucrările literare în vers și proză, care prin conținutul și forma lor vor fi potrivite să deștepte gustul publicului pentru **literatura românească** și să-i procure totodată o distracție plăcută și folositoare în dulcea limbă românească. Prin aprecierea lucrărilor după merit, prin încurajarea unor talente tinere care promiteau mult, dar pînă acuma nu se putuseră afirma în modul cuvenit, lipsindu-le organul de publicitate, sperau să inaugureze o mișcare literară în țară care să-i smulgă din ghearele indiferentismului și ale letargiei în care se zbătea atunci neamul românesc din Bucovina, stăpînit de patimi politice și rivalități personale.

Noua revistă se prezenta deci ca expresia unei grupări în jurul unei idei, a **ideii naționale**, care avea să-i determine întreaga activitate. Tinerii cititori își disciplinaseră dinainte gândurile, își întăriseră convingerile și luaseră hotărîrea fermă de a sluji idealul național și de a rămîne în orice împrejurare ostașii lui credincioși. Erau pătrunși de adîncă evlavie pentru creațiile gîndului și simțirii românești și gata la orice osteneală și jertfă pentru a face și pe alții să gîndească și să simtă ca și ei. Lupta lor se întea în deosebi pentru drepturile limbii naționale, fără de care cultura unui popor nu putea progresa.

La dezvelirea statuii lui Gheorghe Lazăr din fața Universității din București, la 1886, secretarul general al Academiei Române, **D. A. Sturdza**, zicea:

„Pot să fie și sînt limbi cu deosebire culte, limbi în care sînt scrise tezaure neprețuite de știință, dar un popor numai atunci există, cînd e capabil de a înălța propria sa limbă la acea tărie, care prin ea să poată domina toate cugetările omenești. Un popor care

nu întrebuițează **propria sa limbă în toate** împrejurările vieții, în cele mai **simple și mai modeste** ca și în cele **mai înalte și mai ideale**, acel popor lîncezește. Poporul care pierde limba, pierde însuși **ființa sa, conștiința de sine, încrederea în sine**”.

Dar cu toată precauția, nu s-a putut evita ca numărul al doilea din „Junimea Literară” să fie cenzurat din cauza versurilor: **„JLa coasă, fii, ca-n vremurile străbune, / Căci virtutea romană în noi a reînviat”**. Numai cu mari greutate a putut fi convins Parchetul că apelul la „virtutea romană” nu constituie un act de ațîțare contra ordinii publice, întrucît însuși steagul Regimentului al II-lea de grăniceri români din Năsăud fusese distins de împăratul austriac, pentru vitejia ostașilor români în bătăliile împotriva lui Napoleon în Italia, cu inscripția: **Vatus Romana Rediviva**. Dar oricît au fost admonestați și avertizați cu sancțiuni severe în caz de recidivă, cu toate piedicile ce li se puneau în cale editorilor, revista și-a continuat apariția timp de 11 ani, mai întîi la Cernăuți și apoi la Suceava, pînă la izbucnirea primului război mondial în 1914.

Ea a reușit să grupeze în jurul ei pe toți scriitorii bucovineni, de la cei mai bătrîni pînă la cei mai tineri, și anume: Vasile Bum-bac, Constantin Morariu, Simion Florea Marian, T. V. **Stefanelli**, Dimitrie Dan, Gheorghe Popovici, Isidor Ieșan, Dionisie Olinescu, Emanoil Grigoroviță, Elena Voronca, Iorgu Toma, Ilie Ves-lovski, Ștefan Ștefureac, Mihai Teliman, G. Rotică, Nicu Dracea, Constantiș (Taniu) Dracînschi, Ion Grămadă, Traian Brăileanu, Victor, Awel și Leca Morariu, Gheorghe Tofan, Radu Sbiera, Filaret Doboș, Eugen Botezat, Vladimir Mironescu, Severin Beuca Costineanu, I. Cocîrlă-Leandru, Vasile Huțan, Alexie Procopovici, Vasile Grecu, Gheorghe Berinteanu, Vasile Vitencu, Toader Gîrlă Moldoveanu, Mitruță Popescu-Colivescu, Adrian Forgaci, Liviu Marian, Dimitrie Marmeliuc, Lascăr Luția, Dim. Popescu-Viorel. În curînd se completă numărul colaboratorilor cu scriitori consacrați ca: Gheorghe Popovici, Sextil Pușcariu, Constantin Berariu, Temiaocle Boccancea, Aspazia Luția. În scurtă vreme „Junimea Literară” reuși să unească în jurul său pe toți literații bucovineni.

Într-o scrisoare pe care Sextil Pușcariu o adresa de Anul Nou 1907 directorului revistei, Ion I. Nistor, se zicea: „Aici în Bucovi-

na nu lipsesc, pe cât am putut constata, nici sentimentul național, nici agerimea minții, care distinge ce e rău să se facă și este bine să se îndeplinească, dar sufletele sînt copleșite de decepții prea mari; în ochii aceia inteligenți pe care îi văd zilnic, nu văd scînteia energiei".

Nicolae Iorga saluta cu bucurie apariția noii reviste bucovinene care, alături de „Luceafărul” din Sibiu, și „Făt-Frumos” din Bîrlad, reprezenta (în Bucovina) curentul „Sămănătorului”. „Tinerii bucovineni — zicea Iorga — s-au adunat în jurul «Junimii Literare», unde orice scînteie de talent este binevenită și ajutată, și aceasta pentru *a zgudui pe adormiții, ghiftuiți și cocoțați, pentru a dezmetici pe năuci și a pedepsi pe vînzători*".

Nicolae Iorga a fost, cum spuneam, animatorul principal al re-deșteptării naționale a românilor din Bucovina. El urmărea cu atenție străduințele lor naționale — le-a încurajat, le-a promovat, le-a îndrumat pe calea cea bună, dar el a și reprobato și combătut fără cruțare pe toți și pe toate ce se împotriveau acestor străduințe. Marea sa influență asupra spiritului public din Bucovina pîru primejdioasă Siguranței statului austriac și de aceea guvernatorul din Cernăuți a dispus să i se oprească la Rurudjeni intrarea în Bucovina. Dar în urma acestui incident s-a provocat un vîfor de indignare în Bucovina, făcînd ca influența lui Iorga să sporească și mai mult.

Firește că la început nu ne puteam aștepta la opere literare originale. Scrisul bucovinean n-a avut niciodată o notă specială, afară de germanisme și de rătăcirile becisnice din epoca pumnuleană. Scriitorii noștri erau inspirați de literatura fraților mai mari din România și Transilvania, precum și de literatura germană. S-au încercat și traduceri din Homer. De aceea Iacov Porumbescu, Vasile Bumbac și Dimitrie Petrino imită limba și versul lui Andrei Mureșanu și lui Dimitrie Bolintineanu. Numai generația scriitorilor ce a urmat — cu Gh. Popovici-Robeanu, Constantin Beraicu, Temistocle Bocancea, Constantin Isopescu-Verde, Nicu Draciu, Sever Beuca Costineanu, Dimitrie Popescu, Adrian Forgaci, V. Cocîrlă-Leandru, V. Hușan și Radu Sbiera — întrupe în Bucovina evoluția poeziei românești de la Vasile Alecsandri și Eminescu la Octavian Goga. Neavînd parte pînă de curînd de cultura

națională prin școală, bucovinenilor le-a lipsit chiar elementul primordial al producției literare, *limba*, încît ei erau buni bucu-roși de a o putea lua gata de la frații lor mai fericiți în privința aceasta, precum arată atît de bine Victor Morariu în recenzia volumului de versuri ale poetului G. Rotică, apărut la Vălenii de Mure în 1909.

În ciuda greutăților cu care aveau de luptat, intelectualii bucovineni au dat contribuția lor la capitalul de gîndire și simțire românească. Profesorii români de la Facultatea de Teologie din Cernăuți: **Eusebie Popovici, Isidor Onciul, Constantin Popovici, Vasile Mitrofanovici, Emilian Voiuțchi, Ștefan Găină, Teodor Tamavski, Vasile Gheorghiu și Vasile Tamavski** au așezat temelia științelor teologice ortodoxe, la izvorul cărora își stînseseră setea de știință teologiei de seamă din România, Transilvania și Ungaria, din Bulgaria, Serbia, Bosnia și Dalmația. Operele lor servesc și astăzi drept îndrumare în disciplinele teologice.

Profesorul **Ioan Gh. Sbiera** de la Facultatea de Litere din Cernăuți, membru al Academiei Române, a îmbogățit istoria literaturii române cu studiul său asupra *Codicelui Voronețean*, precum și prin voluminoasa sa lucrare *Mișcări culturale la românii din stînga Dunării*. În cartea sa *Familia Sbiera* el a adus contribuții prețioase la istoria Bucovinei.

Unul dintre întemeietorii științei istorice românești este **Eudoxiu Hurmuzachi**, membru al Academiei Române, care a pus baza colecției de documente externe privitoare la istoria românilor. În *Fragmente din istoria românilor*, apărute în nemțește și traduse apoi în românește, el încercă prima mare sinteză științifică a istoriei românești. În *Chemarea de alarmă și ajutor*—Not- und Hilferuf— din 1862, prin care moșnenii din ocolul Cîmpulungului îl chemară în ajutor în problemele lor cu fîscul, el a adunat material prețios pentru istoria socială și economică a Bucovinei.

Dimitrie Onciul a început studiul și cercetările sale istorice ca profesor la Școala normală din Cernăuți, cînd a publicat în nemțește *Istoria Bucovinei* pînă la anexarea la Austria și a publicat în „Convorbiri Literare” studiul său amănunțit asupra *Teoriei lui Râșler*. Nu mai vorbim despre rodnicia sa activitate didactică la Universitatea din București și la Academia Română, al cărei pre-

ședințe a fost, dînd publicității studii fundamentale pentru istoria românilor.

Distinsul jurist care era **Teodor V. Stefanelli**, membru al Academiei Române, a colaborat la „Convorbiri Literare” și este autor al unor diverse studii juridice și istorice ca **Istoricul luptei pentru drept în ținutul Cîmpulungului Moldovenesc**, cît și al prețioasei colecții de **Documente din vechiul ocol al Cîmpulungului Moldovenesc**.

Simion FL Marian, ajuns membru al Academiei Române, a îmbogățit folclorul românesc cu diverse colecții de poezii, satire, hore și chiuituri, descîntece poporane și a dat publicității: **Cromatică poporului român**, **Ornitologia poporană română**, **Nașterea, nunta și înmormîntarea la români**, **Legendele Maicii Domnului** etc

Dimitrie Dan, membru corespondent al Academiei Române a publicat studii etnografice din Bucovina asupra evreilor, lipovenilor, armenilor, ȝiganilor, monografii asupra comunelor Straja și Lujeni, precum și asupra mînăstirilor Putna și Sucevița. Tot lui îi datorăm și **Cronica Episcopiei de Rădăuți**.

Gheorghe Popovici, membru corespondent al Academiei Române, distins jurist român, a colaborat la „Convorbiri Literare”, publicînd studii din vechiul drept românesc ca **Jurămîntul cu brazda în cap**, **Starosăa Sepeniciensa** ș.a.

Constantin N. Hurmuzachi, cunoscutul entomolog și biogeograf bucovinean, ale cărui studii au apărut în diverse reviste de specialitate: „Entomologische Nachrichten” din Berlin, „Verhandlungen der K. K. zool. bot. Gesellschaft” din Viena, „Societas Entomologica” din Zurich, „Deutsche entomologische Zeitschrift Iris” din Dresda, Globus, „Zeitschrift fur Länder und Volkerkunde” din Braunschweig etc. Nu există lexicon sau dicționar de specialitate în care descoperirile sale să nu fie trecute la loc de cinste și aportul său să nu fie subliniat de somitățile științifice din străinătate.

Unul dintre cei mai activi și mai merituoși cărturari bucovineni a fost, fără îndoială, preotul **Constantin Morariu**, paroh în comuna Pătrăuți pe Suceava. El a colaborat la periodicele românești din Bucovina și din Transilvania, a publicat traduceri din Schiller și Goethe și a scris **Părți din istoria românilor bucovineni**

Daniil Verenca a publicat în nemțește studii și documente, între care **Topografia Bucovinei** — Topographie der Bukowina, după actele culese în arhivele de la Viena.

Ion I. Nistor, docent la Universitatea din Viena și apoi profesor de istorie sud-est europeană la Universitatea din Cernăuți și membru al Academiei Române, a dat publicității mai multe lucrări în limba germană ca: **Die moldauische Ansprilche auf Pokutten**, apărută în 1910 în „Archiv fur oesterreichische Geschichte” din Viena; **Das moldauische Zollwesen** (1911), apărută în Schmollers Jahrbuch fur Gesetzgebung und Verwaltung din Berlin. În editura Perthes din Jena a apărut în 1911 **Die auswärtigen Handelsbeziehungen der Moldau**; la Cernăuți a apărut în 1912: **Handel und Wandel in der Moldau**; **Zur Geschichte des Schulwesen in der Bukowina**. La 1915 a apărut la București **Românii și rutenii în Bucovina**, iar în 1916 **Istoria Bisericii din Bucovina**. Lucrarea despre comerțul extern al Moldovei a fost premiată de Academia Română.

Profesorul **Radu I. Sbiera** a publicat o bună **Gramatică latină pentru licee**. **Eugen Botezat**, docent la Universitatea din Cernăuți și membru corespondent al Academiei Române, a publicat în nemțește și românește cercetări originale din domeniul zoologiei. **Teofil Sauciuc-Săveanu**, docent la Universitatea din Cernăuți, a *tipărit studii de valoare în domeniul arheologiei și cel al epigrafiei grecești. O frumoasă pregătire filologică avea profesorul **Eusebiu Popovici** de la Liceul din Suceava, care își luase doctoratul la Innsbruck. În domeniul dreptului penal se distinse fostul magistrat **Constantin Isopescu-Grecul**, care ajunsese profesor de această specialitate la Facultatea Juridică din Cernăuți. El publică și lucrări în nemțește din domeniul specialității sale. O mențiune onorifică o merită zeloasa activitate a **M Francis Adolf Wickenhauser**, care a dat publicității în traducere germană actele de danie ale mînăstirilor din Bucovina, Un bun manual în românește pentru Școala de moașe a dat **dr. Octavian Gheorghian**, directorul Maternității din Cernăuți. Vestii medici români la Cernăuți erau: **dr. Grigore Onciul**, **dr. Eudoxiu Procopovici**, **dr. Isidor Bodea**, **Volcinschi** ș. a.

6. Greutățile economice

În vădită opoziție cu avîntul cultural se putea observa în epoca aceasta în Bucovina o stagnare pe tărîmul economic. Industria austriacă găsea în Bucovina o bună piață pentru desfacerea produselor sale industriale și de aceea guvernul de la **Vienna** nu avea nici un interes pentru industrializarea Bucovinei. Dimpotrivă, el înțelegea să mențină caracterul aproape exclusiv agricol al țării, în vederea aprovizionării pieței vieneze cu vite și lemn de construcție din Bucovina. De aceea, singurul izvor de producție și câștig pentru populația românească rămase, ca și mai înainte, agricultura și creșterea vitelor, îndeosebi vite cornute și porci.

Țîrgurile săptămînale din orașele bucovinene erau cercetate de negustori vienezi, care expediau trenuri întregi devite — de vite mari, de porci, gîște îngrășate — la măcelăriile din capitala monarhiei. Din acest negoț își trăgeau gospodarii singurul câștig pentru nevoile gospodăriilor lor. Dar cea mai mare parte din acest venit se cheltuia, la rîndul său, pentru procurarea de porumb (sau păpușoi) din România. Solul Bucovinei nu producea cantitatea necesară de porumb pentru hrana populației ei destul de numeroase, ci anual se importau aproximativ 5 000 de vagoane de porumb din Regat.

În lipsă de cooperative și alte instituții de acest fel, care să primească această cantitate de porumb și să o distribuie cu prețuri normale la consumatorii țărani, porumbul importat din România încăpea pe mîna speculanților care îl distribuiau cu prețuri mari, păgubitoare pentru săteni, care erau exploatați pînă la sînge, plătind carnete ce ajungeau pînă la 70%.

Țărănimia nevoiașă, care nu găsea de lucru în Bucovina fiindcă se importau mereu muncitori agricoli ieftini din Galiția, unde nu se mai întorceau, era silită să plece peste vară la lucru în Moldova. Arendașii moșiilor de acolo se adresau din toamnă birourilor din Bucovina care mijloceau angajarea muncitorilor, plătinindu-le avansuri din simbria cuvenită. În cele mai multe cazuri banii primiți ca avans nu se întrebuintau pentru nevoile gospodăriei, ci se cheltuiau cu ocazia sărbătorilor de iarnă.

De Sf. Nicolae și de Crăciun gemeau cîrciumile de chiotele ță-

ranilor ce se năimiseră în Moldova, iar cînd venea primăvara, pe la Sf. Gheorghe, țărani goi și flămînzi lăsau grija brumei de gospodării pe care o mai aveau în seama nevestei și a copiilor nevîrstnici și plecau în Moldova la lucru, pentru ca să se întoarcă toamna, istoviți și zguduiți de friguri, la vetrele lor sărăcicioase și lipsite de provizii pentru iarnă. În situația aceasta nevoia îi silea să se angajeze din nou, primind avansuri de la birourile de mijlocite, repetînd mereu traiul acesta an de an. Unii dintre ei nici nu se mai întorceau în Bucovina, ci mureau în Moldova sau se așezau acolo, risipindu-se astfel gospodăriile lor de acasă.

Nu lipseau nici cazuri de emigrări în **America**. La Cernăuți funcționau mai multe birouri care mijloceau asemenea emigrări.

Erau admiși la emigrare bărbații după ce-și îndeplineau obligațiile militare. De regulă emigrau mai întîi bărbații, dintre care unii se întorceau acasă cu banii agonisiți, așa-numiții **țărani americani**, iar alții chemau nevestele să-i urmeze peste Ocean. Mai mare era procentul emigranților ucraineni din părțile din nordul Bucovinei. Dar niciodată emigrația bucovineană în America n-a luat extensia și amploarea emigrației transilvănene.

La populația astfel sărăcită prindea ușor patima beției. Pe timpul Voievodatului Moldovei dreptul de desfacere a băuturilor alcoolice aparținea proprietarului satului. În era austriacă proprietarii fură despăgubiți pentru trecerea acestui drept asupra țării. Comitetul țării exploata **dreptul de propinație**, cum se numea el, **arendîndu-l** celui mai bun ofertant, care era de regulă proprietarul velniței de rachiu sau de **holercă**. Acesta, la rîndul său, îl subînchiria cîrciumarilor de la sate și de la orașe. Cîrciumarii căutau, firește, să desfacă cît mai mult rachiu, pe care ei de altfel îl mai amestecau și cu apă, pentru a realiza profituri cît mai mari. În scopul acesta ei ademeneau lumea la cîrciumă, oferindu-i băutură și pe datorie, de care țăranul scăpa numai rareori cu obrazul curat. Odată ce țăranul ajungea pe mîna cîrciumarului, soarta gospodăriei sale era pecetluită, căci odată ce omul se îmbăta, nu mai ținea socoteală de ceea ce cîrciumarul trecea în contul lui, și acesta trecea cît voia. Pentru datoriile astfel contractate, gospodăria țăranului ajungea la licitație, vînzîndu-se pe rînd lucrurile din casă, apoi vitele de muncă, pămîntul și în cele din urmă casa, țăranul

ajungînd pe drumuri cu femeie și copii. Nu era sat în care să nu se petreacă asemenea tragedii sociale, care uneori sfîrșeau prin acte de violență și crimă.

În zadar propovăduiau preoții în biserică, învățătorii în școală și unii oameni de inimă, ca avocatul **Ambrosie Comoroșan** în adunări pe la sate contra beției, patima aceasta pătrunsese așa de adînc în popor, încît nu era chip de a o combate cu succes. Într-o vreme, în satul Mahala de lîngă Cernăuți s-a ridicat chiar un „prooroc” care umbla din sat în sat, tunînd și fulgerînd contra beției. Sub inspirația lui, lumea se aduna la biserică, jura să nu mai bea holercă și înmormînta sticla de rachiu în curtea bisericii după toată rînduiala bisericească. Dar nici „proorocul de la Mahala” nu putu abate lumea de la beție. Ademenirile cîrciumarilor și arendașii dreptului de propinație, de convență cu organele administrative se dovediră mai puternice decît cuvintele proorocului și lumea continuă să bea mai departe, în dauna sănătății poporului și spre ruina lui economică.

În nevoia lor, țărani făceau împrumuturi la băncile de uzură care răsăreau ca ciupercile în orașele și tîrgurile din Bucovina. Legal camătă era fixată la circa 15%. În realitate însă, aceste bănci luau pînă la 70%, dacă se luau în socoteală cheltuielile de tot felul care se făceau cu contractarea unor asemenea împrumuturi. Pentru a scoate țărănimea din ghearele cămătarilor fără suflet, începu și în Bucovina **mișcarea cooperatistă**, înființîndu-se **bănci populare** după sistemul Raiffeisen. În fruntea acestei mișcări se puse preotul **Mihai Bendeveschi** (Bendescu) din Crasna, jud. Storojineț, care înființa o asemenea bancă populară în parohia sa. La 1900 el înființa **Insoțirea agricolă pentru cumpărare și vînzare**, menită să organizeze aprovizionarea și desfacerea în comun pentru săteni. La 1905 el convocă la Crasna un congres cooperativ agricol, la care luă parte și I. G. Duca, directorul Casei centrale a cooperației din București. Preotul Bendeveschi a editat o gazetă populară, „Țăranul”, care apărură de la 1904 pînă la 1910 cu îndrumări economice și culturale pentru țărani.

Sufletul mișcării cooperatiste era neobositul **Grigore Filimon**, care perinda satele îndemnînd lumea să înființeze bănci populare, găsind înțelegere și sprijin la cărturarii satelor — preoți și învă-

țatori. Activitatea lui Filimon în cooperație și organizarea cultural-economică a românilor bucovineni începu la 1899 cu articolul său **Organizațiunea cooperatistă a creditului personal agricol în Bucovina**. Activitatea sa în acest domeniu este desțelenitoare, ea făcu să răsără în toate colțurile Bucovinei însoțiri raiffeisiene sub conducerea preoților și învățătorilor, pregătind astfel terenul pentru înființarea **Centralei asociațiilor economice române** din Cernăuți, la 1 iulie 1903. Filimon ajunge inspectorul Centralei băncilor raiffeisiene. În această activitate îl surprinse moartea la 5 octombrie 1905, în vîrstă de numai 36 de ani.

În 1903 se înființa la Cernăuți chiar o „centrală a însoțirilor economice românești”, care dînd faliment a compromis toată mișcarea atît de mult promițătoare. Tot mai accentuate deveneau cererile pentru înființarea unui institut de credit, unei **bănci a larîi**, care s-a înființat în anul 1914.

O înrîurire defavorabilă asupra vieții economice a Bucovinei a avut „războiul vamal” cu Austria din anul 1885 — cînd datorită politicii vamale defavorabile României, guvernul de la București a denunțat convenția comercială cu Austro-Ungaria din 1875, repunînd în vigoare tariful vamal protecționist din 1874 — în urma căruia avură de suferit meșteșugarii din tîrgurile din Bucovina care exportau în România produsele lor manufacturate ca: mobilă, trăsuri, sânni, vase de lemn etc. Rămăsese ca toate acestea să fie desfăcute în satele din Bucovina.

În zilele de tîrg cizmarii, pălărierii, cojocarii, dulgherii, rotarii, sumănarii își aveau standurile lor, spre care năvăleau sătenii. Aceștia la rîndul lor aduceau la tîrg pînzeturi, păsări, produse lactate, rîmători, vite albe și cai, material de construcție și îndeosebi șindriliă-draniță. Toamna se țineau iarmaroace la care veneau și negustori străini.

Prima cale ferată în Bucovina, Nepolocăuți — Cernăuți — Ițcani s-a construit în anii 1866-1869. La trasarea liniei nu s-a ținut însă seama de interesele economice și comerciale ale orașului Rădăuți, care rămase numai la 9 km depărtare de noua cale ferată. Se crede că societatea de construcție făcuse aceasta pentru a nu încărcă caietul de sarcini cu cheltuieli pentru construirea a două poduri peste rîul Suceava. În urma acestui act de neglijență suferi foarte mult viața economică a orașului și județului Rădăuți.

Pentru redresarea ei se construi numai în 1889 calea ferată locală Dornești - Rădăuți, care fu în 1897 prelungită pe valea Sucevei în sus, până la Seletin, cu o bifurcație la Putna. În 1888 fu construită calea ferată Dărmănești - Cîmpulung, cu prelungire până la Vatra Dornei, prin tunelul de la Mestecăniș. Căi ferate locale legau în 1886 Adîncata cu Storojinețul, cu bifurcație la Ciudei, și văile Șiretului și Sirețelului, Adîncata cu orașul Șiret (1897), Lujeni cu Cozmenii, cu prelungire până la Ștefănești pe Nistru, și Orășenii-Vijnița cu valea Ceremușului. Direcția de mișcare a căilor ferate bucovinene se găsea la Cernăuți: Direcția generală își avea însă sediul ei la Stanislavov, în Galiția. Înglobarea căilor ferate bucovinene la Direcția generală din Galiția aduse cu sine un masiv import de angajați ai Ministerului de căi ferate din Galiția, în dauna elementului autohton român. Astfel se înfiripase în Bucovina o deasă rețea de căi ferate, menită să înlesnească dezvoltarea comerțului și a *industrii forestiere*, singura investiție de mari proporții în Bucovina.

Pentru transportul buștenilor necesari fabricilor de cherestea se folosea forța motrice a râurilor Ceremuș, Prut, Suceava, Moldova și Bistrița, pe care circulau plutele, dînd ocazie muncitorilor să se îndeletnicească cu *plutăritul*. Lucrările la pădure se făceau iarna, iar cărașia în tot cursul anului.

Pe lângă pădurile bine îngrijite ale Fondului bisericesc și ale cîtorva mari proprietari, mai existau și păduri comunale a căror îngrijire lăsa mult de dorit. În unele locuri pădurile aparțineau unor așa-numite *tovărășii de păduri* — Waldgenossenschaften — provenite din răscumpărarea drepturilor de servitute din anii 1860 ale sătenilor în pădurile Fondului bisericesc. Aceste drepturi erau intabulate numai asupra gospodăriilor din comună din vremea aceea, excluzînd de la acest drept pe sătenii care își înjghebaseră gospodăria după aceea dată. De aceea drepturile la asemenea tovarășii de păduri erau limitate și erau săteni care nici nu-și prea dădeau seama de valoarea acestor drepturi, vînzîndu-le la speculanți pe prețuri de nimic, precum a fost cazul pădurii Laura din Vicovul de Sus.

Astfel ajunseră mari complexe de păduri în proprietatea unor speculanți fără suflet, în dauna țăranilor înșelați. Procese pentru

recuperarea drepturilor la păduri pierdute prin amăgire și înșelăciune se intentau cu duimul, dar pînă ca ele să treacă prin toate instanțele de judecată care ajungeau pînă la Curtea de Casație din Viena, mureau reclamanții și procesele trebuiau luate din nou de la capăt, continuînd fără sfîrșit pînă la izbucnirea primului război mondial din 1914.

În primul-deceniu al secolului al XX-lea, se înființară *fabricile de zahăr* de la Jucica și Lujeni pe Prut și Zviniace pe Nistru. La Putna lua ființă o mare *fabrică de sticlă*, care folosea zăcămintele de nisip alb de cuarț de la Ocna din valea Nistrului. *Mori sistematice* se găseau la Cernăuți, la Tereblecea pe Șiret, la Dornești, la Vășcăuți, Gura Humorului ș.a. *Fabrici de bere* la Cernăuți, Șiret, Rădăuți, Suceava, Solea ș.a. Exploatarea de fier, de aramă și argint încercate între anii 1784-1797 nu se dovediră rentabile. În schimb se dezvoltară bine *exploatarea de mangan de la Iacobenii* Începute la 1873 cu mineri aduși din comitatul Zips din Ungaria de nord și colonizați acolo. La Cacica s-a început exploatarea zăcămintelor de sare, cu instalații pentru *fierberea sării comestibile* pentru uzul populației. În 1870 se înființă o fabrică de ciment la Straja. În carierele de *var de* la Crasna și Pojorîta se obținea varul de stins pentru vîruiatul caselor. Pentru același scop se întrebuița și *huma*, un pămînt argilos albastru, folosit mai ales de populația rurală.

Meșteșugarii de la țîrguri, orașe și chiar de la sate se recrutau din rîndurile coloniștilor străini și ale urmașilor lor. Românii autohtoni nu aveau acces la îndeletnicirile meșteșugărești care erau destul de bănoase. Numai în 1907 luă ființă „Societatea meseriașilor români din Cernăuți și suburbii”, sub conducerea maestrului tipograf *Dimitrie Bucevschi*, ce reuși în 1910 să deschidă un modest cîmin pentru ucenici. Tînărul student *E. I. Toroușu* a fost unul dintre cei mai zeloși susținători ai mișcării meșteșugarilor români, publicînd în 1912 o interesantă broșură intitulată *Românii și clasa de mijloc în Bucovina*, îndemnînd tineretul să îmbrățișeze meșteșuguri.

CAPITOLUL XI

Destrămarea politicii naționale în Bucovina

1. **Ivirea Partidului Țărănesc-Democrat și fraternizarea lui cu rutenii** - 2. **Noua lege electorală pentru Dieta Bucovinei. Rezultate în organizarea școlară** - 3. **împăcarea conservatorilor cu democrația, reapariția ziarului „Gazeta Bucovinei” și opoziția naționaliștilor** - 4. **Adeziunea partidelor bucovinene la Partidul Creștin-Social din Austria** - 5. **Reconstituirea Partidului Național Român și lupta dintre naționali și democrați**

1. Ivirea Partidului Țărănesc-Democrat și fraternizarea lui cu rutenii

În toiul luptelor fratricide dintre conservatori și naționali, începură să se deseneze în Bucovina contururile unei noi mișcări politice de mari proporții cu totul deosebite de curente conservatoare și naționaliste de până atunci. Este vorba de *mișcarea țărănistă democrată*. Noul curent politic se anunța mai întâi în coloanele revistei politice *JhivitoruF*, care apărură în 1902 la Brno în Moravia, și mai apoi la Cernăuți, cu scopul de a pregăti spiritele și a le face accesibile pentru noua doctrină democratică. Inspiratorul noului curent politic *etn.Aurel Onciul*, fiul profesorului de teologie Isidor Onciul, care după ce-și luase doctoratul în drept și economie politică ajunsese directorul unei bănci cehești din Brno, capitala Moraviei, un om tânăr, energic, vorbăreț și îndrăzneț, dar lipsit de scrupule și străin de orice sentiment național. În acțiunea de propagandă pentru răspândirea noului său program politic, Aurel Onciul își asociase pe cumnatul său, *Florea Lupu*, de care îl apropia pe lingă legăturile familiale și marea similitudi

ne de concepție politică și de lipsă de scrupulozitate în activitatea ce o profesau.

Protagonistii noului curent politic, sprijinindu-se pe concuratul guvernatorului Bourguignon, exponentul politic în Bucovina al guvernului condus de Ernst von Koerber (1900-1904), dar mai ales al urmașului acestuia, prințul Conrad de Hohenlohe, dezas probau politica națională revendicativă de până atunci, propovăduind o colaborare pașnică cu națiunile convieuitoare din Bucovina și mai ales cu *rutenii*

Partidele politice românești din Bucovina evitaseră să colaboreze cu rutenii din cauza pretențiilor nejustificate ale acestora și a politicii lor revendicative față de populația românească autohtonă a țării. Atitudinea lor potrivnică dezlipirii Bucovinei de Galiția la 1848, precum și sprijinul pe care ei îl dăduseră episcopului Hacman în politica sa ostilă recunoașterii mitropoliei românești a Transilvaniei și apoi penetrația lor continuă în Bucovina cu tendințe de deznaționalizare a românilor, constituiau motive destul de puternice pentru respingerea unei asemenea colaborări. Rezerva românilor era pe deplin întemeiată și din cauza revendicărilor teritoriale ale rutenilor asupra Bucovinei, țară românească prin excelență, precum reieșea din programele lor politice. Și în privința aceasta nu era nici o deosebire între rutenii bătrini sau rusofili și rutenii cei tineri sau ucraineni. Și unii și alții revendicau Bucovina pentru țările lor, cu deosebire numai că rutenii bătrini o doreau încorporată împreună cu Rusia subcarpatică și Galiția orientală în Imperiul Rusesc din Carpați până la Camceatca, câtă vreme rutenii tineri urmăreau același scop, încadrarea acestor trei provincii în Ucraina Mare din Carpați până în Caucaz.

Programul Ucrainei Mari fusese stabilit în 1894 de profesorul Mihail Hruszewski, care, expulzat din Kiev din cauza convingerilor sale ucrainene, se stabilește la Liov, unde-și publică în mai multe volume lucrarea sa *Istoria rușilor ucraineni*. El întemeia la Liov noul partid politic *național-democrat*, cu un program politic care formula revendicărilor teritoriale ale rutenilor în formă foarte precisă, zicând: „Noi cerem ca teritoriul locuit de ruteni în Austria să formeze o provincie aparte și unitară, cu o largă autonomie în sensul administrativ și legislativ. Noi cerem ca Galiția să fie

împărțită în două, în așa fel ca partea ruteană să fie unită cu **Bucovina**, într-o provincie națională unitară, care să aibă o administrație provincială proprie și o Dietă națională deosebită". Noua grupare politică schimbă și numele etnic de pînă atunci de ruteni sau maloruși în cel de **ucraineni** sau **ucraini** după numele celei mai mari provincii maloruse, **Ucraina**. Noua denumire etnică fu combătută multă vreme de rutenii bătrîni, dar ea reuși în cele din urmă să se impună și să se mențină, astfel că de la 1900 încolo, în Bucovina nu se mai pomenea nici de ruteni bătrîni nici de ruteni tineri, ci de **ucraineni**.

Noua organizare politică a ucrainiilor, ca element de șoc contra Rusiei țariste, se bucura de tot sprijinul Austriei, care nu pregeta să-i dea tot sprijinul politic și cultural pentru întărirea și consolidarea ei, provocînd prin aceasta conflicte și neînțelegeri cu Rusia țaristă, care contribuiă la rîndul lor la izbucnirea primului război mondial. Guvernul de la Viena dădea mîna liberă propagandei ucrainene în Galiția contra polonilor, iar în Bucovina contra românilor. În scurtă vreme luă ființă în aceste două provincii de margine numeroase școli secundare ucrainene. Pe lîngă universitățile din Liov și Cernăuți se înființară catedre pentru istoria, limba și literatura ucraineană. Societatea științifică și culturală Șevazenko din Liov se dezvoltă într-o **Academie ucraineană** care susținea prin publicațiunile ei tendințe de expansiune culturală nu numai în Galiția, Rusia subcarpatică și Bucovina, dar chiar și în Ucraina propriu-zisă din Rusia.

Propaganda ucraineană prinse bine la conaționalii din Bucovina, în ședința Parlamentului din Viena la 20 iunie 1907 reprezentantul lor, renegatul Nicolae Wassilko, declara cu emfază: **„Dorim crearea fostului regat rutean al Haliciului și al Vladimirului — Galiția și Lodomeria — cu Bucovina învecinată și constituirea acestui teritoriu într-o provincie ruteană deosebită cu Dieta ei provincială”**.

Planul pentru crearea unei Ucraine independente din Carpați pînă în Caucaz era agreat și încurajat și de Germania. În ajunul izbucnirii primului război mondial începu să activeze la Berlin **„Asociația pentru eliberarea Ucrainei”** de sub jugul moscovit și pentru unirea ei cu Galiția, Bucovina și Basarabia într-un mart imperiu ucrainean, sub supremația Austriei.

Moștenitorul tronului habsburgic, arhiducele Franz Ferdinand, se visa mare hatman al Ucrainei și lingușitorii lui răspîndeau broșuri și chiar ilustrații care reprezentau încoronarea sa la Kiev, ca domnitor al Ucrainei. Iar pentru a încuraja și mai mult pe ucraini în simțămintele lor austriece, împăratul Francisc Iosif trimise pe nepotul său, arhiducele **Carol**, viitorul împărat, îndată după căsătoria acestuia cu prințesa Zita, cu garnizoana la Colomea, în centrul populației ucrainene. Arhiducele era aclamat de ucraineni drept marele protector al lor.

Propaganda ucraineană începuse să prindă și în Franța. În 1894 apărură la Paris lucrarea lui Paul Chefardeau **Contemporaine** în care susținea că Bucovina fusese în vechime o țară ruteană și că numai mai tîrziu a fost românicizată în parte de români.

Mai mult chiar, Aurel Onciul, Florea Lupu și alții nu se sfiau să denatureze adevărul istoric, oferind ucrainenilor emigrați în Bucovina din Pocuția și Galiția certificate de intrare în Moldova încă din timpul lui Ștefan cel Mare. Este adevărat că Ștefan cel Mare, cît și fiul său Bogdan ridicaseră cu ocazia operațiunilor lor militare în Pocuția numeroși prizonieri de război, pe care îi așezară în Moldova. Cronicarul Grigore Ureche arată însă că acești prizonieri fură aduși în **mijlocul** țării și că o parte din ei fură restituiți polonilor în temeiul tratatelor de pace, iar Dimitrie Cantemir arată în **Descriția Moldaviei** că cei ce-au fost aduși din Polonia și au fost așezați în **mijlocul** Moldovei — în mediam Moldaviam — au uitat cu timpul limba patriei lor și au primit-o pe cea moldovenească — Moldaviaem. **A. Vrînceanu**, pseudonimul sub care se ascundea **Onciul**, trece sub tăcere acest pasaj din cronică, care i-ar fi răsturnat toată argumentația sa istorică.

Iar pentru a molcomi opinia publică românească revoltată pe urma acestor denaturări ale istoriei, ei începură să bată în struna istoricilor ucraineni, susținînd că Bucovina nu se **ucrainizează**, ci dimpotrivă ea se **românicizează** pe zi ce trece. De aceea românii pot dormi liniștiți pe o ureche, fiindcă pericolul de naționalizării românilor nu este decît o gogoriță în capetele naționaliștilor. Și în privința aceasta Onciul denatura cu rea credință adevărul, căci datele statistice cu privire la recensămîntul populației care se fă-

cea ir. Bucovina din zece în zece ani i-ar fi demonstrat tocmai contrarul afirmației sale. Iată tabloul descreșterii populației românești și a creșterii populației ucrainene, de la detrunchierea Bucovinei din Moldova pînă la ultimul recensămînt din 1910-

Anul	Populația Bucovinei	Români	Ucraineni	Germani, poloni, maghiari, armeni etc.
1774	71750	52 750	15 000	4000
1779	116 926	87 811	21 114	8 000
1786	135494	91823	31671	12000
1800	192830	150000	48 481	1
1848 "	377571	209 293	108 907	59381
1851	378536	184 718	142682	51136
1861	456 920	202 655	170983	83 282
1869	511964	207 000	186000	118364
1880	568453	190005	239 690	138758
1890	642495	208301	268367	165 827
1900	730195	229 018	297798	203379
1910	794942	273 254	305101	216474

Despre netemeinicia afirmațiunilor sale A Onciul s-ar fi putut convinge dacă ar fi voit, din comparația sporului de populație din județele Șiret și Storojineț din cursul anilor 1861 pînă la 1900. La 1861 trăiau în **județul Șiret** 11504 români și 6 657 ucraineni. La 1900 s-au numărat în județul Șiret 17 171 români și 26155 ucraineni. Aceeași disproporție între sporul românilor față de cel al ucrainenilor se constată și în **județul Storojineț**, unde la 1861 erau

26 261 români și 6 349 ucraineni. La 1900 numărul românilor sporise la 27 925 și al ucrainenilor la 15 183. Aceasta în județele de la granița teritoriului etnic româno-ucrainean. În județele din nord-vestul Bucovinei, unde la 1861 exista încă o apreciabilă minoritate românească, aceasta dispăruse la 1900 aproape cu totul. De pildă în **județul Zastavna** trăia la 1861 o minoritate românească de 1 917 suflete care la 1900 scăzu la 55 suflete, cîtă vreme numărul ucrainenilor spori de la 34 781 în 1861 la 45 422 în 1900. În **județul Cozmeni** (Coțmani) minoritatea românească de 2 310 suflete din 1861 scăzu în 1900 la 74 suflete. În **județul Cernăuți** numărul românilor de 20 066 în 1861 scăzu în 1900 la 13 252; în același timp numărul ucrainenilor spori de la 6 645 la 25 476. În **Vijnița** numărul-românilor scăzu de la 1678 la 242, în timp ce cel al ucrainenilor spori de la 14 232 la 25 223.

Șematizmul arhiepiscopiei bucovinene pe anul 1914 arată numărul populației ortodoxe din Bucovina cu 579 825 de suflete. Dar numărul acesta nu corespunde adevărului, de vreme ce statistica oficială din 1910 arată numai 547 603 suflete de confesiunea ortodoxă iar de la 1910 pînă la 1913, cînd s-a început cu redactarea Șematizmului pe 1914, numărul credincioșilor ortodocși n-a putut spori cu 32 000 de suflete. Așa fiind se poate admite că înainte de izbucnirea războiului mondial populația ortodoxă din Bucovina atingea numărul de **550 000 de suflete**.

Cît despre naționalitatea acestei populații, se știe că mai bine de jumătate este română iar restul aparține neamului rutenesc." Pe lîngă cei 550 000 de credincioși de legea ortodoxă mai trăiesc în Bucovina încă 98 000 de suflete de credincioși romano-catolici, 26 000 de uniți, 20 000 de evanghelici și 102 919 evrei.

Raportul dintre diferitele confesiuni din Bucovina ni-l înfățișează tabloul din pagina următoare care este alcătuit pe temeiul statisticii oficiale de la 1910.

Datele acestea statistice publicate de biroul statistic al Comitetului țării să fi rămas necunoscute cînd susțineau cu atîta îndrăzneală că ucrainenii erau expuși pericolului românizării, și nicidecum românii pericolului ucrainizării? Pentru susținerea tezei sale Aurel Onciul afirma că „mamele române nu nasc de două ori pe an". Susținînd această banalitate, el se ferea să spună că mamele ucrainene ar fi trebuit să nască de cel puțin trei ori pe an,

că-și calcă în picioare idealul național și că încurajau agitația naționalistă a ucrainenilor, cărora ei le descoperiseră o vechime în Bucovina care mergea până la Ștefan cel Mare, pe care ucrainenii îl revendicau pentru neamul lor. Ei nu se sfiau să-și bată joc de tricolorul românesc care simboliza unitatea neamului și să agite masele țărănești contra boierilor și preoților pe care îi înfățișau ca exploatare ai țărănimii. Pentru a se putea apăra contra atacurilor nesăbuite ale democraților, preoțimea se văzu nevoită în 1904 să-și scoată un organ periodic al ei: „*Vutoru F.*”

Deopotrivă de aspră și necruțătoare era agitația lui Onciul față de dirigența partidelor conservator și naționalist, folosindu-se de cele mai reprobative mijloace pentru a le discredita în ochii guvernului, învinovățind pe conducătorii lor de acte de neloialitate față de Coroană, de iredentism și chiar de înaltă trădare. El insulta cu vorbe triviale România și pe bărbații ei politici, precum arată procesul său cu Titu Maiorescu.

În august 1902 conducătorii mișcării democratice sprijinită de învățătorime convocară o mare adunare la Rădăuți, pentru a-și dezvolta programul lor politic. Învățătorimea, rău plătită și nebagată în seamă de conservatori, fu ușor cîștigată pentru noul curent politic. În fruntea ei se ridicase învățătorul *Minai Chisano-vici*, care edita gazeta „Freie Lehrerstimme” — „*Vocea liberă a învățătorilor*” — pentru afirmarea drepturilor politice și profesionale ale învățătorimii bucovinene, fără deosebire de origine și limbă.

Noul curent democratic atrase în viitoarea sa și o parte din studențimea universitară care, desfăcîndu-se de „Junimea”, se constituiră într-o nouă societate academică, „*Acia*”, avînd în fruntea ei pe *Gheorghe Tofan, Filaret Dobos, Vasile Marcu, Liviu Marian, Dimitrie Logigan* ș.a. pe care însă convingerile lor democratice nu-i împiedicau deloc a nutri în sufletul lor frumoase sentimente naționale și a se valida ca buni români.

Iată cum înfățișa Aurel Onciul în „Privitorul” situația politică din Bucovina, pe care el încearcă să o răstoarne cu mijloacele de mincinoasă propagandă arătate mai sus:

„După izbînda asupra lui Pace, boierimea încearcă să restabilească vechiul ei monopol, poporul însă, care purtase toate gre-

utățile luptei și contribuisese în prima linie la izbînda, începu să ceară partea sa dreaptă din viața politică și considerarea intereselor sale. Îndeosebi generația mai tînă, ieșită din școala «Junimii», inaugura o agitație intensă cu scopul de a înlocui corupta politică conservatoare printr-o politică națională cinstită, întemeiată pe conlucrarea poporului, creînd astfel curentul așa-numit «tînăr». Sub presiunea acestuia boierimea, după o luptă de mai mulți ani, trebui în urmă să adopte programul național, să recunoască dreptul celorlalte pături de a participa la viața publică și să admită drept aceea candidatura lui Gheorghe Popovici pentru Cameră. Cu concesiile această personală ea crezu împăcate spiritele. Curentul tînăr însă, care nicicînd nu vîinase măriri personale, ci căuta mai vîrtos progrese reale, nu se mulțumi cu concesiile acestea, ci folosi îndată influența cucerită spre a îndruma emanciparea economică și politică a poporului, propunînd în Dietă înființarea unei bănci ipotecare și reforma electorală.

Boierii — zicea Onciul — nu puteau combate noul curent pe față, de aceea ei căutau să-l sugrume pe ascuns. Ei aleseră pe Flondor ca el, sub masca democratică, să se furișeze în tabăra contrarilor, ca să paralizaze acțiunea lor. El era potrivit pentru aceasta, fiindcă se bucura de încrederea naționalilor prin candidatura lui Gheorghe Popovici contra boierilor. În înțelegere cu Ion Volcinschi, urmașul lui Eugen Stîrcea la șefia Partidului Conservator, Flondor se apropie de Gheorghe Popovici, cortejîndu-l la adunările convocate de acesta. El împrumută lui Popovici bani grei. Flondor fu apoi ales în curia proprietarilor mari. Apoi căută să-i sape lui Popovici poziția. Apoi puse mîna pe gazeta românească «Deșteptarea» și se proclamă șef al Partidului «Poporal Național», octroînd acestuia un anonim comitet central. Pentru a fi singur stăpîn al situației, ei trebui să înlăture pe Popovici, care se puse în harță cu guvernul. Așa a fost trimis la alegerile proxime în urma *pactului* Popovici căzu și Flondor cu boierii rămaseră iarăși stăpînii situației, ca și la 1829. El candidă pe fratele său Tudor și se împacă cu Volcinschi”.

Curentul democrat, sprijinit de guvern și simpatizat de ucraineni, cărora Aurel Onciul le recunosc autohtonía în Bucovina și drepturi istorice egale cu cele ale românilor, se afirmă tot mai

hotărît, găsind răsunset în rîndurile învăţătorimii rău plătite şi desconsiderate, precum şi în masele largi ale ţărănimii, amăgite cu promisiuni mari dar irealizabile. Îndată ce opinia publică fu astfel pregătită pentru primirea noului program politic, apărui la 10 octombrie 1902 organul noului partid ţărănesc-democrat „*Voinţa Poporului*”, enunţînd următoarele:

„Țineți-vă de neam, lege, de împărat și legile împărătești! Aceste trei lucruri să vă fie sfinte!

Noi, cărturarii țărănești, fripți de necazuri și nevoi ca și țărani-me, avînd noi lumina cărții și a condeiului, ne-am pus gîndul la prea bunul Dumnezeu să trezim țărănimea din întunericul nevoilor și să-i arătăm cu tărie calea mîntuirii sale.

Noi, cu legile împărătești în mînă, vom lupta pentru adevărul curat, pentru dreptatea țăranilor, pentru că dreptatea țăranilor este dreptatea țării.

Noi vom lupta pentru schimbarea rînduiei la alegeri (reforma electorală). Noi vom lupta pentru înființarea unei bănci a țării, care să împrumute bani ieftini țăranilor, care să cîmpere moșiile țărănești ajunse la licitație și să le vîndă înapoi țăranilor harnici.

Noi vom lupta pentru căpătuirea feciorilor de țărani la slujbele împărătești de pe la cîntălării, la drumurile de fier, la direguitoriile țării, la judecătoria și altele.

Noi vom lupta pentru înființarea gospodăriilor de model ca să vadă țăranii cum se poate purta cu mai mare hasnă gospodăria.

Noi vom lupta pentru năimirea Fondului la țărani.

Noi vom lupta pentru depunerea banilor Fondului pe la băncile satești.

Noi vom lupta pentru desrădăcarea stolei, a patronatului și a rohatcilor.

Noi vom lupta pentru aceea ca toate scrisorile țărănești să se facă degeaba.

Noi vom cere ca și boierii să plătească cîsla satului (Aufhebung der Gutsgebiete)."

După cît se vede principalele puncte din programul țărăniștilor democrați, ca reforma electorală și înființarea băncii țării, se găseau fixate mai dinainte în programul naționaliștilor.

În adunarea de la Cernăuți din 2 februarie 1903 democrații

hotărîră constituirea Societății portice „*Unirea*” al cărei scop era „lămurirea politică și organizarea economică a poporului român din Bucovina, propagarea culturii naționale și universale prin adunări și conferințe, aranjate conform legilor existente, prin editarea de foi periodice și prin publicarea scrierilor de interes comun și special”. Societatea își propunea să continue lupta fără cruțare contra partidelor unite conservator și naționalist.

În iunie 1904 democrații făcură un pas înainte în organizarea politică încheind cu *ucrainenii, germanii și evreii o tovărășie țărănească*” (progresistă) — Fretsiniger Verband. Moțiunea votată de adunare arăta cum conducătorii liberali (freisinnig) ai nemților, evreilor, românilor și ucrainenilor, dîndu-și seama că sistemul actual de luptă crîncenă — Zerfleischung — din legislația și administrația țării nu mai poate continua, s-au întovărășit la o colaborare rodnică pe următoarea bază:

I. Deputații românilor, ucrainenilor, nemților și evreilor, aleși pe programul de față se unesc în „tovărășia țărănească” (progresistă).

II. Scopul tovarășiei țărănești este apărarea intereselor politice, culturale și economice ale păturilor muncitoare din Bucovina. Tovărășia va stăruî îndeosebi:

- a. să schimbe legea pentru alegeri după dreptate;
- b. să întocmească creditul obștesc prin înființarea unei bănci a țării și a unor case de ajutor;
- c. să îndrepte școala și îndeosebi să facă școli pentru minoritățile naționale;
- d. să rînduiască trebile satești și să desființeze domeniile (Gutsgebiete);
- e. să mijlocească venituri noi fără a mări birurile pentru a pune la cale gospodăria țării și îndeosebi pentru a reglementa ieșile învățătorilor.

III. Nu încap în cercul tovarășiei țărănești toate trebile naționale. Drept treburi naționale trec toate acelea care deputaților de neamul cutare li se par naționale. Dar și în trebile naționale deputații se vor purta cu credința și dragostea îndatinată între tovarăși.

IV. În trebile obștești, arătate la art.II, deputații tovarășiei țărănești se vor sfătui împreună; în toate trebile acestea, tovarășia

într-afară, îndeosebi în Dietă și față de gazete, vor purcede ca un singur om. Pentru trebile naționale însă — ea se împarte într-un club român, altul ucrainean, și altul nemțesc, lucrînd fiecare după placul său.

V. Tovărășia țărănească se va conduce de un directoriu compus din trei președinți, aleși unul de clubul român, altul de cel ucrainean și al treilea de cel nemțesc. Pentru fiecare președinte se va alege un locțiitor.

În fața acestei puternice coaliții a tuturor naționalităților din Bucovina, dirigența partidelor unite conservator și democrat stătea neputincioasă, părăsită fiind de germani și evrei și redusă numai la colaborarea armeno-polonilor. Și aceasta tocmai în preajma alegerilor pentru Dietă, care avea să voteze noua lege electorală. Dușmănia între românii democrați și cei naționali eța așa de aprigă încît ea nu putu fi domolită nici cu ocazia aniversării a 400 ani de la moartea lui Ștefan cel Mare care se desfășură într-un cadru festiv, în ziua de 4 iulie 1904, în prezența delegaților din toate țările românești.

Eudoxiu (Doxuță) Hurmuzachi, președintele comitetului serbării ajunse în conflict cu șeful democraților. Aurel Onciul, cu care trebui să se bată în duel, prezentîndu-se bandajat la serbare. Alegerile dietale care au avut loc în iulie 1904 se desfășurară într-o atmosferă foarte agitată. Democrații și aliații lor din tovarășia țărănească dezvoltară o propagandă electorală necunoscută pînă atunci în Bucovina. Candidații conservatori și naționali fură bătuți în alegeri, iar democrații intrară victorioși în Dieta Bucovinei.

Înfrîngerea electorală avu urmări funeste pentru conservatori și naționali! Conservatorii care votau în curia marilor proprietari împreună cu armeno-polonii intrară în Dietă, naționalii însă pierdură toate locurile. Drept consecință a acestei înfrîngerii Partidul Popular Național de sub șefia lui Iancu Flondor se autodizolvă în noiembrie 1904, publicînd în „Deșteptarea...” următorul comunicat:

„Corpul națiunii noastre este spart în caste separate. Marii proprietari, preoții, învățătorii, poporul rural — toți se separă politicește unii de alții și se mărginesc a lupta pentru interesele

particulare ale stării căreia îi aparțin; acesta este tristul efect al agitației democraților români!

Drept consecință a acestei convingeri este dizolvarea comitetului central al Partidului Poporal Național și încetarea apariției ziarului nostru... Vremea actuală însă reclamă combaterea sterilității separatism și re consolidarea unui partid mare național precum și un ziar care să reprezinte aceste convingeri. Dispară fracțiunile, dispară divergențele de castă, triumfeze marea idee națională!"

În numărul său din 20 noiembrie 1904 ziarul „Deșteptarea Poporului” își anunța dispariția după o rodnică activitate publicistică de 12 ani, tipărind următorul *Cuvînt de rămas bun*:

„Încetarea activității comitetului central al Partidului Poporal Național și sistarea apariției ziarului nostru sînt consecințe ale împrejurărilor actuale și ale convingerilor ce le nutrim. Vremi grele au petrecut românii bucovineni într-un deceniu. Am purtat lupte crîncene pentru drepturile noastre și pentru apărarea noastră etnică. La început am fost un corp solidar cu luptă unitară. Divergențele de tactică în luptă au produs însă spargeri și formări noi politice, precum este Partidul Poporal Național. În urmă s-a ivit și Partidul Democrat Român.

Astăzi priveliștea este întristătoare. Corpul națiunii este spart în caste... Ba starea este și mai rea prin faptul că și în sînul fiecărei stări există fracțiuni și divergențe. Această stare de lucruri nu poate duce spre bine. Ea răpește poporului român puterea de a se valida ca un factor hotărîtor în viața publică din Bucovina și de a se apăra cu energia necesară.

Nu idealurile castelor, ci ideea națională comună tuturor trebuie să fie principiul întipărit în sufletul și scris pe stindardul fiecărui român bun".

2. Noua lege electorală pentru Dieta Bucovinei.

Rezultate în organizarea școlară

Obținînd majoritatea în Dietă, tovarășia țărănească trecu la înlăptuirea reformelor programatice, între care cea mai însemnată era schimbarea legii electorale, care nu mai fusese modificată

din 1861. Cu toate că populația țării sporise de la 456 920 la 730 195 locuitori numărul deputaților rămăsese tot acela de 29 plus 2 viriliști — mitropolitul și rectorul Universității. Corpul electoral rămăsese împărțit în patru colegii, al marilor proprietari, al camerei de comerț, al comunelor urbane și al comunelor rurale. În colegiul al IV-lea, care dădea cel mai mare număr de deputați, alegerile se făceau prin *electori* — Wahlmänner — care stăteau totdeauna la cheremul prefectilor. O schimbare a învechitului sistem electoral era cerută de toată lumea. Cei care se opuneau însă erau boierii conservatori; atîta vreme cît trăiau în termeni buni cu guvernul erau siguri de majoritățile lor în Dietă. De la proclamarea solidarității naționale încoace, deci din 1892, începură să se ridice voci tot mai tari cerînd reforma legii electorale pentru a face loc în Dietă și reprezentanților maselor țărănești de la sate, căci populația de la orașe, fiind în majoritatea ei constituită din minoritari, evreo-germani, nu alegea deputați români; de asemenea camera de comerț și industrie. În cele din urmă Partidul Popular Național de sub conducerea lui Gheorghe Popovici înscrise cu curaj în programul său reforma electorală cu toată împotrivirea conservatorilor. Împotrivirea aceasta făcu să întîrzie mereu, sub diferite pretexte, realizarea acestei însemnate reforme.

De această trăgănare se folosiră democrații, care încheind peste capul naționalilor tovărășia țărănească cu ucrainenii, nemții și evreii reușiră în alegerile din 1904 și trecură îndată la înfăptuirea acestei însemnate reforme, care avea să surpe predominanța politică a românilor în Dieta provincială. Firește că românii uniți ar fi putut vota reforma electorală în condiții cu mult mai bune pentru ei, dar, fiind dezbinați și îndușmăniți, germanii, ucrainenii și evreii stoarseră tovarășilor lor români concesiile care treceau mult peste așteptările lor.

Se conveni ca țara să fie împărțită în curii naționale române, ucrainene, germane și evreiești, repartizîndu-se fiecărei curii un număr anumit de mandate și anume: românilor 22, ucrainenilor 17, evreilor 10, germanilor 6 și polonezilor 4, sporindu-se astfel numărul mandatelor de la 29, cîte erau pînă atunci, la 59, la care se mai adăugau 2 viriliști — mitropolitul și rectorul Universității.

Noua lege electorală avantaja foarte mult pe ucrainenii, care de la 5 mandate, cîte aveau după vechea lege, ajungeau la 17 mandate. De asemenea spori numărul evreilor de la 1 - cel mult 2 mandate, după vechea lege, la 10 locuri de deputați în noua Cameră. Cei mai dezavantajați erau însă românii care de la 16 mandate, cîte aveau în vechea Cameră, în care dispuneau de o absolută majoritate, obținură numai 6 mandate în plus, în vreme ce numărul deputaților ucrainenii spori, cum spuneam, de la 5 mandate la 17 mandate, iar cel al evreilor chiar de la 2 la 10 mandate.

Prin noua lege electorală românii pierdură așadar majoritatea în Camera provincială care le asigurase pînă atunci hegemonia politică în Bucovina. Răspunderea istorică pentru această pierdere națională cade în sarcina șefilor Partidului Democrat, Aurel Onciul și Florea Lupu, precum și a dezbinării frunțașilor politici din acea vreme.

În 1907 s-a introdus în Austria, sub guvernul *Max Vladimir Beck* (1906-1908), sufragiul universal, direct și secret. Asupra Bucovinei căzură 14 mandate pentru Parlamentul de la Viena. Din aceasta reveniră românilor 5 mandate, ucrainenilor 5, evreo-germanilor 3, polonezilor 1 mandat. În Bucovina corpul electoral era împărțit în curii naționale ca și pentru alegerile pentru Camera provincială. De dreptul de vot se bucurau toți cetățenii bărbați care împlineau vîrsta de 24 de ani.

Membrii tovărășiei țărănești căzură de acord asupra organizării învățămîntului primar pe baze naționale. Școlile primare fură și ele împărțite în școli românești, ucrainene și germane. De asemenea s-a divizat în 1905 și controlul învățămîntului după aceste trei naționalități, primind fiecare revizorii ei naționali. În 1906 fu divizat și inspectoratul general al învățămîntului în trei secțiuni: română, ucraineană și germană, fiecare cu un inspector general național în frunte. În sfîrșit, s-a divizat și Școala normală de învățători în trei secții: română, ucraineană și germană. Rămîne neîmpărțită pe secțiuni Școala normală de fete.

În 1908 funcționau în Bucovina 492 școli primare care erau repartizate între cele trei națiuni unite în tovărășia țărănească precum urmează: 169 școli românești, 18 școli mixte româno-ger-

mane, 2 școli mixte româno-ucrainene și 4 școli mixte româno-germano-ucrainene; 199 școli ucrainene și 3 școli ucraineano-germane; 88 școli germane; 9 școli poloneze; 5 școli ungurești.

În noile condițiuni politice învățământul ucrainean lua un mare avânt. Ei dezvoltară clasele paralele ucrainene pe lângă Liceul german din Cernăuți, într-un liceu ucrainean complet de sine stătător, constituind al II-lea liceu de stat. Ei obținură un liceu ucrainean la Cozmeni.

Dar nici românii nu se lăsară mai prejos, obținând și ei dezvoltarea claselor paralele românești de pe lângă Liceul din Cernăuți, într-un liceu propriu, al II-lea liceu de stat din Cernăuți. Ei obținură de asemenea un liceu românesc la Cîmpulung și clase divizionare pe lângă Liceul din Rădăuți. Astfel se manifestă o emulație și chiar o întrecere în revendicările lor pe terenul școlar între români și ucraineni.

Dar nici germanii nu se lăsară mai prejos, cu toate că numărul lor era mult inferior celui al românilor și ucrainenilor. Germanii obținură un liceu german la Gura Humorului pentru copiii coloniștilor germani din acea regiune, dar și pentru populația evreiască ce se folosea de limba germană.

Prin noul curs politic inaugurat în Bucovina de democrații români pierdură cel mai mult germanii din influența lor politică și școlară. Câtă vreme aveau de luptat numai cu românii, ei se puteau menține la vechea lor influență politică și administrativă. Prin introducerea votului universal în alegerile parlamentare, numărul deputaților ucraineni din Galiția și Bucovina spori la mai bine de 40. Clubul ucrainean devenise astfel o forță parlamentară pe care guvernul austriac nu o putea bagateliza.

Dar cum în Galiția influența polonezilor era atotputernică, guvernul central nu putea satisface revendicările naționale ale ucrainenilor în Galiția. În schimb el căută să le îndeplinească în Bucovina, unde românii dezbinăți și dușmăniți între ei nu mai puteau opune nici o rezistență serioasă. Și aceasta cu atât mai puțin, cu cât democrații încheiaseră faimoasa tovărășie politică cu ei, recunoscându-le autohtonitatea în Bucovina, mergând așa de departe până să susțină că ucrainenii ar fi chiar în primejdia de a fi dez-

naționalizați de români. Aurel Onciul învinovăța direct pe români că prin apărarea drepturilor lor naționale împiedicau progresul cultural al ucrainenilor.

3. Împăcarea conservatorilor cu democrații, reapariția ziarului „Gazeta Bucovinei” și opoziția naționaliștilor

După votarea legii electorale și înțelegerea pe terenul școlar, se trecu la discuția unei probleme economice de mare importanță, adică a creării **Băncii Țării**, care să scape pe țărani din ghearele cămătarilor prin acordarea de credite agricole ieftine și pe termen lung. Dar pe tema aceasta nu se putea ajunge la nici o înțelegere și, din pricina eșuării acestor tratative, s-a produs o ruptură în tovărășia țărănească. Deputații ucraineni, îndată ce-și ajunseră scopurile politice în chestiunea legii electorale și a organizării școlare, nu mai aveau nevoie de sprijinul democraților români și de aceea ei rupseră tratativele în chestiunea băncii, a cărei conduce-re o revendicau pentru dînșii. În condițiunile acestea tovărășia țărănească — Freisinniger Verband — s-a spart, iar ucrainenii, germanii și evreii și-au reluat libertatea de acțiune în Dietă și în politica Bucovinei în genere.

Astfel, exploatați și trași pe sfoară de aliații lor, democrații se apropiară de conservatori, pe care îi discreditaseră până atunci cu atîta vehemență, makales că în circumscripția Cernăuți — Șiret — Storojineț deveni liber mandatul de deputat în Parlament și Aurel Onciul avea nevoie de concursul conservatorilor români pentru candidatura sa. Conservatorii, care după înfrîngerea lor în alegerile dietale din 1904 păstrasera o atitudine de expectativă, primiră oferta de împăcare a democraților. Negocierile de împăcare fură duse curînd la bun sfîrșit, astfel că marea adunare care se ținu la Cernăuți la 28 mai 1905 hotărî împăcarea între democrați și conservatori. În urma acestei hotărîri se constituî la 17 iulie 1905 **Partidul Național Român**.

Șeful conservatoristdr. **Ion VolcinschiăMu** următoarea declarație cu privire la încheierea actului de împăcare: „împăcarea cu democrații s-a făcut pe baza votării cunoscutelor reforme electo-

rale și unitatea politică a tuturor românilor și-a aflat expresia în «Dirigența Națională». Aceste principii și împăcarea politică s-au consfințit de impozanta adunare din mai 1905, la care au luat parte țărani cu miile, arxn reprezentanții tuturor stărilor din toate colțurile Bucovinei. Împăcarea s-a făcut unanim și fără protest din vreo parte. Partidul Român niciodată n-a fost așa de tare ca după împăcarea cu democrații în mai 1905, cînd întreg poporul român era la spatele Partidului Național Român".

Ca organ de publicitate al noului partid unitar reapăru „Gazeta Bucovinei”, care își sistase apariția în 1897 după 6 ani de activitate jurnalistică. La 2/15 aprilie 1906 s-a tipărit primul număr din anul al VH-lea al „Gazetei Bucovinei”, cu următoarele lămuriri asupra situației politice din Bucovina:

„Aruna Pumnul a deșteptat simțul național. Simțul acesta se manifesta deocamdată numai pe terenul social și cultural, fără a pătrunde în politică. Pe terenul acesta fruntașii românilor continuau a profesa niște principii cosmopolite, numite *conservative*, care în esență și efectul lor continuau negațiunea directă a principiului național. Abia atentatul fățiș încercat în 1892 în contra românilor bucovineni de contele Pace făcu capăt acestei stări și sili pe români să recurgă la motive de proprie conservare și în politică la principiul național, singurul mijloc de apărare. Organul de competență al acestui curent a fost «Gazeta Bucovinei». Stăruinței ei i-a succedat să cîștige în scurt timp întreg poporul român din Bucovina pentru ideea politicii naționale și de aceea ideea aceasta a rămas la noi strîns legată de numele «Gazetei Bucovinei». Numele acesta a devenit identic cu politica națională.

Politica națională cerea introducerea întregii națiuni, deci a tuturor păturilor poporului în viața publică. Proclamarea ei deci trebuie să aibă de consecință transformarea fundamentală a organizației noastre politice spre a vîrî în cadrele existente și păturile noi, excluse pînă atunci, iar procesul ? ^ti, considerînd faptul fatal, întemeiat pe firea omenească, că nimeni nu se leapădă de voie de putere și face fără silă loc altuia, nu putea urma decît în luptă. S-a încins deci lupta inevitabilă chiar din punct de vedere al lămuririi necesar ideilor. Faza ei primă a fost marcată prin biruința inteligenței care s-a încheiat în *Partidul Poporal* și s-a adăos ca fac-

tor echivalent Partidului Conservativ, singur stăpînitor pînă atunci.

Succesul acesta însă nu era de ajuns pentru a garanta politica națională. Trebuia introdus în viața publică și elementul cardinal, *opinca*, talpa țării, și acea luptă a trebuit să continue pînă ce țărănimea s-a impus ca putere și și-a cucerit locul ce i se cuvine,

îndată ce era atins rezultatul acesta, lupta nu mai avea rost, deoarece încăpuse în cadrul națiunii organizate și ultima pătură ce o aveam. De la sine se ivi deci dorul de pace, iar împăcarea s-a

putut face lesne, înțelegînd în urmă toți că lupta a fost necesară pentru evoluțiunea ulterioară și totodată restrînsă numai la violența inevitabilă pentru succes. Unora și altora, neîndatinați cu lupte politice li se va părea întrecut și acest mod relativ domol de luptă; păreri lor li se împotrivesc faptul că în lupta terminată nu s-a calicuit nici o singură existență, pe cînd aiurea luptele politice cer hecatombe de jertfe.

Astăzi pacea este restabilă, și anume nu pe baza șubredă a unei prietenii personale, ci pe temelia trainică a cooperării politice a întregii națiuni. Create sînt și premisele pentru o cooperare rodnică: sîntem bine organizați într-un singur partid național și am pregătit totul pentru emanciparea noastră politică și economică. Nu avem decît să ne folosim de situație și în muncă continuă și detaliată să mărim cultura și averea poporului nostru. În munca aceasta constă politica adevărat națională."

La actul de împăcare a conservatorilor cu democrații nu aderă însă și *naționalii* din fostul Partid Popular Național. Aceștia nu puteau ierta democraților atitudinea lor antinațională și pacifizările lor cu ucrainenii. De aceea ei își strînseseră rîndurile și hotărîră să reînceapă lupta contra democraților pe care o întreprinseseră în 1904. Pentru susținerea acestei lupte ei editară la Cernăuți ziarul „*Împărarea Națională*” ca „organ național independent”, care își propunea să adune în jurul său toate forțele cinstite, să le organizeze într-o tabără pentru a combate cu succes pe cei răi, precum și demoralizarea produsă de ei în sînul neamului. Oficiosul noii grupări ce apărură la 7 octombrie 1906 la Cernăuți arăta că programul îi va fi „tot cel al Partidului Național Poporal, modificat numai în unele puncte, întrucît această modi-

ficare e reclamată de situația politică actuală și de împrejurările la care azi trebuie să contăm". Programul putea fi rezumat în următoarele 5 puncte principale:

1) autonomia bisericească, instituirea congresului bisericesc, controlul asupra averii Fondului bisericesc, conservarea caracterului național și istoric al bisericii și toleranța religioasă;

2) învățământ național în cadrele legilor fundamentale de stat și crearea unei catedre de istorie națională la Universitatea din Cernăuți;

3) dregători imparțiali, cunoscători ai limbii române și considerarea acestei limbi în toate serviciile publice;

4) reglementarea creditului țărănesc, combaterea cămătăritului și a emigrărilor în America;

5) constituirea unui partid național unitar care să chezășuiască autonomia țării.

Acțiunea „apărăriștilor” nu găsi însă aprobarea conservatorilor; șeful lor, dr. Ion Volcinski, o dezaprobă cu asprime, zicînd:

„Agitațiile «apărăriștilor» slăbesc enorm poziția politică a poporului român și înlesnesc amestecul dușmanilor noștri în afacerile noastre interne; această mișcare nu aduce decît daună* poporului. Intelectualii noștri nu sînt deprinși la o muncă serioasă politică, ei sînt șovăitori și ne pricinuiesc daune prin șovăirea lor. A forma pentru toată nimica partide și a da prilej străinilor de a se amesteca și nutri zîzania în cuibul nostru, spre a slăbi forța politică a poporului român, e politicește imprudent și constituie o *crimă națională*”.

Dar în loc să lupte contra politicii dezaprobată de ei, conservatorii sistară la 14 octombrie 1906 apariția oficiosului lor, „Gazeta Bucovinei”, dînd publicității următorul comunicat: „Nevăzîndu-și visul împlinit, de a apropia extremele la muncă comună, sinceră și dezinteresată pentru binele neamului, ziarul își sistează apariția fiindcă în loc de apropiere a elementelor de diferite opinii, s-a întîmplat în timpul din urmă o depărtare regretabilă. Divergențele de odinioară din Partidul Poporal Național și Partidul Democrat (țărănesc) s-au înăsprit în urma rezultatului negativ al încercărilor de consolidare de astă vară și au dat naștere unui nou ziar, care și-a pus drept țintă ideea de consolidare

«prezentată de ziarul nostru. Însă modul cum s-a pus în praxă această intenție, nu ne convine. Nu prin lupte între frați și nici prin înjosirea reciprocă vom dobîndi realizarea idealurilor noastre naționale. De aceea spre a evita o astfel de luptă sistăm apariția «Gazetei Bucovinei».”

t Conservatorii continuară să respecte și mai departe înțelegerile lor cu democrații unindu-se cu ei în luptă contra „apărăriștilor”, constituind o *dirigență naponală* comună. Lupta publicistă te dădea prin organul democraților, „Voința Poporului”. La 21 februarie 1907 „apărăriștii” convocară la Suceava o mare adunare care dezaprobă procedura arbitrară cu care s-a constituit așa-numita „dirigență” a partidelor unite conservator și democrat, respinse propunerea acestora de colaborare și declară că nu recunoaște zisa „dirigență” și nici partidele reprezentate prin ea. Adunarea hotărî constituirea tuturor românilor bucovineni într-un singur partid național, compact, reprezentat prin consiliul național proclamat de ea.

La moțiunea adunării de la Suceava „dirigență” conservatoare democrată dădu un comunicat prin care declară că „în marginile bune înțelegeri cu celelalte popoare din țară, este hotărîită să așeze pe temelii solide naționale dezvoltarea politică, intelectuală, culturală și economică a poporului român”. Ea arată că tinde la înfăptuirea autonomiei bisericești și la dezvoltarea învățămîntului național în școlile primare și secundare și la universitate prin crearea unei catedre de istorie națională.

Astfel se găseau românii, divizați în două tabere, în ajunul alegerilor parlamentare.

După un armistițiu aparent, de scurtă durată, izbucni din nou lupta fratricidă în Bucovina, cu o nemaipomenită violență de limbaj în coloanele ziarelor adverse „Apărarea Națională” și „Voința Poporului”. Violența aceasta era cu atît mai regretabilă, cu cît ea nu-și găsea nici o explicație în vreo diferență de doctrină, ci se reducea mai mult la invective personale ce porneau din ambiții deșarte și din dorul de răzbunare. În realitate lupta se dădea pentru obținerea unor mandate parlamentare, fiindcă în februarie 1907 apărură noua lege electorală pentru Parlamentul din Viena, care prevedea sufragiul universal, direct și secret. Alegerile se fă-

ceau într-un singur colegiu, care în Bucovina era întocmit după cadastrul național și astfel divizat într-un colegiu român, un colegiu ucrainean, un colegiu germano-evreu și un colegiu polonez. Alegerile pentru Parlamentul votului universal fură fixate pentru luna mai 1907.

Dirigența națională a partidelor unite Conservator-Democrat și Partidul Național proclamat în adunarea de la Suceava stăteau gata față în față să își măsoare puterile în campania electorală, care începuse cu o nemaipomenită înverșunare de ambele părți. La Suceava și la Rădăuți candidară Alexandru Hurmuzachi și Teofil Simionovici, ca independenți. Alegătorii din Qmpulung proclamaseră candidatura prefectului lor, contele Bellegarde. Pentru susținerea acestei candidaturi doctorul Teofil Lupu făcu să reapară la Suceava, pentru cîteva numere, vechea „Revistă Politică”.

Rămase deci să se dea lupta electorală la Cernăuți și Gura Humorului între conservatori-democrați și naționali. La Gura Humorului reuși în alegeri democratul Aurel Onciul contra naționalului Dorimedont Popovici, iar la Cernăuți naționalul Constantin Isopescu-Grecul contra unui candidat democrat.

Cei patru deputați români plus alesul cîmpulungenilor, contele Bellegarde, se constituiră în Parlamentul de la Viena în **Clubul român** parlamentar, izbutind să obțină unele rezultate apreciable pe terenul școlar și bisericesc în folosul românilor. Cum în alegerile din Austria ieși învingător Partidul Creștin-Social de sub șefia primarului Vienei, dr. Carol Lueger, deputații români intrară în relații de colaborare cu acest partid.

4. Adeziunea partidelor bucovinene la Partidul Creștin-Social din Austria

Frământările politice din Bucovina, înăsprite cu animozități personale contribuiri la înrăutățirea vieții economice a țărănimii, pentru care nu se făcuse încă nimic. Băncile raiffeisiene care luaseră ființă prin străduințele lui Grigore Filimon erau abia la începuturile lor. Băncile de uzură ruinau gospodăriile țărănești, sco-

I f
I I
I
II
II
||
,
*
;

îndu-le la licitație. Pe urma muncilor sezoniere în Moldova țără-
nii nevoiași nu se alegeau cu nimic și de aceea emigrările în Ame-
rica deveniră tot mai frecvente, ceea ce determina partidele poli-
tice să primească în programul lor împiedicarea acestor emigrări.
I Banca Țării care să pună la dispoziția țăranilor credite ieftine și
II pe termen lung, făgăduită în adunările populare, nu luase încă
ființă; cu un cuvânt, aproape nimic din cele făgăduite pentru îm-
II bunătățirea situației economice a țăranimii nu se împlinise încă.
|| Țărănimea înșelată mereu prin promisiuni deșarte începu să
piardă orice încredere în conducătorii politici și partidele lor,
amenințând cu nesupunere. În situația aceasta așa de critică depu-
tații români din Parlament și din Dietă începură să-și dea seama
că era timpul suprem de a face ceva pentru țărani. Și, cum chiar în
1908 ajungeau la licitație vaste exploataări de păduri ale Fondului
bisericesc, ei încercară să se folosească de prezența la guvern a
* Partidului Creștin-Social pentru a-și asigura sprijinul lui cu oca-
zia licitațiilor pentru exploatarea pădurilor Fondului, ministrul
agriculturii de care depindea administrația Fondului bisericesc
fiind chiar un socialist creștin.

Din considerațiile acestea, **conservatorii** și **democrații** luară la 18 septembrie 1908 hotărîrea de a fuziona cu Partidul Creștin-Social al doctorului Lueger. Pentru a nu rămîne de căruță, hotărîră și **naționalii** separatiști să adere și ei la această fuziune, uitînd toate divergențele care îi despărțiseră de democrați. Ziarele „Apărarea Națională” și „Voința Poporului” dispăruură la 11 octombrie prin farmecul fuziunii cu creștin-socialii și în locul lor apăru la 16 octombrie 1908 la Cernăuți ziarul „**jRomânul**”, ca oficiu al Partidului Creștin-Social Român. La 19 octombrie 1908 se întruni la Cernăuți o mare adunare națională pentru votarea noului statut al **Partidului Creștin-Social Român din Bucovina**. După ce se ascultară expunerile convocatorilor, fu votată următoarea motiune:

„Adunarea românilor din Bucovina exprimă anteluptătorilor ideii și organizației creștine-sociale admirația, venerația și aderența credincioasă. Românii din Bucovina, întruniți la Cernăuți în adunare, au hotărât împreunarea ambelor partide române din țară într-un singur partid creștin social, sub conducerea lui Iancu Flondor”.

în consecință adunarea votă statutul Partidului Creștin-Social Român din Bucovina, al cărui scop era precum urmează:

„1. Partidul Creștin-Social din Bucovina are ca scop a promova, în cadrul credinței pentru împărat și împărăția Austriei, interesele naționale, confesionale, culturale, politice și economice ale românilor bucovineni.

2. în privința națională și culturală, partidul vrea să obțină pentru limba română drepturile ei cuvenite la dregătorii, în școală și în viața obștească.

3. în privința confesională și culturală el va griji de progresul românilor bucovineni pe temeiul legii, limbii și al obiceiurilor lor.

4. Atît în trebile naționale, cît și în cele confesionale și culturale, Partidul Creștin-Social Român își rezervă deplina sa independență.

5. în toate trebile politice și economice el adoptă programul Partidului Creștin-Social Austriac și se alipește Partidului Creștin-Socialdin Viena".

Conducerea noului partid conveni să combată orice tentativă de separatism și orice manifestare politică română afară de partid, mandatele urmînd a fi distribuite în mod egal între grupările componente din partid, oprindu-se cumulusul mandatului parlamentar cu cel dietal. Pe tărîm economic se hotărî să se soluționeze chestiunile privitoare la băncile raiffeisiene și la centrala acestor instituții economice. Se mai luase în considerare și reglementarea problemei bisericesti.

Concomitent cu românii aderară și ucrainenii și germanii la Partidul Creștin-Social al doctorului Lueger. Deputații români, ucraineni și germani din Dieta Bucovinei se constituiră într-un club comun: **Liga creștin-socială**.

În adevăr, românii uniți în Partidul Creștin-Social izbutiră să obțină de la guvernul Beck, sprijiniți de creștin-socialii lui Lueger, anumite avantaje, adjudecîndu-li-se la licitație exploatarea parchetelor aferente din pădurile Fondului. Dar fiindcă românii nu dispuneau de capitalurile necesare, pentru exploatarea lemnului din aceste parchete, ei se văzură nevoiți să recurgă la garanția subsidiară a băncilor țărănești pentru capitalurile împrumutate, pentru constituirea unor societăți de exploatare pe acțiuni pentru

construirea de fabrici de cherestea, pentru parcelarea moșiilor cumpărate de la Fond și de patriarhia din Alexandria care avea încă moșii în Bucovina etc. Se părea că viața economică bucovineană luase un nou avînt în sensul repetatelor promisiuni făcute țărănimii. Acțiunea aceasta era dirijată de Florea Lupu, care ajunsese președintele Băncii Țării, nou înființate, inițiatorul și conducătorul noii mișcări economice și industriale.

Curînd însă, o conjunctură nefavorabilă pe piața lemnului provocată de concurența străină, dar mai ales înlocuirea guvernului Beck prin cel al lui **Richard Bienerth** (1908-1911) făcu să se ivească o amenințătoare stagnare în avîntul economic ce promitea atît de mult. Atunci, Aurel Onciul, care avea cunoștințe din timpul activității sale la Brno, stărui pe lîngă Centrala caselor de economii cehe din Praga ca să sară în ajutorul băncilor populare bucovinene românești și ucrainene pentru a le scăpa de faliment.

Țărănimea începu să se alarmeze. Florea Lupu, care era învinuit că ar fi pricinuit acest dezastru, fu silit să demisioneze din postul de președinte al Băncii Țării, iar naționalii, bănuind dezastrul economic care era să vină, se retraseră încă din vreme din Partidul Creștin-Social, lăsînd toată răspunderea în seama conservatorilor, dar mai ales a democraților încolțiți din toate părțile. Se deschiseră anchete și para-anchete pentru stabilirea vinovaților de dezastrul economic care dănuise pînă la izbucnirea primului război mondial, fără ca cei vinovați să-și fi primit pe deapsa cuvenită.

Între timp Partidul Creștin-Social repăși de la putere și cu aceasta se puse capăt și fuziunii partidului cu bucovinenii, care își reluară libertatea de acțiune.

5. Reconstituirea Partidului Național Român și lupta dintre naționali și democrați

În ianuarie 1909 Partidul Creștin-Social Român reveni la vechiul său nume **ăePartidul National Român**, sub aceeași conducere a lui Flondor, iar ziarul „Românul” apuse și el, pentru a face loc unui nou organ oficios al noului partid, cu vechiul nume, „Pa-

aia". Scopul noului oficios independent al Partidului Național Român, care apărură în 7 februarie 1909 era să apere legea, limba și moșia românească. El își propunea să apere drepturile românilor în biserică, școală și viața publică și să deștepte conștiința națională și sentimentul de solidaritate, luptând contra deznaționalizării și destrăbălării naționale. El mai stăruia și pentru vestejirea oricărui amestec străin în treburile naționale, pentru dobândirea autonomiei bisericești și împlinirea organizării economice a țării. „Patria” mai stăruia și pentru consolidarea organizației politice a românilor și pentru combaterea oricăror tentative de dezbinări și păgubiri ale românilor ori din ce parte ar porni.

În primăvara anului 1909 deputații români din Parlament se constituiră cu colegii lor italieni într-un club parlamentar separat, *Uniunea Latină*. Unul din primele succese ale Uniunii Latine a fost înființarea unei catedre de istorie națională pe lângă Universitatea din Cernăuți și trecerea ei în bugetul general al statului, pentru ocuparea căreia Ion Nistor trecea examenul de doctorat și docență la Universitatea din Viena. Prin decretul imperial din 14 august 1912 el își inaugura cursul în fața unui auditoriu select, în frunte cu mitropolitul Vladimir, autoritățile universitare și înalți demnitari, cărturari și studenți, tratând în limba germană despre *însemnătatea istorică a românilor și începuturile vieții lor de stat (Die geschichtliche Bedeutung der Rumänen und die Anfänge ihrer staatlichen Organisation)*.

În 1911 expira perioada legislativă pentru Dieta Bucovinei, urmând să aibă loc alegeri după noua lege electorală. Tot în 1911 avură loc noi alegeri pentru Parlament. Votul universal aduse o gravă înfrângere vechilor partide din Austria și un mare succes electoral pentru social-democrați. În urma acestui rezultat guvernul Bienerth demisiona, făcând loc guvernului condus de contele Karl Stiirgh (1911-1916).

Noua campanie electorală ce era în perspectivă tulbură din nou liniștea aparentă din Partidul Național-Român de sub șefia lui Iancu Flondor. Rîvnitorii la mandate începură să se miște atît în tabăra națională cît și în cea democrată. Unitatea Partidului Național Român era amenințată din nou să se spargă. Neînțelegerile se înțețeau tot mai mult, spre marea dezolare a președinte-

lui acestui partid. Încercările sale de a aplană disensiunile și a înlătura disidențele rămaseră însă zadarnice, astfel că Iancu Flondor se văzu silit a se retrage de la conducerea Partidului Național Român, lăsîndu-l la voia întîmplării tocmai în momentele cele mai critice.

În scrisoarea sa de demisie, Flondor își motiva retragerea zicînd: „Discordia și lupta între frați, care a cauzat neamului nostru din Bucovina multe și numeroase scăderi, consumînd cu desăvîrșire puterile românești și rezistența lor contra deznaționalizării, încep din nou a se îmbuiba în rîndurile națiunii noastre. În fața acestor împrejurări îmi este peste putință a răspunde pentru viitorul neamului nostru din Bucovina și trebuie, cu inima întristată, să mă retrag de la conducerea Partidului Național”.

Prin retragerea lui Flondor de la șefia partidului s-a spart solidaritatea din rîndurile lui, iar la 27 noiembrie 1910 apuse și ziarul „Patria”, după ce publicase scrisoarea de demisie a președintelui, în locul „Patriei” rămîine ca organ oficial al Partidului Național fără șef ziarul „Foaia Poporului”, și aceasta tocmai în toiul campaniei electorale pentru Dietă. Partidul se descompuse în părțile sale componente: conservatori, democrați și naționali. Aceste trei grupări candidară fiecare pe contul ei în alegeri, dezlănțuind o nemaiauzită agitație de josnice injurii, calomnii și defăimări la adresa adversarilor, atingînd punctul culminant al înjosirii și decadenței politice, cît și al decenței morale. În Parlament fură aleși trei conservatori, un naționalist și un democrat. La despuierea scrutinului dietal au fost proclamați aleși 13 deputați naționali, 6 democrați și 3 conservatori, care, împreună cu mitropolitul ca virilist, întruneau numărul de 23 deputați români în Dieta Bucovinei, față de 17 deputați ucraineni, 10 deputați evrei, 7 deputați nemți și 6 deputați polonezi. Președinte al noii Diete bucovinene a fost ales conservatorul român Alexandru Hurmuzachi, iar vicepreședinte deputatul ucrainean Ștefan Smal-Stocki.

Îndată după rezultatul acestor alegeri, conservatorii și naționali se reconstituiră în Partidul Național și făcură să apără la 1 ianuarie 1912 organul lor de publicitate, „*Viața Nouă*”, care adoptă pe deplin vechiul program național, declarînd totodată că nu se poate solidariza cu Partidul Democrat „pentru motivul că

acesta propagă sciziunea și ura între stări" și pentru că din vina celor ce formează acest partid situația materială a poporului a ajuns „catastrofală”, din cauza prăbușirii centralei băncilor populare și a afacerilor veroase cu negoțul materialului lemnos din pădurile Fondului.

Democrații răspundeau prin organul lor „Foaia Poporului” că „mai puternice decât pretinsa dragoste de neam și lege și moșie, s-au dovedit frecăturile personale, dușmăniile și urile care ne-au înveninat înainte și ne-au mînat pe unul împotriva altuia cu o ură și o înverșunare încît ai crede că se războiesc cei mai înverșunați dușmani. Uitînd că prieteni avem puțini, iar dușmani mulți, aproape pe toți, ne-am încăierat la luptă spre bucuria celor răi și spre durerea adîncă a celor buni”. Organul democrat nu se sfîia însă să amenințe că această luptă fratricidă nu va conține, ci va dura cu înverșunare pînă la proximele alegeri.

La această fățișă declarație de război, conservatorii convocară pe ziua de 11 februarie 1912 o adunare la Storojineț a oamenilor lor de încredere spre a discuta asupra situației politice, rezumînd rezultatul acestor discuții în următoarea moțiune:

„În interesul solidarității naționale și a unirii durabile a deputaților pe baza principiului uzitat de toți oamenii de bine ca minoritatea să se supună majorității, dorim ca să înceteze odată actuala stare deplorabilă a dezbinărilor dușmănoase între deputații noștri, care sînt acum divizați în mai multe partide de samavolnicie, pentru ca această strînsură de partide cu diferitele lor numiri ca partidul naționalist, conservator, apărărist, demo«rat, țărănesc etc. etc. nu este decât o amăgire de sine care nu corespunde convingerii alegătorilor; și mai puțin se oglindește această stare ne-naturală în corpul națiunii române din Bucovina, care în principiu este unită și solidară și țintește numai la grabnica salvare a moșiei, legii și limbii strămoșești de atacurile dușmane.

Este lucru constatat că formarea acestor partide politice la poporul român n-a izvorît din cauza unei necesități, documentată în folosul neamului, ci din contră, s-a născut din interesul propriu, condamnat, al cîtorva deputați, îmbinat adesea cu avantaje personale și mijloace materiale precum la o seamă de o invidie răutăcioasă, ceea ce după-părerea noastră, mai ales în timpul

acesta critic pentru noi, românii, nu poate fi sincer reprezentarea intereselor românești în țară. Aceasta o putem noi afirma cu o convingere cu atîta mai temeinică cu cît este mai știut că unii din deputații noștri în taină, și alții chiar fățiș se unesc și acum cu dușmanii noștri etnici pentru diverse avantaje în dauna națiunii proprii. Această stare deplorabilă politică ne va duce pe noi, românii, în cel mai scurt timp la pierderi ireparabile, mai ales pe terenul bisericesc și școlar.

Rugăm deci pe toți deputații să lucreze într-acolo ca această stare insuportabilă să dispară, ca nu cumva alegătorii tuturor districtelor din țară să fie constrînși a sili elementele dăunacioase ca să repășească de la mandatele lor în interesul solidarității.”

La acest apel naționalii de îa „Viața Nouă” răspundeau la 31 august 1912: „Pace! Cu cine? Cu oameni interesați, cu gheșeftari ordinari, cu obscurități care afară de buzunarul lor propriu n-au nimic sfînt? Nu, niciodată! ! !” în asemenea împrejurări o împăcare a taberelor învrăjbite pînă la exces era deci imposibilă, adversarii politici menținîndu-se ferm, fiecare pe poziția lui. Naționalii aveau 13 deputați în Dietă și un reprezentant în Parlamentul vienez, democrații aveau 6 deputați în Dietă și un deputat la Viena, conservatorii care urmăreau o politică de neutralitate față de naționali și democrați aveau 4 reprezentanți în Dietă, 3 deputați în Parlament și 2 senatori în Casa magnaților, pe mitropolitul Vladimir și pe contele Gheorghe Vasilco, căruia i se conferise titlul de conte și i se recunoscuse demnitatea de mare postelnic al curții — Hofkämmerer — izbutind a dovedi că familia sa aparținuse prin 16 generații nobilimii moldovene.

Referindu-se la tristul spectacol pe care deputații români îl ofereau țării și străinătății, Ion Nistor ținea să constate, cu ocazia unei conferințe pe care în 1913 o ținu la Cîmpulung, că populația românească din Bucovina, harnică, muncitoare și dornică de cultură nu se «îrisea cu gîndul și sufletul ei în taberele politicianilor învrăjbiți, ci ea era alături de cărturarii luminați, căroră contactul cu literatura și cultura din Regatul român le deschisese alte orizonturi, mai largi, care treceau peste granițele strimte ale Bucovinei și făcuseră să încolțească în suflete idealul unității politice a tuturor românilor. Iată ce spunea Nistor mulțimii care venise la

conferință, după rezumatul apărut în coloanele „Gazetei Maziliilor și Răzeșilor” din Cernăuți:

„O mînă de politicieni, toți salariați săraci, dezbinăți în trei partide sau mai bine zis în trei cete îndușmănite și anume nu pe tema unei idei conducătoare, ci pe tema intereselor meschine. «Apărăriștii» prin organul lor «Viața Nouă», democrații prin «Foaia Poporului» împrășcă zilnic veninul neîncrederii și vrajbei în masele populare. Ei bine, oamenii aceștia, vreo 20 la număr, revendică pentru ei monopolul politic în Bucovina, se urăsc, se suspicionează, se batjocoresc și-si reproșează cele mai urficioase și culpabile fapte — și, durere, multe din aceste învinuiri sînt riguros exacte — oferind pe calea aceasta atît guvernului cît și celorlalte națiuni conlocuitoare cel mai dezgustător tablou de decadență morală și josnicie sufletească.

Dacă ar fi ca românii din Bucovina să fie judecați după vorbele și faptele acestor preținși reprezentanți ai lor — și această judecată se va face de oameni prea puțin orientați asupra referințelor reale din Bucovina — atunci, în adevăr am merita cel mai adînc dispreț și compătimire, ca niște oameni netrebniți și decăzuți. Dar o asemenea apreciere ar fi pe cît de pripită, pe atît de nedreaptă. Copleșite de buruiana acestui politicianism netrebnic, vegetează elementele cinstite, harnice, muncitoare și iubitoare de țară ale neamului nostru care așteaptă să fie izbăvit de coșmarul politicianismului bucovinean. Aceste elemente suferă, dar nu pierd nădejdea în viitor. Ele sînt stăpînite de o tainică presimțire că se apropie timpul cînd prin farmecul ideii mîntuitoare se vor trezi din letargia ce le apasă, vor smulge buruienile ce le înăbușă și vor respira liber într-o țară românească.

Cercetarea trecutului istoric, contactul înviorător cu frații de pretutindeni, unitatea culturală a tuturor românilor, reprezentată prin Academia Română, au făcut să încolțească în sufletele tuturor o nouă concepție de viață națională, spre care trebuie să tindă orice bun român. Pentru a ne putea învrednici însă de bucuria vremurilor frumoase ce ne așteaptă, trebuie să ne dezbrăăm cu totul de închinăciunea politicianismului bucovinean, vînător de titluri și interese personale și răspînditor de vrajbă și ură între frați, să evităm contactul cu oameni compromiși pe tema națio-

nală și să pregătim renașterea neamului nostru din Bucovina la o nouă viață politică și culturală, inaugurînd o politică de cinste și demnitate națională, o politică de apărare și **recucerire**, o politică care să se inspire din faptele trecutului și să tindă spre făurirea unui **viitor** mai vrednic și mai bun în sînul românismului atotcui: prinzător”.

Aceasta era situația politică din Bucovina în ajunul izbucnirii primului război mondial, în iulie 1914. La izbucnirea războiului mondial atît Parlamentul de la Viena, cît și Dieta Bucovinei au fost ajurnate pentru un timp nedeterminat, încetînd orice activitate parlamentară.

CAPITOLUL XII

Asaltul rutenilor contra bisericii românești din Bucovina

1. Infiltrarea rutenilor în biserica ortodoxă română din Bucovina și pretențiile lor la conducerea arhiepiscopiei - 2. Frământările din biserică sub Vladimir Repta, ultimul mitropolit al Bucovinei și Dalmației

1. Infiltrarea rutenilor în biserica ortodoxă română din Bucovina și pretențiile lor la conducerea arhiepiscopiei

S-a arătat în partea întâi a acestei lucrări că ucrainenii, la emigrarea lor din Galiția în Bucovina, aparțineau bisericii ucrainene **unite**. Conferința ce fusese convocată în aprilie 1780 la Viena pentru a delibera asupra organizării teritoriului detrunchiat din Moldova constata că emigranții ucraineni răspîndiți în acest teritoriu bucovinean trecuseră la legea schismatică ortodoxă, fără să-și fi dat seama de deosebirea ce exista între ritul unit și cel schismatic ortodox. Pentru a opri acest proces se hotărî să se înființeze pretutindeni biserici unite și să se cheme preoți uniți din Galiția pentru păstoria lor. Mai mult chiar, arhiepiscopul unit din Liov încercase într-o vreme să substituie episcopului ortodox al Bucovinei un episcop unit, nu numai pentru emigranții ucraineni, dar chiar și pentru românii indigeni, atrăgîndu-i astfel la biserica greco-catolică.

Propaganda uniaților contra bisericii greco-orientale continuă pe timpul episcopului Eugenie Hacman, cînd numeroși ortodocși din Boian trecură la confesiunea unită. Ea nu încetă nici pe timpul mitropolitului Silvestru, care se văzu silit să publice vesti-

tele sale apologii contra propagandei uniaților galițieni. Dar, cu toate acestea, propaganda nu prinse. Ea nu putu opri trecerea ucrainenilor așezați în Bucovina la biserica românească ortodoxă, astfel că numărul uniaților care își aveau bisericile lor la Cernăuți și în alte cîteva localități din nordul Bucovinei crescuse. La 1890 numărul greco-catolicilor se ridica la 19 810 suflete, sporind pînă la 1910 la 26182 de credincioși.

Convingîndu-se astfel că propaganda lor confesională nu poate prinde, conducătorii din Galiția ai acestei propagande în rîndurile conaționalilor lor din Bucovina își schimbă tactică de luptă, înlocuind propaganda confesională printr-o vie propagandă națională, revendicînd drepturi pentru limba lor în biserica ortodoxă românească, găsind în episcopul Eugenie Hacman un vajnic susținător al acestor pretenții. Prin ordonanța episcopală din 4 mai 1838 Eugenie îngădui oficiilor parohiale din parohiile cu credincioși ucraineni să se folosească și de limba ucraineană în corespondența lor cu înaltele autorități bisericești. Sub presiunea propagandei ucrainene în biserică, episcopul Eugenie se împotrivi încorporării episcopiei bucovinene în mitropolia românească a Transilvaniei. El motiva acest refuz prin faptul că o parte din diecezanii săi sînt ucraineni, care susțin vechile legături cu Carlovățul și că aceștia n-ar fi dispuși să recunoască legătura cu Sibiul.

„Pînă acum — zicea episcopul — viețuim noi în Bucovina frățeste și în concordia cea mai prietenoasă unii cu alții; noi dorim cu toții ca această bună învoire de acum înainte să fie. Pentru aceasta să fim iertați dacă dorim și voim a înlătura toate cele ce ar tulbura împăcarea și concordia acestor două elemente naționale și ar căsuna daune pentru biserica ortodoxă din Bucovina". Iar pentru susținerea acestei „concordii" între ucraineni și români, episcopul Eugenie publică în limba germană faimoasa sa apologie intitulată **Năzuințe naționale și bisericești** — Naționale und Kirchische Bestrebungen — o lucrare pe care se întemeiază apoi toate revendicările ucrainene pe terenul bisericesc. Din umbră, ucrainenii menajau împotrivirea episcopului contra constituirii congresului bisericesc care putea fi o puternică stavilă în calea asalturilor ucrainene împotriva bisericii românești.

În opoziția lor față de congres, ucrainenii găseau sprijin în gu-

vernatorii Bucovinei și în» toată presa aservită lor. De aceea, nu trebuie să ne mire ieșirea guvernatorului Pace din adunarea constitutivă a congresului din 18 septembrie 1892 care cerea convocarea adunării și prorogarea congresului fără termen. Cu un an înainte de spargerea congresului bisericesc de la Cernăuți, apăruse broșura de propagandă a lui S. Daskiewicz intitulată *Situapd rutenilor greco-orientali din arhidieceza Bucovinei — Die Lage der gr. or. Ruthenen in der Bukowinaer Erzdiozâse* — în care se găseau înșirate doleanțele ucrainenilor pe terenul bisericesc, culminând cu admiterea clericilor ucraineni la administrarea arhidiecezei pe picior de egalitate cu clericii români și cu folosirea limbii ucraine deopotrivă cu folosirea limbii române în corespondența oficială. Pentru a dobîndi bunăvoința guvernului asupra pretențiilor lor, propagandiștii ucraineni nu se sfiau a-i denunța pe români ca iredentiști și dușmani declarați ai statului austriac. Pînă la moartea sa, întîmplată la 3 aprilie 1895, mitropolitul Silvestru reușise să înfrîneze propaganda ucraineană și să țină piept cu bărbăție asalturilor străine împotriva bisericii românești.

După moartea lui Silvestru misiunea de apărător al bisericii strămoșești căzu în sarcina urmașului său, *Arcadie Ciupercovici*, originar din vechea familie cîmpulungeană Ciupercă. După terminarea Liceului din Cernăuți, el urmă Institutul de Teologie, se căsătorii și ajunse preot de mir, devenind și el pastor sufletesc, ca și părintele și socrul său. Rămînînd văduv, el intră în clerul monahal, ajungînd arhimandrit la Putna, unde patronă serbarea aniversară de 400 de ani de la fondarea mînăstirii, rostind cu acel prilej festiv un frumos discurs. Mitropolitul Teoctist îl făcu asesor consistorial, iar Silvestru îl făcu arhimandrit de scaun și vicar general al mitropoliei. La 16 februarie 1896 apărură decretul imperial prin care Arcadie fu numit arhiepiscop și mitropolit al Bucovinei și Dalmației. Arhipăstoria sa căzu într-o perioadă de lupte și neînțelegeri ale fruntașilor bucovineni cu guvernatorul Frederic Bourguignon (1896-1903) care susținea pretențiile ucrainenilor în școală și în biserică, persecutînd tricolorul și încurajînd atacurile violente ale lui Aurel Onciul și ale prietenilor săi, îndreptate contra conservatorilor și naționalilor români.

Purtarea tricolorului românesc era îngăduită prin statutul lor

societăților academice „Arboroasa”, „Junimea” și „Bucovina” încă de la înființare și nici un alt guvernator pînă la Bourguignon n-o interzisese, întrucît și celelalte societăți studențești purtau tricolorul lor național. De aceea, lumea românească nu vedea înv Interzicerea tricolorului din partea guvernatorului decît o odioasă ostilitate a lui față de neamul românesc din Bucovina, răspunzîndu-i printr-un cult ostentativ pentru tricolor. Fetele de la țară țeseau brîie tricolore, tărăncile își țeseau catrințele cu dungi în culorile românești, flăcări veneau ia horă cu cocarde tricolore la pălării, nemaivorbind de societatea românească de la orașe, care purta cocarde tricolore. Însuși organul Partidului Național, „Patria”, apărea cu o largă vîrstă în tricolor pe prima pagină.

Demonstrația aceasta națională românească scotea din sărite pe Bourguignon, care pune pe agenții de poliție și pe jandarmi să confiște tricolorul, chiar și în biserică, cum s-a petrecut un caz revoltător în catedrala mitropolitană din Cernăuți. Numai urmașul lui Bourguignon în postul de guvernator al Bucovinei, prințul *Conrad de Hohenlohe*, observase greșeala predecesorului său de a fi trezit prin oprirea tricolorului numai conștiința națională românească și de a fi întărit solidaritatea națională a tuturor Daturilor sociale românești. De aceea el se grăbi să ridice ordinele nesocotite ale lui Bourguignon, guvernator al Bucovinei de tristă memorie.

Unei epoci atît de viforoase pentru romanii din Bucovina nu se potrivea deloc arhipăstoria lui Arcadie, un moșneag istovit, de la care politicienii români, învrăjbiți între ei, cereau fapte de eroism pe care mitropolitul nu le putea săvîrși. Și aceasta într-o vreme cînd datoria lor ar fi fost să-i acorde concursul cuvenit pentru îndeplinirea grelei sarcini care apăsa asupra umerilor săi obosiți de bătrînețe.

Întîmplarea a voit ca în 1898 să devină vacante două posturi de consilieri consistoriali, 'pe care ucrainenii le revendică pentru ei. Ei mai cereau încă și numirea a doi profesori ucraineni la Facultatea de Teologie. Partidul Național Român cerea cu drepți cuvînt mitropolitului Arcadie să se opună unor asemenea numiri, deschizînd o vehementă luptă de presă contra lui. Nu se poate susține că mitropolitul Arcadie ar fi dezmințit cîndva bunele sale

sentimente românești. Dar tot atât de nedrept era să ceri mitropolitului să se împotrivescă asaltului ucrainean susținut de guvernator. Tot atunci se grăbi și conducătorul ucrainenilor, **Ștefan Smal-Stocki**, să editeze elucubrațiile fostului episcop Eugenie Hacman vis-à-vis de luptele naționale în biserica bucovineană din timpul său, găsinde întemeiate pretențiile ucrainene. Cum se putea deci cere bătrînului Arcadie să țină piept acestor atacuri îndreptate contra sa, cînd guvernatorul Bourguignon îi aduse la cunoștință decretul imperial din 19 ianuarie 1899 prin care doi clerici ucraineni, Gheorghe Hanicki și Artemon Manastyrski, fură numiți asesori consistoriali și decretul din 16 februarie 1899 cu numirea profesorilor ucraineni Eugen Kozall și Dionese Jeremeiuc la Facultatea de Teologie din Cernăuți.

Ucrainenii nu se mulțumiră însă numai cu atîta. Încurajați de aceste succese, ei convocau adunări naționale pentru formularea noilor lor pretenții pe teren bisericesc, pe care la 31 mai 1899 le cuprinseseră într-un voluminos memoriu prezentat împăratului și guvernului de la Viena, precum și episcopilor sufragani din Dalmația. Rezumînd pretențiile lor în 12 puncte principale, ei pretindeau *paritate* de drepturi în biserică cu românii. Ei pretindeau, deci, ca la ocuparea scaunului mitropolitan, la reprezentarea bisericii în Corpurile Legiuitoare, în Consiliul școlar provincial precum și la ocuparea posturilor de consilieri consistoriali, să se bucure de drepturi egale cu românii. Ei mai cereau ca la Facultatea de Teologie să se creeze catedre paralele ucrainene, în biserică catedrală să se liturgescă și în limba ucraineană, la vechea biserică mitropolitană din Suceava, unde se păstrează moaștele Sf. Ioan cel Nou, să se creeze un post de predicator ucrainean pentru peregrinii ucraineni care veneau acolo. Mai pretindeau ca posturile de arhimandriți la mănăstirile domnești din Bucovina să poată fi ocupate și de ucraineni ș. a. m. d.

Împotriva acestor pretenții se ridicară românii, și mai ales preoțimea, protestînd contra lor și cerînd convocarea congresului bisericesc care fusese ajurnat în 1892 de guvernatorul Pace, fără termen. Dar cum statutul congresului, aprobat de împărat la 31 mai 1891, era încă în vigoare, Bourguignon se grăbi să obțină abrogarea lui prin decretul imperial din 5 iulie 1899. Apoi guver-

natorul Bourguignon încercă să îi înfricoșeze pe români acuzîndu-i, cu ocazia recepției din 18 august 1899, ziua de naștere a împăratului, de iredentism și neloialitate față de Coroană, reproșîndu-le că demonstrația cu tricolorul nu o poate considera „dragoste adevărată” față de coroană și că în viitor el nu mai tolera „sportul național” cu tricolorul. El încercă cu aceasta, ca și guvernatorul Pace, la rîndul său, să discrediteze clerul român în fața cercurilor conducătoare de la Viena, ca să slăbească astfel impresia pe care protestele preoțimii române o făcea la Curtea imperială.

Dar Bourguignon nu-și atinse scopul. Preoțimea română se întruni în marea ei adunare de la Cernăuți din ziua de 30 octombrie 1899, la care participară 227 de clerici români, pentru a protesta cu tărie împotriva afrontului guvernatorului și a pretențiilor exagerate și nemotivate ale ucrainenilor. Cu acel prilej, după discuții foarte agitate, preoțimea votă o aspră moțiune de protest contra asaltului ucrainenilor împotriva bisericii, susținînd sus și tare caracterul românesc al bisericii bucovinene, atît în ceea ce privește originea cît și organizarea ei. Ei își ridicară glasul contra intenției guvernatorului de a degrada biserica lor într-un obiect de compensație pentru satisfacerea pretențiilor ucrainene în sensul așa-numitei „dreptăți nivelatoare” — *ausgleichende Gerechtigkeit* —, precum o cereau ucrainenii și o preconiza guvernatorul Bourguignon, sprijinitorul aspirațiilor lor.

Protestul românilor nu putu împiedica pe guvernator de a sili în 1900 pe Arcadie și pe membrii Consistoriului — să desemneze pe unul din asesorii consistoriali ucraineni în Consiliul școlar provincial, loc care pînă atunci fusese ocupat de un asesor român. Lumea punea toate eșecurile acestea în sarcina mitropolitului Arcadie, care cu toată bunăvoința sa nu putea opri singur, la bătrînețele sale, asaltul ucrainean contra bisericii, întrucît deputații români înțelegeau să-l atace în presă, dar fără să-i sară efectiv în ajutor. Și aceasta cu atîta mai puțin cu cît în ultimul an al arhipăstoriei sale, protagonistul noului curent țărănist-democrat Aurel Onciul susținea în coloanele organului său „Privitorul” pretențiile ucrainenilor, recunoscîndu-le autohtonitatea în Bucovina și luîndu-le apărarea contra pretinsului proces de deznaționaliza-

re din partea românilor. În vremurile acele tulburi muri la 5 martie 1902 mitropolitul Arcadie Ciupercovici și fu înmormântat alături de predecesorii săi în capela mitropolitană din Cernăuți.

2. Frământările din biserică sub Vladimir Repta, ultimul mitropolit al Bucovinei și Dalmației

După o scurtă vacanță de câteva luni, scaunul mitropolitan de la Cernăuți fu ocupat de Vladimir Repta. Vasile-Vladimir Repta era originar din comuna Bănila pe Ceremuș, ca fiu al răzeșului Mihai și al soției sale, Paraschiva. Deși răzeșii moldoveni din părțile Ceremușului își uitaseră limba maternă, tânărul Vasile și frațele său, Ștefan, care făceau liceul la Cernăuți deprinseră limba română în școala lui Pumnul și-și redobândiră conștiința națională. Tânărul Vasile umbla într-un costum moldovenesc spre a-și manifesta sentimentele sale naționale. După terminarea liceului, el trecu la Institutul de Teologie, după terminarea căruia gîndea să se căsătorească și să ajungă preot la țară. În urma unei deziluzii sentimentale, intră însă în clerul monahal și-și continuă studiile în străinătate pentru a ajunge profesor de teologie, mai întâi la Institutul Teologic, și apoi la Facultatea de Teologie din Cernăuți.

În calitate de aceasta Repta publică în „Candela” două lucrări de valoare: *însemnătatea moravurilor, datinilor și obiceiurilor religioase pentru dezvoltarea culturală și Psihologia în însemnătatea ei pentru deșteptarea, cultivarea și înaintarea vieții religioase*. El fusese membru al „Societății pentru cultura și literatura română în Bucovina”, îndeplinise multă vreme funcțiunea de vicepreședinte al Societății. Trecea și în ochii guvernului ca un bărbat solid și serios. Guvernatorul Alesani îi ceru un referat asupra broșurilor de propagandă ucraineană care se răspîndeau în Bucovina de către societatea „Prosvita” — *JDesteptarea* — din Liov. În referatul său din iulie 1877, care n-a păstrat, Repta arăta că broșurile acestea de propagandă panslavistă cuprindeau exagerări și inexactități precum că ucrainenii ar fi cel mai numeros popor din Bucovina, avertizînd că răspîndirea acestor broșuri contribuia în

largă măsură la tulburarea păcii și bunei înțelegeri în rîndurile populației.

La ridicarea lui Arcadie în scaunul mitropolitan, Vladimir ocupă locul de arhimandrit de scaun și vicar general al arhidiecezei. Cu ocazia jubileului de 50 de ani de domnie a împăratului Francisc Iosif, arhimandritul Vladimir fu onorat cu titlul de episcop sau arhieru de Rădăuți prin decretul imperial din 30 noiembrie 1898. La 17 ianuarie 1899 el primi hirotonia în biserica catedrală din Cernăuți.

Cu decretul imperial din 17 octombrie 1902 Vladimir Repta fu numit arhiepiscop și mitropolit al Bucovinei și Dalmației. Cu ocazia instalării el rosti în biserica catedrală un frumos discurs din care putem cunoaște firea și caracterul acestui blînd și pașnic chierarh. El mărturisea: „Fiindcă pot spune cu conștiința curată că nu m-am îndesat niciodată spre scaunul acesta și că n-am întins niciodată mîinile mele spre toiagul arhipăstoresc, deci fiind să cred că Dumnezeu m-a chemat la acest post, îmi plec capul înaintea vrerii Sale sfinte și puternice, lepădînd toată grija și toată teama, voi purta toiagul arhipăstoresc cu bărbăție și cu încredere în Dumnezeu și voi căuta a conduce corabia bisericii spre țința ei. Voi pune toate puterile mele în serviciul bisericii. Însă departe de mine socotința că prosperarea bisericii va atîrna numai de activitatea mea. Chiar dacă aș dispune de alte puteri decît cele slabe cu care sînt înzestrat, n-aș putea izbuti cu nimic însemnat, restrîns numai la puterile mele proprii”.

Prin cuvintele din urmă Vladimir făcea indirect apel la ajutorul laicilor și îndeosebi al oamenilor politici români. Dar, din ne-norocire, el n-a putut primi din partea lor sprijinul dorit, deoarece chiar în anul instalării sale se produse regretabila spărtură în solidaritatea politică a românilor, dezlănțuindu-se lupta sălbatică a democraților contra conservatorilor, luptă ce ajută foarte mult pe ucrainenii în asaltul lor contra bisericii românești, pe care noul mitropolit căută s-o apere cu cît îi îngăduiau puterile. Lupta se dădea în jurul ocupării locului de arhimandrit, rămas liber în urma urcării lui Vladimir pe scaunul mitropolitan. Mitropolitul recomandă pe consilierul consistorial *Afiron Călinescu* pentru acest post atît de însemnat în arhidieceză.

Călinescu era una din cele mai distinse figuri ale clerului român din Bucovina. El reprezentase biserica cu mult tact și autoritate, atât în Dieta Bucovinei, cât și în Parlamentul din Viena și publicase între anii 1887-1897 trei volume de acte și documente privitoare la arhidieceza Bucovinei — *Normaliensammlung über die Bukowiner gr. or. Erzdiözese*. Ucrainenii, la rîndul lor, reclamau acest post pentru unul de al lor, în baza principiului de „dreptate nivelatoare” — *ausgleichende Gerechtigkeit* —, susținut direct de guvernatorul Bourguignon și agreat de democrații lui Onciul și Lupu. Cu îndărătnicia sa răzeșească, mitropolitul Vladimir persistă însă neclintit timp de trei ani la propunerea sa, izbutind, în cele din urmă, să obțină numai la 27 martie 1905 decretul imperial pentru numirea lui Miron Călinescu în postul de vicar general al mitropoliei.

Prin avansarea lui Călinescu rămase un loc liber de asesor consistorial, pe care ucrainenii îl revendică pentru unul de al lor, cu toate că din cele 4 posturi de asesori consistoriali, ei dețineau deja două. Paritatea era deci aleasă, dar ucrainenii nu se mulțumiră cu ea și obținură numirea unui al treilea asesor consistorial din rîndurile lor, cu toată împotrivirea mitropolitului și a Partidului Național Român, combătuți însă de democrații ce se găseau în tovărășie politică cu ucrainenii.

Cu aceasta nu se potoli însă agitația ucraineană în jurul bisericii ei, dimpotrivă, ei convocară un mare miting ucrainean la Cozmeni, în care votară o moțiune pentru crearea unei *episcopii ucrainene* cu reședința la Cozmeni. O deputațiune prezintă împăratului un memoriu în acest sens, solicitînd sprijinul prea înalt pentru înființarea unei dieceze pe cheltuiala Fondului Bisericesc. La 13 aprilie 1906 românii convocară un contra-miting la Cernăuți, în care protestară contra *dezmembrării arhidiecezei* și cerură convocarea congresului bisericesc, singurul for îndreptățit și competent pentru soluționarea cererii ucrainenilor.

În anul următor, ucrainenii, crezîndu-se destul de întăriți politicește în baza tovărășiei lor cu democrații români, modificară programul revendicărilor lor pe tărîm bisericesc. Acuma ei puseră chestiunea dezmembrării în mod invers, revendicînd pentru ei mitropolia din Cernăuți și cedînd românilor o episcopie sufra-

gană cu reședința fie la Rădăuți, fie la Suceava. La pretenția aceasta românii, întruniți în mare adunare la Cernăuți în ziua de 4/17 iulie 1911, cerură „demiterea” ucrainenilor din arhidieceza românească și înființarea pe seama lor a unei episcopii la Cozmeni.

În toiu acestor agitații, muri la 7 ianuarie 1912 arhimandritul Miron Călinescu, rămînînd vacant locul de vicar general al arhidiecezei bucovinene, rîvnit așa de mult de ucrainenii. Spre a păstra acest post pentru un cleric român, fu convocată la 12/25 martie o mare adunare la Cernăuți, ce votă o moțiune prin care se cerea împăratului „sa se îndure prea grațios a păstra pentru toate timpurile caracterul românesc al strămoșeștii arhiepiscopii greco-orientale; iar pentru credincioșii greco-orientali de naționalitate ucraineană să aibă grația prea înaltă de a întemeia o episcopie ucraineană greco-orientală și să dea, ca și pînă acum, unui român greco-oriental postul vacant de arhimandrit consistorial și general”. Moțiunea a fost dezvoltată într-un vast memoriu cu 46 136 de iscălituri și trimis astfel la Viena.

Cum însă răspunsul Vienei întîrzia să vină, românii intrară în tratative direct cu ucrainenii, cu scopul de a găsi calea pentru aplanarea litigiului bisericesc. Atît românii cît și ucrainenii aleseră cîte 32 de delegați care se întruniră la 1 martie 1913 la Cernăuți și hotărîră ca fiecare delegație să-și formuleze pretențiile în scris și să le comunice una alteia. Din propunerile românești, ucrainenii acceptară numai următoarele puncte:

„Biserica greco-orientală a Bucovinei se împarte în două dieceze independente și anume: un *arhiepiscopat român* și un *arhiepiscopat ucrainean*.

Demnitarului român i se va da titlul și demnitatea de arhiepiscop al arhiepiscopiei românești a Bucovinei și mitropolit al Bucovinei și Dalmației.

Demnitarului ucrainean i se va da titlul și demnitatea de episcop al episcopiei ucrainene din Bucovina; el va fi supus arhiepiscopului român numai într-atîta, întru cît sînt supuși, ca urmare a raporturilor lor către mitropolie, episcopii greco-orientali din Dalmația”.

Delegații ucraineni primiră împărțirea arhidiecezei, dar ei ce-

rură ca noul lor episcop să-și aibă reședința la Cernăuți și ea despărțirea credincioșilor ucraineni de cei români să se facă pe bază teritorială, și nu pe baza unui cadastru național ca pentru alegerile pentru Dietă și Parlament. La împărțirea pe bază teritorială ucrainenii revendică pentru episcopia lor aproape două treimi din teritoriul Bucovinei, incluzând în teritoriul ei și mănăstirea Sucevița cu mormintele Movileștilor. Asemenea pretenții erau inacceptabile pentru români și de aceea ei se văzură siliți să întrerupă tratativele cu ucrainenii și să înainteze împăratului un nou memorandum, accentuând din nou caracterul românesc al mitropoliei Bucovinei și drepturile sfinte și inalienabile ale românilor asupra bisericilor.

„În numele credincioșilor români greco-orientali care ne-au ales la 10 februarie 1913 — se spune în memorandum — într-o adunare națională, ca delegați pentru reglementarea chestiunii bisericești greco-ortodoxe și în unire cu reprezentanții patronilor bisericești greco-orientali, supunem înaltului guvern urgenta rugare: guvernul să inițieze separarea bisericească a românilor greco-orientali de ucrainenii greco-orientali și să o desăvârșască prin întemeierea unei episcopii independente pentru credincioșii greco-orientali de naționalitate ucraineană”.

Dar în loc de răspuns la memorandum-ul românesc, guvernul ceru din nou mitropolitului Vladimir un candidat *ucrainean* pentru postul de vicar general al mitropoliei. Mitropolitul ezită însă să facă o asemenea propunere și recomandă pe venerabilul și eruditul profesor Eusebie Popovici pentru acest post, cu speranța că peste un candidat de o asemenea autoritate nu se va putea trece. Dar guvernul vienez nu se sinchisi deloc de a numi în septembrie 1913 pe arhimandritul ucrainean *Artemon Manastyrski* în locul vacant de vicar general al mitropoliei, iar pe fostul profesor al acestuia, pe Eusebie Popovici, arhimandrit diecezan *ad personam*.

„*Asociația clerului greco-oriental din Bucovina*” protestă contra numirii lui Manastyrski, dar protestele ei anemice nu erau bătute în seamă și nici indignarea mitropolitului Vladimir față de ministrul cultelor, care îi făgăduise că nu se va trece peste propunerile sale, nu ajută la nimic. Singurii care ar fi putut stăvilii noul

asalt al ucrainenilor contra mitropoliei toamănești ar fi fost deputații români din Dietă și din Parlament, dar ei erau prea îndușmăniți pentru a trece la o acțiune energetică de protest.

Și astfel rămase reprezentantul ucrainenilor vicar general al arhidiecezei bucovinene cu dreptul de succesiune la scaunul mitropolitan. Numai că izbucnirea primului război mondial, în vara anului 1914, aduse o schimbare radicală în destinul Bucovinei, după cum se va vedea în partea următoare a acestei lucrări.

Nu putem însă încheia acest capitol fără a aprecia după merit silințele pe care mitropolitul Vladimir și le-a dat pentru propășirea morală și culturală a arhidiecezei sale. Arhipăstoria sa se remarcă prin multe și folositoare măsuri administrative. El a încercat să introducă disciplină în cler, controlând activitatea preoților prin dese vizite canonice și îndemnând pe credincioși la respectarea datoriilor lor creștinești prin frumoasele epistole pastorale. El reorganiza instituția epitropilor bisericești prin *alegerea* lor de către obștea comunității parohiale. El îngriji ca învățământul religios să fie împărțit de preoți, atât în școlile primare, cât și în cele secundare, creînd și mai multe posturi de *inspectori diecezani*. El stăruie pentru apărarea congruei preoțești. La stăruința lui s-a deschis în martie 1902 la Cernăuți *Școala ortodoxă de fete*, care prin decretul imperial din 30 noiembrie

1911 fu transformată într-un liceu de 6 clase. Tot el a îngrijit ca pentru adăpostirea acestei școli să se ridice un edificiu propriu pe cheltuiala Fondului bisericesc. În 1914 școala aceasta era frecventată de 480 de fete din care 324 erau românce iar 156 ucrainence.

În iunie 1904 apără primul număr din „*Viitorul*”, foaia clerului ortodox român din Bucovina, care își propunea să trezească în membrii clerului „conștiința demnității stării sublime din care fac parte, să răspîndească sentimentul solidarității și să combată inamicii interni ai clerului care sînt indolența, indiferentismul, egoismul etc.” Noul organ preoțesc își propuse să lupte pentru păstrarea caracterului românesc al bisericii bucovinene și pentru dobîndirea autonomiei bisericești. Prin legea electorală pentru Dieta Bucovinei se rezervă clerului trei mandate cu trei colegii electorale deosebite: un colegiu pentru marii demnitari bisericești și două colegii pentru clerul de rînd, unul român și altul ucrainean.

Mari merite și-a câștigat mitropolitul Vladir nîr pentru restaurarea bisericii Mirăuților din Suceava și a bisericii minăstirești de la Putna. Lucrările de restaurație s-au făcut după motivele vechii arhitecturi moldovenești sub conducerea arhitectului **Carol A. Romstorfer**. Același arhitect a condus și lucrările de conservare la ruinele cetății domnești din Suceava. La îndemnul mitropolitului s-au ridicat în stilul moldovenesc și numeroase biserici parohiale, ca biserica de la Toporăuți; Arbore, Cîmpulung, Sadova, Iacobenii ș.a. El a înființat pe cheltuiala sa la Cernăuți o năstă minăsiire pentru surori de caritate și un orfelinat închinat amintirii părinților săi Mihai și Paraschiva Repta.

Din inițiativa sa rmnăstirea Sf. Gheorghe, patronul orașului Suceava și unde se păstrează sicriul cu moaștele Sf. Ioan cel Nou, care era un metd sau expozitură a mînăstirii Dragomirna, fu declarată prin decretul imperial din 17 septembrie 1905 mînăstire de sine stătătoare. Astfel sporii de la 3 la 4 numărul mînăstirilor din Bucovina. Dreptul de patronat asupra acestei mînăstiri îl exercita din vechime mitropolitul Moldovei, ca o biserică ce fusese clădită pe pămîntul acestei mitropolii.

De mitropolia Bucovinei țineau cele două biserici grecești din Viena, precum și noua capelă românească din capitala Austriei; apoi biserica ortodoxă din Liov și capela ortodoxă de pe lîngă penitenciarul de femei de acolo. Exista și o capelă ortodoxă de pe lîngă penitenciarul de bărbați din Stanislavov.

Șematismul arhidiecezei bucovinene, care apărea de la 1848 încoace, arăta în 1914 m arhidieceza Bucovinei 579 825 suflete de credincioși ortodocși. Recensămîntul oficial din 1910 arăta în Bucovina 547 603 ortodocși, 3 232 lipoveni orientali și 341 de armeni orientali. Numărul romano-catolicilor era de 98 565 suflete, al greco-catolicilor 26 182 și al armeno-catolicilor era de 657 de suflete. De confesiunea protestantă erau 20 029 și de cea calvină 484 de suflete. De credința mozaică erau 102 919 suflete. Mahomedani erau 8 suflete, fără confesiune 62 și sectanți 2 suflete,

Datele statistice oficiale **arată** în Bucovina la 1910 o populație totală de 794 924 de suflete, dintre care 273 924 erau români, 305 101 ucraineni și 216 474 evrei, germani, maghiari etc. Numărul românilor apare inferior celui al celorlalte naționalități conlo-

cuitoare, dar nu trebuie să scăpăm din ^ ^ ^ ^ oficial în Bucovina nu se făcea după *originea etnă* arfitoe huit ci după *limba de conversație* - Verkehrssprache - astfel ca mai comate de români, care în comunele m i * ^ « **g g j** cu consătenii lor în limba ucraineana, erau trecute în tabelele recensămîntului ca ucraineni, și aceasta adeseori sub presiunea organelor administrative.

CAPITOLUL XIII

Bucovina în timpul războiului mondial (1914-1918)

1. Asasinatul de la Sarajevo și declanșarea războiului austro-rus în 1914 - 2. Organizarea corpurilor de voluntari ucraineni și legionari români - 3. Acțiunea refugiaților bucovineni în timpul războiului - 4. A treia ocupație rusească și izbucnirea revoluției în Rusia (1916-1917) - 5. Tratatul de pace de la Brest-Litovsk (noiembrie 1917 - februarie 1918) - 6. Manifestul împărațesc din 16 octombrie 1918 - 7. Adunarea Constituantă de la Cernăuți din 27 octombrie 1918 - 8. Proclamarea Unirii Bucovinei cu România la 28 noiembrie 1918

1. Asasinatul de la Sarajevo și declanșarea războiului austro-rus în 1914

S-a arătat mai sus că din cauza propagandei ucrainene în Galiția și Bucovina, îndreptată contra integrității imperiului țarist, raporturile diplomatice între Viena și Petersburg deveneau din zi în zi tot mai încordate. Pentru a balanța uneltirile austriece în Galiția și Bucovina îndreptate împotriva rușilor aceștia cliti armă sprijineau și încurajau propaganda sârbească îndreptată contra monarhiei austro-ungare în Bosnia și Herțegovina, dar și în Slavonia. Sîrbii sprijiniți de ruși revendicau pentru sine aceste provincii sîrbești și ortodoxe pentru a le desprinde de monarhia habsburgică și a le uni cu Serbia în granițele unei **Serbii Mari**, exact cum năzuia Austria să unească țările maloruse din imperiul moscovit în granițele unei **Ucraine Mari** sub protectoratul austriac. Presa de la Viena și cu suratele ei din Liov și Cernăuți întrețineau o vie agitație contra Serbiei; aducînd zilnic articole, unul mai alar-

mant decît celălalt, despre persecuția reprezentanților diplomați austriece din Balcani, amenințînd mereu Serbia și combătînd aspirațiile ei politice și teritoriale asupra Bosniei și Slavoniei.

În vara anului 1914 relațiile austro-sîrbe atinseră un grad de tensiune nemaipomenit de mare și tocmai atunci arhiducele **Franz-Ferdinand**, moștenitorul tronului Austro-Ungariei, se hotărî să viziteze Bosnia. De la intrarea sa în Sarajevo la 28 iunie 1914, ziua aniversării bătăliei de pe Cîmpul Mierlei — Kosovo Polje — (1389), el căzu împreună cu soția sa Sofia, lovit în inimă de glonteale conjuratorului sîrb Gavrilo Princip, spre consternarea lumii întregi. Glonteale lui Princip, care lovise inima arhiducelui fusesse semnalul primului război mondial, care dăinui pînă la 1918 și sfîrși cu desfacerea Austro-Ungariei în țările ce o compuneau, cu exilarea împăratului Wilhelm al II-lea al Germaniei, cu uciderea țarului Nicolae al II-lea și a familiei sale la Irkutsk în Siberia și cu sovietizarea imperiului moscovit.

La Cernăuți vestea morții arhiducelui Franz-Ferdinand sosi noaptea tîrziu. Un steag negru care flutura pe palatul primăriei anunța lumii consternate catastrofa de la Sarajevo. Autoritățile publice intrară în doliu. Presa de toate nuanțele politice comenta și condamna asasinatul.

La 23 iulie guvernul de la Viena trimise Serbiei o notă ultimativă, făcînd-o responsabilă de asasinatul de la Sarajevo și somînd-o să admită ca organele de securitate austriece să ancheteze și urmărească pe conjurați în teritoriul sîrbesc. Guvernul de la Belgrad găsi însă pretențiile Austro-Ungariei incompatibile cu suveranitatea ei și le respinse. La 28 iulie 1914 guvernul de la Viena răspunse la refuzul Serbiei cu **declarația** formală de **război**. La 6 august Rusia sări în ajutorul protejatei sale de la Belgrad, declarîndu-se în stare de război cu Austro-Ungaria.

Vestea aceasta produse o mare neliniște în Bucovina, dat fiind că granița rusească se găsea la o depărtare de vreo 30 de km de Cernăuți. Presa oficială sprijinea manifestațiile publice pe care prefectura poliției le aranja întru înflăcărarea publicului pentru război. Presa ucraineană apela la guvern să protegiască poporul ucrainean, fiindcă el a știut să reziste propagandei rusofile, desolidarizîndu-se de unitatea panslavă, întrucît ucrainenii ar fi suferit

din partea rușilor cele mai grele persecuții. Capii mișcării rusofile fură arestați și propaganda lor strict interzisă.

Românii din Bucovina priveau izbucnirea războiului austro-rus cu mare îngrijorare. Aurel Onciul mărturisea în organul său de publicitate „Foaia Poporului” o aderență neclintită la Austria, susținând că soarta poporului român ar fi indisolubil legată de soarta Austriei habsburgice. Organul Partidului Național, „Viața Nouă”, nu se putea abate de la politica austrofilă a liderilor, totuși el ținea să-și exprime speranța că Austria învingătoare va aprecia jertfele aduse de români și le va lărgi drepturile naționale. Dar sentimentele adevărate ale poporului român din Bucovina se deosebeau foarte mult de afirmațiile presei românești de sub cenzura guvernului austriac, înăsprită și mai mult de la declararea războiului încoace. Ochii tuturor erau îndreptați spre granița românească, așteptând cu înfrigurare hotărîrea guvernului român. Tineretul naționalist din jurul „Junimii Literare” se temea ca nu cumva România să intre în război alături de Tripla Alianță contra rușilor, deși nu era *casus foederis*, întrucît nu Austria fusese atacată de Serbia, ci Viena declarase război Belgradului. De aceea, hotărîrea Consiliului de Coroană de la Sinaia din 3 august 1914, care decise neutralitatea României, aduse o mare ușurare în opinia publică românească din Bucovina. În schimb, însă, presa străină nu găsea cuvinte destul de aspre prin care să condamne pretinsa „ruptură de tratat” — *Vertragsbruch* — din partea guvernului român.

Marea majoritate a românilor bucovineni era silită de împrejurări să rămînă la vetrele de acasă și să îndure cu resemnare persecuțiile sălbatice ale jandarmeriei austriece de sub comanda ambițiosului ei șef, **Eduard Fbicher**, rare, sprijinit de justiția militară —.....* " ' IP < C v român un spion, un trădător, *an* țap nîm DU

/ia*...!« jiol pun actui am 2 iulie 191/.

Rezerviștii români fură mobilizați la regimentele 23 și 41 de infanterie și 4 de dragoni, pentru completarea cadrelor acestor re-

gimente. În ordinea de bătaie aceste regimente făceau parte din Divizia 43. Glotașii fură chemați sub arme pentru completarea Brigăzii 35, care rămăsese pentru apărarea graniței dinspre Rusia. Școlile publice erau închise, autoritățile publice își redusera serviciul, iar guvernatorul, **contele Meran**, își mutase reședința de la Cernăuți la Vatra Dornei, în edificiile balneare de acolo. Comandantul jandarmeriei își mutase ștabul la Rădăuți, unde funcționa și Consiliul de război, care pronunța sentințele de moarte contra celor bănuți de trădare și spionaj. O sumedenie de preoți, învățători și săteni români erau ridicați de la vetrele lor și trimiși în lagărul de concentrare de la Thalerhof din Stiria. Convoaie neîntrerupte de refugiați umpleau drumurile de munte pentru a trece în Maramureș și Transilvania și de acolo spre Viena. Aveai impresia că Austria evacuează Bucovina pentru a o trece în stăpînirea Rusiei, ale cărei armate se apropiau de granița țării.

Planul de operații austriac era să atace Rusia la frontiera poloneză, lăsînd apărarea Bucovinei și Galiției orientale în seama generalului Kdvesz, care nu dispunea decît de 4 divizii, dintre care Divizia 43 bucovineană ocupase punctul cheie de la Zaleszcziki pe Nistru. Brigada 35 de glotași avea ordinul să reziste unui eventual atac al rușilor contra Bucovinei. Rușii, la rîndul lor, folosindu-se de slăbiciunea acestui front, își îndreptară atacul lor contra Bucovinei și Galiției orientale, ocupînd fără luptă Cernăuții la 2 septembrie 1914, oraș care fusese evacuat de austrieci, după ce aruncaseră în aer podul de peste Prut. Un simplu locotenent rus, Pigarewski, primi capitularea»Cernăuților, impunînd orașului o contribuție de război de 600 000 coroane austriece, pedeapsă care a fost însă iertată. În fruntea unei coloane de cazaci generalul Pavlov intră la orele 6 seara în Cernăuți, unde fu întâmpinat în fața primăriei de însuși mitropolitul Vladimir Repta. La cuvîntul de salut al primarului **Salo Weisselberger**, generalul răspunse că, prin sosirea armatei ruse, Cernăuții s-au unit cu Rusia. În consecință, rușii instalează la 15 septembrie la Cernăuți o administrație civilă în frunte cu avocatul român **Temistocle Bocancea**, ajutat de agentul rusofil **Alexie Gerowski**, ginerele arhimandritului Ortizie Popescu de la Sucevița. Fostul primar Weisselberger, Nicu Flondor și alte trei persoane din Cernăuți fură arestate și trimise ca osta-

teci în Rusia, fiind mai apoi eliberate în schimbul unor rusofili arestați de austrieci.

De la Cernăuți, trupele rusești ocupară la 15 septembrie Storojinețul, atingând linia Șiretului pînă la granița română la Movileni, pe care o marcară cu stîlpi de hotar ce purtau inscripția *Rusia-Nouă*. Dar ocupația rusească a Bucovinei pînă la rîul Șiret n-a durat decît pînă la 21 octombrie 1914, cînd austriecii reușiră să reocupe Cernăuții și regiunea dintre Șiret și Prut.

2. Organizarea corpurilor de voluntari ucraineni și legionari români

îndată după ce austriecii reocupaseră Cernăuții și regiunea din valea Ceremușului, pînă în valea Șiretului, guvernatorul Meran se reîntoarse la Cernăuți și puse acolo la cale cu deputații Nicolae Wassilko și Aurel Onciul, cunoscuți austrofili, recrutarea a două corpuri de voluntari, unul ucrainean și altul român, pentru apărarea Bucovinei contra unei noi ocupații rusești. Pentru a-și manifesta credința și atașamentul său față de Austria, deputatul Wassilko ademini pe huțanii din județele Vijnița și Storojineț să se înroleze în corpul de voluntari cu scopul de a-și apăra satele împotriva rușilor. Ajutat de organele jandarmeriei atotputernice, Wassilko reuși să silească a se înscrie în corpul de voluntari ucraineni un număr de peste o mie de tineri și bărbați între două vârste și să-i concentreze la Seletin, jud. Rădăuți, unde depuseră, în ziua de 20 noiembrie 1914, jurămîntul de credință față de steagul austriac. Fiecare voluntar rămase în costumul său țărănesc, cu o banderolă negru-galbenă la brațul stîng, primind o armă veche, model Werndl, cu muniția necesară. După o instrucție de 10 zile, corpul de voluntari fu dirigit spre front.

Aurel Onciul nu voia să rămînă în urma lui Wassilko în ceea ce privea slugărnicia sa față de guvernul austriac. Și el puse la cale organizarea unui corp de *legionari români*, lansînd către țăranii români următoarea chemare, semnată de primarii Gheorghe Huțu din Cîmpulung, Alexandru Buburuzan din Mînăstirea Humorului, Ștefan Baitoi din Stroiești, Ștefan Forfotă din Vatra Dor-

nei, Gheorghe Bontaș din Vatra Dornei, deputat în Dieta țării, și Zaharie Zub, primar în Horodnicul de Sus, jud. Rădăuți:

„Muscalul a intrat în țară și voiește să răpună împărăția. Iar căzînd Austria, cade cu ea și întreg neamul românesc. Căci nu poate încăpea îndoială că peste scurtă vreme după căderea Austriei muscalul va înghiți România, dimpreună cu Ardealul și Bucovina, făcînd astfel capăt neamului nostru.

De aceea noi, țăranii români din Bucovina, am fost și rămînem pururea credincioși împărăției. Tot de aceea ne-am fi așteptat ca, în războiul groaznic între muscal și împărăție, oastea românească, ca să apere neamul, va lupta umăr la umăr cu oștirile împărătești; cînd colo, auzim că la București o seamă de oameni asmuță din răspuțeri împotriva Austriei, că vor ca România să se lege cu muscalul, cerînd totodată ca oastea românească să intre în împărăție pe cuvînt ca să ne scape de jugul sub care pretind ei că am geme.

Față de această încercare de sinucidere a neamului nostru, noi, țăranii din Bucovina, trebuie să ne ridicăm glasul și să le spunem domnilor de la București că noi nu ne clintim în credința noastră pentru împărăție, că ne împotrivim oricărui amestec în treburile noastre și că dorim din suflet ca oastea românească să lupte alături de feciorii noștri din oastea împărătească.

Ca să ne împreunăm glasurile, vă chemăm pe duminică, în 9/22 noiembrie 1914, la 2 ceasuri după amiază, la Suceava, în Sala de gimnastică, la o adunare țărănească cu următoarea ordine de zi:

1. Cuvînt de deschidere al prezidentului ce se va alege.
2. Darea de seamă asupra stării românilor, de gospodarul Ștefan Forfotă din Vatra Dornei.
3. Darea de seamă asupra nevoilor țărănești, de gospodarul Nistor Andronicescu din Fundul Moldovei.

Veniți cu toții! De trenurile de trebuință am grijă! În ziua adunării, la 5 ceasuri dimineața vor pleca trenuri din toate capetele țării, de la Vatra Dornei, de la Straja și de la Cernăuți (Grădina Publică)."

Deschizînd adunarea, primarul Gheorghe Huțu din Cîmpulung, care fu proclamat președinte, spunea că s-au strîns din munți și din cîmpii atîtea mii de mii de oameni pentru a spune cu glas

tare, ca să se audă peste graniță, adică în România, că țărănimea română din Bucovina este mulțumită cu stăpînirea austriacă și că în timpurile grele prin care trece împărăția țaranii s-au adunat pentru a reînnoi jurămîntul de credință pe care înainte cu 140 de ani strămoșii lor l-au prestat Austriei.

Primarul Forfotă din Vatra Dornei a supus unei aspre critici politica de neutralitate a României, unde niște „rublari”, adică oameni cumpărați de ruși, propagă ideea colaborării cu Rusia. La propunerea oratorului s-a hotărît să se trimită regelui Ferdinand o telegramă, să nu verse zadarnic sînge românesc și să nu intre în împărăție, ci mai vîrtos să poruncească oștirilor sale să lupte alături cu oștirile împărătești.

Nistor Andronicescu din Fundul Moldovei făcu propunerea pentru înființarea unui *corp de legionari români*, motivîndu-și inițiativa astfel: „Satele și orașele au rămas aproape fără brațe. Dacă ar veni dușmanul, atunci n-are cine să dea o împușcătură și să ne apere. De aceea fac propunerea să formăm un batalion de legionari români, care să facă ceva exerciții cu armele și în caz de nevoie să ne apere vetrele, femeile, mamele și copiii noștri. Dragii mei, au și alt folos, ei nu merg afară din satul lor, prin urmare nici la război, cînd s-ar mai face asentare (recrutare), ci în cazul cel mai rău au să păzească la marginea satului.”

Era deci evident că scopul adunării era să determine România să intre în război alături de Austria și să demonstreze lumii că românii bucovineni sînt mulțumiți cu stăpînirea austriacă, dezmințind pe această cale propaganda refugiaților bucovineni din România, care dezvăluiau în fața lumii atrocitățile jandarmeriei lui Fischer. La 24 noiembrie 1914 apărea în „Neue Freie Presse” din Viena un larg reportaj asupra adunării de la Suceava, intitulat *Manifestație de credință față de imperiu din partea țărănimii române din Bucovina*. Aurel Onciul dovedise din nou că înțelege să execute cu acuratețe ordinele primite de la Viena, deopotrivă cu colegul său renegat, Nicolae Wassilko.

Jandarmeria aduse curînd la îndeplinire hotărîrea impusă adunării de la Suceava. În ziua de 2 decembrie 1914 aproape 1 500 de legionari români fură concentrați la Cîmpulung. Acolo, colonelul Fischer le luă jurămîntul și-i înarma cu puști Werndl și le

împărți banderola negru-galbenă la brațul stîng. Dar legionarii români, deopotrivă cu voluntari ucraineni, nu apucară să-și arate toată destoinicia lor războinică improvizată. În a cincea zi după adunarea de la Suceava, Cernăuții căzură la 26 noiembrie 1914 din nou sub ocupația rusească. Bocancea și Gerowski ajunseră din nou în fruntea municipiului Cernăuți, iar trupele rusești, forțînd linia Prutului, înaintară vertiginos înspre sudul Bucovinei, ocupînd Storojinețul, Șiretul și Suceava și urmînd de aproape trupele austriece în retragere spre Cîmpulung și Dorna. În timpul acestei retrageri, legionarii români primiră ordinul să acopere ca ariergardă retragerea trupelor spre munte, retrăgîndu-se și ei în mare debandadă spre Cîmpulung. Mulți din ei fură împușcați de ruși ca partizani, fiindcă rușii nu înțelegeau să ie recunoască calitatea de combatanți. Ultima lor rezistență avu loc la Podul Bucătarului din Cîmpulung, unde se risipiră, unii luînd drumul spre Dorna, iar alții spre Rarău și granița românească.

7:

Încercarea ce se făcu pentru a ademeni și pe arcași în serviciul cauzei asupritorilor străini nu a reușit. O mare indignare cuprinse sufletele bravilor arcași care, trecură cu sutele granița, pentru a se înrola în Corpul voluntarilor din armata română dezrobitoare.

Așa se sfîrși tragica epopee a legionarilor lui Aurel Onciul, cu mulți morți și răniți dintre aceștia. Aceeași soartă o avură și voluntarii ucraineni ai lui Nicolae Wassilko.

Înfrîntînd rezistența austriei r»-i »r-mr.l Cînrr«iU'n<*ul si «:"in!".r"< r>r.n' sj val.; '• M i r. V. <vC<>i^.(tM 11' > pontă * >rA fu reiea în valea Rivit.o. T i t VrnMM* n> * < * < < t . i ' H U < (I i uni { cu I H » 11, « i ol-.

SXHUIUL

Luptele de tranșee durară toată iarna 1914 spre 1915, cînd în februarie 1915, armata austriacă, refăcută sub comanda lui Pfian-

zer Maltici lua ofensiva contra rușilor în Bucovina, reocupînd orașele Cîmpulung, Suceava, Șiret și, în cele din urmă, Cernăuții, în 15 februarie 1915. Guvernatorul Meran se reîntoarse la reședința sa din Cernăuți și exercită puterea administrativă pînă în iunie 1916, cînd rușii ocupau pentru a treia oară capitala Bucovinei. În tot timpul acesta administrația austriacă funcționa normal, școlile își reluară cursurile regulat. Numai la granița dinspre România înflorea contrabanda cu vite și alimente pentru oștirea austriacă. Apărarea graniței dinspre Basarabia era încredințată maiorului Daniil Pop, care se fortificase puternic la Ostrița. Populația trăia sub regimul stării de asediu și cenzura scrisorilor.

3. Acțiunea refugiaților bucovineni în timpul războiului

Declarația de neutralitate din partea României (3 august 1914) și apoi intrarea în război contra monarhiei austro-ungare dezlănțuiră o nemaipomenită persecuție contra tineretului naționalist din jurul „Junimii Literare”, pe care faimosul comandant al jandarmeriei, Fischer, nu se sfia să-l califice drept bandă de spioni și trădători. O proclamație semnată de guvernatorul Meran amenința cu moartea și pe cei ce ar fi numai *bănuși* de spionaj și trădare. Era deci firesc ca, în fața teroarei dezlănțuite contra lor, mulți dintre tinerii naționaliști să se refugieze în Regatul liber, adăpostindu-se în județele limitrofe, din care în timpul neutralității, Fischer, după propria sa mărturisire, ridică pe cale de contrabandă nu mai puțin de 66 835 de capete de vită pentru aprovizionarea oștirii austriece. Alții, și îndeosebi intelectualii, ajunseră la Iași și București, unde în unire cu refugiații români din Transilvania dezvoltară o febrilă activitate propagandistă pentru intrarea României în război contra Austro-Ungariei, temnița popoarelor.

Cu ocazia Congresului românilor de peste hotare, care se ținu la București în ziua de 15 martie 1915, voluntarii bucovineni depuseră jurămîntul de credință față de steagul tricolor. Adresîndu-se voluntarilor, *Ion Grămadă* le spunea:

„De cum ați luat haina aceasta, v-ați îmbrăcat cu cămașa morții. Știu că vă trimite la moarte sigură. În numele Bucovinei, în

numele țării noastre, ne-am adunat. O simțim în urma noastră, sîngerînd din mii de răni, în agonie. Faceți-vă răzbunătorii ei! Croși hotare mai largi României; de vă vor opri puhoaiile de dușmani, deschideți-vă cale cu săbiile voastre; sînt noi, strălucitoare, cu fulgere de lumină pe ele: botezați-le în sîngele asupritorilor noștri; adăpați-le cu sînge. Vi le dăm curate: să le aduceți îndărăt închegate cu sînge. Bucovina roabă și îndurerată vă încinge astăzi coapsele cu ele: Fiți vrednici de ele!”.

Și Grămadă a mers cu pildă bună înainte, luptînd la Cireșoia contra asupritorilor Țării de Sus a Moldovei, căzînd ciuruit de gloanțe la 27 august 1917 în fața rețelilor de sîrmă ghimpată, ca erou răzbnător pentru dezrobirea Bucovinei, în vîrstă de 31 de ani.

Unii dintre tineri își continuau studiile la Universitate, iar alții intrară ca voluntari în armata română, frecventînd școlile militare. Presa austrofilă din Bucovina nu găsea cuvinte destul de aspre pentru a veșteji în ochii lui Fischer activitatea propagandistică a refugiaților bucovineni, contestîndu-le dreptul „de a se gira în congrese și miting-uri ca reprezentanți ai românilor bucovineni și de a vorbi în numele acestora”. Nu era manifestație națională în București, la care acești „fii rătăciți” ai Bucovinei să nu fi condamnat, fără autorizația lui Fischer și a ciracilor săi, actele de teroare și persecuție din Bucovina și să nu fi dat expresie dorinței lor de libertate națională. La București refugiații editară chiar un organ propriu al lor, *„Jtevista Bucovinei”*, sub îngrijirea lui Ilie Torouțiu.

Diabolică bucurie produsese în tabăra austrofililor din Bucovina cazul cîtorva tineri bucovineni de la Școala de ofițeri din Botoșani care, într-un moment de descurajare din iarna gerului și tifosului exantematic care bîntuia în Moldova în 1916 spre 1917, se lăsară ademeniți la acte de indisciplină, în urma cărora fuseseră deținuți la Dorohoi. În calitatea de președinte al Comitetului refugiaților bucovineni, Ion Nistor primi însărcinarea să viziteze pe acești tineri la Dorohoi și să raporteze asupra stării lor sufletești, în cele de mai jos se reproduce raportul pe care Nistor l-a înaintat ministrului de război și Marelui Stat Major P.S., pentru a restabili adevărul în cinstea acestor tineri, care s-au dovedit buni români și

t-f

de ispravă. Iată cuprinsul raportului adresat în numele comisiei de anchetă:

„Domnule Ministru,

îndeplinind misiunea cu care avurăm onoarea de a fi însărcinau de excelența voastră și de Marele Stat Major P.S. la 20 iunie 1917 nr.7226, ne permitem a vă prezenta următoarele:

În zilele de 21 și 22 iunie am cercetat pe foștii elevi bucovineni și transilvăneni din Școala militară din Botoșani, care sînt deținuți în arestul preventiv din Dorohoi, pentru a cunoaște starea lor sufletească și a le face un examen de conștiință. Spre acest scop ne-am întreținut mai multă vreme cu fiecare din ei, ascultîndu-le doleanțele și examinînd felul lor de gîndire. Spre bucuria noastră ne-am putut convinge că starea lor sufletească este bună și că sentimentele lor naționale sînt neatinse, cu toate neajunsurile îndurate în timpul arestului preventiv. I-am găsit înălțați sufletește mai mult ca oricînd, fiindcă aflaseră de înrolarea camarazilor lor din Rusia. Ei recunosc cu toții că au făcut un pas nesocotit într-un moment de depresiune sufletească și-și exprimă dorința de a fi reprimiți în școala militară. Ei doresc din toată inima ca să se ștergă orice amintire de la eliminarea lor din școala militară și să-și poată relua din nou îndeletnicirile lor militare.

Întreținîndu-ne mai multă vreme cu ei, ne-am putut convinge că ei au ambiția de a arăta prin purtarea lor viitoare că toate acuzațiile care li s-au adus au fost neîntemeiate și că ei au nutrit și nutresc în pieptul lor cele mai sincere și mai nobile sentimente românești. Ei doresc ca după terminarea școlii militare să meargă pe front, ca să poată dovedi și prin fapte că sentimentele lor sînt adevărate. Ei ținură să repete declarațiile pe care le făcuseră înaintea comisariatului regal, că primesc să fie cetățeni români fără nici o condiție și că doresc din tot sufletul de a contribui prin jertfă și vitejie la dezrobirea țărilor lor de origine și la făurirea României Mari. Ascuțind cu atenție declarațiunile lor, ne-am convins pe deplin de sinceritatea lor și de singura dorință pe care o nutresc, ca pasul de nesocotință să fie dat cu totul uitării.

În urma acestor constatări avem onoarea, domnule ministru, să vă facem următoarele propuneri:

1. Elevii deținuți în arestul preventiv din Dorohoi să fie mai

[

întîi echipați, fiindcă mulți dintre ei sînt goi și desculți, și puși cît se poate mai curînd în libertate, firește, cu ordinul de a se prezenta la comandamentul Școlii militare din Botoșani, unde să fie trecuți în rîndurile celorlalți elevi.

2. Acolo să fie supuși unei vizite medicale pentru ca să se constate cîți din ei sînt apti pentru serviciul militar, fiindcă unii din ei sînt bolnavi.

3. Aceia dintre elevi care pot dovedi că au fost ofițeri și stegari — Fährnich — în armata austriacă, să se bucure de același tratament ca și camarazii lor veniți din Rusia. Studenților în teologie să li se recunoască drepturile de care se bucură colegii lor din țară, iar toți ceilalți să fie admiși de a continua instrucția la Școala militară din Botoșani.

4. Să li se dea voie 10-15 zile pentru a se putea recrea și a-și reglementa chestiunile familiale, după care se vor prezenta la școală.

5. Situația lor civilă să se reglementeze deopotrivă cu cea a voluntarilor români sosiți din Rusia.

Ca încheiere sîntem de părere ca aceste propuneri să se aducă la îndeplinire cît se poate de curînd, fiindcă o prea mare întîrziere ar putea ușor să altereze sentimentele lor frumoase, de care sînt însuflețiți în prezent.

Primiți, domnule ministru, asigurarea distinsei noastre stime..." (Urmează semnăturile membrilor comisiei)

Marele Stat Major a dispus eliberarea lor, conform propunerii comisiei, iar elevii s-au ținut cu sfințenie de făgăduielile lor, întoreîndu-se la școală și îndeplinindu-și datoria de ostași și buni români. Am reprodus acest document pentru ca să nu cadă nici o umbră asupra refugiaților bucovineni din timpul războiului pentru eliberarea Bucovinei. Mulți dintre refugiații bucovineni, ca Dimitrie Marmeliuc, Constantin Ardeleanu ș.a. s-au distins pe front, iar alții, ca Ion Grămadă, Lascăr Luția, Breabăn, Zamfir ș.a. au căzut în luptă, amestecînd sîngele lor cu cel al camarazilor din Regat pentru triumful cauzei naționale. Doi ostași bucovineni, Nicoară și Dumitru Cătană, au fost împușcați la Satulung, lîngă Brașov, pentru că refuzaseră să tragă în frații lor din Regat. Nenorociții au fost siliți să-și sape singuri groapa în care se rostogoliră trupurile neînsuflețite.

*

În primăvara anului 1917 numărul refugiaților bucovineni și transilvăneni spori foarte mult cu soldații și ofițerii români din armata austro-ungară care ajunseră prizonieri în Rusia. Aceștia fură concentrați la Darnița, lângă Kiev, organizați în regimente și brigăzi de voluntari și chemați în țară ca să lupte pe front. Primele unități de voluntari transilvăneni și bucovineni sosiră la Iași la 8 iunie 1917 și li se făcu, în Piața Unirii, o entuziastă primire, fiind salutați de președintele consiliului, Ion L.C. Brătianu, de Octavian Goga și de Ion Nistor, în numele Bucovinei.

„Adresându-mă vouă, iubiți frați bucovineni,—zicea Nistor — vă sfătuiesc ca un frate mai mare să păstrați cu sfințenie jurământul pe care l-ați prestat m.s.Regelui Ferdinand, primul domn și purtător de grijă a tuturor românilor, care întrunește în augusta sa persoană blîndețea și înțelepciunea lui Alexandru cel Bun, hotărîrea și vitejia lui Ștefan cel Mare și dragostea pentru țărănime a lui Cuza Vodă, înaintea statuii căruia prăznuim astăzi, în Piața Unirii din Iași, înfrățirea de arme și unirea românilor de pretutindeni, închegați prietenie trainică cu camarazii voștri din Regat și din Ardeal, cu care veți forma o singură țară și veți viețui împreună cînd izbînda va fi a noastră. Și ea va fi! întindeți mîna prieteneste și fraților voștri din Basarabia, care luptă umăr la umăr cu voi pentru zdrobirea aceluiași vrăjmaș!

Steagul tricolor la care ați jurat nu este nou pentru voi. Sub cutele lui au biruit strămoșii noștri în Codrul Cosminului. Dar de aproape un veac și jumătate nu mai filfîie mîndru peste meleagurile Bucovinei. Îmbogățiți strălucirea lui cu marea izbînda pe care întreg neamul românesc o așteaptă cu deplină încredere de la voi și de la camarazii voștri. Vouă soarta v-a rezervat cea mai mare cinste de care se pot învrednici fiii Bucovinei: cîntea de a împlînta din nou steagul național la Suceava și la Cernăuți, de unde fusese smuls acum 143 de ani de către răpitoarea pajură habsburgică; aceasta va fi cea mai aleasă răsplată a jertfei voastre! Falnici plăieși ai Bucovinei, cu Dumnezeu înainte!”

Prin participarea refugiaților la lupta pe front s-a rupt orice legătură între ei și Imperiul Habsburgic. Defecțiunea rușilor determină guvernul român să se gîndească la organizarea „triumfului morții” în Moldova. În clipele acelea de grele încercări, o bună

parte dintre refugiați, mai ales bătrînii, femeile și copiii trebuiră să fie evacuați în Rusia la *Elisabetgrad* și în satele vecine, unde avură de îndurat nespuse lipsuri și umiliri. Cei rămași în Moldova erau obligați să-și reglementeze situația civilă și militară în fața unei comisii desemnată de Comitetul refugiaților. Pentru apărarea intereselor specifice ale refugiaților bucovineni se institui la Chișinău un comitet în frunte cu Ion Nistor și din care făcea parte și T.V. Ștefanelli. Refugiații de la Odessa intrară în legătură cu refugiații cehoslovaci din Rusia, cu care avură la Iași o conferință comună prezidată de profesorul *Thomás G. Masaryk*, viitorul președinte al Republicii Cehoslovace. Se impunea o acțiune comună a tuturor popoarelor subjugate din Austria contra Casei de Habsburg, pentru a-i contesta dreptul de a mai dispune asupra lor.

La 2 iulie 1917 se constituî, cu autorizația guvernului român, o „*Misiune română în Bucovina*”, cu scopul de a arăta bucovinenilor rămași acasă că regele României și guvernul român se interesează de soarta lor și că de la Viena nu le mai rămîne nimic de așteptat. Misiunea îngrijea și de familiile ofițerilor și ostașilor bucovineni care înotau pe frontul român. Ea combătea propaganda austro-germană și lămurea pe bucovineni asupra scopului pe care România îl urmărea prin participarea ei la război. Misiunea mai avea să studieze situația politică, economică și administrativă din Bucovina în vederea introducerii administrației românești, precum și însărcinarea de a aduna materialul documentar pentru susținerea cauzei comune românești la tratativele de pace. Mai apoi, refugiații elaborară chiar un *Stavut pentru organizarea serviciului de propagandă românească în Bucovina*, care primi aprobarea guvernului român la 1 noiembrie 1918.

Înainte însă de publicarea manifestului imperial de la Viena, refugiații români din Transilvania și Bucovina, constituiți la Iași în „*Comitetul Național al românilor ardeleni și bucovineni aflaători în Moldova și Basarabia și al Corpului ofițeresc de voluntari*”, trimiseră la 6 octombrie 1918 regelui Ferdinand al României următoarea declarație:

„Românii ardeleni și bucovineni aflaători pe teritoriul român, în numele lor și al fraților subjugăți de acasă, a căror conștiință e

silită și terorizată și deci în imposibilitatea de a se manifesta liber, declară cele ce urmează:

1. Cerem să fim liberați de subjugul monarhiei austro-ungare și sîntem ferm hotărîți să luptăm pe toate căile și prin toate mijloacele, ca elementul românesc în întregimea lui să fie constituit într-un **singur** stat național liber, sub domnia dinastiei române. Războiul între noi și monarhia austro-ungară nu se va sfîrși pînă cînd nu vom întrupa idealul național integral.

2. Nu recunoaștem monarhiei austro-ungare dreptul de a se ocupa de soartă românilor din Ardeal și Bucovina, deoarece dînsa veacuri de a rîndul ne-a ținut în cea mai neagră și rușinoasă robie. Toate încercările de federalizare a Casei de Habsburg sînt gesturi disperate ale unei împărății osîndite să se descompună și să piară. Starea românilor din monarhia vecină o va decide biruința oștirii române și voința întregului popor român, pe care o va consfinți hotărîrea congresului de pace la care vor lua parte reprezentanții României eliberatoare.

3. Cerem ca întreg teritoriul locuit de români din monarhia habsburgică să fie eliberat și **anexat Regatului Român**, așa cum este prevăzut în tratatul de alianță cu Puterile înțelegerii.

4. Toate declarațiile din Ardeal și Bucovina contrarii acestor aspirațiuni naționale le considerăm ca stoarse de autoritățile dușmane cu forța și declarăm că acele declarații nu trebuie să ducă în eroare opinia publică mondială care cere dreptate și libertate pentru toate neamurile.

Majestate, cu nestrămutată credință în realizarea idealului național, al cărui viu și mîndru simbol sînteți majestatea voastră, îndrăznim a prezenta, în numele românilor ardeleni și bucovineni aflători pe teritoriul regatului României, alăturata declarație.

Noi, românii ardeleni și bucovineni, cu adîncă venerație și cu neclintită loialitate ne apropiem de scaunul domnesc, care vrem să fie al tuturor românilor, fiind de mult convinși că majestatea voastră sînteți ocrotitorul înțelept al năzuințelor drepte și sfînte ale românilor subjugați, pentru dezrobirea cărora n-ați pregetat a aduce cele mai grele jertfe. Cu deplină încredere în puternicul sprijin al majestății voastre, românii ardeleni și bucovineni care **au rupt toate legăturile cu monarhia austro-ungară v-au jurat cre-**

dința ca cetățeni și ostași, sînt gata să aducă orice sacrificiu pentru **unirea politică a tuturor românilor și pentru dinastia română**, insolubil legată de destinele întregului neam românesc.

Se închină majestății sale prea plecat și supus Comitetul Național al românilor originari din monarhia austro-ungară".

Nu știm dacă cuprinsul acestei declarații principiale a ajuns la cunoștința celor rămași acasă, în Transilvania și Bucovina. Știm însă că bunii români, deși adevărat cu tot sufletul la hotărîrile exprimate în ea, nu se puteau pronunța liber, ca refugiați, și de aceea atitudinea lor trebuia să fie mai moderată și cu mare reticență, precum se va vedea curînd.

4. A treia ocupație rusească și izbucnirea revoluției în Rusia (1916-1917)

La începutul lui iunie 1916 rușii întreprinseseră o mare ofensivă în Bucovina și Galiția, bătînd pe austrieci și respingîndu-i peste Carpați și cucerind Przemyśl-ul. Pornind din Basarabia, ei, călcînd teritoriul român, înconjurară pozițiile austriece de la Mamorhița, apărate de maiorul Daniil Pop, și cuprinseseră, la 17 iunie, Cernăuții. Atacul a fost atît de rapid și surprinzător, încît guvernatorul Meran și autoritățile de sub ordinele sale de-abia că putură fugi în grabă spre Vatra Dornei.

Rușii îi urmăriră de aproape, ocupînd fără mare împotrivire orașele Storojineț, Șiret, Suceava și Cîmpulung, reluînd vechile lor poziții de la Mestecăniș. Autoritățile civile și ecleziastice din Bucovina se refugiaseră la Praga, unde rămaseră apoi pînă la terminarea războiului. Rușii numiră un *guvernator al Bucovinei* la Cernăuți ce funcționa sub ordinele *guvernatorului general al teritoriilor austriece ocupate*, care își avea reședința la Liov. Noul guvernator rus al Bucovinei instala prefecți și primari în orașele Bucovinei, între aceștia se găseau și români bucovineni, bunăoară preotul Gheorghe Șandru, care fu instalat primar la Cernăuți. Chiar în fruntea lăitropoiei ajunse un arhiereu ras.

Înfrîngerea austrieșilor în Galiția, cu căderea cetății Przemyśl, intrarea României în război alături de ruși în august 1916, pre-

cum și moartea împăratului Francisc Iosif, întâmplată în noiembrie 1916, siliră pe noul împărat **Carol I** (1916-1918) să consimtă "prin actul din 5 noiembrie 1916 la proclamarea **Regatului Polon**. „Eu vreau — zicea noul împărat în manifestul său de la 22 noiembrie 1916 — să fac totul pentru a înlătura cât mai curînd grozăviile și jertfele războiului și pentru a redobîndi pentru popoarele mele binefacerile păcii așa de greu resimțite".

Noul împărat primi, la 20 decembrie 1916, demisia lui brnst von Koerber și desemnă pe Alexandru Spitzmuller cu formarea guvernului. Acesta se constituie însă sub președinția lui **Heinrich Clam-Martinic**, iar Spitzmuller deține portofoliul Finanțelor. La Externe vine **Ottomr Czernin**, în locul lui Stephan Burian. Czernin trecea ca unul din intimii arhiducelui Franz-Ferdinand și îndeplinise funcțiunea de ministru al Austro-Ungariei la București în octombrie 1913 — august 1916. La 31 mai 1917 se întruni Parlamentul austriac cu un mesaj imperial în care se cerea Parlamentului ca împreună cu Coroana să creeze tuturor popoarelor egal îndreptățite în cadrul unității de stat condiții favorabile pentru libera lor dezvoltare națională și culturală. Cum însă Clam-Martinic nu găsi cuvenitul sprijin la majoritățile parlamentare, el demisiona și la 23 iunie 1917 fu chemat **Emst Seidler** în fruntea guvernului.

Încă la 16 august 1914 — deci curînd după declararea războiului, deputații polonezi din Parlamentul austriac se întruniră la Cracovia pentru a-și formula revendicările politice, cerînd restaurarea Regatului polon prin unirea Galiției cu Polonia rusească, ca făcînd parte din Austria, cu arhiducele Ștefan în frunte. După căderea Varșoviei, în august 1915, ei reafirmară revendicarea aceasta și o repetară și în mai 1916, pînă ce o și văzură realizată prin actul din 5 noiembrie 1916, o soluție austro-polonă, alături de soluția germano-polonă. În 1917 Austria se arăta gata să cedeze Regatul polon Germaniei, primind în schimb compensații teritoriale în România, pe care Ungaria le revendica pentru ea.

Prin înființarea Regatului polon la 30 mai 1917 și înglobarea Galiției în noul regat la 5 noiembrie, Austria pierdea legătura teritorială directă cu Bucovina. Aceasta nu putea rămîne în voia întâmplării, căci patria-mamă România avea grijă de ea. Una din

condițiile Tratatului secret, prin care guvernul român intrase în război alături de Puterile Antantei, era, pe lîngă dobîndirea Transilvaniei, cea a Bucovinei pînă la Prut cu capitala ei, Cernăuți, la care rușii renunțaseră numai după tratative îndelungate și după ce s-a demonstrat însemnătatea acestui oraș pentru viața politică, bisericească, culturală și economică a Bucovinei. Tratatul secret pentru recuperarea Bucovinei și Transilvaniei s-a semnat la București în ziua de 4/17 august 1916. La cuprinderea Bucovinei în acest tratat au contribuit foarte mult membrii Comitetului refugiaților bucovineni din București cu informațiile și memoriile lor prezentate guvernului din București de sub președinția lui Ion I. C. Brătianu, care arăta problemei bucovinene o deosebită solici-tudine.

Astfel, soarta Bucovinei părea lămurită, în vreme ce trupele române de sub comanda regelui Ferdinand luptau vitejește alături de Aliați pentru dobîndirea victoriei desăvîrșite asupra austro-germanilor. Și aceasta ar fi putut fi obținută foarte curînd, dacă la 27 februarie 1917 n-ar fi izbucnit la Petrograd revoluția rusească cu răsturnarea țarului Nicolae al II-lea și proclamarea guvernului revoluționar al **hxiAleksandr F. Kerenski**. La 27 martie apără manifestul „Comitetului soldaților și muncitorilor din Petrograd", adresat popoarelor din lumea întreagă, vestindu-le că a sosit timpul să înceapă lupta decisivă împotriva regimurilor capitaliste din toate țările. Soldații de pe toate fronturile erau somați să sfărîme jugul despotismului politic, să refuze de a mai fi arma anexionii și a tiraniei în mîinile regilor, marilor proprietari și bancheri și să primească mîna frățească pe care soldații ruși o întind camarazilor lor de arme peste munți de leșuri fraterne, peste rîuri de sînge nevinovat și de lacrimi, peste ruine de orașe și sate fumegînde, peste patrimoniile culturale distruse.

Primind manifestul revoluționar, soldații de pe diferite fronturi se constituiră în comitete revoluționare de armate, divizii și garnizoane, care se întruneau apoi în congrese ostășești. Unitățile rusești din Bucovina aparțineau Armatei a VII-a, care se întruni la 23 aprilie 1917 la Cernăuți spre a depune jurămîntul pentru republică. Ziua de 1 mai fu sărbătorită la Cernăuți cu un deosebit fast, cu adunări, manifestații și cuvîntări revoluționare. Tot atunci se răspîndiră în mulțime ziare și manifeste revoluționare ce ve-

neau de la Petrograd. Ca organe locale apărură „Izvestia” Arma-
tei a VUI-a și „Izvestia” Garnizoanei cernăuțene a sovietului de-
putaților soldățești. Se observa însă că *soldății ucraineni își aveau*
comitetele lor, separate de cele rusești, precum și manifeste și pu-
blicații în limba ucraineană.

Îndată după izbucnirea revoluției, o deputație ucraineană se
prezentase la Petrograd cu cererea de a introduce limba ucrainea-
nă în administrație, justiție și școală, precum și numirea unui co-
misar al Ucrainei pe lângă guvernul central rus. La 6 aprilie 1917
se întruni la Kiev primul *congres național panucrainean*, la care
luaseră parte 813 reprezentanți din toate regiunile maloruse, ru-
tene sau ucrainene. După îndelungate dezbateri, foarte animate,
congresul ceru reorganizarea Rusiei pe *baiăfederativă*, recunoaș-
terea autonomiei naționale a Ucrainei și introducerea regimului
republican. Congresul trecu apoi la alegerea unor reprezentanți
naționali ai Ucrainei, 150 de membri, alcătuitori ai *Radei centrale*,
care alege din rândul ei un așa-numit *Secretariat general*, în frunte
cu profesorul Miliiai! Htuszewski, și din care mai făceau parte, în-
tre alții, V. Vinicenko, A. Sulgbin, S. PetHura ș.a.

Guvernul central de la Petrograd refuză însă să recunoască no-
ul guvern ucrainean. Numai după lungi truative se ajunse la recu-
noașterea provizorie a guvernului de la Kiev, care prin „universa-
lul” lui din 10 iunie proclamă autonomia Ucrainei în granițele
Rusiei, cuprinzând 10 gubernii, din care guvernul central încuvi-
ință numai 5. i., a 4 au#;st 1917 apăru *ucaztsl* «uvenului centrai de
ta Petrograd prin care se recarjecjai iia!;; aor.ua !.....r,,ru;i asupra
i^ibvmuiot KJCV. v o Inima. Puir. * i)*". y<i,* ti', i. i .- u #nd
Caw.tittU cviOltaUfe rttwviui su la iu)J;îf; •.«» • il!%.:A«vr FAW» «< %>»

te cdiMt.iU

cruri nu dăinui decît pînă h tc,nr,. L. ,ouo/no" ! Z * ^

01 = U c f a W a 0 r e v o i t â «TM «* «* conducerea noului D ^ Z ,

în frunte cu Simeon Petliura, ales de Liga națională care număra
între membrii săi pe V. Vinicenko, F. Schevetz, A. Makarenko
ș.a. Cu ajutorul trupelor ucrainene regulate ale haidamacilor, hat-
manul Skoropadski, care se sprijinea pe nemți și pe corpurile de
voluntari, fu răsturnat și scăpă ascuns într-un vagon sanitar cu
destinația Germania.

La 25 octombrie/7 noiembrie 1917 Comitetul militar revolu-
ționar din Petrograd, cu ajutorul marinarilor de la Kronstadt, răs-
turnă guvernul provizoriu al lui Kerenski și trecu puterea în mîi-
nile celui de al II-lea Congres general al Sovietelor din Petrograd.
În ședința sa de la 26 octombrie Congresul adoptă un manifest
către *muncitori, soldați și țărani*, redactat de V. I. Lenin, prin care
se arată că puterea în întreaga țară trece în mîinile Sovietelor de
deputați ai muncitorilor, soldaților și țăranilor, care sînt chemați
să asigure în întreaga Rusie o nouă ordine revoluționară. Congre-
sul hotărî să încheie o pace democratică, fără anexiuni și fără des-
păgubiri precum și naționalizarea marilor proprietăți rurale. Se
constituî un guvern muncitoresc-țărănesc numit *Consiliul Comi-
sarilor Poporului*, prezidat de *Vlaîmir Ilîci Lenin*.

La 4 decembrie 1917 Directorul ucrainean alungă pe nemți
din Kiev și se reinstala în capitala Ucrainei. La aceeași dată Con-
siliul Comisarilor Poporului din Petrograd recunoscî independen-
tența și suveranitatea Ucrainei, dar îi declară totodată război, con-
siderînd guvernul ei ca burghez.

În fața noii constelații politice din Rusia, deputații ucraineni
din Parlamentul de la Viena nu mai insistau asupra creării unei
Ucraine Mari sub sceptrul habsburgic, ci se mulțumeau cu mai pu-
țin, în ședința Parlamentului din 12 iunie 1917 deputatul galițian
Romanozcek susținea că ucrainenii din Galiția persistă asupra de-
părtării Galiției orientale de Galiția occidentală poloneză și uni-
rii ei cu *Bucovina nord-vestică*, într-o provincie ucraineană auto-
nomă a Casei de Habsburg. În cazul desfacerii monarhiei
austro-ungare, la această Galiție ucraineană să se atașeze și *Rusia*
subcarpatică, pentru ca ucrainenii austro-ungari să nu rămînă mai
prejos de conaționalii lor din Ucraina rusească. În numele ucrai-
nenilor din Bucovina lua cuvîntul renegatul Nicolae Wassilko
pentru a declara în ședința Parlamentului din 16 iunie 1917 soli-

claritatea cu conaționalii lor din Galiția în aspirațiile lor politice, însuflețiți și ei de același ideal național, ce culminează în unirea tuturor ținuturilor locuite de ucrainți în granițele unui stat propriu național. Acel ideal consta în „crearea unei provincii care să cuprindă toate regiunile ucrainene din monarhia austro-ungară, provincie care să se bucure de autonomia națională, să facă parte din Austria și să rămână sub stăpânirea împăratului Austriei”. Wasilko încheia cuvântarea sa cu nădejdea în izbînda steagurilor austriece pe frontul de pe Isonzo, pentru ca și ucrainenii din Rusia să poată fi eliberați de sub jugul țarist, iar cei din Galiția de sub jugul polon.

În timpul în care deputații ucraineni din Parlamentul din Viena făceau planuri pentru unirea Galiției orientale, a Bucovinei și a Rusiei subcarpatice într-un stat național sub sceptrul Habsburgilor, Bucovina aștepta din clipă în clipă intrarea trupelor românești eliberatoare pe teritoriul ei, iar profesorul Masaryk trata în America cu reprezentanții rușilor subcarpatici alipirea lor la Cehoslovacia, încheind în iulie 1918 cu dr. Zatkowicz, reprezentantul rușilor din Ungaria, **pactul de la Philadelphia**, prin care li se garanta autonomia națională în granițele republicii cehoslovace. Aceasta nu împiedică, însă, pe preotul bucovinean Casian Bohatyretz, căpetenia rutenilor bătrîni rusofili, să ceară într-un memoriu apărut la Marburg, în Stiria, constituirea **Carpatorusiei**, cuprinzînd în granițele ei Bucovina de sud, cu orașele Șiret și Storojineț și cu mîinăstirile Putna și Sucevița. De altfel pretențiile rutenilor bătrîni rusofili nu se mărgineau numai la Bucovina, ci revendicau pentru ei chiar Moldova întreagă, pe care ei o considerau — pe nedrept — ca fostă parte a principatului de Halici. Cursul evenimentelor a pus însă capăt pretențiilor nedrepte ale ucrainenilor și rușilor asupra Bucovinei, care era sortită să se întoarcă la patria mamă, România.

5. Tratatul de pace de la Brest-Litovsk (noiembrie 1917- februarie 1918)

Propaganda pacifică din armata rusă a avut drept urmare dezorganizarea frontului de luptă, pe care soldații îl părăseau, întorcîndu-se acasă. Kerenski făcea încercări disperate pentru a determina pe soldați să continue lupta pînă la izbîndă, pe care el o socotea foarte aproape. Armata generalului Kornilov încercă o ofensivă în Galiția orientală, dar elanul de luptă al rușilor dispăru, astfel că austrieicii li se putură împotrivi cu succes în august 1917 la Tarnopol. După această înfrîngere, soldații ruși nu mai voiau să lupte. Ei începură să fraternizeze cu inamicul și să lase descoperit și frontul român de la Mărăști, unde comandamentul român opri ofensiva, trimițînd trupe în Bucovina pentru apărarea flancului drept.

La 25 octombrie/7 noiembrie 1917 Partidul Bolșevic din Rusia, condus de Lenin și Troțki, răsturnă guvernul Kerenski și luă în mîinile sale frînele guvernării. Ajunși la putere ei se grăbiră să încheie pacea cu Puterile Centrale. Generalisimul Krilenko adresă beligeranților un manifest, invitîndu-i să înceapă tratativele de pace. În urma apelului lui Krilenko soldații ruși se grăbiră să încheie ei înșiși armistiții pe diferite sectoare ale frontului. În felul acesta încetară luptele pe frontul rusesc.

La 27 noiembrie 1917 apărură la Cernăuți primii soli de pace, cinci soldați ruși conduși de doi subofițeri care fură bine primiți de generalul german Litzmann și ospătați. La masă subofițerul Pocosales rosti un discurs în care arată că soldații ruși s-au săturat de război și doresc sincer să încheie pacea.

Între timp, însă, în Ucraina se petrecură evenimente foarte importante. La lovitura de stat a bolșevicilor din Petrograd, Rada ucraineană din Kiev răspunse cu proclamarea independenței statului ucrainean prin **universalele** din 7 noiembrie 1917 și 9 ianuarie 1918. Un aprig război civil izbucni între rușii bolșevici și ucraini, care se sfîrși cu căderea Kievului în mîinile bolșevicilor la 26 ianuarie 1918.

La apelul lui Krilenko, contele Czernin, ministrul de externe al Austriei, răspunse că guvernul de la Viena primește bucuros

După Brest-Litovsk urmară tratativele de pace de la Bufta, care se încheiară cu Tratatul de la Căroceni din 7 mai 1918 între România și Austria, Germania, Bulgaria și Turcia, în virtutea căruia teritoriul Bucovinei urma să fie mărit cu ținutul Hotinului, o parte din județul Dorohoiului și cu Domele românești din județul Fălticeni până la Broșteni pe Bistrița. În urma tratatului de la Căroceni, unitățile militare românești fură retrase din Bucovina, făcând loc trupelor de ocupație austro-germane.

6. Manifestul împărațesc din 6 octombrie 1918

Cancelarul Czernin nu mai apucă să treacă prin Parlament proiectul de lege pentru crearea principatului de Halici. Situația internă din Austria ajunsese atât de critică, încât guvernul nu mai avea nici autoritatea și nici puterea de a se împotrivi procesului de descompunere a imperiului în teritoriile etnice deosebite care îl alcătuiau. Naționalitățile își revendicau drepturile la independență, nemaivoidând să asculte de ordinele guvernului central. Repetatele încercări ale împăratului Carol pe lângă președintele Wilson pentru a obține o pace separată — eșuau. De aceea împăratul recurse la ultimul expedient pentru a-și salva tronul, consimțind la federalizarea împărăției, în așa fel ca fiecare naționalitate să-și poată forma o organizare de stat proprie în cuprinsul teritoriului locuit de ea. În sensul acesta împăratul înlocui la guvern pe Seidler cu Max Hussarek (25 iulie 1918), iar pe acesta cu Heinrich Lammasz (27 octombrie 1918). Max Hussarek lansă la 16 octombrie 1918 un manifest către popoarele imperiului. Manifestul nu s-a adresat și popoarelor din Ungaria, fapt pentru care el fu aspru criticat de ucraineni și de români.

Întemeindu-se pe manifestul împăratului Carol I, Consiliul Național ucrainean convocă în grabă la Liov Adunarea națională constituantă sub președinția deputatului Petrușevici, care proclamă, la 19 octombrie 1918 **independența teritoriului ucrainean** în Austro-Ungaria. În aceeași zi, renegatul Nicolae Wassilko se grăbi să comunice telegrafic arhiducelui Wilhelm la Cernăuți hotărârea Constituantei ucrainene privitoare la crearea noului stat

ucrainean care avea să cuprindă în granițele sale Galiția orientală, **Bucovina nord-vestică** cu **orașele Cernăuți, Storojineț și Șiret**, precum și Rusia subcarpatică din nordul Ungariei.

Proclamația de la Liov produse mare consternare în rândurile românilor din Bucovina, care-și vedeau mai bine de jumătate din teritoriul țării lor reclamat de Rada ucraineană de la Liov. Deputatul Isopescu-Grecul arăta în ședința Parlamentului din 22 octombrie 1918, că românii doresc constituirea unui stat român care să cuprindă toate provinciile locuite de români din Austria și Ungaria, regretând că Ungaria, stăpînită de secole de conți și aristocrați trufași, nu era cuprinsă și ea în manifestul imperial: Insistând asupra drepturilor românilor la autodeterminare și independență, fără să atingă chestiunea împărțirii Bucovinei cu ucrainenii, care interesa pe bucovineni mai mult ca orice, Isopescu-Grecul nu voia, probabil, să ajungă în contradicție cu o declarație a sa anterioară făcută în Parlament: „întîmplîndu-se să fie dată necesitatea ca districtele ucrainene să fie separate de Bucovina spre a fi încorporate teritoriului administrativ ucrainean, compatrioții noștri nu vor întîmpina la noi, românii, greutăți prea mari”.

Mai categorică era declarația deputatului socialist Gheorghe Grigorovici, care urmînd la cuvînt după Isopescu-Grecul cerea ca Bucovina să fie restituită patriei din care a fost dezlipită acum 140 de ani într-un fel absolut condamnat din punct de vedere al dreptului ginților. Ea fusese cumpărată de Austria. Din țară românească ce a fost, Bucovina, pe cale artificială, a devenit țară poliglotă.

Atitudinea prea conciliantă a deputaților români din Parlament, Isopescu-Grecul, Alexandru Hurmuzachi, Teofil Simionovici, Gheorghe Sîrbu și Aurel Onciul, stîrni vifore de indignare în rândurile refugiaților bucovineni de la Iași, ale voluntarilor bucovineni de la Kiev și ale întregii populații românești din Bucovina, în al cărei organ de presă, „Viața Nouă”, ce apărea la Suceava, se scria la 27 octombrie 1918: „Cît pentru Bucovina, avem impresia că deputații noștri din Parlament s-au prea grăbit a consimți la dezmembrarea Bucovinei prin cesiunea celor patru districte ucrainene de peste Prut. Bucovina este o unitate istorică și geografică;

ea este pământ curat românesc nu numai de la Suceava pînă la Prut, dar de la Vatra Dornei și pînă la Nistru. În acest pământ s-a organizat de la a doua descălecare viață de stat românesc. Bucovina ne-a rămas moștenire, așa cum este ea în întregimea ei, de la înaintașii noștri și datorî sîntem să o păstrăm neștirbită vremurilor viitoare". Acesta este singurul răspuns demn ce se putea da celor ce rîvneau la Bucovina românească în întregimea ei sau la părți din ea.

Era, deci, limpede: „Consiliul național român” care se constituie la Viena din cei 5. deputați bucovineni din Parlament nu putea fi expresia aspirațiilor și dorințelor românilor bucovineni. Declarațiile lor ambigue din Parlament, cu privire la soarta politică a Bucovinei, demonstrează îndeajuns insuficiența lor și demască atitudinea antiromânească a lui Aurel Onciul, care în vremurile acelea critice nu găsea cuvinte destul de aspre spre a descalifica bărbații de stat ai României și a cere abdicarea regelui Ferdinand și proclamarea împăratului Austriei ca rege al României. De aceea această șubredă improvizație politică s-a prăbușit foarte curînd, autodizolvîndu-se.

7. Adunarea Constituantă de la Cernăuți din 27 octombrie 1918

Manifestul împăratului Carol I, care în fond însemna autodizolvarea împărăției hasburgice, produse o mare impresie în Bucovina. Cărturărimea românească își dădea seama de marea însemnătate a momentului și hotărî să acționeze în consecință. Profesorul Sextil Pușcariu, care menținea legături cu membrii Comitetului refugiaților bucovineni din Iași, se sfătui în casa doctorului Isidor Bodea cu mai mulți prieteni și hotărî editarea ziarului „*Glasul Bucovinei*”, al cărui prim număr apărui la 22 octombrie 1918. În numărul al doilea al noului ziar profesorul Alecu Procopovici făcea necrologul Austriei într-un articol intitulat *Dumnezeu să o lene!* Intelectualii grupați în jurul noului ziar care era menit să facă să răsune glasul Bucovinei întregi, neîmpărțită cu nimeni, stăruiră pentru convocarea neîntîrîată a unei adunări con-

stituantă a românilor bucovineni, pentru a da expresie hotărîrii lor de a păstra integritatea teritorială a țării și a apăra patrimoniul ei istoric și cultural.

Adunarea Constituantă s-a întrunit la Cernăuți în ziua de **27 octombrie 1918** sub președinția consilierului **Dionisie Bejan**, iar după discuții animate s-a votat cu mare însuflețire următoarea rezoluție:

„1. Reprezentanții poporului din Bucovina, întruniți astăzi, în ziua de 27 octombrie 1918, în capitala Bucovinei, se declară, în puterea suveranității naționale, Constituantă a acestei țări românești.

2. Constituanta hotărăște unirea Bucovinei integrale cu celelalte țări românești într-un stat național independent și va purcede spre acest scop în deplină solidaritate cu românii din Transilvania și Ungaria.

3. Spre a conduce poporul român din Bucovina și a-i apăra drepturile și spre a stabili o legătură strînsă între toți românii, Constituanta constituie un Consiliu Național de 50 de membri. Acest consiliu ne va reprezenta prin mandatarî și la conferința de pace, și în afară de el nu recunoaștem nimănui dreptul de a hotărî sau a trata asupra poporului român din Bucovina.

4. Constituanta respinge cu hotărîre orice încercare ce ar duce la știrbirea Bucovinei, dorește însă să se înțeleagă cu popoarele conlocuitoare”.

După votarea rezoluției, adunarea alege un **Consiliu Național** compus din 50 de membri, reprezentînd toate păturile sociale românești din toate județele țării, cu Dionisie Bejan ca președinte. Nou alesul Consiliu Național institui un Guvern compus din 14 secretari de stat, avînd în frunte pe **Iancu Flondor**. Președintele Consiliului secretarilor de stat aduse la cunoștința guvernatorului **Etzdorf** constituirea noului guvern al țării, somîndu-l să transmită puterea administrativă asupra guvernului nou constituit. Guvernatorul ezită însă să dea urmare somației, din considerație față de ucraineni.

Aceștia, conformîndu-se hotărîrii Radei lor naționale din Liiov, dii 19 octombrie 1918, convocară pe ziua de 3 noiembrie 1918 a-sunarea îor națională la Cernăuți pentru a purcede la delimita-

rea teritoriului din Bucovina, care urma să fie încorporat noii republici ucrainene. Adunarea hotărî ca județele Zastavna, Cozmeni, Vășcăuți, Vijnița, Storojineț, Șiret și Cernăuți cu municipiul Cernăuți, precum și mai multe sate din județele Rădăuți, Suceava și Cîmpulung- să fie încorporate republicii ucrainene, cerind guvernatorului să transmită fără întârziere delegaților Radei din Liov puterea asupra acestui teritoriu, care cuprinde două treimi din întreaga suprafață a Bucovinei.

Ucrainenii mai aveau la dispoziția lor și forță armată suficientă pentru a-și impune hotărîrile. Contingentele ucrainene din armata austro-ungară în debandadă și în dezagregare primiră ordinul Radei liovene să se întoarcă la vatră pentru a fi încorporate în *„Legiunea ucraineană”* de sub comanda *arhiducelui Wilhelm*, care în nădejdea de a ajunge hatman al Ucrainei galițiene aruncă la o parte uniforma de căpitan de cavalerie austriacă, pentru a îmbrăca costumul național ucrainean, schimbîndu-și și numele din Wilhelm în *Wasył Weschywan* zis *cneaz Stephanowicz* după numele tatălui său, arhiducele Ștefan. În toamna 1918 arhiducele era în Galiția în calitate de comandant al Legiunii ucrainene care opera pe frontul român la Cojoci, pe valea Bistriței sub numirea oficială de *„Grupul căpitanului de cavalerie, arhiducele Wilhelm”*.

În octombrie Rada din Liov decretă mobilizarea generală a Legiunii ucrainene, care reprezenta cadrele armatei naționale ucrainene în formație. Unități din această legiune ocupau pozițiile strategice din Dornele românești, care în urma tratatului de pace de la Cetroceni din 5 mai 1918 urmau să fie alipite Bucovinei. Alte unități de legionari ucraineni staționau la Rădăuți, iar forțele lor masive stăteau la Cernăuți, unde petrecea adeseori și arhiducele Wilhelm ca oaspe binevenit al guvernatorului Etdorf.

În condițiile acestea era, deci, explicabil de ce guvernatorul întârzia să răspundă la somația guvernului național român, care nu avea nici o putere spre a-și impune voința, fiindcă soldații români bucovineni, împrăștiați pe diferite fronturi nu ajunseră încă acasă. De acest mare inconvenient își dădea bine seama Comitetul refugiaților bucovineni din Iași, care stăruiau mereu pe lângă guvernul român să trimită trupe în Bucovina sp're a apăra patrimoniul românesc de cotoșirea ucraineană. În cele din urmă, însă, el

încercă să determine pe români să ajungă la un compromis cu ucrainenii, consimțind la împărțirea Bucovinei într-o regiune ucraineană și alta română. Consiliul Național Român din Cernăuți refuză însă să se tocmească cu delegații Radei ucrainene din Liov pentru împărțirea Bucovinei. Atunci, ucraineniirecurseră ca și în trecut la omul tuturor compromiselor pe socoteala neamului său, la vechiul prieten Aurel Onciul, care nu ezită să se tocmească cu ei pentru dezmembrarea Bucovinei. Neîmputernicit de nimeni, cu de la sine putere, Aurel Onciul surprinse, la 6 noiembrie 1918, lumea românească din Bucovina cu următoarea proclamație:

„Guvernul împărătesc, considerînd misiunea sa în Bucovina finită, ne-a predat astăzi nouă, în însușia de comisari naționali ai poporului român pe de o parte, și ucrainean pe de altă parte, puterea în Bucovina, fără să o împartă. Puși în fața acestui fapt îndeplinit, noi, ca să împiedicăm anarhia și să menținem ordinea și siguranța publică, am luat în seamă puterea și am împărțit-o între noi în modul următor:

1. Atît poporul român, cît și cel ucrainean își rezervă pretențiile lor relativ la teritoriul Bucovinei, precum au fost formulate de reprezentanții lor legitimi, lasă însă ca congresul de pace să hotărască definitiv în chestiunea aceasta.

2. Pînă la hotărîrea viitoare se menține starea faptică.

3. Competența ambelor guverne respective se bazează pe majoritatea relativă din comună, precum a fost constatată ea la recensămîntul din anul 1910. Drept aceea, comunele în care majoritatea relativă a populației este română sînt supuse guvernului român, iar comunele în care majoritatea aceasta este ucraineană, guvernului ucrainean.

4. În comunele acelea în care majoritatea populației nu este nici română, nici ucraineană, reprezentanța legală a comunei va hotărî căruia din ambele guverne dorește să-i fie supusă, lipsind o reprezentanță legală. Hotărîrea respectivă se va lua sub prezidiul garantului instituit de sfatul consultativ, iar lipsind și el, de membrii reprezentanți în comună ai ultimului comitet comunal, ales legal.

5. Pînă ce se vor lua hotărîrile acestea, comunele Alexanderdorf, Katharenewdorf, Sadagura și Vijnița sînt supuse guvernului

ucrainean, toate celelalte comune neromâne și neucrainene, afară de Cernăuți, guvernului român.

6. Orașul Cernăuți, capitala țării, rămîne sub administrația interimistică de pînă acuma; dispozițiunile într-a doua instanță se pot lua numai în înțelegere între guvernul român și cel ucrainean.

Învoiala prezentă intră imediat în vigoare. O aducem la generală cunoștință; provocăm populațiunea să respecte ordinea și liniștea publică.

Cernăuți, 6 noiembrie 1918

Comisarul național ucrainean, Comisarul național român,

Popowicz m.p.

Onciul m.p."

Un manifest similar, semnat de deputații ucraineni din Parlament și Dietă precum și de șefii celor 4 partide ucrainene din Bucovina, fu adresat și populației ucrainene. Din manifestul ucrainean vedem însă că administrația interimistică a orașului Cernăuți, precum și toate oficiile centrale din oraș, trecuse în seama ucrainenilor, ceea ce Aurel Onciul nu îndrăznea să recunoască pe față în manifestul său.

Ambele manifeste fură lansate pe temeiul procesului verbal sau al protocolului de transmitere a puterii de guvernămînt asupra Bucovinei, dresat la Cernăuți în ziua de 6 noiembrie 1918. Iată care era cuprinsul acestui însemnat act istoric:

„La orele 11,35 apărură în fața mea domnii deputați în Parlament Semaka și Spenu și membrul în Comitetul țării Popowicz, cu locotenentul Ilie Popowicz, în numele Radei naționale ucrainene.

Deputatul Semaka mă anunță că palatul administrației este ocupat de miliția ucraineană și mă somă să transmit puterea administrativă în teritoriile ucrainene din Bucovina, precum și în orașul Cernăuți asupra Radei naționale ucrainene.

Eu am răspuns că cedez în fața forței și că încetez de a funcționa, în fața acestei situații am declarat că sînt gata să transmit puterea guvernamentală în țara Bucovinei asupra reprezentanților națiunii române și ucrainene, și anume asupra acelor reprezentanți care sînt gata să exercite această transmisiune de putere în înțelegere mutuală.

După comunicările ce mi s-au făcut la orele 4 după amiază

Rada ucraineană și deputatul Aurel Onciul, care mi-a declarat că este delegatul consiliului național român ce s-a constituit în baza preafinalului manifest din deputații din Parlament, se declarară gata de a lua în primire puterea guvernamentală în înțelegere mutuală.

În consecință, transmit puterea guvernamentală în țara Bucovinei asupra suspomeniților domni, reprezentanți ai națiunii române și ucrainene.

Semnat: Etzdorf m.p., Semaka m.p., Onciul m.p."

Astfel luă sfîrșit stăpînirea austriacă în Bucovina după o dăinuire în partea aceasta a Moldovei timp de 143 de ani. Puține zile după aceasta, la 11 noiembrie 1918 abdică și împăratul Carol I, retrăgîndu-se cu familia în Elveția. Austria se descompusese în elementele ei etnice constitutive. În 28 octombrie fu proclamată independența Boemiei și Moraviei. În aceeași zi proclamară polonezii din Galiția unirea lor cu Polonia. La 29 octombrie se declară independența iugoslaviei, iar la 12 noiembrie 1918 Austria se proclamă republică independentă; în ziua de 2 noiembrie 1918 hotărîseră și ungurii sub Mihály Károlyi independența Ungariei.

8. Proclamarea Unirii Bucovinei cu România la 28 noiembrie 1918

Îndată după ce guvernatorul Etzdorf semnase procesul verbal prin care trecea puterea în Bucovina lui Omelian Popowicz și Aurel Onciul, acesta din urmă se intitulă **"administrator al Moldovei de Sus"** și în această calitate porni la Iași pentru a stabili cu guvernul român raporturi de vecinătate. Refugiații bucovineni îi făcură însă la gara din Iași o primire de așa fel, încît el fiind lovit și huiduit se văzu silit să părăsească fără zăbavă Iașii, fără a mai fi luat contact cu guvernul român. În Bucovina însă, lucrurile luaseră o întorsătură foarte primejdioasă. Soldații ucraineni ce se întorceau de pe front întăreau rîndurile legiunii arhiducelui Wilhelm, constituind unități de **haidamaci** care începură să terorizeze lumea, pătrunzînd chiar și în Palatul Național în care își avea birourile Consiliul Național Român. Era, deci, firesc ca în asemenea

împrejurări Consiliul să ceară ajutor militar de la guvernul român din Iași, pentru menținerea ordinii și siguranței vieții cetățenilor. La Iași guvernul condus de A. I. Marghiloman își dădu demisia, făcând loc la 24 octombrie / 16 noiembrie 1918 guvernului prezidat de generalul Const. Coandă care, răspunzând cererii Consiliului, aprobă **Diviziei a 8-a**, de sub comanda generalului **Zadic Iacob**, să intre în Bucovina. La executarea ordinului primit, generalul Iacob Zadic adresează, în 9 noiembrie 1918, bucovinenilor următoarea proclamație:

"Răspunzând la chemarea Consiliului bucovinean, armata română, din înaltul ordin al m.s. regelui Ferdinand I al României, a pășit pe pământul marelui voievod Ștefan pentru a ocroti viața, avutul și libertatea locuitorilor de orice neam și credință împotriva bandelor de criminali care au început opera lor de distrugere în frumoasa voastră țară. Trecând hotarul pus între noi de o soartă vitregă acum o sută de ani și mai bine, trupele române sosesc în mijlocul vostru, aducându-vă dragostea și sprijinul lor pentru libera împărțire a dorințelor născute din dreptul legitim al popoarelor de a dispune de soarta lor.

Stăpînit de aceste sentimente și cu credința în sinceritatea cererii voastre, invităm poporul bucovinean să nu se abată sub nici un motiv de la viața și ocupațiile sale normale. Subsemnatul garantează oricărui locuitor libera exercitare a drepturilor sale civice și face cunoscut, în același timp, că se va reprima cu toată seriozitatea cuvenită orice încercare de dezordine, acte de violență sau nesupunere la ordinele date de noi."

La 11 noiembrie 1918 armata română intră în Cernăuți, unde fu primită cu mare însuflețire de populație în piața din fața primăriei, care din ziua aceea s-a numit **Piața Unirii**. De la Cernăuți trupele române înaintară pînă la vechea graniță a Bucovinei de la Ceremuș, Colacin și Nistru. După ocuparea acestei granițe, armata trecu în Pocuția, în urmărirea haidamacilor ucraineni în retragere, făcînd prizonier pe comandantul lor, arhiducele Wilhelm, pe care-l expediară mai apoi peste Nistru în Ucraina. Cu ocazia intrării trupelor române în Cernăuți, Consiliul Național trimise regelui, la Iași, următoarea telegramă:

"Astăzi la orele 11 din zi, intrînd falnica armată a regelui Ro-

mâniei în capitala Cernăuți, întîmpinată cu entuziasm general, aducem majestății voastre, plini de credință și iubire, omagiile Bucovinei eliberate. Trăiască m.s. regele României Mari!"

Încă în cursul aceleiași zile memorabile, regele Ferdinand răspundea Consiliului Național la Cernăuți:

"Cu cea mai adîncă emoțiune și cu inima plină de bucurie patriotică primesc știrea că trupele mele au intrat în capitala Bucovinei române, aducînd ordine și liniște sufletească pentru toți aceia care în aceste momente istorice au simțit și au lucrat pentru împlinirea visului secular. Îmi închipuiesc bine cum inima voastră caldă de români a tresărit de bucurie patriotică la vederea tricolorului național purtat de ostașul român, frate de sînge și suflet. Din adîncul inimii vă sînt recunoscător pentru munca patriotică ce ați depus cu atîta bărbăție, vă mulțumesc, cum și tuturor acelor care v-au ajutat cu inima curată în aceste timpuri mărețe. Să dea Atotputernicul ca tot poporul din Bucovina să găsească mereu ocrotire, dreptate și libertate sub cutele drapelului național!"

Vestea despre intrarea armatei române în Cernăuți fu comunicată de Consiliul Național și președintelui Comitetului refugiaților bucovineni, **Ion Nistor**, care se grăbi să trimită regelui Ferdinand următoarea telegramă omagială:

"În momentele de bucurie și înălțare sufletească, cînd oștirile nebiruite ale majestății voastre pun stăpînire veșnică pe moșia marilor noștri voievozi zdrobind lanțurile robiei seculare cu care o stăpînire vrăjmașă ținea legat neamul românesc din Bucovina, urmărind desființarea lui, în această clipă cînd opera de liniște și de ordine înfăptuită de oastea românească de sub ordinele majestății voastre spală toată hula și batjocura ce de o sută cincizeci de ani ni s-a aruncat în față de toți uzurpatorii ca unui neam de robi, românii bucovineni refugiați, care în timpul pribegiei lor amare pentru înfăptuirea sfintei idei a Unirii s-au bucurat de protecția majestății voastre și de dragostea fraților lor liberi, vă roagă să primiți omagiul lor de nestrămutată credință, loialitate și adîncă recunoștință, asigurîndu-vă că sînt gata cu toții de a aduce jertfa supremă pentru încoronarea operei de întregire a neamului românesc, care sub conducerea înțeleaptă a majestății voastre se îndreaptă spre înfăptuirea ei desăvîrșită.

Ca fii ai Bucovinei dezrobite, în numele nostru, al părinților și al fraților noștri rămași acasă, îndrăznim a aduce prinosul nostru cel mai curat de mulțumire pentru mult așteptata operă de eliberare și de realipire pentru vecie la Patria-Mamă, operă care să rămână pentru totdeauna legată de numele majestății voastre și al armatei române victorioase. Trăiască majestatea voastră, regele dezrobitor!"

La telegrama aceasta omagială regele Ferdinand răspunse președintelui Consiliului Refugiaților bucovineni astfel:

"Cuvintele călduroase și sentimentele de un înfocat patriotism pentru cauza noastră sfântă, ce-mi aduceți din partea fraților noștri refugiați din Bucovina, au găsit un viu și adânc răsunset în inima mea și le primesc cu sufletească mulțumire. În momentele acestea mărețe, când toată suflarea românească se îndreaptă cu rugă fierbinți, cu voință nestrămutată spre apropiata înfăptuire a visului de veacuri al neamului românesc, nu pot decât să mă bucur când văd cât de tare este între voi credința în ideal, credința în dreptate, credința în virtuțile strămoșești. Această credință m-a călăuzit când am luat armele și nu m-a părăsit cu toate suferințele, eu toate durerile prin care am trecut, purtată în milioane de inimi din toate colțurile unde sună dulcele grai românesc, că va birui, căci ea ne-tezește orice cale, umplînd văile și sfărîmînd munții".

Îndată ce armata română reuși să restabilească ordinea publică și siguranța personală a fiecăruia, Consiliul Național se întruni la 12 noiembrie 1918 în ședință publică, în sala de ședințe a fostei Diete a Bucovinei, votînd **Legea fundamentală provizorie din 12 noiembrie 1918 asupra puterilor Țării Bucovina**. În virtutea suveranității naționale și pe baza hotărîrilor Constituantei Țării Bucovina, luate în Adunarea din 27 octombrie 1918, Consiliul Național își asumă suprema putere în Bucovina. El exercită și puterea legislativă în calitate de corp legiuitor, alegînd din sînul său un președinte, trei vicepreședinți și un director al biroului prezidial. Președinții împreună cu directorul girează agendele Consiliului Național și-l reprezintă în afară. Consiliul Național exercită puterea executivă prin funcționarii numiți de el — secretari de stat. Consiliul secretarilor de stat, în frunte cu un președinte, forma Guvernul țării. Se stabiliră 14 secretariate de stat și anume: prezi-

diul și secretariatele pentru afacerile externe, interne, finanțe, justiție, apărarea țării, agricultură, instrucțiune publică, culte, comerț și industrie, asistență socială și alimentație, lucrări publice, comunicații, salubritatea publică. Președintele Consiliului Național era **Dionisie Bejan**, președinte al Guvernului — **Iancu Flondor**. Cum însă Consiliul Național avea atribuții executive și legislative, în numele lui semna cînd Flondor, cînd Bejan. Șeful guvernului proclamă la 12 noiembrie 1918 starea de asediu și adresă următorul manifest către poporul român:

"Rezelul mondial, lupta gigantică a dreptății și libertății contra militarismului și imperialismului asupritor, a dat naștere și libertăți națiunilor subjugate. Românii bucovineni, folosindu-se și ei de dreptul suveranității naționale, recunoscut acum de toată lumea, au hotărît în Constituanta lor din 27 octombrie 1918 să stăpînească singuri Țara Bucovinei, sfîntul lor pămînt strămoșesc. Fostul guvern austriac s-a opus la această cerere îndreptățită, a cedat însă forței rutenilor. Astfel a trecut puterea țării în mîna rutenilor și s-a dezlănțuit în urmă anarhie în toată țara.

În aceste împrejurări, Consiliul Național, reprezentanța legitimă a poporului român, a fost nevoit să recurgă la ajutorul fraților din Regat, cerînd intervenția oastei românești. Majestatea sa regele României, răspunzînd la această cerere întemeiată, a dispus intrarea armatei în țară. Spre a restabili dreptatea și ordinea, Consiliul Național a luat în ziua de 10 noiembrie în seamă stăpînirea țării siva exercita puterea prin guvernul său. Locuitorii țării de altă naționalitate sînt provocați, chiar în interesul lor, bineînțeles, să se supună acestui guvern, care va ști să ia în considerare interesele lor firești".

În ziua următoare Consiliul Național începu dezbaterile asupra **programului** guvernului, pe care îl dezvoltase pe larg șeful guvernului, fără să atingă însă problema principală care preocupa spiritele, adică **soarta politică** a Bucovinei, căci era evident pentru oricine că ea nu putea dăinui ca stat de sine stătător, ci trebuie să caute legături mai strînse cu România, care trimise armată pentru restabilirea ordinii și siguranței publice. Or, conducerea Consiliului Național și a guvernului nu aveau nici o legătură cu guvernul român și nici cunoștință despre tratatul secret de la București

din 4/17 august 1916, prin care Puterile Aliate, inclusiv Rusia, garantaseră României — Bucovina și Transilvania.

Consiliul Național trimisese, ceri drept, pe **Vasile Bodnărescu** în misiune diplomatică la Iași, care însă se feri să ia contact cu Comitetul refugiaților bucovineni, care, precum s-a arătat mai sus, activa în strînsă legătură cu guvernul român și elaborase planul de acțiune ce se impunea după prăbușirea Imperiului Habsburgic. Refugiații fuseseră aceia care au aplicat lui Aurel Onciul lecția cuvenită cînd acesta venise la Iași să trateze în numele Bucovinei. Este meritul profesorului **Sextil Pușcariu** de a fi stăruit din vreme asupra necesității luării de contact și de colaborare cu Comitetul refugiaților de la Iași, arătînd într-un articol publicat în "Glasul Bucovinei" că a sosit momentul cînd nu ne mai putem lipsi de nimeni spre a putea ține piept muncii uriașe ce ne așteaptă, de aceea avem nevoie de cei ce ne-au părăsit vremelnice. Consiliul Național va trebui, deci, să ceară cît mai curînd înapoierea lor. **Abia prin ei ne putem întregi dacă nu voim ca în aceste vremuri hotărîtoare acțiunile noastre să devină unilaterale.** De sfatul lor, de vederile cîștigate de ei în acești ani de multiple experiențe avem nevoie tot atît de mult precum ei au nevoie să reia legăturile cu noi spre a fi pregătiți pentru ziua de mîine. **Avem, dar, lipsă de băjenarii noștri, de povețele lor, de munca lor**—încheie Sextil Pușcariu articolul său.

Ajungînd secretar de stat la externe, Sextil Pușcariu plecă la Iași pentru a prezenta regelui mulțumirile Bucovinei pentru trimiterea armatei în Bucovina. În mesajul său adresat regelui Ferdinand, el zicea:

"Măria ta, venim ca soli ai Bucovinei—și mulțumim lui Dumnezeu că ne-a învrednicit pe noi de această cinste — ca să Vă aducem înainte și sufletele moldovenilor de peste Moina, inimile pline de mulțumită și eternă recunoștință pentru ocrotirea ce ne-ați dat ca să împlinim visul părinților noștri și sufletele primenite în ani grei de suferință, care nu cunosc altă dorință decît de a putea lucra și ele la alcătuirea României Mari.

Venim, măria ta, să vă aducem vești că, în clipe cînd vechiul ținut al Sucevei și Cernăuților, cu ocolul Cîmpulungului și Cozmenilor au fost unite cu Țara-Mamă, sub lespede din Putna,

Sfîntul, după o sută patruzeci și trei de ani de somn greu, tulburat de visuri urîte, și-a aflat iar odihna căci de acum știe că soarta fiilor săi este pusă în mina regelui Ferdinand, eliberatorul tuturor românilor. Să trăiești, măria ta!"

După audiența sa la regele Ferdinand, Sextil Pușcariu avu o lungă convorbire cu președintele Comitetului refugiaților bucovineni, **Ion Nistor**, autorul acestei cărți de istorie a Bucovinei. Convorbirea avu loc într-o cameră de la hotelul Binder și se desfășură în condițiile cele mai amicale. Pușcariu fu pus la curent cu situația politică din România, cu repetatele demersuri ale refugiaților pe lîngă guvernul român și oamenii politici din Regat, cu programul lor politic și cu planul lor de acțiune aprobat de guvernul de la Iași. După un viu schimb de vederi, vechii prieteni căzură de acord că problema Bucovinei cerea imperios o grabnică soluționare în sensul Unirii ei necondiționate cu Regatul român, demonstrînd astfel lumii voința românilor din Bucovina și Transilvania de a se desface de monarhia habsburgică și de a se uni cu România. Votarea Unirii se impunea și pentru a da delegaților români la conferința de pace toată autoritatea pentru a se rosti în numele tuturor românilor și a apăra cu demnitate interesele naționale comune. Consiliul Național de la Cernăuți trebuia, deci, să înțeleagă că mersul rapid al evenimentelor nu mai îngăduia tratative bilaterale cu transilvănenii, precum hotărîse Constituanta din 27 octombrie, și nici satisfacerea pretenției de a trimite delegați speciali ai Bucovinei la tratativele de pace. După chemarea armatei române datorită sa patriotică era să voteze Unirea cît mai curînd posibil. Sextil Pușcariu a înțeles lucrul acesta și a avut darul să-i convingă și pe colegii săi din Consiliul Național.

Refugiații fură invitați de Consiliu să se reîntoarcă la Cernăuți, unde sosiră la 23 noiembrie 1918, făcîndu-li-se o frumoasă primire în Piața Unirii. De acolo președintele Nistor expedie regelui Ferdinand următoarea telegramă omagială:

"După patru ani de pribegie, călcînd astăzi cu adîncă emoție pe pămîntul patriei noastre eliberate de glorioasa armată română, gîndul nostru se îndreaptă cu devotament, recunoștință și admirație către majestatea voastră, care, întrupînd ideea năzuințelor noastre, ne-ați dăruit clipa fericită de a ne putea reîntoarce la vetrele noastre eliberate de jugul străin".

După aceasta, președintele Comitetului foștilor refugiați se prezintă șefului guvernului, Iancu Flondor, căruia îi înmână un mesaj din partea guvernului român. Luînd cunoștință de cuprinsul mesajului, Flondor se întreține timp îndelungat cu președintele Comitetului refugiaților, acceptînd programul de acțiune și convocarea Congresului pentru votarea Unirii. Se convenise ca 12 fruntași din rîndurile refugiaților să fie cooptați în Consiliul Național și ca Congresul General să fie convocat la Cernăuți pentru ziua de 28 noiembrie 1918. Pentru acea ocazie Iancu Flondor însărcina pe Ion Nistor cu redactarea Actului Unirii.

În vremea în care președintele Comitetului refugiaților a plecat la Iași pentru a informa guvernul român asupra pregătirii Congresului General al Unirii, vicepreședintele acestui comitet, **Gheorghe Tofan**, rosti în ședința Consiliului Național din 25 noiembrie următoarea declarație în numele foștilor refugiați:

"Procesul istoric de veacuri al neamului nostru se lichidează astăzi. În aceste momente înălțătoare, noi, refugiații și voluntarii bucovineni, ne-am întors la vetrele noastre părăsite. Avînd satisfacția datoriei împlinite, noi întindem frățeste mîna celor rămași acasă, care și-au păstrat nepîngărită conștiința, în dorința sinceră de a munci împreună la ridicarea țării și a neamului. Ne închinăm înaintea muncii generației înaintașe, care în împrejurări excepționale de grele a apărut caracterul românesc al țării, păstrînd mereu în sufletul lor focul viu al aceluiași ideal ce ne însuflețește astăzi pe toți.

Credincioși tradiției istorice naționale, nu ne vom feri a privi în față și a da soluții potrivite tuturor problemelor mari care agită astăzi viața popoarelor. Sîntem, înainte de toate, aderenți intransigenți ai Unirii necondiționate și desăvîrșite a tuturor țărilor românești în hotarele lor etnice și istorice într-un stat național unitar, căci numai astfel poporul nostru va putea realiza menirea sa istorică. La dezlegarea tuturor problemelor de interes obștesc vom fi conduși de cele mai largi principii democratice, dînd maselor poporului răsplata cuvenită jertfelor aduse cu prisosință în trecut și în prezent.

Recunoaștem fiecărei minorități naționale dreptul de a se dezvolta liber în cadrele organizației statului unitar și în conformitate

cu aspirațiile neamului românesc băștinaș în această țară, cerem însă înlăturarea tuturor nedreptăților săvîrșite în dauna noastră în scurgerea celor 143 de ani de stăpînire străină. Ridicîndu-ne deasupra tuturor prejudecăților, uitînd tot trecutul neînțelegerilor, gîndurile noastre se îndreaptă în aceste clipe mărețe numai la viitorul neamului nostru iubit și chemăm la muncă pentru fericirea acestui neam pe toți cei de un gînd cu noi".

În aceeași ședință, Consiliul completat cu reprezentanții refugiaților și voluntarilor hotărî convocarea la 28 noiembrie 1918 a **Congresului General al Bucovinei** pentru **"stabilirea raportului politic al Bucovinei față de Regatul roman"**. La Congres fură invitați și reprezentanții ucrainenilor, germanilor, polonezilor și evreilor. N-au răspuns, însă, la invitație decît germanii și polonezii.

În ajunul Congresului, mtorcîndu-se de la Iași, Ion Nistor scria în "Glasul Bucovinei", între altele:

"Astăzi, cînd prin vitejia și vrednicia armatei române, sprijinită de puternicii noștri Aliați, monarhia austro-ungară a primit lovitura de moarte și s-a sfărîmat, redînd liberă hotărîre de sine tuturor neamurilor din cuprinsul ei, cel dintîi gînd al nostru este de a relua firul dezvoltării istorice a Bucovinei, ce fusese întrerupt în mod brutal prin crima din 1774 și de a ne uni pentru vecie cu patria-mamă.

Sîntem un neam greu încercat, care a golit pînă la fund cupa amărăciunilor și asupririlor seculare. Dar pentru aceasta noi nu făurim planuri de ură și răzbunare față de nimeni. Am avut o veche socoteală cu monarhia austro-ungară și această socoteală fiind achitată, de-acum înainte dorim să trăim în pace și deplină armonie cu toți cei ce sînt hotărîți de a respecta drepturile noastre politice și naționale asupra acestui colț de țară, frămîntat de sîngele strămoșilor noștri și stropit cu sudoarea muncii și hărniciei lor. Ne găsim în preajma reparării nedreptății ce ni s-a făcut la 1774.

În ajunul praznicelor mîntuitoare ale creștinătății să ne înfrîmă patimile și ambițiile deșarte, să punem interesul național mai presus de interesele noastre personale, cu un cuvînt să ne primenim sufletele după cuviință, pentru a ne putea împărtăși de măreția celei mai fericite clipe din întreg trecutul nostru: Unirea Bucovinei cu România".

La Congres — întrunit în ziua de joi 28 noiembrie 1918 — luară parte următorii 74 membri ai Consiliului Național: Anghel Ioan, Bălan Grigore, Băncescu Gheorghe, Bejan Dionisie, Berlin-schi Die, Bodnărescu Vasile, Bodnărescu Victor, Boancheș Gheorghe, Botezat Eugeniu, Bucevschi Dimitrie, Candrea Ioan, Carabioschi Nicu, Clain Cornel, Cojocariu Nicolae, Cozmiuc Constantin, Dan Dimitrie, Dan Romul, Doboș Filaret, Fediuc Vasile, Flondor Iancu, Flondor Nicu, Gheorghian Octavian, Gheorghian Vasile, Greciuc-Grecu Vasile, Grigorcea Radu, Grigorcea Gheorghe, Hacman Maximilian, Homiuc Cornel, Iacoban Mihai, Ieșan Alexandru, **Jenna** Gheorghe, Leuștean Teodor, Lupu Florea, Lavric Gheorghe, Marcu Vasile, Marmeliuc Dimitrie, Mihăescu Nicolae, Morariu Aurel, Nastasi Constantin, Neculiță Popovici Constantin, Nichita Vasile, Nistor Ion I., Odochian Ilie, Patraș Apolo, Popescu Petrea, Popovici Dorimedont, Popovici Eusebiu, Pridie Âtanisie, Procopovici Alexie, Repta Vladimir, Reus Vasile, Reuș Vespasian, Rotică-Rotariu Gavril, Saghin Ștefan, Șandru Gheorghe, Șandru-Alboi Vasile, Șirbu Gheorghe, Sbiera Ion, Sbiera Radu, Scalat Modest, **Stefanelli** Teodor, Stîrcea Ioan, Tarnavski Ipolit, Tarnavski Cornel, Tofan Gheorghe, Tomașciuc Victor, Tomoiagă Laurenție, Țurcan Aurel, Țurcan Dimitrie, Vasilovschi Nicu, Vlad Nicolae, Voitcu Gheorghe, Voronca Aurel, Voronca Octavian. Sextil Pușcariu, fiind bolnav, n-a putut lua parte la Congres.

Delegații germanilor erau: Gaisdorf Rudolf, Glondys Viktor, Hodei Adam, Kaendl Rafael, Landwehr de Pragenau Edwin, Lebouton Alois, Wolis Emil.

Delegația polonă se compunea din: Duzinkiewicz Bazyli, Kaminski Emil, Kwiatkowski. Stanislaus, Pospiszi Wladislaw, Zweiger Leopold, Wicentowicz Edmund.

Din comunele ucrainene luă parte la Congres: Crasovschi Teodor, Lupul Vasile și Ilașciuc Vasile din Rarancea; Macarenco Dimitrie, Macarenco Vasile și Mardari Toader din Toporăuți, Polcitar Ioan, Raileanu Nicolae și Țopa Alexandru din Cucfuru Mic; Masichievici Ioan, Mintiei Ionică și Țintă Gheorghe din Ivancăuți; N. Chomașciuc din Putila.

Basarabia era reprezentată de Halippa Pantelimoh, Pelivan

Ion, Buzdugan Ion și Cazacliu Grigore. Din Transilvania veniră Crișan Gheorghe, Deleu Victor, Osvadă Vasile.

Congresul General al Bucovinei ale cărui lucrări au început la orele 11 în sala de marmură a mitropoliei, a fost mai întâi salutat de președintele Consiliului Național, **Dionisie Bejan**, cu frumoase cuvinte:

"Ilustră Adunare, Consiliul Național, singurul reprezentant legitim al voinței naționale a poporului român din Bucovina, a hotărât în ședința sa din 25 noiembrie a.c. constituirea în Congres, care s-a întrunit astăzi, în 28 noiembrie a.c. îndeplinind dorul și aspirațiunile pe care poporul nostru le nutrește și le păzește cu vrednică sfințenie de un secol și jumătate.

Întruniți astăzi în acest măreț lăcaș, care este și trebuie să rămână simbolul unirii în credință, în Dumnezeu și în neamul nostru, salut cu nețărmurită dragoste pe reprezentanții vitezei armate române, care la ordinul m.s. regelui Ferdinand I ne-a întins mîna de ajutor în clipele de cea mai grea cumpănă. Salut cu aceași dragoste pe reprezentanții fraților noștri din Basarabia, Transilvania și Ungaria. Vă salut cu inima înduioșată pe voi, fruntașii neamului românesc din Bucovina, care ați venit cu inima înșuflețită din tuspătru unghiuri ale țării, ca să așezați piatra fundamentală pe care să se clădească trainic și neclintit România Mare. Implor harul ceresc și binecuvântarea dumnezeiască asupra hotărîrilor ce veți lua!"

După aceste cuvinte de salut venerabilul președinte al Consiliului Național invită pe șeful guvernului bucovinean, Iancu **Flondor**, să prezideze Congresul. Acesta, ureînd la tribună, mulțumi pentru locul de cinste și dădu cetire **Declarației de Unire**, care avea următorul cuprins:

"Congresul General al Bucovinei, întrunit astăzi, joi, 15/28 noiembrie 1918, în sala sinodală din Cernăuți,

considerînd că de la fundarea Principatelor Române, Bucovina, care cuprinde vechile ținuturi ale Sucevei și Cernăuților, a făcut pururea parte din Moldova care în jurul ei s-a încheșat ca stat;

considerînd că în cuprinsul hotarelor acestei țări se găsesc vechiul scaun de domnie de la Suceava, gropnițele domnești de la Rădăuți, Putna și Sucevița, precum și multe alte urme și amintiri scumpe din trecutul Moldovei;

considerînd că fiii acestei țări, umăr la umăr cu frații lor din Moldova și sub conducerea acelorași domnitori, au apărut de-a lungul veacurilor ființa neamului lor împotriva tuturor încălcărilor din afară și a cotropirii păgîne;

considerînd că în 1774, prin vicleșug, Bucovina a fost smulșă din trupul Moldovei și cu de-a sila alipită coroanei Habsburgilor;

considerînd că 144 de ani poporul bucovinean a îndurat opresiunile unei ocîrmuiri străine care îi nesocotea drepturile naționale și care prin strîmbătăți și persecuții căuta să-i înstrăineze firea, să învrăjbească celelalte neamuri, cu care ea voiește să trăiască ca frate;

considerînd că în scurgerea de 144 de ani bucovinenii au luptat ca niște mucenici pe toate cîmpiile de bătălie din Europa sub steag străin, pentru menținerea, gloria și mărirea asupritorilor lor și că ei drept răsplată aveau să îndure micșorarea drepturilor moștenite, izgonirea limbii lor din viața publică, din școală și chiar din biserică;

considerînd că, în același timp, poporul băștinaș a fost împiedicat sistematic de a se folosi de bogățiile izvoarelor de producție ale țării, fiind despuiat în bună parte de vechea sa moștenire;

considerînd deci că, cu toate acestea, bucovinenii n-au pierdut nădejdea că ceasul mîntuirii, așteptat cu atîta dor și nerăbdare, va sosi și că moștenirea lor străbună, tăiată prin granițe nelegiuite, se va întregi prin realipirea Bucovinei la Moldova lui Ștefan, și că au nutrit veșnic credința că marele vis al neamului se va împlini, cînd se vor uni toate țările române dintre Nistru și Tisa într-un stat național unitar;

constată că ceasul acesta mare a sunat!

Astăzi, cînd după eforturi și jertfe uriașe din partea României și a puternicilor și nobililor ei Aliați s-au întronat în lume principiile de drept și umanitate pentru toate neamurile și cînd, în urma loviturilor zdrobitoare, monarhia austro-ungară s-a zguduit în temelii și s-a prăbușit și toate neamurile încătușate din cuprinsul ei și-au cîștigat dreptul de liberă hotărîre de sine, cel dintîi gînd al Bucovinei dezrobite se îndreaptă către Regatul României, de care întotdeauna a legat nădejdea dezrobirii sale.

"Drept aceea, noi, membrii Congresului General al Bucovinei,

întreînd suprema putere a țării și fiind singurii investiți cu puterea legiuitoare, în numele suveranității naționale hotărîm:

Unirea necondiționată și pentru vecie a Bucovinei, în vechile ei hotare pînă la Ceremuș, Colacin și Nistru, cu Regatul României".

Pentru *motivarea* declarațiunii propuse, **Ioni. Nistor**, membru al Congresului, ceru cuvîntul și făcu următoarea expunere:

"Onorat Congres, statele sînt plămuiți vremelnice create prin forță de mînă omenească, în vreme ce națiunile sînt organisme vii, care se nasc, se dezvoltă și își împlinesc rostul lor istoric prin voința lor și din grația lui Dumnezeu. Contrastul acesta între stat și națiune s-a remarcat în mod drastic în istoria poporului român. Națiunea română este una și nedespărțită de la Nistru pînă la Tisa. Aceeași obîrșie, același grai, aceeași doină, aceleași datini și obiceiuri domină pretutindeni în cuprinsul pămîntului românesc. Dar vitregia vremurilor a împiedicat pe înaintașii noștri de a crea un stat național unitar, care să cuprindă neamul întreg în hotarele sale etnice. Leagănul copilăriei neamului nostru, Transilvania, a fost cuprins de unguri înainte de o mie de ani și înseși Principatele Române Moldova și Muntenia, care se înjghebaseră la poalele răsăritene și meridionale ale Carpaților au fost slînjinite în dezvoltarea lor și îngustate prin hotare fără de lege.

Așa s-a detrunchiat Moldova lui Ștefan cel Mare, prin răpirea Bucovinei și mai apoi și a Basarabiei. Era în toiul războiului ruso-turc, în anii 1768-1774, cînd Austria, îndată după dezmembrarea Poloniei, ceru Porții otomane cîștig din pămîntul Moldovei, pentru un drum între Galiția, de curînd ruptă din crăia Poloniei, și Transilvania subjucată de unguri de mai înainte. Consimțămîntul Porții pentru această cesiune teritorială în dauna Moldovei fu cumpărat de Austria cu bani grei și cu daruri scumpe. Cînd veni însă la delimitarea pe teren, Austria hrăpăreață nu se mulțumi cu o fișie îngustă de teren, precum ceruse, ci cuprinse în «cordunul» ei blestemat întreg ținutul Cernăuților și cea mai mare parte din ținutul Sucevei, cu vechea cetate din fosta capitală a Moldovei, cu mausoleul descălecătorilor de la Rădăuți și cu însuși mormîntul lui Ștefan cel Mare de la Putna, într-un cuvînt, teritoriul cel mai bogat în relicve din trecut și amintiri scumpe întregului neam românesc.

În zadar protestară boierii și clerul, în frunte cu principele Grigore Ghica, împotriva rășluirii hotarului țării, demonstrând Porții că Austria a cuprins două ținuturi din pământul Moldovei, în loc să se mulțumească cu o **Osie** îngustă de teren, cu un simplu coridor, necesar pentru deschiderea unei noi căi de comunicație, dar zgomotoasele proteste ale moldovenilor răsunară în pustiu, fiindcă diplomația austriacă vărsa aur din belșug, pentru a face pe turci să rămână surzi față de protestele moldovenilor. Și așa s-a întâmplat ceea ce, după constelația politică de atunci, nu se putea evita — cesiunea celor două ținuturi de hotar, pe care Austria le numi **Bucovina**, pentru a acoperi prada teritorială în ochii diplomației europene.

Actul de cesiune s-a încheiat fără asentimentul străbunilor noștri, de Poarta suzerană, care în virtutea vechilor Capitulațiuni cu domnitorii Moldovei, nu avea căderea de a înstrăina nici o palmă de pământ din teritoriul Moldovei. Declarațiile de mai târziu ale părinților noștri nu pot avea nici o putere legală, întrucât ele erau stoarse de uzurpatori de la o populație robită și dezbrăcată de dreptul ei firesc de a se rosti liber asupra soartei sale politice. De aceea astăzi, când una din puterile contractante, Austria, s-a prăbușit sub povara păcatelor și crimelor sale seculare, iar cealaltă, Turcia, a încetat de mult de a mai avea rosturi politice la nordul Dunării, noi, urmașii legitimi ai băștinașilor acestei țări, ajungând stăpâni deplină asupra hotărîrilor noastre, în baza principiului de autodeterminare a popoarelor, declarăm astăzi nul și neavenit actul de cesiune din 1775 și hotărîm reaîmpirea țării noastre Bucovina la Moldova, din trunchiul căreia a fost răpită.

Hotărîrea noastră este fermă și nestrămutată, fiindcă Austria timp de 144 de ani a recurs la toate mijloacele pentru a ne desființa ca neam, desconsiderînd drepturile noastre inalienabile asupra acestei frumoase și de Dumnezeu binecuvîntate țări. A nesocotit sistematic drepturile limbii noastre, ne-a stînjinit în dezvoltarea noastră culturală și s-a folosit de bogățiile țării pentru scopurile ei împotriva intereselor noastre cele mai vitale. Cine simțea românește în Bucovina era prigonit și urgisit. Pentru afirmarea unei vieți naționale românești nu era loc în hotarele Bucovinei. Mulți dintre oamenii cei mai de seamă erau nevoiți să pă-

răsească țara pentru a putea simți și activa ca români. Pe moșiile mînăstirilor bucovinene se așezară coloniști străini, din bogățiile Fondului bisericii istorice se îmbuibau cu aroganță slujbași străini de neamul și de legea ctitorilor moldoveni, în vreme ce țărani români, ajungînd la sapă de lemn, erau nevoiți să emigreze în America. În cursul războiului, persecuția elementului românesc atinse culmea Tinerimea națională, urmărită și persecutată de autoritățile austriece, fu silită să se expatrieze și să se înroleze în armata română liberatoare.

În timpul din urmă se făureau planuri pentru împărțirea Bucovinei de către urmașii pribegilor ucraineni care se adăpostiseră în Bucovina după anexarea ei de Austria. Dar ca și în trecut, astfel și de astă dată noi ne împotrivim cu toată puterea unor asemenea pretenții nelegitime. Ca moștenitori ai vechilor tradiții politice, istorice și culturale ale Bucovinei, ținem cu sfințenie la integritatea granițelor ei fiindcă am fi niște urmași netrebnici ai vitejilor noștri înaintași dacă ne-am întoarce la sinul patriei române cu moștenirea știrbită.

Pentru toate aceste considerațiuni, am onoarea să recomand onoratului Congres votarea Declarației propusă de dl. președinte."

Reprezentantul polonezilor, **Stanislaus Kwiatkowski**, recomandă și el votarea Declarației, recunoscînd drepturile românilor asupra Bucovinei. De asemenea se pronunță pentru unirea Bucovinei cu Regatul României și delegatul germanilor, Alois Lebouton.

Supusă la vot, **Declarația de Unire** fu primită cu unanimitate, în aplauzele nesfîrșite ale Congresului și ale numeroasei asistențe.

Votul unanim al Congresului a fost adus la cunoștință regelui Ferdinand prin următoarea telegramă:

"Congresul General al Bucovinei, care întrupează suprema putere a țării, în numele suveranității naționale a votat azi cu unanimitate Unirea necondiționată și pentru vecie a Bucovinei în hotarele ei actuale cu Regatul României. Mulțumind proniciei cerești că ne-a învrednicit de a vedea ispășită nelegiuirea ce s-a săvîrșit acum 144 de ani față de țara noastră, mîndri că avem fericirea de a aclama pe majestatea voastră, domn liberator și purtător de grijă

a Bucovinei, rugăm să ne primiți sub sceptrul ocrotitor al majestății voastre și reînnoind firul istoric rupt cu silnicie înainte de un veac și jumătate, să reînnoiți strălucirea coroanei lui Ștefan.

Majestate, să trăiți mulți și fericiți ani, trăiască majestatea sa, regina Măria, trăiască Dinastia!"

La telegrama Congresului, regele Ferdinand răspunse prin următorul mesaj:

"Salut cu nespusă bucurie actul măreț prin care Congresul General al Bucovinei, ca expresiune a voinței poporului întreg al acestui vechi pământ românesc a hotărât unirea completă a Bucovinei cu Regatul român. Din adâncul sufletului meu mulțumesc proniei cerești că mi-a îngăduit ca, sub domnia mea, fiica răpită acum 144 de ani să se reîntoarcă la sânul țării-mame, aducând noi forțe pentru propășirea neamului.

În această clipă înălțătoare, gândul meu se îndreaptă către oamenii patrioți, care cu toate suferințele îndurate în cursul vremurilor au știut să țină vie în inimile poporului memoria lui Ștefan cel Mare și Sfint și sentimentul național, pregătind astfel, fără șovăire și însufleții de un patriotism cald, ziua binecuvântată de azi.

Cu adâncă recunoștință primesc, dar, în numele poporului meu, întruparea Bucovinei la Regatul Român, asigurând populația Bucovinei că în mine va găsi mereu un sprijin tare și o dragoste părintească."

Actul Unirii fu adus la cunoștința guvernelor din Iași, Paris, Londra, Roma și Washington. Ministrul Franței în România, *SaintAulaire*, răspunse între altele că nu va uita niciodată că românii, frați de sînge ai francezilor, au făcut pentru același ideal aceleași sacrificii și că este voința acestor martiri care poruncesc să rămînem uniți pentru totdeauna. În numele guvernului francez el aduce felicitări generoase națiunii române, regelui loial și credincios și noii provincii românești, Bucovina. Însărcinatul de afaceri al Italiei, *Auriți*, arăta că principiul naționalităților ca bază a fundării statelor a fost proclamat de un bărbat de stat italian și susținut de poporul italian într-o sută de ani de luptă și de armatele italiene în patru războaie. Astăzi, înfăptuindu-se acest principiu în toată Europa, Italia se bucură de eliberarea celorlalte popoare subjugate ca și de acea a propriilor săi fii și cu adâncă și

emoționată mulțumire, ea privește la România, care sub sceptrul regelui său, prin vigilența armatei sale și prin credința poporului său înfăptuiește unitatea rasei sale.

Congresul alege din sânul său o delegație compusă din 15 membri care să prezinte regelui Ferdinand la Iași Actul de Unire al Bucovinei. Aceștia erau: Vladimir Repta, Iancu Flondor, Dionisie Bejan, Eudoxiu Hurmuzachi, Ion Nistor, Octavian Gheorghian, Radu Sbiera, Vasile Bodnărescu, Gheorghe Șandru, Vasile Marcu, Dimitrie Bucevschi, Gheorghe Voicu, Vasile-Alboi Șandru, Ioan Candrea, Stanislaus Kwiatkowski.

Prezentînd Actul Unirii în audiență festivă, Flondor adresează regelui următoarea cuvîntare:

„Aducem majestății voastre, rege al tuturor românilor. Unirea unei țări întregi, a Țării Bucovina. Această țară a avut vechi temeuri curat românești pe vremea cînd păstorii români străbăteau munții galițieni și cînd cu plugari români se colonizau satele din țara Haliciului. Spre aceste locuri românești s-au îndreptat mai întîi voievozii descălecători, venind din Maramureș ca să facă țară nouă pentru neamul lor. Acolo, la noi, la Rădăuți, s-au amestecat în pământ oasele întemeietorilor Moldovei, acolo, la noi, la Suceava, s-a așezat cea dintîi mitropolie pentru toate ținuturile acestei domnii a românilor. Acolo, la noi, în Putna, ctitoria lui Ștefan cel Mare, cel mai mare din înaintașii majestății voastre, și-a ales veșnicul loc de odihnă a oaselor lui trudite, nu numai pentru apărarea nației sale, ci și pentru aceea a creștinătății răsăritene întregi, și a Apusului creștin, în fața căruia stă zăgaz nebiruit vitejia sa. Acolo, la noi, arta de clădire moldovenească a serbat în ziduri, unde astăzi clopoțele bătrîne sună pentru unirea noastră cu partea rămasă liberă a țării, cele mai mari triumfuri ale ei.

Această țară ți-o închinăm, măria ta, noi toți, nu numai urmașii vajnicilor luptători de pe vremuri, care n-au uitat niciodată din ce trup național fac parte, ci și reprezentării tuturor neamuri» lor care cu vremea au venit să se așeze sub blînda și omenească oblăduire a domnitorilor români ai Moldovei și care știu că România de astăzi a menținut toate bunele tradiții ospitaliere ale Moldovei.

Acum 144 de ani ne-a desfăcut de Moldova o pace încheiată între turci, care nu aveau dreptul să ne înstrăineze, și între austrieci, care înainte de a călca granița moldovenească nu se îngrijiseră de a întreba pe locuitori de voia lor. Astăzi puterea lor nu mai este și nici umbra de legitimare pe care a creat-o un tratat cumpărat cu bani nu mai există pentru a ne păstra un hotar fără sens, pe care niciodată în chip liber n-am declarat că-l acceptăm.

Plecați puțini, ne întorcem acum mai mulți. Sufletul cel vechi e neschimbat. L-am transmis oaspeților și fraților noștri de alt neam, care împreună cu noi vin înaintea majestății voastre. Nu e o cucerire a armelor, ci întoarcerea la vatră a fraților despărțiți, care în majestatea voastră regăsesc pe părintele de mult pierdut și mult dorit."

Adânc emoționat, regele Ferdinand răspunse că primește cu bucurie Actul de Unire al Bucovinei cu Regatul Român, asigurând pe noii săi credincioși de dragostea, ocrotirea și grija sa părintească.

Referindu-se la desăvârșirea Actului Unirii, Ion Nistor preciza atitudinea bucovinenilor în viitor, declarând în "Glasul Bucovinei" următoarele:

"Am ajuns, în sfârșit, stăpîni slobozi pe hotarele noastre. Lupta noastră de apărare a fost încununată cu cea mai strălucită izbîndă. Ca oameni cumpătați, care am fost totdeauna, oferim adversarilor noștri de pînă acum mina de împăcare și-i invităm la o colaborare pașnică și cinstită pentru propășirea culturală și economică a Bucovinei unită cu Regatul Român. Vechea ospitalitate moldovenească nu s-a stins din sufletele noastre. Sîntem un neam tolerant și îngăduim tuturor concetățenilor noștri de altă limbă libera dezvoltare a limbii și culturii lor. Le recunoaștem drepturile dobîndite în schimbul loialității lor față de statul din care de azi înainte fac parte. Vom continua însă lupta contra tuturor acelor care ar încerca să uneltească contra ideii de stat român, național și unitar.

Unindu-ne cu frații noștri din Regat, din Transilvania și din Basarabia, în granițele României. Mari, am încetat a face politică provincială inspirată numai de interesele locale. Se impune, deci, o schimbare radicală în concepția noastră politică izolată de pînă

acuma; nu ne mai putem gîndi numai la noi singuri, ci trebuie să avem mereu în vedere interesele neamului întreg. Trebuie să ne simțim ca parte a întregului și să îndrumăm acțiunea noastră în acest sens. Întreaga noastră activitate politică trebuie să o subordonăm intereselor superioare ale statului întregit. Politica locală bucovineană a încetat în ziua Unirii."

La 18/31 decembrie 1918 apărură **Decretul-Lege** privitor la Unirea Bucovinei, avînd următorul cuprins:

"Bucovina, în cuprinsul granițelor sale istorice, este și rămîne de-a pururea unită cu Regatul României".

Decretul-Lege poartă semnătura regelui **Ferdinand I** și a lui **Ion I.C. Brătianu** ca președinte al Consiliului de Miniștri și ministru al afacerilor străine.

Tot la acea dată fu semnat și Decretul-Lege pentru **Administrația Bucovinei**, care prevedea că în Bucovina rămîn în vigoare vechile legi și ordonanțe; cele esențiale vor putea fi modificate numai pe cale legislativă. Schimbările însă, ce vor rezulta din faptul Unirii cu Regatul Român, se vor putea face prin decrete-legi. Ordonanțele în vigoare vor putea fi modificate de ministrul delegat al guvernului la Cernăuți, care avea dreptul a da ordonanțe privitoare la administrația Bucovinei, în cadrul legilor în vigoare. Pentru Bucovina intrară în guvern doi miniștri de stat fără portofoliu: unul delegat cu administrația la Cernăuți, iar celălalt la București. Pentru trebuințele locale se va alcătui un buget, care, după aprobarea Consiliului de Miniștri, va trece sub administrația ministrului delegat la Cernăuți.

Pentru administrația Bucovinei se institui, sub conducerea ministrului delegat, un Serviciu administrativ cuprinzînd următoarele **9 secretariate de serviciu**: pentru intente, justiție, finanțe, instrucție publică, culte, lucrări publice, pentru industrie, comerț și îngrijiri sociale, agricultură, domenii și alimentare, salubritate publică, în fruntea fiecărui secretariat de serviciu se numi un secretar-sef. Afacerile străine, armata, siguranța generală a statului, vămile și împrumuturile publice în Bucovina, circulația fiduciară, căile ferate, poșta, telegraful și telefonul urmau să fie administrate de către administrațiile centrale de resort din București. Serviciul siguranței publice în Bucovina și jandarmeria aveau să stea la

&
m
S'i

dispoziția ministrului delegat al guvernului la Cernăuți. Iancu Flondor și Ion I. Nistor fură numiți pe data de 1 ianuarie 1919 (14 decembrie 1918, stil vechi) miniștri secretari de stat fără portofoliu, primul cu sediul la Cernăuți, iar al doilea la București.

Prin articolul 59 din *Tratatul de pace* semnat la 10 septembrie 1919 la Saint-Germain, Austria renunță la fostul Ducat al Bucovinei — l'ancien duche de Bukovine — în favoarea României, iar **Camera și Senatul de la București ratificară la 31 decembrie 1919** Decretul-Lege din 18 decembrie 1918 privitor la Unirea Bucovinei cu România. Prin recunoașterea Unirii de către Congresul de pace de la Paris și prin înarticulară ei în *Constituția României* după votul Parlamentului român, memorabilul act al Unirii de la Cernăuți din 28 noiembrie 1918 rămase definitiv.

CAPITOLUL XIV

Reintegrarea Bucovinei în Regatul României

1. Administrația locală provizorie și luptele interne - 2. Integrarea Bucovinei în viața politică și administrativă a Regatului Român

1. Administrația locală provizorie și luptele interne

Dezanexarea Bucovinei de Austria și încorporarea ei în statul român s-a săvârșit în anumite etape pe care le putem urmări asemenea apelor Dunării, ce ia vărsarea lor nu se amestecă de îndată cu apele mării, ci numai după câțva timp. Prima etapă în procesul acesta de amalgamare politică și administrativă a fost marcată prin dispozițiunile tranzitorii pentru administrația Bucovinei cuprinse în Decretul-Lege nr. 3715 din 18/31 decembrie 1918, care hotăra să rămână în vigoare legile și ordonanțele austriece de pînă atunci. Legile esențiale nu puteau fi modificate decît pe cale legislativă. Numai schimbările necesare ce ar rezulta din faptul Unirii se puteau face prin decrete-legi. Pentru Bucovina intrară în Consiliul de Miniștri de la București doi miniștri fără portofoliu, unul delegat cu administrația țării la Cernăuți, iar al doilea la București. Hotărârile Consiliului de Miniștri privitoare la Bucovina se luau cerîndu-se avizul ministrului delegat al guvernului la Cernăuți. Acesta putea schimba ordonanțele austriece în vigoare, avînd și dreptul de a emite ordonanțe privitoare la administrația Bucovinei în cadrul legilor existente. Miniștri secretari de stat fără portofoliu fură numiți Iancu Flondor și Ion Nistor, primul delegat cu administrația la Cernăuți, iar al doilea la București.

Prin același decret-lege agendele administrative fură împărți-

te în două. Afacerile străine, armata, siguranța generală a statului, căile ferate, poșta, telegraful, telefonul, circulația fiduciară, vămile și împrumuturile publice în Bucovina—trecură în competența administrațiilor centrale de resort din București.

În schimb însă, pentru administrarea internelor, justiției, finanțelor, instrucțiunii publice, cultelor, lucrărilor publice, industriei, comerțului, îngrijirii sociale, precum și a salubrității publice — se înființa un **Serviciu administrativ** local sub conducerea și organizarea ministrului delegat, cuprinzând **9 secretariate de serviciu** conduse de câte un **secretar-șef**. Secretarii-șefi se întruneau în Consiliu sub președinția ministrului delegat pentru a delibera și decide asupra măsurilor administrative curente. În Consiliu se luau și deciziile privitoare la emiterea ordonanțelor în cadrul legilor în vigoare. Foaia oficială a Serviciului administrativ era **"Jdonitorul Bucovinei"**, în care se publicau ordonanțele și deciziile oficiale.

Dar schimbările impuse de împrejurări nu puteau să nu producă unele nemulțumiri. Astfel se opunea o mare rezistență desființării Direcției Căilor Ferate din Cernăuți, a cărei lichidare se impunea. De asemenea, trezea nemulțumiri în unele cercuri reorganizarea Jandarmeriei bucovinene, așa de odioasă din timpul lui Fischer. Lumea protesta energic și contra menținerii unor funcționari austrieci în posturi de răspundere, cum era direcția de poliție sau administrarea Fondului bisericesc, cerînd înlocuirea lor. De asemenea întîmpina mari dificultăți și aprovizionarea populației.

Nu este însă mai puțin adevărat că se putea observa pretutindeni o rezistență ostilă față de noua administrație românească, susținută de „bucoviniștii” austrofili care visau mereu la tragerea unui **cordun sanitar** la Burdujeni, pe care-l doreau așa de mult. Vechea tensiune între **frucovinisti** și **naționali** începu să se accentueze tot mai mult, găsind sprijin și la unii dintre secretarii de serviciu și mai ales la secretarul general al serviciului administrativ al Bucovinei.

Din tensiunea aceasta luă naștere conflictul dintre miniștrii Bucovinei — Flondor și Nistor — care în aprilie 1919 cunosc o formă acută, determinînd pe Flondor să ceară guvernului din Bu-

curești nici mai mult, nici mai puțin decît demiterea din guvern a miniștrilor Alexandru Constantihescu și Ion Nistor, prin următoarea **notă verbală** ultimativă adresată președintelui Consiliului de Miniștri ad interim, Mihail Ferechide:

„După plecarea d-lui președinte I.I.C. Brătianu la Paris, aproape toate măsurile luate de Consiliul de Miniștri în chestiunea Bucovinei, în special din partea d-lui ministru Constantinescu cu ajutorul d-lui ministru Nistor, sînt de așa natură că, apropiate în * mod obiectiv, ele se prezintă ca o distrugere a administrației țării. Abstrăgînd cu totul de la atacurile continue îndreptate în contra persoanei mele, care privesc domeniul bunului simț, relevez numai pe cele mai marcante, și anume:

1. Desființarea Direcției Căilor Ferate din Cernăuți, atît din punct de vedere economic, cît și politic.

2. Completa dezorganizare a Jandarmeriei. Toate străduințele mele de aproape 4 luni privitoare la această chestiune atît de ardentă au rămas pînă în momentul de față cu desăvîrșire desconsiderate.

3. Alimentarea țării atît cu făină, cît și cu petrol și benzină se face într-un mod arbitrar, neținîndu-se în mare parte cont de Oficiul administrativ bucovinean, responsabil pentru bunul mers al
¥ afacerilor respective. Procedura aceasta a dat naștere la corupțiun
it • ne în mod larg.

** 4. Administrația Bucovinei a îngrijit de 50 pluguri motoare
A pentru semănăturile de primăvară, lipsind în mare parte animale-
»i le de tracțiune. La cererea administrației de a i se pune la dispozi-
T ție benzină și petrol pentru acest scop, cererea aceasta a fost refu-
zată, iar intervenția subsemnatului la Palat și porunca ulterioară
de a ține cont de această dorință atît de întemeiată a fost de ase-
TM menea respinsă.

[f Nefiindu-mi cu puțință a răspunde pentru urmările dezas-
* truoase care în mod fatal se vor produce, am înaintat majestății
«sale regelui Ferdinand demisia mea din funcțiunea de ministru al
Bucovinei. Domnul președinte ad interim al Consiliului a aflat de
M- . bine să propună majestății sale ca demisia mea să nu fie primită,
!-••• refuzîndu-mi însă totodată condițiunile puse de mine pentru a
aduce jertfa de a rămîne în fruntea administrației Bucovinei pînă

la sosirea d-hii prim ministru Brătianu. Astfel mi se cere să răspund eu pentru faptele altora, o lipsă de drept și dreptate din cele mai elementare. D-l președinte al Consiliului desconsideră urmările grave ce se vor produce în țară prin târăgănarea crizei.

Țin, deci, de datoria mea patriotică să repet următoarele: Primesc însărcinarea de a conduce administrația Bucovinei pînă la sosirea d-lui prim-ministru Ion I.C. Brătianu, sub următoarele condițiuni:

1. Respectarea minuțioasă a înaltului Decret-Lege nr. 3745 din 18 decembrie 1918.

2. Menținerea Direcției Căilor Ferate în Cernăuți.

3. Organizarea neîntîrziată a Jandarmeriei în Bucovina.

4. Excluderea totală a amestecului d-lor miniștri Constantinescu și Nistor în alimentarea Bucovinei.

5. Neîntîrziată punere la dispoziție a benzinei și motorinei cerute pentru efectuarea arăturilor de primăvară.

6. Siguranța statului în Bucovina se va organiza numai în înțelegere cu mine.

7. Excluderea d-lui Nistor de la orice amestec în treburile Bucovinei.

Țin să atrag atențiunea că în caz contrar mă retrag de la conducerea afacerilor bucovinene și declin orice responsabilitate dacă, pe lîngă alte urmări dezastruoase, se va opri în loc tot aparatul administrativ.

Aștept răspunsul hotărîtor numai pînă marți 2/15 aprilie, ora 12 a.m.

ss. Dr. **Iancu Flondor**".

Răspunsul hotărîtor al guvernului central din București la nota ultimativă a lui Flondor a fost, precum era și firesc, primirea demisiei sale și însărcinarea lui Ion Nistor cu administrația Bucovinei în ziua de 4 aprilie 1919.

Noul ministru delegat sosi la Cernăuți la 5 aprilie, în Vinerea Paștilor, pentru a-și lua postul în primire. Un incendiu catastrofal distrusese o bună parte din comuna Buda de lîngă Cernăuți și prima hotărîre luată de Consiliul secretarilor-șefi a fost votarea unui ajutor pentru sinistrați, pe care ministrul Nistor i-a vizitat în după amiaza aceleiași zile.

La stăruința aceluiași ministru, mitropolitul Vladimir Repta a binevoit să consimtă ca serviciul divin al învierii să se facă la orele 12 noaptea, ca și la București, asistînd însuși, împreună cu secretarii-șefi, la înălțătoarea serbare religioasă în catedrala mitropolitană. Într-o proclamație adresată poporului bucovinean, ministrul îndemna pe toți locuitorii Bucovinei să privească cu încredere și cu dragoste noua stăpînire românească, care garantează pentru ordinea și liniștea țării și respectă drepturile legale ale fiecăruia.

În zilele următoare a fost convocat un Consiliu pentru alcătuirea programului de guvernare, astfel că de remaniere au fost loviți numai aceia dintre secretarii-șefi care nu înțelegeau să adere la noul program. În urma remanierii, Secretariatul general al Consiliului administrativ fu încredințat lui **Iorgu Gh. Toma**, Internele lui **Vasile Bodnărescu**, Finanțele lui **Partenie Siretean**, Justiția lui **Erast Mandicevschi**, Instrucțiunea Publică lui **Gheorghe Tofan**, Cultele lui **Ștefan Saghin**, Industria și Comerțul lui **Maximilian Hacman**, Agricultură lui **Filaret Doboș**, Salubritatea lui **Octavian Gheorghian**, Lucrările Publice lui **Teodor Vkol**, îngrijirea Socială lui **Vasile Marcu**, iar Alimentarea lui **Eugen Tarnavski**.

Redacția „Monitorului Bucovinei” rămase în seama lui **Constantin Berariu**, propaganda și presa în seama lui **Aurel Morariu**, **Dimitrie fyfarmeliuc**, **Vasile Grecu** și **Romul Cîndea**, redactori și colaboratori la cotidianul „**Glasul Bucovinei**”.

* Una din cele mai însemnate hotărîri ale Consiliului secretarilor de serviciu a fost introducerea limbii române ca limbă oficială în administrație, justiție și în școală, fixîndu-se un termen pentru deprimirea ei de către slujbașii publici.

În fruntea județelor Zastavna, Cozmeni, Vășcăuți, Vijnița, Cernăuți, Storojineț, Șiret, Rădăuți, Suceava* Gura Humorului, și Cîmpulung, fură numiți prefecți români, care înlocuiră pe cei austrieci. Jandarmeria fu reorganizată după sistemul românesc și pusă sub conducerea colonelului Schipor. La conducerea judecătoriilor, tribunalelor și parchetelor fură chemați judecători români sub îndrumarea secretarului-șef **Erast Mandicevschi**, fost consilier la Curtea de Casație din Viena. În 1919 luă ființă **Curtea de Apel**, al cărui prim-președinte deveni **Vasile Boldur**. Secretarul-

șef la Finanțe se îngriji de perceperea impozitelor după vechile legiuri austriece. Vămile de la Cornul Luncii, Burdujeni, Mihăileni și Mamoriiița-Tureni fură desființate, în schimb fu înființat un serviciu de vamă la granița dinspre Polonia, la Ghica-Vodă — Orășeni. Moneda austriacă rămăsese încă în circulație, cu valoarea de 2 coroane la un leu.

În aprilie 1920 ministrul delegat fu înlocuit printr-un președinte al Comisiei regionale, cu sarcina să lichideze serviciile regionale și să treacă atribuțiunile lor asupra resorturilor ministeriale corespunzătoare din București.

O problemă de mare actualitate deveni cea a învățământului. În capitolele anterioare am încercat să expun peripețiile prin care trecuse învățământul public în Bucovina. Universitatea, liceele, școlile de agricultură și meserii, precum și școlile primare de la orașe erau germano-austriece. Românii, deopotrivă cu ucrainenii, obținură numai în deceniul din urmă câteva licee naționale, iar la sate învățământul primar se preda în mai multe limbi, întrucât caracterul poliglot al Bucovinei fusese impus de stăpânirea austriacă.

Starea aceasta de lucruri nu mai putea dăinui. Mai întâi, limba germană fu scoasă cu desăvârșire din învățământul public, rămânând să fie cultivată numai în școlile coloniștilor germani, ce trăiau ca funcționari și meseriași la orașe și agricultori la sate. De asemenea s-a îngăduit și ucrainenilor să-și cultive limba lor în școală. Dar atât germanilor, cât și ucrainenilor și tuturor celorlalte minorități etnice li s-a impus să deprindă limba țării. Numărul liceelor, dintre care cele mai multe își sistaseră funcțiunea în timpul războiului, fu redus la nevoile reale ale populației, examinându-se totodată și situația corpului didactic. De asemenea, fu româniată și Școala normală de băieți și fete din Cernăuți și pusă sub conducerea înflăcăratului patriot **Gheorghe Tofan**, pe care însă o boală crudă îl răpuse în floarea tinereții și în avântul activității sale reformatoare.

Mai greu de rezolvat era problema universității, întrucât colegiile profesoriale de la facultățile mirene de drept și filozofie se compuneau aproape în întregime din profesori austriece, necunoscători ai limbii române. Singurii profesori români la aceste

facultăți erau **Sextil Pușcariu**, **Constantin Isopescu-Grecul** și **Ion Nistor**. Cum însă profesorul Pușcariu fusese chemat la Cluj și însărcinat cu românizarea universității maghiare de acolo, greaua sarcină a organizării Universității din Cernăuți — pe care Consiliul secretarilor de serviciu, de acord cu Ministerul Instrucțiunii Publice din București, hotărî să o mențină și să o reorganizeze ca așezămînt de înaltă învățătură al Bucovinei — căzu pe umerii lui Ion Nistor. Sarcina aceasta i-a fost însă mult ușurată de profesorii români de la Facultatea de Teologie, în frunte cu profesorul **Vasile Tamavschî**, care după demisia profesorului Pommeranz primise asupra sa agendele Rectoratului, precum și de studențimea română care, întorcîndu-se de pe diferite fronturi, cerea cu stăruință transformarea Universității în instituție românească.

Dintre profesorii austriecei numai 4 consimțiră să-și continue activitatea didactică la noua universitate românească, restul cerură să se reîntoarcă în Austria, ceea ce ie-a fost înlesnit pe cit posibil, punîndu-li-se la dispoziție un tren special, pentru a-și putea lua cu ei nu numai mobila, dar și alimentele de care aveau nevoie la Viena. Catedrele devenite vacante în urma exodului profesorilor austriecei au fost ocupate de elemente tinere și bine pregătite din Bucovina și din Regat, astfel că la 24 octombrie 1920 putu fi inaugurată **Universitatea românească din Cernăuți**, în prezența regelui, a familiei regale și a membrilor guvernului.

Cu această ocazie, noul rector al Universității, profesorul Ion Nistor, rosti cuvîntarea festivă din care reținem următoarele pasaje:

„Ziua de azi va rămîne pururea pentru noi o zi de mare sărbătoare culturală, fiindcă în această marea zi vedem împlinită o veche și arzătoare dorință a noastră, deschiderea unei universități românești în acest încîntător colț de țară, pe care geniul neamului nostru, luîndu-se la întrecere cu însăși firea, l-a presărat eu tot ce a găsit mai trainic și mai desăvârșit în creațiunile sale.

Și era alimentată această dorință de amintirea vechilor tradițiuni culturale moldovenești, care de un veac și jumătate aștepta petălmăcitorii lor pricepuți și cu tragere de inimă pentru trecutul în care s-au zămislit, și pentru generațiunile care le-au creat.

Bogate și pline de învățătură r'nt datinile și obiceiurile acestui

clasic pământ de civilizație moldovenească, în care neamul nostru își investise îmbelșugatul său capital de gândire și simțire, de știință și experiență, de artă și iscusință, agonisit din greu prin muncă de generații și prin sforțări seculare.

Stăpînirea străină, de trei ori semicentenară, a încercat să înăbușe această îndreptățită dorință a noastră, a băștinașilor, nescotind și disprețuind izvoarele din care ea se alimenta...

Dreptatea cauzei noastre a triumfat. De darul rîvnit de părinții noștri și de părinții părinților noștri ne-am învrednicit noi. Acest dar rîvnind, noi, sire, după ce dumnezeiasca pronie a rînduit să luați cîrma oblăduirii strămoșescului scaun domnesc și cu puterea armelor biruitoare să înfăptuiți visul de veacuri al neamului nostru, după alte săvîrșite lucruri, îndată ați cercetat și pentru așezjîmintul acesta de învățătură, rînduind și așezînd să fie **românească**.

Ați lovit, sire, cu toiagul în stîncă, pentru ca din ea să curgă izvorul limpede al gândirii românești. Și pentru acest prețios dar, sire, vă vor pomeni, cu prisosință de slavă, toate generațiile de profesori și studenți, care vor veni să-și potolească setea de lumină și de știință la undele cristaline ale acestui limpede și dulce curgător izvor.

Dovadă, sire, că darul mării tale a fost primit cu adîncă mulțumită, încredere și recunoștință de toți cetățenii patriei noastre largite, este numărul cel mare de studenți și studente, care s-au grăbit de a se înscrie la noua universitate românească, îndată ce au început cursurile pe ziua de 1 noiembrie 1919. În anul de studii 1919/20 au fost înscriși la Universitatea noastră 1 671 studenți, între cari 184 studente...

Luptele seculare, ce le-am purtat pentru apărarea existenței noastre naționale, au consumat foarte multă energie intelectuală. Așa se explică pentru ce neamul nostru nu s-a putut lua încă la întrecere culturală cu națiuni mai puternice ca număr, mai fericite în așezarea lor geografică și cu condițiuni de dezvoltare mai prielnice ca ale noastre.

Cu desăvârșirea unității noastre naționale începe o nouă epocă în istoria neamului nostru, în care energiile, cheltuite pînă acum în luptele naționale, se vor concentra într-o folositoare rivalitate științifică și culturală cu celelalte neamuri din lume.

Deschiderea Universității din Cluj și inaugurarea de azi a acestui înalt așezămînt de învățătură chiar în sala în care s-a votat unirea Bucovinei cu Patria-Mamă sînt evenimente însemnate, care prevestesc renașterea noastră culturală; ea se deslușește din zori, rîile noii epoci ce se arată la orizont.

După toate prevederile, noua eppcă va fi stăpînită de ideea culturală și socială. Și atunci este de presupus că de acum înainte ursita popoarelor nu se va hotărî la masa verde a diplomației sclerозate, ci mai curînd în laboratoarele științifice și în sălile de cursuri.

Așa fiind, nu se poate tăgădui ca universitățile, cuiburi ale întelepciunii și grădini ale iscusitelor meșteșuguri, pe lîngă rolul lor pur științific și contemplativ, mai au încă și altul educativ și social. Focul de pe vetrele lor trebuie să răspîndească nu numai lumină, ci și căldură. Ele nu trebuie să îngrijească numai de școlirea și meșteșugirea minții, ci trebuie să modeleze și sufletul, făcîndu-l sensibil pentru tot ce este bun, nobil și frumos. Ele trebuie să cultive în sufletele ucenicilor săi spiritul de disciplină, simțul de abnegație, jertfă și datorie, virtutea subordonării interesului particular binelui obștesc, tăria convingerii, iubirea de adevăr și de dreptate și, mai presus de toate, dragostea de neam, țară și dinastie. La focul sacru al învățaturii trebuie să se călească și oțelească caracterele de granit, pe care regele și țara să se poată răzima în toate împrejurările. Școalele trebuie să creeze caractere, fiindcă un neam are mai multă nevoie de caractere decît de genii. Cei ce 'părăsesc Universitatea, pentru a fi desăvârșiți, trebuie să fi cîștigat, pe lîngă o sumă de oarecare cunoștințe, și convingerea despre adevărurile științifice și principiile etice ce i s-au profesat. Fiindcă cuvîntul rostit dă convingere în sufletul omului, își face culcuș vecinie acolo, cîtă vreme cuvîntul rostit fără puterea convingerii răsună în deșert, pentru a se stinge ca un cărbune într-un pahar cu apă.

Dar Universitatea numai atunci va putea atinge scopul sublim, spre care tinde, dacă i se va chezașui cea mai deplină libertate de gândire, cercetare și învățătură. Aceasta este mult lăudata libertate academică, de care trebuie să se bucure fiecare universitate.

În hotarele unui stat național unitar ca al nostru, Universita-

tea, ca emanațiune a acestui stat, nu poate fi firește altfel decât națională. Acesta este spiritul care a creat-o, și acestui spirit ea trebuie să-i rămână vecinie credincioasă.

Nu înțelegem să impunem cuiva învățătura noastră, precum se credea Austria îndrituită de a o face. Învățătura adevărată n-are nevoie de a fi impusă cuiva cu sila. Ea are același dar ca și razele soarelui, spre care tind, din propriul îndemn, toate viețuitoarele pământului. Știința adevărată, învățătura curată și ideală are farmecul nu numai pe ale sale odrasle a lumina, ci și pe ale altor neamuri din lume...

Să rămânem vecinie recunoscători față de buna și darnica noastră «Alma Mater Cernautiensis» pentru adevărul pe care-l propăduiește, pentru disciplina spiritului pe care o exercită și pentru mulțumirea sufletească pe care ne-o dă prin munca științifică și prin rezultatele acestei munci. Fie ca silințele noastre să fie în-cununate cu succes!"

2. Integrarea Bucovinei în viața politică și administrativă a Regatului Român

După votarea Constituției României Mari din 1923, Bucovina s-a integrat cu totul în viața politică și administrativă a Regatului întregit. **Partidul Democrat al Unirii** de la Cernăuți a fuzionat în primăvara lui 1923 cu **Partidul National Liberal** din Regat, organizându-se comitete județene în toată Bucovina. De asemenea, fuzionară și celelalte grupări politice bucovinene, unele eu **Partidul National** din Transilvania, altele cu **Partidul Poporului** din Vechiul Regat. Organizațiile socialiste se contopiseră îndată după Unire cu **Partidul Social-Democrat** în Transilvania și din Regat. Prin fuzionarea organizațiilor politice regionale din Bucovina cu partidele regnicolare de la centru se produse în mod firesc **unificarea politică** a bucovinenilor cu frații lor din Țara-Mamă.

Unificarea politică a precedat celei administrative. Timp de 10 ani de la Unire, Bucovina își păstra **ministrul** ei în guvernul de la București, ca exponent al partidului de la putere. Miniștri ai Bucovinei în guvernul de la București au fost: **Ion Nistor**, (1918-

1920; 1922-1926); **Ion Sfircea** (1920); **Dorimedont Popovici** (1927) și **Teofil Sauciuc-Săveanu** (1928-1932). Schimbări esențiale în administrația Bucovinei s-au produs în timpul guvernării liberale din 1922-1926. Atunci numărul celor 11 județe s-a redus la 5 județe și anume: Cernăuți, Storojineț, Rădăuți, Suceava și Cîmpulung. După recensământul din 1930 statistic populația celor 5 județe bucovinene se prezenta conform tabelului din pagina următoare.

Prin Constituția din 1938 luă ființă **Ținutul Sucevei**, ce se compunea din județele Bucovinei plus județele Dorohoi și Hotin, cu un **rezident** regal în frunte care își avea reședința la Cernăuți. Ca rezidenți au funcționat **Gheorghe Alexianu** și urmașul său, **Constantin T. Flondor**.

Tot atunci s-au înființat — pe lângă vechile **tribunale** de la Cernăuți și Suceava — încă alte trei tribunale, și anume la reședințele de județe Storojineț, Rădăuți și Cîmpulung, care începură să funcționeze la 1 ianuarie 1936. Aceste 5 tribunale bucovinene, împreună cu tribunalele de la Dorohoi și Hotin, aparțineau nou înființatei **Curți de Apel** din Cernăuți.

Biserica Bucovinei și-a păstrat mitropolia ei de la Cernăuți cu episcopia sufragana a Hotinului, cu reședința la Bălți. La 1 septembrie 1919 fu hirotonit Ipolit Vorobchievici episcop de Rădăuți. După retragerea mitropolitului **Vladimir Repta** fu ales mitropolit episcopul Ismailului, **Nectarie Cotlarciuc**, în 10 noiembrie 1924, care păstori pînă la 4 iulie 1935, cînd muri în vîrstă de 60 de ani. La 17 octombrie 1935 fu ales în scaunul vacant episcopul **Visarion Puiu** și instalat cu tot fastul în scaunul mitropolitan la 10 noiembrie 1935. Visarion demisiona însă la 11 mai 1940 și în locul lui fu ales mitropolit **TU. Simedrea** la 13 iunie 1940.

În 1925 s-a constituit **adunarea eparhială** a mitropoliei din Cernăuți și s-a soluționat chestiunea **Fondului bisericesc** al Bucovinei prin Regulamentul din 26 noiembrie 1925 și revizuirea lui din 1936.0 vechi dorință a credincioșilor ortodocși din Bucovina era ca Fondul acesta să fie administrat de congresul bisericesc în frunte cu chiriarhul. Prin legea de organizare a bisericii ortodoxe s-a realizat acel congres, compus din două treimi mireni și o treime clerici în adunarea eparhială, care alegea membri în consiliul

Populația celor cinci județe bucovinene după recensământul din 1930

Județul	Români	Unguri	Germani	Cehoslovaci	Ruși	Ruteni-ucraïneni	Bulgari	Sîrbo-croați	Evrei	Turci	Țigani	Poloni și alții
Cernăuți	78 589	610	19 586	315	3 295	136 380	92	38	51 247	35	112	15 895
Storoni-neț	57 595	62	8 990	165	1 582	77 382	8	9	15 322	3	287	8 489
Rădăuți	89 002	10 291	17 857	86	1 426	13 916	8	1	11 508	8	352	16 323
Suceava	96 401	813	9 991	57	1 163	2 090	24	6	6 677	—	606	3 499
Orșeni	58 104	105	19 109	48	482	6 362	1	9	7 738	3	807	2 048
Bucovina	379 691	11 881	75 533	671	7 948	236 130	133	63	92 492	49	2 164	46 254
%	41,01	1,4	8,8	—	0,9	27,7	—	—	10,81	—	0,3	5,4

eparhial. Acestui consiliu prezidat de chiriarh a fost încredințată administrarea averilor Fondului bisericesc, urmînd ca bugetul din care se întreține biserica și se salariza clerul să fie votat de adunarea eparhială și aprobat de Ministerul Agriculturii și de Ministerul Cultelor.

Pentru promovarea vieții artistice, și culturale s-au înființat, la Cernăuți, *Teatrul Național* și *Conservatorul de Muzică și Artă Dramatică*.

Universitatea s-a bucurat de toată sollicitudinea din partea statului, s-au amenajat cămine, s-au acordat burse studenților merituosi și s-a achiziționat pentru Universitate grădina Hurmuzacheștilor de la Cernaucă unde s-a înființat o colonie de vară pentru studențimea universitară. De asemenea, s-a deschis la Universitate și un *dispensar* pentru îngrijirea studenților bolnavi. Vechea clădire a Universității a fost restaurată și o nouă clădire s-a ridicat pentru adăpostirea diverselor institute și laboratoare universitare. Pentru adăpostirea Bibliotecii Universitare, condusă și îmbogățită prin purtarea de grijă a directorului ei, *Constantin Mandicevski*, s-a început și s-a terminat construcția din roșu a unui palat după toate cerințele moderne. Din păcate, clădirea palatului Bibliotecii a rămas neisprăvită.

O grijă deosebită s-a acordat țăranimii bucovinene. Prin Legea agrară din 1919 s-au expropriat în Bucovina 97 310 ha de pământ arabil, care s-au distribuit în loturi țăranilor nevoiași. La alcătuirea legii Conversiunii datoriilor agricole și urbane din 7 aprilie 1934 s-a putut obține un regim special pentru debitorii din Bucovina, ale căror datorii fură reduse cu 70% față de reducerea de 50% pentru debitorii din celelalte regiuni ale Regatului, iar plata restului de 30% urmînd a se face în rate mici timp de 17 ani.

La împlinirea primei decade de la Unirea Bucovinei, Ion Nistor făcea în ședința festivă a Academiei Române din 11 mai 1929 următoarea constatare:

„De zece ani de zile Bucovina se bucură de toate binefacerile oblăduirii românești. În răstimpul acesta s-au realizat progrese apreciabile pe toate țărmurile vieții publice și particulare. Sub scutul păcii externe și al liniștii interne a sporit cultura intelec-

tuală. Viața economică al primit un nou și puternic imbold prin deschiderea hotarelor spre Moldova și Basarabia și prin redresarea vechii industrii bucovinene, îndeosebi a industriei forestiere. Stăpînirea românească a înfăptuit și în Bucovina reforma agrară, contribuind după puteri la îmbunătățirea stării țărănești. Nu este ram de administrație în care să nu se evidențieze opera constructivă și creatoare a oblăduirii românești bune, blinde și împăciuitoare. Astăzi nimeni în Bucovina nu se mai gîndește la sprijin și ajutor din altă parte decît de la București.

De aceea noi, cei ce am avut fericirea să colaborăm la înfăptuirea Actului Unirii și la desăvîrșirea măreței opere de civilizație pe care statul român o înfăptuiește în Bucovina, simțim o adîncă mulțumire sufletească văzînd că astăzi cetățenii acestei provincii, fără deosebire de rasă și credință, aderă din convingere la ideea de stat român și nu precupețesc concursul lor la întărirea Unirii și la îndeplinirea operei de înfrățire sufletească".

Sub stăpînirea românească s-au făcut mari eforturi pentru ridicarea clasei meșteșugarilor români și creșterea ucenicilor. Breslele meșteșugarilor moldoveni din Cernăuți, Șiret și Suceava, cu obiceiurile și serbările lor, cum erau breslele cojocarilor, ciubotarilor, pălărierilor, olarilor, plăcintarilor, cărăușilor etc. dispărușeră sub stăpînirea austriacă deodată cu portul lor moldovean. Caravanele siretenilor care porneau în Moldova după *scumpie* — arbust a cărui coajă se întrebuița la tăbăcitul pieilor — încetașeră de mult.

Un merit nepieritor în direcția aceasta și-a dobîndit avocatul și publicistul *Aurel Morariu*, care transformă la 1920 „Societatea Meseriașilor din Cernăuți și Suburbii” în *Societatea Meseriașilor, Comercianților și Industriașilor Români din Moldova de Sus*, care își avea Institutul ei de credit și cooperativa *Meseriașul român*, un club sportiv și un cor, condus de însuși președintele societății, neobositul Aurel Morariu, demonstrînd astfel că elementele aparținînd clasei de mijloc pot fi și sînt elemente de ispravă, dacă li se înlesnește o dezvoltare normală. „Societatea” trimitea tineri la școlile de arte și meserii din Iași și București și îngrijea de găzduirea ucenicilor români în cămine speciale.

În timpul cînd Ion Nistor s-a aflat în fruntea Ministerului

- și-

Muncii și Asigurărilor Sociale s-a construit, în 1934, la Cernăuți un monumental *Cămin de ucenici* cu 300 de paturi și un *Palat al Asigurărilor Sociale*. Vechiul cămin de ucenici fu amenajat drept *Cămin pentru ucenice*.

j
I
j I
I

La 27 iunie 1940 s-a primit *nota ultimativă din partea U.R.S.S.* pentru retragerea armatei și autorităților române din Basarabia și din Bucovina de Nord. La 28 iunie, orele 6 seara, armata roșie a ocupat orașul Cernăuți cu întreg județul Cernăuți, județul Storojineț și partea muntoasă pînă la Straja din județul Rădăuți, care fuseseră evacuate de autoritățile române și de o parte din locuitori, mai cu seamă români.

j
j
j

Autoritățile și serviciile din Bucovina de Nord au fost evacuate și dispersate în Oltenia, Transilvania și Banat. Autoritățile universitare fură evacuate la București, unde guvernul se grăbi să desființeze Universitatea și să detașeze pe profesori și studenți la universitățile din Iași, București și Cluj. Biblioteca Universitară a rămas însă pe loc. Mitropolitul cu membrii Consistoriului și direcția Fondului bisericesc se mutară la Suceava și Cîmpulung. De asemenea, fură evacuate la Șiret, Rădăuți, Suceava, Gura Humorului și Cîmpulung și școlile secundare din teritoriul bucovinean ocupat de U.R.S.S.

1
X

Parlamentul român și Academia Română ridicară proteste energice contra ocupării Basarabiei și Bucovinei de Nord de către armata roșie. La 9 iulie 1940 Ion Nistor a prezentat regelui Carol al II-lea un *memoriu* privitor la pierderea Bucovinei de Nord. La Cameră și Senat s-a votat următoarea *moțiune*:

... Ultimatumul, ce a fost urmat de o luare în stăpînire imediată a provinciilor românești, nu poate găsi nici un temei istoric și legal și înstrăinarea unei atît de largi părți a României Unite calcă peste dreptul a trei milioane de țărani români și a unei părți de intelectuali devotate cauzei naționale.

Fără a pune în discuție necesități care s-au socotit că nu se pot evita, subsemnații, dintre care cei mai mulți sînt întemeietorii înșiși ai statului român unitar în hotarele lui firești, nu pot admite ca în orice formă să se dea o recunoaștere legală în numele statu-

lui și poporului român la ceea ce nu este decît o uzurpațiune determinată de confuzia de noțiuni, firește trecătoare, a unei epoci de criză fără pereche". Între semnatori: Nicolae Iorga, Iuliu Maniu, C.I.C. Brătianu, Ion Mihalache, Ion Nistor, Pan Halippa, Daniel Ciugureanu, Alexandru Lapedatu, Gheorghe Brătianu.

La Academia Română s-a hotărît trimiterea unui *memoriu* către toate Academiiile din lume. Lui Ion Nistor i-a fost încredințată redactarea memoriului respectiv, în care se arăta marea pierdere culturală pe care neamul românesc o îndura prin încălcarea Bucovinei și Basarabiei de către armata roșie, solicitînd suport moral pentru redobîndirea acestor provincii cu numeroasele așezăminte culturale care se găseau acolo.

Nu știm prea multe despre cele ce se petrecură în Bucovina de Nord în timpul ocupației sovietice din iulie 1940 - iunie 1941. Știm însă că între timp se produse ruptura între Germania lui Hitler și U.R.S.S. și că Mareșalul Antonescu încheiase cu Hitler o convenție militară contra U.R.S.S. în 22 iunie 1941 România intră în război alături (:), Germania contra U.R.S.S. La 5 iulie 1941 trupele române izgoniră armata roșie din Bucovina și reocupară Cernăuții. Generalul *Calotescu* fu numit guvernator militar al Bucovinei. Autoritățile ecleziastice și civile se reîntoarseră la Cernăuți. Mitropolitul își reluă reședința în palatul mitropolitan. De asemenea, se reîntoarseră la Cernăuți și școlile evacuate. Numai Universitatea rămase desființată. Din vechea Universitate rămase Facultatea de Teologie, atașată Universității din Iași. În locul Universității se crea o *Școală Politehnică*. Lui Calotescu îi urmă în guvernămîntul militar al Bucovinei generalul *Comeliu Dragalina*. Cotidianul „Glasul Bucovinei” fu înlocuit cu noul organ de presă „Bucovina”, controlat de legionari.

Starea aceasta de lucruri dăinui pînă în primăvara 1944, cînd trupele sovietice, urmărind unitățile germane ce băteau în retragere, ajunseră la Nistru. Sub presiunea acestora, începu în Bucovina mișcarea de evacuare a tuturor autorităților ecleziastice, civile și militare și dispersarea lor în Transilvania și Banat. Armata roșie pătrunse din nou în Bucovina, ocupînd Cernăuții în august 1944 și înaintînd vertiginos spre sud pînă la 23 august 1944, cînd dictatura lui Antonescu luă sfîrșit prin răsturnarea lui și restaura-

! 68

rea Constituției din 1923 prin regele Mihai I. La 12 septembrie fu semnată la Moscova *Convenția de armistițiu* între guvernul român și guvernele Națiunilor Unite, în virtutea căruia Bucovina de Nord, cu Cernăuții rămaseră sub stăpînirea U.R.S.S. Prin Tratatul de pace semnat la Paris în 10 februarie 1947, Bucovina de Nord rămase la U.R.S.S.

Nu cunoaștem cele ce se petrecură în acea parte a Bucovinei de sub stăpînirea sovietică. Partea de Sud a Bucovinei, cu județele Rădăuți, Suceava și Cîmpulung, rămase la România și se reintegră dezvoltării politice, administrative, economice și sociale comune României.

După abdicarea regelui Mihai I, la 30 decembrie 1947, urmă proclamarea *Republicii Populare Române*, din care fac parte și județele bucovinene sus-menționate.

La 25 noiembrie 1949 s-au semnat la Moscova *Tratatul asupra regimului frontierei de stat sovieto-române* și *Convenția între R.P.R. și U.R.S.S. asupra modului de rezolvare a conflictelor de frontieră*.

CA BUCOVINC

0 5 10 15 km

HARTA BUCOVINEI

BIBLIOGRAFIE

- Nidele & hotărnicie (Landtabel-Erhebungs-Protokolle), Cernăuți, Tabula țării.
 Akta grodzkie iziemskie, voi. V, VII, XIV, Lwów, 1868 um.
 Allerhöchster Vortrag der treuehorchsamsten Studien-Hof-Comission wegen Besse-
 nmng der Volkschulen für die nicht unierten Griechen in der Bukowina, Viena, 23
 mai 1844, ed. I. Nistor in Zur Geschichte des Schulwesens in der Bukowina,
 Cernăuți, 1912.
 Alphabetische DarsteUung des Bukowiner Kreises, Cernăuți, 1801, ed. I. Polek in
 Jahrbuch des Bukowiner Landesmuseum, voi. XV.
 Arbore, Zamfir, Autonomia sau anexarea Transilvaniei și Bucovinei, București,
 1914.
 Archiv für slavische Philologie, voi. XVII, XIX și XX, ed. V. Jagic, Berlin, 1876
 um.
 Arhiva Istorică a României, ed. B. P. Hașdeu, voi. I și III, București, 1865-67.
 Arhiva Românească, ed. M. Kogălniceanu, voi. I, Iași, 1840.
 Asbold, Gottfried von, Die ReUgionsfondsherrschaft Radautz, ed. I. Polek,
 Cernăuți, 1894.
 Aufiufand die hohe Staatsverwaltung in der hierarchischen Organisationsfrage der
 g. or. Kirche in der Bukowina, Cernăuți, 1864.
 Aurelian, P. S., Bucovina. Descriere economică..., București, 1876.
 Ausgewählte Kapitel aus dem Gedenkbuche der romisch- katholischen Pfarre in
 Czernowitz, ed. I. Polek, Cernăuți, 1890.
 Balș, Vasile, Beschreibung der Bukowina und deren inneren Verhältnisse in Jahr-
 buch des Bukowiner Landesmuseums, III.
 Baritlu, George, Părți alese din Istoria Transilvaniei, III, Sibiu, 1891.
 Batthyány, Vincenz graf, Reise durch einen Teil Ungarns, Siebenburgens, der Mol-
 dau und Bukowina im Jahre 1805, Pest, 1811.
 Bălan, Teodor, Arcasiile din Bucovina, Cernăuți, 1926.
 Bălan, Teodor, Emigranții poloni în Bucovina și Moldova în secolul alXDC-lea, în
 volumul Omagiu MD. Marmeliuc, Cernăuți, 1936.
 Bălan, Teodor, Refugiații moldoveni în Bucovina, 1821 și 1848, București, 1929.
 Bălan, Teodor, Rolul lui V. Bodnărescu în preajma Unirii, Cernăuți, 1938.
 Bălan, Teodor, Suprimarea mișcărilor naționale din Bucovina pe timpul războiului
 mondial (1914-1918), Cernăuți, 1923.
 Bălan, Teodor, Procesul „Arboroasei” (1878), Cernăuți, 1937.

- Bendella, T., *Die Bukowina im Kbnigreiche Galizien*, Viena, 1845.
- Bendeveschi, Mihai, *Organizarea cooperativă a creditului personal apicol în Bucovina*, în volumul *Românii din Bucovina*, Cernăuți, 1906.
- Bianu-Hodoș, *Bibliografia Română Veche*, II, București, 1912.
- Bidemann, H. J., *Die Bukowina unter oesterreichischer Verwaltung (1775-1875)*, Viena, 1875.
- Bidemann, H. J., *Die Griechisch-Gläubigen und ihr Kirchenwesen in Oesterreich-Ungarn*, în „*Statistische Monatsschrift*”, X, Viena, 1884 p. 380-413 și 477-496.
- Bilance, deren pro anno 1774, in dem k k Buccoviner District ansässig gewesen und jenerpro anno currenti (1779) wirklich adstierenden Famitien*, ed. D. Werenka, *Topographie der Bukowina*, Cernăuți, 1895.
- Bischofs-Residenzbau in Czernowitz*, *Czernowitzer-Zeitung*, 1868, nr. 136, 148 și 149, 1869, nr. 96.
- Bocănețu, AL, *Istoria orașului Cernăuți pe timpul Moldovei*, Cernăuți, 1929 .
- Bodnărescu, Mihail, *Fraților țărani din Bucovina*, Cernăuți, 1848.
- Bogdan-Duică, Gheorghe, *Autonomia bisericii ortodoxe orientale din Bucovina*, în „*Gazeta Bucovinei*”, IV, 1894, nr. 3 urm.
- Bogdan-Duică, Gheorghe, *Bucovina, notițe politice asupra situației*, Sibiu, 1895.
- Bogdan, Ioan, *Diploma btrlădeană în „Anal. Acad. Române”*, Sec. Ist., XI.
- Bogdan, Ioan, *Cinci documente istorice slavo-române*, în „*Anal. Acad. Rom.*”, Sec. Ist., XXIV.
- Bogdan, Ioan, *Documente privitoare la relațiile Țerii-Românești cu Brașovul și Ungaria în secolul XV și XVI*, București, 1902.
- Bogdan, Ioan, *liber die Sprache der moldauische Urkunden*, în *Jagic Festschrift*, Berlin, 1908.
- Bogdan, Ioan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, 2 voi., București, 1913.
- Brandenburger, C., *Polnische Geschichte*, *Colecția Goschen*.
- Branște, Valeriu, Ciprian Porumbescu, Lugoș, 1908.
- Brătianu, GIL, *Die rumänische Frage 1940*, București, 1940-1941.
- Budai-Deleanu, I, *Kurzgefasste Bemerkungen uber Bukowina*, în anexă *Traducerea română de Gh. Bogdan-Duică*, în „*Gazeta Bucovinei*”, IV, Cernăuți, 1894.
- Budinsky, I, *Beschreibung des Buccoviner Districts*, Mss. in k. u. k. Kriegsarchiv, Viena, Sign. VII, h. 11. E.
- Bukowina zuAufang des Jahres 1801*, Cernăuți, 1908.
- Bucovina sub austriecei*, Iași, 1891.
- Bumbac, Ion, *Privire istorică asupra trecutului poMco-social și național al Bucovinei*, Brașov, 1886.
- Bumbac, Vasile, *Societatea „Clubul Român” din Suceava*, în volumul *Românii din Bucovina...*, Cernăuți, 1906.
- Busching, A. F., *Grosse Erdbeschreibung*, 1,2 Troppau, 1785.
- Călătoriile pe la mtnăstirik din Bucovina*, în „*Albina*”, 1868, III.
- Calendarul Bucovinei*, ed. Vasile Țanțilă, Porfirie Dimitrovița, Samuil Andrievici, „*Societatea pentru cultură*” și „*Academia Ortodoxă*”, Cernăuți, 1811-1914.
- Cantienur, Dimitrie, *Descriptio Moldaviae*, în *Operele Principelui Demetriu Cantemir*, I și II, București, 1872 și 1875.
- Carra, M., *Istoria Moldovei și a Valachiei*, trad. de N. T. Orășanu, București, 1857.
- Călinescu, Miron, *Normaliensamrrdung jur die Bukowiner gr. or, Erzdidzese*, 3 voi. Cernăuți, 1887-1897.
- Chelard, Raoui, *L'Autriche Contimporaine*, Paris, 1894.
- Cindea, Romulus, *Un luptător bucovinean — Alem Hurmuzachi*, Sibiu, 1941.
- Ciobanu, Ștefan, *Contribuțiuni privitoare la originea și moartea mitropolitului Dosoftei*, București, 1920.
- Ciobanu, Venlamin, *La granița a trei imperii*, *Editura Junimea*, Iași, 1985.
- Codrescu, T., *XJriearu* I, VII, VIII, XI, XIV, XX, Iași 1851 urm.
- Consignation der in dem Buccoviner District sich aufhaltenden Siebenburger EmigrantenimJahre 1779*, Mss. in k. u. k. Kriegsarchiv, Viena, Sign. 1779-14-51.
- Cosma, Viorel, Ciprian Porumbescu, București, 1957.
- Cosuh, Miron, *Opisanie zemli MolaawsMej i Multansldej*, ed. M. Kogălniceanu în *Letopisețe*, III.
- Collarcic, Nicolae, *Das Stifterrecht und Kirchenpatronat in dem Fürstentum Moldau und in der Bukowina*, Stuttgart, 1907.
- Collarcic, Nicolae, *Acte și Documente moldovenesti din Bucovina*, (inedite).
- Cromer, M., *De origine et rebus gestis Polonorum*, Basel, 1858.
- Czornig, Karl Frelh. von, *Ethnographie der Oesterreichischen Monarchie*, III, Viena, 1851.
- d — *Beschreibung einer Reise von Bistritz in Siebenbürgen bis Lemberg in Jahre 1818*, în *Vaterländische Blätter*, 1819.
- Dan, Dimitrie, *Cronica episcopiei de Rădăuți*, Viena, 1912.
- Dan, Dimitrie, *Episcopia Rădăuului Mitropolia și mmăstirile Bucovinei*, Cernăuți, 1926.
- Dan, Dimitrie, *Evreii din Bucovina*, Cernăuți, 1899.
- Dan, Dimitrie, *Fondul religioruv gr. or. din Bucovina*, Cernăuți, 1919.
- Dan, Dimitrie, *Fundatorul bisericii Suceavița*, Cernăuți, 1907.
- Dan, Dimitrie, *Popoarele Bucovinei IU. Lipovenii*, Cernăuți, 1894.
- Dan, Dimitrie, *Minăstirea și comuna Putna*, București, 1905.
- Dan, Dimitrie, *Patronatul în biserica din Bucovina*, în „*Candela*”, XXII, 1903.
- Dan, Dimitrie, *Rolul preopmii bucovinene în menținerea românismului...*, Cernăuți, 1925.
- Dzkievicz, S., *Die Lage der gr. or. Ruthenen in der Bukowiner Erzdidzese*, Cernăuți, 1891.
- Deladana, Romulus, *Bucovina în 1914-1915*, Tip. „*Școala Română*”, Suceava, 1915.
- Denkschrift an seine Excellenz den Herm Minister fur Cultus und Unterricht zur Erläuterung der Majesuusadresse um Bewilligung eines constituierenden Kirchencongresses zur Verwirklichung der Autonomie der gr. or. Landeskvche der Bukowina*, Viena, 1870.
- Dicescu, Ion C., *Din barbariile rusești I. Pe aici au trecut rușii.. II. Grozăviile ostașilor țarului în Bucovina...*, București, 1915.

Die gr. or. Kirchenfrage in der Bukowina und die Jungrurhenen von einem gr. or. rumänischen Priester, Cernăuți, 1906.

Dimitti ovici, Silviu, *Istoricul și organizarea pădurilor Fondului bisericesc onodox-român din Bucovina*, Cernăuți, [1922].

Dimitroviță, A., *Răspuns la cele dinții 4 propuse de c. r. minister și de episcopul Bucovinei*, Cernăuți, 1864.

Diugosz, I., *Historia Poloniae*, Frankfurt, 1711 și *Cod. Przew.*, Cracovia, 1863 um.

Doboș, F. Ilariei, *Societatea academică „Dacia”. 25 de ani de viață studențească (1905-1930)*, Cernăuți, 1930.

Dobrinescu, V. F., *Bătălia pentru Basarabia*, Editura Moldova, Iași, 1991.

Dorințele dreptcredinciosului cler din Bucovina în privința organizării canonice a diecezei și a ierarhiei sale referințe în organismul bisericii ortodoxe din staturile Austriei, Cernăuți, 1861.

Dragoslav, Isaac, *Bucorina*, București, 1916.

Dugan, Ilie, „Arboroasa \ București, 1930.

Dumitrescu, Al. T., *Foi volante din colecția Academiei Române (1642-1866). Creșterea Coiecțiunilor Acad. Române*, nr. XIX, București, 1911.

Edicta et mandata universa regni Galkiae et Lodomeriae (Piller'sche Gesetzsammlung), I, Lemberg, 1772.

Einheitsruf an die gr. or. Provinzialkirche der Bukowina in der hierarchischen und Organisationsfrage, Cernăuți, 1864.

Eliadi, Andrei, *Prin Bucovina*; Chișinău, 1928.

Emandi, Emil Ioan, *Muzeul de istorie Suceava*, Editura Sport-Turism, București, 1985.

Emanapaticmsrufder Bukovina Durch eine Deputaion uruerstutzt, Viena, 1861.

Eminescu, Mihai, *Însemnătatea serbării de la Puma*, București, 1905.

Eminescu, Mihai, *Răpirea Bucovinei*, București, 1905.

Enescu, N. C., *Geografia judeului Cîmpulung*, Botoșani, 1930.

Erzenberg, K. Freiherr von, *Rapoarte oficiale privitoare la organizația și administrația Bucovinei*, Mss. în *Archivele de război din Viena*, Sign. 1780-62-35, folosite de Ziegler in *Gehischtlkhe Bilder aus der Bukowina*, 12 broșuri, Cernăuți, 1893-1908.

Erzenberg, Karl Freiherr von, *Rationarium provinciae über alle zur politischen Landesregferwtggehorigen Gegenstände in der Bukowina, welche in dem Tabellarischen Anhangsummarisch aufgeführt sind und in folgenden Abteilungen kritisch behandelt werden*, ed. E. Humuzachi, Docum. VII, p. 454 um.

Erast (Hostile), Costea, *Mndsdrea Sint Fie cititoria voievodului Ștefan cel Mare (1488-1783-1938)*, Cernăuți, 1940.

Erbiceanu, C., *Istoria mitropoliei Moldovei și Sucevei*, București, 1888.

Ergebnisse der Volkszählung vom 31. Dezember 1910, in „*Mitteilungen des statistischen Landesamtes des Herzogtums Bukowina*”, XVII. Heft.

Ficker, A., *Vorträge über die Vornahme der Volkszählung in Oesterreich in „Mitteilungen aus dem Gebiete der Statistik in Oesterreich”*, 17 Jahrg. Heft 2.

Ficker, A., *Hundert Jahre (1775-1875)*. Ediție separată din „*Statistische Monatschrift*”, 1875.

„*Foaia leplor provinciale pentru Bucovina*”, Cernăuți, 1850 um. „*Foaia Ordiniciunilor*” Consistoriului episcopal în trebile bisericești de diecezei Bucovinei, Cernăuți, 1868 um.

„*Foaia*” *Societății pentru literatură și cultura română în Bucovina*, Cernăuți, 1865-1869.

Furtunescu, D., *Preoțimea românească în secolul al XVIII-lea*, Vălenii de Munte, 1915.

Găină, Vasile, *Arhiepiscopul și mitropolitul Silvestru Morariu-Andrievicei*, în „*Candela*”, XXVI.

Găină, Vasile, *Arhiepiscopul și mitropolitul Vladimir de Repta*, în „*Candela*”, XXVI.

Geistlicher Regulierungsplan, ed. Călinescu în *Normalien der Bukovinergr. or. Erzdiozese*, 1.

Gememdexikon der Bukowina, Cernăuți, 1900.

Geographisch-statistische Übersicht Gauziens und der Bukowina, nach amtlichen Quellen dargestellt, Lemberg, 1867.

Geschäftsorranung für das Consistorium des gr. or. Bisthumes der Bukowina, Viena, 1868.

Goraș, I. V., *Învățămîntul românesc în ținutul Sucevei (1775-1918)*, Editura didactică și pedagogică, București, 1975.

Gohler, V. V., *Die Bukowina. Ein Kulturbild zur Erinnerung an die vor 100 Jahren vollzogene Vereinigung dieses Landes mit der Oesterreichischen Monarchie*, in *Mitteilungen der k. k. Geographischen Gesellschaft XVIII*, Viena, 1875.

Grămadă, Ion, *Aducerea moaștelor Sf. Ioan cel Nou de la Zolkiew la Suceava*, în „*Junimea Literară*”, VI.

Grămadă, Ion, *Din Bucovina de altădată, schițe istorice*, București, 1911.

Grămadă, Nicolai, *Sătenii și stăpînii în Bucovina între 1775 și 1848*, Cernăuți, 1934.

Grecu, Vasile, *Școala secundară Bucovina românească*, în *volumul Zece ani de la Unirea Bucovinei*, Cernăuți, 1928.

Грушевич, М., *Иcropнa YKpatHУ Pycy*, III, Lemberg, 1904.

Грушевич, М., *Мирептажум*, Lemberg, 1906.

Guzman, E., *Bunurile Fondului bisericesc ortodox român din Bucovina*, București, [1925].

Haberlandt, M., *Oesterreichische Volkskunde, Die Rumänen*, în „*Mein Oesterreich, meine Heimat*”, Viena, 1912.

Hacman, Eugenie, *Naționale und kirchliche Bestrebungen der Rumänen in der Bukowina*, ed. St. Smal-Stocki, Cernăuți, 1899.

Hacquet, B., *Neueste physikalisch-pokasche Reise in den Jahren 1788 und 1789*, I, Nürnberg, 1790.

Harasienicz, H., *Annales Ecclesiae Ruthenae*, Lemberg, 1862.

Hasdeu, B. P., *Istoria Critică a Românilor*, București, 1873-1874.

Hasdeu, B. P., *Materialuri pentru Istoria Coloniilor Române în Galiția*, în „*Arhiva Istorică*”, III, 2.

Hauptbericht der Hand- und Gewerbekammer des Herzogtums Bukowina nebst einer topographisch-historischen Darstellung, Cernăuți, 1861.

Hauptbericht und Statistik über das Herzogtum Bukowina für die Periode vom Jahre 1862-1871. Herausgegeben von der Bukowiner Handels- und Gewerbe-Kammer, Lemberg, 1872.

Heimatskunde der Bukowina, Cernăuți, 1872.

Historische Beschreibung der an Ungarn von der Türkei abgetretenen Landschaft Bukowina, ed. Schlozer in *Briefwechsel*, VIII. Heft, XLV.

Hlavka, I., *Denkschrift über den Bau des gr. or. bischöflichen Residenzgebäudes in Czernowitz*, Viena, 1872.

Humuzachi, Alecu, *Rătăciri naționale*, în „Bucovina”, II, no. 35.

Humuzachi, Constantin, *Chestia delimitării diecezelor naționale gr. or. din Bucovina*, Cernăuți, 1913.

Humuzachi, Doxache, *Datoriile arhiepiscopilor și protoșilor bisericești*, Cernăuți, 1849.

Humuzachi, Eud., *Concentrarea românilor și sașii*, în „Bucovina”, II, no. 24.

Humuzachi, Eud., *Documente privitoare la Istoria Românilor*, 12, II, 2, II, 3, VII.

Humuzachi, EaA., *Emanzipationsruf der Bukowina*, Viena, 1862.

Humuzachi, Eud., *Fragmente din Istoria Românilor*, II, București, 1900.

Humuzachi - Bogdan, *Documente privitoare la Istoria Românilor*, supl. II, partea III.

Humuzachi - Iorga, *Documente privitoare la Istoria Românilor*, X, XI, XV, 2.

Ieremievi, Gavril, *Suceava, vechea capitală*, Cernăuți, 1862.

Ieșanu, Isidor, *Rutenizarea Bucovinei și cauzele deznăționalizării poporului român după date autentice*, Editura Minerva, București, 1904.

Instruction für die zur Conscriptiön und Belegung von Contribuatiönen ausgehenden Masills, Mss. in k. u. k. Kriegsarchiv. Sign. K. VII, h., 14, E.

Intrarea armatei române în Bucovina (1918) și cooperarea ei cu celelalte instituții de stat..., în *volumul Zece ani de la Unirea Bucovinei*, Cernăuți, 1928.

Iorga IS., *Acte și Fragmente*, II, București, 1896.

Iorga N., *Boierii și răzeșii din Bucovina și Basarabia*, în „Anal. Acad. Rom.”, XXXV.

Iorga N., *Doamna lui Ieremia Vodă*, în „Anal. Acad. Rom.” XXXII.

Iorga N., *Geschichte des Rumänischen Volkes*, I, Göttingen, 1905.

Iorga N., *Istoria bisericii române*, 2 voi. Valenii de Munte, 1908.

Iorga N., *Neamul Românesc în Basarabia*, București, 1905.

Iorga N., *Relațiile comerciale ale terilor noastre cu Lembergul*, București, 1900.

Iorga N., *Studii și Documente*, V, XV, 2, XVIII, București, 1901 um.

Ispescu, Demefer, *Die Heimatskunde der Bukowina*, Cernăuți, 1872.

Izvodul copiilor care au umblat la școala împărătească din ȕrgul Cernăuților din începutul lunii lui mai calendarul vechi, 1785 pînă la 20 septembrie, ed. I. Nistor, în *Zur Geschichte des Schulwesens in der Bukowina*, Cernăuți, 1912.

Izvodul satelor din Bucovina la 1774, ed. D. Werenkain *Topographie der Bukowina*.

Jahrbuch des Bukowiner Landesmuseums, voi. I-XVI, Cernăuți, 1893 um.

Jekel F. I., *Polens Handelsgeschichte*, Viena-Triest 1809.

» 4

Jirecek, C. I., *Die Romanen in den Städten Dalmatiens während des Mittelalters*, in *Denkschriften der kais. Akademie der Wissenschaften*, phil.-hist. Kl. vol. 48, Halle, 1903.

Jirecek, I., *Der Bukowiner gr. or. Religionsfond*, in „Oesterr. Revue”, IV, 1865, p. 231-243.

Jirecek, C. I., *Geschichte der Serben*, I, Göttingen, 1911.

Jordanes, ed. Mommsen in *Monumenta Germaniae historica*, V.

Kaindl, R. V., *Das Ansiedlungswesen in der Bukowina seit der Besitzergreifung durch Oesterreich*, Innsbruck, 1902.

Kaindl, R. F., *Die Bukowina in Jahre 1809*, in *Jahrbuch des Buk. Landesmuseums*, XVI.

Kaindl, R. F., *Die Bukowina in der Jahren 1848 und 1849*, *ibid.*, VI.

Kaindl, R. F., *Die Huzulen*, Viena, 1894.

Kaindl, R. F., *Die Ruthenen in der Bukowina*, Cernăuți, 1889-1890.

Kaluniacid, Emil, *Rumänisches im Kleinrussischen und Polonischen*, in *Denkschriften der Kais. Akad. der Wissenschaften*, phil. hist. Kl. vol. XXX.

Karakazy, F. graf, *Beiträge zur europäischen Länderkunde, die Moldau, Wallachey, Bessarabien und Bukowina*, Viena, 1818.

Kassner, Solomon, *Die Juden in der Bukowina*, Viena, 1917.

Klunker, S. L., *Die gesetzliche Untertansverfassung in Galizien*, II, Lemberg, 1852.

Kogălniceanu, Mihail, *Răpirea Bucovinei*, București, 1875.

Kogălniceanu, Mihail, *Letopiseșile Țării Moldovei*, ediția a II-a, voi. III, București, 1874.

Kolbenheyer, Erich, *Motivele industriei casnice de broderii în Bucovina*, Viena, 1913.

Konstitutionelles Blatt aus Böhmen, Prag, 1849.

Koplysa, M., *Mojit^aBbCKO nojlCLKa ramma m noicyTto CMepny Cre^paHa BejlIKoro* (Hotarul moldavo-polon către Pocuția la moartea lui Ștefan cel Mare), în „Analele Societății Sevcenko”, din Lemberg, 1906.

KoplyBa, M., *IjoocrpOBam Icropta BVKOBHHW* (Istoria ilustrată a Bucovinei), Cernăuți, 1901.

Krekiewicz, Georg, *Beschreibung des Ganzen Königreiches Ungarn*, Frankfurt, 1685.

Krypiakiewicz, *Die Ruthenen in Lemberg in der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts*, in den „Annalen der Sevcenko-Gesellschaft”, Bd. 77-79.

Kupczanko, Gregor, *Die Schicksale der Ruthenen*, Leipzig, 1897.

Kupczanko, Gregor, *Die Haidamachen*, Cernăuți, 1886.

Lagler, Heinrich, *Die Kaiserreise in die Bukowina*, Cernăuți, 1880.

Lagler, H., *Die Volksschule in Kotzman*, Teplitz, 1880.

Larionescu, Ioan, *Herghelia Rădăuți*, București, 1921.

Le Carale D'Hauterive, *Memoire sur L'etat ancien et actuel de la Moldavie*, ediția Academiei Române, București, 1908.

Loghin, C., *Istoria literaturii române din Bucovina 1775-1918 (în legătură cu evoluția culturală și politică)*, Cernăuți, 1926.

Loghin, C., *Scritori bucovineni Antologie*, București, 1924.

Loghin, C., *Societatea pentru cultura și literatura română din Bucovina (1862-1932). Schiță istorică...*, Cernăuți, 1932.

Luca de Ignaz, *Geographisches Handbuch vom oesterreichischen Staate*, V, 1, Viena, 1791.

Lupaș, I., *Episcopul Vasile Moga și profesorul Gheorghe Lazăr*, în „Anal. Acad. Rom.”, XXXVII.

Lupaș, I., *Mitropolitul Andrei Șaguna*, ed. II, Sibiu, 1911.

Magazin Istoric pentru Dacia, ed. Treboniu Laurian și N. Bălcescu, voi. II, București, 1846.

Malinowski, M. von, *Die Kirchen- und Staatssatzungm bezuglich des griechisch-katholischen Ritus der Ruthenen in Galizien*, Lemberg, 1862.

Manlu, Vasile, *Răpirea Bucovinei*, București, 1875.

Marele Dicționar Geografic al României, V, București, 1902.

Marian, S. FL., *Sfântul Ioan cel Nou de la Suceava*, București, 1895.

Marian, S. FL., *Biserica Mirăuților*, Cernăuți, 1912.

MarUnowicz, P. I., *Historische Zeugnisse über die ältesten Beherrscher und Einwohner der Bukowina und Moldau*, Cernăuți, 1887.

Mnyerhofer, C., *Handbuch für den politischen Verwaltungsdienst*, IV, Bd.

Mekhisdec, *Cronica Romanului*, București, 1869.

Mieg, F. von, *1 opographische Beschreibung und militärische Anmerkungen über die Bukowina*, ed. I. Polek, în *Jahrbuch des Buk Landesmuseums*, V (1897).

Miklosich, I., *Wahdemungen der Rumänen in Denkschriften der Kais. Akademie der Wissenschaften*, phil. hist. Kl. XXX.

Missler, Z. und Ulbrich I., *Oesterreichisches Staatswörterbuch*, IV.

Miscarea rutenismului în Bucovina, „Albina”, IV, 4 și 10.

Mitteilungen des Statistischen Landesamtes, XVII, Cernăuți, 1913.

Moldovan, S. și Togan, N., *Dicționarul numirilor de localități cu populație română din Ungaria*, Sibiu, 1900.

Morariu, Aurel, *Bucovina. 1774-1914*, București, 1915.

Morariu, Aurel, *Grigorie Filimon — înființatorul cooperativelor române din Bucovina și primul lor inspector*, Cernăuți, 1935.

Morariu, Aurel, *Problema Fondului bisericesc ortodox român al Bucovinei*, în *volumele Zece ani de la Unirea Bucovinei*, Cernăuți, 1928.

Morariu, Constantin, *Ciprian Prumbescu*, Cernăuți, 1926.

Morariu, Constantin, *Historische Skizzen über die Rumänen der Bukowina*, Cernăuți, 1894.

Morariu, Constantin, *Kulturhistorische und ethnographische Skizzen über die Rumänen der Bukowina*, voi. I-III, Viena, 1888-1891.

Morariu, Constantin, *Părți alese din istoria românilor bucovineni*, Cernăuți, 1893.

Morariu, Constantin, *Pedagogia română în Bucovina*, în „*Revista Politică*”, V.

Morariu, Leca, *Ce-a fost odată (Din trecutul Bucovinei)*, Cernăuți, 1922.

Morariu-Andrievici, Silvestru, *Apolope pentru eparhia din Bucovina*, Cernăuți, 1865.

Morariu-Andrievici, S., *Despre istoria Fondului religios gr. or. th Bucovina*, în „*Calendarul Bucovinei*”, 1874.

Morariu, Victor, Pavelescu, Ștefan, *Istoricul Reuniunii muzicale-dramatice „Ciprian Porumbescu” din Suceava (1903-1938)*, cu o introducere despre mișcarea muzicală teatrală din Suceava până la 1903, Cernăuți, 1939.

Nacker's Tagebuch, în *Scriptores Renan Prussiacarum*, V. Nestor, Chronica, ed. Miklosich, Viena, 1860.

Novac, T., *Dosoftei Herescu. Viața și activitatea sa ca episcop, 1750-1789*.

Nufăr, I., *Chestiunea bisericească din Bucovina*, în „*Românismul*” I, nr. 4, București, 1913.

Observări critice asupra propunerilor făcute de excelența sa Eugenie Hacman în ședința Sinodului Carlovipan din 8 septembrie 1864, în „*Concordia*”, IV, nr. 79.

Oesterreichische Statistik, voi. 12, XXXII, LXXIII, Viena, 1870 um.

Oästerreichisch-Ungarische Monarchie in Wort und Bild voi. X. Bukowina.

Onciul, Aurel *Condițiunile existenței românilor*, în „*Privitorul*”, I, ar. 4 um.

Onciul Aurel, *Chestiunea românească th Bucovina*, în „*Viața Românească*”, VIII, 10.

Onciul, Dimitrie, *Acte privitoare la instalarea episcopului Dosoftei în Cernăuți*, la 30 ianuarie 1782, în „*Candela*”, IX, p. 148 um.

Onciul, Dimitrie, *Geschichte der Bukowina*, Cernăuți, 1898.

Onciul, Dimitrie, *Originele Principatelor Române*, București, 1899.

Onciul, Isidor, *Biserica Mirăuților din Suceava*, în „*Candela*”, 1891.

Onciul, Isidor, *Ceva despre mersul și dezvoltământul culturii teologice și clericale în Bucovina*, în „*Candela*”, II și III.

Onciul Isidor, *Fondul religios din Bucovina*, Cernăuți, 1890.

Onciul, Isidor cav. de, *Volintirișau Otintirii*, Cernăuți, 1891.

Organizarea studiilor la Institutul Teologet din Cernăuți, în „*Focea Societății*”, III, p. 115, um.

Papadopol-Calimach, A^A *Sloboziile în România*, în „*Conv. Lit.*”, XVII.

Papadopol, Paul, *Ciprian Porumbescu — ca om, ca român, ca artist*, București, 1940.

Pelesz, I., *Geschichte der Union der ruthenischen Kirche mit Rom*, I, Viena, 1878.

Pihuliak, H., *Die Kirchenfrage in der Bukowina*, Cernăuți, 1914.

Polek, I., *Die Anfänge des Volksschulwesens in der Bukowina*, Cernăuți, 1891.

Polek, I., *Die Bukowina zu Anfang des Jahres 1783*, Cernăuți, 1894.

Polek, I., *Diemagyarischen Ansiedlungen in der Bukowina*, Cernăuți, 1902.

Polek, I., *Iosefs II. Reise nach Galizien und Bukowina*, în *Jahrbuch des Buk. Landesmuseums*, III (1895).

Polek, I., *Die Vereinigung der Bukowina mit Galizien in Jahre 1786*, ibid, VIII (1900).

Popovici, Cocest, *Statutul de organizare al diezezei de la 1843*.

Popovici, Eusebie, *Facultatea Teologică din Cernăuți și celelalte scoale teologice ortodoxe răsăritene*, în „*Candela*”, III, 1884.

Popovici, Eusebie, *Istoria bisericească*, trad. de episcopii Atanasie și Gherasim, 2 voi., București, 1901.

Popovici, Eusebie, *Offener Brief an die Verfasser der Broschüre Apologie der ortho-*

doxengr. or. Kirche der Bukowina, nr. I și II, beleuchtet etc. Zur Vertheidigung des verstorbenen gr. or. Theologie-Professors Constantin Popovici, Cernăuți, 1891.

Popovici, Eusebie, *Studiu pregătitor pentru întiul congres bisericesc în arhiepiscopia Bucovinei*, Cernăuți, 1880.

Parumbescu, Iraclie, *Ceva despre trecutul și prezentul Bucovinei*, Cernăuți, 1889.

Parumbescu, Iraclie, *Răspunsurile la cele 7 întrebări cardinale date unor preoți de episcopul Hacman în 1864 în privința organizării administrative a bisericii ortodoxe din Bucovina*, în „Concordia”, IV.

Parumbescu, Iraclie, *Scrieri*, ed. de L. Bodnărescu, Cernăuți, 1898.

Parumbescu, Iraclie, *Zur administrativen Organisation der gr. or. Kirche in der Bukowina*, Cernăuți, 1891.

Procopius, *De aedificiis*, ed. Bonn 1833-38, ed. Comparesi, Roma, 1895.

Procopius, *Steie/8> gothico*, ed. Bonn 1833-38, ed. Comparesi, Roma 1895.

Procopovici, Alexe, *25 de la Unirea Bucovinei*, Sibiu, 1943.

Pro memoria zur Bukowiner Landespetition im Jahre 1848 im Betreff der provinziellen Sonderstellung der Bukowina, Viena, 1849.

Proprietățile ondaționale ale bisericii gr. or. din Bucovina, în „Candela”, XIII, 1894.

Propunerile episcopului Eugenie Hacman la Sinodul din Carlovăț, ed. de I. Pușcariu, în *Mitropolia românilor ortodocși din Ungaria și Transilvania*, Acte, II, p. 248-285.

Protocolhm Commissionis sub 4-ta aprilis 1780 Viennae habitae, ed. Hurmuzachi, Docum. VII și I. Polek în *Jahrbuch des Buk Landesmus.* III.

Pumnul, Aron, *Privire răpede peste două sute șasezeci și șapte de proprietăți așa numite moșiile mmăstirești, din care s-a format mărul Fond religionar al bisericii drept credincioase răsăritene din Bucovina*, Cernăuți, 1865.

Pușcariu I, *Documente pentru limbași istorie*, I. Sibiu, 1889.

Pușcariu, I, *Mitropolia românilor ortodocși din Ungaria și Transilvania*, Acte I și II, Sibiu, 1904.

Raportul lui Enzenberg din 5 septembrie 1779 privitor la pribegii ruteni din Bucovina, Mss. K. u. k. Kriegsarchiv. Sign. 1779-14-197.

Raportul lui Garampi către baronul Puchler în chestia înființării unui episcopat greco-catolic în Bucovina, Mss. K. u. k. Kriegsarchiv. Sign. 1780-62-220.

Raportul privitor la destrăbălarea huțanilor din Bucovina și Galiția, Mss. în *Arhiva Ministerului Cultelor și Instrucției*, Fasc. 18. A Bucovina.

Regnault, E., *Istoria politică și socială a Principatelor Dunărene*, trad. de G. Fătu, Iași, 1856.

Regulamentul de alegere penai congresul bisericesc ortodox-oriental al Bucovinei, votat de congresul constitutiv în ședințele din 28 și 29 iulie 1882, în „Candela”, I, p. 140-138.

Regulamentul duhovnicesc, (Geistlichen Regulierungsplan), de la 1786 la Călinescu, *Normaliensammlung*, I.

Reînvierea rranăstirilor din Bucovina, în „Concordia”, VI.

Reli, Simion, *Din Bucovina vremurilor grele. Schițe istorice*, Cernăuți, 1926.

Reli, Simion, *Orașul Șiret în vremuri de demult*, Cernăuți, 1927.

Reli, Simion, *Propaganda catolică austriacă împotriva bisericii ortodoxe române din Bucovina*, Cernăuți, 1928.

Repta, Viadimir, *Însemnătatea moravurilor, datelor și obiceiurilor religioase pentru dezvoltarea culturală*, în „Candela”, II.

Repta, Viadimir, *Psihologia și însemnătatea ei pentru dezvoltarea culturală și înaintarea vieții religioase*, în „Candela”, VII.

Rînduiala de alegere pentru congresul bisericii greco-orientale din Bucovina, în „Focea legilor provinciale”, 1870, nr. 12.

Rînduiala la prepararea și sfințirea Mirului, Mss. Rom. Biblioteca Academiei Române, nr. 259 și 308.

Rohrer, I, *Bemerkungen auf einer Reise von der tur/dschen Grenze über die Bukowina... nach Wien*, Viena, 1804.

Rohrer, I, *Die Wallachischen Bewohner des oesterreichischen Kaiserstaates in Vaterländische Blätter*, 1810.

Rohrer, I, *Politisch-arithmetischer Versuch über die Bukowina*, *ibid.*, 1812.

Romstorfer, K. A., *Cetatea Sucevii descrisă pe temeiul propriilor cercetări făcute între anii 1895-1904*, trad. de Al. Lepădatu, București, 1913.

Romstorfer, K. A., *Die Erbffnung der in der gr. or. Klosterkyrche Putna befindlichen Fürstengräber im Jahre 1856*, Cernăuți, 1904.

Rosetti, Radu, *Pământul, sătenii și stăpânii în Moldova*, I. București, 1906.

Roșu, Ion, *Mihai Eminescu. I. Originile*, Editura Cartea Românească, București, 1989.

Rutenizarea Bucovinei și cauzele desnaționalizării poporului român, de un bucovinean, București, 1904.

Saghin, Șt., *Din actele și documentele privitoare la istoria Bucovinei*, în „Candela”.

Șaguna, Andrei baron, *Anthorismos sau Deslușire comparativă asupra broșurii „Dorințele dreptcredinciosului Cler din Bucovina”*, Sibiu, 1861.

Sbiera, Ioan Gh., *Aron Pumnul Voci asupra vieții și însemnătății lui*, Cernăuți, 1889.

Sbiera Ioan Gh., *Familia Sbiera după tradiție și istorie și Amintiri din viața autorului*, Cernăuți 1899.

Sbiera, Ioan Gh., *Mișcarea bisericească a românilor din Bucovina*, în „Candela”, XV.

Sbiera, Ioan Gh., *Mișcări literare în Bucovina*, *Oradea Mare*, 1890.

Sbiera, Ioan Gh., *O pagină din istoria Bucovinei din 1848-1850 împreună cu niște notițe despre familia Hurmuzachi*, Cernăuți, 1899.

Sbiera, Ioan Gh., *Prima adunare populară în cauza autonomiei bisericii dreptcredincioase din Bucovina*, Cernăuți, 1870.

Sbiera, Ioan Gh., *Sfîlta Scriptură lămurind singură îndestul regularea referințelor noastre bisericești din Bucovina*, Cernăuți, 1864.

Sbiera, Radu I., *Amintiri despre Eminescu*, Cernăuți, 1903.

Schematismus der gr. or. Bukowiner Diocese, Cernăuți, 1840-1914.

Schillberger, L., *Reisen in den Orient und wunderliche Begebenheiten, zwischen 1395-1427*, ed. H. I. Penzel, München, 1814.

Schmedes, Karl Rit v., *Geographisch-statistische Übersicht Galiziens und der Bukowina*, Lemberg, 1867.

Scriptores Renan Polonicarum, voi. VII. •

Șesan, Valerian, *Zece ani de la Unirea Bucovinei cu Patria-Mamă pe teren bisericesc*, în *volumul Zece ani de la Unirea Bucovinei*, Cernăuți, 1928.

Sfat cu sâtenii despre autonomia și congresul bisericesc din Bucovina, în „Albina”, VI.

Simionescu, Ion, *Bucovina*, Editura Carlea Românească, București, 1939.

Silvestru, Morariu-Andrievici, *Apologie der orthodoxen gr. or. Kirche der Bukowina*, Cernăuți, 1885.

Silvestru, Morariu-Andrievici, *Apologie der orthodoxen gr. or. Kirche der Bukowina*, Cernăuți, 1890.

Sion, G., *Notițe despre Bucovina*, București, 1882.

Slavici, Ioan, *Die Rumanen in Ungarn, Siebenburgen und der Bukowina*, Viena, 1881.

Slavisierung der Bukowina, von einem Bukowiner Rumanen, Cernăuți, 1904.

CMaji-Croumfi, Or. ByKOjHHhexa Pycb, Cernăuți, 1897.

Spezial-Ortsrepertorium der Bukowina, f. 880-1890.

Spieuy, G., *Beschreibung der Bukowina*, ed. I. Polek, Cernăuți, 1893.

Spleny, G., *Individual-Ausweis über die in dem K K Bukowiner District sich befindlichen Grundherrschaften sarnt deren Ortschaften*, ed. Werenka, *Topographie der Bukowina*.

Spleny, G., *Ortschafts-Verzeichnis der Bukowina*, ed. I. Polek, in *Jahrbuch desBukowiner Landes-Museums*, I și D, Werenka, *Topographie der Bukowina*.

Statut pentru congresul bisericesc al arhidiecezei ortodoxe orientale tn Bucovina, în „Candela”, I, p. 125 um.

Stenographische ProtokoUe des Bukowiner Landtages, 1863,1864,1866.

Stoger, M-, *Übersicht. des ersten Regulierung-Plans für dos Kirchenwesen der nicht unierten Griechen in der Bukowina*, in „Oesterr. Archiv”, 1832, nr. 22-23,27, 29-31.

Strailil, Ph-, *Geschichte des russischen Staates*, Hamburg, 1832.

Stupnicki, H., *Das Kbnigreich Galizien und Lodomenen sarnt dem Henogtume Bukowina*, Lemberg, 1853.

Styrcea, V. Frh. v., *Zur Organisation der gr. or. Kirche in der Bukowina*, in „Rum. Revue”, VI, 1890.

Szych, I., *Apologie der gr. or. Kirche de Bukowina No. I und II beleuchtet von einem gr. kath. Seelsorger in der Bukowina*, Cernăuți, 1890.

Stefanelli, Teodor, V., *Cadastru și cărți tabulare*, Cernăuți, 1923.

Stefanelli, Teodor V., *Chestiunea bisericească tn Bucovina*, în „Țara Nouă”, nr. 7-8, București, 1912.

Stefanelli, Teodor V., *Dascălul Țăntilă*, în „Convorbiri Literare”, XV, p. 270 um.

Stefanelli, Teodor V., *Eminescu și Bucovina*, Cernăuți, 1934.

Ștefanovki, Sofia, *Istoricul și activitatea „Societății doamnelor române din Bucovina”*, în *volumul Românii din Bucovina...*, Cernăuți, 1906.

Tăitărescu, Gh-, *Evacuarea Basarabiei și Bucovinei de Nord*, Craiova, 1940.

Tcaciuc-Albu, Nicolae, *Bucovina de Nord*, 28 iunie 1940 - 28 iunie 1941, Sibiu, 1941.

Tcaciuc-Albu, Nicolae, *Cîteva cuvinte despre românii rutenizați din Nordul Bucovinei*, Cernăuți, 1926.

Deutsch u. Firnhaber, *Urkundenbuch zur Geschichte Siebenburgens*, în *Fontes Rer. Austriacarum*, II. Abt., XV.

Theophylactes Simocattes, ed. De Boor, Leipzig, 1887.

Tofan, Gheorghe, *Școala primară tn Bucovina*, Vălenii de Munte, 1909.

Tofan, Gheorghe, *Viața românească tt Bucovina Politică*, în „Viața Românească”, 3/9, Iași, 1908.

Toma, Iorgu, *Din neajunsurile Bucovinei*, Cernăuți, 1924.

Toma, Iorgu, *Societatea „Școala Română din Suceava”*, Suceava, 1909.

Topographiseh-statistische Übersicht der Bukowina, in *Hesperus* supl. nr. 8, Ia voi. 27, Praga, 1820.

Torouțiu, Ilie, E., *Poporala și clasele sociale din Bucovina*, 1916.

Torouțiu, Ilie, &, *Românii și clasa de mijloc din Bucovina. Studiu statisdc*, 2 voi., Cernăuți, 1912.

Torouțiu, Ilie, E., *Românii și clasa intelectuală din Bucovina. Notițe statistice*, Cernăuți, 1911.

Țopa, Ovid, *Ceremușul alături de Nistru. Mazilii și răzeșii din Bucovina pentru Basarabia*, Cernăuți, 1926.

Țugui, Pavel, *Contribuții la o istorie a mișcării cultural-științifice din ținuturile bucovinene*, Craiova, 1977.

Ungureanu, V., *Mișcarea bancară din Bucovina în ultimii zece ani*, în *volumul Zece ani de la Unirea Bucovinei*, Cernăuți, 1928.

Ureche, V. A., *Notițe despre Slobozii*, în „Anal. Acad. Române”, IX.

Un incident din viața mitropolitului Teoctist Blajevki, în „Telegraful Român”, XXV, nr. 27.

Unser Kirchenregiment, in „Der Patriot”, 1872, nr. 25,28,30,32 și 34.

Vaterländische Blätter des oesterreichischen Kaiserstaates, 1808 și 1813.

IHnrpaikHii, I, MscbTO roaoptn, ByKOamKtxo-pycxopo, în *Jagc Festschrift*, Berlin, 1908.

VcJteidiga- des Volkes an Kaiser Joseph II in Betreff seiner Auswanderungsverordnung Viena, 1785.

Von und aus der Bukowina, ed. Schlozer, in *Staatsanzeiger*, I, și Humuzachi, *Do-cown* VII.

Vorobchievici, Eugenie, *Privire scurtă istorică statistică asupra arhidiecezei ortodoxe orientale a Bucovinei și Dalmației*, Cernăuți, 1893.

Vorobchievici, Ipolit, *Sfinta mănăstire Dragtdmrdna*, Suceava, 1908.

Vorobchievici, Octavian. *La noi în Bucovina*, București, 1937.

Voronca, Zaharia, *Rutenizarea Bucoinei*, Cernăuți, 1903.

Vortragies Hof-Kriegs- Ratlts vom 16 Mân 1780, die Umwanderng der Galizischen unierten Unterthanen in der Bukowina und ihre Abmichung zur schismatischen Kirche, dam die Bestellhmg emes unierten Bischofes in der Bukowina betreffend, Mss. K. u. K. Haus- Hof-und Staatsarchiv, Sign. St. K. Index 1780, nr 1968.

Wedkiewcz, E. St, *Zur Charakteristik der rumänischen Lehnwbrter im Westslawischen*, in *Mitteilungen des Rum. Seminars an der Universität Viena*, 1,1914.

- Werenka, D., *Bukowina's Entstehen und Aufbluhen*, „*Mana Theresia's Zeit*“, I, Viena, 1892.
- Werenka, O., *Die Grenzregutierung der Bukowina*, in *lahrb. d Buk Landesmu-seums*, 111.
- Werenka, D., *Märia Theresia und die Bukowina*, în „*Wiener Zeitung*“, 1888, nr. 107.
- Werenka, D., *Topographie der Bukowina*, Cernăuți, 1895.
- Wickenhauser, F. A., *Die Deutschen Siedelungen in der Bukowina*, I și II, Cernăuți, 1885-1887.
- Wickenhauser, F. A., *Die Mark Hottn unter oesterrekhsicher Verwattung*, in *Buko-winer Hauskalender*, 1868.
- Wickenhauser, F. A., *Moldauisch- und Russkh Kimpohmg (Huzulen) und die Ein-wanderung der Lipowaner (Moldo, V)*, Cernăuți, 1891.
- Wolf, Andreas, *Beiträge zu einer statidsch-historischen Beschreibung des Fürsten-tumsMoldau*, I Hermannstadt, 1805.
- Xenopol A. D., *Istoria românilor în Dacia Traiană*, voi. V, Iași, 1892.
- Zieglaue, F. von, *Geschichdiche Bilder aus der Bukowina zur Zeit der oesterreichi-schen Occupatton*, I-XII, Cernăuți, 1893-1908.
- Zur Begrundung der Bukowiner Landespeütion, Viena, 1848.

INDICE DE NUME *

- Abramovici — 55.
 Abramovici Gherasim — 35,36,47, 65.
 Alecsandri Vasile — 97,105,154, 158,160,161,165,169,206,228, 253,254,255,259,286,287,288, 292,293,298.
 Alessani Ironim — 114,140,232, 233,244,245,246,247,251,345.
 Alexandrescu A. — 293.
 Alexandru — 164.
 Alexandru cel Bun — 226,275,365.
 Alexandru Ioan I Cuza — 97,221, 365.
 Alexianu Gheorghe — 414.
 AU Paşa — 11.
 Amadei Rudolf — 114.
 Andriassy Gyula — 178,240.
 Andrei — 64.
 Andronicescu Nistor — 359.
 Anestiu D. — 165.
 Anghel D. — 288,294.
 Anghel Ioan — 393.
 Anuoh — 38.
 Anton de Marki — 49.
 Antonescu Ion — 419.
 Antonie — 53.
 Antonie Angelovici — 66.
 Antonie, egumen — 38,40.
 Arcadie Ciupercovici — 206,341, 345.
 Ardeleanu Constantin — 364.
 Amdt — 274.
- Arou — 53.
 Asachi Gheorghe — 74.
 Aslan Vasile — 55.
 Atanasovici Ștefan — 81.
 AUasacobi — 244.
 Auersperg AdoU — 187,240,244, 245,246,257.
 Auersperg Carlos — 178.
 Aurii — 399.
- Bailoi Ștefan — 357.
 Balosescu Gheorghe — 46.
 Balsalecu — 59.
 Balsordache — 55.
 Balș Lupul — 55.
 Balș Vasile — 11,29,30,34,36,42, 43,52,55,56,58.
 Barco — 11.
 Barijii Gheorghe — 97,154,173.
 Bastassich, Iosafat — 31.
 Bașotă Anastasie — 146.
 Babeș Vicentiu — 173.
 Bach Alexander — 114.
 Bach Eduard — 107.
 Badeni Kasimir — 258,262.
 Bălan Grigore — 393.
 Băleanu Gavril — 204.
 Barbută Ștefan — 125.
 BănuUu Simion — 159.
 Bărescu Agatha — 293.
 Beck Max. Viadimir — 52,262,322, 331.
 Beddăus — 19,20.
 Bejan Dionisie — 380,388,393, 394,400.
- întocmit de Liliana Saracov.

Belcredi Richard — 116,135,156, 177,210.
 Beldiman Gheorghe — 55.
 Belulni — 292.
 Benedek Francis — 177.
 Bendella Demetrie — 244.
 Bendeveschi(Bendescu) Mihai — 304.
 Berariu Artemie — 155,108.
 Berariu Constantin — 260, 262, 295,297,298,408.
 Bereghy Paul — 32.
 Berlinschi Ilie — 393.
 Beuca Costineanu Severin — 297, 298.
 Bienerth Richard — 332,333.
 Blarenberg — 292.
 Blindu Nicu — 260.
 Bhunegen Heinrich — 28,51.
 Boancheş Gheorghe — 393.
 Bobescu A.L. — 292.
 Boca Nichila — 19.
 Boccancea Temistocle — 295,297, 298,356,360.
 Bodealsidor — 301,379.
 Bodnar Mihai — 99,100,101,143.
 Bodnărescu Leonid — 168.
 Bodnărescu Samson — 145,146, 168,174,206.
 Bodnărescu Ştefan — 295.
 Bodnărescu Vasile — 389,393,400, 408.
 Bogdan-Duică Gheorghe — 261, 289.
 Bogdan Vodă cel Bătrui — 68.
 Boldur Vasile — 408.
 Boleanu — 173.
 Bolinteanu Dimitrie — 105,154, 295.
 Bostnic Artemon — 151.
 Botezat Eugen — 297,301,393. •
 Botezata IonUă — 48.
 Botezata Samuil — 73,74.
 Bourguignon de Baumberg Frizerie — 264,265,267,309,341,

342,343,344.
 Kozdech Gustav — 144,187, 278.
 Branişte Vaierhi — 263,287.
 Breabăn Costan — 260,262,364.
 Brătianu Gheorghe — 419.
 Brătianu Ion L.C. — 365,370,402, 406,407,419.
 Buburuzan Alexandru — 357.
 Buceveschi Dimitrie — 307,393,400.
 Buceveschi Epaminonda — 147,274.
 Buchenthal Constantin — 288.
 BuchenthalT. — 93,128.
 Buchenthal Victoria — 249.
 Budal-Deleam. Ioan — 48,53,61, 66,67,77,78,80,81.
 Bujor Teodor — 282.
 Buliga Gherasim — 148,189,278.
 Baliga Ioan — 148.
 Biurian Stephan — 369.
 Burlă Vasile — 110,111,145,146, 147,148,162,168,173,218.
 Bumbac Ion — 147,148,158,162, 168,173,282,285,294.
 Bumbac Vasile — 110,111,147, 148,155,158,162,168,173,175, 205,278,297,298.
 Buzdugan Ion — 394.
 Caienciuc Ioan — 92,125,152.
 Calimah Gavril — 32.
 Calimah Teodor — 48.
 Calmutchi — 90.
 Calmujcni Mihalache — 59.
 Calotescu — 419.
 Canănu Vasile — 11.
 Candrea Ioan — 393,400.
 Cânta D. — 97.
 Cantecuzino Constantin — 59.
 Cantacuzino Grigore — 97.
 Cantacuzino Ion — 55.
 Cantacuzino-Paşcanu Nicolae — 150.
 Cantemir Dimitrie — 311.
 Capri — 55,93.
 Carabioschi Nicu — 393.

Carada E. — 165.
 Carol I de Habsburg — 355,369, 375,376,377,379,384.
 Carol I de Hohenzollern — 135, 209,232,253.
 Carol al II-lea de Hohenzollern — 418.
 Catapola. — 292.
 Catargiu Constantin — 55.
 Cazaciu Gricore — 394.
 Cazimir Petru — 97.
 Cazunr Vasile — 97.
 Călinescu Mihai — 247,281.
 Călinescu Miron — 162,164,346, 347, 348.
 Călană Dumitru — 364.
 Călană Nicoară — 364.
 Călinescu — 150.
 Chelard Paul — 311.
 Chelariu Gheorghe — 145,146.
 Chisanovski Mihai — 315.
 Cipariu Timotei — 97,154,161.
 Ciugoreanu Daniel — 419.
 Ciupercă Mihai — 99.
 Ciupercovici Leon — 152.
 Ciurcu Alexandru — 173.
 Cindea Romul — 408.
 Cîrlova Vasile — 105.
 Cîrstea Ienache — 169.
 Cîrstea Ion — 149.
 Cîrstea Nicolae — 128.
 Cîrstea Vasile — 99.
 Claim Cornel — 393.
 Clam Martinic Heinrich — 369.
 Cneajovici — 200.
 Coanda Const — 385.
 Cobe Măi Lukian — 98,99,100,101.
 Cobilanschi Simle — 295.
 Cocinschi Ioan — 173.
 Cocilă Leandru I. — 297.
 Cocilă Vasile — 280.
 Cojocariu Nicolae — 393.
 Comaroşan Alexandru — 218.
 Comaroşan Ambrozie(Alexiu) — 272,304.

Conachi Costachi — 105.
 Constantin — 48,56.
 Constantin Bucovineanu — 73.
 Constantinescu Alexandru — 406.
 Constantinovici Gheorghe — 125.
 Constantinovici-Hcin Isidora — 275.
 Coronini — 115.
 Cosovici Constantin — 189,278, 280.
 Costache Lupu — 55.
 Costin Alexandru — 93,149,152, 164.
 Costin Emanuel — 128,164, 209.
 Costin Gheorghe — 164.
 Costin Ioan — 128.
 Cşbuc G. — 259,288.
 Coliarciuc Nicolae — 294.
 Cozmiuc Constantin — 393.
 Cozub Emil — 204.
 Creangă Ion — 259,294.
 Creangă Vasile — 48.
 Criclevici Emilian — 262.
 Crişan Gheorghe — 394.
 Curişan Măria — 288.
 Cuparencu — 169.
 Czeciovski Constantin — 90,91, 92.
 Czernin Ottokar — 369,374,375, 376,377.
 Dalenciac Ioan — 99.
 Dan Pamfil — 173.
 Dan Romul — 393.
 Daniil — 137.
 Danil Vlahovici — 44,47, 48,65, 66,68,76,77,78.
 Daskewicz S. — 341.
 Daşchievici — 171,189.
 Daşchievici Animpodist — 175,278.
 Daşchievici-Dascălul Nicolai — 73.
 Deák Ferenc — 178.
 Deith — 114.
 Debrancea Barbu — 294.
 Deleu Victor — 394.

Demetriade Constantin — 292.
 Depărcăleanu — 292.
 Dimitrescu M. — 292.
 Dimitrie Dan — 297,300,393.
 Dimitrovici I. — 125.
 Dimitrovici Porfirie — 81.
 Dimitroviță. Ambrosie — 129,158.
 Doboș Filaret — 294,297,315,393, 408.
 Dobrozanski — 98.
 Donici Andrei — 55.
 Dosoftei Herescu — 3,13,25,26, 31,32,33,34,35,36,37,38,39,41, 44,47,49,55,64,65, 66,68,77, 201,274.
 Dracea Nicu — 297, 298.
 Dracinschi Taniu Constantin — 297.
 Dracinschi Dracea Ștefan — 173, 175,189,278,280.
 Dragalina Corneliu — 419.
 Dragomanov Mihai — 140.
 Droghil Ioan — 125,143,164,174, 175.
 Dunca Constanța — 164.
 Duca I.G. — 304.
 Dudykiewicz — 101.
 Dumitrescu I. — 164.
 Duzinkiewicz Bazyl — 393.
 Emir Efendi — 11.
 Eminovici — 169.
 Eminovici Gheorgheș — 170.
 Eminovici Petru — 169.
 Eminovici Vasile — 169.
 Eminescu Aglaia — 174,175.
 Eminescu Mihai — 167,170,171, 173,175,205,254,259,288,298.
 Enachi — 73.
 Enzenberg Carol — 9,15,17,19,23, 25,26,27,30,33,37,38,39,41,60, 64,65,274.
 Esop — 80.
 Etzdorf — 380,381,384.
 Eugenie Hacman — 69,71,75,79, 90,92-94,111,113,114,116-120, 124,125,124-132,135,139,140, 148,151,165,166,168,180,182- 184,194,196,198,200,202,206, 208-210,269.
 Eusebiu — 46.
 Feehner — 114.
 Fediuc Vasile — 393.
 Ferdinand I de Habsburg — 69,75, 89,94.
 Ferdinand I de Hohenzollern — 385; 394,399,400,401,402,406.
 Ferechide Mihail — 406.
 Feuerbach — 274.
 Ficker A. — 212,314.
 Filimon Grigore — 260, 304,305, 329.
 Filipescu — 97.
 Fischer Eduard — 355,359,361, 362,405.
 Flondor — 56.
 Flondor Constantin T. — 414.
 Flondor Gheorghe — 114,128,252.
 Flondor Iancu — 266,267,319,330, 333,334,380,388,391,393,400, 403,404,405,407.
 Flondor Nicu — 356,393.
 Flondor Tudor — 267,287,288,316.
 Focșă — 114.
 Forfotă Ștefan — 357,359.
 Foldvâry Ioan — 35,65.
 Francisc I de Habsburg — 59,69, 94,122,212,215,217,224.
 Francisc Iosef de Habsburg — 105, 113,124,150,180,185,198,215, 311,346,369.
 Franko Ivan — 141.
 Franz Ferdinand de Habsburg — 311,354,359,365,366,369,370, 379,386,390.
 Franz Joseph de Habsburg — 179.
 Frederic Ferdinand Beust — 178.
 Gafencu 93,

Gaisdorf Rudolf — 393.
 Gane Nicu — 219,231.
 Gareiss Enric Von Dollitzsturm — 174.
 GasterMoses — 218.
 Gautsch — 258.
 Gavril — 25,34.
 Găină Ștefan — 299.
 Găină Vasile — 260,262, 272.
 Gerowski Alexie — 356,360.
 Getzinger — 244.
 Ghelean — 36.
 Gheorghe — 68.
 Gheorghian Cornel — 274.
 Gheorghian Octavian — 301,393, 400,408.
 Gherghellie — 252.
 Gherman Atanasie — 265,273.
 Ghica — 215.
 Ghica Dimitrie — 56,59.
 Ghica Grigore — 10,11,14,15,48, 142,204,219,220,223,226,227, 228,231,242,244,250,251,288, 397.
 Ghiskra — 187.
 Giurgiuvan Alexandru — 252.
 GlondysViktor — 393.
 Goeb Leopold — 114,261.
 Goga Octavian — 298.
 Goian Leon — 244,247,285.
 Goian Vasile — 59,93.
 Goluchowski Agenor — 115,116.
 Graetz Alfred Windisch — 258.
 Grădișteanu Petre — 230,231,245, 246.
 Grămadă Ion — 287,297,361,362, 364.
 Greciuc-Grecu Vasile — 393,403.
 Grecu Vasile — 297,393.
 Grigorcea R. — 56,393.
 Grigoriei Gheorghe — 378.
 Grigorovici Lazăr — 73.
 Grigorovijă Emanoil — 146,147, 297.
 Grigoroviță Vasile — 173,111.

Gross — 291.
 Guști P. — 292.
 Hacman Maximilian — 393,408.
 Hacquet — 23,67,211.
 Hadik — 27,35,42,171.
 HalippaPan. — 419.
 Halovacki — 101.
 Halus Gheorghe — 111.
 Hankki Gheorghe — 343.
 Hasdeu-Peticeicu Bogdan — 153.
 Hasner Leopold — 182.
 Hellade Rădulescu — 211,255.
 HenningerA — 107.
 Herbst — 187.
 Hitler Adolf — 419.
 Hlawka — 273.
 Hmielnițki Bogdan — 101.
 HnldeiEmilIuan — 252.
 HodelAdam — 393.
 HohenloheConrad — 309,342.
 Hohenwart Carol — 187,205,257.
 Homer — 80.
 Hruszewski Mihail — 309,371.
 Hugo Victor — 293.
 Hurjui Nicolai — 110.
 Humuzachi Alexandru(Alecu) — 56,103,113,128,152,154,158, 159,160,162,154,183,205,286, 329,334,373.
 Humuzachi Constantin — 56, 76, 128,154,300,314.
 Humuzachi Eliza — 56,286.
 Humuzachi Eudoxiu(Doxache) — 4,56,57,93,103,113,114,116, 117,120,128,149,154,182,190, 194,209,210,218,286,319,400.
 Humuzachi Eufrosiria — 56,286.
 Humuzachi Gheorghe — 56,103, 104,113,114,128,154,155,157, 158,212,244,286.
 Humuzachi Matei — 56,76.
 Humuzachi Natalia — 252.
 Humuzachi Nicolae — 128,252.
 Hussarek Max — 377.

Huju Gheorghe — 357,358.

Iacoban Mihai — 393.

Iamandi Toma — 55.

Ianoș Constantin — 59.

Ianovici Vasile — 125,126.

Ienachi — 49.

Ieremievi Ioan — 162.

Ieremievi-Dubău Nkolae — 125, 188.

Ieșean Alexandru — 393.

Ieșeanu Isidor — 273,297.

Ignatie Hacman — 69.

Ignatius de Luca — 17.

Ilarion — 46.

Ilasciuc Vasile — 393.

Ilasievici ipolit — 145,146.

Ilasievki V. — 125.

Ilie — 34.

Iluș Grigore — 114.

Înochentie — 38,40.

Iobst — 274.

Ionescu Petre — 284,295.

Iontă — 170.

Iorga Nicolae — 7,268,294,295, 298,419.

Iosafat — 38.

Iosif ȘtO. — 288,294.

Iosef — 53.

Iosif al II lea de Uabsburg — 9,15, 21,25,33,39,41,42,44,53,58,60, 65,185,213.

Iscia Baișescu — 3,5,68,74,78, 79,274.

Isăcescu — 90.

Isăcescu H. — 52,107.

(Iosescu-Grecul Constantin — 260, 262,301,329,378,410.

Iosescu-Verde Constantin — 295, 298.

Iosescu Arcadie Dimitrie — 111, 173,189, 266,267,278.

Iosescu Octarinn — 272.

Iosescu Sainuil — 110,173,189, 278.

Ivanovki V. — 158.

Iasccvici Procopie — 199.

Jaschke Francisc — 88.

Jaworsid — 114.

Jemna Gheorghe — 393.

Jenisch — 17.

Kaindl Rafael F. — 2,393.

Kaluzniac U Emil — 218.

Kaniński Emil — 393.

Károlyi Mihály — 384.

Kauntitz — 9,10,15, 215.

Kerenski Aleksandr F. — 370,372, 374.

Kielmannsegg — 258.

Kleinwächter Fr. — 218,248,

Kochanowski Anton — 215.

Kogălniceanu Mihail — 95,97,98, 105,150,174,206,215,294.

Korailov — 374.

Kateebue August — 74.

Kozal U Eugen — 343.

Koerber Ernst — 309,369.

Kovesz — 356.

Kral Anton — 89,90,94.

Kral Carol — 99.

Kraus Francis — 114,261.

Kreislviteher — 52.

Krilenko — 374.

Kiliiz — 94.

Kuziński Mihail — 102.

Kwiatkowski Stanislaus — 393, 398, 400.

Lammazk Heinric — 377.

Landl eir Pragenau Edwin — 393.

Lapedatu Alexandru — 419.

Luțic Gheorghe — 393.

Lazăr Gheorghe — 76,296.

Lebouton Alois — 393,398.

Lemeny — 48.

Lenta Viadimir Ilic J — 372,374.

Lxonti — 48.

Leopold II de Uabsburg — 51,58.

Leuștean Teodora — 393.

Levescu Gheorghe — 252.

Liciu Petru — 293.

Limbergcr — 171,187,278,280.

Litvuiuc-Loteanu Ioan — 125,171.

Litzmann — 374.

Logigan Dimitrie — 294,315.

Logotheti — 149.

Logotheti Louis — 59.

Luca della Rocca — 11.

Lucescu Constantin — 125,126.

Ludovic Filip — 89.

Lueger Carol — 329,330,331.

Lugoșanu L. C. — 292.

Lupu Florea — 260,267,268,308, 311,322,332,393.

Lupu Matei — 173, 259.

Lupu Teofil — 329.

Lupu Vasile — 393.

Lupu Vasile-Vodă — 273,274.

Luția Aspazia — 297.

Lu Ual. — 173.

Luția Lascăr — 364.

Macareno Dimitrie — 393.

Macareno Vasile — 393.

Macarie — 26,40.

Maffei — 19.

Maiorcscul. — 159.

Maiorecu Titu — 161,315.

Makarenko A. — 372.

Mala Efendi — 11.

Manastyrski Arlemon — 343,349.

Mandicevski — 79.

Mandicevski Constantin — 175, 416.

Mandicevski Erast — 408.

Mandicevski Eusebiu — 287,288.

Maniu Iuliu — 419.

Mardari Toader — 393.

Marek Iosef — 187.

Marcu Vasile — 315,393,400,408.

Marghioman Al. — 385.

Măria Tereza de Habsburg — 12, 13,15.

Marian Simion Florea — 147,162, 259,278,297,300.

Marmeliuc Dimitrie 197 364,393, 408.

Martina Venceslav — 108.

Masiuchierici Ioan — 393.

Matei — 81.

Masaryk T. G. — 366,373.

Mazepa — 101.

Maximovici Eugen — 274.

Mehedinți Simion — 294.

Metallier Th. — 244.

Medwedew Gregorowicz Iefim — 375.

Melchisedec — 48.

Meletie — 26,33,34,36,40.

Meletie Brandaburul — 95.

Meran — 356,357,361,368.

Mesederu Nicu — 274.

Mikscu Calinic — 195,1%.

Mieg — 10.

Mihai Viteazul — 220.

Mihalache Ion — 419.

Mihail Grigori — 97.

Mihăescu Nicolae — 393.

Mikuli Carol — 149,158,286.

Mikuli Iacob — 107,108.

Mikuli Louis — 93.

Millo Matei — 165.

Mintiei Ionică — 393.

Mironescu Vladimir — 297.

Mitrofanovici Vasile — 218,272, 299.

Mircescu Elena — 254.

Mlaca Danilo — 286.

Moga Vasile — 76.

Moise — 35,39,47.

Moina Ștefan — 228.

Morariu Andrei — 268.

Morariu Aurel — 393,408,417.

Morariu-Andrievisci Constantin — 158,162.

Morariu-Andrievisci Samsij — 82, 156,162,240.

Morariu Constantin — 231,232,

«I

- 239,244,248,260,261,262,297,300.
 Morariu Lecca — 287, 297.
 Morariu Vasile — 172,173,284.
 Morariu Victor — 296,297,299.
 Moroșan — 281.
 Moruzi AL — 197.
 Movilă Ieremia — 8.
 Munteanu Ionim — 189,278.
 Mureșanu Andrei — 57,105,159, 298.
 Mureșanu Iacob — 206.
 Murgoci Vasile — 98,99,100.
 Murgule J Elena — 56.
 Murgule J Ion — 55.
 Mușama Adolfo — 218.
 Mustazza — 55,93.
 Mustazza Ion — 149,170.
 Mustazza Nicolae — 4,208.
 Mustazza Teodor — 43.
 Napoleon Bonaparte — 59,297.
 Nastasi Lazăr — 145,146.
 Nectarie Colțarciuc — 414.
 Neculcea Alexandru — 55.
 Neculă-Popovici Constantin — 393.
 Nedelcu Eusebie — 111.
 Negruzzi Constantin — 83,97,105, 165,259.
 Negruzzi Iacob — 138,254,255.
 Nesciuc Eugen — 273.
 Nesselrode Carol — 97.
 Neubauer — 171,165.
 Nicedici Andrei — 121.
 Nicbița Vasile — 393.
 Nichifor Ghedeon — 35,65.
 Nicolae — 53.
 Nicolae I Romanov — 1'2.
 Nicolae al II-lea Romanov — 354, 360,370.
 Nicolaevici Leonți — 49.
 Nicolaevici Mariana — 53.
 Nistor Ion — 273,290,292,296, 297,301,333,336,362,366,386, 390,391,392,393,396,400,401, 403,404,405,406,407,409,410, 413,417,418,419.
 Nistor Nicolae — 59.
 Niju Nicolae — 201.
 Nosievici — 79.
 Nosievici Ștefan — 286.
 Nottara C. — 292.
 Nottara Elena — 293.
 Odochianlie — 393.
 Olinescu Dionisie — 297.
 Onciul Aurel — 4,308,311,312, 313,314,315,316,319,322,324, 329,332,341,344,347,355,357, 359,360,378,379,382,383,384, 389.
 Onciul Dimitrie — 248,294,299.
 Onciul Grigore — 301.
 Onciul Isidor — 218,248,272,299.
 Oncu Nicolae — 173.
 Osvădi Vasile — 394.
 Pace Anton — 114,260,261,276, 277,315,341,344.
 Paicu Pavel — 144,145,146,159, 168.
 Paladi Constantin — 55.
 Palaki Francisc — 105.
 Panfazi Grigore — 288.
 Panthen Carol-Roth Kirsch — 107.
 Panu Atanasie — 97.
 Papa — 51,101,132,179.
 Pașiu-Ilarian AL — 154.
 Pascali M. — 165.
 Pașcan Eusebie — 284.
 Pașcanu Gheorghe — 55.
 Patraș Apolo — 393.
 Pavlik Mihai — 141.
 Pășlea — 281.
 Păvălan Ion — 393.
 Petliura S. — 371,372.
 Petricanu N. — 292.
 Petrescu Petre — 287.
 Petrino Alexandru — 114,182, Petrino Dimitrie — 84,158,159, 168,174,204,219,220,228,249, 250,251,253,254,255,298.
 Petrino Nicolae — 4,115-117,121, 122,124,143,145,149,161.
 Petrino Petrace — 249.
 Petrovici — 93,114,149,200.
 Petrovid de Aramis — 249.
 Pino Felix de Friedenthal — 114.
 Piaten U Ghenadie — 48.
 Pipos Pompiliu — 261.
 Pitelcu Petru — 114,204.
 Pocilitar Ioan — 393.
 Pogodin — 101.
 Pogor Vasile — 105.
 Pop Daniil — 361,368.
 Popescu Constantin — 252.
 Popescu Dimitrie — 298.
 Popescu Leon — 152,108.
 Popescu Orest — 232,239,244,248.
 Popescu Ortizie — 356.
 Popescu-Popovici Gh. — 4,73.
 Popescu-Popovici Iordache — 73.
 Popescu-Popovici Ștefan — 73.
 Popescu-Popovici Toma — 73.
 Popescu Petre — 292,393.
 Popovici — 93,114.
 Popovici Constantin — 69,125, 126,218,272,299.
 Popovici Darimedont — 329,393, 414.
 Popovici-Logothelthi Elena — 252.
 Popovici Omelian — 384.
 Popovici Eusebie — 5,148,150, 218,272, 276,279,299,301,349, 393.
 Popovici Gheorghe — 260,261,262, 263,266,295,297,300,316,321.
 Popovici Moise — 48.
 Popowicz Ilie — 383.
 Pămbescu Ciprian — 74,145, 146,206,231,232,244,248,286, 287,288.
 Pămbescu Iacile — 74,105,129, 146,155,162,168,169,205,286, 298.
 Pospiszu Wladislaw — 393.
 Potocki Alfred — 205,182,184,187, 257.
 Pridie Atanasie — 244,393.
 Princip Gavril — 354.
 Procopeanu Isodor — 155.
 Procopopovici Constantin — 278.
 Procopovici Alecu — 379,393.
 Procopovici D. — 125.
 Procopovici Eudoxiu — 301.
 Procopovici Severin — 279,287.
 Pruncu — 114.
 Pumnul Aron -- 5,97,103,105, 149,147,152,154,155,159,167, 168,169,171,174,201,255,295, 325,345.
 Pușcariu Sextil — 290,292,294, 297,379,389,393,410.
 Racoc Teodor — 82,83.
 Rajacic Iosef — 118,124.
 Rainer — 88.
 Ralet Dumitru — 97.
 Raluca — 170.
 Rarcza — 114.
 Răileanu Nicolae — 393.
 Rebreanu Chibici — 173.
 Reni-Herșeni Orest — 152.
 Repta Mihai — 351.
 Repta Paraschiva — 351.
 Repta Ștefan — 188,280.
 Reu(Vespasian) — 393.
 Rheinfeld Francisc Myrbach v. — 114.
 Rola Constantin — 97.
 Romanescu Aristita — 293.
 Romanoszek — 372.
 Romsdorfer Carol A. — 201.
 Rosetti — 97.
 Rosetti C.A. — 204,240,241.
 Rossow — 21.
 Roșea Arhip -r 275.
 Roth Iosif — 244.
 Rotică G. — 297,299.
 Rotică-Rotariu Gavril — 393.

- Runanțev P.A. — 10.
 Rusei Constantin Niculae — 55.
 Russo Alecu — 97.
- Saghin Ștefan — 272,393,408.
 Saint Aulaire — 399.
 Satonski Petrovici Viadimir — 375.
 Sauciuc-Săveanu Teofil — 301,414.
 Sbiera Ioan Gh. — 74,108,129,
 151,152,159,160,161,162,163,
 164,167,168,183,205,211,218,
 299,393.
 Sbiera Radu — 297,298,301,393,
 400.
 Scala Modest — 393.
 Scarletchi-Scarlat Einilian — 73.
 Scavinski Oanil — 83, 84.
 Scharaag-I — 175.
 Schachrai Mabyjewicz Vasile —
 375.
 Schevitz F. — 372.
 Schmeitng — 115,116,128,135.
 SchmilckFr. — 107.
- Schdnbach Anton — 120,186,195.
 Schuhaneck — 94.
 Schuller Libloy Frederic — 216,218.
 Schwarzenberg — 107.
 SeSallerErnst — 369,375,377.
 Semaka — 140,383,384.
 Serafim — 48.
 Seranilnovici-Sireteanu Ioan — 73.
 SUnion Ștefan — 55.
 Silvestru-Audi ievki Morariu — 2,
 4,164,189,191,193,200,202,252,
 256,260,268,269,270,271,272,
 273, 274,275,276,277,278,279,
 285,339,341.
 Simighinovachi S. — 273.
 Simionovici Dionisie — 282.
 Simionovici-Simionescu Ioan — 73.
 Simionovici Teofil — 329,378.
 Sion Ghearghe — 57,59,97,158,
 252,253.
 Sireteanu Eugen — 232,239,244,
 248.
- Sireteanu Parlenie — 252,408.
 Sirbu Ghearghe — 378,393.
 Skoropadski — 371,372.
 Slavici Ioan — 173,259.
 Smal-Stocki Ștefan — 129,140,
 334,343.
 Sobieski Ioan — 41.
 Socoleanu Dimitrie — 285.
 Sofia — 354.
 Spitzmuller Alexandru — 369.
 SplenyGabriel — 12,15,23,24.
 Stadion, conte — 93,102.
 Stamati Costache — 173.
 Stephanovici — 55.
 Stere Constantin — 294.
 Sieran Șulufiu Alexandru — 154.
 Șircea — 56,209.
 Șircea Era. — 116,128,149.
 Șircea Ion — 393, 414.
 Șircea Manolache — 252.
 Șircea Victor — 252.
 Steilbecki Mihai — 81.
 Stremayer Carol — 216,217,257.
 Sturdza Constantin — 55,150.
 Sturdza Dumitru — 59.
 Sturdza D.A. — 270.
 Sturdza Ghearghe — 56.
 Sturdza Ion Alexandru — 60.
 Sturdza IonCă — 55.
 Sturdza Mihail — 95,97,150.
 Sturdza Sandu — 59.
 Sturdzo-Miclăușanu Sandu — 83.
 SturgkhKarl — 333.
 Suhopan — 74,79.
 SalghinA. — 371.
 SulzerFr. — 10.
 Suzana — 53.
 Szaskiewkz — 101.
 Szewczuk Taras — 101.
 Szweiger Leopold — 393.
- Șaguna Andrei — 105,117,121,124,
 125,126,127,129,132,135,154,
 196,199.
- Șandru Constantin — 288.
- Șandru Ghearghe — 368, 393,400.
 Șandru-Ailboi Vasile — 393,400.
 Ștefan cel Mare — 69,173,201,
 206,220,221,226,274,275,288,
 311,315,319,365,396,400.
 Ștefanul Teodor V. — 162,169,
 171,173,174,229, 297,300,366,
 393.
 Ștefanovici — 171.
 Ștefureac Ștefan — 279,281,297.
 Șterteu Iacob — 19.
- Tabora Alexandru — 244.
 Tabora Iordache — 59,81.
 Taaffe Eduard — 257.
 TahirAga — 11.
 Tarnavski Cornel — 393.
 Tarnavski Eugen — 408.
 Tarnavski Ipolit — 393.
 Tarnavski Teodor — 272,299.
 Tarnavski Vasile — 272, 299,410.
 Tausch II. — 144.
 Tcacu-Albu Nicolae — 287.
 Teclu Nicolae — 173.
 Tellman Mihai — 264,297.
 Teocist Blajevici — 70,82,125,
 201,204,232,233,240,268,269,
 274,341.
 Teofil Bendelu — 114,125,182,
 198,200,269,274.
 Teofil — 40.
 Thugut — 10, 215.
 ThunFranz Anton — 258.
 Tit Simedrea — 414.
 TocOscu Grigore — 206.
 Tofan Ghearghe — 283,290,294,
 296,297,315,391,393,408,409.
 Toma Iorgu — 295, 297, 408.
 Tomașciuc Constantin — 212,216,
 218,283.
 Tomașciuc Victor — 393.
 Tomașciuc Laurențiu — 393.
 Toroulu EX — 307,362.
 Treboniu-Laurian August — 154,
 255.
- Troilu Leon — 374,375,376.
 Tîred — 114.
- Tintă Ghearghe — 393.
 Tintă Vasile — 81,82.
 Topa Alexandru — 393.
 Turcan Aurel — 393.
 Turcan Dimitrie — 393.
 Turcan I. — 125.
 Turcan Oncsim — 173.
- Umlaff — 94.
- Ureche Grigore — 311.
- Varteresievici — 55.
 Vartolomei Măzăreanu — 25,46.
 Vasile — 56,93,209,261.
 Vasile Alexandru — 114,128,182,
 244, 252,261.
 Vasile Ghearghe — 262,263,336.
 Vasile Iordache — 149,261.
 Vasile Nicolae — 152.
 VasilescuV. — 288.
 Vasilevski Nicu — 393.
 Veliarini Costachi — 79.
 Veniamin Iliuț — 156,171.
 Verdi — 292.
 Vrenca Danil — 188,282,300.
 Vronca Zaharie — 232,239,244,
 248,262,314.
 Veslovski Ilie — 281,297.
 Vicol Lazăr — 279.
 Vicol Teodor — 408.
 Victor Emanuel al I-lea — 177.
 Vinichenko V. — 371,372.
 VisarionPuiu — 414.
 Vitencu Vasile — 297.
 Viraav Constantin — 150.
 Virmav Scarlat — 150.
 Vlad Nicolae — 393.
 Viadimir Repta — 140,218,247,
 272,333,339,345, 346,349,350,
 351,356,369,393,400,408, 414.
 Vlahu(ă) Alexandru — 259,288.
 Vlădicescu — 158.

- Văgăreanu Ștefan — 59.
 Voicu Gheorghe — 393, 400.
 Voitschi (Voitchi) Emilian — 272, 299.
 Volcinski Ion — 301, 316, 324, 327.
 Voltaire — 80.
 Vorobchievici Ipolit — 414.
 Vorobchievici Isidor — 286.
 Vorobchievici Nestor — 155.
 Voronca Aurel — 393.
 Voronca Elena — 297.
 Voronca Octavian — 393.
 Vulcan Ioan — 205.
 Vyslonzil — 171.
 Wagelowicz — 101.
 Wassilko Nicolae — 268, 310, 357, 359, 360, 372, 373, 375, 377.
 Weschywan Wasyl — 381.
 Wetzelberger Salo — 356.
 Wicnlowicz Edmund — 393.
 Wickenhauser Adolf Francis — 301.
 Wilhelm I de Hohenzollern — 177.
 Wilhelm al II-lea de Hohenzollern — 354.
 Wilhelm, arhiduce — 377, 381, 384, 385.
 Wilson Woodrow Thomas — 377.
 Wolf Ștefan — 171.
 Wolis Emil — 393.
 Xenopol AD. — 164, 206.
 Zadic Iacob — 385.
 Zamfir — 364.
 Zalkowicz — 373.
 Zibacinski Ioan — 171.
 Ziegler Ferdinand von Blumenthal — 218.
 Zotta — 93.
 Zotta Iancu — 252, 260, 277.
 Zotta Mihai — 149, 152.
 Zetky Andrei — 32.
 Zub Zaharie — 358.
 Zubrycki — 101.

CUPRINS

Ion Nistor — cel mai de seamă istoric și om politic al
 Bucovinei (Studiu bio-bibliografic de Stelian Neagoe). V

Prezentare. 1

CAP. I

Moștenirea moldovenească

1. Pătrunderea austrieilor în Moldova
și ocuparea ținuturilor Cernăuți și Suceava 7
2. Jurământul de credință față de noua stăpânire
și decapitarea principelui Grigore Ghica 13
3. Populația din ținuturile ocupate. 16
4. Stări de lucru din Bucovina
în oglinda rapoartelor ocupanților 23
5. Hotărârile Conferinței de la Viena din 1780
și dorințele bucovinenilor. 27

CAP. II

Reformele impuse Bucovinei de austrieci

1. înființarea episcopiei Bucovinei cu dependența ei
ierarhică de mitropolia sârbească de la Carlovăț 31
2. Secularizarea averilor mănăstirești și crearea
Fondului bisericii greco-orientale a Bucovinei. 36
3. Organizarea învățământului public. 46

CAP. III

Bucovina ca cerc administrativ al Galiției

1. Coordonarea administrativă cu Galiția.
Asimilarea boierimii moldovene cu cea galițiană.
Memoriul către împăratul Leopold al II-lea pentru
despărțirea de Galiția și organizarea autonomă a țării... 51
2. Reformele agrare și dezrobirea țăranilor. 60

CAP. IV

Viața bisericească, școlară și culturală

1. Biserica bucovineană sub arhipăstoria
episcopilor Daniil Vlahovici, Ișai Baloșescu
și Eugenie Hacman, până la 1848. 64
2. Lupta pentru școala moldovenească
și înființarea Institutului Teologic de la Cernăuți 71
3. Activitatea literară 80
4. Cultura materială 84

CAP. V

Revoluția din 1848 în Bucovina

1. Izbucnirea revoluției în Austria și
repercusiunea ei în Bucovina. 89
2. Marea Adunare Națională de la Cernăuți
și programul politic al deputaților bucovineni
în Adunarea Constituantă austriacă 93
- 3- Introducerea limbii române în școlile
din Cernăuți și rolul ziarului „Bucovina”. 103
4. Constituirea ducatului Bucovinei
prin Constituția austriacă din 4 martie 1849. 107

CAP. VI

Lupta pentru naționalitate și sinodalitate în biserica din Bucovina

1. Nestatornicia și terorismul chiriarhic al episcopului Eugenie Hac-
man și testamentul politic al lui Doxache Hurmuzachi . . . 117

2. Situația politică din Bucovina în lumina
expunerilor deputatului Nicolae Petrino
în fața Parlamentului de la Viena 121
3. Dorințele antinaționale și antisinodale impuse
clerului din Bucovina de episcopul Eugenie Hacman . . . 124
4. Replica mirenilor la propunerile episcopului 128
5. Regretul bucovinenilor de a nu fi fost incluși
în noua mitropolie a Transilvaniei 132
6. Enciclica jignitoare a episcopului Eugenie
și replica clerului (în adunări, broșuri și presă). 135

CAP. VII

Viața culturală în acea epocă

1. Deschiderea de noi școli primare și secundare. 142
2. Înființarea Bibliotecii Țării 149
3. Constituirea „Societății pentru cuitma și iiteratura
poporului român în Bucovina” și editarea organului
de publicitate al acesteia „Foaia Societății”. 151
4. Criticile aduse „Foi Societății” și apunerea ei 159
5. Stagiunile teatrului românesc la Cernăuți. 163
6. Aron Pumnul și discipolii săi. 167
7. Originea bucovineană a familiei lui Mihai Eminescu . . . 169

CAP. VIII

Bucovina sub regimul noii constituții austriece din decembrie 1867

1. Înfrângerea austrieșilor la Sadova și instalarea
dualismului austro-ungar. 176
- Promulgarea noii constituții austriece și aprobarea
statutului pentru convocarea congresului bisericesc . . . 180
- Etatizarea învățământului public în Bucovina 187
- Înființarea mitropoliei Bucovinei și Dalmației
și moartea episcopului Eugenie Hacman 194

5. Arhipăstoria mitropoliților Teofil Bendella
și Teoctist Blajevici 198

CAP. IX

Opoziția românilor contra politicii de deznaționalizare a guvernului centralist de la Viena

1. Manifestația studențească de la Putna din 1871. 204
2. Doctrina „bucovinistă” și reacțiunea
autonomiștilor austrieci 206
3. Serbarea centenarului anexării Bucovinei la
Austria și inaugurarea Universității din Cernăuți 212
4. Prăznuirea împlinirii a 100 ani de la decapitarea
principelui Grigore Ghica la Iași și discursul
comemorativ al poetului Dimitrie Petrino. 219
5. Procesul de înaltă trădare intentat Societății
Academice studențești „Arboroasa” din Cernăuți 229
6. Enciclica mitropolitului Teoctist adresată
alunilor în teologie. 233
7. Protestul lui CA Rosetti împotriva persecutării
studenților arboroseni apărut în
ziarul „Românul” din București. 240
3. Achitarea arborosenilor și corespondența
dintre cancelarul Auersperg și guvernatorul
Alessani în chestiunea procesului „Arboroasei”. 244
9. Crainicul Bucovinei, Dimitrie Petrino, și ecoul
războiului pentru independența României din 1877 249

CAP. X

Avintul național și propășirea culturală în timpul mitropolitului Silvestru Morariu Andrievici (1880-1895)

1. Schimbarea de regim în Austria
și frământările politice din Bucovina 256
2. Regenerarea vieții bisericești sub arhipăstoria
mitropolitului Silvestru 268

3. Școala română de la Suceava. 278
4. Viața socială și artistică 284
5. Mișcarea literară și științifică 294
6. Greutățile economice 302

f

CAP. XI

Destrămarea politicii naționale în Bucovina

1. Ivirea Partidului Țărănesc Democrat și fraternizarea
lui cu rutenii. 308
2. Noua lege electorală pentru Dieta Bucovinei.
Rezultate în organizarea școlară 321
3. Împăcarea conservatorilor cu democrații, reparația
ziarului „Gazeta Bucovinei” și opoziția naționaliștilor 325
4. Adeziunea partidelor bucovinene la Partidul
Creștin-Social din Austria. 330
5. Reconstituirea Partidului Național Român
și lupta dintre naționali și democrați 333

I

CAP. XII

Asaltul rutenilor contra bisericii românești din Bucovina

1. Infiltarea rutenilor în biserica ortodoxă română din
Bucovina și pretențiile lor la conducerea arhiepiscopiei. 340
2. Frământările din biserică sub Vladimir Repta,
ultimul mitropolit al Bucovinei și Dalmației 346

CAP. XIII

Bucovina în timpul războiului mondial (1914-1918)

1. Asasinatul de la Sarajevo și declanșarea războiului austro-
rus în 1914. 354
2. Organizarea corpurilor de voluntari ucraineni și legionari
români 358
3. Acțiunea refugiaților bucovineni în timpul războiului. 362
4. A treia ocupație rusească și izbucnirea revoluției
în Rusia (1916-1917). 369

5. Tratatul de pace de la Brest-Litovsk (noiembrie 1917-februarie 1918)	375
6. Manifestul împăărătesc din 16 octombrie 1918.	378
7. Adunarea Constituantă de la Cernăuți din 27 octombrie 1918.	380
8. Proclamarea Unirii Bucovinei cu România la 28 noiembrie 1918.	385

CAP. XIV

Reintegrarea Bucovinei în regatul României

1. Administrația locală provizorie și luptele interne	405
2. Integrarea Bucovinei în viața politică Șt administrativă a Regatului Român.	414
Bibliografie.	423
Indice de nume.	437

Format 16/54x84. Coli tipar 30,5

Apărut 1991

Culegere și paginare pe calculator:

ADISAN S.R.L., str. arh. Ion Mincu, nr. 11, București

întreprinderea poligrafică ROMCARTS.A.

București — România